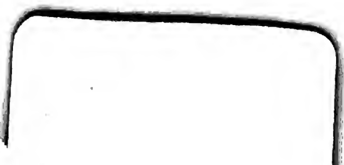
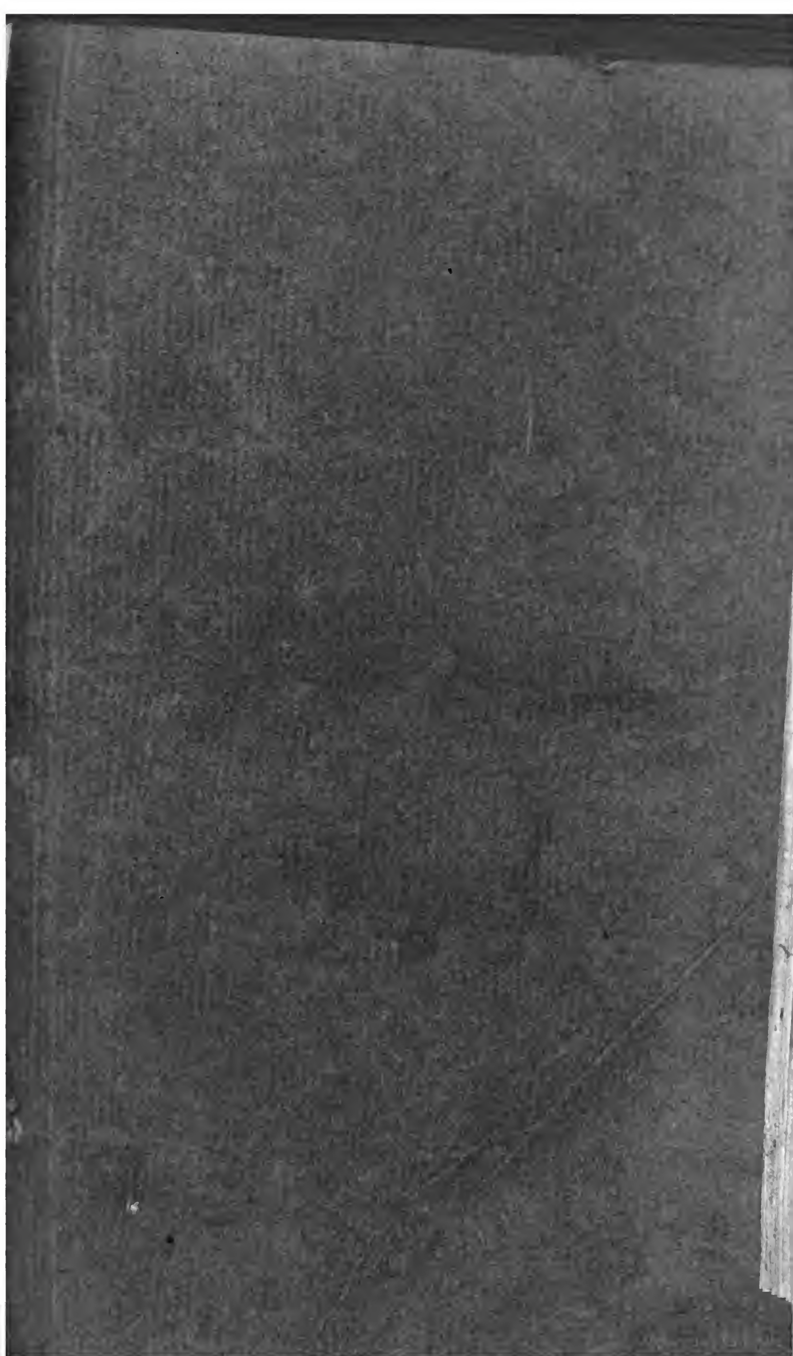
image
not
available

Amsteldam by DIRK ONDER DE LINDEN en ZOON,

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD EN VIER-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor JANUARY 1802.

Te AMSTELDAM,
BY D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1802.
Met Privilegie.

lyk in geloof en deugden, en overvloedig in alle vruchten van zynen Geest, en stelle zyne Gemeente tot eenen lof op aarde! De Heere zegene allen en alles in ons Land, onzen Koophandel, Scheepvaart, Landbouw, Veefokkery, Neeringen en Handteeringen, onze grysaarts en onze jeugd, alles, waar aan wy de handen slaan, zy gezegend! En vóór alles, zy de dierbare Godsdienst van Jesus *Euangelie onze wysheid, zoo lang wy leven, ten allen tyde onze vertroosting, onze opwekking en bemoediging, onze steun in wederwaardigheid, onze vreugde en verlustiging in den God onzes heils, en onze welgegrondde en verzekerde hoope des eeuwigen levens, in het uur des doods!*

MAAN-

VOORREDE.

WAARDE LEZERS!

Het belge Uniet, dat wy U, vóór dat gy onze Boekzaal der geleerde Waereld, *welke wy, by den aanvang van dit jaar, vervolgen voor U, ter voldoening van uwen Weetlust, open te zetten, binnen treedt, eenige oogenblikken, aan den drempel toeven, ten einde, door de herdenking aan de gebeurenisſen des afgelopenen jaars, ſamen met ons de goedertierenheden van den Regeerer der waereld jegens het menschdom in het gemeen, en jegens ons Vaderland in het byzonder op te merken, en dankbaar te erkennen.*

Het nu ten einde gelopen jaar 1801, *ſtreelde wel, by deszelfs aanvang, het afgeſtredene en te lang gefolterd* Europa, *met de blyde hoop des vredes, toen, door het verdrag van* Luneville, *de oorlog te land ophield te woeden, maar hoe bekommerend nogthans waren de uitzichten, daar het oorlogsmonſter ter zee bleef voortgaan, verwoestingen aan te richten, menſchenbloed als water te doen ſtroomen, den Koophandel, byzonder voor ons Vaderland, te ſtremmen, en ons met duuren tyd, en drukkende door den nood gevorderde belastingen te vermageren. Hoe*

zorgelyk en veeg ſtond de ſtaat van het Land, en van den waaren Hervormd-Proteſtantſchen Godsdienst! Maar, God, die God, wiens naam Ontfermer is, ſloeg een medelydend oog op onze rampen, en onverwachts verblydde ons de tyding, dat de voorlopige vredes-artikelen tusſchen Engeland *en* Frankryk, *geſloten en getekend waren, tyding, welke, terwyl wy wenſchen, dat, onder Gods gunstryk albeſtuur, het vredeswerk zyn volle beſlag moge krygen, voorlopig ons met de verwachting bemoedigt, dat de zee voor onze handelaren weder geöpend, en door den toevoer van alle benodigdheden, en vryen loop des Koophandels, de duurte van vele levensmiddelen en behoeften verminderd zal worden.*

De uitzichten, met welke het Nieuwe jaar 1802 *is aangevangen, zyn dus vrolyk, en ſchynen ons de zegeningen van den vrede, en het ſtil genot van een gerust en veilig leven, onder de ſchaduw des Almagtigen, te belooven.*

Ondertusſchen leerde ons de Herfst des afgelopenen jaars te gelyk, hoe vele en verſcheidene middelen de Beheerſcher der waereld hebbe, om onöpmerkzame ſtervelingen te tuchtigen, toen hevige ſtormen de wateren des Oceaans te hoop presten, ontallyke kielen in de golven tegen ſtranden en klippen verbryzelden, en onze dyken en zeeweeringen dreigden. Doch ook aan dit kwaad

heeft

heeft de Heere een perk gesteld, en het daarmede zoo gemaakt, dat het ons niet te zeer gesmart heeft. De stormen zyn bedaard, en door zacht winterweder gevolgd, terwyl de hand der liefdaadigheid, welke by de Nederlanders nog niet gesloten is, den behoeftigen ingezeten door voedzaame spyze en andere voorzieningen te hulpe komt.

Ook voor de Kerk, de gemeente van Jesus Christus, *in wier welvaart elk waar Christen het hoogste belang stelt, zyn, geduurende den loop des voorigen jaars, de omstandigheden, ten besten veranderd.* Jesus *toont, door zichtbare blyken, dat hy leeft, en als de Koning zyner Kerk haare belangen getrouw en liefderyk gadeslaat. Het driest Ongeloof, het welk den Godsdienst van het Euangelie den ondergang dreigde, is beschaamd, openlyk te schande geworden. Deszelfs snoodheden zyn ten toon gesteld, en aan elk, als met den vinger, aangewezen. Kundige en godvruchtige mannen hebben, met onbezweken standvastigheid, het Ongeloof, maar niet min het Bygeloof, bestreden, en hunne handen zyn gesterkt geworden door den magtigen God van* Jacob. *De belofte van onzen Zaligmaker is op nieuw bevestigd: De poorten, de magt, der hel zal de Kerk nooit overweldigen, en wy mogen juichen: Tot hier toe heeft*

ons de Heere geholpen! Het Euangelie van Gods Koningryk blyft, door monden en ſchriften, by ons ongeſtoord verkondigd worden, het Euangelie wordt aan allen gepredikt, de behoorlyke orde, en tucht der Kerke wordt gehandhaafd, en de ergernisſen geweerd, waar van ons Kerknieuws *des voorleden jaars de bewyzen heeft opgeleverd.*

Dit alles behoort ons met dankbaare gezindheden des harten te vervullen, jegens Hem, die zich over ons ontfermt, wiens barmhartigheden boven ja tegen onze verdienſten groot en velen zyn. Het behoort ons op te ſpooren, om toe te zien, dat wy niet tot voorige dwaasheden wederkeeren.

Het behoort ons te bemoedigen, om ons vertrouwen, in alles, wat ons nog overkomen mogt, op onzen God en Vader, in den Heere JESUS CHRISTUS, *te ſtellen, die ons zoo menigmalen verlost en uitgeholpen heeft, die het licht uit de duiſternis kan voortroepen, en die nooit laat beſchaamd worden de geenen, die Hem verwachten.*

Trouwens, hoe vrolyk ook de uitzichten ons toelagchen, met den aanvang van dit jaar, echter is alles nog niet volkomen tot hiertoe bevestigd. Het Vredeswerk heeft nog zyn volle beſlag niet. Zy, die Sion *gram zyn, loeren uit hunne ſchuilhoeken. Wy zouden dwaas handelen, indien wy ons aan zorgeloosheid overgaven, en ons zelven misleidden, met de verbeelding: Het is*

yre-

vrede, vrede, en geen gevaar! Christenen behooren altyd op hunne hoede te wezen, en de vermaning van hunnen grooten Meester te betrachten: Waakt en bidt, opdat gy in geene verzoeking komt.

Doch, wat ook gebeure, waarde Lezers, de Voorzienigheid van een genadig God in Christus, is altyd een vaste en beste troost in alle rampen en wederwaardigheden, het zy die in het gemeen het Vaderland of de Kerk, of elk onzer in het byzonder, treffen.

Tegenspoeden, in dit leven, toch moeten ons niet bevreemden. Jesus *onze Heer zelf heeft, door het geene hy geleden heeft, gehoorzaamheid geleerd, en zou de dienstknecht beter zyn dan zyn Heer en Meester? Wy zyn eindige en dus onvolmaakte schepzels; wy verkeeren in eene wereld, die, hoe zeer zy een Paradys kon zyn, nochtans in het booze ligt. Wy ervaren alom, wy voelen in ons zelven, de droevige gevolgen der zonde, waardoor wy van God zoo diep zyn afgeweken. Wy klagen over de onvriendlykheid, liefdeloosheid, en ondankbaarheid van onze Broederen, en zyn dikwyls zelve oorzaak, dat 'er zoo veel kwaad in de menschelyke samenleving is. Wy lyden in ons ligchaam, en halen ons door onvoorzichtigheid, onmatigheid, en buitenspoorigheden ons zelven verborgene of langduurige kwaalen op den hals. Wy lyden in*

onze ziel, daar wy haar, met angst, kommer, onrust, veruitziende beraadſlagingen en overleggingen, en ontevredenheid met ons lot vervullen, welke dingen ons vermoeijen, onze godsvrucht ſtooren, ons aan de aarde kluisteren, onzen yver in het goede, en onzen wasdom in de heiligmaking verhinderen, ons van het genot van Gods genade verwyderen, en de hoop des eeuwigen levens in ons verzwakken en krachteloos maken. Treurig gelaat des menschdoms! maar wat zegt onze Godsdienst, Christenen! Deze vermaant ons, dat wy ons vertrouwen op God niet zullen wegwerpen, maar hem volſtandig navolgen, op welke wegen van voor- of tegenſpoed hy ons geliefte te leiden.

Zeker! Gods Voorzienigheid is in deze leiding altyd goed, wys, en heilig. De tegenſpoeden de droevige uuren van lyden, zullen ons, wel gebruikt, tot God dryven, ons onze afhanglykheid van God prediken, ons hart, dat zoo ligt hoogmoedig en ydel wordt, by de nederigheid en ootmoed bewaren; zy zullen ons het gebed dierbaar maken, en leeren zoeken de dingen die boven zyn, en niet, die op de aarde zyn.

Verders hebben wy u, waarde Lezers! nopens onze Boekzaal niets byzonders te berichten, dan dit, dat wy, aangeſpoord door uwen leeslust, en merklyk ondervindende, dat onze arbeid u

op

op den duur aangenaam is, en uwe goedkeuring wegdraagt, in onzen yver niet willen vertragen, maar voortvaren zullen, ulieden met alle goede Boeken in allerhande vakken van godlyke en menschlyke Wetenschappen bekend te maken, door welke verdienstelyke mannen, aan welken het ons Vaderland nog niet geheel ontbreekt; hunne Landgenoten voortgaan aan zich te verpligten. Wy zullen derzelver Inhoud voordragen en naar onze gewoonte het één en ander merkwaardigs tot nut en vermaak daar uit overnemen.

Wy zullen onze Berichten nopens de veranderingen en gebeurenissen van tyd tot tyd op Hooge en Laage Schoolen, en het Kerknieuws in ons Vaderland, getrouw vervolgen, waartoe wy ons weder op nieuw aan de Eerw. Heeren Correspondenten aanbeveelen, met dankzegging voor hun Eerws. ondersteuning tot hier toe, en met zegenbede over hunne Eerws. persoonen, huisgezinnen en Dienst.

Met zegenwenschen eindigen wy deze Voorrede. De God des Vredes make onzen Vrede dit jaar volkomen en bevestigd! Dat eendragt in het Vaderland wederkeere, en den ouden bloei en aanzien van het zelve wederbrenge! De Allerhoogste verblyde ons naar de jaaren, in welken wy verdrukt zyn geweest! Het ga der Kerke van God wel! De Heere beveilige haar van alle kwaad! De Heere maake zyne Christenen heer-

lyk in geloof en deugden, en overvloedig in alle vruchten van zynen Geest, en stelle zyne Gemeente tot eenen lof op aarde! De Heere zegene allen en alles in ons Land, onzen Koophandel, Scheepvaart, Landbouw, Veefokkery, Neeringen en Handteeringen, onze grysaarts en onze jeugd, alles, waar aan wy de handen slaan, zy gezegend! En vóór alles, zy de dierbare Godsdienst van JESUS *Euangelie onze wysheid, zoo lang wy leven, ten allen tyde onze vertroosting, onze opwekking en bemoediging, onze steun in wederwaardigheid, onze vreugde en verlustiging in den God onzes heils, en onze welgegronde en verzekerde hoope des eeuwigen levens, in het uur des doods!*

MAAN-

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

DE ONGEVEINSDE CHRISTEN, door YSBRAND VAN HAMELSVELD, *vyfde Deel. Te* Amſteldam, *by* M. de Bruyn, 1801. *Behalven den korten Inhoud der Vertoogen* 416 *Bladz. in gr.* 8*vo.*

On-

Onder zoo veele algemeene klagten over ongodsdienstigheid en losbandigheid, kan het onze Natie niet dan aangenaam zyn te vernemen, dat uit het aanhoudend gunstig vertier van dit Weekblad van den verdienstlyken VAN HAMELSVELD ten duidelykften blykt, dat hetzelve met graagte en genoegen door veelen ontvangen wordt, het welk ons ten bewyzen strekt, dat de Godsdienst nog op prys gesteld, en deszelfs bevestiging en verdeediging met goedkeuring en toestemming gelezen wordt. De geachte Schryver geeft ook weder, in dit Deel, eene groote verscheidenheid van onderwerpen, die alle tot stichting en bevestiging des Christelyken geloofs bevorderlyk, en ter vertroosting en bemoediging strekkende zyn. Zy zyn de volgende: 1. Het begin der Negentiende Eeuw. 2. Noodzaaklykheid der beoefening van de Profeeten des Ouden Testament voor de Christenen. 3. Profeeten en Profeteeren. 4. Vervolg en slot van No. 3. 5. Messiaansche Voorzeggingen. 6. Vervolg en slot van No. 5. 7. De voorzeggingen aangaande den Messias, in JESUS van *Nazareth* vervuld. 8. JESUS lyden en heerlykheid door de Profeeten te vooren voorzegd. 9. Vervolg van No. 8. 10. Vervolg en slot van No. 9. 11. Dank- Boet- en Biddag. 12. Overdenking na den Dank- Boet- en Biddag. 13. Voorzeggingen des Nieuwen Testaments van JESUS en zyne Apostelen. 14. De zeven Gelykenissen (Parabolen) van JESUS *Matth.* XIII. 15. Vervolg en slot van No. 14. 16. Het allervolmaakste gebed. 17. Iet over de openbaring van JOANNES. 18. Zyn 'er ook doorlopende voorzeggingen in het Oude en Nieuwe Testament? 19. Zyn 'er voorzeggingen, die men, met grond, op onzen leeftyd kan toepassen? zo ja; welke zyn die? 20. Vervolg van No. 19. 21. Vervolg en slot van No. 20. 22. Beschouwing van den zedelyken toestand des Christendoms van

on-

onzen tyd, met betrekking tot de voorzeggingen. 23. Het uur der verzoeking. 24. Kracht der verleiding. 25. De taal der misleiding. 26 Betaamlyk gedrag in tyden van verzoeking. 27. JESUS CHRISTUS is heden, en tot in eeuwigheid, dezelfde. 28. Verdrietlykheden dezes levens. 29. Gods voorzienigheid over de zoogenoemde kleinste dingen. 30. Bestemming voor de eeuwigheid. 31. Volmaaktheid ons doel en pligt 32. Vergenoegdheid. 33. Bespiegelingen in den Zomer. 34. Het onweder. 35. Waaröm zyn de menschen veeläl zoo onöpmerkzaam omtrent den Godsdienst van het Euangelie? 36. JESUS geen zoon van JOSEF maar van MARIA. 37. Vervolg van No. 36. 38. Vervolg en slot van No. 37. 39. Het eenvoudig kinderlyk geloof. 40. Iet over de aanbidding van JESUS CHRISTUS. 41. Aanmerkingen over de droomen van den Aartsvader JOSEF. 42. Overdenkingen by een schielyk sterfgeval. 43. Vervolg en slot van No. 42. 44. Iet over de aanbidding van den Heiligen Geest. 45. Noodzaaklyke verandering. 46. Vervolg en slot van No. 45. 47. Vrede. 48. Dankbaarheid aan God. 49. De Apostel PAULUS een voorbeeld van de voortreflykheid der Christelyke deugd. 50. Vervolg en slot van No. 49. 51. De herinnering aan voorige tyden. 52. Besluit des Jaars. Besluit van dit Deel.

De eerste Nommers over de Profeeten, en derzelver voorzeggingen, in JESUS van *Nazareth* vervuld, hebben wy met veel genoegen gelezen, en dezelve zullen, des twyfelen wy niet, aan veele Christenen tot leering, onderwyzing en nut verstrekken. — Of de volgende over de gelykenissen *Matth.* XIII. en het allervolmaakste Gebed zoo eenen algemeenen byval vinden zullen, zal van de verschillende leiding en ontwikkeling der gedachten afhangen. Omtrend de eerste schryft v. H. Bladz. 106. „ Daar zyn voornaame uitleggers,

gers, die, in deze zeven gelykenisfen, hier door MATTHEUS faamgevoegd, niet alleen het eenvoudig en zich op het eerfte lezen en overwegen derzelve voordoende, zedenlyk onderwys opmerken, maar die, bovendien, meenen, dat de Godlyke wysheid van JESUS tevens in dezelve, in het verband, waar in zy hier geplaatst zyn, eene befchryving heeft gegeven van byzondere en elkanderen opvolgende gefteldheden van het *koningryk der Hemelen*, of van zyn kerk, van het begin der nieuwe huishouding van God met dezelve, tot aan de voleinding der wereld, en voltooijing van het godlyk plan, tot onderricht voor zyne belyders, door alle volgende eeuwen, om de voetftappen der voorzienigheid op te merken, de tekenen der tyden te onderfcheiden, en altyd te vertrouwen, dat God alles fchoon zal maken op zynen tyd."

„ Ik beken (dus vervolgt hy,) dat deze gedachten my niet alleen niet ongegrond, maar integendeel zeer fchynbaar voorkomen, en fchoon ik 'er ver af ben, om iemands gevoelen en oordeel te willen bepalen, of hem deze gedachten opte-dringen, wenschte ik echter, dat men ze niet terftond, en zonder onderzoek, verwierp, noch op ééns voor vernufspelingen verklaarde. De vermaning, met welke JESUS zelf deze zyne gelykenisfen en hare overweging op het harte bond, moet ons van alle overhaasting te rug houden: „ Wie ooren heeft, om te hooren, die hoore!" —

Behalven veele anderen, welken wy met ftilzwygen moeten voorbygaan, verdienen No. 40 en 44. over de aanbidding van JESUS CHRISTUS en den HEILIGEN GEEST, de byzondere aandacht der Christenen. Het volgende zullen wy uit het laatfte overnemen. „ Het is zeker, volgends het beloop van de leere des Bybels, dat wy den Vader aanbiddende, in den naam des Zoons, zulks doen,

doen, door den Heiligen Geest, dewyl niemand Jesus den Heere naar waarheid kan noemen en belyden, dan door den Heiligen Geest, en deze Geest, als de Geest van genade en des gebeds, ons opwekt, ons aandryft, ons bestuurt tot en onder het Gode behaaglyk bidden. Even zeker is het, dat wy, naar deze leiding, den éénen waaren God, Vader, Zoon en Heiligen Geest biddend verheerlyken, dewyl alles in de eenheid van het Godlyk wezen samenloopt."

„ Uit hoofde van deze éénheid van het Opperwezen, volgt nu ook, dat, gelyk hy, die den Zoon aanbidt, in hem den Vader aanbidt, en tot den Vader gaat, dus ook hy, die den Heiligen Geest op de behoorlyke wyze aanbidt, door dien Geest den Vader en den Zoon aanbidt, en in hem den waaren God, die één en eenvoudig is, aanbidt en verheerlykt."

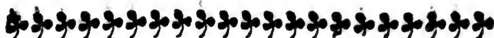
„ Zoo dra wy deze leere, volgends de H. Schrift, aannemen, kan het ons niet twyfelachtig zyn, of een *Christen mag*, ja moet ook den Heiligen Geest aanbidden, op dezelfde gronden, en om dezelfde redenen, waarom hy Jesus, den Zoon van God, vereert, en verpligt is te vereeren, dat is, dewyl de Heilige Geest samen met den Vader en den Zoon waarächtig eeuwig God is, en de Christen zyne duure verpligting gevoelt en erkent, om den Heere zynen God aantebidden en hem alleen te dienen." —

Daar niet alleen ons Vaderland, maar geheel Europa, onlangs, met een blyd vooruitzicht van eenen algemeenen Vrede verwaardigd en begunstigd is, laat ook v. H. niet na zyne lezers daaromtrend opmerkzaam te maken, en tot eene waare en hartelyke dankbaarheid jegens God, de bron van allen zegen en geluk, aantespooren. „ Welk Menschenvriend, zegt hy: *Bladz.* 370. „ verheft niet het dankbaar hart, en dankbare oogen, ten hemel,

om den lof van den God des vredes te verheffen, en hem tevens te smeeken, dat dit goede werk duurzaam zy en bevestigd worde, dat de geëindigde oorlog de laatste moge geweest zyn, en het menschdom voortäan niet meer onzinnig in eigene ingewanden wroete, maar dat waare broederschap de harten verzachte, om tot algemeen nut, waar aan elks byzonder heil verbonden is, te arbeiden; dat voortäan geen krygsgeschrei, geen oproer, geene tweedragt, noch partyschap, in het vaderland gehoord worde, of verwarring en vernieling aanrichte." — In het volgende Nommer overweegt hy *eerst*, welke de waare en echte gesteldheid van de Christelyke dankbaarheid zy; *ten tweeden* spoort hy de middelen na; die ons daartoe kunnen opwekken, om God in alles te danken. — Dan wy hebben genoeg gezegd, om de belangrykheid dezes werks ieder Christen te doen opmerken, en tot eene ernstige lezing en overweging der behandelde onderwerpen aantemoedigen.

Wy moeten 'er echter nog byvoegen, dat, daar de arbeidzame Schryver, in het *vierde* Deel, den Heidelbergschen Katechismus, tot wezenlyk genoegen en nut van veelen zyner landgenoten, behandeld heeft, hy, in het volgende *zesde* Deel, de *Geloofsbelydenis* der *Nederlandsche* Kerk, op denzelfden voet zal behandelen, waar mede hy reeds werkelyk een begin gemaakt heeft, en welke arbeid, wy niet twyfelen, of zal aan veelen hoogst aangenaam zyn, en met dankbaarheid en goedkeuring gelezen en ontvangen worden.

II. HOOFD-

II. HOOFDSTUK.

GEDENKSCHRIFTEN om te dienen tot de Geschiedenis der JACOBYNEN, door *den Abt* BARRUEL, *IV Deel. Naar het Fransch*, te Hamburg, *by* P. Fauché, 1801. 294 *Bladz. gr. Octavo.*

Dit IV Deel van deze zoo merkwaardige gedenkschriften van den Abt BARRUEL wordt vooräf gegaan, door *aanmerkingen* des Schryvers *op eenige Artikelen* van het Engelsch Maandwerk *the Monthly Review*, betreklyk deze *Gedenkschriften*, in welke aanmerkingen de Abt zich verdedigt tegen de beschuldigingen van kwaade trouw, enz. Na deze aanmerkingen volgt eene *Inleiding*, in welke hy het doel, van dit en het volgende laatste deel van zyn Werk, en de orde, daar in door hem gehouden, dus opgeeft:

„ Slechts weinige jaaren vóór de Fransche Omwenteling gebooren, uit het brein van eenen man wiens gantsche eerzucht onder het schoolstof te *Ingolstad* bedolven scheen, hoe is toch het Illuminatismus, in minder dan twintig jaaren, de vreeslyke Secte geworden, welke, onder den naam van *Jacobynen*, thans onder hare zegetekens telt zoo veele omver geworpen Altaaren, zoo veele omgekeerde Staatsregelingen, zoo veele overheerde Natiën, zoo veele Monarchen, gevallen onder haare dolken, gifkelken of beulen, zoo veele andere Monarchen, vernederd onder het juk eener slaverny *vrede* genaamd, of van eene nog schandelyker slaverny onder den naam van *Alliantie?*"

„ Hoe

„ Hoe heeft, onder dezen zelfden naam van *Jacobynen*, te gelyk alle de geheimen, alle de aanslagen, alle de secten der ongodsdienstige, der oproerige en der ontördenende zamenzweerers in zich behelzende, hoe heeft het Illuminatismus zich het vermogen dier vrees verschaft, welke, het gantsch heeläl in bedwang houdende, geen' enkelen Koning meer vergunt te zeggen: morgen zal ik nog Koning zyn; geen enkel volk: morgen zal ik myne wetten en mynen Godsdienst nog bezitten: geen' enkelen burger: morgen zullen myne middelen en myne wooning nog de myne zyn; morgen zal ik niet ontwaaken tusschen den boom der *Vryheid* aan de eene, en den boom des doods, de verslindende *Guillotine*, aan de andere zyde?"

„ Hoe hebben de geheime aanhangers van den nieuwen Spartacus, als onzichtbaare dryfveêren, alléén de gruwelen en rampen van dezen geweldigen geessel, Omwenteling genaamd, bestierd? Hoe bestieren zy nog alles wat de Secte beraamt om de verwoesting en volstrekte verdelging der menschelyke maatschappy te voltooijen?"

„ Deze laatste Deelen geheel wydende aan de verklaaring dezer vraagen, vlei ik my echter niet dezelven te zullen kunnen oplossen met alle de juistheid en naauwkeurigheid van menschen die in de gelegenheid geweest zyn om de Secte in haare sluiphoolen te kunnen volgen, zonder de hoofden of de aanhangers een enkel oogenblik uit het oog te verliezen. Het monster is dwars door de afgronden heên getogen; zwarte nevelen hebben haar spoor meer dan eens voor ons bedekt gehouden. Weishaupt nam tot zinnebeeld den somberen nagtvogel, om dat hy de voordeelen der duisternis kende; doch de graf-uil heeft ook zyn treurig geluid, hetwelk, zyns ondanks, door de lucht dringende, zyn schuilplaats verraadt; en de verpestende stank van het vergif ontdekt de kronke-

kelingen van den kruipenden en fenynigen adder. Door het midden der wildernisfen wyst het bloed de fpooren der roovers aan tot in hunnen moordkuil; in fpyt der booswichten fpot de God, die acht geeft op hunne euveldaaden, met hunne geheimen; één lichtftraal, die hy in hun fluiphol doet dringen, is genoeg om hen te verraden. Ongetwyfeld zyn 'er veele gruwelen in de duifternis gebleven; doch door de trekken te verzamelen die my ontmaskerd zyn, zal ik genoeg doen om de *fecte* aanteduiden overal waar de euveldaaden haaren noodlottigen invloed onbetwistbaar bewyzen. Een zwarte damp bedekt te vergeefsch den kruin der vuurbraakende bergen; de zwavel en fulpher die zy uitwaasfemen, verraaden hun onderaardsch vuur, en de uitbarftingen duiden den afgrond aan waar de fchokken zich voorbereiden."

„ Zonder dus deze gantfche opëenftapeling van gruwelen te kunnen ontwikkelen, die de gefchiedenis der *fecte* zouden vervullen, alle deze geheimzinnige naamen, die ieder' haarer aanhangers zou doen kennen, alles in de duifterheid en onzekerheid laatende wat men nog niet heeft kunnen opfpooren, en ons flechts bepaalende tot het geene nauwkeurige en ernftige onderzoekingen ons bewezen hebben, is het genoeg mogelyk haaren gang en haare voorderingen te fchetfen, zedert haaren oorfprong tot aan dit Congres, op hetwelk zy thans alle overwonnen Souvereinen roept, minder om een perk te ftellen aan de rampen des oorlogs, dan wel om zich te verheugen in de verfchriklykheden die zy inboezemen; minder om aan de volken de overblyfzels van hunne wetten en hunnen Godsdienst te verzekeren, dan om de middelen te beraamen om geene de minfte fpooren daarvan overtelaaten. Ik zal dan wederom trachten den gefchiedfchryver door dezen doolhof te helpen, op dat hy, de fchreden der Secte volgen-

de, niet in dezelve verdwaale. Wy hebben genoeg gezien wat zy in haare verborgenheden zweert te doen tegen allen Godsdienst, alle maatschappyen en alle eigendommen. Mogten de Souvereinen en de Volken in de beschouwing van het geen zy reeds gedaan heeft, van dat gedeelte haarer ontwerpen hetwelk zy reeds vervuld heeft, nieuwen iever en nieuwe dryfveêren vinden om al hunnen moed, al hunne middelen in het werk te stellen tegen het geen zy nog heeft te vervullen! Het is om over dezelve te zegepraalen, en niet om te wanhoopen, dat men de door de Secte veroorzaakte rampen moet overpeinzen. Ik leg myn penceel neder en wagt gerust ook myne ontbinding af, doch ik betreur die der maatschappy indien ik myne lezers niet opmerkzaam gemaakt heb op de gevaaren, dan om hen op nieuw in de gevoelloosheid te zien nederstorten, onder voorwendsel dat het geen tyd meer is om het lot, dat de Secte voor de Natiën bereidt, tegen te gaan of te ontwyken. Dat men trachte de volken te beveiligen; dat de volken zelven hunnen Godsdienst, hunne wetten en hunne goederen trachten te beveiligen, en de middelen tot behoud zullen niet ontbreeken. Het is alleen in de hoop van tot derzelver ontdekkingen bytedragen dat ik hier nogmaals myn geheugen en myne pen bezoedel met de naamen van *Weishaupt*, van *Illuminaaten*, van *Jacobynen*, en dat ik nogmaals hunne gruweldaaden naarspoor in hunne jaarboeken."

„ De order welke ik zal volgen om de geschiedenis der Secte te ontwikkelen, zal die zyn van haare gewigtigste tydvakken."

„ Het eerste zal dat zyn waarïn WEISHAUPT de grondslagen legt van zyn Illuminatismus, waarïn hy zyne eerste aanhangers en zyne eerste Loges vormt, zyne eerste apostelen beproeft en hen uitzendt tot groote aanwinsten."

He

„ Het tweede zal dat zyn van eene noodlottige indringing, welke aan WEISHAUPT duizenden en duizenden van aanhangeren verschafte, en hetwelk ik zal noemen het tydvak der *geïlluminiseerde* Vrye-Metselary."

„ Zeer weinige jaaren zyn genoeg tot deze helsche aanwinsten; de donder des hemels kondigt dezelven den aardbol aan; de secte en haare zamenzweeringen worden ontdekt in Beijeren; dit is de tyd welken zy dien *haarer vervolgingen* noemt; de verblinde Mogendheden houden denzelven voor dien van haaren dood. In haare moordkuilen geweeken, doch werkzaamer dan ooit, sluipt zy van schuilhoek tot schuilhoek, tot zy aan dien komt van PHILIPPE D'ORLEANS; hy geeft haar, benevens alle zyne agter aanhangers, ook alle de Loges zyner Fransche Metselary. Uit deze gedrochtelyke vereeniging worden met de Jacobynen alle de gruwelen en rampen der Omwenteling gebooren. Dit is het vierde tydvak van het *Illuminatisme*; het is dat van den Leeuw die zyne kragten voelt wedergekeerd; hy is uit zyn hol getreden, hy brult, hy verlangt slagtöffers. De Jacobynsche Metselaars Illuminaaten verlaaten hunne onderäardsche Loges; hun gebrul kondigt de Mogendheden aan, dat het voor hen tyd is om te beeven, dat de dag der omwentelingen gekomen is. In dit tydvak eindelyk, begint de Secte de uitvoering haarer ontwerpen. Hy alleen weet in hoe verre de waereld gedoemd is om dezelven vervuld te zien, die de Jacobynen veröorloofde gebooren te worden, even als Hy de geesfels der pest veröorlooft de Ryken te besmetten, tot zyn getergd geduld dezelven wreekt over een geslacht van godloozen. Ik ben noch Propheet, noch een zoon der Propheeten, doch uit alles wat ik te zeggen heb omtrent de gruwelen reeds door de Secte gepleegd, zal men niet dan te gemaklyk

 kun-

kunnen oordeelen van die welken haar nog overblyven te plegen, en die zy zal plegen zoo de lessen, welke die zelfde God ons gegeven heeft, de Vorsten en de volken niet leeren wat zy moeten doen, om te verdienen dat Hy een perk stelle aan dezen geessel."

Volgends deze opgave behandelt hy dan de *samenzweering van de Sophisten der Ongodistery en regeeringloosheid*, en de handelwyze en voortgang van het *Illuminatismus*, in dit deel, in de volgende Hoofdstukken. I. Hoofdst. *Eerste Tydvak van het Illuminatismus.* II. *De voornaamste aanhangers van* WEISHAUPT, *in het eerste tydvak van het Illuminatismus.* III. *Tydvak der geïlluminiseerde Vrye-Metselary, proeven van* WEISHAUPT *omtrent de Metselaars Loges; aanwinst van Knigge en zyne eerste diensten* IV. *Congres der Vrye-Metselaaren te Wilhelmsbad, hunne verschillende Sectes, en inzonderheid die der Illuminaaten Théosophen.* V. *Konstgreepen en gevolgen van Knigge by het Congres der Metselaaren; officiëele berichten van Oversten der Orde; menigte van Broeders Metselaaren in dit tydvak geïlluminiseerd.* VI. *Nieuwe middelen, nieuwe overwinningen van Knigge en Weishaupt op de Vrye-Metselary; oneenigheden tusschen deze twee hoofden van het Illuminatismus; voltooijing hunner ontwerpen omtrent de Duitsche Metselaaren, vóór de verwydering van Knigge.* VII. *Derde Tydvak van het Illuminatismus; de Secte ontdekt.* VIII. *Vervolg der ontdekkingen in Beijeren omtrent de Illuminaaten; handelwyze van het Hof ten aanzien van de Opperhoofden der Secte; lyst der voornaamste aanhangers.*

De lezers van dit Werk moeten, hoe verder zy komen, te meer verbaasd staan, en vragen: Is het mooglyk, is het te geloven, dat zoo snoode, zo alles verwoestende oogmerken en bedoelingen in de-

deze later eeuwen hebben kunnen gesmeed, dat zoo heilloze samenzwering heeft kunnen tot stand gebragt worden? Zy zullen, wanneer zy de lyst zien der genen, die als leden derzelven hier worden opgegeven, zich ontzetten, op welke zy aanhangers van deze secte der *Illuminaten*, die door den Abt BARRUEL, met zoo zwarte kool getekend wordt, zullen vinden verspreid in de Raadsvergaderingen, in de Stadsbestuuren, in het Krygswezen, in de openbaare Schoolen, een blyk, volgends onzen Schryver, van de zorg en oplettendheid der samenzweerers, om zich meester te maaken van de gewigtigste posten der Maatschappy, in de aanslagen tot haare verwoesting.

Dit Deel is wederöm vol byzonderheden, van welken wy gaarn het één of ander onzen Lezeren zouden mededeelen, doch wy zyn verlegen omtrent de keuze. Wy geloven nogthans hen geenen ondienst te zullen doen, met de volgende aanmerkingen van onzen Schryver omtrend den vermaarden E. VAN SWEDENBURG, wien benevens zyne aanhangers, de Abt BARRUEL al mede onder de deelgenoten der geduchte samenzwering telt, over te nemen.

„ Alle de Illuminaten *Théosophen*, in Engeland, Frankryk, Zweden en Duitschland, hebben hunne grondstellingen ontleend van den Baron EMANUEL VAN SWEDENBURG. Deeze naam scheen langen tyd geen hoofd eener Secte aanteduiden. SWEDENBURG wierd dit zonder het misschien te weeten, en door een dier straffen welke de voorzienigheid spaarde voor eene eeuw van godloosheid, om den trotsch onzer Sophisten te vernederen. Zoon van eenen Lutherschen Bisschop van *Skara*, werd hy geboren te *Upsal* in 1688. Na een groot gedeelte zyns levens doorgebragt te hebben in de studie der meest verschillende wetenschappen, na, by opvolging, Dichter, Wysgeer,

Bovennatuurkundige, Bergſtofkundige, Godgeleerde en Sterrenkundige te zyn geweest, trof hem eindelyk eene dier koortſen, welke lange ſpooren nalaaten van de ongeſteldheid der zintuigen (*). Zyne overdenkingen, of zyne mymeringen, geven beſpiegelingen te kennen, waaräan hy zich aanvanglyk overgaf omtrent het oneïndige, de ſchepping, den geest, de ſtof, en omtrent God en de natuur. Hy waande zich op eens door God aangedreven en gezonden om nieuwe waarheden te openbaaren. Hy verhaalt zelf, in deze bewoordingen, den oorſprong van zyn Apostelſchap:"

„Ik hield zeer laat het middagmaal in myne herberg te *London*, en ik at met zeer veel ſmaak, toen ik, op het einde van mynen maaltyd, bemerkte dat een ſoort van nevel myne oogen verduisterde, en dat de vloer myner kamer bedekt was met afſchuwelyke kruipende gedierten. Zy verdweenen, de nevel verſpreidde zich, en ik zag duidelyk, te midden van een helder licht, eenen man in een' hoek der kamer gezeten, die met eene verſchriklyke ſtem tot my zeide: *Eet niet te veel.* Op deze woorden werd myn gezigt geheel donker; eindelyk klaarde hetzelve langzaamerhand op, en ik bevond my alléén. Den volgenden nagt vertoonde zich dezelfde man, met een ſchitterend licht omſtraald, aan my, en zeide tot my: *Ik ben de Heer, de Schepper en Zaligmaaker. Ik heb u uitgekozen om den menſchen den verborgen en geestelyken zin der Heilige Schrift uitteleggen; ik zal u ingeven wat gy ſchryven moet.* Ditmaal was ik niet verſchrikt, en

(*) Ik zie de aanhangers geen melding maaken van deze ziekte van SWEDENBURG. Dit verwondert my niet; doch het geen ik daarvan zeg, heb ik van eenen Geneesheer, die zulks vernomen had van verſcheiden andere Geneesheeren van *Londen*.

en het licht, hoewel nog zeer glansryk, hinderde myne oogen niet. De Heere was gekleed in purper; en de verschyning duurde een vierdedeel uurs. Dezen zelfden nagt werden de oogen myner ziel geöpend en bekwaam gemaakt om in den Hemel, in de wereld der geesten en in de hel te zien, waar ik verscheiden persoonen van myne kennis vond, sommigen zedert langen, anderen zints korten tyd gestorven (*)."

Dit gezigt zou eenen man waardig schynen tegen wien men op eenen minder verschriklyken toon zou kunnen zeggen: *Eet niet zoo veel, en drink vooräl een weinig minder.* SWEDENBURG dagtekent hetzelve van het jaar 1745; hy leefde nog tot in 1772, schreef onophoudelyk eenige nieuwe boekdeelen van zyne openbaaringen, reisde ieder jaar van *Engeland* naar *Zweden*, en genoegzaam elken dag van de aarde naar den Hemel of naar de hel. 'Er is eene verbaazende standvastigheid nodig om alle zyne voordbrengsels te lezen; en wanneer men dezelven wél bestudeerd heeft, is het zeer moeielyk zyne denkbeelden te bepaalen omtrent den Schryver. „Sommigen zullen in den Illuminaat SWEDENBURG niet anders meenen te zien dan den man in eene geduurige verbystering; anderen zullen den Sophist en den ongodist in hem erkennen; nog anderen zullen in hem den kwakzalver en den huigchelaar zien. Het zou ons niet moeilyk vallen alle dezé verschillende persoonen in hem vereënigd aantetoonen. Wil men hem zinneloos zien en overgegeven aan alle de buitensporigheden van eenen geestenziener? Dat men hem slechts volge op zyne menigvuldige reizen naar de wereld der geesten, of dat men geduld genoeg hebbe om hem te hooren verhaalen al het geene hy 'er gezien heeft. Dáár zal hy ons een pa-

(*) Abrégé des ouvrages de Swedenb. préface.

paradys toonen in volle verstandhouding met de aarde, en Engelen die in de andere wereld alles doen wat de mensch in deze doet. Dáár beschryft hy den Hemel en deszelfs velden, bosschen, rivieren, steden en Provintiën. Dáár zyn schoolen voor de Engelen kinderen; hoogeschoolen voor de geleerde Engelen, jaarmarkten en beurzen voor de Engelen die koophandel dryven, en inzonderheid voor de Engelsche of Hollandsche Engelen. Dáár zyn ook manlyke Geesten en vrouwelyke Geesten; deze Geesten huwen met elkander, en SWEDENBURG heeft zelf de bruiloft bygewoond. Dit huwelyk is hemelsch; doch „ men moet daar uit niet besluiten, dat de hemelsche gehuuwden den wellust niet kennen. — De neiging om zich te vermengen, by de schepping ingeschapen, bestaat in de *geestelyke ligchaamen* even als in de *stoflyke ligchaamen.* De Engelen van beide kunne zyn altoos in den staat der volmaakste schoonheid, jeugd en kragt; zy genieten dus de uiterste geneugten der huwelyksliefde, en veel verrukkender dan de stervelingen die kunnen smaaken (*).”

„ Wil men by alle deze krankzinnigheden de draaijen en wendingen van den bedrieger zien? De schriften en het leven van SWEDENBURG zullen daar eene menigte voorbeelden van opleveren. In zyne schriften, voor eerst, is het altoos God zelf, of wel een Engel, die tot hem spreekt. Alles wat hy verhaalt heeft hy in den Hemel gezien, en hy klimt derwaards zoo dikwils het hem goeddunkt. Hy heeft de Geesten tot zyn bevel; en deze Geesten openbaaren hem de verborgenste dingen. De Prinses ULRICA, Koningin van *Zweden*, vroeg hem, waarom haar broeder, de Prins van Pruissen, gestorven was, zonder alvoorens te ant-

(*) Zie Swed. doct. de la Jérus. celest. id. du monde spirit. des Anglois, des Hollandois, &c. abrég. art. Ciel.

antwoorden op eenen brief, dien zy hem geschreven had? SWEDENBURG beloofde het den overledenen te zullen vraagen; hy kwam terug en bragt de Koningin dit antwoord: „ Uw broeder is my dezen nagt verscheenen, en hy heeft my gelast u te zeggen, dat hy uwen brief niet beäntwoord heeft om dat hy uw gedrag afkeurde; dewyl uwe onvoorzigtige staatkunde en uwe heerschzucht oorzaak waren van het vergoten bloed. Ik beveel u uit zynen naam u nooit weder in Staatszaaken te mengen, en vooräl geene onlusten meer te verwekken, waarvan gy vroeg of laat het slagtoffer zoudt zyn." De Koningin was ten hoogsten verwonderd; SWEDENBURG verklaarde haar dingen van welken slechts zy en de overledene Prins konden weeten; de roem van den Propheet nam daar door toe. Om te beoordeelen in hoe verre hy denzelven verdiend had; is het genoeg te weeten, dat men eindelyk ontdekte, dat de brief onderschept was door twee Ryksraaden, en dat dezen gebruik gemaakt hadden van de gelegenheid om SWEDENBURG de les in den mond te leggen die zy de Koningin wilden geven (*). Een andere trek van den Propheet. — De Gravin VAN MANSFELD vreesde ten tweedenmaal eene schuld te betaalen, waarvan de *quitantie* by den dood van haaren man was verlooren geraakt; zy raadpleegde SWEDENBURG deswegens, en deze kwam haar uit naam des overledenen zeggen waar de *quitantie* was.

(*) Zie *Lett. de M. Rollig dans le monath Schrifft de Berlin. Janv.* 1788.

Dit geval wordt ook, hoewel omstandiger, échter alzins overeenkomstig met onzen Schryver, verhaald door den Heer S. C. WAGENER, in zyn werk *Die Gespenster. Kurze Erzählungen aus dem Reiche der Wahrheit*, IV. *Th.* 11e *Erzähl. S.* 83; het welk binnen kort ook in het Nederduitsch het licht zal zien.

DE VERTAALER.

was. Hy kon dit gemaklyk weeten, want hy had dezelve gevonden in een boek hetwelk hy van den Graaf had gehad. Het is de Koningin ULRICA zelve die deze gebeurenis zoo natuurlyk verklaart, en de discipelen van den Propheet wyzen ons niettemin naar het getuigenis der Koningin, tot ſtaving van het mirakel (*). Zie daar reeds genoeg wat den kwakzalver en den googchelaar betreft; de man, wien wy het meest belang hebben in dit vreemd mengſel te leeren kennen, is de Sophist der godloosheid. SWEDENBURG is dit veel meer dan men over het geheel wel denkt; hy is dit op eene wyze, welke zou doen betwyfelen of hy niet even zoo huigchelächtig als godloos is. Niemand ſprak meerder van liefde tot God en tot de menſchen; niemand beriep zich meerder op de Propheeten en op het Euangelium; niemand vertoonde uiterlyk meerder eerbied voor JEZUS CHRISTUS, meerder iever voor het Christendom; niemand nam inzonderheid beter de houding en den toon aan van een oprecht ernſtig en Godsdienſtig mensch. Ik zal 'er echter byvoegen: niemand betoonde ooit zoo veel dubbelhartigheid en godloosheid; niemand verborg, onder het masker van iever, beter een gezet voorneemen om het gantſche Christendom en allen Godsdienst uitteroeijen. Dat alle zyne aanhangers hier tegen ſchreeuwen; het zal genoeg zyn, om deze beſchuldiging te bewyzen, de twee ſtellingen van hunnen meester bloot te leggen. Ik zeg de twee ſtellingen; want even als SWEDENBURG altoos twee zinnen had ter uitlegging en verdraaijing der heilige Schrift, de een *inwendig en zinnebeeldig*, en de andere *uitwendig en letterlyk*, zoo had hy ook twee ſtelſels; het eene waarſchynlyk en blykbaar

(*) Zie Abrégé de Swedenb. préface; & l'édition de Swedenb. par Pernetti; item, Esſai ſur les Illum. note 8.

baar voor de dwaazen en onnozelen; het andere geheim en agterhoudend voor de aanhangers; het eene, dat niet scheen te strekken dan om het Christendom te hervormen op de gevoelens van het krankzinnig *Deïsmus;* het andere, dat ons geleidt tot alle de godloosheden van het *Atheïsmus*, van het *Spinosismus*, van het *Fanatismus* en van het *Materialismus.*" enz.

By de eerstkomende gelegenheid zullen wy ook van het Vde Deel, waarmede dit Werk volkomen is, verslag doen.

****

III. HOOFDSTUK.

KORTE OMSCHRYVING van den PREDIKER, met de toepassing des sleutels, in denzelven te vinden, door W. E. DE PERPONCHER. *Te* Utrecht *by de Wed.* J. van Schoonhoven, 211 *Bladz. gr. Octavo.*

Het Boek van SALOMO, het welk ten opschrift heeft, Hoofdst. I. 1. *de woorden des Predikers*, dat is, volgends den Heer DE PERPONCHER, *de mensch en waereld-beschouwingen van den Prediker, enz.* is reeds uit dien hoofde zeer merkwaardig, daar men in hetzelve ziet, op dat wy de woorden van den Heer DE PERPONCHER overnemen: „ hoe de schrandere, de ryke, de magtige, de alle genotten als uitgeput hebbende SALOMO, hy, die 'er zich, met hart en ziel, op toelei, om veel en wel te genieten, die daar geene middelen toe spaarde, wien 't aan geene middelen ooit ontbrak, die in alles zoo wel slaagde, die

die zoo veel begeerde en zo veel verkreeg, ja die alle de foorten van aardsch genoegen, roem, eer, heerschappy, rykdom, wellust samen paarde, dat deeze man, zeg ik, na eene zoo langduurige als gelukkige ondervinding, in 't einde, bekennen moest, dat het (zoo lang men niet verder ziet) tog alles ydelheid is, bedrieglyke te leurstelling, vermoeijende kwelling, pynigend verdriet. Nimmer zeeker kon het nietige en onvoldoende van al het ondermaansche, op zich zelven beschouwd, overtuigender, onwederspreeklyker worden aan den dag gelegd, dan door een getuigenis, op zoo veel bevinding en ervarenis, gegrond; en dat van iemand, die zich, met zoo veel beeters beloovende vooringenomenheid, en onder zoo veele gunstige omstandigheden op weg begeeven had, om juist de tegen overgestelde uitkomst te vinden."

Te gelyk echter, heeft men het meermalen bedenklyk gevonden, dat, alhoewel de Schryver van hetzelve blyken geeft, dat hy voor zichzelven een toekomend bestaan vaststelde, het welk met het tegenwoordige, door een *gericht*, in verband wordt gebracht, hy nogthans zyne beschouwingen enkel tot het tegenwoordig leven bepaalt, en dikwyls zoo spreekt, als of met hetzelve ons bestaan een einde nam. De Uitleggers hebben verscheidene wegen ingeslagen, om deze zwarigheid weg te nemen, en van deze handelwys des *Predikers* reden te geven. De kundige en werkzame Heer DE PERPONCHER heeft in het thans voor ons liggende Boek, hier van opzetlyk zyn werk gemaakt, om ons den sleutel aan de hand te geven, welke alle deze zwarigheden ontsluiten en ons tot het recht verstand dezer Beschouwingen, volgends het doel des Schryvers leiden kan, en welke sleutel in dit Boek zelve gevonden wordt. Zie hier, wat de kundige en opmerkzame Schriftverklaarer hier van zegt, *Voorrede* Bladz. V.

„ In

„ In SALOMONS tyd, was de leer der onsterflykheid en der toekomende huishouding niet zoo algemeen aangenomen, niet in zulk een helder daglicht gesteld, niet zoo zeeker beweezen, als thans, door de prediking des Euangeliums is geschied. Worden 'er dan zelfs nog tegenwoordig menschen genoeg gevonden, die aan dat toekomende twyffelen, hoe veel meer moest men 'er aantreffen, in SALOMONS tyd; hoe veel gemeener moest het toen zyn, den wysgeerigen waereldbeschouwer, in zyne bespiegelingen en daar op gegronde leer, zich, tot het enkel tegenwoordige, te zien bepaalen; hem zyn oogpunt niet verder dan het tegenwoordige te zien uitbreiden, om daar naar alleen zich te rigten, in zyre lessen en in zyn besluit; die leere der toekomende eeuwe, of niet kennende, of niet aanneemende, of, als van onzeekerer grondslag, of dieper geheim, laatende aan een zy? Nu schynt my dit werk van SALOMO byzonder *bestemd*, om het verkeerde deezer wyze *van beschouwing*, niet, door regtstreeks betoog of onmiddelyke openbaaring, te bewyzen; dit bleef gespaard voor Hem, die 't leeven en de onsterflykheid aan den dag brengen zou; maar, door de onoplosbaarheid van alles, in deeze wyze van beschouwing, aan te duiden, en dus den leezer van zelve te brengen, op den weg, die hem, tot beetere beschouwing en beter besluit, geleiden moest. Daarom stelt de Prediker, by iedere beschouwing der ondermaansche dingen, met zoo veel kragt en nadruk, voor al 't ydele, nietige, te leurstellende, vrugtloos afmattende en onoplosbaare, waar onder deeze dingen, op hun zelven beschouwd, als liggen neêrgedrukt; vestigt onze geheele opmerkzaamheid, op alle de trekken en byzonderheden van dit ontmoedigend bedroevend tafereel; staat dan stil, en laat het aan ons over, de beschouwing onder dat zelfde oogpunt voort

te

te zetten, op dat wy zelfs mogen zien, tot welke onuitlegbaare gevolgen 't ons voert, in welke eene verleegenheid het ons, zonder uitkomst of oplossing, verbysterd laat; ten einde wy daar uit besefsen mogen, dat dit de waare wyze van Beschouwing, dat dit het echte oogpunt niet zyn kan.— Dan op dat wy ons, in deze verwarring niet verliezen, en niet, in toomlooze twyffelmoedigheid, geheel afdwalen mogten, biedt hy ons, van tyd tot tyd, eenen sleutel aan, die ons 't ruimer en waare uitzigt ontsluit, en de oplossing doet vinden, en ons dus, uit de twyffelmoedigheid en verlegenheid, redt, en onder eene andere wyze van inzien, andere en beetere besluiten doet opmaken."

„ Deezen sleutel nu vinden wy voor eerst en voornaamlyk, in het gericht, op het welke hier, zoo dikwils en zoo uitdruklyk wordt te rug geweezen; als Cap. III: 17. IV: 1—3. verg. met V: 7; VIII: 12—13. XI: 9. en XII: 14; en 't welk even duidelyk gezegd wordende, in deeze eeuwe geen plaats te hebben, Cap. IX: 2. &c. niet anders dan, in eene toekomende eeuwe, kan worden verwagt; maar dan ook even daar door noodwendig vaststelt, eene toekomende huishouding, door dat gericht, met de tegenwoordige, in verband gebragt; en dus de verkeerdheid der wyze van inzien, die alles, tot het enkel tegenwoordige, bepaalt, overtuiglyk aan den dag legt. 2. In het zaad der eeuwen, 't welk God, in de dingen, heeft gelegd, Cap. III: 11; en het verschillend lot aan menschen en dieren, aan 't ligchaam en aan de ziel, toegeschreeven, by de zoo uitdruklyke verklaaring, dat deeze wederkeert, tot God, die haar gegeeven had. Cap. III: 21. XII. 7. 3. In de vreeze Gods, die als de hoofdzaak van alles wordt opgegeven, Cap. XII: 13 en die tog zonderling voordvloeijen zou, uit de

de voorafgegaane en zoo dikwils herhaalde stelling; alles wat God, den mensch en deeze waereld betreffende, gemaakt heeft is ydelheid, vrugtlooze arbeid, kwelling zonder loon, de mensch heeft 'er niets aan, &c. indien deeze, als 't waare slot van alle des Predikers beschouwingen, moest worden aangemerkt; en niet veeleer, als de bewysgrond, dat dit ongerymd zynde, men dus de beschouwing verder uitbreiden, en de oplossing, in iets anders dan het tegenwoordige, zoeken moet."

Ten einde nu, volgends deze opgaven, ons dit Boek *de Prediker* duidelyk te doen verstaan, geeft ons DE PERPONCHER, na eene korte opgave van den *Inhoud dezes Boeks*, eene oordeelkundige beknopte en klaare *omschryving* van hetzelve, en daarna de *toepassing*, welke de mensch- en waereld beschouwingen van den Prediker onder het oogpunt brengt, waaronder wy ze, naar 't vereïsch van den aangewezenen sleutel, inzien moeten.

Het geheele Werk is met oordeel, en in eenen zoo de lezing veraangenamenden styl geschreven, dat wy het aan alle onze Lezers als een Handboek aanpryzen, om hen in hunne overdenkingen te leiden, en hen op te voeren tot de hooger beschouwingen, welke den Christen in alle omstandigheden kunnen bemoedigen, en het Werk van God leeren opmerken.

Tot eene proeve zullen wy, zonder eene byzondere plaats, als *schoon*, uit te kippen, dewyl alles over het geheel fraai is, hier plaatzen de *Omschryving* van het begin dezes Boeks *Hoofdst.* I: 1—11. en deszelfs *Toepassing*. De omschryving luidt dus:

„ O ydelheid deezer nietige dingen! O ydelste aller ydelheeden! Alles, in dezelve, is ydelheid!— Want tog, wat voordeel heeft de mensch, van al het werk, dat hy verrigt, onder 't licht der

 zon-

zonne? En nogthans is hier des arbeids, even min als der onbestendigheid, een einde! — Geduurig verdwynt het eene geslacht, en het andere treed, in deszelfs plaats, op, terwyl de aarde alleen bestendig blyft. Steeds ryst de zon, steeds gaat zy onder, en steeds hygt zy weer, naar de plaatse, daar zy opgegaan was. Dan eens keert de wind, naar 't noorden, dan eens naar 't zuiden, dan weer loopt hy alle de streeken door, en keert, tot zyne voorige wendingen, geduurig weder; terwyl beeken en rivieren nimmer ophouden, naar zee, te stroomen, zonder dat evenwel deze ooit vol worde; om dat beeken en rivieren, langs dezen weg, slegts wederkeeren, naar de plaatse, waar uit hunne wateren te vooren opgereezen waren. En dit alles werkt zoo aanhoudend, zoo sterk doorzettend, tot mat wordens toe, voord, dat de mensch 'er zich geen begrip van maaken kan."

„En even eens hy zelf Nimmer wordt het oog verzadigd van zien, nimmer het oor van hooren; en nogthans het geen reeds geweest is, zal wederom zyn, het geen reeds gedaan is, zal wederom gedaan worden, en 'er is niets nieuws, onder de zon. Ja ware 'er al eens iets, waar van men meende te kunnen zeggen, „zie dit! het is tog nieuw;" zal ook dat reeds geweest zyn, in de eeuwen van vroeger tyd, en ons alleen daarom nieuw schynen, dat 'er geen genoegzaam geheugen van 't voorgaande wordt bewaard; gelyk 'er ook, van de volgende dingen, die nog komen zullen, geen genoegzaam geheugen bewaard zal worden, by de geslachten, die, na ons, optreden; dus deeze vraag eigenlyk nimmer kan worden beslist."

Na het aflopen der Omschryving des geheelen Boeks, *Bladz.* 49, 50. met *Hoofdst.* XII: 13, 14. welke verzen den sleutel van alles bevatten, in die woorden: „Van alles nu, wat hier is gehoord, is

de-

de hoofdzaak en het besluit: *Vreest God en houdt zyne geboden, want dit is 's menschen al; daar God ieder werk eens, met alles, wat verborgen is, het zy goed, het zy kwaad, zal brengen in 't gericht*, volgt de *Toepassing Bladz.* 50. dus:

„ En indedaad dit, en dit alleen, geeft den sleutel en 't antwoord, op alles. (*) — Zoo lang tog de mensch zig zelven en de waereld beschouwt, naar een eigen bedagt ontwerp, dat zich, tot hemzelven en 't enkel tegenwoordige, bepaalt, is alles ydel, ledig, onvoldoende, nutloos. Maar beschouwt hy beiden, in verband met God, en een toekomend gericht, en eene aanstaande huishouding, welke hier slechts wordt voorbereid, dan krygt alles waarde, gewicht en weezenlyke voortreflykheid."

„ Want zyn wy, enkel voor het tegenwoordige, aanweezig, dan in de daad overtreft de arbeid ver den oogst, en wy vinden byna niets dan vermoeijing, kwelling, verdriet, te leurstelling, verzadiging, walg. Maar werken wy hier, voor 't vervolg, dan kan onze arbeid ons eens eenen heerlyken, eenen alles vergoedenden oogst aanbrengen! Dan blyft het eene geslacht, daar 't andere opkomt, wel ondergaan, maar zulks alleen, om, behoorlyk toegerust, over te stappen, op een verheveuer toneel, waar deszelfs aanweezen, voor altoos, even zoo bestendig zyn zal, als dat der aarde, voor het tegenwoordige, bestendig schynt.— En wanneer de zon daaglyksch ryst en daalt, om ons den vervrolykenden morgen, en weder verkwikkenden avond aan te brengen; wanneer de wind, naar 't noorden, of zuiden, keerende, beurtlings koelte of warmte geeft; wanneer hy alle hoeken doorloopt, en de dryvende voorraadka-

(*) Schoon de Prediker de toepassing aan ons overlaate, gelyk wy, in de voorrede p. 9. hebben gezien.

kameren der vrugtbaarheid, naar alle de oorden der aarde, omvoert; wanneer de beeken en rivieren, uit het nedervallend water deezer dampen, gevormd, valéi en vlakte en dal bevogtigen, en dan wederkeeren tot de zee; wanneer dit alles gestadig voordwerkt, in den gestelden kring; is het dan, om ons, door eene huishouding van enkele ydelheid, te leurstelling en verdriet te voeren, naar het alles verslindend, nimmer te rug geevend graf, dat het zig dus vermoeit? Of is het niet, om ons, onder de milde uitstorting, der vermeenigvuldigde weldaaden onzes Scheppers, te geleiden, door een oeffenperk, dat ons brengen moet, tot dat gelukkiger gewest, waar alles voldoening worden zal, en dit ydele zelf het weezen des geluks zal baaren?"

„Ja wanneer ook de mensch steeds zwoegt, en draaft, en steeds meer zien en hooren wil, op hoop van tog eens iets nieuws te ontdekken, hoe zeer alles tog, by 't oude, blyve, en hy nooit weeten konne, of hy wel iets waarlyk nieuws, dat eenen nieuwen weg, tot voldoening en geluk, zou kunnen baanen, hebbe ontdekt, wyl 'er zoo veel van 't reeds gevondene weer vergeeten wordt, is dan ook zulks onnut? Geenzins! Want, brengt 's menschen vermoeijend onderzoek hem nu geene nieuwe, geene voldoende, geene bevreedigende kennis aan, wyst het hem nu geenen nieuwen weg, tot voldoenend genoegen, het ontwikkelt tog zyne zielsvermogens; het voldoet tog aan zyne hier enkel voorbereidende bestemming; het vervult tog te gelyk Gods ontwerp en den eisch van 's menschen tegenwoordig belang; terwyl Hy, voor wien niets verlooren gaat, dit alles, ja ook het vergeetene eens weder aan den dag zal brengen, om het, in volgende huishoudingen, tot waarschuwing en onderwys der menschen, te doen dienen. — En loopt alles hier den ronden kring

steeds

ſteeds rond; het ontwerp der onfeilbaare wysheid moet immers altoos het zelfde blyven. En ook alle de geſlachten der menſchen, moeten immers, elk op deszelfs beurt, het zelfde onderwys, dezelfde opvoeding, dezelfde voorbereiding ontfangen; even gelyk de leerlingen in dezelfde kunst, allen, op hun beurt, dezelfde oeffeningen moeten doorgaan."

Op deze wyze vervolgt de *Toepasſing* door het geheele Boek, het verband dezes tydlyken met het toekomend beter en eeuwig leven aantewyzen, en dus een voortreflyk licht over dit zwaarwichtig *Boek de Prediker*, te verſpreiden.

IV. HOOFDSTUK.

VOLLEDIGE BESCHRYVING van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, Trafieken, derzelver Werkhuizen, Gereedſchappen, enz. ten deele overgenomen uit de beroemdſte buitenlandſche Werken; en vermeerderd met de Theorie en Praktyk der beste Inlandſche Kunſtenaren en Handwerkslieden. Elfde Stuk. De Suikerraffinadeur. Met Plaaten. Te Dordrecht, *by* A. Blusſé en Zoon. 212 *Bladz. gr. Octavo.*

Het *Raffineeren* der Suikeren is eigenlyk haare waarde door reinigen en kooken tot eenen grooteren trap van volmaaktheid brengen.

Dit raffineeren heeft plaats zoo wel omtrend de eens en tweemaal geraffineerde Suikeren, welken uit de Indiën komen, als omtrent de reeds geraffineerde Suikeren in Europa.

Alles, wat tot dit raffineeren der Suiker betrekking heeft, wordt in dit Stuk, thans voor ons, behandeld, zynde begrepen in eene naauwkeurige en welgeschrevene Verhandeling, of volledige beschryving van het Suiker, deszelfs aankweeking, en verzending, met de opgaave der verschillende bewerking, molens, fabricken, enz. in en buiten Europa, door J. H. Reisig.

Van hoe veel aanbelang deze Fabriek voor ons Vaderland zy, mag men opmaken uit het volgende bericht van den Schryver, *Bladz.* 201.

„ De voordeelen, welken de Raffinadeur stad en land aanbrengt, zyn zeer menigvuldig. Om daar één voorbeeld van te geeven, kunnen wy uit echte berichten verzekeren, dat één Raffinadeur in *Amsterdam*, somtyds in een maand, meer dan 600 guldens aan waag onkosten heeft; bestaande dezelven alleen uit waag- en weeggeld en sleeplonen dier ruwe Suikeren, welke naar zyne Fabriek gebragt worden. Als men nu deze somme berekend slegts over 100 Raffinadeurs, dan krygt men maandelyks eene somme van 60000 guldens. Welke eene belangryke somme levert dit jaarlyks op? en hoe vele arbeidslieden ontvangen daar door hun brood?

„ Wat men van het inbrengen der ruwe Suikeren kan rekenen, is ook gedeeltelyk zo ten opzichte van het afleveren der gemaakte Suikeren. De Raffinadeur betaalt, ten minsten, wekelyks aan zyn volk *f* 70, en aan kruijer en sleper met elkanderen *f* 10. Dit over een geheele maand berekend, maakt over het ligchaam der Raffinadeurs meer dan 20000 guldens 's maands, zo dat men met schuitevoerders, kuipers en andere arbeidslie-

den,

den, hier niet opgeteld, veilig rekenen mag, dat de Raffinadeurs in *Amsterdam*, maandelyks, *f* 100000. in de wandeling brengen, waarvan ten minsten de helft geschikt is om den arbeidsman te doen bestaan."

„ Welk eene schade, welk eene onherstelbare schade voor ons land, wanneer dus eene Fabriek, die zo vele voordeelen aan de Republiek opbrengt; die zo nuttig is voor den koophandel in het algemeen als voor duizenden menschen in het byzonder, welken alleen van dezen tak van handel leven en hun bestaan vinden; welk eene schade, zeg ik, wanneer deze tak, thans aan het kwynen, geheel verloren ging? En zou de weinige bescherming welke deze Fabrieken, ten allen tyde, in ons land gevonden hebben, niet eene der voornaamste oorzaken harer krankheid uitmaken, en niet eindelyk de oorzaak kunnen zyn dat zy geheel den geest gaf?"

Wanneer wy dit bericht in aanmerking nemen, moet het gewis elken Vaderlandschen Lezer ter harte gaan, wanneer de Heer Reisig het verval van deze Fabriek in ons Land voordraagt, in het Negende *Hoofdstuk*, *Bladz.* 52 schryvende:

„ De Suiker-raffinaderyen hebben meestal het ongeluk gehad van lieden tot hunne meesters te hebben, die zich zeer zelden ophielden met uitvindingen of wysgeerige aanmerkingen te maken. Deze fabrieken waren voor vyftig jaaren hier te lande nog zeer onvolmaakt; wie maar een weinig de behandeling der Suikeren verstond, huurde een werkplaats, en won geld; en ongelukkig bragt men zelden Nationaale Kinderen in deze fabriek op. Maar alle de Fabrikanten waren buitenlanders. My is van een zeer oud Suikerraffinadeur verhaald, dat hem de tyd heugde, in welke in *Rusland* niet eene, in *Duitschland* en *Engeland* zeer weinige, in *Braband* niet eene, en in *Amsterdam* slechts vyf-

tig Suikerfabrieken waren, zynde 'er toenmaals, buiten die ſtad, maar weinigen in *Holland* te vinden. Doch ſints vyftig jaaren zyn de Fabrieken in *Engeland Legio* geworden; in *Duitschland*, en voornamentlyk in *Hamburg*, heeft men ſints dertig jaaren meer dan twee honderd Raffinadeurs. De *Rusſen* hebben zich toegelegd om zelf Fabrieken aan te leggen, en in *Petersburg* ziet men thans 80 Raffinaderyen, zo groot dat twee grote Hollandſche Fabrieken naauwlyks eene Petersburgſche uitmaken. In *Braband* zyn zy met groot voordeel voortgeplant. *Amſterdam* telt 'er thans meer dan 120, in *Rotterdam* waren 'er voor eenige jaaren 40 aan het werk, en zy zyn tegenwoordig door geheel de zeven Provintien verſpreid. De *Hollanders*, die dus in den vorigen tyd meest alle de verzendingen naar de *Oostzee*, naar *Spanje*, en naar *Duitschland* hadden, moesten in later tyd dezelve met de *Engelſchen*, *Franſchen*, *Duitſchers* *Rusſen* en *Brabanders* deelen. Eindelyk ging het zo verre, dat *Holland* de verzending op de *Oostzee*, ſomtyds byna geheel moest misſen, en de *Engelſchen* meer dan eens hunne Suikeren in *Duitschland* veel beter en beter koop gebragt hebben dan onze Natie.

„ De voornaamſte rede dat de andere landen Suikerfabrieken aanlagen, was gedeeltelyk de kwade trouw van ſommige Hollandſche Fabrikanten. De vreemdelingen meestal bezitters dezer ſchoone kunst, waren niet altoos de grote meesters, en leverden den Kooplieden ſomtyds gene goede ware. Het ſmart my te moeten zeggen dat de commisſien op Stampſuiker menigvuldig in vroeger tyd, ſomtyds allerſlechtst, wierden uitgevoerd. Sommige gewetenlozen deden meel onder de Suiker malen, en om het te doen wegen deed men 'er zo veel water by, dat wanneer het ter plaatſe kwam, daar het zyn moest, men niet ver-

mo-

mogend was, het met houweelen van een te slaan. Hierdoor joeg men de Commissien weg, en de goeden moesten het met de kwaden ontgelden."

„ Toen daarna de *Engelschen*, de *Duitschers* en *Russen* begonden te bouwen, wierd men naaryverig, en de kunst wierd, maar helaas! te laat en ook mogelyk te veel verfynd; en hedendaagsch is dezelve in eenen zo waggelenden toestand, dat de Fabrikeur doorgaans meer moeite moet aanwenden en minder voordeel heeft.

„ De buitenlanders intusschen, bezitters wordende van deze edele kunst, die zo veele voordeelen aan den eerlyken Fabrikeur, zo veele voordeelen aan het land opleverde en aan zo veele menschen brood verschafte; zochten dezelve ook in hun land te bevorderen. Dit kon niet anders en niet beter geschieden, dan door, in hun gebied, eene belasting op de Hollandsche Suikeren te leggen, en dusdoende den doodsteek te geven aan onze Fabrieken. De Koning van Pruissen, die van Denemarken en andere Monarchen maakten zo op de rivieren als in de Zond tolhuizen, waar de Suikeren drie, vier tot agt en negen percent tol moesten betalen; en of dit nog niet genoeg ware, kwamen in later tyd de Keurvorsten van de Paltz en van Keulen op, om mede op den *Rhyn* belastingen te leggen, waardoor den aanvoer moeilyk en kostbaarder wierd, dan men dit product uit de Duitsche Staten zelf trekken kon. Somtyds, wanneer 'er oneenigheden over de tollen op den *Rhyn* kwamen, wierd die rivier terstond gesloten, en de Hollanders voornamentlyk gevoelden de nepen van deze sluiting. De *Rhyn* was in de laatste jaaren de grootste tak van den Suikerhandel; deze gesloten zynde, lag alles stil en de Fabriekant in Holland zat niet alleen op eene zware huur, moest niet alleen de interessen van een groot Capitaal berekenen, zyn volk houden, maar

had daarenboven nog het verdriet dat *Engeland* en *Hamburg*, Duitschland in eenen tyd spysigden, waarin hy stilzitten en verliezen moest."

„ Mogelyk konden de Bestierders onzer Republiek tot bloei van den Koophandel in het algemeen, en der Suikerfabrieken in het byzonder, ook iets meerder toebrengen. Doch ik waag het niet om hier omtrend eenige aanmerkingen te maken; men neemt hedendaagsch zeer ligt iets in eenen kwaden zin op. Dit nogthans kan ik niet verzwygen, dat ik menigmalen Kooplieden heb aangetroffen, die eer ongunstig dan gunstig over de kommercieele bestiering spraken, en niet onduidelyk te kennen gaven, dat eene meerdere bescherming van den Koophandel en Fabrieken een aangenamer vooruitzicht voor derzelver herstelling en bloei zou opleveren, dan men tegenwoordig te wachten heeft."

Voorts verdient deze tegenwoordige Verhandeling lof. „ Zy is niet eene enkel beschouwende, maar meer praktikale Verhandeling." dus schryven de Uitgevers met recht in hun Voorbericht, „ van de edele wetenschap om Suiker te winnen, te bereiden en tot het zo algemeen hoogstbegeerlyk gebruik bekwaam te maken. De geachte Schryver, die een goed deel van zynen besten leeftyd in de waarneming eener voornaame Suiker-Fabriek te *Amsterdam* heeft doorgebragt, heeft by dit voordeel een ander gepaard: t. w. de kunst eener welbesnede penne en van eene duidelyke voordragt van zaken; hy heeft zich der moeyte getroost, zich als op nieuw in de wer plaats te begeeven, van stuk tot stuk alles nategaan, waar te neemen, en ter neder te stellen bykans als of hy zyne onderrichtingen aan eenen werkman gaf, en zelve dat geene nog uitvoerde, welk een oplettend behartiger van eene zodanige Fabriek verrichten en, in de verschillende gevallen, niet uit

het

het oog verliezen moet. Wy oordeelen derhalven met reden , dat dit Deel niet alleen aan de bezitters der geheele Volledige Beschryving van alle Konsten , Handwerken enz. zeer aangenaam zyn zal, maar dat in 't byzonder ook zy, welke by de handteering van deze kostbaare en schoone Fabriek een meer onmiddelyk belang hebben, hetzelve met veel graagte ontvangen en tot hun voordeel 'er gebruik van maaken zullen; daar het niet missen kan, of zy zullen hier waarnemingen en onderrichtingen aantreffen, welke hun en ondervinding en praktyk nog niet hadden aan de hand gegeeven. — En over het algemeen zullen zy althans , die in de aanvaarding van eene zo gewigtige Fabriek met 'er tyd een loffelyk bestaan wenschen te verkrygen, hier alles vinden, wat hen tot eene grondige kennis en gelukkige beoeffening opleiden kan."

Een tiental keurlyk uitgevoerde Platen geeft hier weder, behalven sieraad, de voldoende opheldering aan dit Stuk,

V. HOOFDSTUK.

EENIGE BYZONDERHEDEN uit het leven van zekeren OEFFENING-HOUDER, door hem zelven beschreven; 165 *Bladz. gr. Octavo, alom te bekomen.*

Gaarne bekennen wy, by de aankondiging van den Titel van dit Boekjen, in de openbare Nieuwspapieren, zekere huivering gevoeld te hebben, of niet misschien hetzelve onder dat soort

ſoort van geſchriften behoorde, welke in de laatſte tyden zoo menigvuldig en onder allerhande gedaanten, zyn in 't licht getreden, om de goede zaak van den Godsdienst, meer rechtſtreeks of van ter zyde te hoonen, en vyändig aan te ſchennen, maar het Boekjen zelve ontvangen hebbende, en lezende, bevonden wy, te voorbarig geöordeeld te hebben. In de Byzonderheden, welke een Oefening-houder hier voorkomt, van zyn leven te geven, komt niet alleen niets voor, hetwelk eenig kwaad vermoeden tegen den ongenoemden Schryver, van den kant des Godsdienst, kan opleveren, maar integendeel zeer veel goeds; het welk verdient opgemerkt en ter harte genomen te worden, en waardoor eenvoudige en welmenende Christenen kunnen leeren, hoe zich te wachten, voor verkeerde begrippen en zorgelyke misvattingen, omtrent den waaren aart van den Chriſtelyken Godsdienst en de echte Godzaligheid, hoedanige verkeerde begrippen en misvattingen, byzonder omtrent den zin en den geest van den Bybel, op welken toch alleen onze Godsdienſtigheid gegrond moet zyn, zo zy geen eigenwillige Godsdienst of wel Dweepery zal worden, ligtelyk worden ingeboezemd en verſpreid onder de eenvoudigen, wanneer ſommigen zich, eigendunklyk, tegen de les en vermaning van den Apostel JACOBUS, *Hoofdſt.* III. tot Leeräars opwerpen, en zonder de vereïschte kundigheden en bevoegdheid te bezitten, zich vermeten, anderen te *oefenen*, of *oefening* te houden.

Wy durven dus wel op ons nemen, dit Werkjen, ook aan eenvoudige Christenen, dien het niet om ſchyn of vertoning, maar om waarheid te doen is, ter lezing aan te bevelen, doch dat zy, by het lezen, alle vooröordeelen afleggen, en met het oordeel des onderſcheids het geen zy lezen, overwegen en aan den Bybel toetzen.

Het

Het Voorbericht, voor dit Boekjen geplaatst, ſtrekte reeds, om ons opgevat vermoeden, in eene gunſtiger verwachting te veranderen; wy zullen het hier plaatzen, omdat het dezelfde uitwerking by onze Lezers kan voortbrengen, en tevens reden geeft, waarom de Schryver zynen naam tot hier toe verbergt. Dus luidt het:

„ Over Godsdienſtige zaken met andere te kunnen ſpreken, geeft my het grootſte genoegen, en ik gevoel eene innige blydſchap, zo dra ik verneem, dat men, met een oogmerk by elkander komt, om elkander over Jesus en zyne zaak te onderhouden. Niets moet in deze dagen van ongeloof en losbandigheid meer aangeprezen worden. Dan, zo zeer ik my hier over verheug, zo zeer bedroeft het my, dat men zulke gezelſchappen dikwerf, zoo al niet met ſlechte oogmerken, ten minſten zeer verkeerd aanlegt, en niet zelden gelegenheid geeft, dat menſchen zich zeer wanſtaltige denkbeelden van de belangrykſte waarheden van den Godsdienst vormen; waar uit zeer vele nadelige gevolgen geboren worden. Daar ik by eigene ondervinding kan ſpreken, wil ik myne broeders door myn voorbeeld onderrichten, op dat zy van de waarheid overtuigd, tot inkeer mogen komen, en anderen niet door hen op het verkeerde ſpoor gebragt worden."

„ Op aanzoek van eenen vriend, aan wien ik in het vervaardigen van dit ſtuk veel verſchuldigd ben, geef ik deze bladeren in 't licht. Wie ik ben, behoeft de wereld voor als nog niet te weten. Ik heb myn' naam en dien van anderen veranderd, om alle hatelykheden voor te komen, en alle naarſporing te beletten."

„ Taal-fouten en onnaauwkeurigheden zal men in my wel willen verſchoonen, ſchoon ik eerst myn werk heb laten overzien, om grove gebreken voor te komen."

„ God

„ God geve, dat myne geringe pogingen gezegend zyn mogen; dat elk Christen zich op zuivere Bybelkennis toelegge, en overeenkomstig dezelve God, in Jesus Christus verheerlyke."

Indedaad, het Boekjen is, in eene zuivere taal en zoo vloejenden styl geschreven, dat het de leeslust opwekt en gaande houdt, en het behelst vele leerzame aanmerkingen, over verscheidene belangryke onderwerpen, als het Psalmzingen, Bybelverklaring en verscheidene leerstukken; het tekent de karakters vry *naïf*, en houdt dezelve vol. Voorbeeldig zyn de karakters van den Schoenmakers Baas van onzen Oefeninghouder, van de oude lieden, by welken hy gehuisvest is, en voornaamlyk van den Predikant, door welke eenen en anderen hy te recht gebracht, en tot betere en hellere kundigheden opgeleid wordt.

Wy willen, tot eene proeve, een gesprek hier overnemen, het welk onze Oefeninghouder, onder meer anderen met den Predikant verhaalt gehouden te hebben, Bladz. 132.

„ Ik verlangde wederom eenen avond by den Predikant door te brengen, 't geen my eindelyk gelukte, en ons gesprek luide aldus:

IK. Ik ben tegenwoordig zeer bezwaard, en zie veel meer tegen 't werk op, dan te voren. Wel eer konde het my byna niet schelen, over wat stof ik zoude oefenen, en nu ben ik 'er geheel mede verlegen, sedert ik het voorrecht had, om met u te verkeren en u beter te begrypen, gaat het veel erger.

HY. Dat voorrecht komt u dan duur te staan. Gy had dan wel mogen willen, dat gy nooit kennis aan my gehad had.

IK. Dat is ver van daar, ik hoop 'er my altyd over te verheugen en 'er God voor te danken; want, zonder dit, zoude ik nog vele vooroordeelen gehad hebben, waar van ik nu, door Gods

goed-

goedheid, verlost ben. Maar gy kunt wel begrypen dat ik nu soms, sommige dingen geheel anders moet voorstellen, dan voorheen, ik doe wel veel na myn' gewonen trant, maar 'er loopt altyd iets anders onder, en ik zie nu, hoe weinig ik geschikt ben om teksten te verklaren.

HY. Dat wil ik wel geloven, maar gy kunt evenwel nog wel iets tot stichting voortbrengen. Ik heb u BERGEN *over 't leven van Jesus* geleend, my dunkt, dat kan u nog al enige stof opleveren.

IK. Ja, dat heb ik ook al eens nu en dan geprobeerd, maar dan zeggen zy, dat ik 'er over *heen loop*, en de menschen met kouzen en schoenen laat naar den Hemel gaan. Ik ben weer met de Katechismus begonnen, maar ik moest u niet hooren om genoegen te geven Myne gebeden zyn ook niet zo het hoort, ik bid wel korter, dan voorheen, maar 't is nog veel te lang, en om dat zy iets minder zyn uitgerekt, zeggen zy dat ik minder van den geest bezit.

HY. *Somtyds kan ons gemoed zo vol zyn*, dat wy zekerlyk ongevoelig het gebed uitrekken, ook kan het kort bidden wel eens een kwaad teken zyn, als men 'er zich maar spoedig van afmaakt, en weinig van ene biddende gestalte heeft, maar ik haat het, dat men zich, vooral in 't openbaar, dwingt om lange gebeden te doen, even of GOD zo hard ware, dat hy ons niet zoude verhoren, als wy het gebed niet met vele woorden aandringen. En dan is 'er nog iets, dat my in de gebeden onder ulieden stuit.

IK. Wat is dat dan?

HY. Dat men of te hoogdravend, of te lomp is.

IK. Te hoogdravend, dat weet ik niet, men is by ons immers ten minsten zeer eenvoudig.

HY. En wat behoeft men 'er dan zo vele teksten

ften in het gebed te voegen, die de menfchen niet verftaan?

IK. Dat is waar, maar dit doe ik nu minder, dat hebt gy my, door uw voorbeeld afgeleerd. Maar lomp kan immers zo veel kwaad niet, gy hebt geftudeerd, en kunt u dus meer befchaafd uitdrukken, maar GOD vordert dat van ons lompe menfchen toch niet, en ziet immers meer op 't hart dan op de woorden.

HY. Ons gebed kan nooit te eenvoudig zyn, maar het moet ook altyd zeer eerbiedig gefchieden, als men zo de woorden *jou* of *jy* gebruikt, dan is het, als of men tegen iemand fpreekt, die ons gelyk is, met wien wy gemeenzaam gewoon zyn om te gaan. Als wy bidden, moeten wy altyd denken, hoe ver GOD boven alle fchepfelen verheven is, maar door zulke lage aanfpraken, en dan nog ene opeenftapeling van woorden, wordt de eerbied, welke wy dit hoog opperwezen verfchuldigd zyn, of geheel uit 't oog verloren, of ten minften merkelyk verminderd.

IK. Ik voel de waarheid van uw zeggen, en ik geloof, dat ik dit, van tyd tot tyd, nog wel wat zal kunnen afleren, maar ik zie meer zwarigheid in 't gezelfchap van fommige vrienden, daar ik zo veel hoor, waar mede ik my niet kan verenigen, en ik durf hun niet tegenfpreken, ik zit 'er met een benaauwd hart. Gy weet, dat 'er twee Bazen onder zyn, die geene zwarigheid maken, om nu en dan een ander eens wat te bedriegen, en deze hebben doorgaands den boventoon. Ik hoor dikwyls zeggen, als zy 'er niet by zyn, 't is jammer, dat zy zo op de penning gezet zyn, en in 't leveren van hunne waaren zulk een' kwaaden naam hebben, het zyn anders opene brieven, blinkende Christenen.

HY. Ja myn goede KLAAS! wat zal ik van die blinkende Christenen zeggen, als zy u zo hoorden fpre-

fpreken, zouden zy zeker zeggen dat het ook vyandfchap ware. Gy zyt 'er nu onder, en moet u zo goed zoeken te redden, als gy kunt, doe nooit iets tegen uw geweten, want dat zoudt gy u zeer beklagen, maar wees te gelyk voorzichtig. Spreek veel met hun over 's menfchen diep bederf, dat willen zy gaarn horen, en gy kunt dit by eigen ondervinding doen; maar zoekt hun te beduiden, waar in een Christen zich van de wereld moet onderfcheiden, en hoe het dus zyn dagelykfche toeleg zyn moet, om voor GOD in ware heiligheid te wandelen.

IK. Ja, als ik van dit laatfte begin, dan weet ik wel hoe 't gaan zal, men zal zeggen, dat ik de leer der onmagt lochene, een voorftander ben van eigen gerechtigheid; evenwel ik wil zien, wat ik kan, en durf doen, ik wil niet langer zwygen; want anders wordt het my hoe langer hoe akeliger: maar daar is nog iets waar over ik u, indien gy 't my niet kwalyk neemt, wilde onderhouden.

HY. Gy moogt van alles fpreken, wat gy verkiest, zo ik kan, zal ik u onderrichten of raad geven.

IK. Ik heb, federt een' geruimen tyd, geleerd, om niemand te veroordelen, die anders denkt, dan ik, maar het komt my toch vreemd voor, dat 'er zo veel onderfcheid is tusfchen vromen en vromen, en dat menfchen in éne kerk; onder ons zyn verfchillende uitdrukkingen in gebruik, welke men als bewyzen van ware Godsvrucht befchouwt, en waaraan men iemand terftond meent te kunnen onderkennen; doch nimmer hoor ik dit van u of van uwe vrienden, wat is daar de reden van?

HY. Ja, ik weet wel, wat gy zeggen wilt, men moet de taal van Kanaän fpreken, en dan kan men voor een' waar Christen gehouden worden. Zoudt gy waarlyk denken, dat men iemand daar aan juist kan beproeven?

IK. Neen! gansch niet; want dan moest ik u en vele andere braven verdenken; daar bewaar my God voor, maar 't komt my toch vreemd voor, dat ik nooit iets van u hoor.

HY. Als gy zulks verkiest, dan zoude ik 'er spoedig een paar douzyn kunnen opzeggen, maar dan zou 't misschien schynen, als of ik 'er mede spotte, en daar toe is ons gesprek te ernstig.

IK. Vindt gy dan die spreekwyzen kwaad?

HY. Kwaad! zo gy wilt, met onderscheid, ja en neen! In een' zekeren zin koomt 't 'er weinig op aan, welke woorden men gebruike, om zich uit te drukken, als men maar kan verstaan worden, en dus stoor ik 'er my minder aan, maar ik kan niet velen, dat men meer gewigt aan woorden dan aan zaken geeft. Waar men iemand behoorde te onderzoeken, of hy gezonde begrippen had van den Godsdienst, en of zyne daden met zyne begrippen overeenkomen, daar is men te vrede als iemand enige geliefkoosde woorden kan voortbrengen, en zich zo uitdrukken, als men gewoon is zich uit te drukken. Doorgaands gebruikt men dan nog verbloemde uitdrukkingen, die men zelf niet verstaat of ten minsten verkeerd uitlegt, en zo krygt men een geheel ongegrond denkbeeld van vele Bybelplaatsen, en dringt 'er sommige dingen in, welken 'er nooit bedoeld worden. Ik wil in 't vervolg u dit wel in enige staaltjes tonen, en hoe meer gy den Bybel regt leert verstaan, hoe meer gy dit zelf zult gevoelen. Vele eenvoudigen zyn hier aan gewoon, en ik kan dit zeer wel verdragen, schoon ik hen beklaag, dat zy tegen hunne bedoeling den Bybel zo zeer verdrajen, met dit al is het voor velen een schone kunstgreep, om anderen te misleiden. Ik heb zulke menschen ontmoet van wien gy zeggen zoudt, zy zyn de vroomsten, die men kan aantreffen: zy wisten zich zeer schriftuurlyk, zo

als

als men, het noemt, uit te drukken, en werden om een enkel gesprek, waar in alle die bekende woorden voorkwamen, voor beproefde vromen gehouden, en naderhand bleek het dat zy snoode bedriegers waren.

IK. Ja, zo kan de beste bedrogen worden, wy kunnen over 't hart van den mensch niet oordelen.

HY. Daar in ben ik het met u ten vollen eens, maar is dat niet over 't hart van iemand oordeelen, wanneer men, uit zekere spreekwyzen, een besluit opmaakt, of iemand waarlyk vroom is, *of niet*.

IK. Ja, zo, heb ik 'er sedert enigen tyd ook over beginnen te twyfelen; want ik ben 'er meer dan eens elendig bedrogen mede uitgekomen."

Van dergelyke onderwyzende gesprekken, verhaalt ons onze Oefeninghouder ten besluite, de uitwerking op hem, en zyne tegenwoordige levenswyze, met zyne vrouw en kinderen, Bladz. 167.

„ Myne moeder ontfing, en behandelde haar (*zyne huisvrouw*) als hare dochter, en zy betoonde haar ene zuivere kinderliefde, tot dat zy drie jaren daarna ons door den dood werd ontrukt, en als een Christen deze wereld verliet. Wy zyn nu reeds enige jaren door het huwelyk aan elkander verbonden, en zien ons huisgezin, met drie lieve kinderen vermeerderd: daar twee reeds vroeg ene zalige verwisseling ondergingen.

Nooit ontstaat 'er by ons enig geschil omtrent Godsdienstverschillen, daar wy het in de hoofdzaak ten vollen eens zyn, en elkander zoeken te verlichten en te stichten, en ik wil niet ontveinzen veel van myne lieve huisvrouw ook hier in geleerd te hebben."

„ Kort na myn vertrek van myne vorige plaats, had de Smit (by wien hy voorheen gewoond had,) het oefening-werk op zich genomen, doch daar zyn

ſlordig gedrag, al te zeer in 't oog liep, en hy eindelyk zelfs onder cenſuur moest gebragt worden, nam dit werk met een half jaar een einde, en vele misleiden zyn terug gekeerd, en tot beter gedachten gebragt."

„Het werk van myn' ſchoonvader nam ſpoedig weer toe, en dit had veel invloed op de welvaart van myne vrouw, om dat zy zich hier over in 't begin 't meest kwelde."

„Wy hebben hier een Godsdienſtig gezelſchap, waar by ik my gevoegd heb, doch dit bepaalt zich alleen tot 't geen wy des zondags in de kerk gehoord hebben: hier door heb ik, in een jaar, meer geleerd, dan uit al myn vorig werk. Niemand is hier meester, elk tracht naar zyn vermogen te onderrichten, en hebben wy iets niet regt begrepen, dan kunnen wy by den Leeraar altyd te regt raken. Anderen te veroordelen, wordt door ons als ene lage en verachtelyke bezigheid beſchouwd. Niemand wordt gedrongen, om zyne Godsdienſtige werkzaamheden mede te delen, doch vindt iemand zich hier toe opgewekt, dan wordt hy met aangenaamheid gehoord."

„Zo veel wy beiden kunnen, leggen wy ons beiden toe, op de opvoeding onzer kinderen, en de Dominé is ons hier in behulpzaam. Wy beſchouwen ons als de gelukkigſte der menſchen, ſmaken ene ware vergenoeging, en trachten ons voor dien ſtand te bereiden; waar in geen ſcheiding plaats zal hebben."

„Mag ik iets hebben toegebragt, om anderen van hunne vooroordelen te genezen, dan zal ik my hartelyk verheugen, en God mynen dank toebrengen."

Uit deze Proeven mogen nu onze Lezers oordeelen, of dit Boekjen niet der lezing en overweging waardig zy?

VI. HOOFD-

VI. HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS van de AGTTIENDE EEUW, bevattende al het merkwaardige, het welke, zo in als buiten Europa, in de laatste jaaren is voorgevallen, op eene zaakelyke en beknopte wyze beschreven, en uit de beste en meest geloofwaardige Autheuren en oorspronkelyke Stukken byëengetrokken, door Jan Fokke. *Eerste Deel. Met Plaaten. Te* Haarlem, *by* Fr. Bohn, 1801. 414 *Bladz. in gr. Octavo.*

De laatstverlopen XVIIIde Eeuw is zoo vruchtbaar in gewigtige wetenswaardige gebeurenissen, van derzelver begin tot het einde, geweest, dat iemand waarlyk gezegd moet worden, het Publiek eenen voortreflyken dienst te bewyzen, die op zich neemt daar van een getrouw, naauwkeurig, en beknopt verslag te geven. Deze taak heeft de Schryver van dit Werk, Jan Fokke, aangevangen, en daar van in dit Iste Deel eene proeve geleverd, die wy niet twyfelen, of zal over het geheel voldoen, en het verlangen naar het vervolg opwekken.

Hy brengt de Geschiedenis der XVIII Eeuw in dit Deel tot den Vrede van *Utrecht*, vervattende, na de *Inleiding*, dit tydvak in zeven Boeken, van welke het eerste de gebeurenissen van *Italië*, het tweede die van *Spanje* en *Portugal*, het derde die van *Frankryk*, het vierde die van *Grootbrittanniën*, het vyf-

vyfde die van de *Nederlanden* en *Zwitzerland*, het zesde die van *Duitschland*, en het zevende die van de *Noordsche* Ryken en het *Turksche gebied*, gedurende het gemelde Eerste Tydvak, verhalen.

Wy kunnen niet anders getuigen, of de Schryver voldoet, in dit Deel, aan de vier hoofdvereischten van eenen goeden Geschiedschryver, waarheid, onpartydigheid, eenvouwigheid, en beknoptheid. De styl is vloeijende, en het Werk laat zich met vermaak lezen; eenige onnaauwkeurigheden omtrent de taal, zullen in het vervolg, met een weinig oplettendheids, kunnen vermyd worden.

Wy zullen tot eene proeve, aan onze Lezers het Verhaal mededeelen, van den opstand der *Camisards*, in de *Sevennes*, onder de regering van Lodewyk den XIV. welke Bladz. 78 enz. dus beschreven wordt:

„ Vervolgzucht en mishandelingen waren de oorzaaken van bovengemelden opstand geweest. Lodewyk de XIV. had meer dan eens zich den haat van zyne *Protestantsche* Onderdaanen op den hals gehaald, zyn Ryk een groot kwaad berokkend, en de Roomsche Godsdienst byna geen noemenswaardig voordeel daar mede gedaan. In plaats van zyne oogen daaromtrent te openen, had hy, na de *Ryswykfche* Vrede, de Protestanten in de afgelegenste gewesten van zyne Monarchie, meer dan voorheen, den last der Vervolging doen dragen. — In de *Sevennes*, een gewest in *Languedoc*, alwaar zich nog de meeste Hervormden bevonden, hadden verregaande mishandelingen hen tot opstand aangezet. Niet weinig geestdryvery was hier mede bygekomen, doordien 'er onder de *Camisards* (*) eenige lieden opstonden, die zich Propheeten en

(*) Zy wierden dus genoemd, om dat zy Hembden, in de Landtaal *Camises* geheeten, over hunne klederen droegen, om te minder ontdekt te worden.

en Prophetessen noemden. Voorts schreeuwden zy om vryheid van geweeten en ontheffing van belastingen, voegende dus het geestelyke en het waereldlyke saamen, terwyl zy zich zelven voor *Gods Volk* en hunne zaak voor *Gods zaak* aanzagen. De grootste strafoeffeningen die men hen aandeed, dienden slegts, om hen nog woedender te maaken. De Abt DE CHAILA, een der gestrengste Vervolgeren, had 'er welhaast de droevige ondervinding van, wanneer een hunner Hoofden, PERRIER genaamd, deszelfs Slot, op het welke verscheiden *Camisards* gevangen zaten, plunderde, en hem, benevens zyn Krygsvolk, van het leven beroofden. SEGUIER, een driftig Predikant onder hen, stak daar na het Slot in brand, en verwoeste het geheele Dorp, waar in het zelve stond, te vuur en te zwaard, doch sedert gevat zynde, wierd hy levendig verbrand. — Men rigtte wel te *Florac* een Gerichtshof tegen hen op, doch wel verre dat hier mede de opstand gedempt zoude zyn, wierd dezelve hoe langer hoe heviger en gevaarlyker, te meer daar de Wederspannelingen op de hulp van den Hertog van *Savoyen* steunden, en inmiddels zo sterk in de Krygskunde vorderden, dat hunnen opstand, door den tyd, eene geregelde gedaante verkreeg, en zy zelfs, eenige der voornaamsten onder hen, als de DE LA PORTE, ROLLAND en CAVALIER, tot Legerhoofden verkozen."

„ De Stadhouder van *Languedoc* en de Graaf van *Broglio*, Bevelhebber over 's Konings troepen in dit Gewest, boden kort daar na, elk vergiffenis aan, mits zy zich binnen zekeren tyd, naar huis begaven en de wapenen afleiden. Die zich op deeze belofte verlieten, kwamen uit hunne schuilplaatsen te voorschyn, doch beklaagden zich wel ras hunne ligtgeloovigheid, dewyl zy ten eersten gevat en in hunne deuren opgehangen

wierden.— Deeze trouweloosheid gaf weder een nieuw leven aan den opſtand, zo dat LODEWYK de XIV. zich genoodzaakt zag een groot getal zyner troepen naar de *Sevennes* te zenden, en hier door zyne legers aan andere oorden, te verzwakken, wilde hy geheel *Languedoc* niet tegen hem op zien ſtaan, te meer daar zyne Vyanden, inzonderheid de *Engelſchen* en *Hollanders*, de *Camiſards* onder de hand onderſteunden. De Bevelhebber over deeze Manſchap was de Heer JULIEN, welke voorheen zelve den Hervormden Godsdienst beleden had. Schoon deeze zyn uiterſte best wel deed, om den Opſtand te dempen, gedroeg hy zig egter zo voorzigtig in alles, dat hy zig eerlang verdagt maakte als of hy heimelyk zyne oude Geloofsgenooten nog begunſtigde, dus wierd hy te rug geroepen, en de Maarſchalk DE MONTREVAL in zyn plaats gezonden, doch deeze vervolgde hen ook te vergeefs, en was tegen den dapperen CAVALIER niet beſtand. Eindelyk beſloot de Koning, de Maarſchalk DE VILLARS tot hen te zenden, en deeze ſloeg den weg van gematigdheid in, dempte den Opſtand en ſloot een Verdrag met de *Camiſards*, waar by zy volkomen Vryheid van Godsdienst verkregen, doch zig tevens verbonden geene openbaare Kerken te bouwen.

Slegt wierd dit Verdrag egter door de *Franſchen* gehouden, want de Vervolging begon op nieuws, zo dra de Maarſchalk DE VILLARS vertrokken was. De ongelukkige *Camiſards*, thans zeer verzwakt, verzetten 'er zich wel tegen, doch vruchteloos, de eene ramp volgde de andere, de Bondgenooten ontſcheepten wel eenige Troepen en Wapenen, ter hunner onderſteuning te *Ville Franche*, die van daar, met kleine Vaartuigen naar *Languedoc* gevoerd wierden, doch de Vaartuigen, door ſtorm verſtrooid zynde, vielen met Manſchap en Wapenen,

nen, de *Franschen* in handen: de hulp des Hertogs van *Savoyen* bleef ook agter, de Maarschalk van *Berwik*, die thans Bevelhebber der Koninglyke Troepen in de *Sevennes* was, maakte dus spoedig een einde aan den Opstand, en de *Camisards* wierden door hem zo ten onder gebragt, dat zy sederd zig niet konden reppen of roeren (*)."

De schoone uitvoering van den druk, en twee overfraaië Kunstplaten, verbeeldende de eerste den moeielyken togt van Prins EUGENIUS over den berg *Cenis*; de andere, de geweldige opschudding te *Nymegen*, zetten dit Deel geen gemeenen sieraad by.

(*) De beroemde Dichteresse L. W. VAN WINTER, gebooren VAN MERKEN, heeft van de Geschiedenis der *Camisards* een fraay en aandoenlyk Tooneelspel gedicht, waarin veele byzonderheden van deezen opstand te vinden zyn.

VII. HOOFDSTUK.

ERNST en BOERT voor de XIX. Eeuw, of Almanach van beschaafde Kundigheden, voor den jaare 1802 *Met Plaaten.* Magnus ab integro Sæclorum nascitur ordo. Virgil. *Te* Amsterdam, *by* W. van Vliet *en* J. van der Hey.

Wy hebben, in het begin des voorleden jaars, de eerste proeve van dezen Almanach, eene plaats waardig gekeurd, in deze onze *Boekzaal der geleerde Waereld.* Schryver en Uitgevers betuigen hunne voldoening over het ont-

haal, hetwelk gemelde proeve by onze landgenoten ondervonden heeft, en dit gunstig onthaal heeft hen opgespoord, om hunne aangevangene onderneming voorttezetten en te vervolgen. Wy ontvangen dus van hun wederom eenen Almanach, welke door vernuft en kunst, door eene verscheidenheid van met *genie* behandelde onderwerpen, en fraaië kunstplaten zoo uitgewerkte, als *carricatuur* met de meest gezochte uitheemsche voortbrengzelen van dit soort, naar den prys kan dingen.

Behalven het geene tot eenen goeden Almanach in het gemeen behoort, ontmoeten wy hier, in het vak der *Wysbegeerte* eene *Socratische* samenspraak *over de eindigheid des menschelyken verstands.* In het vak der schoone Kunsten eene Verhandeling *over de beginselen der Toonkunst*, waarin eene Kunstplaat, verbeeldende PYTHAGORAS, die de Maatsverdeeling voor de Toonkunst uitvindt. — Onder de Rubriek *Fraaije Letteren*, komt voor eene Verhandeling *over het dagwerk der oude Romeinen*, waar van het vervolg beloofd wordt. In dezelve eene Plaat, vertonende den eerbied door de Romeinen aan CATO bewezen, daar zy hem, in den vroegen morgen, van eene maaltyd komende en beschonken aantroffen. In het vak der Dichtkunst, na eenige korte aanmerkingen over de *Idyllen*, het Grieksche Vers van MOSCHUS, *de ontvluchte Cupido*, door meer dan éénen lateren Dichter vertaald, waar by ook de vertaling van het zelve door den Schryver, met ophelderende Dichtkundige Aanmerkingen. Eene Plaat, VENUS verbeeldende, die den gevluchten CUPIDO uitroept. Verders eenige berichten nopens den vermaarden PIETER CORN. HOOFT, en het Pourtrait van dezen grooten man.

Onder het Rubriek *korte Verhaalen*, heeft men geplaatst, *de geboorte van* PALLAS; *eene Comische Anecdote*, *of boertige Verhandeling over*

het

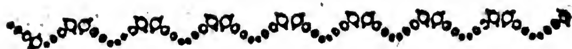
het Borstbeeld van MINERVA, *boven den hoofdingang van het Auditorium, of de zaal geschikt tot het doen van Koophandel- en Letterkundige Redevoeringen, in het gebouw der Maatschappye Felix Meritis te Amsterdam, by gelegenheid eener spoedig opgenomene Leesbeurt aldaar voorgedragen.* Verders *Anecdoten* en *Puntspreuken.* Hier by twee Carricatuurplaaten.

Onder het Rubriek *Uitspanningen*, lezen wy *Aanmerkingen over het Italiaansch Tooneel*, daar achter *Het scheiden der Italiaansche Comedianten, by het naderen der Lente. In een Bedryf*, met een Kunstplaat.

En eindelyk, onder de Rubriek *Zeden en Gebruiken*, eenige Aanmerkingen over den aart en zeden der onderscheidene menschen en volken, met eene Plaat, van de landing van Capt. COOK, op de Oostkust van *Nieuw Holland.*

Ook deze Almanach zal, des twyfelen wy niet, aan onze Landgenoten niet minder behagen, dan die des voorigen Jaars, en de Schryver en Uitgeevers dus meer en meer reden vinden, om door deze goedkeuring aangemoedigd, in hunnen yver niet te verflaauwen, maar voort te gaan in zoodanige Stukken by vervolg voort te brengen, die onze Nationale Genie en Kunst eere aandoen.

VIII. HOOFD-

VIII. HOOFDSTUK.

DE VADERLANDSCHE HISTORIE in Themata, vervattende, in eene zaakelyke en tevens beknopte orde, alle de voornaamste gebeurtenissen, die, van den aanbeginne des lands, tot heden toe, in ons Vaderland zyn voorgevallen. Vyfde verbeterde en vermeerderde druk. Te Amsterdam, *by* A. B. Saakes, 1801. 208 *Bladz. in Octavo.*

Waar de getuigenissen der zaken by de hand zyn, is het niet nodig, vele woorden te gebruiken. Wy behoeven derhalven ook niet breed uit te weiden in de aanpryzing van dit aan zyn oogmerk zoo wel beantwoordend Werkjen, het welk zedert deszelfs eerste uitgave in 1783, nu reeds voor de vyfde maal heeft moeten herdrukt worden, ten bewyze, hoe hetzelve met algemeene goedkeuring ontvangen en proefhoudend bevonden is. Voornaamlyk is de onpartydigheid, met welke het is opgesteld, allen lof waardig: Men heeft in de verschillende drukken, welke elkander zyn opgevolgd, de Geschiedenis telkens voortgezet tot het jaar der uitgave toe, dus is in dezen vyfden druk dezelve gebragt tot het einde van het jaar 1800, of het slot der XVIII Eeuw.

Tot eene proeve zullen wy het verhaal mede-dee-

deelen van de landing der Engelschen en Russen in Noord Holland, in het jaar 1799, met derzelver uitkomst, Bladz. 196 volgg.

Landing der Engelschen.

„ De aangenaame kalmte welke het Vaderland nu weder eenigen tyd genooten hadt, werdt in de maand Augustus dezes jaars, op eene geweldige wyze gestoord, door eene reeds lang beraamde Landing der Engelschen, onder het bevel van den Hertog van YORK, welken den 27 dier maand, tusschen *Calantsoog* en *Petten*, voet aan land zette, en zig voords meester van de *Helder* maakte, waardoor de onzen genoodzaakt waren, de *Zype* te verlaaten, en waar de *Engelschen* zich sedert tot aan de tanden toe, verschansten. Midlerwyl deed men alle mogelyke weer om tegenstand te bieden. Den *Fransche* Generaal BRUNE werdt door het *Uitvoerend Bewind*, het Opperbevel over 's Lands leger opgedragen en vertrok, na eene gewigtige Samenspraak met het voornoemde Bewind, de Agent van Oorlog en de Generaal DAENDELS, gehouden te hebben, door *Haarlem* naar het leger, terwyl het *Fransche* Uitvoerend Bewind aan de *Bataafsche* Republiek alle mogelyke hulp en bystand, welke ook niet lang agter bleef, beloofde, en waardoor men in staat geraakte den *Engelschen* het hoofd te bieden."

Overgaave der Bataafsche Vloot.

„ Geduurende deze beweegingen was de *Bataafsche* Vloot, onder bevel van den Schout by Nacht STORY, door den *Engelschen* Admiraal ABERCROMBIE, welke *Texel*, alwaar de Vloot lag, geblokkeerd hield, uit naam van den Prins van ORANJE opgeëischt geworden, STORY weigerde echter aan

aan dien eisch te voldoen, doch een algemeene opstand der Vlootelingen waar mede hy bedreigd werdt, vreezende, besloot hy eindelyk dezelve, hoewel niet aan den Prins van ORANJE, maar aan den koning van *Engeland* over te geeven, waardoor hy en zyne Officieren, benevens al het Scheepsvolk, gevangen en benevens de Oorlogs en andere Schepen naar *Engeland* opgezonden werdt. Het verraaderlyk overgeeven dier geheele Vloot, liet niet naa eene hevige gisting in de gemoederen der *Nederlanders* te verwekken, waar van sommige uitgeweekene aanhangers van het Stadhouderschap zig poogden te bedienen, om eenen inval in *Gelderland* te doen, gelyk zy ook reeds tot aan *Westervoort*, naby *Arnhem*, waren doorgedrongen. Op onderscheidene Plaatsen aan de grenzen van *Gelderland* en *Overysſel* geraakten de Boeren in opstand, hakten de Vryheidsboomen om, en 'er werdt een Manifest, uit naam van den *Erfprins*, spreekende, aangeplakt, onder het geroep van *Oranje boven*, *enz.* Het Fort *Coevorden* werdt mede opgeëischt; doch dit alles was van korten duur, wordende op den 4 September deze stoute Helden door eenige *Arnhemsche* en andere Burgers terug gedreeven, het Oproer aan alle kanten gedempt en eenigen der meest schuldigen of onberaadenen in de boeijen gezet, en naderhand gestraft; zelfs werdt de Freule J. M. C. J. VAN DORTH tot *Holthuize*, en *Harreveld*, welke wegens de, op den 5 Sept. in *Ligtenvoorde*, voorgevallene oproerige beweegingen, voor de Militaire Rechtbank te *Winterswyk* eenigen tyd gedetineerd geweest was, ingevolge Sententie van gemelde Rechtbank, den 22 Nov. gefusileerd.

Voordgang en nadeelen der Engelschen.

Midlerwyl poogden de *Engelschen* al meer en meer

meer door te dringen, waar toe hen de ongelukkige slag van 10 September, by *Petten*, in welken de Fransche Generaal David sneuvelde, goede gelegenheid gaf. De ontscheeping van zesduizend *Russische* Hulptroepen, baatte hen ook niet weinig, zo dat zy zig welhaast meester zagen van *Medemblik*, *Hoorn*, *Enkhuizen* en de *Lemmer*, hoewel zy voor *Stavoren* dat door hen opgeëischt, doch treffelyk verdeedigd werdt, het hoofd stieten. Midlerwyl viel 'er weder een slag by *Bergen* voor, doch ten hunnen nadeele, doordien in dezelve de *Russische* Generaal Hermann niet alleen met veel van zyn Volk gevangen, maar ook vyf *Russische* Vaandels veroverd werden. De slag, waarby de Dorpen *Bergen*, *Krabbendam* en *Schoorl* wel het meeste geleden hadden, werdt weldra door twee andere, de eerste by *Broek*, den 3 en 4 Octob. en de tweede by *Castricum*, den 6 Octob. gevolgd, van welke eerste het gevolg was dat de onzen *Alkmaar* voor hen moesten ontruimen, en de Hoofdkwartieren naar de *Beverwyk* en *Purmerend* overbrengen; doch by de tweede, alwaar wel het heetste gevochten werdt, leeden de *Engelschen*, zo door het sneuvelen en gevangen neemen hunner beste soldaaten als door de verwarring, en de daarop gevolgde tweedragt die 'er tusschen hen en de *Russen* ontstond, zo veel nadeel, dat zy zich genoodzaakt vonden, *Alkmaar*, *Hoorn* en de andere door hen bezette Plaatsen, weder te ontruimen en zig gedrongen vonden om aan den *Franschen* Generaal Brune, die hen zo heldhaftig bestreeden hadt, een' vryen en onverhinderden aftogt, van hun Volk en Schepen, naar *Engeland*, te verzoeken, waardoor hunne gewigtige onderneeming, die aan hun zo veel bloed en schatten gekost hadt, in rook verdween.

Con-

Conventie met de Engelschen.

Den 18 October werdt de overeenkomst tusschen den Franschen Generaal BRUNE, en den Hertog van YORK, als Bevelhebber der Vereenigde *Britsche* en *Russische* Legers, te *Alkmaar*, gesloten, en hield hoofdzaaklyk in, dat alle werken, zo tot aanval als verdeediging, opgeschort, en geen nieuwe meer gemaakt zouden worden, dat de Batteryen met geschut, zo op de *Helder* als elders, door de *Engelsche* en *Russische* Troepen bezet, of geheel hersteld, of in heuren tegenwoordigen staat blyven zouden, mids 'er het *Bataafsche* geschut op bewaard bleeve, dat de Vereenigde *Engelsche* en *Russische* Armee zig, zo spoedig mogelyk, inscheepen, en het Grondgebied der Republiek, vóór het einde van November, verlaaten zoude, zonder echter eenige schade te veroorzaaken. Voords zouden 'er geen Oorlogs of andere Schepen met versterkingen voor de vyandlyke Legers meer ontscheept mogen worden, maar ten eersten moeten vertrekken. Agt duizend, zò *Fransche* als *Bataafsche* Krygsgevangen, zig thands in *Engeland* bevindende, zouden ontslagen en vry naar hun Vaderland terug gezonden worden, terwyl het Cartel, ter uitwisseling van Krygsgevangenen, geduurende dezen Veldtogt gemaakt, zoude blyven voordduuren. Eindelyk werdt ook nog bepaald, dat de *Hollandsche* Admiraal DE WINTER, als uitgewisseld zoude aangemerkt worden.

Aftogt der Engelschen en Gevolgen van denzelven.

Aan alle deze voorwaarden werdt welhaast stiptelyk voldaan en de inhoud der geslotene overeenkomst, van wegens het Uitvoerend Bewind der

Ba-

Bataafsche Republiek, op eene plegtige wyze, alom afgekondigd. De *Engelschen* en *Russen* verlieten eerlang onze stranden, de vaart op *Texel* werdt weder geöpend, de *Zuiderzee* veilig bevaaren, en de heldhaftige Troepen, zo wel *Franschen* als *Bataaven*, trokken, van tyd tot tyd, weder uit *Noordholland*; voords werdt deze aftogt der *Engelschen* en hunne Bondgenooten, den 19 December, door het geheele Land, door openbaare Redevoeringen, zo wel als met veel vreugdebetooning en deelneeming, gevierd. Ondertusschen hadt het ongelukkige *Noordholland*, onder alle deze Oorlogsrampen, zeer veel geleden, en was niet weinig verarmd geworden, om welke redenen ook den 27 December, door de gantsche Republiek, eene Collecte, ten behoeve der Ingezetenen van dat Gewest, gedaan, en waar van in *Amsteldam* alleen over de twintigduizend Guldens verzameld werdt."

Dit moeten wy nog aanstippen, dat men dit werkjen zonder of met 87 kunstplaatjens, naar verkiezing, bekomen kan.

IX. HOOFDSTUK.

PROEVEN van CHRISTELYKE LIEDEREN: op uitgezochte Wyzen van de Kerk-Psalmen, der Gereformeerde Christenen. Te Utrecht, *by* de Wed. J. van ter Veen en Zoon, 1801. *46 Bladz.*

Daar men werklyk bedacht is; om Kerkgezangen en Liederen, behalven de Psalmen, ook by de Nederlandsche Hervormde Kerken

in gebruik te brengen, iets het welk aan dezelven tot hier toe ontbrak, behoeven wy ons niet te verwonderen, dat de lust onder de Dichters wordt opgewekt, om het opstellen van zoodanige Gezangen tot hunne taak te nemen, en daar van proeven te leveren.

Deze taak is echter ver van gemaklyk te wezen. Zodanige Gezangen, indien zy voldoen zullen, behooren Dichterlyk en tevens niet te hoog vliegende te zyn, geene matte en stroeve regels, die alleen door het rym de gedaante van Gezangen vertonen, noch aan den anderen kant de vatbaarheid der Gemeente te boven gaande, grootsche verhevenheid; maar zodanigen, die verstaanbaar voor het verstand, het hart roeren, en de ziel treffen. De Verzen behoorden vloeijende, niet stroef, en styl en taal zuiver te wezen. Zulke liederen, die tot eenige plegtige gelegenheid behoren, moeten daartoe doelmatig zyn, en niet tot andere onderwerpen omzwerven. Zy behóren nergens uitdrukkingen in het voorstellen van leerstukken te bezigen, die alleen byzonder en niet aan de geheele Kerk algemeen zyn, ten einde aan niemand aanstoot te geven. Hier by kan nog meer gevoegd worden, doch dit bovenstaande zal genoeg zyn, om te doen denken, dat niet allen, die een stichtlyk versjen kunnen maken, voor dit werk berekend zyn.

In hoe verre de ongenoemde Schryver dezer *Proeve*, met dezelve, aan alle de vereischten van Kerkgezangen voldoet, willen wy liefst niet beslissen, opdat wy niet schynen onze Lezers voor in te willen nemen, te min nemen wy zulks op ons, om dat de Schryver in zyn Voorbericht zegt, zich aan *verstandige beoordeelingen* te zullen houden. Dit kunnen wy in het algemeen zeggen: De Gezangen zyn niet allen van dezelfde waarde. Het ééne wint het van het ander, in deze of geene opzich-

zichten. Het ſtichtlyk oogmerk van den Dichter blinkt in allen door. De Titel der Gezangen, in deze *Proeve* begrepen, is: *Het Hemel-zwerk. Het gelukkig Vóórjaar. Lente-lied. Zomer-lied. By een gezegende Koorn-oogst. De Sneeuw. De Orkaan. Vóór den Openb. Godsdienst, op Zondag. Aan God. Op den Chriſtelyken Rustdag. Kers-lied. Naar Luc.* II: 1—7. *Kers-lied. Naar Luc.* II: 13, 14. *Kers-lied. Naar Luc.* II: 17—20. *Op het Feest der Opſtanding van Jeſus Chriſtus. Op den Feest-dag van Jeſus Hemelvaard. Op het Pinkſter Feest. Lof-zang aan Jeſus Christus. By den H. Kinderdoop. By het H. Avondmaal. en op het zelfde Onderwerp.*

Voorts willen wy één of twee van deze Gezangen, onder het oog onzer Lezeren brengen, op dat elk zelf oordeele. Wy kiezen hier toe Bladz. 26.

KERS-LIED. NAAR LUC. II: 1—7.

WYZE: PSALM CXLVI.

Laat een vrolyk Feest-lied hooren;
Zingt verheugd met hart en ſtem!—
JESUS CHRISTUS *werdt gebooren*
In het ned'rig Bethlehem.
Dáár vervulde God zyn woord,
Dat vóór eeuwen was gehoord!

Ja! een' Maagd wierdt 's Heilands Moeder,
Door des Geestes wonderkracht!—
En Gods Zoon werdt onze Broeder
Toen zy hem ter waereld bracht.—
Juigcht op eenen blyden toon....
Gods Zoon is ook 's Menſchen Zoon!—

Wie kan dit geheim doorgronden? —
Wie aanbidt Gods liefde niet? —
Hy heeft ons zyn Zoon gezonden,
Die in gunst op Menschen ziet....
Menschdom eer en dank uw God! —
Juigch in uw volzalig lot.

———

Hadden wy Gods beeld verlooren; —
Bracht de Duivel ons ten val:
JESUS CHRISTUS — *hier gebooren*
In een schaam'le beestenstal; —
Overwon het helsch geweld, —
Heeft Gods beeld in ons hersteld!

En Bladz. 38.

LOFZANG AAN JESUS CHRISTUS.

WYZE: PSALM XXI.

U! — JESUS! *zingen wy ter eer',*
Ja, — U! — Wien wy belyden;
In wien wy ons verblyden: —
U looven wy — als onzen Heer:
Als Gods en 's Menschen Zoon,
Verheerlykt op Gods throon! —

———

Gy zelfs, — de Schepper van 't Heelâl,
Gediend door Hemellingen,
Die uwe grootheid zingen!....
Wierd mensch, gebooren in een stal,
Van God voor Zoon verklaard,
En leefde hier op Aard'! —

———

Gy toonde uw' godvrucht en uw' macht,
In Leer' en Wonderwerken —
In liefde zonder perken!...
Men hoorde uw woord — Het is volbracht! —

Gy

Gy droegt hier onze ſtraf
Aan 't kruis en in het graf!

Uw' onſchuld bleek den derden dag. —
God wekte U op ten leven:
Ja! — Hy heeft U gegeeven,
Zyn Koningryk en hoogst gezag! —
Wy hebben U! — Gods Zoon! —
Ten Broeder op zyn throon! —

Gy — Gy, — Verloſſer! zyt ons Hoofd! —
Wy! — wy zyn — uwe Leden! —
Gy, — door ons aangebeden: —
Hebt zelfs, ons, uwen Geest beloofd;
Door Hem, verlicht en leidt
Gy ons ter zaligheid!...

Wy, — uw' Verlosten! — leeven nu
Geloovig in vertrouwen:
Maar! — eerlang noch aanſchouwen
Wy, — met onze eigen oogen — U!
En deelen dan verheugd,
Voor eeuwig! — in uw' vreugd!...

LETTER-NIEUWS.

By A. Blusſé en Zoon te *Dordrecht*, is van de Pers gekomen en word uitgegeven:

I. Leerredenen over de *Godlykheid der H. Schrift*, door J. H. v. d. Doorslag, Predikant te *Dordrecht*. Derde Deel, a *f* 2 - 10. Met dit Deel is dit werk, dat eene complete Bybel-Verdediging bevat, volledig. Het 2de Deel kost *f* 2 - 8. en het Eerſte *f* 2 - —

II. *De Hoofd-Inhoud van de Zedeleer des Christendoms*, in eenige Leerredenen, door E. Kist, Predikant te *Dordrecht*, Twee Deelen. Tweede Druk a *f* 3 - 12.

III. Leerredenen *over de Gewigtigste Gebeurtenissen uit het Leven van J. C.* door J. TISSEL, Luthersch Predikant te *Amsterdam*. Vyf Deelen. Tweede Druk, a *f*8 - —

IV. Handelingen der Vierde Algemeene Byeenkomst der Engelsche Zendelings-Maatschappy; Brief van den Eerw. HAMILTON; Twee Brieven van eenen Matroos op het Schip *Duff*, aan zyne Vrouw en Dochter; Wederkoomst van Kapt. J. WILSON van zyne Reis; Tweede Zending naar de Eilanden in de Zuid-Zee; Zending van J. T. v. D. KEMP, J. J. KICHERER, J. EDMONDS en W. EDWARDS naar het Zuiden van *Afrika;* Merkwaardig Verslag van hunne aankomst; Vier Brieven van J. T. v. D. KEMP, van de Kaap, de groote Vischrivier en de Tarka; Brief van de Zuid-Afrikaansche Maatschappy, enz. is de gewigtige Inhoud van het IIIde Deel 2de Stuk van de *Gedenkschriften der Maatschappy van Zendelingschap, tot voortplanting van het Euangelie in Heidensche Landen, opgericht te* Londen *in* 1795; uit het Engelsch vertaald door M. v. WERKHOVEN; a 20 st.

NB. Van de vorige stukken zyn nog weinigen voorhanden.

V. *Journaal van Briefwisseling*, op Schryfpapier in Folio gedrukt, en in 7 vakken of colommen, ter nodige invullinge van wederzyden afgedeeld, gebonden ten pryze van 24, 32 of 40 stuiv. „ Zyne daaglyksche correspondentie door dit behulp met gemak en beknoptheid voor de vergetelheid te bewaren, eene juiste orde in zyne handeling te bevorderen en verscheide andere voordelen te trekken, is het doel des Uitvinders van dit *Journaal*, waarvoor hem allen, die hetzelve gebruiken, dubbel dank wyten."

By A. Blussé en Zoon te *Dordrecht*, en W. van Vliet te *Amsterdam*, wordt uitgegeven:

I. *Nuttige en Vermaaklyke School, tot Onderwys van Kinderen, in de Steden en ten platten Lande*, vier Deeltjes. Tweede Druk, a 24 stuiv., of elk Deeltje, a 6 stuiv. Zeldzaam is 'er iets verschenen dat voor de Kinderen zo leerzaam en aangenaam is als dit. Onder eene verbazende verscheidenheid van vertellingen, gevallen, lessen, spreuken en gedichtjens, wordt de tedere Jeugd, ongemerkt, gemeen gemaakt met de zuiverste begrippen van Godsdienst, Deugd, Beschaafdheid en omgang met alle menschen, en opgeleid tot de kennis en wetenschap van veele schoone zaken, gebeurtenissen, beroepen, kunsten enz.

II. *Iets over het Eerste Onderwys der Jeugd en het recht gebruik van de nuttige en vermaaklyke School*, a 6 stuiv. Ouders en Onderwyzers, die de vordering der Kinderen zo

maar

maar niet aan het bloot geval willen overlaten, zullen van dit werkje zich met veel vrucht bedienen.

III. Eenige uitgekipte *Psalmen* en *Gezangen*, met een groote en gemakkelyke Letter, a 2 stuiv. Deze Psalmen en Gezangen zyn dezelve als in onze Kerken gebruikt worden; doch alleen die, welke byzonder in de Gezelschappen der Christenen gezongen, en ook veel door de Kinderen van buiten geleerd worden.

Volledig Samenstel der Voortteeling, in zich bevattende de wyze, om de sexe der Vrugt naar welgevallen te bepalen, door J. A. MILLOT, Lid der voormalige Akademie der Heelkunde te *Parys*, eertyds Vroedmeester der Princessen van den Bloede. Uit het Fransch vertaald en met eenige Aanmerkingen vermeerderd door H. A. BAKE, M. Dr. Prælector in de Verloskunde en Stads Vroedmeester te *Leyden*. In XXV Afdeelingen word hier, onder anderen, gehandelt van *de Seministen; Ovisten; Animalisten; het stelsel der Aantrekkingskragt; Redenen, waarom de Ontleedkundigen van het stelsel der Eijeren niet meer kunnen afwyken; Proeven voor het aanwezen der Eijeren; het waarschynlykst gevoelen aangaande de wyze van bevrugting; de Moederkoek, haren oorsprong en vorming; den omloop des Bloeds in de Vrugt; de Over-bevrugting; de Fallopiaansche Buizen; de Eijernesten; de Overeenkomst of het Verschil der Gelaatstrekken; de wyze om eene* kunne naar verkiezing *voorttebrengen, en Proeven ter bevestiging; geval van M. P. Couteau, die, menende het linker Eijernest te bevrugten, egter Zonen voortbragt* enz. Dit Werk is thans van de pers verschenen, en tot Twee Gulden te bekomen te *Dordrecht* by A. Blussé en Zoon; *Schiedam* G. W. van Hemsdaal; *Rotterdam* Vis, Cornel, Hofhout, v. d. Dries, Pols, v. Santen, Holsteyn, Bothal, Wed. v. Heel, Hendriksen, v. Ginkel, en in andere steden by de voornaamste Boekverkopers.

Nog maar zeer weinig compleete Exemplaaren zyn 'er voorhanden, van het uitmuntend werk *over den Heidelbergsche Katechismus*, door wylen den beroemden Hoogleeraar P. CURTENIUS. Vier zwaare Boekdeelen, in gr. Octavo. Hetzelve is thans voor de eerstkomende te bekomen voor *f* 9-: in plaats van *f* 14-: zoo als de prys te vooren geweest is, en op best Papier a *f* 13-10 in plaats van *f* 21-: by W. van Vliet, op de Heilige Weg, te *Amsterdam*. By wien ook te bekomen is, de Zevende Druk van het geächte Werk: *Het Geloof in deszelfs aard en vrugt verklaard, de beminlyke*

verpligting daartoe uit het Euangelie aangedrongen, en tegen de bedenkingen, zoo van 't vleeschlyk vernuft, als van heilbegeerige doch bekommerde Zielen, gestaafd en verdeedigd. In Negentien uitmuntende en practicaale Leerredenen, door wylen den Godvruchtigen Leeraar J. DE LEEUW, laatst Predikant te *Rotterdam* De prys is *f* 2 - :

By Willem van Yzerworst, Boekhandelaar te *Utrecht*, is van de Pers gekomen, en word ten voordeele van de Nederduitsche Gereformeerde Diaconie Armen uitgegeven en is alom verzonden.

Viering van den vyftigjarige dienst aan de Gemeente van Jezus Christus te *Utrecht*, op den 29 November 1801, door JACOBUS HINLOPEN, tweede druk, de prys is 5½ Stuiver.

VOOR ALLE BELYDERS DER GEREFORMEERDE KERK.

Twee stuks uitvoerige Monumenten, zynde fraaie heelevels Prenten, verbeeldende yder een Tempel, boven den eene vertoond zich de Godsdienst en de Wysheid, vertoonende het Pourtrait van den Kerkhervormer J. CALVINUS, in Medaillon, lager aan een Koord afhangende vertoond zich dien Kerkhervormer op den Ryksdag zich tegen den Paus van Romen verantwoordende, daar onder het houden van het Synode te Dordrecht in 1618 en 1619, terwyl aan wederzyde de bediening van het H. Avondmaal en den H. Doop, als ook het aannemen tot Ledematen en het houden van Consistorie vertoond word. — In de tweede Plaat ziet men het Geloof en de Geschiedkunde, vertoonende het beeld van JAN ARENDSE, lager ter zyde ziet men dezelve het Euangelium prediken buiten Amsterdam in 1566, daar tegen over vertoond zich de eerste Predikatie, welke in dat zelve Jaar op gelyke wyze te Hoorn verrigt wierd, lager ziet men de Predikant te Leeuwaarden, welke door de gewapende Burgermagt ter Predikstoel geleid word, als ook het houden der eerste Predikatie in de St. Joris Doele te Dordrecht in 1572, in het midden de naziening der Bybel en Synodale Boeken. Teeken- en Graveerkunde hebben door de handen van D. KERKHOF en T. KONING hetzelve alle luister bygezet. —— De Boek- en Konstverkooper G. ROOS, te Amst., bied dezelve zyn Stad-, Land- en Geloofsgenoten, als ook de Beminnaars van Printverzamelingen aan, voor de matige Prys van 3 Gl. het Stel, of yder apart voor 36 St. — ook in 2 zwarte Lysten met vergulde binnerandën en Glazen voor 9 Guld. 10 Stuivers, en in 2 vergulden Lysten met Glazen

12

12 Gulden. — Dezelve zyn ook te bekomen of te bespreken in alle Boekwinkels, en in *den Haag* by Thierry, Bouvink en Leeuwesteyn; *Delft* de Groot; *Gouda* Verblaauw; *Hoorn* Breebaart en Vermande; *Dord* Blussé; *Rotterdam* Cornel, Bothal en Holsteyn; *Leyden* Cysveer; *Utrecht* Emmenes en Terveen, als ook in de andere Plaatsen, by de voornaamste Boek- en Konsthandelaars te zien.

PROGRAMMA.

Het Departement der Letterkunde, in de Maatschappy *Felix Meritis*, te *Amsteldam*, zo veel in zich is willende medewerken tot aankweeking en opbouw van de Vaderlandsche dichtkunst in de Bataafsche Republiek, heeft in deszelfs huishoudelyke vergadering, gehouden op Woensdag, den 30sten van December, 1801. besloten tot het, jarelyks, of van tyd tot tyd, *uitloven van eerepenningen en getuigschriften van verdiensten*, aan zodanige bekwame mannen, ('t zy in, 't zy buiten, de gemelde Maatschappy,) die, naar het oordeel van daartoe te verkiezen deskundige en onpartydige beoordeelaars, zich de gemelde *eerepenningen* en *getuigschriften*, in het vak der *fraaije Letteren* in het algemeen, of in het vak der *Dichtkunde* in het byzonder, door hunne oorsprongkelyke werken zullen hebben waardig gemaakt.

Ingevolge van dit besluit, heeft *het Departement der Letterkunde* de eere, voor het eerste jaar, een' ieder, wie het zy, (de te verkiezen beoordeelaars alleen volstrekt uitgezonderd,) uit te noodigen, gelyk het een' ieder uitnoodigt by dezen, tot het dingen naar eenen *gouden* of *zilveren eerepenning*, of wel naar beiden, met de *Getuigschriften van verdiensten*, voor het leveren van één of meer Nederduitsche *Dichtstukken*,

ten onderwerp hebbende *de Maatſchappy Felix Meritis, ter gelegenheid van hare vyfentwintigſte verjaring*, onder de volgende bepalingen:

Ieder dichtſtuk dient de uitgebreidheid te hebben van ten minſte vyf honderd regels, agtgrepige vaerzen, ſchoon de maat en lengte wyders geheel aan de keuze van den dichter overgelaten word.

De ſtukken, die naar den prys zullen dingen, moeten, duidelyk en leesbaar geſchreven, uiterlyk vóór, of óp, Dingsdag, den 1ſten van Juny, 1802. vrachtvry ingeleverd worden aan den heer Daniel Bleecker, preſident van het Departement der Letterkunde, in de Maatſchappy *Felix Meritis*, op de Keizersgracht, tusſchen de Leliegracht en Prinſenſtraat, te *Amſteldam*.

Stukken, ná den gezegden 1ſten Juny inkomende, kunnen niet mede naar den prys dingen.

De bekroonde ſtukken blyven een vry eigendom der Maatſchappy.

De niet bekroonde ſtukken kunnen door den rechthebbende te rug worden gehaald, waartoe de zitdagen en uren by openbare nieuwspapieren zullen worden bekend gemaakt.

Alle ſtukken moeten met *twee* onderſcheiden teekens, of zinſpreuken, onderſchreven en van *twee* onderſcheiden verzegelde billetten verzeld zyn, op welker *eene* het *eerſte* teeken, of de *eerſte* zinſpreuk, moet gelezen worden, en in het welke de naam des dichters moet worden gevonden; terwyl op het *andere* billet het *tweede* teeken, of de *tweede* zinſpreuk, moet geſteld zyn, en ſlechts in zich moet vervatten een zeker bewys, op welks wedergade de niet bekroonde ſtukken, met de ongeopende eerſte billetten, aan tooner kunnen worden terug gegeven.

Het *best* en *voldoend* gekeurd *Dichtſtuk* zal den *gouden Eerepenning* behalen; het daaraan volgend en tevens *voldoend* gekeurd den *zilveren eerepenning*.

Indien het geval gebeurde dat 'er ſlechts *één* dicht-

dichtstuk wierd ingeleverd en *voldoend* gekeurd, zal het den *gouden*, of, naar bevind van zaken, den *zilveren Eerepenning* behalen.

Indien *geen* der dichtstukken *voldoend* gekeurd wierd, behoud het departement aan zich het recht *geen* eerepenning, hoegenaamd, toe te wyzen.

De *eerste* prys zal bestaan in een' *gouden Gedenkpenning*, ter inwendige waarde van *twintig Hollandsche Ducaten*, op den *gewonen stempel der Maatschappy* geslagen, en met den *naam des bekroonden Dichters* op de rugzyde verrykt, benevens het *onderwerp* des *bekroonden stuks.*

De *tweede* prys zal bestaan in een' *zilveren Gedenkpenning*, van *gelyke grootte en stempel als de gouden*, benevens het daartoe vereischte byschrift.

By ieder penning zal tevens aan de bekroonde mededingers worden afgegeven; een pergamenten *Getuigschrift van verdiensten*, door de daartoe gevolmagtigden der Maatschappy en des departements behoorelyk onderteekend.

De *uitreiking* der eerepenningen en getuigschriften zal geschieden in het gebouw der Maatschappy, op een' dag, die daartoe nader in de openbare nieuwspapieren zal worden aangekondigd, en waartoe de bekroonde mededingers, schriftelyk, zullen worden uitgenoodigd.

Het Departement der Letterkunde twyfelt geenszins of zeer vele verdienstelyke mannen in ons Vaderland zullen zich gaarne beyveren om naar den hoogsten eereprys te dingen, niet door den lof der Maatschappye te verheffen, maar om derzelver *loflyk doeleinde*, volgens haren *aanleg* en tegenwoordige *gesteldtenis*, in het ware daglicht te stellen.

Op last van het departement der Letterkunde, in de Maatschappy *Felix Meritis*,

J. W. OGELWIGHT,
Directeur-scriba.

Amsteldam,
30 Dec. 1801.

PRO-

PROGRAMMA VAN *TEYLER'S* TWEEDE GENOOTSCHAP.

Voor den Jaare 1802.

Teyler's Genootschap heeft goedgevonden voor eene vraage het volgende voor te stellen:

Daar veele wysgeeren de Natuurkunde aanpryzen als by uitnemendheid geschikt, om de genen, die 'er zich op toeleggen, van het bestaan des Scheppers en van deszelfs almacht, wysheid en weldaadige oogmerken op het sterkste te overtuigen, doch daar andere geleerden, die meer byzonderlyk andere wetenschappen beoeffenen, de voortreffelykheid der Natuurkunde ten dezen aanzien niet erkennen of schynen intezien, verlangt het Genootschap dezelve opzetlyk te zien verhandeld.

Het Genootschap verlangt naamlyk: — „ dat men op eene bondige en treffende wyze, in eenige uit de Natuurkunde ontleende voorbeelden; aantoone, dat eene verstandige en ernstige beschouwing van de ons bekende natuur der dingen ons niet alleen van des Scheppers bestaan volkomen kan overtuigen: maar ook byzonderlyk geschikt is om ons van deszelfs volmaaktheden waardige en verhevene denkbeelden te geeven, en dat men dus met recht kan zeggen, dat de Schepper, gelyk veele wysgeeren beweeren, zich en zyne volmaaktheden in de voor ons kenbaare natuur der dingen openbaart aan elk, die zich moeite geeft Hem daar uit te leeren kennen.

Het Genootschap bedoelt door dit voorstel een vertoog te verkrygen, geschikt ter overtuiging der

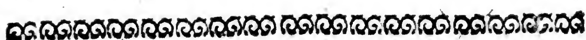
ge-

genen, die, uit hoofde van aan dit onderwerp niet de vereischte aandacht te hebben gegeeven, niet inzien, hoezeer Natuurkundige beschouwingen geschikt zyn niet alleen om by onbevooroordeelden en waarheid zoekende lieden de grondwaarheden van allen Godsdienst zoo wel te vestigen, dat zy tegens allen aanval bestand zyn: maar ook om, by veelen, te zeer bekrompene, onwaardige en met des Scheppers in de Natuur geopenbaarde volmaaktheden rechtstreeks strydige denkbeelden te verhoeden, en tegen te gaan; op dat uit het een en ander vervolgens ook blyken moge, hoezeer Natuurkundige beschouwingen, byzonderlyk in deezen tyd, verdienen meer algemeen tot dat einde aangewend en aangeprezen te worden.

Het Genootschap belooft aan den genen, die hier aan het best zal beandwoord hebben, eene gouden Eerpenning, ter innerlyke waarde van 400 Hollandsche guldens.

De andwoorden moeten, in het Nederduitsch, Latyn, Fransch, Engelsch, of Hoogduitsch (doch met geene Hoogduitsche letter) geschreven, op de gewoone wyze, met een verzegeld biljet, des schryvers naam bevattende, gezonden worden aan *Teyler's* Fundatie-huis, voor den 1sten April 1803, om voor den 1sten November deszelven jaars beoordeeld te worden.

Naam-

Naamlyst der D.D. Proponenten, met Aanwyzing onder welke Classis hun Eerw. geëxamineerd zyn, of woonen.

NYMEGEN.

Samuel Martin de Bruyn.

ZUTPHEN.

Johannes Martinus van Uchelen, Nic. Zeg. Fil.
George Gezinus Christianus Grimmelius, Bernh. Joh. fil.
Lodewyk Fredrik Westerbeek van Eerten, Barth. Steph. fil.

OVERVELUWE.

Hendrik Evert Greve, Egb. Joh. fr.
Timon Gerardus Schomaker.

NEDERVELUWE.

Jan Hendrik Brinkhof.
Vopiscus Horatius Acker, *Poes. Prof. en Rector te Hattem.*

MAASTRICHT.

Theophilus Carolus Effers, Joh. fil. Henr. Joh. fr. *Litt. et Ling. Gr. Prof.*

DELFT EN DELFTSLAND.

Wilhelmus van Bylert, Ant. Ger. fil. Wilh. nep.
J. de Kuyzer.
Daniel van Staveren.

SCHIELAND.

Antonie Moens.

'S GRAVENHAGE.

Philip Dinant Meersch.

BUUREN.

J. J. Post, Henr. Theod. cogn.

ALKMAAR.

Arend Joannes Berkhout.

HAAR.

HAARLEM.

Isaäcus Meinard, *Emer.* Conrector te *Haarlem.*
Marcellus Baarselman.

AMSTELDAM.

Abraham Verschuil.
Fredrik Carel Hendrik Adolph Cliver.
D. P. Farret.
J. Sjoenis.

EDAM.

Johannes Morenvliet, *Rector te Edam en Prediker te Volendam*, afgestaan.
Hermannus Willyns.
B. Looze.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

Jacobus Diderik Janssen Jac. Fil.

UTRECHT.

Cornelis de Waal. J. U. D.

AMERSFOORT.

Jan Casper Prillevitz.

LEEUWARDEN.

Horatius Nieuwbuurt Ferf.
Theod. Ern. Mebius, Jac. Eng. fil, Theod. Ern. nep.

DOKKUM.

Jac. Nic. Talma.
D François Bekius.

FRANEKER.

Arent van Duden, *Conrector te Franeker.*

SNEEK.

J. M. Snethlage.

ZEVENWOUDEN.

Tjepco Potter.

ZWOLLE.

Meinardus Woldringh.
Gerardus Johannes Meyer.

GRONINGEN.

Petrus Hofman Peerlkamp, *Præceptor te Groningen.*
Gerrit Rademaker.

Otto

Otto Schuilinghe.

APPINGEDAM.

H. Buurma.
M. Kim.

LOPPERSUM.

Johannes Brandgum Crans.
Waalko Waalkens.
Eeltjo Roegholt.

DRENTHE.

Johannes Carſten.

OOSTFRIESLAND.

Dirk Dirkſen Ohling.
Jacobus Apitz.
Wubbo de Vries.
Enno Berends.
Tjadé van Ellen.
Henricus Edenhuizen, Ubbo Fil.
Gerhardus Boekhof.
Everardus Penning.
Lucas Pannenborg.

BENTHEIM.

Gerardus Tigler, Lamb. fr.
J. E. C. Koppelman, Joh. Chr. Wilh. fil.
P. A. Schultz, *Rector* te *Bentheim.*
Zeno Méyling.

LINGEN.

Joan. Herman. Stapenhorst.
Arnold Fokke.
Ernst Lodewyk Banning.
F. S. Bork.
G. M. Lamping, Arn. Wilh. fil.
Sibold Dalhoff.
N. Stael.
F. W. Zimmerman.
W. Meenderink.

KLEEVE.

Mattheus Hofman, *Conrector te Emmerik.*

J2.

Jacobus Henricus Hinssen, *Rector te Zevenaar.*
Godfried Arnold Maas, *Conrector te Kleeve.*
Johannes Didericus Berckemeijer, *Rector te Kalker.*
Henrich Cuntz, *Rector te Emmerik.*

W E Z E L.

Theodorus Christianus Bender, *Rector te Rees.*
Joh. Ad Heymanns, Adolph. Nep. Joh. Phil. filius, *Conrector van 't Gymnasium te Wezel.*
Johan Daniel Hoffman, *Rector te Orsoi.*
Cornelis Roodbeen.

D U I S B U R G.

Johan Heinrich Finmann, *Rector te Sevenaar.*
Johan Peter Taljan.
Henricus Jacobus Berkenkamp.
Frederich Wilhelm Dahlhof, *Collaborator* aan 't *Gymnasium* te *Duisburg.*
Henrich Wilhelm Cramer, *Conrector te Duisburg.*
Joannes Jacob van der Kuhlen, Jo. Jac. Arn. fil.
Conrad van Emster.
Wilhelm Wilfing.
Johan Peter Tonnes.

Register der DD. Proponenten, die in de zes laatste Maanden van het Jaar 1801 *tot Predikanten beroepen zyn.*

Petrus Gysinck, Adam Jac. Fil., te *Aarle, Beek en Lieshout.*
Jan Daniel Ruys, te *Nederhorst (den Berg.)*
J. C. Fischer, te *Goingaryp en Broek.*
Ernst Lodewyk Siegman, te *Delden.*
Petrus Immink, te *Ootmarsum.*
Henricus Leemhuis, te *Sellingen.*
Jan Jacob Rombach, te *Waalwyk.*

F Lau-

LAURENTIUS BOOM VAN DEN BROEK, te *Berkenwoude.*

DIRK VAN DER LEEUW, te *Portugal.*

JACOB VAN ALLEN, te *Abbenbroek.*

JAN VAN DER WILLIGEN, te *'s Heer Simonshaven en Biert.*

JACOBUS VAN OCHTEN, te *Ovezande en Driewegen.*

GERARD HENDRIK BOLHUIS, te *Westbroek en Achtienhoven.*

HENDRIK MUNTING, Henr. Fil. te *Hylaard en Lyons.*

PHIL. THEOD. SCHULTZ, Joh. Fred. Fil. te *Zwartsluis.*

NICOLAAS WILLEMSEN, te *Oterdum.*

GERARDUS PIERIUS, te *Nuis en 't Niebert.*

HENRICUS WYNANDUS CUP, te *Vellage.*

DAVID DAGEVOS, te *Oude Wetering.*

DANIEL SERRURIER, in de Walsche Kerk te *Kampen.*

DUCO HEINS, te *Hornhuizen en Cloosterbuuren.*

JOHANNES EUSEBIUS VOET VAN CAMPEN, te *Nederhemert.*

ISAAK LODEWYK DE ROCHEFORT, te *Gapingen.*

PETRUS VAN BEMMELEN, te *Stand daar Buiten.*

DIRK JACOBUS ONINK, te *Zoest.*

UBBO MENNINGA, te *Cirkwerum (onder Oostfriesland.*

JACOBUS VAN WANROOY, te *Kootwyk.*

LUCAS WYCHRAM, te *Logumer Voorwerk.*

Naam-

Naamlyst der DD. Proponenten, onder de Walsche Synode dezer Landen, en derzelver Woonplaatsen.

LEIDEN.

Abraham Blussé.
Matthieu Pierre Moliere.
J. B. Moquette.
J. H. ten Oever.
A. F. Puerari.

DEN HAAG.

David Charles Abraham Grandliénard.

UTRECHT.

A. A. Giliard.

SEXBIERUM BY LEEUWARDEN.

Jean Pierre Charlier

VOLLENHOVEN.

Barthelemy Bastie.

NB. *Zo 'er in deze Naamlysten der DD. Proponenten eenige overledenen nog onder de Levenden mogten geplaatst zyn, of eenige Propp. mogten vergeeten zyn, of onder eene andere Classis dan hun Eerw. mogten behooren, geplaatst staan; of een Beroepen Predikant nog als Prop. geplaatst was; verzoekt men ten vriendelykste, daar van ten spoedigste opgave te doen, aan de Uitgeevers dezes.*

SCHOOL-NIEUWS.

HAARLEM.

De Curatoren der Latynsche Schoolen binnen deeze Stad vrywilligen afstand van deeze hunne posten gedaan, en dezelve in den schoot der Municipaliteit nedergelegt hebbende, zyn in derzelver plaatsen benoemt de Heeren J. Stafford, M. van Geuns Jansz, J. W. Statius Muller, en A. van den Ende, welke deeze aan hun opgedragene posten hebben geaccepteerd en reeds aanvaard.— By gelegenheid der laatstgehoudene halfjaarige Promotie, heeft de Rector deezer Schoolen, H. J. Roosen, J. U. D. aan de eerstgenoemde zynen dank betuigt voor de zorge en yver, waar mede dezelve die posten zedert den Jaare 1795 hebben bekleed, en vervolgens de nieuwaangestelden daar mede geluk gewenscht.

Hier na wierd tot de Academische lessen bevorderd de veel beloovende en uitmuntende Jongeling J. Veen, welke met zeer veel lof, en ten genoegen van een aanzienlyk aantal toehoorderen eene door hem zelven gecomponeerde Redevoering gehouden heeft: *de Leida obsessa et ab Hispanorum vi feliciter liberata*, waar na hy met eene uitmuntende eereprys beschonken is.

Eindelyk wierden van lagere tot hogere Classen bevorderd en met fraaije Eerepryfen vereerd de naarstige Leerlingen, D. M. Kaakebeen, H. van Zomeren Greve, I. W. Kuenen, J. I. van Westerkappel, J. van Walré Junior, C. Hovens Greve, J. H. Vos, J. Luberti Augustini, en W. Verlaat, welke hunne gratiarum actiones met veel

veel bevalligheid hebben gereciteerd.— Aan W. DE WAAL MALEFYT wierd op de benedenste Classe een Zilvere Schryfprys uitgedeeld.

Op de 2de Avondschool wierden de prysen uitgedeeld aan de Leerlingen in de Pharmacie en Chirurgie zich oeffenende, J. VAN RHEE, C. BROUWER BOSCH, en B. A. SUERMAN, en op de benedenste aan I. J. RANT. Deze plechtigheid met een zeer fraai Musiek begonnen, wierd tot genoegen der toehoorderen op dezelfde wyze geëindigd.

AMERSFOORT.

Na dat op Dingsdag den 22sten December op het gewoone halfjaarig Examen de Leerlingen onzer steeds bloeijende Schoolen, veele proeven van hunne vorderingen in de Griekfche en Latynsche taalen, ten genoegen van Heeren Curatoren en verdere aanzienlyke toehoorders, gegeeven hadden, wierd op Woensdag daar aan volgende de Promotie op de gewoone wyze plechtig gevierd. By welke gelegenheid door de Heer Rector MAHNE, een Redevoering gehouden wierd, *over het nut uit het leezen der geschiedenis voortvloeijende.* Waarna de veelbeloovende Jongeling J. VAN DER PELS, van *Amsterdam*, op het zesde School, wegens zyn betoonde yver en vlyt, met een prys van aanmoediging begiftigd wierd. Van het vierde na het vyfde School wierden met prysen bevorderd, J. ROTTEVEEL, van *Rotterdam*, J. C. HOOYKAAS, van *Utrecht*, P. VAN WYCK, van *Rotterdam*, en de Tirones van hetzelfde School, welke met Prysen van Naarstigheid begiftigd wierden, waren, D. WILDSCHUT en L. L. H. GAUKES, beide van *Amersfoort*. L. VAN BEMMEL, van *Utrecht*, en H. DE JONGH, van *Hilversum* Op het derde School ontvingen Prysen van Naarstigheid, G. FENEMA, van *Amersfoort*, J. COLLENBYN, van *Utrecht*, en P. BUYS, van *Dorth.* Voorts wierden van het tweede tot het der-

derde School met Pryfen bevorderd, F. PYPERS, van *Amſterdam*, en H. SUYCK, van *Amersfoort*, terwyl aan T. J. EVERDINGEN, van *Utrecht*, en H. GLASBERGEN, van *Amſterdam*, Pryſen van Naarſtigheid uitgedeeld wierden. Eindelyk wierd van het eerſte naar het tweede School met een Prys bevorderd H. E. PHILIPPO, van *Amersfoort*, en aan J. VAN WISSELINGH, van *Amersfoort* en J. RIETHOVEN, van *Dorth*, Pryſen van Naarſtigheid geſchonken; voor welke zy alle hunnen dank met aangenaame bevalligheid aan Heeren Curatoren betuigden, wordende deze plechtigheid, met een zeer fraai Orgelmuſicq begonnen zynde, op dezelfde wyze geëindigd.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

VENLO Vak. Zie Dec. 1795.

VENLO Vak. Zie Jan. 1797.

MILL Vak. Zie Dec. 1795 en Febr. 1796.

VIERLINGSBEEK Vakant. Zie Nov. 1800.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

DRUTEN EN AFFERDEN Vak. Zie Aug. 1801.

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vakant. Zie Sept. 1801.

PANNERDEN EN DOORNENBURG Vakant. Zie Sept. 1799.

Volgens Claſſicale Reſolutie in Sept. l. l. goedgevonden zynde, om *Doornenburg* (en niet *Pannerden*, zo als abuſief in de voorige Boekzaal is vermeld) te combineeren met eene naburige Gemeen-

meente, zo is aldaar door die Gemeente gedespicieerd, en door de Eerw. Clasſis van *Nymegen*, doende het geen des Kerkenraads is, goedgekeurd en beroepen de Wel Eerw. Heer M. COENEN, Pred. te *Gent en Erlekom*, die zulks aangenomen hebbende, ook te *Doornenburg* is bevestigd geworden. Zo dat

PANNERDEN als nog Vakant blyft. Zie Sept. 1799.

HEMMEN. Zie Octob. 1801.

WINSSEN Vak. Zie Oct. 1801. *Alhier is mede, na voorafgaande* voorige collatie, door de Hervormde Gemeente een diſpectie uitgebragt ten overſtaan van de Gedeputeerden der *Nymeegſche* Clasſis, op de Wel Eerw. Heer A. CARLIER, Pred. te *Ligtenvoorde* onder *Zutphen*, welke door de Eerw. Clasſis is goedgekeurd en in een Kerkelyk beroep veranderd geworden, gelyk hetzelve door de beroepene in de vreeze des Heeren reeds is aangenomen.

OVER-EN NEDER-ASSELT Vak. Zie Dec. 1801.

GRAVE. Van hier is verzuimd te melden, dat uit het, in de Boekzaal voor November l. l. geplaatſte twaalftal van Predikanten op den 18den van die zelfde maand gemaakt is dit zestal:

DD. HESHUSIUS, DE ROODE, BREDERODE, VAN VELP, BUSCHMAN en STOLK,

Op den 22ſten dito dit drietal:

DD. DE ROODE, BREDERODE en VAN VELP.

Waaruit op gemelde tyd, met eenparigheid der preſente Leden beroepen is D. J. H. DE ROODE, Pred. te *Bleskensgraaf en Hofwegen*, die deeze beroeping in 's Heeren vreeze heeft aangenomen, en met verlangen te gemoet gezien wordt.

THIEL.

OPHEUSDEN. Op den 6den Octob. l. l. heeft onze geliefde Leeraar J. SCHOONDERBEEK, beroepen naar de *Lemmer*, van ons een hartelyk af-

 ſcheid

ſcheid genomen, met eene Leerrede over *Neh.* V: 19. *Gedenkt myner, myn God, ten goede: alles wat ik aan dezen volke gedaan hebbe.*

Ter vervulling der vacature door dit vertrek veroorzaakt, heeft de Kerkenraad dezer Gemeente den 5den dezer, eenpaarig dit navolgend zestal van Predikanten en Proponenten gemaakt:

DD. G. RADEMAKER, Prop. onder de Eerw. Cl. van *Groningen*, den Predikdienst waarnemende in de *Wildervank.* F. VAN DEN HAM, Pred. te *Otterloo* D. P. FARRET, Prop. onder de Eerw. Cl. van *Amſterdam.* L. BAKKER, Pred. te *Kesteren.* ... LENS, Prop. onder de Eerw. Cl. van *Dordrecht*, en O. SCHUILINGHE, Prop. onder de Eerw. Cl. van *Groningen.*

Waaruit aanſtonds met meerderheid van ſtemmen op het drietal gebragt werden:

DD. RADEMAKER, VAN DEN HAM en BAKKER.

Uit welk drietal den 21ſten Jan. eene beroeping zal geſchieden.

Z A L T - B O M M E L.

HAAFTEN Vakant. Zie Dec. 1801.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

Z U T P H E N.

ZUTPHEN den 20ſten January. Op den 6den dezer is alhier tot groot verlies der Gemeente overleden haar oudſte Leeraar, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer D. H. VAN DEN BANK, in den ouderdom van omtrent 74 jaren, aan de gevolgen eener beroerte. Zeer veel kon 'er gemeld worden tot roem van eenen Man, die in verſcheiden opzichten waardig was geweest de plaatſe eenes Hoog Leeraars te bekleden, maar zyn grootſte roem beſtond in het prediken van den gekruisten Heer der Heerlykheid, waarin ook weinigen hem konden evenaaren, wegens zyn diep doorzicht, rykdom van gedachten en kracht van zeggen, eenen geruimen tyd mogt hy hier mede bezig zyn,

in

in de onderscheide Gemeentens van *Hurwene*, *Vuren en Dalem*, *Waardenburg*, *Raamsdonk* en *Delfshaven*, en den tyd van ruim 30 jaren in de Gemeente van *Zutphen*, met een voorbeeldigen yver en getrouwheid, en met veel zegen, hy heeft tot op zyn einde toe vast gehouden aan dat geloof, dat hy anderen verkondigd *hadt*, en is dus, ontslapen in zynen Heer. Zyne Ambtgenoten hebben allen aan hem met liefde en lof gedacht. Zyn aandenken blyve in zegening! en zyne plaatse worde door den Heer der Gemeente spoedig en gunstig vervuld, terwyl

ZUTPHEN als nu Vakant is.

LICHTENVOORDE staat Vakant te worden. Zie Decemb. 1801.

ZUTPHEN Walsche Kerk Vak. Zie Nov. 1794.

OVER-VELUWE.

ARNHEM. Onlangs heeft de Eerw. Kerkenraad, ter vervulling van de vyfde Predikantsplaats, het volgende twaalftal gemaakt:

DD. C. FORTUIN, Predikk. te *Culemborg*. L. EGELING, te *Vollenhove*. J. G. KIST, te *Bommel*. H. OORT, *in 't Hogeveen*. F. VAN DEN HAM, te *Otterlo*. D. SCHIFF, te *Oosterbeek*. D. BOOT, te *Renkum en Helzum*. J. CLARISSE, te *Enkhuizen*. P. H. VAN LIS, te *Tholen*. M. JONGENEEL, te *Ede*. I. MARTINET KUYPERS, te *Westzaandam* en B. CLEMENT, te *Genemuiden*.— De drie laatsten met het lot tegen J. G. VELTMAN, te *Voorhout*.

Hier uit wierden op het zestal gebragt:

DD EGELING, KIST, FORTUIN, OORT, VAN DEN HAM en CLARISSE.

Terwyl uit het drietal: KIST, EGELING en OORT, door den breeden Kerkenraad, met meerderheid van stemmen tot Predikant beroepen is D. H. OORT, thans Bedienaar van het Euangelie in het

Hogeveen. die na eenen kleinen tyd van beraad, voor deze beroeping beleefd heeft bedankt.

NEDER-VELUWE.

KOOTWYK. Zie Dec. 1801.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Oct. 1795.

BOXTEL EN ESCH Vakant. Zie laatst hier van Dec. 1797. en Octob. 1801.

DUNGEN Vakant. Zie July 1794.

KESSEL Vakant. Zie Oct. 1794.

MOERGESTEL Vakant. Zie laatst hier van Aug. 1800.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie May 1798.

PEEL- EN KEMPELAND.

VELDHOVEN, BLAARTHEM EN GESTEL Vakant, door het overlyden van D. D. VAN HENSBEEK, op den 25sten Nov. 1801. (De Correspondent heeft noch vroegtydiger noch uitvoeriger bericht ontvangen.

DEURNE den 15den Dec. Heden wierden de Protestanten hier op 't gevoeligst getroffen door de onverwachte bekendmaaking, dat de hoogaanzienlyke Mevrouwe AGATHA ALEWYN, D'ouariere den Hoog Ed. Heer THEODORUS DE SMETH, in haar Eds. leven, Vryvrouwe van *Deurne en Liesfel*, Vrouwe van *Alphen en Rietveld*, in den ouderdom van tachtig jaaren en zeven maanden, aan een verval van krachten, op den 11den Dec. overleden, en tot God in de eeuwige heerlykheid over gevoerd is. — Deeze slag trof ons te sterker, naardien wy zoo duur aan haar verpligt waren, door eene byzonder edelmoedige daad, die waardig is openlyk geroemd te worden. — Toen de Geest der tyden in deeze Gewesten verscheiden Hervormde Gemeenten van haare Kerkgebouwen beroofde, en wy op hoog bevel des toenmaalige Regeering onze Kerk voor de Roomschgezinden moes-

moesten inruimen, heeft haar Hoog Ed. op ons verzoek de Galery van 't groot Kasteel, ter uitoeffening van onzen Godsdienst ons verleend. Edele trek in haar karakter! — Haar naam door Koning Immanuëls belydenis voor zynen vader tot zaligheid vereeuwigd in den Hemel, is by ons in zegenend aandenken, en het dankbaar Godsdienstig nageslacht zal die edelmoedige daad met blydschap blyven herdenken, zo lang 't Euangelie van Sions Vorst hier gepredikt wordt.

Niet weinig strekte 't ons ook tot vreugde dat wy door de Wel Ed. Heeren PIETER DE SMETH en J. WOLTERS VAN DE POLL op ons verzoek vergunning ontvingen, om vervolgends den openbaaren Eeredienst aan 't Opperweezen op voorn. Galery te blyven verrichten.

Wegens twee Vacatuuren en invallend Kersfeest is de Lykrede over de Overledene door onzen hartelyk geliefden Leeraar eerst uitgesprooken den 27sten December, het laatste gedenkteeken zyner diepgewortelde liefde en achting heeft zyn Eerw. aan haare nimmer te vergetene gedachtenis gewyd, door een vertoog over *die naamlooze hemel-heerlykheid welke de afgestorven Godsvrienden in Christus ontslaapen zullen beërven* over *Openb.* XIV: 13. en niet zonder aandoening van den Spreeker en hoorers met den vuurigsten aandrang op 't diepst onze harten geroerd, om toch wys te worden voor de Eeuwigheid, en door de Genade des Hemels te leeren sterven, eer wy sterven! —

WAALRE EN AALST Vakant. Zie Oct. 1801.

VECHEL EN ERP Vakant. Zie July 1801.

OIRLE, ZEELST, MEERVELTHOVEN EN WINTELREE Vakant. Zie July 1799.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Naberigt.

OOST - MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GE-

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

M A A S T R I C H T.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM EN SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walfche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatfen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walfche Kerk Vakant. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

D O R D R E C H T.

GEERTRUYDENBERG Vak. Zie Aug. 1801.

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT Walfche Kerk Vakant. Zie July 1801.

LEYDEN EN NEDER-RHYNLAND.

NOORDWYKERHOUT Vak. Zie Oct 1801. De Kerkenraad deezer Gemeente verzoekt de Predikanten buiten vaste bedieninge of Proponenten, hunne gaven alhier te laten hooren, alzoo zy voorneemens is, met den meesten fpoed tot eene beroepinge over te gaan, zoo dra het jaar van gratie zulks zal toelaten.

LEYDEN Vakant. Zie Dec. 1801.

HILLEGOM. Zie Dec. 1801.

RHYNSBURG Vak. Zie Aug. 1801.

NB. In 't Bericht van 't overlyden van wylen D. HERINGA, wordt verkeerdelyk de ouderdom van zyn nagelaten Kind, op *twee maanden* gefteld; moet zyn *twee jaren en twee maanden*

GOU-

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

LEKSMOND den 20sten Dec. 1801. Op heden was deze Gemeente, even als in het voorige jaar den 9den Nov. buitengewoon vergaderd. Toen by gelegenheid van eene gehoudene Lykrede op het overlyden van den Ambagtsheer A. VAN DEN BERG — Nu, daar wy wierden opgewekt door eene gepaste Leerrede op het afsterven van Mevrouw de Weduwe VAN DEN BERG, geboorne ELISABETH POT, Ambagtsvrouwe deezer Heerlykheden. — Dewelke op maandag den 7den dezer maand, na eene ziekte van ruim 4 weeken, in het 63ste jaar van haar leeven, te *Amsterdam* overleden is.

Onze Leeraar, D. G. VAN KROON, had by die gelegenheid ten onderwerp gekozen, de woorden van DAVID, *Psalm* XXXIX: 5, 6, 7*a*. *HEERE, maakt my bekend myn einde, ende welke de mate myner dagen zy; dat ik wete, hoe verganglyk ik zy. Ziet gy hebt myne dagen een handbreed gesteld, ende myn leeftyd is als niets voor u; immers is een ieder mensch, [hoe] vast hy staat, enkel ydelheid, Sela! Immers wandelt de mensche [als] in een beeld, immers woelense ydelyk.*

Deze Leerreede, dewelke met veel nadruk wierd uitgesproken, is met alle stigting aangehoord. — Dat de noodzakelykheid en nuttigheid dezer verhandelde waarheden van ons, die leven, met toepassing op ons eigen hart mogte worden betragt — dan zullen dezelve niet ongezegend zyn.

GOUDA Vakant. Zie Nov 1800.

MOORDRECHT Vakant. Zie Nov. 1800.

S C H I E L A N D.

HOOGVLIET Vakant. Zie Dec. 1801.

ROTTERDAM Schotsche Kerk Vakant. Zie October 1801.

G O R I N C H E M.

ALMKERK EN EMMIKHOVEN. Op den 3den Jan. 1802 is door D. P. J. LANDSKNEGT, Pred.

Pred. te *Sleeuwyk*, by vrywilligen afstand van D. J. J. BUYN, Pred. te *Ryswyk*, bevestigd D. ZEGER DE JONGH, met *Jes* LII: 7. *Hoe lieflyk zyn op de bergen de voeten des geenen, die het goede boodschapt, die den vrede doet hooren: des geenen die goede boodschap brengt van 't goede, die heil doet hooren: des geenen die tot Zion zeidt, uw God is Koning.* De Bevestigde deed zyn Intrede, met 1 *Cor.* I: 23*a. Doch wy prediken Christum den gekruicigden.*

GORINCHEM. Zie Oct. 1801.

VOORN EN PUTTEN.

DEN BOMMEL Vak. Zie Oct. 1801.

'S GRAVENHAGE.

RYSWYK. Op den 16den der laatstverloopene maand December wierd deeze Gemeente op het bitterst bedroefd. Onze geliefde Herder en Leeraar, de waardige D. J. BRILL, moest na eenige weeken te zyn krank geweest, voor het geweld des doods bukken, en wierd aan zyne hem teeder beminnende Echtgenoot en kinderen, — aan zyne vrienden, die hem achteden, en ook aan ons, die hem oprecht lief hadden, ontrukt.

Hy eindigde zyn leven, dat nuttig was voor de zynen, nuttig voor deeze Gemeente, en ook nuttig voor de Godskerk in het algemeen, in het twee-en-zestigste jaar van zynen ouderdom.

Hy was een yverig Leeraar, een hartelyk Voorbidder, getrouw Vermaaner, ernstige Bestraffer, beminnelyke Vertrooster en Godvruchtig Voorganger onder de zynen.

Hy verkondigde het Euangelium der Zaaligheid den tyd van byna agt-en-dertig Jaaren in de Gemeenten van *Scherpenzeel*, van *Sliedrecht* en van *Ryswyk*: en kleefde de zuivere genade- en de reine zeedeleer standvastig aan, waarvan zyne schriften, byzonder *de practyk van het Christendom in* 16 *Leerredenen*, te *Dordrecht*, by P.

VAN

VAN BRAAM in twee ſtukjes uitgegeeven, getuigen kunnen.

Hy ſtierf in dat zelfde Geloof, dat hy aan anderen gepredikt had en aangepreezen, en geniet, 't geen wy geloovig vertrouwen, den genadeloon, aan den getrouwen Godsknegten van den onveranderlyken toegezegd.

Op den eerſten Zondag, welke op 's Mans overlyden volgde, vervulde de Wel Eerw. Heer D. BOUWIER, Pred. in *'s Haage* de beurt, welke hy voor den Overleedenen had aangenomen, maakte aan de Gemeente het afſterven van haaren Leeraar op eenen aandoenelyke wys bekend, in zyne vooraffpraak genomen uit *Pſ.* LXXXIX: 49. En wekte met gepaste vermaaningen en lieflyke vertroostingen de Gemeente op, om een nuttig gebruik te maaken van den getouwen Euangelie arbeid, welke aan haar door haaren geſtorven vriend geduurende den tyd van 22 Jaaren was beſteed, om dankend en geloovig zich in alle treurwegen op te beuren, met de woorden van Paulus 2 *Cor.* V: 1. welke hy ten Text genomen had. *Want wy weeten, dat zo ons aardſche huis dezes tabernakels gebroken word, wy een gebouw van Godt hebben, een huis niet met handen gemaakt, [maar] eeuwig, in de hemelen.* Dus RYSWYK Vakant.

WOERDEN EN OVERRHYNLAND.

OUDE WETERING. Zie Oct. 1801.

B U U R E N.

CUILENBURG eene Predikantsplaats Vakant.

B R E D A.

BREDA Vakant Zie Octob. 1801.

N O O R D-H O L L A N D.

A L K M A A R.

ALKMAAR. Na verleende Handopening door de Beſtuurderen van het Hervormd Kerkgenootſchap

ſchap alhier, is door den grooten Kerkenraad ter vervulling der Leeraarsplaatſe, opengevallen door den dood van wylen onzen zeer geachten en beminden Leeraar G. A. ODÉ, den 14den Jan. geformeerd dit twaalftal van Predikanten.

DD. J. A. STRESO, Pred. kk. te *Loenen.* A. A. WOESTHOF, te *Westwoud en Binnewyzend.* J. CLARISSE, te *Enkhuizen.* J. S. VAN STAVEREN, te *Brielle.* E. W. BRINK, te *Ouddorp en Oterleek.* J. BEST, in de *Bedykte Schermeer.* A. DE KONING, te *Helder.* J. WELDYK, te *Gouda.* G. OUDHUIS, te *Heiloo.* J. G. KIST, te *Zalt-Bommel.* W. DE ROO, te *Thiel.* F. J. VAN HARENCARSPEL, te *Nymegen*, de laatſte met het lot tegen H. MANGER, te *Jelzum*, en H. VAN MEERTEN; te *Gouda.*

En hier uit den 21ſten dit zestal:

DD. A. A. WOESTHOF, J. S. VAN STAVEREN, F. J. VAN HARENCARSPEL, J. A. STRESO, E. W. BRINK en J. CLARISSE.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

H A A R L E M.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

A M S T E L D A M.

AMSTELDAM Vakant. Zie Dec. 1801.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

H O O R N.

URSEM Vak. Zie Octob. 1801. onder artikel *Hoorn.*

OBDAM Vakant. Zie Febr. 1800.

E N K H U I Z E N.

HOOGCARSPEL den 7den Jan. Heden vierden wy eenen genoeglyken dag. Het Orgel, door den Heere Mr. P. VAN DE WILLIGEN, voorheen Raad in de Vroedſchap en Burgemeeſter der Stad *Enkhuizen, enz. enz.* (welke des Zomers

on-

onder ons zyn buitenverblyf houdt) aan deeze Kerk ten geschenke gegeeven; en uit de ruime bydragen van een groot aantal der Leden onzer Gemeente, door den kundigen Orgelmaker GERSTENHAUER, uit *Monnikendam*, merklyk vernieuwd en verbeterd; en door onzen Konstschilder C. FOKX. in eenen zindelyken smaak geschilderd en versierd: is op dezen dag plechtig toegewyd aan God en de openbare verheerlyking van zynen Naam.

Een gezelschap van uitmuntende toon en snaarkonstenaars, uit het nabuurig *Enkhuizen*, bood ons, op eene verplichtende wyze, hunnen dienst aan, ten einde door zang en spel, deeze staatlyke verrichting luister by te zetten; terwyl het Orgel zou bespeeld worden, door den beroemden Organist van de Wester Kerk, den kundigen J. BRUINIER.

Deeze aanbieding dankbaar aangenomen zynde, openden deeze Kunstvrienden, de plechtigheid met eenen treffenden Choorzang door het Orgel, en alle Muzyk-Instrumenten ondersteund; daar op volgde een kort gebed, ter toewyding van ons Gezang en Speeltuig, aan Hem, die den vrolyken ontmoet: waar naa de Gemeente, met het Orgel, de drie eerste versen van *Psalm* LXXXI. aanhief en zong. —— Onze Leeraar DOZY, hield toen eene Redevoeringe, ten betooge *van den invloed der gewyde zang en speelkunst op den Godsdienst*. Welke by het eindigen van elk stuk, door het zingen van *Psalm* LXVIII: 10. en *Psalm* CL: 1, 2. werd afgewisseld en vervangen. Na het sluiten en voldingen van het geheele betoog, zong de kunstkundige Heer J. BRUINIER, eene Aria, tot lof der Godegewyde Muzyk, welke met eenige Instrumenten ondersteund, en door het geheele Orchest, met een voortreflyk Concert, vervangen werd.— Toen de Redenaar daarop, met eenige dankzeggende aanspraken, zegenwenschen, en opwekkende vermaningen, zyne geheele Redevoering ten

besluite bragt; — eindigde deeze hartverrukkende plechtigheid, met een heerlyk Muzyk, in het welk alle de toonen zich vereenigden, tot ongemeen en algemeen genoegen der Toehoorers, die, in eene groote menigte van rondsomme waren toegevloeid. Terwyl dit zoo schoon uitgevoerd werk, veelen, geroerd en gesticht, naar hunne huizen deed wederkeeren, met dien wensch, dat ook onder de Hervormde Gemeentens van ons Vaderland, deeze beide schoone kunsten by den openbaaren Godsdienst, in hunne uitstekende vermogens, niet langer zoo werkloos mogen blyven, maar geheel en al geheiligd worden, aan het kruis van Christus!

E D A M.

BEEMSTER staat Vakant te worden. Zie Nov. 1801.

'T EILAND MARKEN Vakant. Zie Oct. 1801.

Z E E L A N D.

W A L C H E R E N.

ARNEMUIDEN den 20sten Decemb. Na dat onze veel geachte Leeraar D. J. HOEK, Jz. Fil., ons voor vier weeken, in eene voorafspraak uit *Hand.* X: 19*a.* kennis gaf, van eene door Kerkenraad eenparige en by meerderheid van stemmende Mans Ledematen, uitgebragte beroeping op zyn Eerw. te *Moordrecht*, en Kerkenraad, Regeering, aanzienelyken, die hier hun zomerverblyf hebben, benevens veelen der Gemeente, hunne pogingen aanwendden, om zyn Eerw. langer by ons te houden; — ontvingen wy heden, in de voorafspraak uit *Philipp.* IV: 4. het ons verblydend bericht, dat zyn Eerw. schoon eerst denkende, dat dit de weg zoude zyn, om ons eerlang te moeten vaarwel zeggen, en, ook uit kragte van Familie-betrekkingen &c. daartoe niet ongeneigd geweest zynde; echter, by eene nadere over-

overweging, zich in gemoede, verplicht gevonden hadt voor die beroeping beleefdelyk te bedanken. — Zyn Eerw. verbondt zich den volgenden Zondag weder aan ons, behandelende de woorden van Paulus *Collosſ.* I: 10. *Opdat gy moogt wandelen waardiglyk den Heere, tot alle behagelykheid, in alle goede werken vrugtdragende, en wasſende in de kennisſe Gods.*

De Heere bevestige zyn Eerws. gedane keuze! ſchenke over zyn H. Dienstwerk onder ons ruimen Euangelie-zegen! — Late zich ons dankoffer eener ruimer gifte aan den Armen, om Jeſus wille, welgevallen, en zorge gunstryk voor *Moordrechts* aanzienelyke Gemeente, dezelve ſpoedig voorziende met den man zyns Raads, en naar het harte zyns volks! —

In de voorige maand in het bericht van *Gapingen*, onder deze Clasſis, is een abuis ingeſlopen: zynde het peremptoir Examen van den Prop. J. L. DE ROCHEFORT, niet door den Præſ. D. J. F. VAN DER SLOOT, maar door zyn Eerw. Broeder, J. DE ROCHEFORT, Pred. te *Cadzant*, geſchied.

YZENDYKE Vakant. Zie Dec. 1801.

CATS. Zie Mey en Dec. 1801. onder *St. Anna ter Muiden.*

WESTCAPELLE Vakant. Zie Sept. 1801.

MIDDELBURG Vakant. Zie Dec. 1800.

SEROOSKERKE Vakant. Zie July 1799. en Aug. 1800 het Nabericht.

MIDDELBURG Vakant. Zie Juny 1798.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walſche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walſche Kerk Vak. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.
EEDE Vakant. Zie Maart 1798.
CADZAND Walfche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

ZUID-BEVELAND.

De Correspondens heeft ontvangen de twee volgende berichten, betreffende *Nisse* en *Terzeke*, met verzoek om dezelve te laaten plaatsen in de Boekzaal:

NISSE. D. H. SCHORTINGHUIS, (Zoon van D. W. SCHORTINGHUIS, in leven laatst Pred. te *Midwolda*, Broeder van GERHARDUS, Pred. te *Koudekerke*, WILHELMUS, Pred. te *Serooskerke*, en LUCAS, Pred. te *Biervliet*,) is geboren te *Midwolda*, den 7den Aug. 1737, heeft de Taalen en voorbereidende Studiën geleerd, ten deele by zyn Eerw. Vader, ten grootsten deele by zyn Eerw. oudsten Broeder GERHARDUS. Wierd Student in de H. Godgeleerdheid te *Groningen*, in Sept. 1756. Studeerde onder de Professoren D. v. LENNEP, in 't Grieksch, N. G. SCHROEDER, in 't Hebr. L. OFFERHAUS, in de Historien, N. ENGELHART, en voornaamlyk D. v. D. WYNPERSSE, in de Wysbegeerte, HOLLEBEEK en P. CHEVALLIER, doch voornamelyk M. BERTELING, in de Godgeleerdheid.— Zyn Eerw. wierd Lid van onze H. Kerk, by zyn' Oom, M. ANTONIDES, Pred. te *Ouderwierum*, in Maart 1759. Zyn Eerw. heeft 5 jaaren gestudeert, en wierd dus 1761, den 5den Mey S. S. Theol. Candidatus onder de Eerw. Classis van *Leeuwarden*. Zyn Eerw. wierd beroepen tot Pred. te *Cats* in *Noordbeveland*, in Juny 1761. perempt. geëxamineert by de Eerw. Classis van *Walcheren*, den 3den Sept. en op zyn Standplaats bevestigd door zyn Eerw. Broeder GERH., Pred. te *Koudekerke*, den 11den Octob. deszelven jaars 1761. Hier 2 jaaren geweest hebbende, trouwde zyn Eerw. den 14den Aug. 1763 te *Groningen*, met Mejuff. MARIA LOUISA HOLSCHER, Dochter

van

van den Wel Ed. Heer P. F. HOLSCHER, Piqueur van *Stad en Lande van Groningen*.— Den 21sten Febr. 1768 wierd zyn Eerw. beroepen in de plaats van zyn overleden Broeder GERH. te *Koudekerke* in *Walcheren*, en aldaar bevestigd den 29sten Mey van dat zelve jaar, door J. J. BRANÈ, Pred. te *Vlissingen*: hier staande wierd zyn Eerw. beroepen te *Visquart* in *Friesland*, in 't jaar 1772, doch bedankte; gelyk hy vervolgends meer andere aanbiedingen van de hand wees. Zyn Eerw. is ook Lid van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te *Vlissingen* geworden, en hoe verdienstelyk zyn Eerw. zich by hetzelve gemaakt heeft, wyst de aanzienlyke plaats zyn Eerw. in derzelver handelingen gegeeven, uit.— Eindelyk is zyn Eerw. beroepen te *Nisse* in *Zuid-Beveland*, en aldaar bevestigd door zyn Eerw. Schoonzoon, A. P. LUBELEY, Pred. te *Heinkenszand*, den 18den Aug. 1799. Hier, gelyk op zyn 2 voorige Standplaatsen, leefde zyn Eerw. zeer vergenoegd, en, schoon niet sterk van ligchaam, vry gezond.— De ouderdom, die veel al met gebreken vergezeld is, deed zyn Eerw. in 't laatste jaar wat sukkelen aan de beenen, nemende hy echter tot het einde zyns levens zyn vollen dienst getrouw en yverig waar. Op 't onverwachtst kreeg zyn Eerw. op vrydag den 20sten Nov. 1801, een zwaren koorts; door derzelver aanhoudendheid en gevolgen namelyk verzwakking en waterzucht, naderde zyn Eerw. einde dermate schielyk, dat zyn Eerw. reeds den 30sten Nov. 1801, 's morgens ten 8 uuren, zeer zacht en zalig in den Heere ontsliep, tot groote droefheid van zyn Eerw. Vrouw, Kinderen en Gemeente; zynde zyn Eerw. in de Kerk van *Nisse* rouwstatig begraven den 4den Dec. 1801.

Den 6den derzelve maand, heeft de Wel Eerw. Heer J. BEKKERS, Pred. te 's *Heer Arendskerke*, aan dat sterfgeval gedacht, in eene Leerrede, over *Openb.* XIV: 13. *Zalig zyn de dooden die in den*

Heere sterven, *enz.* daardoor de Gemeente opwekkende, om zich tot een troostryk en gelukkig sterfuur te bereiden. Dus is

NISSE Vakant.

YERSEKE den 15den Nov. Heden maakte onze geliefde Leeraar C. GUTTELING, ons in eene Voorafspraak, ontleend uit *Psalm* XXV: 4 bekend, eene eenpaarige beroeping naar de Gemeente van *Serooskerke*, onder de Eerw. Clasfis van *Walcheren*, ontvangen te hebben, en daar wy hartelyk het langer verblyf van zyn Eerw. in wiens aangenaamen Euangeliedienst wy ons nog geen 4 jaaren mogten verheugen, onder ons begeerden; hoe zeer waren wy dan niet verblyd, toen zyn Eerw. ons bekend maakte op den 29sten derzelve maand, in eene Voorafspraak, ontleend uit 1 *Cor.* XVI: 7. van wegens zyne liefde tot ons, voor die roepstemme vriendelyk te hebben bedankt en zich daar toe op den volgenden Zondag aan ons verbond, met de taal van Paulus, *Phil.* I: 25 en 26. *Ende dit vertrouwe ende weet ik*, *enz.*

GOES. Den 2den dezer, heeft de groote Kerkenraad, ter vervulling van de hier openstaande Leeraarsplaats, het volgend zestal uitgebragt:

DD. C. J. POLS, Predikk. te *Wemeldingen*. J. BERKERS, te *s'Heer Arendskerke*. J. A. ANOSY, te *Borselen*. G. H. GEERSMEYER, te *Kruiningen*. C. GUTTELING, te *Yerseke*, en J. M. VOYER, te *s' Heer Abt en Sinoutskerke*.

De drie eerstgenoemde op een drietal geplaatst zynde, is daar uit eenparig beroepen, de Wel Eerw. Heer C. J. POLS; doch heeft voor die beroeping vriendelyk bedankt. Dus blyft

GOES Vakant.

SCHORE EN VLAKE Vakant. Zie Oct. 1800.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM STAND DAAR BUITEN. Zie Nov. 1801.

THOLEN Walsche Kerk Vak. Zie July 1799.

OU

OUDENBOSCH Vak. Zie Aug. 1798.
ST. MAARTENSDYK Vak. Zie Jan. 1801.

UTRECHT.

UTRECHT.

UTRECHT. Gaven wy onlangs bericht van eene blyde gebeurtenis voor de Gemeente, de plegtige herdenking van den vyftigjaarigen Predikdienst van haaren oudsten Leeraar; thans moeten wy melden, dat zy beroofd is van eenen haarer waardige Leeraaren.— D. P. RUTGERS ontsliep in den Heere, op den 21sten Dec. l. l. in den ouderdom van 80 jaaren; — in vyf Gemeentens diende hy zynen Heere; twee jaaren te *Moerkapelle*, agt maanden te *Aalsmeer*, zes jaaren te *Goes*, vier jaaren te *Leeuwarden*, en negen-en-dertig jaaren arbeidde hy onder ons; waarvan hy ons twee-en-dertig jaaren het Euangelium der Zaligheid met veel getrouwheid, ernst en yver in het openbaar verkondigde, en wegens ligchaamskwaalen en zwakheden, zints zeven jaaren van zynen openbaaren Predikdienst ontslagen, bleef hy echter onder ons het byzonder Leeraar- en Herderwerk vervullen; — Wy genoten in dien tyd nog zyne huisselyke onderwyzingen, zyne liefderyke Herderzorge, zyne stigtelyke opwekkingen, nuttige vermaaningen en dierbaare vertroostingen; — en met deezen, gelyk door al zyn voorig dienstwerk, was hy veelen tot wezenlyk nut en zegen. — Zyne waare en levendige godsvrucht, van zyne vroege jeugd af beoeffend, zyn voorbeeldigen wandel, zyn oprecht, nederig, zachtmoedig, bescheiden, ongemaakt deftig en liefderyk Caracter, zullen zyne gedachtenis ons altyd dierbaar maaken. — Hy rust nu van al zynen arbeid; is ontslagen uit een strydperk, voor hem meermaalen door moeijelyke beproevingen zwaar, doch onder welken Gods genade 's Heeren knecht meerder volmaakte; —

zyn overgang was zagt en zalig. — Zyne waardige Weduwe, beide Zoons en verdere Kindskinderen betreuren hem Christelyk.— In alle de Leerredenen is straks na zynen dood, aan den braaven man, met hartelyke liefde en byzondere hoogachting gedacht, en voor de nagelaatene Weduwe zal het jaar van gratie vervuld worden. Dus is UTRECHT Vakant.

A M E R S F O O R T.

ZUYLEN staat Vakant te worden. Zie November 1801.

ZOEST. Zie Nov. 1801.

F R I E S L A N D.

L E E U W A R D E N.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

GOUTUM EN ZWICHUM Vak. Zie July 1799.

BEERS EN JELLUM Vak. Zie Dec. 1799.

D O K K U M.

METSLAWIER EN NYAWIER. Nadat D. J. J. FLORISON, het testimonium dimissionis van de door de Classis benoemde Commissie was ter hand gesteld, heeft hy zynen dienst geeindigd en van zyne gemeenten afscheid genomen, eerst te *Niawier* den 22sten Nov. met *Hand.* XX: 20, 21. *Hoe ik niets achter gehouden hebbe, enz.* en daarna te *Metslawier* den 29sten dito met *Deut.* XXX: 19. *Ik neme heden tegens ulieden tot getigen, enz.*

Zo dat deze Gemeentens thans Vakant zyn.

TWYZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

F R A N E K E R.

SEXBIERUM Vakant. Zie July 1800.

FRANEKER Walsche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

S N E E K.

SNEEK Vak. Zie Sept. 1801.

OOSTHEM, ABBEGA EN FOLSGARA Vakant. Zie Juny 1800.

NYE-

NYEGA Vakant. Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

GAAST EN FERWOUDE Vak. Zie Jan. 1801.
MOLQUERUM Vak. Zie Nov. 1798.
STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.
HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

GOINGARYP EN BROEK. Zie July 1801.

TJERKGAAST, St. NICOLAASGA, DONJEGA, IDSKENHUIZEN EN LEEGEMEER Vakant. Zie Octob. 1801. Men is hier wel reeds werkzaam geweest: om deze herderloze Gemeente van eenen nieuwen Leeraar te voorzien: doch alle daartoe aangewende moeite, is dus ver, vruchteloos geweest. Trouwens, bereids den den 30sten Octob. 1801., kwamen, na voorgaande behorelyke aanzegging, de Mans Ledematen alhier te samen, om een beroep te doen uit een vooraf gemaakt drietal van Predikanten. Op dit drietal waren geplaatst

DD. L. M. Schukking, Lub. Nep. Pred. te *Blankenham* onder de Clasfis van *Vollenhove en Steenwyk*, onder het Departement *Over-Yssel*. W. van de Zwaag, te *Oosterhaule*, *enz* en N. Bakker, Warn. Henr. fr: te *St. Jansga*, *enz*. beide onder deze Clasfis van *Zevenwouden*, de laatste met het lot tegen DD. H. Schlikker en P. C. Koentz, Predikk. te *Langweer*, *enz*. en *Haskerhorne*, *enz*. eensgelyks beide onder deze Clasfis. In tegenwoordigheid van D. P. C. Koentz, als Consulent, wierd op genoemden 30sten Octob. 1801. uit dit Drietal, met eenparigheid van stemmen, tot Leeraar dezer Gemeente verkoren en beroepen, de Wel Eerw. D. L. M. Schukking. Dan zyn Wel Eerw. heeft, na drie weken van beraad, vriendelyk voor deze beroeping bedankt. — Over zulks blyft, als nog, deze Gemeente vakant.

O V E R - Y S S E L.

D E V E N T E R.

OLDENZAAL. Zie Octob. 1801.

K A M P E N.

KAMPEN Walsche Kerk. Zie Octob. 1801.

Z W O L L E.

AVERREEST Vakant. Zie Dec. 1801.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

STEENWYK. Zie Dec. 1801.

OLDEMARKT EN PAASLO Vak. Zie Oct. 1801.

S T A D en L A N D E.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN Vakant. Zie Sept. 1801.

NOORDLAREN. Zie Sept. 1801.

A P P I N G E D A M.

SIDDEBUIREN. Zie Nov. 1801.

OPWIERDA Vakant. Zie Aug. 1793.

M I D D E L S T U M.

ZUIDWOLDE Vakant. Zie Febr. 1801.

'T W E S T E R K W A R T I E R.

Aan den Correspondent is het volgende ter plaatzing in de Boekzaal toegezonden.

VISVLIET. Hadden wy het genoegen, dat wy voor twaalf jaren en zes maanden, onzen waardigen Kerkleeraar, den Wel Eerw. D. T. BOLT, plechtig gedachtenisse hoorden vieren, van zynen toenmaals volbragten vyf-entwintig jarigen Euangeliedienst in Gods Kerk, in eene daartoe wel ingerichte Leerrede over *Ps.* CXVI: 12, 13. *Wat zal ik den HEERE vergelden*, *enz.* Wy wierden op den eersten rustdag van dit jaar, zynde den 3den January op 't onverwachtst verrast, wanneer zyn Wel Eerw. ons herrinnerde: dat het nu juist op dezen dag vyf-en-twintig jaren was geleden, dat zyn Wel Eerw. in deze Gemeente, als Euangelie Dienaar wierd ingezegend, welke

vier-

vierde van eene Eeuw. zyn Wel Eerw. ook niet vergeefsch gearbeid heeft. By deze gelegenheid verklaarde onze Leeraar, de wel gepaste woorden van den Apostel Petrus 2 *Petr.* I: 12—15. *Daarom en zal ik niet verzuimen u altyd daarvan te vermanen, hoe wel gy het weet, enz.*

De grote Koning van zyne Kerk schenke aan onzen waardigen Leeraar, in zyne klimmende jaren, by voortgang, ene ruime mate van Ziel en Ligchaamskrachten, om het net van 't Euangelie, ter veler zielen vangst, aan dit *Vliet* uit te werpen, ter verheerlyking van Sions gehulden Eerekoning: tot dat hy in enen spaden ouderdom, zynen aardschen Tabernakel aflegge, om 't loon als een getrouwen Dienstknegt van zynen Heer te ontvangen

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

SELLINGEN. Zie Octob. 1801. onder 't art. *Wedde.*

VLAGTWEDDE. Zie Octob. 1801.

DRENTHE.

MEPPEL.

HOGEVEEN den 17den January 1802: De tyding dat onze zoo waardige jongste Predikant D. H. OORT, als vyfde Leeraar, in de aanzienelyke Stad *Arnhem* beroepen was, bracht deeze Gemeente in de grootste verslagenheid, nu dacht men, nu is het verlooren! — Zyn Wel Eerw. nam dit beroep twaalf dagen in beraad. — Intusschen ging 'er geen dag voorby dat niet de Gemeente, van de lieve kindertjes af tot de gryze toe, rusteloos yverden, om haaren geliefden Leeraar door liefde te dwingen, en met traanen te smeeken, dat hy wilde by haar blyven. — Geene van de zes beroepen, die zyn Wel Eerw. staande twee jaaren hier gehad heeft, gaf ons meer bekommering dan dit te *Arnhem*. — Dan dank zy

de

de groote kooning zyner kerk! die deezen doodelyken slag heeft afgewend! en hem die gewillig was den raad zynes Gods te dienen, dus bewerkte, dat hy een vernieuwden lust gevoelde, hier Jesus Lammeren te blyven weiden. Zondag den 10den deezer, kondigde zyn Wel Eerw. ons deze heuglyke blymaar, dat hy voor de beroeping te *Arnhem* bedankt had. — Zoo is het op den berg des Heeren voorzien geworden! Emanuels liefde gaf ons onzen trouwen Herder, onzen lieven vriend, als op nieuw weder. Zondag daaraan volgende verbond zyn Wel Eerw. zich wederom aan zyne Leeraarlievende Gemeente met de woorde *Gal.* IV: 19. *Myne kinderkens, die ik wederom arbeide*, enz.

Hy predike nog lange onder ons Christus den gekruizigden; Christus, het einde der wet tot rechtvaardigheid, en de kracht Gods tot heiligmaking een ieder die gelooft. — Hy predike ons de zaligheid door het geloof in den Zoon des Eeuwigen, den Borg en Verlosser van Zondaaren.

OOST-FRIESLAND.

GRIMERSUM. Onze zeer geliefde Leeraar, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer D. H. J. VAN DER WERFF, van hier naar *Westerhuizen* beroepen zynde, en dat beroep niet tegenstaande onzen liefdedrang om by ons te blyven, aangenomen hebbende, heeft den 11den Octob. van ons afscheid genomen, met de vermaning van Jezus, *Openb.* III: 3*a*. *Gedenkt dan, hoe gy het ontvangen ende gehoord hebt.* God geve dat zyn Euangeliedienst in zyne nieuwe Gemeente tot zegen zy.

Intusschen hebben de Stemgerechtigden deezer Plaatze, ter vervulling onzer openstaande Leeraars plaatze den 2den Dec. wederom eene Nominatie gemaakt en daarop gesteld:

DD. FEGTER, Predikk. te *Kampen*. MESCHER, te

te *Jennelt*. DIRKSEN, te *Dryver*. AISSONIUS, te *Oldersum*. MENNINGA, beroepene Pred. te *Cirkwerum*. WYCHRAM, beroepene Pred. op 't *Logumer Voorwerk* en de Candidaten OHLING en BERENDS.

'T LOGUMER VOORWERK. Zie Dec. 1801.
VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.
KERKBORGEN Vak. Zie Sept. 1801.
GEORGIIWOLD Vakant. Zie Jan. 1801.
LEER Vakant. Zie Aug. 1799.
GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

W E Z E L.

WEZEL Vakant. Zie Juny 1801.
CRUDENBERG Vakant. Zie Nov. 1800.
WEZEL Vakant. Zie Nov. 1800.
XANTEN Vakant. Zie Nov. 1800.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie April 1800.

B R E M E N.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

BLAD-

B L A D - W Y Z E R.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand January 1802.

Voorreden. Bladz. 3

I. Y. van Hamelsveld, De Ongeveinsde Christen, vyfde Deel. 11

II. Barruel, Gedenkschriften der Jacobynen, vierde Deel. 17

III. W. E. de Perponcher, Korte Omschryving van den Prediker. 29

IV. Volledige Beschryving van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, enz. XIe. stuk. 37

V. Levensbyzonderheden van een Oeffening-Houder. 43

VI. J. Fokke, Geschiedenis van de agttiende Eeuw, Eerste Deel met platen. 53

VII. Ernst en Boert voor de XIX. Eeuw. 57

VIII. De Vaderlandsche Historie in Themata. 60

IX. Proeven van Christelyke Liederen. 65

X. Letternieuws. 69

XI. Programma van het Departem. Letterkunde, in de Maatsch. *Felix Meritis*. 73

XII. Programma van *Teyler's* tweede Genootschap. 76

XIII. Naamlyst der DD. Proponenten. 78

XIV. ——— — —— —— ——— die beroepen zyn. 81

XV. ——— — —— ——— van de Walsche Synode. 83

XVI. School-Nieuws. 84

XVII. Kerk-Nieuws. 86

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD EN VIER-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor FEBRUARY 1802.

Te AMSTELDAM,

By D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,

Bybel- en Boekverkoopers, 1802.

Met Privilegie.

Zie daar, Lezers! het laatste Deel van dit zoo merkwaardig, en zoo veel opziens barend werk, van den Abt Barruel, waarvan wy onderscheiden malen gesproken hebben. Hetzelve vervolgt de Geschiedenis der *Illuminaten*, spreekt van de Duitsche Unie, de vereëeniging van deze allen met de Vrymetzelaren te *Parys*, en het verband van dit alles met de *Jacobynen*, en de Omwenteling in *Frankryk*, alles in de volgende Hoofdstukken:

IX. Hoofdstuk. *Nieuwe Hoofden, nieuwe listen der Illuminaaten; de uitvinding van de Jesuitische Vrymetselary; opgang van dit verdichtsel.* X. Hoofdst. *Duitsche Unie; de voornaamste Hoofden van dezelve, en de overwinningen, die de Secte aan haar te danken heeft.* XI. *Vierde tydperk der Secte; afgevaardigden van het Illuminatismus van* Weishaupt *by de Vrymetzelaars te Parys; toestand der Vrymetzelaary ten tyde van de aankoomst dezer afgevaardigden; hunne werkzaamheden en voorderingen; vereeniging van de zaamgezworene Sophisten, Vrymetzelaars en Illuminaten, waar uit de Jacobynen ontstaan.* XII. *Toepassing der drie zaamenzweeringen op de Fransche omwending.* XIII. Hoofdst. *Algemeenheid van de voorderingen der Secte, verklaard uit de algemeenheid haarer ontwerpen.*

Gelyk wy, uit elk der voorgaande Deelen eene en andere proeve aan onze Lezers hebben medegedeeld, zoo willen wy ook uit dit Deel iet overschryven, op dat blyke, hoe sterk en stout de Abt spreekt, in het beweeren van zyn onderwerp. Wy kiezen daartoe, het gene hy schryft, van de Omwenteling in ons Land, welke, volgends hem mede in verband staat, met de snoode samenspanning tegen allen Godsdienst, en alle regeering en orde,

orde, welker bestaan hy, in dit Werk wil betoogen. Dus schryft hy, *Bladz.* 215.

„ Op de verovering van *Belgien* volgde die van *Holland*; en hier vooräl verwondert zich *Europa*, van zoo veele geduchte sterktens zich als van zelven te zien openen voor de overwinnende Carmagnolen. Doch hier moet men ook wederom afdaalen tot de sluipholen der Secte, om het raadsel haarer zegepraalen optelossen. Zedert 1781 had WEISHAUPT zyne Apostelen in *Holland* (*). Hunne gevolgen zullen zich niet bepaalen tot de onnoemlyke sommen, die de Duitsche Illuminaten van hun ontvongen. Reeds heeft de Stadhouder beproefd hoe zy de factiën der oproerigheden kunnen uitbreiden; de Fransche omwenteling vermeerdert de hoop der aanhangers, en hunne werkzaamheden verdubbelen. *Braband* heeft zich voor de tweedemaal aan de Jacobynen overgegeven; de *Engelschen* herzamelen zich, om ten minsten de vryheid dezer Republiek, haare voormaalige Bondgenoot, te handhaven. Vergeefsche poogingen; de *Hollanders* begeeren niet meer die burgerlyke vryheid, zy moeten volstrekt de Jacobynsche hebben; de Parysche Broeders zullen de wet stellen in *Amsterdam*, en met deszelfs rykdommen speelen; hun Koophandel zal verzwolgen, hunne Coloniën hun ontweldigd worden; en *Holland* zal volstrekt onbeduidend worden in den rang der Mogendheden; het zal niets anders worden dan de eerste slaaf onder het juk der Fransche Directeurs. Geen nood, dat PICHEGRU slechts kome; hy wordt met het grootste verlangen verwagt; de verdedigers der waare wysheid mogen op den aftogt denken. Het land, dat zy beschermen, is vol hinderlagen en zamenspanningen, die alle tegen hun gericht zyn, ter begunstiging van de om-

(*) *Ecrits orig. rapport de Philon.*

omwenteling. In *Amſterdam* alleen heeft de Secte niet minder dan veertig clubs; en ieder dezer clubs telt omtrent tweehonderd *revolutionnairen.* Uit de keur dezer clubs vormt zich het *Committé centraal*, het *Bureau* van *correspondentie* met de binnen- en buitenlandſche Broeders, en nog daarënboven, in naarvolging van de Aréopagiten van WEISHAUPT, in de opperſte Raad zamengeſteld uit de agteraanhangers, uit de wezenlyke hoofden, wier beſluiten worden overgebragt aan de verſpreide Broeders. Mannen, de goede zaak toegedaan, ſpeelen in deze clubs den rol van medeleden, om de aanſlagen te doorgronden; de Verkiezers van WEISHAUPT voeren hunne taal in *Amſterdam*, even als te *Munchen*; de zendelingen van het Gouvernement worden herkend; de Sekte ſtelt hen te leur door hen den ſchyn der eerſte clubs te laaten; doch zy vormt nieuwe, waarin alleen zulken toegelaaten worden, die na de allerſtrengſte beproevingen blyken geven van hunne volmaakte verknochtheid aan de gelykheid en vryheid der Jacobynen."

„*Leyden* heeft deszelfs afgevaardigden in de *centraale* club; en de clubs en de Broeders te *Leyden* zyn naar evenredigheid talryker, althans nog oproeriger dan die van *Amſterdam.* De aanhangers van *Utrecht* overtreffen de een en anderen in *revolutionnaire* geestdrift. De werkzaamheid van het Gouvernement, en de nabyheid der legers verjaagen hen uit hunne clubs, hunne opperhoofden verzamelen zich op de Buitenplaatſen; en hunne beraadſlagingen zyn behulpzaam aan die van den Aréopagus van *Amſterdam. Rotterdam* veinst zich onzydig; en deze onzydigheid is niet anders dan een *Jacobinisme*, dat ſlechts op gelegenheid wagt om zich te vertoonen: De Minister en aanhanger MAREUX telt in *Naarden* nauwlyks een vierde gedeelte der inwooners die zich nog te-

tegen zyn Apostelschap verzet. De Commissaris AIGLAM zou in *Haarlem* geen' enklen burger meer dulden, die niet geheel verkleefd ware aan de aanhangers van *Amsterdam* (*)."

„ Om de handelingen te bestieren van deze oproerlingen, en van alle de Broeders in de andere steden van *Holland* verspreid, hebben de aanhangers der Conventie in *Amsterdam* tot geheimen Minister den aanhanger MALABAR, en tot Commissarissen LARCHEVÉQUE en AIGLAM. Het gantsche vertrouwen bezittende van de *muiters*, die *zich toebereiden om hun Vaderland overteleveren, en in dat van* PICHEGRU, die hetzelve moet veröveren, vertoont MALABAR zich niet dan in den Aréopagus der zaamgezworenen, waar hy de besluiten regelt. LARCHEVÊQUE en FRESINE zyn de tusschenwerkers, die de gevolgen 'er van aan den Bevelhebber der veröveraars doen toekomen. AIGLAM is te *Amsterdam* en te *Haarlem* de Intendant der geheime tuighuizen, waar de Broeders op het bestemde oogenblik wapens kunnen bekomen. Zoo op dat oogenblik de bescherming der Magistraat nodig mogt zyn, zy hebben vóór hen DEDEL, aanhanger en Burgemeester. Om de kosten van den opstand te gemoet te komen, hebben zy vooral in de huizen van Koophandel de Kantooren van TEXIER, van COUDERC en van BOTTERAU. Zy hebben daarënboven de schatten en den *revolutionnairen* iever van den Jood SAPORTAS. Onder de Clubisten onderscheiden zich de aanhangers GULCHER en LATOUR, even als onder hunne wapenleveranciers, LATOUR en P****. De zamenzweerers hebben ook nog die geestdryvers nodig, zoo bemind by het volk om hunne welspreekendheid. In *Amsterdam*, even als in *Maintz*

(*) *Extrait d'un memoire secret sur l'état de la Hollande, peu de mois avant l'invasion.*

Maintz en in *Parys*, hebben zy hunne ſtraatredenaars in TERMACHE, LEKAIN, MÜLLNER, SCHNEIDER en eene menigte anderen. By het berekenen hunner magt tellen zy niet minder dan veertigduizend mannen, gereed om zich te vereenigen om het leger der Carmagnolen te gemoet te gaan, en om dat der geällieerden, of de legioenen, die getrouw zyn gebleven aan de Staatsregeling en aan hun Opperhoofd, tusſchen twee vuuren te brengen. Hen ontbreekt niets anders meer dan een' Generaal, bekwaam om hen te leiden; de Broeders van *Parys* voorzien daarin, en zenden hen den Generaal EUSTACHE.— Deze zamenzweering, zoo wel beraamd, ſcheen eenſlags voorgekomen te worden door het goed beleid van den Hertog van YORK en van den Engelſchen Miniſter. Hunne Agenten ontdekken de zamenſpanning aan het Hollandſche Gouvernement. MALABAR, de held der verborgenheden, LATOUR, FRESINE, dertig andere zamenzweerers, en EUSTACHE zelf, worden in hechtenis genomen; de echte burgers ſcheppen adem, en waanen zich bevryd van den jacobynſchen geesſel. Maar reeds hebben de Magiſtraaten de vermetelheid der Secte ondervonden. Wettige afkondigingen verbieden de vergaderingen der clubs, onder welk voorwendſel het ook zou mogen zyn; de aanhangers ſtellen hunne afkondiging tegen die der wet; en de Broeders worden aangeſpoord om zich te wapenen, om veeleer hun leven opteöfferen, dan de clubs te verlaaten. De Engelſche Generaal verzoekt te vergeefsch, dat men hem de gevangene aanhangers zou overleveren, om zich van hunne perſoonen te verzekeren; de Secte heeft invloed genoeg om EUSTACHE te doen opeisſchen door den Miniſter der *Vereenigde Staaten*, onder voorwendſel, dat hy een Amerikaan is. De anderen worden gevonnisd; en tot de plaats hunner ballingſchap wyst men hen juist de ſteden der voor-

pos.

posten aan, waardoor het leger der Jacobynen onderricht is deszelfs intrede te doen. *Nymegen*, *Utrecht*, *Willemstad*, *Breda*, *Gorinchem*, *Bergen op den Zoom* en *Amsterdam* worden genomen even als *Maintz.* Zoo derzelver overwinnaar geen ander recht had op zyne lauweren, zou hy, even als CUSTINE en DUMOURIER, kunnen zeggen: Ik kwam, ik zag, en ik overwon, dewyl ik, in plaats van soldaten om te bevechten, aanhangers vond, om te omhelzen." (*)

Gelyk de Abt in het voorgaande Deel den Dweeper SWEDENBURG mede onder de Samenzwerers tegen den Godsdienst en Staat betrokken heeft, dus rangschikt hy in dit Deel ook den Wysgeer KANT, en deszelfs bewonderaars, onder dezelven, *Bladz.* 266.

„ Eindelyk is 'er in *Duitschland* nog eene andere soort van Jacobynen, die hedendaags de grootste vorderingen maakten. Deze zyn de discipelen van den God KANT, uit zyne schuilhoeken gekropen en uit het chaos zyner rangschikkingen (*cathégories*), om ons de geheimen te ontwikkelen van zyn zoogenaamd *Cosmopolitisme.* Het is volgens het stelsel van dezen befaamden Geleerden 1. *wanhoopig* zich verpligt te zien om in *de hoop op eene andere wereld* het doel en de bestemming van het menschelyk geslacht te zoeken. 2. Geen der menschen wordt door de rede geleerd, even als de dieren geleid worden door het ingeschapen gevoel (*l'instinct*). Deze hebben ieder tot doel de ontwikkeling van alle hunne vermogens; dit doel wordt by de dieren vervuld door ieder *individu.* Onder de menschen, integendeel, is dit doel voor het gantsche geslacht, niet voor ieder *individu;* want de leeftyd van den mensch is te kort om de volmaaktheid, de volledige ontwik-

(*) *Idem.*

wikkeling zyner vermogens te bereiken. In de clasſe van den mensch *ſterven alle* individus; *de ſoort alleen blyft, is alleen onſterflyk.*— 3. Voor den mensch ook nog kan het doel van het geſlacht niet vervuld worden, dat wil zeggen zyne vermogens kunnen zich niet geheel ontwikkelen, dan in de volmaaktſte maatſchappy. 4. Deze volmaaktſte maatſchappy zou een *algemeen bondgenootſchap* zyn van alle volken, zoo nauw aan elkanderen vereenigd, dat 'er niet meer geſproken werd van verdeeldheden, van naïver, van heerschzucht of van oorlogen. 5. Duizenden en duizenden van jaaren zullen misſchien voorbygaan vóór het gelukkig tydſtip van dezen altoosduurenden vrede; doch, „ welk denkbeeld men zich ook maake van de vrye uitöefening van den wil, *is het echter zeker, dat de waarſchynlyke gevolgen van dezen wil, de handelingen der menſchen, even als andere natuurlyke dingen, bepaald zyn door algemeene wetten.*" Deze natuur gaat met eenen langzaamen doch zekeren tred tot haar oogmerk. De deugden, de ondeugden, de wetenſchappen, de verdeeldheden der menſchen zyn voor haar niet dan zekere en onfeilbaare middelen, door welken zy het menſchelyk geſlacht, van nakomelingſchap tot nakomelingſchap, tot de volmaakte beſchaaving geleidt. Het tydſtip van het algemeen bondgenootſchap, van den altoosduurenden vrede, zal vroeg of laat komen. Ondertusſchen zal op dit tydſtip zelf het menſchelyk geſlacht *nog ſlechts halfwegen van deszelfs volmaaktheid zyn.*— Ik weet niet of God KANT goedvindt ons te zeggen wat de andere helft is van den weg, die nog afgelegd moet worden (*). Maar intusſchen zegt ons het groot aantal zyner discipelen, dat Europa

(*) Zie *Idée d'une hist. univ. dans les vues du citoyen du monde, par M.* KANT; *Spectateur du Nord, Avril* 1798.

pa zich noodzaaklyk moet ontbinden in zoo veele Republieken als 'er thans Monarchiën zyn; en dat dan eerst het menschelyk geslacht zich zal vertoonen in alle deszelfs kragt en grootheid, dat men dan geen enkele onbekwaame wezens meer aan het hoofd der Natien zal zien; dat zy *tot dien hoogen trap van volmaaktheid zullen komen, waarin Frankryk zich thans bevindt, waar de geboorte niets meer is, waar men tot alles komt door vernuft en bekwaamheden.*" (*) Intusschen gevoelen nog andere discipelen volkomen wat de andere *helft* van den weg is, die nog afgelegd moet worden, om tot de volmaaking van het geslacht te komen; en voor dezen is de volmaakte mensch die mensch, die geenen anderen meester heeft dan zichzelven, geene andere wet dan zyne rede; het is de mensch van den Professor van *Jena*, de mensch van WEISHAUPT en van BABOEUF."

„ Ondanks het verschil in de handelingen, is het echter gemaklyk te zien, dat het stelsel van KANT, thans nog Professor te *Koningsbergen*, zich uiterlyk vermengt met dat van WEISHAUPT, voormaals Professor te *Ingolstad.* Het is by den een' en by den ander' dezelfde haat tegen de openbaaring, dezelfde geest van ongodistery, die het denkbeeld niet kan verdraagen van eene toekomende waereld, waar alle raadselen van deze worden opgelost door de wysheid en rechtvaardigheid van den Schepper, waar het groot oogmerk van ieder mensch en van het gantsche menschelyk geslacht zich ontwikkelt voor de vierschaar van een wreekend en beloonend God. Het is in KANT en WEISHAUPT dezelfde trotsch op het vernuft, gestraft door de dolzinnigheid hunner ongerymde stellingen, die aan het tegenswoordig geslacht, tot

troost

(*) *Mém. sur le Jacobinisme en Allemagne.*

troost in deszelfs rampen, niet anders laat, dan het ingebeeld ryk der Cosmopoliten, met welken zy goedvinden na verloop van duizenden en duizenden jaaren de waereld te bevolken. Het is in beiden dezelfde huigchelary van gevoeligheid en deugd, welke zich zoekt te verbergen, dat elk *individu*, overtuigd dat de natuur geen byzonder oogmerk met hem heeft, hem geen bepaald en persoonlyk doel heeft gegeven, zich welhaast zelf 'er een zal vormen volgens zyne belangen of zyne vermaaken, en zich weinig zal bekommeren over die toekomstige Waereldburgers, over hunnen altoosduurenden vrede, en over een geluk, dat niet eer verschynen moet, dan twintig of dertig eeuwen na zynen dood. Het is dezelfde krankzinnigheid eener dweepery, welke ons overäl de natuur aantoont als doende al het geene zy wil, ondanks onzen wil, en alle onze handelingen bestierende door haare *algemeene wetten*; die zich niet minder beklaagt over onze traagheid om het groot oogmerk der natuur behulpzaam te zyn, even als of het ons vrystond om door onze handelingen alle haare ontwerpen te bespoedigen of optehouden. Het gantsche onderscheid, hetwelk ik hier zie tusschen deze twee helden van het Duitsche *Jacobinismus*, is, dat de een, in het midden zyner school te *Koningsbergen*, zich omhult met alle vreedzaame uiterlykheden, terwyl de ander, in zyne verborgenheden, zyne aanhangers dringt en aanvuurt, en zynen geestdrift en woede inblaast aan zyn *Epopten*, hen den tyd aanwyzende om tot geweldaadigheden overteslaan, en om alles te verpletten wat hen tegenstand bied. Maar de vreedzaame Godheid van KANT boezemt in de schoolen niet minder het verlangen in naar dien grooten dag, op welken de menschen der vryheid en gelykheid zullen heerschen. Zyne collegiën en Hoogeschoolen herhaalen deze grondstellingen

niet

niet allen met dezelfde koelbloedigheid. De discipelen verhitten zich, de Jacobynen meesmuilen; en naar maate het stelsel zich uitbreidt vereenigen zich de kweekelingen van de eene en andere school, en vormen hunne geheime verbindtenissen. Onder voorwendsel van dezen altoosduurende vrede, die de toekomstige geslachten verwagt, verklaaren de eenen aan het gantsch *Heelál* eenen oorlog der Cannibaalen; en van de anderen is 'er nauwlyks een, die niet bereid is om zyn Vaderland, zyne wetten en zyne medeburgers opteofferen, om het *Ryk* te verhaasten hunner Cosmopoliten, *aangekondigd* door de Godspraak van KANT, of dat van den *Mensch-Koning*, voorzegd door den Hierophant WEISHAUPT."

Wy raaden na dit alles onze Lezers, die dit Boek lezen zullen, om behoedzaam alles te beproeven, en niet te ligtgelovig te wezen. Trouwens, het komt ons vry overdreven voor, en hoe vele droevige waarheden het ook moge behelzen, de Abt BARRUEL ontdekt ons te veel eene opentlyke poging, om alles op te spooren, wat zyn doel kan begunstigen, en eene te groote partydige drift voor zyne, de Roomsche, godsdienstgezindheid, dan dat wy geheel op zyn woord ons zouden durven verlaten. Met dit alles echter heeft hy zyn stuk met zoo veel schranderheid, met zoo veel kunst, behandeld, dat dit Werk altyd gewigtig blyven zal.

II. HOOFD-

II. HOOFDSTUK.

DE BRIEVEN van den HEERE JESUS aan de Gemeente van Asien, verklaard door GERHARDUS MASMAN, *Predikant te* Utrecht. *Te* Utrecht, *by* W. van Yzerworst, 192 *Bladz.*

De zeven Brieven van den Heere JESUS aan de zeven Gemeenten van *Asië*, die in de eerste Hoofdstukken van JOANNES Openbaring voorkomen, maken het onderwerp uit, hetwelk de Eerw. MASMAN behandelt in dit werk, waarvan wy het eerste stuk hier aankondigen. Het werk is ingericht, by wyze van verhandelingen, waarvan in dit stuk, het welk wy thans voor ons hebben, een viertal voorkomt, zynde de eerste eene voorbereidende Verhandeling, tot algemeene *Inleiding* strekkende, en behelzende eenige algemeene aanmerkingen over deze zeven Brieven, over de gemeentens aan welke derzelver opschrift luid, over het gezag, doel, inhoud derzelven, enz. Ten opzichte van het doel dezer Brieven, verklaart zich de Eerw. MASMAN tegen het gevoelen dier Uitleggeren, die daar aan eenen doorlopenden Profeetischen zin hechten, schryvende Bladz. 9.

„ Het valt niet moeijlyk te verneemen, welk het gewigtig doel des Heilands in de opgave deezer brieven geweest zy, als wy slechts den inhoud van dezelve indenken, en met de gesteldheid dier gemeente in dien tyd vergelyken. 'Er was in sommige van dezelve in de onderscheidene opzigten een

een diep verval gekomen; in alle was de verzoeking tot dwalingen en ongeregeldheeden groot. De getrouwe Jesus wilde haar daar teegen waarschouwen en vermaanen, met duidelyke aanwyzing van het geen hem al, dan niet onaangenaam was; om daar door haaren bloei te bevorderen, en haar te beveiligen teegen meerder verval, en teegen ongemoedigdheid."

„ *Dan dit geschiedt kenlyk op zulk eene wyze*, dat de *Godsgemeenten in volgende tyden* ook in *deeze brieven een nuttig onderwys kunnen aantreffen*, naar maate van de meerdere *of mindere gelykheid* van haare gesteldheid aan die van Asia's gemeenten; tot welk oogmerk dan ook deeze belangryke brieven voor de volgende eeuwen zyn bewaard."

„ Maar behalven dit algemeener doel, hebben geleerde mannen geoordeeld, dat ook de H. voorhad door Joännes aan de gemeenten in dien tyd, en de Christen kerke vervolgends, in deeze brieven ter *hand te stellen* eene voorzegging van de lotgevallen der Christenheid door alle tyden, tot dat het eind der eeuwen zal gekomen zyn. Men meent de lotgevallen der kerke in 7 voornaame tydperken te moeten verdeelen, op welke in dit openbaarings boek doorgaands zoude gezien worden, ook byzonder in de zeven brieven, aan welker inhoud men denkt in de lotgevallen der Christen kerke beandwoord te zyn, of nog te zullen worden. Ik wil in een uitvoerig onderzoek, of deeze verdeeling geschikt zy; om tot een grond gelegd te worden in de verklaaring van Prophetische stukken aangaande de lotgevallen der Godsgemeente, thans niet treeden, maar beken' met onderwerping aan beeter oordeel, en met alle hoogachting voor de geleerdheid van anders gevoelende, van gedagte te zyn, dat wy in alle diergelyke stukken der oudheid, onder het oog

moe-

moeten houden de gesteldheid van hun, voor welken zy gesproken of aan wien zy geschreeven zyn, en indien wy in dezelve aantreffen zoodanige byzonderheeden, aan welke de inhoud dier stukken beantwoordt, wy dan niet behoeven uit te zien naar voorzeggingen, die hun niet, zoo zeer als wel anderen aangaan: ware die uitlegregel in 't verklaaren der H. Schrift, zelfs van de reedevoeringen der Propheten onder het O. T., in acht genomen, wy zouden veelal eenvoudiger en duidelyker verklaaringen van dezelve aantreffen, dan ons nu zoms geleeverd zyn."

„ Deeze regel moet althans myns oordeels, in 't verklaaren deezer brieven onder het oog gehouden worden. Offchoon de berigten welke wy van de gesteldheid en lotgevallen der Christen kerke, in 't laatst van de eerste en het begin van de tweede eeuw hebben, en byzonder aangaande de gemeenten van *Asiën*, zeer schaars zyn, vinden wy echter hier en daar nog al iets, 't welk volkomen strookt aan den inhoud deezer brieven, en derzelver gepastheid aantoont, zoo dat 'er geen twyffel over blyft, of wy zouden, als wy vollediger berigten hadden, overreedend zien dat alles, wat van de gesteldheid deezer gemeenten gezegd, alles wat van haar voorspeld wordt in deeze brieven, ook daadelyk in haar en haare verdere lotgevallen aantetreffen is; zoo dat wy niet noodig hebben aan andere voorzeggingen, dan die bepaaldelyk haar raaken, te denken."

De drie volgende Verhandelingen gaan, de eerste, of de tweede in dit stuk, over den Brief aan de Gemeente te *Ephesen*, *Openb.* II: 1—7. De derde over den Brief aan de Gemeente te *Smyrna*, *Openb.* II: 8. En de laatste over den Brief aan de Gemeente te *Pergamus*, *Openb.* II: 12. Deze allen zyn zoodanig ingericht, dat eerst de woorden van den Tekst opgehelderd en verklaard worden,

den, volgends verband en oogmerk, en vervolgends worden daaruit, by wyze van Toepassing, praktikale en zedenlyke aanmerkingen afgeleid. Dus leidt, b. v. de Schryver uit den eersten Brief aan de Gemeente te *Ephesen* de volgende aanmerkingen af: *Eerste Aanmerking* „ De Heere JESUS CHRISTUS is de bevoegde Beoordeeler en Rechter van alle de Gemeenten, alle Christenen, en hy beöordeelt dezelve ook daadelyk." *Tweede Aanmerking*: „ Het is geen' moeilyke zaak te vernemen, wat den Heere JESUS in zyne Gemeente en Christenen al dan niet behaagt." *Derde Aanmerking*: „ Gemeenten en byzondere Christenen, aan welke JESUS veel gedaan heeft, en die ooit in eenigen bloei waren, in geloof en Godzaligheid, kunnen nogthans door onderscheidene oorzaaken in groot verval komen." *Vierde Aanmerking*: „ Twee dingen zyn 'er voor ons van 't grootst belang en noodzaaklykheid om het verderf te ontgaan en in des Heeren gunst te blyven, namentlyk, dat wy, gedenkende van waar wy uitgevallen zyn, ons bekeeren en de eerste werken der waare liefde en godvrugt doen; en dat wy het goede, 't welk nog onder ons is, met allen ernst en vermogen aankweeken." *Vyfde Aanmerking*: „ Offschoon de weg der bekeering en der Godzaligheid met veel stryds gemengd zy, hebben wy echter tot en op denzelven alle aanmoediging en veele vertroosting."

Tot eene proeve, hoe deze aanmerkingen, met nadruk en tot onderwys en stichting, worden aangedrongen, gelyk over het geheel van den styl, in welken dit Boekjen geschreven is, zullen wy de uitbreiding dezer laatstgemelde aanmerking hier plaatzen, zoo als zy voorkomt Bladz. 78.

„ Het is zoo, bestrydingen van onderscheiden aard heeft de Christen, die godzalig wandelen

wil, niet zelden door te worstelen: 't was niet alleen destyds in de Gemeente te Ephesen kenlyk, en wordt daarom de zaligheid aan *de overwinning* vast gemaakt; maar ook in andere, zelfs nog in onze tyden."

„ Door de goedertierenheid onzes Gods over ons, behoeft nog wel niemand door harde en openbaare vervolgingen, om zyne deugdsbetragting, of om zyn aankleeven aan God, zyne waarheid en dienst, in het geloof van het euangelie, zyn Vaderland en dierbaare panden te verlaaten, voor levensgevaar en andere zwaare rampen bloot te staan; evenwel blyft het waarachtig, dat de afkeerigheid van ons eigen hart teegen God en den weg van zaligheid door Christus, een' grooten teegenstand biedt, niet alleen, maar dat ook van buiten aankomende oorzaaken het goede trachten te verhinderen: de vrienden van de weereld, die hun genoegen en vermaak in de dingen van dit leeven en in de zonde zoeken, en warsch zyn van het naauw gezet Gode leeven, zien niet zelden met verachting neer op het ootmoedig en geloovig volk des Heeren; verwyderen zich van hunnen omgang, onttrekken hunne gunst en hulp, en trachten hun het leeven onaangenaam te maaken. Of 'er zyn voor den vriend van God veelerleije verzoekingen, die hem in gevaar brengen om van het spoor der waarheid en godvrugt afgebragt te worden, 't zy dan door de bekoorlykheeden der aarde, of door menschenvrees, hoop op der menschen gunst, of 't zien op het gedrag van verleidende voorbeelden. 't Zy door de listige en stoute aanrandingen van de gewigtigste leerstukken van het Euangelie."

„ Menig Christen wordt door de ondervinding of de vrees voor het een en ander afgetrokken van zyne teedere godzaligheid en verlokt tot het verflaauwen zyner liefde en tot weerelds-gelykformigheid,

heid, of daar door bekommerd en ontrust, weerhouden om getrouw te zyn aan de overtuigingen van zyn geweeten en den aandrang, dien het Euangelie zoms by hem heeft, maar ook eeven daar door verstoken van den vreede des gemoeds en andere zaligheeden, die aan een getrouw aankleeven aan het onderwys en de voorschriften des Euangeliums zyn verbonden. Maar hy, die onder dat alles wenscht getrouw te zyn, vindt hier een geduurige stryd, die jaa wel zyne moeijlykheeden heeft, maar echter voor hem niet alleen noodzaaklyk, maar ook recht beschouwd en beöefend, ligt, bekoorlyk en zalig is, en tot welke hy de aangenaamste aanspooringen en bemoedigingen ontvangt."

„ Immers zy bestaat niet in moeijlyke onderneemingen door eigen kragt in het opneemen van eigene voorneemens om nu niet meer naar de verzoekingen te luisteren, maar zich teegen dezelve met alle vermogens te verzetten; neen! de aard der zaake en de ervaaring kan het den Christen leeren dat hy daar meede weinig vordert. Hy moet staan in de kragt van CHRISTUS, stryden in het geloof, zien op den overften Leidsman en voleinder des geloofs, die niet alleen het beste voorbeeld in den stryd gegeeven heeft, maar in wien het geloof de aangenaamste uitlokzelen, de sterkste aanmoedigingen en opwekkingen, en genoegzaame kragten vindt om staande te blyven in verzoekingen en aanvallen: de leevensboom in het Paradys konde geen sterker tegengif zyn teegen het lokäas van 's satans verleiding, dan CHRISTUS en zyne zaligheid teegen de bekoorlykheeden, die de zonde aanbiedt; en zyn slegts onze oogen in 't geloof daar voor geöpend, welk een' heilzamen invloed gevoelt ons hart, welk eene vanzelfsheid en gewillige neiging ontstaat 'er dan in ons om, in weerwil van al den teegenstand, het met JESUS, zyne waarheid en voorschriften te

blyven houden: Dit maakt deezen ſtryd ligt, Hy zelf ſtrydt voor ons terwyl wy ſtille zyn; dit geeft de aangenaamſte gewaarwording in de bevinding dat JESUS met ons is, en dat wy voorſpoedig zyn: en al is 't dan ook dat de teegenſtand zwaar is, dat wy geroepen worden tot veele verloochening van voorwerpen, die ons aangenaam zyn, 't geen wy in den Heere weder vinden, gepaard met den zaligſten vreede des gemoeds, geeft de leevendigſte vertroosting, by het genot der geſteevigde hoope dat wy in CHRISTUS reeds meer dan overwinnaars zynde, door zyne kragt gewisſelyk zullen zeegepraalen, en dan als overwinnaars deelen in het zalig genot van den boom des leevens die in het midden van het Paradys Gods is."

„ De Christen hebbe dan ſlegts kloeken moed, en blyve volharden tot het einde toe: Hy denke niet, wanneer hy nu en dan verzoekingen te boven komt, dat het nu al wel is; de aanvallen worden telkens hervat; dat maakt 't noodzaaklyk geduurig op de wagt te ſtaan; dan, 'er is kragt by JESUS, die hem kent, weet welk maakzel hy is, met de ſterkſte aanmoedigingen in zyn woord voorkomt, en door zyne kragt en genaade kan en wil ſtaande houden, en alles doen te boven komen: Hy die met hem is, is ſterker dan alle die teegen hem zyn, en daar hy zelf gezegd heeft: „ *die overwint ik zal hem geeven, enz.*" beſpreekt hy eeven daar door zyne genadige en kragtige invloeden ter hulp en onderſteuning. En al is dan het geheele leeven van den Christen een ſtryd-weg, het eind zal toch niet faalen, dat is hem beloofd, het zal de overwinning zyn, en welk eene zaligheid! hier wordt het door geloof gekend, daar naa zal het in gevoel en gewaarwording zyn, hy zal eeten van den boom des leevens, die in het midden van het Paradys Gods is, eeuwig genieten verzadiging van vreugde, lieflykheeden aan Gods rechtehand in den hemel der heerlykheid.

III. HOOFD-

III. HOOFDSTUK.

VIERING van den VYFTIGJARIGEN DIENST, *aan Christus Gemeente te* Utrecht, *den* 29 *November* 1801, *door* JACOBUS HINLOPEN. *Tweede Druk. Te* Utrecht, *by* W. van Yzerworst 1801. *Voor rekening van de Diaconie*, 36 *Bladz. gr. Octavo.*

Hoe plegtig stichtlyk het aanhoren dezer Leerreden en het helpen vieren van den 50 jarigen dienst van den recht-eerwaardigen grysäärt J. HINLOPEN onder haar, voor de Utrechtsche Hervormde Gemeente, moet geweest zyn, kunnen wy, by het lezen deezer Leerreden, die in de bevalligste beknoptheid, zoo doel- en harttreffend is, en die wy, niet zonder deelneming gelezen hebben, besluiten. Wy weten niet, of wy in dezelve de voortreflykheid der zaken, het zuiver *Euangelisch* voorstel, het juist denkend en sprekend oordeel, het waarlyk gemoedelyke en Christelyke hart, in elken volzin doorschynende, zonder de minste vertoning te willen maken, de edele eenvoudigheid, of de achtbaarheid van den gryzen Leeräar meest verwonderen moeten. Wy herkennen in alles den eerbiedwaardigen Voorganger in het Christendom, in den gryzen ouderdom nog groenende, nog in staat, om woorden van waarheid en gezond verstand te spreken, zonder gelyk zyn Eerw. ons in 't *Voorbericht* meldt, die vooräf op het papier gebragt te hebben, en ze daar-

daarna, om aan den liefdedrang zyner Gemeente te voldoen, die in zyn geheugen herroepende, en ordenlyk ſchryvende, ten einde ze door den druk aan allen, ter ſtichting, mede te deelen.

De Eerw. HINLOPEN heeft niet enkel zyne Leerreden, maar ook de gezangen, de opwekking tot het gebed, de gebeden, de aanpryzing der mededeelzaamheid, „Met welke wy," zegt hy, „in onze ſamenkomst God eerden en dankten voor zyne goedertierenheid," ſamen laten drukken, „Dewyl, naar zyne gedachten," (en wie kan aan derzelver gegrondheid twyfelen, die recht verſtand heeft, waar in de waare Godsvereering beſtaat?) „eene leerrede, noch het eenige, noch het voornaamſte gedeelte van onzen openbarén dienst, in vele gevallen uitmaakt." Elk, die de voorgelezene Hoofdſtukken des Bybels, en de gezongene Pſalmen naleest, zal derzelver keuze alzints moeten billyken. De gebeden zyn beknopt, in den vorm van de gebeden der Heiligen in het O. en N. T., en naar het voorſchrift van den Heere JESUS.

Na de vooraſſpraak, uit de gelegenheid der omſtandigheid ontleend, in welke het vol gemoed van den Eerw. ſpreker zich in blyde dank-erkentenis voor weldaden en liefde, 50 jaren geduurende zynen dienst te *Utrecht* genoten, jegens GOD en menſchen ontlast en het daar op volgend gebed, verklaart de Eerw. HINLOPEN zynen Tekst *Hebr.* XIII: 8. *Jeſus Christus is gisteren en heden dezelfde, en tot in eeuwigheid*, naar gelang van zyn doel, oordeelkundig en beknopt, en leidt vervolgends uit deze woorden vier lesſen af, die allen, op zyne omſtandigheden betreklyk makende.

De eerſte les is: JESUS CHRISTUS *moet de inhoud van de leer der voorgangeren wezen.* Volgends deze verklaart de Leeraar, „*naar het oud en Apostolisch begrip*, dat het in niemands gedach-

dachten mag opkomen, dat wy, zonder JESUS CHRISTUS tot den hoofdinhoud onzer leere te maaken, het Christendom zouden kunnen leeren; 50 *jaaren tot de Utrechtsche Gemeente het woord Gods gesproken te hebben.*"

En hoe volkomen naar den liefderyken en verdraagzaamen Geest van het Christendom zich de Eerw. HINLOPEN in dezen gedragen hebbe, getuigt hy met deze woorden, *Bladz.* 18.

„Eenen aanhang heb ik nooit onder u getracht te verkrygen. Voor de grootste wangedrochten, in 't Christendom, hield ik hen, die anderen naar zich wilden laten noemen, en voor eene allergevaarlykste zonde, eenen kleinen, omdat hy ons niet volgt, te ergeren (*). Buiten twisten, die elders de gemoederen verdeelden, zocht ik u mede te houden, verdeeldheden, zonder gedruisch, weg te nemen, en u tot geloof in CHRISTUS JEZUS, onzen eenigen Leeraar, dien wy hooren moeten, den eenigen Middelaar, door welken wy tot God komen, ons eenig Hoofd en Heer, dien wy gehoorzamen, en door wien wy leven moeten, te leiden, en tot zyne liefde, die ons eerst heeft lief gehad, en ons met zyne genade voorgekomen is, te dringen. Gaarne zou ik dit ook andere Christenen, welke de hervorming niet aangenomen hebben, of eene andere hervorming volgen, meer hebben gedaan, opdat wy (want myne ziele treurt over de scheuringen) meer ééne kudde en één herder wierden, en ons in JEZUS CHRISTUS, met onderlinge liefde, meer verblydden; maar de gelegenheid, om zulks te doen, deed zich zeldzamer op, en vooroordeelen wendden, ook, in zulke omstandigheden, het oor meermalen van my af."

Verders betuigt hy, hier mede te zullen volharden, zoo lang hem de krachten daartoe verleend worden.

De

(*) *Marc.* IX: 38—52.

De tweede les, door den Leeraar uit zynen Tekst afgeleid, is: *Wy moeten* JESUS CHRISTUS, *die dezelfde is, niet willen veranderen.*—

„Deze nadering van myn einde (zegt de Redenaar Bladz. 20.) leidt my van zelve, om u by de tweede les te bepalen: *wy moeten Jezus Christus, die dezelfde is, niet willen veranderen.* Onze erkentenis van, en onze liefde tot, hem moet, omtrent hem, als denzelfden, verkeeren. Indien wy eenen anderen JEZUS ons voorstellen, belyden of prediken, dan die ons van de Apostelen gepredikt is, dat is een niet-met-al, een beeld, hetwelk zyn oorspronglyk mist. Onder u komende, heb ik denzelfden JEZUS CHRISTUS, welken myne voorgangers verkondigd hadden, aan u verkondigd, geen ander fondament gelegd, dan dat gelegd was, JEZUS CHRISTUS: en, schoon ik hem meerder en met meer zekerheid leerde kennen, nooit eenen anderen, maar altyd denzelfden JEZUS u voorgedragen. Gedurende mynen leeftyd, veranderde de wereldwysheid, welke men wysbegeerte noemt, wel drie of viermaal. Men zocht daarin, door wat nieuws te zeggen, te behagen, zich eenen naam te maken, en eenen aanhang te verkrygen, en de laatste was steeds, voor eenigen tyd, het voorwerp van verwondering en toejuiching. Maar zoo is het met de Christelyke wysheid niet: het fundament van dezelve, JESUS CHRISTUS, blyft (gelukkig voor het menschdom!) dezelfde."

„Wacht u," vervolgt Hy, zyne Gemeente vermaanende, „voor twisten, over bewoordingen, die geen nut doen, en de hoorers, welke 'er deel in neemen, verkeeren."

De derde les is: *Wy moeten naar Hem, die dezelfde blyft, veranderd worden;* betoogende hier de Leeraar drie zaken: „Wy *moeten* naar JESUS veranderd worden — en dat *kunnen* wy, omdat hy dezelfde is — en zoo *moeten* en *kunnen*

nen wy *meer* en *meer* veranderd worden, zoo lang wy in dit leven zyn, willen wy zyne zaligheid deelächtig worden."

Wy kunnen ons niet onthouden de uitbreiding van deze les af te schryven, omdat zy het *Euangèlie* zoo schoon, zoo juist in weinige woorden in zich bevat Bladz. 24.

„ Elk verbeeldt zich, alligt, dat hy weet, wat God doen moet, wat hy, indien hy God ware, doen zou, en welken JESUS hy hebben moete. Jongelingen, die zich op wetenschappen toeleggen, en door eerzucht geprikkeld worden, zoeken, alligt, iets byzonders en nieuws van GOD en CHRISTUS uit te vinden; leeraars, die naar vermaardheid streeven, liggen voor die verzoeking, welke listiglyk aanvalt, meer dan anderen, bloot. Doch hierin moeten wy veranderd worden. Zoo iemand, zegt PAULUS, dunkt, dat hy wys is in deze waereld, die worde dwaas, opdat hy wys worde. (*) Toen de leerlingen van JESUS twisteden: wie de meeste van hun ware? zeide JESUS: indien gy niet verandert, en wordt gelyk de kinderkens, kunt gy in 't koningryk Gods geenzins ingaan. Wy moeten dat koningryk, als een kindeken, het welk niet weet, maar zich van JESUS laat leeren, ontvangen. — Door dezen waan van wysheid, doet men den wil des vleesches en der gedachten, niet den wil van God, dwaalt zoo van God af, elk naar zyne byzondere verkiezing, en kan daarom aan JESUS zaligheid geen deel hebben, ten zy men veranderd en wedergeboren worde; daar JESUS wel zondaren zalig maakt, maar hen geen zondaren laat blyven, en ons van de zonde verlost, om ons heilige en rechtvaardige menschen te maken. Waarom ik elk van u, die dezelfde, in zyne hoogmoedige verbeelding, in het volgen van

(*) 1 Cor. III: 18.

van zyn lust en gedachten, blyft, ook nog, moet waarschuuwen, met de ontzachlyke woorden, welke DAVID, by eene andere gelegenheid, gebruikte: God zal ze plagen (*), als die van ouds zit, dewyl by hen gantsch geene verandering is, en zy God niet vreezen."

„ 't Is waar, zulk eene verandering is boven onze magt, en, als wy de menigte onzer zonden en de diepe ingeworteldheid van het kwaad in ons beschouwen, komt ligt de gedachte by iemand op: 't is voor my buiten hope: 't is onmogelyk ik kan my niet veranderen; ik moet altoos dezelfde blyven; myne zonden zyn zoo groot, zoo zwaar, en ik zondig zoo geduurig weder, dat ik niet begrypen kan, dat zulk eene verandering voor my mogelyk zy. Maar dit is zy wel, om dat JESUS CHRISTUS dezelfde is. Hy is gekomen, om te roepen, niet rechtvaardigen, maar zondaars tot bekeering; hy heeft zoo velen en allerergste zondaren bekeerd en genezen, en zyne wysheid, zyne liefde en genade, de waardy van zyne verzoening en de kracht van zynen Geest zyn nog niet uitgeput, zy zyn dezelfde. In zyne omwandeling, hielp hy elk, met medelyden, stiet niemand van zich; en dat zelfde medelydend hart heeft hy met zich naar den hemel genomen, zoo dat hy niemand, die tot hem komt, uitwerpt, maar elk, wie zich tot hem wendt, behouden wordt."

„ Doch, in die verandering, moeten en kunnen wy, zoo lang wy leven, voortgaan. Niemand, die, door JESUS, veranderd wierd, ofschoon ook zyne verandering groot ware, moet daar by berusten. Wordt, (zegt PAULUS (†) tegen dezulken,) dezer waereld niet gelykformig, maar wordt veranderd, door de vernieuwing uwes ge-

(*) *Ps.* LV: 20. (†) *Rom.* XII: 2, 3.

gemoeds, om te beproeven, welke daar zy de goede, en welbehaaglyke, en volmaakte wille Gods. Vergelyken wy ons met dezen wil, dan worden wy gewaar, hoe veel 'er nog te veranderen zy, zullen wy aan CHRISTUS gelyken. Doch hy is en blyft dezelfde, en wil het werk, dat hy begonnen heeft, niet laten varen; zoodat wy, met ongedekten aangezichte, de heerlykheid des Heeren *in hem*, *als in een spiegel*, aanschouwende, in gedaante veranderd worden, naar dat zelfde beeld, van heerlykheid tot heerlykheid, als door des Heeren Geest."

De vierde en laatste les is deze: dat wy, in alle smartelyke veränderingen, ons daarmede vertroosten kunnen, dat JESUS CHRISTUS *dezelfde is en blyft.* Hier beschryft de Eerw. man, welke veranderingen hy al beleefd heeft. Ten opzichte van het Vaderland, zegt hy: Bladz. 27.

„ In die vyftig jaaren, welke ik onder u arbeidde, zag ik myn Vaderland, in het welk ik, met myne voorouders, van onheuglyke tyden af, leefde, tot aan het jaar 1780, uit de rampen van den oorlog, zich herstellen, tot grooteren rykdom en vermogen, als het ooit gehad had, opklimmen, en vele pogingen, tot verbetering van Godsdienst en onderwys, aanwenden: ik zag 'er eensgezindheid, trouw en orde, en verheugde my ook met u, by het tweede eeuwfeest van de Utrechtsche Unie. Maar ik heb, daarna, alle die heerlykheid en dat goede zien verdwynen, en ben, zonder te verhuizen, in een vreemd land, het welk myne voorouders nimmer kenden, gekomen. Doch, hoe smertende die verandering, voor een liefhebber van zyn Vaderland, ook moge wezen, JESUS CHRISTUS blyft dezelfde, de overste der koningen der aarde, die geen vorsten of volken behoeft, maar welken zy, om gelukkig te zyn, noodig hebben; die, als zy zich wegens de wysgeerte

de-

dezer eeuw, ſchamen, hem te belyden, daardoor in zyne eer niet verliest, terwyl zy 'er zich eene eeuwige oneer, ene onuitwisbaare ſchande, mede aandoen; die eenen onnaſpeurlyken rykdom bezit, om de zynen, ook onder verarminge, van het nodige te voorzien, en, in ligchaamlyke armoede en vernedering, met deugd en vreugd, te verryken en te verheerlyken, zoo dat het weinige ons meer genoegen verſchaft, dan de grootſte rykdommen ooit kunnen doen."

Vervolgends roert hy de veranderingen in het Kerkbeſtuur, en allerhande nieuwigheden in het voorſtel der leere, maar byzonder het verval van godvrucht en zeden aan. Doch in alles blyft JESUS CHRISTUS dezelfde ook in den dood; met welke aanmerking de Leerreden geſloten wordt.

Wy zyn, het is waar, eenigzins breedvoerig geweest, in het aankondigen van deze Leerreden, maar vinden onze verſchoning daarin, dat ons hart ingenomen werd, door den Geest van CHRISTUS en zyn Euangelie, daarin doorſtralende. Wy wenschten eene zucht in onze Lezers op te wekken, om deze Leerreden te lezen, en de lesſen van Vader HINLOPEN te betrachten. Lang moete Utrechts Gemeente zich door zyne leere en leven onder haar, geſticht worden! GODS genade in CHRISTUS zy des waardigen mans ſteun en ſtaf in zynen ouderdom, en zalige vertroosting, by zyne verſcheiding uit dit leven!

IV. HOOFD

IV. HOOFDSTUK.

GESCHIEDENIS der LANDING van het Engelsch- Rusfisch Leger in Noord-Holland; als mede de Krygsbedryven en politieke gebeurtenisfen zoo aldaar, als in Vriesland en Gelderland, in den jare 1799. *Uit echte ftukken en befcheiden, door* L. C. Vonk. *Met eene kaart en plaaten. Tweede Deel. Te* Haarlem *by* Fr. Bohn, 1801. 174 *Bladz. gr. Octavo.*

Gaven wy, in eene onzer voorige Stukken (*) onzen Lezeren een goedkeurend verflag, van het Eerfte Deel dezes Gefchiedverhaals der zoo merkwaardige gebeurtenis van onzen tyd, de Landing van een Engelsch Rusfisch Leger in *Noord-Holland*, met derzelver omftandigheden en geheelen uitflag, door L. C. Vonk, thans mogen wy, met genoegen, de Uitgave van het Tweede Deel dezer *Gefchiedenis* aankondigen, in welke de Schryver de verdere byzonderheden dezer Landing vervolgd, en tot het fluiten der Kapitulatie en den aftogt der vyanden, in eenen zeer vloejenden gefchiedkundigen ftyl befchreven en met de nodige Bewyzen en Bylagen zyne Berichten gefraafd heeft. Wy moeten den lof, door ons aan het Eerfte Deel gegeven, ook aan dit Tweede toekennen, en het geheele Werk den Nederlanderen aanpryzen.

Tot eene proeve van hetzelve diene de befchry-

ving

(*) Zie Boekzaal voor September 1801.

ving van het gevecht op den 6den October by de Stede *Beverwyk*, van welks uitslag zoo veel heeft afgehangen, het welk ons de Schryver, *Bladz.* 88 dus opgeeft:

„ De Generaal BRUNE stelde, zoo als reeds gezegd is, alle middelen te werk, om, na zyne retraite op de *Beverwyk*, deze gunstige stelling zyner armée in een geduchten staat van tegenweer te brengen, daar hy op goede gronden berekenen konde, dat de vyandelyke Generalissimus hem niet lang in ruste zoude laten. En hier in had hy zich niet bedrogen. Op den zesden October, 's morgens ten zeven uren, deed de Hertog van *York* de geheele linie onzer voorhoede aantasten. Zulks geschiedde met zoo veel woede en overmagt, dat de Fransche troepen onder bevel van den Generaal BOUDET, te *Akersloot* geposteerd, op *Uitgeest* moesten terug trekken, wáár zy, ondersteund door de divisie van den Bataafschen Generaal Majoor BONHOMME, stand hielden. Terwyl de divisie van den Generaal GOUVION al mede de posten te *Limmen*, *Baccum* en in de duinen moest verlaten en te *Castricum* zich nader samentrekken. De Russen, door de eerste voordeelen hunner voorhoede aangewakkerd, maakten eenen aanslag op laatstgemelde plaats, van de zyde van *Baccum*, gelyktydig dat eene sterke kolom door de duinen trok, met oogmerk, om den Franschen Generaal PACTOT, die met drie bataillons *Castricum* verdedigde, in den rug te vallen, en, ware het mogelyk, te omsingelen. Terwyl, om deze stoute manoeuvre te ondersteunen, een sterke kolom Engelschen van *Egmond-op zee* langs het strand kwam opmarcheeren, om onzen linker vleugel te ontrusten. De Generaal PACTOT, die het oogmerk der Russen vermoedde, verliet *Castricum*, na eenen genoegzamen tegenstand, en posteerde zyne troepen

in

in de duinen achter dit dorp, ten einde met meer vrucht te kunnen werken."

„De Generaal BRUNE, van deze bewegingen onderricht, deed den Generaal BOUDET van *Uitgeest* opmarcheeren en zyne divisie in linie formeeren op de hoogte van *Noord-Dorp*. De Generaal GOUVION moest in de duinen stand houden, om de zeekust te verdedigen tegen de opkomende kolom Engelschen van de zyde van *Egmond-aan-zee*. En de Generaal BRUNE begaf zich in persoon aan het hoofd van eenige bataillons naar den kant van *Castricum*, om den Generaal PACTOT te hulp te schieten, die zich een geruimen tyd hardnekkig verdedigde, zonder eenig terrein te verliezen. Alstoen wierd 'er van weerszyden zeer hevig gevochten tot drie uren in den namiddag, wanneer beide de partyen gebrek aan munitie begonden te krygen, de vyand zyne troepen in de vlakte ter rechterzyde van *Castricum* verspreidde, en de Russische bataillons, die tot nog toe een wakend oog gehouden hadden op de divisie van den Generaal BONHOMME, zich in beweging stelden, om op *Castricum* aan te rukken. De Generaal BRUNE, de gevolgen voorziende, welke hier uit konden ontstaan, stelde twee bataillons Bataven en een bataillon Franschen te werk, om den vyand op te houden, en maakte intusschen in de duinen de noodige aanstalte, om met de bajonet 'er op los te gaan. De Russen, offchoon in getal de onzen overtreffende, waren tegen het blank geweer niet bestand. Zy wierden genoodzaakt de duinen te verlaten en in wanorde aftetrekken tot achter *Castricum*, wáár de ligte Artillerie hun belettede zich te verenigen."

„Intusschen was *Castricum* door zeven opkomende Russische Grenadier-bataillons van den kant van *Uitgeest*, en een zware trein artillerie, op nieuw bezet. De Generaal BRUNE stelde zich an-

andermaal aan het hoofd van vier bataillons, om hen op de vlucht te ſlaan; en dit gelukte hem zoo wel, dat de Rusſen verplicht wierden, met achterlating van zeven ſtukken geſchut, langs den grooten weg op *Limmen* en langs de duinen op *Baccum* terug te trekken. De Generaal PACTOT vervolgde hen op *Limmen*, en zoude waarſchynlyk een groot gedeelte derzelven krygsgevangen gemaakt hebben, ware hy in zynen marsch niet geſtuit geworden door de afgebroken brug by het zoogenaamde *Schilpwater*, alwaar men by voorraad reeds een battery had opgeworpen, welke den Rusſen in dit oogenblik zeer te ſtade kwam. De Generaal BARBOU, aan het hoofd der Franſche kavallerie, zat hun op de hielen, in de duinen. By welke gelegendheid het tiende regiment dragonders bykans het ſlachtoffer zyner al te groote drift zoude geworden zyn. Hetzelve verviel in een regiment Engelſche dragonders, dat in een hinderlaag lag in de engte der duinen. De tegenwoordigheid van geest van den Generaal BARBOU herſtelde echter de door eenen onvoorzienen aanval veroorzaakte wanorde en leidde zyne kavallerie op de kolom infanterie terug."

„De vyand, op alle punten terug gedreven zynde, kwam ten vyf uren in den namiddag een kolom Engelſchen uit de reſerve te *Egmond-op-den-Hoef* naar den kant van *Baccum* opmarcheeren, en alstoen wierd het gevecht met nog meer verwoedheid hervat, om dat deze laatſte pooging over de voordeelen van dien dag beſlisſen moest. Naauwlyks waren onze troepen, door het lang ſtryden afgemat, op de hoogte van *Castricum* weer vereenigd, of zy wierden op nieuw tegen den vyand aangevoerd en deden hem terug deinzen, toen de Engelſche kavallerie boven den linker vleugel onzer linie kwam aanzetten, en de infanterie, die in de vlakte

te van de duinen ftond, gevaar liep, van in den rug te worden aangevallen. Het was reeds *fchemeravond*, en de Generaal Brune de noodzakelykheid gevoelende, om zich uit deze hagchelyke omftandigheid te redden, deed hy de Bataaffche Husfaren eene gefchikte gelegendheid waarnemen, om op de vyandelyke *kavallerie aan* te vallen. De Kolonel van dat regiment, *Quaita*, volvoerde dit oogmerk, *onder het oog* van den Generaal en Chef, met *zoo* veel beleid en *kloekmoedigheid*, dat hy de Engelfche Dragonders tot den aftogt *noodzaakte*. Het welk van dat gevolg *was*, dat *de vyandelyke* infanterie mede achter uit moest *deinzen*, en door de onzen, niettegenftaande de duisternis, op een aanmerkelyken afftand vervolgd wierd (*)."

„ Even als het middenpunt onzer armee gedurende den geheelen dag met zeer veel onverzaagdheid geftreden had, en by welke gelegendheid alle de Bataaffche troepen op nieuw blyken van hunnen moed en beleid gaven, zoo ook gelukte het den Franfchen Generaal Gouvion, op den linker vleugel, 's vyands oogmerken te veriedelen en ter gelegener tyd ons centrum by te fpringen."

„ Het verlies van onze zyde in deze roemruchtige bataille, welke van 's morgens ten zeven tot 's avonds ten agt uuren duurde, beftond in ruim veertienhonderd man, dooden, gekwetften en krygsgevangenen. Terwyl dat van den vyand, volgens zyne opgave, ruim twee duizend vyfhonderd man be-

(*) Zeer geloofwaardige berichten verzekeren, dat de Bataaffche Husfaaren en het tweede bataillon der eerfte halve brigade Bataaffche Infanterie, aangevoerd door den Majoor Hachenbach, door hunne onverfchrokken aanvallen den zegenpraal van dien dag ten onzen voordeele hebben doen keeren.

bedroeg. Onder zyne gekwetsten bevond zich de Generaal Majoor HUTCHINSON."

„ Gedurende de steeds met krygsgeluk afwisselende actien by het centrum en den linker vleugel, wierd onze regter vleugel ongestoord in zyne stelling gelaten, en de vyand gebruikte een krygslist, om dezelve dien dag geheel werkeloos te houden. De Generaal DON wierd als Parlementair derwaards gezonden. De Generaal DAENDELS bevond zich op dat tydstip niet in zyn hoofdkwartier. Hy was eene inspectie aan zynen linker vleugel gaan doen, om van daar by den Generaal en Chef te gaan. Dan van de aankomst van den Generaal DON onderricht zynde, gaf hy last, denzelven naar zyn hoofdkwartier te vervoeren en als krygsgevangen te behandelen."

In eene bygevoegde aantekening wordt uit een Fransch Tydschrift, *la Decade Philosophique*, eene merkwaardige byzonderheid nopens dit geval medegedeeld.

De Bylagen, achter dit Deel gevoegd, en tot beide de Deelen van dit Werk behoorende, zyn de volgende:

Tot het Eerste Deel: A. *Proclamatie van den Erf-Prins van* Oranje *aan het Volk van* Nederland. B. *Proclamatie van het Uitvoerend Bewind, tot opwekking en bemoediging van het Bataafsche Volk, en inhoudende de nodige maatregelen tot handhaving der gevestigde regeeringsvorm.* C. *Notificatie van het Departementaal Bestuur van* Texel, *om de In- en Opgezetenen van dat Departement op te wekken tot het opvatten der wapenen.* D. *Publicatie van het Uitvoerend Bewind wegens het beleid der Justitie in plaatsen, in staat van beleg gesteld.* E. *Publicatie van den Prins van* Oranje *en* Nassau *aan de Ingezetenen van* Nederland, *strekkende, om de gelande vyandelyke troepen in hun-*

kunne ondernemingen behulpzaam te zyn. F. *Proclamatie van den Luitenant Generaal* Abercrombie *aan de Ingezetenen van* Nederland, *daar by het oogmerk der Expeditie kenbaar makende.* G. *Beknopt verslag van eenige Sententien, geslagen door den Hoogen Zee-Krygsraad.* H. *Beknopt uittreksel uit eenige vonnissen, geslagen door het Hof van Justitie van het voormalig Gewest* Gelderland. I. *Vonnis, geslagen tegen* Zeger Davidson, *door den Militairen Krygsraad te* Alkmaar. K. *Stukken betrekkelyk* H. van Stralen J. z. L. *Vraag-poincten, ter beantwoording voorgesteld aan de Municipaliteit der stad* Hoorn *door den Commissaris van het Uitvoerend Bewind by het Departement van* Texel.

Tot het Tweede Deel: M. *Missive van de Municipaliteit der stad* Enkhuizen *aan den Luitenant* Generaal Daendels, *kennis gevende van het verlaten dier plaats door den vyand.* N. *Adres van den Vice Admiraal* Mitchel *aan de Inwoonders van* Enkhuizen, *openleggende de redenen, waarom hy de stad had moeten verlaten, en van zyn gehouden gedrag by die gelegenheid.* O. *Missive van de Municipaliteit der stad* Enkhuizen *aan den Luitenant Generaal* Daendels, *ten geleide van het Adres van den Vice Admiraal* Mitchel *aan de Inwooners dier Plaats; tevens in bedenking gevende, of het wel raadzaam zoude zyn, voor als nog Bataafsche troepen te doen aanrukken.* P. *Gewisselde stukken tusschen het Committé van Justitie en de Leden, uitmakende de Provisioneele Administratie der politie der stad* Enkhuizen, *betrekkelyk de uitoeffening in cas van Crimineele rechtzaken.* Q. *Missive van de Municipaliteit der stad* Medenblik *aan de eerste Kamer van het Vertegenwoordigend Lighchaam des Bataafschen Volks, zich beklagende over de ge-*

gedaane uitspraak door het Committé van Justitie aldaar, in de zaak van eenige Gedetineerden wegens gepleegde oproerigheden. R. *Missive van het Committé van Justitie der stad* Medenblik *aan de eerste Kamer van het Vertegenwoordigend Ligchaam des Bataafschen Volks, ten einde zich te zuiveren van den vermeenden blaam, hun aangedaan door de Municipaliteit dier plaats, in haare missive aan gezegde eerste Kamer.* S. *Justificatoire Memorie van de Municipaliteit der stad* Medenblik *aan de eerste Kamer van het Vertegenwoordigend Ligchaam des Bataafschen Volks, betrekkelyk haar gehouden gedrag in de zaak van eenige gearresteerden aldaar, wegens gepleegde oproerigheden.* T. *Beknopt verslag van eenige vonnissen, geslagen door het Hof van Justitie der voormalige Gewesten* Holland *en* Zeeland, *in de zaak van eenige gearresteerden, wegens gepleegde oproerigheden te* Medemblik. U. *Staat van de Fransch-Bataafsche en Anglo-Russische Legers.*

Dit Deel is weder versierd met twee ongemeen fraaie en weluitgevoerde Kunstplaten, verbeeldende de eerste: *de attaque van de Engelschen op de Lemmer den 29 September* 1799. De tweede: *den aftogt der Engelschen en Russen van de Helder, op den 29 November* 1799. Ook meldt ons de Uitgever nog twee Kunstplaten, voorstellende 1 den veldslag by *Bergen*, en 2. één der voornaamste gevallen in de Bataille by *Castricum*, te zullen doen vervaardigen, en zoodra mogelyk aan de Bezitters van dit Werk tot eenen matigen prys te ullen afleveren, het welk zeker eene algemeene goedkeuring vinden zal.

V. HOOFDSTUK.

GUMAL en LINA, eene Geschiedenis tot Nut en Vermaak der Jeugd; inzonderheid dienende om haar de eerste en voornaamste Grondwaarheden van den Godsdienst in te prenten, door KASPAR FRIEDERICH LOSSIUS. *Naar den vierden Druk uit het Hoogduitsch vertaald Derde Deel. Bevattende het onderwys in de voornaamste Waarheden van den Kristelyken Godsdienst. Te* Amsterdam, *by* van Vliet *en* van der Hey, 1801. 275 *Bladz. Octavo.*

Wy zyn, in naam van het Publiek, dank verschuldigd, aan de Uitgevers en Vertaler van dit uitmuntend Werkjen, waar van wy naar verdiensten gesproken hebben, in een en ander onzer vorige Boekzalen (*), voor de spoedige voltooijing van hetzelve, zynde het met dit derde Deel volkomen; in dit derde Deel neemt de Schryver gelegenheid, voortgaande in zyn verdicht, doch wel aaneengeschakeld verhaal, het welk de lezing aangenaam maakt, om in dit derde Deel, daar het leven van JESUS in het tweede Deel verhandeld was, JESUS *leere* te beschryven, en dus den geheelen Christen Godsdienst aan de jeugd, in al haar schoonheid en voortreflykheid in te scherpen, waar van hy het voorstel naar de vatbaarheid der jeugd geleidelyk heeft ingericht. Elk bescheiden Lezer zal nu hier in dit voorstel het

(*) Zie Boekzaal voor Sept. en Nov. 1801.

het ſtrikt godgeleerd ſamenſtel niet zoeken, noch deze of gene byzonderheden bedillen, die misſchien met hetzelve niet ſtipt mogten overëenkomen, hy zal integendeel bekennen, dat de voornaamſte waarheden van den Christlyken Godsdienst in een bevallig kleed zyn ingekleed, en op eene overredende wyze voorgeſteld, om ingang in de harten te vinden.

Zie hier eene proeve, hoe ſtaatlyk de plegtigheid des Doops hier voorgedragen wordt, daar de grysäart zyne kwekelingen, na behoorlyk onderwys, door den Doop in de gemeenſchap van de Christen kerk inwydt.

„ Het was midden in de week, toen 'er een begin met de plegtigheid gemaakt werd, die, naar des grysaards oogmerk, den volgenden zondag zou voltrokken worden. Reeds tegen het einde der week, waren de noodigſte toebereidſelen tot het feest in orde gebragt. 'Er moest nog maar enkel voor eenige kleine verſierſelen gezorgd worden, het welk ANTONIO met zyne vrienden op zich nam, terwyl CHILUM met zyne familie by den grysaard en BERNHARD in de woning vertoefde, alwaar zy, met elkander, over de hooge waardy en voortreflykheid van het kristendom ſpraken, en *elkander* onderrichten, hoe het zelve den mensch tot zyne eigenlyke beſtemming verheft, om naamlyk wys en deugdzaam te worden, en, dus doende, den eerſten en voornaamſten rang onder de zigtbare ſchepſelen op aarde te bekleeden, het beeld zyns ſcheppers in alle zyne handelingen, te doen doorſtralen, voor zich zelven hoe langs zo meer in volmaaktheid op te klimmen, rondom zich vreugde en geluk te verſpreiden, en, in dier voege, het doel der gelukzaligheid meer en meer te naderen, dat de kristen, in het beter leven aan de andere zyde van het graf, volkomen bereiken zal."

„ Onder deze en diergelyke toebereidſelen brak

ein-

eindelyk de morgen aan, die men reeds lange reikhalzend had te gemoet gezien. Des grysaards woning, voor welke het gezelschap vergaderde, was, den vorigen nacht, door Antonio, met behulp zyner vrienden, in één verruklyk priëel herschapen, en het plein voor dezelve met bloemen en groen jeugdig loof bezaaid, omzoomd met struikgewassen en in één gevlochten mirthen. Bevende van vreugd, verbeidde Chilum, met zyne familie, des grysaards komst. Daar trad hy, van Bernhard verzeld, de hut uit. Op zyn gelaat stond godvruchtige blydschap, inwendige kalmte van ziel te lezen; met eene onbeschryflyke aandoening sloeg hy het oog ten hemel, vestigde het voords op de vergadering zyner vrienden en kinderen, en hief biddend zyne handen omhoog; zyn hart vloeide over in blymoedige dankzegging tot God, in smeekbeden om zegen, in betuigingen en uitdrukkingen der hartlykste liefde tot Jesus, en in voorbiddingen voor deze nieuwe leden zyner Gemeente, die heden, op het plegtigst, belydenis van zynen Godsdienst afleggen zouden."

„Met tranen van vreugd in het oog, keerde hy zich, hier op, tot de vergadering, wenschte dezelve geluk met den staatlyken dag van heden, en herinnerde haar nog eens aan het gewigt der aanstaande plegtigheid."

„Niet met woorden — maar met zigtbare blyken en kenteekenen der opregtheid van hun hart, beandwoorden Chilum en zyne kinderen des grysaards aanspraak."

„Thands eischte de grysaard hen op, die reeds vroeger kristenen geworden waren, om nu ook getuigen by deze plegtige handeling te zyn, hunne jonge vrienden tot den doop te voeren, voor hen te bidden, en zich tot eene hartlyke onderlinge liefde te verbinden."

„Hier op greep hy Chilum's hand, en dezelve

in BERNHARD's hand leggende, fprak hy tot hem;— deze uw vriend zy getuige der belofte, die gy heden, by uwen doop, aan God en uwen verlosser doen zult, om als kristen te leven en te fterven. Tot eene beftendige herïnnering hier aan, zult gy voordaan ook zynen naam, BERNHARD, voeren."

„ Op dezelfde wyze beval hy GUMAL aan ANTONIO, LINA aan AGATHA, WIDDAM aan WILLEM PALMUR, en de beide negers, RIGGULT en FENLO aan FILIPPUS."

„ Hand aan hand volgden zy nu, in deze orde, den grysaard op den weg naar de plaats, waar de doopplegtigheid zou verrigt worden. De opgaande zon, die thands, met haar verheugend licht, door den dageraad brak, en de fraaije landftreek uit de fchaduwe van den nacht deed ten voorfchyn treden; de plegtige ftilte van den morgen, die aan het oog nog het beeld der weldadige rust vertoonde, waar in de natuur weêr kragten verzamelt tot nieuwe levendige werkzaamheid, had hunne ziel reeds menig vervrolykend denkbeeld kunnen inboezemen: maar dezelve was tegenwoordig op een nog verhevener voorwerp gerigt, en werd, door het aanheffen van een ftaatlyk gezang, nog meer ter overdenking der uitftekende liefde van God opgeleid, die Hy den menfchen, door de zending van zynen Zoon JESUS in de wereld, heeft bewezen, door wien Hy hen tot nog hooger, en voor nog veel zaliger genoegens van den geest vatbaar gemaakt heeft."

„ Thands daalden zy, ter zyde van de rots, naar de valei af; naast het voetpad ruischte de kleine beek, waar uit zy reeds menige verkwiklyke teug gefchept hadden, zich in den woudftroom uitftortende, die in de diepte vloeide. Langs den groenen oever, wandelden zy naar het oord, waar de kragt der rivier, door een losgerukt ftuk eener fteenrots, gebroken werd, en dezelve een kleine

boge

bogt maakte, bezoomd met overhangende heesters en boomen. Hier trad de eerwaardige grysaard aan den oever, naby het, met mos begroeide ſtuk rots; naast hem vervoegde zich Chilum met zynen gids, en zoo alle de overige op eene ry.

Eenige oogenblikken bragt men in plegtig ſtille aandacht door, om de harten van hen, die thands baden, op deze heilige handeling voor te bereiden."

„Daar op bad de grysaard overluid en met innige aandoening des harte. Dankzeggende erkende hy den rykdom van Gods goedheid en barmhartigheid, daar hy zich der menſchen, zyne ſchepſelen, zoo vaderlyk aanneemt, hen, door de wysſte en beste verördeningen en ſchikkingen, tot kennis der waarheid doet komen, hun verſtand verlicht, hun hart ter deugd vormt, en hen, langs dien weg, tot hunne ware gelukzaligheid opleidt. Met hartlyke dankbaarheid erkende hy de weldaden, die Jesus Christus ook hun, door zyne *verlosſing*, had te wege gebragt, zoo dat zy, met eenen zoo kinderlyken, blymoedigen geest, tot God naderen, zich met zyne genade vertroosten, met zekerheid de vergeving hunner feilen en misſlagen verwachten, en, by ware verbetering en een deugdzaam gedrag, de levendige hoop op een eeuwigdurend geluk koesteren mogten; dat zy, door zynen geest geſchraagd en onderſteund, ſtaag nieuwe kragt en ſterkere aanmoediging ter volbrenging van het goede, ſtandvastigen moed en een vrolyk toeverzigt in hun leven, midsgaders vrede in hunnen dood ondervinden en genieten mogten."

„Dit paste hy, in het byzonder, op hen toe, die thands ook, door den doop van Jesus, als zyne opregte veréërers, de bevestiging en verzegeling dier groote voorregten ontvangen, en, ter

getrouwe opvolging zyner leer, verpligt worden zouden. De hartlykheid en gloeijende aandacht, waar mede hy dit deed, maakten den levendigften en diepften indruk op de harten aller aanwezigen, maar vooral op die der dooplingen. De tranen rolden hun langs de wangen en hunne boezems flaakten diepe zuchten. Allen vereënigden zy zich thands in dit zalig gevoel der aandacht, toen de grysaard, met het gebed des Heeren, eindigde: onze vader enz."

„Hier op nam de grysaard hun, die nu den heiligen doop ontvangen zouden, de volgende plegtige belydenis af:"

„Of zy van de waarheden van den kristlyken Godsdienst overtuigd waren?"

„Of zy God, als het eenigfte hoogfte en aanbiddenswaardigfte wezen, JESUS als den zoon van God, als hunnen verlosfer en Heer, en den heiligen geest als hunnen gids ter zaligheid erkenden, beminden en vereerden?"

„Of zy de erkende waarheden en voorfchriften van den kristlyken Godsdienst getrouw blyven, dezelve hun gansche leven door belyden, zich, in hunnen wandel, ftiptlyk, naar de kristlyke grondftellingen van deugd en ware regtfchapenheid des harte, gedragen, en zich daar toe, thands, voor het oog van den allerheiligften en alwetenden God, en in de tegenwoordigheid dezer getuigen, plegtig, door den doop, verbinden wilden?"

„Na dat zy dit alles met een blymoedig *ja* beändwoord hadden, trokken de doopgetuigen hun hunne bovenkleederen uit, en voerden hen tot den grysaard, die hen voor zich in het water liet treden, en ieder hunner driemaal onderdompelde, de woorden uitfprekende:

„Ik wyd u hier mede in ter vereëring des va-
„ders, des zoons en des heiligen geestes!"

„In-

„ Inmiddels lag het overige gezelschap, aan den oever, op de kniën te bidden."

„ Glinsterend van vreugd over de voltrokken schoonste handeling zyns levens, hief hy zyne oogen hemelwaart, dankte God en den verlosser der menschen, Jesus, voor het geluk, dat Hy ook deze, thands, als ware het, op nieuw geboren menschen, had deelachtig gemaakt, zoo dat hy ook hen in het ryk van waarheid en deugd op en aangenomen, hen voor zyne kinderen verklaard en hun de vaste verzekering van genade en van hunne verkiezing tot zaligheid gegeven had, en bad God, dat hy hen nu ook verder, door zynen geest, in hun opgevat goed besluit mogt versterken, hen in het geloof en de deugd bewaren, en eens, wanneer zy hunne loopbaan hier op aarde, als kristenen, als waardige en deugdzame menschen zouden hebben voleïndigd, hen in eene betere wereld overvoeren mogt."

„ Thands klommen de gedoopten uit het water, en werden, met open armen, ontvangen door hen, die getuigen van hunnen doop geweest waren, en hen nu, met onbeschryflyke vreugd, aan hunnen boezem drukten en als broeders en zusters omhelsden. Het was een verrukkend tooneel voor de zalige hemelgeesten zelfs. Dankzeggingen, zegenwenschen en verzekeringen van vriendschap mengden zich onder één, vloeiden in luidruchtig vreugdegejuich, met afgebroken, maar des te hartlyker uitdrukkingen, te zamen, en vereënigden zich, eindelyk, in een gemeenschaplyk plegtig gezang."

„ Hier op voerde ieder doopgetuige zynen doopling in het boschje, dat zich, in het hangen van den naastgelegen berg, verhief, en waar in zy, daags te voren, hier en daar, kleine priëelen hadden opgerigt. Hier togen zy hun de nieuwe kleeding aan. Een fraai en zindelyk wit gewaad vloei-

vloeide hun, als ware het, van de schouders, was, hier en daar, met gekleurde linten en strikken voorzien, en, boven de heupen, met eenen fraaijen breeden gordel geschort. Een mirthenkrans, met oraugiebloeisem doorvlochten, versierde hun hoofd. Toen ANTONIO den zynen om het hoofd zyns GUMAL's slingerde, en zag, hoe hem de tranen, als schitterende paerlen, over de wangen rolden, floot hy hem, met hartlyke liefde, in zyne armen, zag naar den hemel en zuchte: o JEZUS! laat my ook eens getuigen van het opnemen diens uitverkorenen in uwen hemel worden!"

„GUMAL, wien het aan woorden ontbrak, om de aandoeningen van zyn hart uit te drukken, wrong zich, voor eenige oogenblikken, uit ANTONIO's armen, trad, eenige schreden uit het prieël, in het open veld, poogde zyn hart, dat geheel vol was, lucht te geven, en riep, in de vrolykste verrukking uit: *Heil my! ik ben een Kristen!*"

Wy behoeven dit werkjen niet meer aan te pryzen, deszelfs waarde is reeds gevestigd erkend. Alleen voegen wy 'er onzen wensch by, dat het door onze lieve jeugd met wezenlyke vrucht gebruikt en gelezen worde; dat zy toch niet aan de schorsse des verhaals, blyve hangen, maar tot het pit en merg doordringe, en de waarheden, van de omkleding onthuld, in het verstand en hart prente, om ze als echte Christenen te geloven en te betrachten.

VI. HOOFD-

VI. HOOFDSTUK.

VOLLEDIGE BESCHRYVING van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, Trafieken, derzelver Werkhuizen, Gereedschappen, enz. ten deele overgenomen uit de beroemdste buitenlandsche Werken; en vermeerderd met de Theorie en Praktyk der beste Inlandsche Kunstenaren en Handwerkslieden. Twaalfde Stuk. De Plateelbakkery. Met Plaaten. Te Dordrecht, *by* A. Blussé en Zoon. 66 *Bladz. gr. Octavo.*

De *Plateelbakker* of *Delfsch Aardewerkmaaker*, door Gerrit Paape, opgehelderd met V. Kunstplaten, maakt den Inhoud des XII. Deels van dit algemeen nuttig Werk uit. In het welk, na *de Inleiding* gehandeld wordt:

Hoofdst. I. *Het Aardewasschen* II. *De Aardetrapper.* III. *De Draaier.* IV. *De Vormer.* V. *De Vloerwerker.* Eerste Afdeeling. VI. *De Schilder.* VII. *De Vloerwerker* Tweede Afdeeling. VIII. *Van den Oven.* IX. *Van het Zetten.* X. *Van het Stooken.* XI. *Van het Tinäsch Branden.* XII. Van de Ingrediënten. *Van de Lootasch. Van de Masticot. Van het Wit. Van de Kwaart. Van de Binneverw. Van het Blaauw, dito ander en gemeen. Best Blaauw. Trek. Rood en Geel. Een ander Geel. Paarsch en an-*

ander Paarsch. Zogenaamd Porceleinbruin. Verklaaring der Plaaten.

Wy zullen voor onze Lezers alleenlyk de *Inleiding* overnemen, terwyl het overige in dit Stuk zelf gelezen moet worden, als geen Uittrekzel duldende. Dus spreekt de Schryver:

„ Het Delftsch Aardewerk is een zeker soort van Porcelein, dat, omstreeks de helft der voorige Eeuw, in Nederland is uitgevonden. Men slaagde zo gelukkig in de eerste voortbrengzelen, dat dezelve weldra in verscheiden Landen en Ryken in een grooten trek kwamen. Zy zelf, die op de eerste uitvinding der Oost-Indische Porceleinen, in hunne gewesten, zich beroemen konden, verwonderden zich ten hoogsten over de fraaiheid der naarvolging; en hoe zeer zy zich ook met de heerlykste origineelen voorzien zagen, achteden zy echter de copien zo hoog, dat zy 'er mede pronkten."

„ Op verscheiden plaatsen van ons Gemeenebest heeft men Plateelbakkeryen aangelegd; geene derzelven evenwel zyn 'er zo wel in geslaagd, dan de stad *Delft*, die, by de kwyning haarer Brouweryen, Branderyen, enz. 'er een nieuw leven door scheen te verkrygen."

„ In deeze Stad bevlytigde men zich, om dit Inlandsch Porcelein al de deugdzaamheid van het Oostersche bytezetten; dat het evenwel nimmer dien trap van volkomenheid heeft kunnen bereiken, is meer aan de omstandigheden, dan wel aan den yver of vlyt der eerste uitvinders en van hunne eerstkomende naarstige opvolgers te wyten."

„ Van deeze weleer zo bloeiende Fabriek is echter thans niet meer dan een kwynend en gering overschot te vinden. Van de circa dertig Plateelbakkeryen, die 'er voorheen waren, zyn 'er tien overgebleven, die meest allen zich in eenen ten ondergang neigenden staat bevinden! — Men rekent

kent dat door deeze vermindering, zedert dertig of veertig jaaren, by de vyf honderd Huisgezinnen, in deeze Stad, van hunne kostwinningen verstooken zyn geworden!"

„ De voornaamste oorzaaken van dit jammerlyk verval zyn, zekerlyk, in den naaryver onzer nabuuren te zoeken. In verscheiden Landen begon men insgelyks Porceleinen te maaken, waaronder 'er verscheiden waren, die zich in gunstiger omstandigheden geplaatst vonden, gelyk als betere Werkstoffen en ongelyk goedkooper dagloonen, waardoor het niet missen kon, of hunne Kunststukken, die beter in soort en minder in prys waren, moesten onze Aardewerken in een diep verval brengen."

„ De Mogendheden, die het gelukkig gevolg dezer naarvolging weldra ontwaar werden, moedigden dezelve op allerlei wyzen aan; zelf verbooden zommigen den invoer van Hollandsche Porceleinen, om daar door hunne eigen voortbrengzels met alle magt voorttezetten. Dit veroorzaakte een dubbel nadeel! Landen, daar het Delftsch Aardewerk weleer sterk getrokken was, begeerden het niet meer, terwyl zy door den arbeid hunner vlytige Inwoonders ook Nederland van Porceleinen voorzagen, die waarlyk, op zich zelven beschouwd, de voorkeur verdienden."

„ Hier te lande daarentegen, daar men veelal greetiger schynt, om geld te winnen, dan wel om de Kunsten en Wetenschappen de hoogstmogelyke trap van volkomenheid te doen bereiken, begon de yver, om het Aardewerk al de zo zeer geroemde schoonheeden te blyven byzetten, merklyk te verflaauwen; allengskens werd het zo wel minder in innerlyke waarde als uiterlyk voorkomen! de Ambagtsman, die door de daaglyks toeneemende duurte van levensmiddelen, wel verre van voor verminderd dagloon te kunnen werken, veeleer

ver-

verhooging benoodigd had, kon 'er die moeite en naauwkeurigheid niet meer aan te koste leggen, waardoor zyn werk beroemd geworden was; de kinderen van welgezeeten Burgers, weleer tot dit bloeiend Handwerk opgeleid, en door het vermogen hunner ouders het noodig onderwys kunnende genieten, werden niet meer aan een ambagt gezet, dat zo zigtbaar verviel; minkundige handen vervongen dezelven; alles wat men de kunst van het ambagt kon noemen raakte t'zoek; de Meesters vonden zich genoodzaakt, om, uit hoofde der in prys ſtygerende Materialen, hunne Porceleinen of ſlegter in waarde, of duurder in prys te doen worden! en zie daar, een doodlyk verval, dat zo veele honderden Huishoudens getroffen heeft!"

„ Men heeft naderhand wel eenige pogingen aangewend, om het diep vervallene optebeuren, dan het was reeds te laat, en het Engelſche Aardewerk, dat men, door eenen vreemden invloed en al te gereede trek tot het vreemde, de plaats van het Delftsch Aardewerk, zonder de minſte tegenkanting, had laaten inneemen, was, wegens zyn deugd en goedkoope prys, by vreemden en inlanders alrede in een te ſterk gebruik, om eenige vrugt van de beste beyveringen te kunnen hoopen."

VII. HOOFDSTUK.

REIZE van DE LA PÉROUSE, *in de jaaren* 1785, 1786, 1787 *en* 1788. *Met Platen en Kaarten. Naar het Fransch door* Mr. JOANNES VAN DER LINDEN, *Advocaat te* Amſterdam. *Eerſte Deel. Te* Amſterdam *by* J. Allart, 1801. 269 *Bladz. gr. Octavo.*

Onder de verſcheidene Reisverhalen, welke, zedert de laatſte jaaren, met zoo veel recht, de aandacht van het leesgierig Publiek tot zich hebben getrokken, uit welke niet alleen de leeslust vermaak kan ſcheppen, door de zonderlinge lotgevallen den Reizigers bejegend, maar door welke menſchen- en volken-kunde, de kennis van derzelver geheel onderſcheiden aart, zeden, gewoontens enz. ongemeen worden uitgebreid; waardoor ook de liefhebber der aardryks- en landkunde, en der Natuurlyke Historie, zyne kundigheden kan vermenigvuldigen, onder deze verſcheidene Reisverhalen, behoort het verhaal van de Reize van den ongelukkigen DE LA PÉROUSE met recht eene voorname plaats te bekleden.

Alle de ſtukken, tot deze Reize behorende, zyn in *Frankryk*, in 4 Deelen, uitgegeeven, waarby een fraaie Atlas van kaarten en platen gevoegd is. Dit heeft men, volgens het Voorbericht van den Franſchen Uitgever, merklyk verkort en van alle overtolligheden gezuiverd, naar welke verkorting deze Hollandſche Vertaling door den Advocaat

v. d. Linden gericht is, waarvan wy het *eerste Deel* thans aankondigen.

Vooräf gaat eene breedvoerige Inleiding, in welke van de la Pérouse en diens vorige levensgevallen en verrichtingen verslag gedaan, en zyne lotgevallen gemeld, als ook zyn lofwaardig karakter geschilderd wordt. Daarna volgt eene Naamlyst der Officiers, Geleerden, Kunstenaars en Zeelieden, die op de Fregatten *de Bousfole* en *de Astrolabe*, onder bevel van de la Pérouse, zyn ingescheept. July 1785.

De inhoud der Reize zelf is de volgende: 1785. *Augustus*. Aanleiding tot deeze Reize. Geleerden en Kunstenaars daartoe gebruikt. Verblyf te *Brest*. Vertrek, en aankomst te *Madéra*. Verblyf te *Madéra*. Te *Teneriffe*. Vertrek van *Teneriffe*. *September*. Het pasfeeren der Linie. *October*. De Eilanden *Martin Vas*. *La Trinité*. Vergeefs zoeken naar het Eiland *l'Ascension*. Onweder en St. Elmo-vuur. *November*. Aankomst op *St. Catharina*. Beschryving van dit Eiland. Onthaal door de Portugeezen. Goedheid des Lands en der Inwooners. Vertrek van *St. Catharina*. *December*. Vergeefsch zoeken naar het Eiland *Grande de la Roche*. Jagt partyen in volle zee. 1786. *January*. Kust van *Patagonië*. Straat van *le Maire*. Kaap *Horn*. *February*. Het *Land van Drake* niet aanwezig. Inkomen in de Baai van *la Conception*. De nieuwe stad *la Conception*. Vruchtbaarheid van *Chili*. Schadelyk Regeeringsbestuur aldaar. Schandelyke Monniken. Beleefdheden der *Spanjaarden*. Dansparty en kleeding der Vrouwen. Inboorlingen des Lands. Lofspraak ter eere van den Spaanschen Gouverneur. Wederkeerig Festyn. *Maart*. Vertrek van *la Conception*. Het *Paasch-Eiland*. Yver der bewooners van dit Eiland. Aankomst op het Eiland. Beschryving van dit Eiland. Dieveryen door de Inwooners gepleegd.

pleegd. De Vrouwen bieden haare gunsten aan. Zonderlinge merkwaardigheden. Volkrykheid. Praalgraven. Voortbrengzels van dit Eiland. Gemanierdheid en kunsten van die Eiland-bewooners. Gesteldheid van het binnenste des Eilands. Oude Vuurberg. Landbouw, Regeeringswyze enz. op dit Eiland. *April.* Twyffeling omtrent het aanzyn der Eilanden *los Majos*. *Mey.* Aankomst op de *Sandwichts-Eilanden*. De Eiland-bewooners komen by ons om handel te dryven. Zy zyn de geenen, die Capitein COOK vermoord hebben. Landing en behandeling der Inwooners. Of deeze Eiland-bewooners de *Venerische* ziekte van de *Europeanen* bekomen hebben. Waarom LA PÉROUSE geen bezit van dit Eiland neemt. Deeze Eiland-bewooners zyn geene Menschen-eeters. De grond, wooningen, huisraad. Vertrek van het Eiland *Mauwi*. *Juny*. Bank van Visschen, die de Fregatten 1500 mylen ver byblyft. Zorg voor de gezondheid van het Scheepsvolk in nevelächtige zeeën. Waarnemingen. Ontdekking van de *Amerikaansche* Kust. Baai van *Monti*. Baai en rivier van BEHRING. *July*. Dezelve ontvangt den naam van *Port des François*. De beide Fregatten ankeren aldaar. Handel met de Inboorlingen. Hunne neiging en behendigheid om te steelen. Beschryving der Baai van binnen. De inboorlingen des lands verkoopen een Eiland aan de *Franschen*. Droevig ongeval. Eén-en-twintig persoonen vergaan door Schipbreuk. Grafschrift voor dezelven. Salm-visscheryen. Begraafplaatzen der Wilden. Voor- en nadeelen van *Port des François*. Luchtstreeken en Plantgewasschen. Visschen en Schulpen. Viervoetige dieren en Vogelen. Voorkomen en aart van den grond. Inwooners des Lands, hun voedzel, konsten enz. Gehuchten, woningen, huisraad, kleeding enz. Mismaakte gebruiken der Vrouwen. Zy zoeken het duistere niet. Ligchaamsgestalte van

van deeze volken. Zy hebben baarden. Zy zyn geene *Esquimaux*. Visscherye, handwerken, wapenen, praauwen enz. Hunne drift tot het Spel. Hun zang en dans. Hunne taal.

Te midden van zoo vele belangryke en wetenswaardige stoffen, staan wy verlegen om eene proeve uittekippen, welke wy onzen Lezeren kunnen mededeelen. Zie hier de beschryving der Inwooners van de vaste kust by *Port François*, bladz. 241. Na het land te hebben beschreven, vervolgt de Reiziger:

„De Natuur, om zig zelven gelyk te blyven, moest in zoo verschriklyk Land inwoners plaatsen, die van de beschaafde Volken even zoo zeer verschillen, als de beschrevene landstreek van onze bebouwde vlakten verschilt: zoo woest en barbaarsch zynde, als de grond, door hun bewoond, rotsig en dor is, bewonen zy dit Land slechts, om het te ontvolken, met al het gedierte in gestadigen oorlog zynde, versmaden zy het gebruik van planten, die rondom hun groeien. Ik heb vrouwen en kinderen eenige aardbeziën en framboosen zien eeten; maar deeze zyn ongetwyffeld al te laffe spyzen voor mannen, die op aarde leven, gelyk de Gieren in de lucht, of de Wolven en Tygers in de bosschen."

„Hunne kunsten zyn eenigzints gevorderd, en in dit opzigt, heeft de beschaving groote voortgangen onder hen gemaakt; doch alles, wat hunne woestheid verzagt, hunne zeden beschaaft, is nog in een staat van kindsheid: daar hunne levensmanier alle ondergeschiktheid uitsluit, worden zy aanhoudend door vrees of wraakzugt gedreven; gereed om in toorn te ontbranden, en opstuivende van aart; vallen zy veelvuldig elkander aan, met den dolk in de vuist. In den winter bloot gesteld, om van honger te vergaan, dewyl het dan geen tyd is om met voordeel te jagen, leven zy des

des zomers in den grootsten overvloed, dewyl zy in minder dan een uur zoo veel visch kunnen vangen, als tot onderhoud van hun huisgezin noodig is, het overige van den dag zonder bezigheid zynde, brengen zy dezelven met spelen door, waar aan zy zoo overgegeven zyn, als zommige inwoonders van onze groote Steden: deeze is de voornaame bron van hunne *geschillen*. Ik zoude niet schroomen te verklaaren, dat *indien dit volk, by alle deeze verwoestende ondeugden*, het ongeluk had, om aan het gebruik van sterken drank *kennis* te hebben, hetzelve in korten tyd vernield *zoude* zyn."

„ Te vergeefsch mogen de Wysgeeren *tegen dit* tafereel uitvaren. Zy schryven hunne boeken in den hoek van den haart, en ik ben zedert dertig jaaren op reize, ik ben getuige van de onrechtvaardigheden en bedriegeryen van dit volk, het welk men ons als zoo goed afschildert, dewyl zy zeer naby aan den staat der natuur zyn: maar deeze natuur is alleen verheven in 't groot; in kleine byzonderheden doet zig dit zoo niet voor. Het is onmogelyk door te dringen in bosschen, die door de hand van beschaafde menschen niet toegangelyk gemaakt zyn; onmogelyk, om vlakten over te trekken, vol steenen, rotsen en ondoorwaadbaare moerassen; onmogelyk eindelyk, om in de maatschappy te leven met menschen in dien staat der natuur, dewyl zy barbaarsch, bedrieglyk en boos zyn. In dit gevoelen door myne droevige ondervinding gesterkt zynde, heb ik echter gemeend geen gebruik te moeten maken van de magt, waar mede ik bekleed was, om de onrechtvaardigheid van deeze Wilden te keer te gaan, en hun te leeren, dat 'er een recht der Volken is, het welk niet straffeloos behoort geschonden te worden."

„ De *Indianen* dwaalden onophoudentlyk met hunne praauwen rondom onze Fregatten; zy bragten

 ten

ten 'er drie of vier uuren in door, alvoorens met het verruilen van eenige visschen, of drie of vier Otter-vellen één begin te maken; zy namen alle gelegenheden waar, om ons te besteelen; al wat yzer was en gemakkelyk te bekomen, namen zy weg; en bovenal sloegen zy zorgvuldig gade, hoe zy onze waakzaamheid, geduurende den nacht zouden verschalken. Ik deed de voornaamste persoonen onder hun aan boord van myn Fregat komen; ik gaf hun rykelyk geschenken; en die zelfde lieden, welken ik met zoo veel beleefdheid behandelde, ontzagen zich nimmer om spykers of eene oude broek te steelen. Wanneer zy een lagchend en zagt-zinnig voorkomen aannamen, was ik zeker, dat zy iets gestolen hadden, en zeer dikwils hield ik my, of ik dit niet bemerkte."

„ Ik had uitdrukkelyk bevolen, om de kinderen deezer lieden vriendelyk te behandelen, en aan dezelven kleine geschenken te doen; de ouders waren ongevoelig voor deeze blyk van weldadigheid, welke ik meende, dat in alle Landen erkentelykheid zoude ontmoet hebben: de eenige aanmerking, die zulks by hun deed geboren worden, bestond hier in, dat zy verzogten hunne kinderen te mogen vergezellen, wanneer ik dezelven aan boord liet komen, om dan gelegenheid te hebben van ons te besteelen; en ik heb verscheiden malen het genoegen gehad, (het geen tevens tot een les voor my diende,) te zien, dat de vader van het oogenblik, wanneer wy het drukst met zyn kind bezig scheenen, gebruik maakte, om alles, wat hy van zyne gading binnen zyn bereik vondt, weg te nemen, en onder zyne kleederen te verbergen."

„ Ik heb my wel eens voorgedaan, of ik kleine dingen van weinig waarde, toebehoorende aan *Indianen*, welken ik rykelyk begiftigd had, verlangde te bezitten; ik deed dit, om hunne edelmoe-

moedigheid te beproeven, maar altyd te vergeefsch."

„Ik zal eindelyk, zoo men wil, eens toegeven, dat het onmogelyk is voor eene maatschappy, om zonder eenige deugden te bestaan, maar ik ben verpligt te erkennen, dat het my aan doorzigt haperde, om ze te ontdekken: steeds twistende onder elkander, onverschillig omtrend hunne kinderen, waare dwingelanden van hunne vrouwen, die steeds tot den moeijelykften arbeid verwezen zyn; heb ik by dit volk niets kunnen waarnemen, het welk my vryheid geeft, om de kleuren van dit tafereel te verzagten."

„Nimmer begaven wy ons aan Land, dan wel gewapend en in goeden getale: zy waren zeer bang voor onze snaphaanen; en agt of tien *Europeanen* gezamentlyk, waren in staat, om een geheel gehucht in ontzag te houden. De Opper-Chirurgyns van onze twee Fregatten, de onvoorzigtigheid gehad hebbende, om alleen op de jagt te gaan, werden door de *Indianen* aangevallen; zy wilden hun hunne snaphaanen ontweldigen: maar konden echter daar in niet slagen; twee menschen hadden met hun beiden ontzag genoeg, om hen tot wyken te brengen. Dit zelfde overkwam ook aan Lesseps, een jong *Russisch* Tolk, die by geluk door het volk van ééne onzer sloepen wierd bygesprongen. Deeze beginzels van vyandelykheid kwamen hun van zoo weinig aanbelang voor, dat zy daarom niet nalieten aan boord te komen, en zy dagten nimmer, dat wy in staat waren, om wederwraak te oeffenen."

„Ik heb den naam Gehucht gegeven aan drie of vier houten hutten, van vyf- en- twintig voeten lengte, en vyftien of twintig voeten breedte, alleenlyk aan de windzyde met planken, of schorssen van boomen bedekt; in 't midden derzelven lag een vuur, waar boven heilbot en salm te rooken hing. In elk van deeze hutten waren agttien of twintig persoonen gehuisvest; de vrouwen en

kinderen aan de ééne, en de mannen aan de andere zyde. Het kwam my voor; dat elke hut als een klein volk op zig zelven uitmaakte, van de bewooners der nabuurige hut geheel onafhanglyk zynde; elk had zyn praauw en een zoort van Opperhoofd; de bewooners van zoodanige hut vertrokken, voeren de Baay uit, namen hun visch en hunne planken mede, zonder dat de overige van de hut zig deswegens in het minste scheenen te bekreunen."

„Ik meene als zeker te kunnen stellen, dat deeze haven alleenlyk in het gunstig jaargetyde bewoond wordt, en dat de *Indianen* 'er nimmer den winter doorbrengen, ik heb geene enkele hut gezien, die tegen den regen gedekt was: en schoon 'er nimmer drie honderd *Indianen* te gelyk by elkander in de Baay waren, werden wy door wel zeven of agt honderd anderen bezogt.

„De praauwen voeren gestadig in en uit de Baay, en bragten elk hun huis en huisraad weg, of bragten het zelve aan; dit huisraad bestondt in een aantal koffertjes, waar in zy hunne kostbaarste goederen sluiten; die koffertjes zyn geplaatst aan den ingang van hunne hutten, die zoo morssig en stinkend zyn, dat de legerplaats van geen bekend dier 'er mede in vergelyking koomt. Geen twee schreden verwyderen zy zig immer tot het verrichten van eene noodzakelyke boodschap; by deeze gelegenheid zoeken zy geene bedekte, noch geheime plaats; zy vervolgen inmiddels een gesprek, het welk zy begonnen hebben, als of zy geen oogenblik tyds te verliezen hadden; en wanneer hun dit geduurende den maaltyd overkoomt, hernemen zy hunne plaats, van waar zy zich tot dat einde op den afstand van nog geen toise verwyderd hadden (*). Het houten vaatwerk, in het

(*) „Deeze woningen leveren van binnen een volmaakt ta-

het welk zy hunne ſpyzen toebereiden, wordt nooit gewaſſchen; het dient hun voor ketel, ſchotel en bord: dewyl dit vaatwerk niet tegen het vuur beſtand is, maken zy 't water aan 't koken, door 'er ſteenen, die gloeijend heet zyn, in te werpen, en dit by tusſchenpooſen te vernieuwen, tot dat de ſpys geheel gaar is. *Zy* verſtaan zig ook het braden der ſpyzen op eene wyze, niet veel verſchillende van die van onze ſoldaten in het veld."

Dan wy moeten hier afbreken, om niet te breedvoerig te worden, en den Lezer naar het *werk zelf* verzenden, waar van wy het tweede *Deel* met verlangen te gemoet zien.

tafereel op van de morsſigheid en traagheid van derzelver bewoners: de beenderen en het verder overſchot van het vleesch, het welk tot hunne maaltyd gediend heeft, werpen zy in een hoek; in een anderen hoek bewaren zy hoopen van bedorven visch, ſtukken van ſtinkend vleesch, vet, oly, enz." (Zie de *Reize van* DIXON, *bladz.* 249. van de *Franſche* vertaling.)

COOK heeft ons de morſigheid der woningen van de *Indianen* aan den inham van *Nootka* in de volgende bewoordingen geſchetst:

„ De morsſigheid en ſtank van hunne woningen ſtaat ten minſten gelyk met de wanorde, die zig aldaar vertoont; zy droogen aldaar hunne visch, en haalen 'er het ingewand uit, welk vuil, met de beenderen en overgeblevene ſpyzen van den maaltyd, tot mesthoopen aanwast, welke ik niet geloof, dat immer worden weggenomen, ten minſten niet dan wanneer ze zoo groot geworden zyn, dat zy geen plaats overlaten, om te kunnen gaan. Met één woord, hunne hutten zyn zoo vuil als varkens hokken; overal in den omtrek riekt men den ſtank van visch, oly en rook" (Zie de *derde Reize van* COOK, *III. Deel, bladz* 80 *en* 81. van de *Franſche* uitgave.

VIII. HOOFDSTUK.

DICHTERLYKE PROEVE over de Vrindschap en het wederzien onzer vrinden in de eeuwigheid. Te Amsteldam, *by* P. J. Uilenbroek, 1801. 151 *Bladz. gr. Octavo.*

In lang zyn wy niet aangenaamer verrascht geworden, dan door dit fraaije Lettergeschenk, van de Dichteresse A. M. MOENS, gelyk ons uit de opdragt aan haare vriendin J. A. PRINSEN, met haaren naam ondertekend, blykt. Het behelst in zich een Dichtstuk, getiteld: *de Vrindschap*, in drie zangen, en een tweede in vier zangen, getiteld: *Wy zullen elkander wederzien.* Het eerste in rymende zoetvloejende Alexandrynsche, het tweede in rymloze zesvoetige versen of Hexameters, door de Dichteresse, in haar Voorbericht, *blanke verzen* genoemd. Men vindt in beiden rollende en vloeijende Verzen, waaren dichtgeest, wel gekozene en wel uitgevoerde beelden en vergelykingen, verhevenheid zonder gezwollenheid, deftige houding, en tevens tederheid en gevoel, en dit alles versierd door waar Euängelisch Christendom, en bekoorlyke nederigheid der Dichteresse. Wy pryzen dit Werkjen, om die redenen, aan alle beminnaaren en beoefenaaren der edele en byzonder der godvruchtige en stichtelyke Dichtkunde aan. Wy zullen, ter bevestiging van dit ons sterk aanpryzend getuigenis, uit elk der twee Dichtstukken, eene proeve den Le-

Lezer aanbieden. De eerſte nemen wy uit den tweeden zang, van het eerſte Dichtſtuk, de vriendſchap, dien zy, met de beſchryving van de ydelheid der menschlyke deugd, den roem der genade, en den lof van Jesus, het volmaakt voorbeeld der vriendſchap, en derzelver voltooïer in den zaligen hemel, dus beſluit: Bladz. 48.

Maar gy, wier dwalend hart op eigen deugden roemt,
Uzelv' miskent, u dwaas der vrindſchap waardig noemt;
Die, trots op eigen kracht, door dwazen ſchyn omtogen,
U 't valsch vergrootglas des vooröordeels ſtelt voor oogen!
De trotsheid zinge u voor op valſchen toovertoon,
De waarheid is voor u met ſnelle vlugt ontvloôn.
Vermeetle, die u durft op eigen deugd vertrouwen,
Op welk een' brozen grond blyft gy uw welvaart bouwen!
Weet, al uw deugd is ſchyn: gy moogt die taal verſmaên,
Hare onweêrſtaanbre ſtem rypt eens tot waarheid aan.
Beef, zo ge één oogenblik aan 't misdryf waart verbonden;
Dat oogenblik, hoe kort, heeft al uw deugd verſlonden,
En opent voor uw ziel, by 't hoongelagch der hel,
Een matelooze bron van naamloos zielgekwel.
Wee, wie op broze deugd op de aarde durft vertrouwen!
De weegſchaal hangt by God: dáár moet zy waarde houên;
En 't misdryf weegt het zwaarst, de beste deugd weegt licht,

Als

Als zy gewogen word voor 't Godlyk aangezigt,
Die hooge rechtdag naakt: zult gy den Rechter nadren?
Zyn wagen vliegt door 't zwerk met donders om de radren;
Zyn godlyk oog verteert, daar 't blikſemt in de ziel,
Wie, nakend tot dat licht, ras al heur deugd ontviel.
Ach, ſterfling! word dan wys, zie 't recht aan goedheid ſtrenglen.
Genaê, genade alleen maakt ons in 't ſtof tot englen!
Wyk, licht verleidbre deugd! ó, 't is alleen genaê
Die onze ſchuld verzoent, der ſtraf onttrokken, ja
Geheel ons heeft verlost, en 't geen we op de aard' bedreven,
In Gods gedenkboek met een zwarte kool geſchreven,
Geheel heeft uitgewischt; en zó ons heil bereid,
En 't pad geöpend heeft tot wisſe zaligheid.
Verlosſer! ja, uw naam word heerlyk eens geprezen,
Als wy aan 't eind des ſtryds genaderd zullen wezen:
En ſchoon myn boezem thans van loutre aanbidding blaakt,
Ik vinde op de aard' geen dank, die tot uw liefde raakt;
Niet hier in 't weifiend ſtof: uw ſterven gaf ons 't leven,
Heeft meer, heeft uitzigt op onſterflyk heil gegeven.
Daar dryft de hoogſte deugd gelyk een nevel heen,
En 't geen ons overblyft is uw genade alleen.
Miskende ik die genaê; 'k wil thans myn dwaling boeten,
En treuren wil ik aan uw zegenryke voeten:

ó,

ô, Wél den zaligen, die dit vertrouwen heeft;
Die door de liefde en zorg van zulk een' broeder leeft!
Zyn trouw gaat eindeloos ons hoogst begrip te boven;
Waar zulk een vrind ons leid, hoe licht word dáár 't gelooven!
Verlosser! dierbre naam! verheven Menschenvrind!
Ach! ware elk menschenhart op de aarde als 't uw' gezind,
Gy waart ten voorbeeld in dit wislingvolle leven.
Gy kent den vrindschapstrek, ons diep in 't hart geschreven:
Hoe fel door angst geperst, gedacht ge, in al uw smart,
Aan trouwe vrinden! staag zo dierbaar aan uw hart,
In 't yslykst oogenblik der namenlooste elende,
Die, hoe door leed gedrukt, geen sterfling immer kende.
Toen de afgematte ziel haast 't veége lyf ontvlood,
De hel van vreugde sprong by 't nadren van dien dood.
Toen dacht gy aan uw' vrind, daar u zyn smart doorgriefde,
Uw moeder gaaft gy hem: het teêrste pand der liefde.
Zo leerde uw voorbeeld ons, Verlosser! beste Vrind!
Wat zyt gy voor een hart, dat onverdeeld bemint!
ô God der vrindschap! zie myn hart aanbiddend gloeijen.
Een stroom van tranen moog' myn donker pad besproeijen;
De nacht zy aklig zwart, en woest de wildernis;
Hoe vol de lydenskelk ons ingeschonken is,

't Is

't Is wellust, zaligheid, wat ons uw hand bedeelde:
Aan 't einde vloeit de bron van onbezefbre weelde.
Komt, vrinden! 't pad zy steil; gaan wy slechts hand aan hand.
't Gaat toch al opwaarts naar het hemelsch vaderland.
Daar moord geen koelheid; daar zal ontrouw eeuwig zinken.
En vriendschap zonder einde in hoogen luister blinken.

Uit het tweede Dichtstuk: *Wy zullen elkander wederzien!* heeft ons getroffen, hare tekening van eene moeder in het kraambed, van een dood kind, overleden, tot troost aan den overblyvenden Echtgenoot, by haar ERON genoemd. Bladz. 134.

Eron! hoor deze woorden, en spaar de vertwyfelde klagten:
Draagt ge uwe gade naar 't graf, die eenige, innig geliefde,
En het jongske daar toe, het heilige pand uwer liefde;
Weent ge staag op het graf; uw tranen ontheiligen hunne aschen,
't Kiemende graan, op den akker van God 'er geworpen ter spruiting:
God zag op de aarde uwe liefde: hy wenkte, nu daalde een seraf,
Die het bevel had verstaan, en ontbind de banden van 't jongske:
Zagtjes zweeft nu het zieltje, en vraagt, met vertrouwenden aandacht,
Aan den hem voerenden seraf: „ Blinkende man van den hemel!
„ Zeg, waar brengt ge me henen? zyn gindsche nachtlyke hutten,

„ Die

„ Die ik onder me zie, de hutten waar ge me
heenvoert?"
„ Neen, zegt de seraf, ô jongske! dat zyn de
hutten der aarde,
„ Waarvan ik zagtjes u voere, om ginds in den
hemel te bloeijen;
„ Zie, daar ligt uwe moeder! ze wentelt in ar-
beid van smarten;
„ Barensweeën bevangen het zwak en gefolterde
ligchaam.
„ Jongske! uw lykje ligt daar, noch beslooten in
't ligchaam der moeder."
„ Moeder! roept nu het jongske: 'k ontvlied
reeds yllend den kerker!
„ Voer my, blinkende man! ô, voer my, even
beneden,
„ Waar myne moeder noch woont; zy lyd te ver-
geefs deze smarten.
„ Moeder! uw lyden is bitter, en my is het aan-
zyn zo zalig;
„ Moeder! waart ge by my, uw lagchend, uw
zalige jongske!"
Ach! hy roept niet vergeefs; de dood sluit zagt-
jes hare oogen;
't Jongske zweeft nu verrukt, en snelt zyne moe-
der in de armen;
Samen gaan ze naar Jesus, de moeder en 't
vleijende jongske;
Samen rusten ze in 't graf, nu bewaard tot den
dag der verryzing.
Eroïr! weent ge om 't zaad in den akker des he-
mels geborgen?
Troost u, ze wachten u ginder; ô voel de ver-
rukking des weêrziens.

Achter deze twee Dichtstukken vinden wy nog: *Het uitzigt der Vriendschap, eene Cantate*, waar van het volgend Choor het treffend slot maakt.

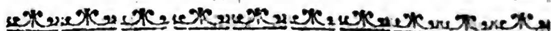
CHOOR.

CHOOR.

De hemel juigcht, want Jesus leeft,
Die dood en graf verwonnen heeft.
Deze aard' was eens zyn woning.
En nu, wy nadren, onbevreesd,
Het eeuwig zalig jubelfeest,
Ter eer van onzen koning.
Komt, broeders! geven we ons de hand,
En wandlen wy naar 't vaderland,
Bevryd van smart en zorgen;
En, valt 'er soms een roosjen af,
Zo zeggen wy, by 't vreedzaam graf:
Rust veilig tot den morgen;
Dien morgen, dien geen smart genaakt,
Maar die de vrindschap eindloos maakt!

Wat dunkt u Lezer! Hebben wy, zonder reden, dit Dichtwerk der Dichteresse A. M. Moens u aangeprezen?

IX. HOOFD-

IX. HOOFDSTUK.

KRYGSBEDRYVEN tusschen DENEMARKEN en ENGELAND van den 30 *Maart* 1801. *tot den aanvang van den stilstand van Wapenen op den 2den April deszelfden Jaars. Benevens de Berichten van Lord* St. Vincent, *den Admiraal* Hyde Parker *en* Nelson *en van den Heer* Addington; *met ophelderende en noodzaaklyke Aanteekeningen. Volgends echte Berichten en ooggetuigen byëenverzameld door* K. H. Seidlin. *Met een gezicht van het inzeilen van de Zond en een kaart van de Kusten en gronden in dezelve. Na de tweede verbeterde uitgave uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Haarlem *by* Fr. Bohn, 1801. 59 *Bladz. gr. Octavo.*

Elke byzonderheid, onder de zoo menigvuldige merkwaardigheden, in deze laatste jaren in *Europa* voorgevallen, verdient zeker ten naauwkeurigsten beschreven te worden en voor de nakomelingschap bewaard te blyven. Onder deze gewigtige byzonderheden behoort de onderneming der Engelschen in het begin des jaars 1801. om, door het vernielen der Deensche Scheepsmagt, *Deenmarken* van de gewapende Neutraliteit tusschen dat Hof, *Zweden* en

Rusland, ter beveiliging van hunne Scheepvaard gesloten af te trekken, en dezelve daardoor krachteloos te maken. In hoe ver dit den Engelschen op den 2den April 1801, door het aanvallen der Deensche Scheepsmagt voor *Koppenhagen* al dan niet gelukt zy, wordt, in dit wel opgesteld verhaal, gemeld, in een doorlopend verhaal, gestaafd door een officieel bericht van den Deenschen Commandeur OLFERT FISCHER, en verzeld gaande van de nodige ophelderende aanmerkingen; daarop volgen de officieelen berichten van de Engelsche Admiralen HYDE PARKER en NELSON, met onder den Tekst bygevoegde aantekeningen, door welk één en ander de onpartydige Lezer in staat gesteld wordt, zich een juist denkbeeld van het gebeurde en den eigenlyken uitslag der Engelsche onderneming te vormen. Alles wordt verders opgehelderd door eene afbeelding van het inzeilen van de Zond door de Engelschen op den 30sten Maart 1801. en een naauwkeurig kaartjen van de Zond, de kusten en gronden in dezelve en een Tafel van dat gedeelte der Deensche magt, onder den Commandeur FISCHER, 't welk door Divisien der Engelschen vloot, onder den Admiraal NELSON, aangetast werd.

Het officiëel bericht van den Deenschen Commandeur OLFERT FISCHER aan het koninglyk Admiraliteits en Commissariaats-Collegie, over den zeeslag op de Rhede van *Koppenhagen*, den 2den April 1801. het welk wy, wegens deszelfs naauwkeurigheid en duidelykheid, oordelen niet onäangenaam voor onze Lezers te zullen wezen, luidt dus:

„ Den 1sten April, des namiddags om half vier uuren ligtten twee divisiën van de Engelsche Vloot onder den Vice-Admiraal NELSON en eenen Contra-Admiraal het anker, liepen digt nevens den oostelyken rand van den *Middelgrond*, en legden zich,

zich, digt aan deszelfs Zuidelyke punt, ten anker. Deze magt beſtond uit twaalf Linieſcheepen, eenige groote Fregatten, Bombardeerſcheepen en kleinere vaartuigen, te ſamen by de dertig Zeilen. Den 2den April des voormiddags, om 9½ uuren, de Wind Z. O. met een Bramzeils koelte, ligtte zowel deze zuidlyk van den *Middelgrond* liggende, als de nog noordelyk onder het Commando van den Admiraal PARKER achterwaards gebleevene magt, het anker. De Linieſcheepen en groote Fregatten, onder den Viceadmiraal NELSON, ſtuurden met drie vierde wind het *Koningsdiep* in, om, achtereenvolgend, derzelver ligplaats gelykwydig met de my aanbetrouwde Defenſie te neemen. De Bombardeer- en kleine Scheepen plaatſten zich nader by de Stad, en de Diviſie van PARKER van acht Linie- en eenige kleinere Scheepen, laveerde met magt zuidwaards tegen den noordlyken vleugel van Defenſie. Omſtreeks elf uuren hadden de noordelyke vyandlyke Scheepen van des Viceadmiraal NELSONS magt myne zuidelyke Scheepen gepasſeerd; ik gaf terſtond aan die welke naby genoeg lagen, het teken om den ſlag te beginnen. De Blokſcheepen *Proefſteen* (*Pröveſtenen*) en *Wagrien*, en terſtond daarop *Jutland* (*Jylland*) tusſchen welken en *Dannebrog* het grootſte Engelſche Schip (een vier-en-zeventiger) zich voor een, van achteren uitgeworpen, anker gelegd hadde, beändwoordden oogenbliklyk dit teken met een welbeſtuurd en voortreffelyk geſouteneerd vuur. Allengskens kwamen de achter gebleevene vyanden op, terwyl zy het eerst geankerde Schip gedeeltelyk voorby zeilden, deels daar achter blyvende liggen, het zelve onderſteunden, en op deze wyze een geſlotene Linie vormden, die echter niet noordelyker dan tegen over het Schip *Zeeland* (*Sialand*) avanceerde, en engageerden dus ſlegts twee derde van de my aanbetrouwde Defen-

ſie, zo dat de Battery de *Drie-Kroonen*, en de Blokſcheepen *Mars*, en *de Elephant*, in het geheel niet, en het Fregat *de Helper* (*Hielperen*) ſlegts weinig in het vuur geraakten.

De ſlag werd nà een half uur tyds algemeen. Twaalf Linie Scheepen, waaronder een van 80 en de meeste overige van 74 ſtukken en 6 à 8 Fregatten aan de eene zyde; aan de andere 7 Blokſcheepen, waarvan ſlegts een 74 ſtukken, en de overigen daartegen ſlegts 64 of minder voerden, twee Fregatten en 8 kleiner Vaartuigen. — Aldus was de wederzydſche magt in het geheel verdeeld. De Vyand had overal twee, waar wy ſlegts één hadden, en het Blokſchip *Proefſteen*, had, behalven dat van den contra Admiraal en een Linieſchip, nog twee Fregatten, die het, den geheelen ſlag door, zydelings beſchooten, zonder dat het dezelven met een' eenigen ſchoot beandwoorden konde. Wanneer ik dus ſlegts Historisch melde, het gene uwe Koninglyke Hoogheid zelve, en, tevens met u, een zo groot aantal Deenſche en Europeeſche Burgers, gezien heeft, dat deze (ik durf het wel zo noemen) hoogst ongelyke ſtryd vier en een half uuren duurde en met een onvergelyke dapperheid voortgezet werd; dat het vuur der tegen ons overliggende magt, reeds een uur vóór het einde van den ſlag dermate verzwakt was, dat verſcheide Engelſche Scheepen, waaronder dat van den Admiraal Nelson zelven, ſlechts met enkele ſtukken vuurden; dat deze Held, in dit oogenblik, midden in het gedruis van den ſlag, een Parlementair aan Land zond om een' Wapenſtilſtand voorteſlaan; wanneer ik 'er, behalven dat, bygevoegd hebbe: dat twee Engelſche Linieſchepen bereids hunne vlaggen geſtreken hadden, maar door aannadering van minder beſchadigde Scheepen onderſteund, dezelve weder opgehaald hebben: — dan zal men my veroorlooven te

zeg-

zeggen en te gelooven, dat zelfs de Vyand zoude hebben moeten bekennen, dat *Denemarkens* oude Zeekrygsroem, op dien dag, in zo een ongeloofelyken glans geschitterd hebbe dat ik den Hemel dank geheel *Europa* daar van ten getuige te hebben."

„ Nog hing de weegschaal der zege, alhoewel niet regt, echter in verre na niet ten nadeele van *Denemarken*, gezonken. Zelfs de voorste en felst aangegreepene Scheepen, zelfs de omcingelde, my, ondanks myne hooge gedachten van de Deensche Dapperheid, onbegrypelyke, *Proefsteen*, streeden nog een uur lang, tot byna al de stukken gedemonteerd waren. Ten laatsten zagen dezen zich genoodzaakt voor de overmagt te wyken en het Deensche vuur zweeg allengskens van het zuiden- noordwaards."

„ Reeds om half twaalf uuren werd het Blokschip *Dannebrog*, dat de Admiraal NELSON tegen over zich had liggen, in den brand geschoten. Ik ging met myn vlag op het Blokschip *Holstein* van den noordelyken vleugel; *Dannebrog* echter streed nog lang onder den, in plaats van den vlag, opgeheessen wimpel. Dit Schip telde by het einde van den slag 270 dooden en gekwetsten."

„ Om half drie uuren was *Holstein* zo door en door geschoten, had zo veel dooden en gewonden, en een zo groot aantal gedemonteerde Stukken, dat ik ook hier den vlag voor den wimpel verruilde; en als *Zeeland* welks Kabeltouwen doorschooten waren, bereids voor den wind heenen dreef, achte ik het noodig my naar de Battery *de Driekroonen* te begeeven, van waar ik den noordelyken, thands met de Divisie van PARKER in een ligte actie gewikkelden vleugel commandeerde, tot dat ik om vier uuren de orders van uwe Koninglyke Hoogheid, om het vuuren te staaken, ontving."

„ De Defensie linie tegen het zuiden van de

Driekroonen kwam dus in 's vyands magt, uitgenomen 1) het Fregat *de Helper*, dat om den, ten laatsten al te overmagtigen, Vyand te ontkomen, deszelfs touwen kapte, en naar de *Stubben* stuurde; 2) de Repetiteur *de Elve* (*Elven*) die, na verscheidene grondschooten met doorschooten mast en takelage, en veele dooden en gekwetsten achter de *Driekroonen* vluchte; 3) en 4) de Kanonpraamen *Nyborg* en *Aggerhuus*, waarvan de eerste de andere op het sleeptouw genomen hadde, waarop beiden, by het zinken af, naar de kust gespoed waren. 5) de Gernersche dryvende Battery, zeer kwalyk gesteld, eindelyk 6) het Blokschip *Dannebrog*, het welk, kort na den slag, in de lucht vloog. Ongeacht de oogschynlyke schade, ben ik verzekerd, dat de Vyand zo wel aan manschap als scheepen aanzienlyk geleeden had; ook zyn de voordeelen van den zege slegts onbruikbaare wrakken, met meerendeels vernagelde stukken en overboord geworpen kruid."

„ Het getal der dooden en gekwetsten laat zich niet opgeeven; ik stel hetzelve echter tusschen de 16 à 1800 Man. Op de eerste lyst, moet ik met smert, den Capitein Thura Chef van het Blokschip *Inboorlingsrecht* (*Infodsretten*), den eersten Lieutenant Hauch, Chef van het Fregat *Kroonburg*, gelyk ook meerdere braave Officieren aanvoeren. Onder de gewonden staat vooreerst de Chef van het Schip *Dannebrog*, Kapitein Ferdinand Braun, die, behalven verscheidene ligte wonden, de regte hand verlooren heeft."

„ Voor den lof van den moed der Officieren en Manschap kan ik geene uitdrukkingen vinden. De slag zelve kan dien alleen beschryven."

Doquen, den
3 April 1801.

Olfert Fischer.

X. HOOFD-

X. HOOFDSTUK.

LEERBOEK der AARDRYKSKUNDE, door A. C. GASPARI, *Leeraar in de Wysbegeerte, en Hoogleeraar in de Geschiedkundige Wetenschappen te* Oldenburg. *Uit het Hoogduitsch, door* S. VAN EMDRE. *In twee Deelen. Met Kaarten. Eerste Deel. Te* Amsterdam, *by* J. Allart, 1800. 366 *Bladz. gr. Octavo.*

De Werkzaame VAN EMDRE deelt ons by deze Vertaaling mede eene der nieuwste Aardrykskundige Werken, dat naamlyk van den *Oldenburgschen* Hoogleeraar GASPARI, waaromtrend de kundige Vertaaler in zyne Voorrede, *Bladz.* v. zegt:

„ Ten aanzien van de aarde *in 't gemeen*, verkiest de Aucteur niet, gelyk voorheen, dezelve in 4, maar 5 deelen te behandelen, en houdt voor een vyfde Waerelddeel dat land, 't welk oudtyds slegts voor een gedeelte bekend was onder den naam van *Nieuw-Holland*, 't geen GASPARI met eenige Eilanden daar omstreeks onder den naam van *Austrasië* of 't *Zuiderland* doet voorkomen. By deze gelegenheid moet ik ook nog aanmerken, dat de Aucteur, in de behandeling van *Frankryk* die Republiek in derzelver uitgestrektsten zin beschryft, en 'er ook alle die landen onder bevat, welke de Franschen na de laatste Revolutie hebben overwonnen of in bezit genomen. Dus zal de Lezer verscheiden landen en steden, welke hy

voorheen in de beschryving van *Italië*, *Duitschland*, *Zwitserland* en *de Nederlanden* zogt, nu in dit werk in *de beschryving van Frankryk* vinden. Niemand bevreemde zich dit, die weet, dat men voor veele jaaren den *Elsas* met deszelfs steden in den Opper-Rhynschen Kreitz van Duitschland, en 't hedendaagsch *België* als een gedeelte van den tienden of Burgundischen Kreitz van Duitschland beschouwde, doch nu onder Frankryk of de Fransche Republiek vindt; geen kundig Geographist zal b. v. in een hedendaagsch werk over de Aardrykskunde de steden *Straatsburg* in Duitschland, noch *Maastricht* in onze Republiek zoeken. De Lezer houde dus in 't oog, dat de Professor een *nieuw* werk over deze nuttige wetenschap geschreven heeft."

Het werk zelf bestaat uit eene breedvoerige algemeene Inleiding van 90 Bladz. voords heeft men de beschryving van *Europa*, van *Duitschland*, breedvoerig, van *Helvetiën*, *Italië*, *Frankryk*, *Spanje* en *Portugal* in dit eerste Deel. Alles opgehelderd met eene afbeelding van het zonnestelzel en vyf gekoleurde Landkaarten: de Aardkloot, Europa, Duitschland en Zwitzerland, de Fransche Republiek, Spanje en Portugal.

Men heeft op dit Werk van GASPARI meer dan ééne bedenking en aanmerking gemaakt, over derzelver gewigt zullen wy niet oordeelen, noch ons in den twist deswegens mengen; dat het niet zonder gebreken en misvattingen is, bewyzen de aantekeningen van den kundigen Vertaler, die op hare plaatzen onder de bladzyden gesteld zyn; doch daar tegen zal echter ook niet ontkend kunnen worden, dat het werk zyne verdiensten heeft. Zie hier wat GASPARI Bladz. 93 enz. van de *Producten*, *Manufacturen*, *Fabrieken*, en *Koophandel* van *Europa* schryft:

„ *Europa* heeft weinige voortbrengselen, die aan

aan 't zelve oorspronglyk eigen zyn, de meeste zyn van een buitenlandsche herkomst. Van deze zyn die dingen, welke men minst ontbeeren kan, reeds voor den aanvang eener geloofbaare geschiedenis, met de eerste bewooners van *Europa* aldaar ingebragt. De edele vrugten zyn deels ten tyde der Romeinsche heerschappy, deels geduurende de kruistogten, uit 't Oosten, eenige ten tyde der ontdekking van de nieuwe waereld, uit *America* naar *Europa* overgebragt en inlandsch gemaakt. Zo is dit waerelddeel met alle de rykdommen der natuur verzorgd, welke eene gematigde luchtstreek kan voortbrengen; doch de grond van *Europa* vordert voor 't grootste deel eene verstandige toebereiding en vlytige bearbeiding. Alle takken der Oeconomie, en in 't gemeen van natuurlyke voortbrengselen, hebben in *Europa* op eene kunstmatige en kundige wys plaats, en inzonderheid wordt de akkerbouw en veeteeld tot eene grootere volkomenheid gebragt. *Het koorn*, de hoofdneering van *Europa*, groeit overal tot naar den polaircirkel toe, en wel in gewoone jaaren in eene toereikende menigte. De Noordelyke landen hebben aan de *Aardappels* eene voortreflyke vervulling bekomen. Aan menigvuldige moeskruiden tot nooddruft en lekkerny ontbreekt 't slegts in de Noordelyke deelen. Tot daar toe strekt zich ook de bouw der *Ooftvrugten*, en de Noordelyke gewesten worden met de edelste zoorten uit meer Zuidwaards gelegen landen voorzien. *De Wynbouw* wordt in *Europa* tot boven den 60sten graad der breedte geoeffend. Aan *Vlas* en *Hennip* heeft *Europa* overvloed; maar *zyde* heeft 't zo weinig, als *'t bontwerk* voor 't tegenwoordige toereikend is. *Boomwol* en *Zuiker* kunnen slegts de Zuidelykste deelen opbrengen, en 't gebrek aan *hout* wordt geduurig grooter. *Verscheurende* en *vergiftige* dieren zyn 'er weinig, en 't nadeel, dat

voormaals door wilde dieren werd veroorzaakt, neemt aanmerkelyk af. Daar tegen wordt de voordteeling van *tamme dieren*, inzonderheid van hoornvee, schaapen en paarden steeds meer en meer voordgezet en uitgebreid. Alle Europische wateren zyn *vischryk*, vooral is de *haring* een belangryk geschenk der Europische wateren; maar de stokvisch (*) en walvisch moeten de Europeërs in vreemde waerelddeelen zoeken. *Europa* heeft byna alle *mineralen*, hoewel de kostbaare, als edelgesteenten en goud, in geringer hoeveelheid en niet zo goed als in andere waerelddeelen zyn; daar en tegen overvloed van yzer, koper, tin en lood, kwikzilver en andere halve metalen, nuttige zoorten van steen, zout, koude en heete mineraale bronnen."

„ De Europische Manufactuuren en Fabrieken hebben zulk een uitgestrekten omvang en zodanig eene trap van volkomenheid bereikt, dat slegts weinige volkeren van andere waerelddeelen iets dergelyks kunnen opleveren. Allerlei zoorten van mineralen, die eene behandeling tot nut, gemak en luxe nodig hebben, worden bearbeid, en niet alleen de Europische, maar ook de buitenlandsche in menigte. De ongelooflyke menigvuldigheid dezer gewerkte dingen, de bewonderenswaardige kunst, die in veelen derzelver doorstraalt, de aanhoudende werkzaamheid, om ze door nieuwe uitvindingen, door verbeteringen, tekening, mechanische behandeling eene inwendige goede en uitwendige fraaije gesteldheid te geven, en nader tot de hoogste volkomenheid te brengen, maakt dit gedeelte der menschelyke kunst in *Europa* tot een voor-

(*) *De Stokvisch* dunkt my, kan men gemaklyk tot *Europa* brengen, dewyl zy in zeën gevangen wordt, die tot dit waerelddeel worden gerekend.

De Vertaaler.

voorwerp van eene byzondere vlyt; daar de fabriceerende volken der andere waerelddeelen zich vergenoegen met de in gebruik zynde mechanifche handgreepen. Doch byzonder is 't *de Koophandel*, waardoor *Europa* zich boven alle andere waerelddeelen op eene buitengewoone wyze doet zien. Door de goed gebaande en fleeds onderhouden landwegen van 't eene eind tot 't ander, en hoofdzaakelyk de ongemeen gelukkige verdeeling der zee en bevaarbaare ftroomen, die byna overal eene communicatie te water openen, welke men nog hier en daar door kunftige kanaalen is te hulp gekomen; hier door wordt een gemakkelyker en levendiger verkeer onder de gezamenlyke Europifche landfchappen onderhouden, waar tegen de lastige karavaanen, en 't angstvallig bevaaren der kusten door *Aziaanen* en *Afrikaanen* in geen vergelyking komen kan. Nog veel meer verheft zich *Europa* door zyne groote fcheepvaart en algemeene koophandel, waardoor de Europeërs met alle deelen der aarde, zo ver de zee open is, in verbindtenis ftaan, en niet flegts met de fchatten van vreemde landen zich verryken, en deze hunnen overvloed toevoeren, maar ook deze landen, zelfs door eenen tusfchen beiden komenden handel uit 't eene land in 't ander, elkander meer naby brengen, en met elkander bekend worden. Zy hebben zich niet flegts met den blooten koophandel vergenoegd, maar om deze fchatten geheel te bezitten, en eenige ryke landen naar hun welgevallen ten nutte te maken, uitgevonden, om die in bezitting te nemen, en een gedeelte der waereld, 't geen hun Vaderland in groote ver overtreft, zich met geweld onderworpen gemaakt; en dit hebben niet flegts ftaatsbeftuuren, maar zelfs gezelfchappen van kooplieden gedaan. Wat de Europeërs uit hun Vaderland uitvoeren zyn fchier eeniglyk voordbrengfelen van kunst, fabrieken en manufac-

tuu-

tuuren; wat zy invoeren, producten der natuur, deels ruwe ſtoffen tot derzelver kunstbewerking, deels voorwerpen van ſmaak en pronk, welke zy tot eene behoefte hebben gemaakt. Uit *Azia* wordt hoofdzaaklyk ingevoerd: ſpeceryen, zyde, boomwol, kemelshair, koffy, thee, tabak, pelswerk, eene menigte Apothekerswaaren, peerlen en edelgeſteentens; van Fabriekwaaren boomwolle ſtoffen, leder, porcelein, en verlakte werken. De voornaamſte uitvoer derwaards beſtaat in zilver en goud en in wollen waaren. Uit *Afrika* komt naar *Europa*, inzonderheid goud en koper, elpenbeen, boomwol, gommen, eenige kruideryen, en in geval van nood ook koorngraanen; daar en tegen gaan eene menigte gefabriceerde dingen daar heen, byzonder van metaalwerken, die tot in 't binnenſte van *Afrika* komen. *Amerika* levert aan ons waerelddeel de middelen tot deszelfs magt en overdaad door de verbaazende goud en zilvermynen, en veele andere belangryke waaren, als zuiker, koffy, kakao, boomwol, verfſtoffen, Apothekerswaaren, tabak, huiden, pelswerk en edelgeſteenten. Met *Auſtraſiën* ſtaat *Europa* tot nog toe in geen verbintenis van handel, doch de grond voor 't toekomende is reeds gelegd."

Indien de Uitgave van het Tweede Deel der Vertaling uitgeſteld wordt, tot een algemeene Vrede het Staatkundig ſamenſtel van *Europa* zal bepaald en vastgeſteld hebben, zal de Vertaaler gelegenheid hebben, om de nodige veranderingen in dit Werk te maken en by te voegen.

LET-

LETTER-NIEUWS.

VOOR BEMINNAARS VAN DEN GODSDIENST.

De gewigtige *Onderwerpen* der *vyf* eerste Nommers van het *Zesde Deel*, van het geacht en nuttig Weekblad, *De Ongeveinsde Christen*, door den Profesſor Y. VAN HAMELSVELD geſchreven, en te *Amſterdam* by M. de Bruyn, in de Warmoesſtraat gedrukt, ook alom by de Boekhandelaars in de Bataafſche Republiek te bekomen, zyn de volgende: *Inleiding.— Geſchiedenis der Nederlandſche Geloofsbelydenis. — Merkwaardige Brief der Nederlandſche Hervormden, vóór de eerſte uitgave der Geloofsbelydenis geplaatst. — Eenige algemeene Aanmerkingen over de Nederlandſche Geloofsbelydenis. — Het beſtaan en de eigenſchappen van GOD. — Kennis van GOD, uit de rede en uit de Heilige Schrift.— Godlyke oorſprong van den Bybel.— Lyst der Heilige en Godlyke Schriften.— Godlyk gezag des Bybels.— De Apokryfe Boeken niet Godlyk.* Wetenswaardige Onderwerpen, zeer geſchikt, om den Leeslust optewekken en gaande te houden. Hierom wordt ook dit Weekblad door het godvruchtig gedeelte onzer Natie, by aanhoudendheid, met graagte en vrucht gelezen. De arbeidzaame Hoogleeraar, daar door aangemoedigd, wendt alle zyne pogingen aan, ten einde, onder den Godlyken zegen, de verlichting en ſtichting zyner leesgierige Landgenoten meer en meer te bevorderen. Heeft de Profesſor, in de LII Nommers van het *Vierde Deel* van dezen *Ongeveinsden Christen*, de LII Zondagen des *Heidelb. Katechismus* verklaard; heeft

heeft hy daardoor aan de houders van dit Weekblad groot genoegen gegeven; en blyft hy het nut zyner Lezeren gestadig op het oog houden; hy zal in dit *zesde Deel*, een niet minder gewigtig Stuk, naamlyk, *de Belydenis des Geloofs der Gereformeerde Kerk in Nederland, in XXXVII Artykelen begrepen*, op gelyke wys, als voorheen, den Heidelbergschen Katechismus, verhandelen, gelyk reeds uit den inhoud der negen eerste Nommers van dit Deel te zien is. Daar in verscheidene Gemeenten van ons Vaderland, byzonder in de aanzienlyke Gemeente van *Amsteldam*, openlyk over die XXXVII Artykelen gekatechizeerd wordt; daar zy, naar de Kerkenörde der Hervormden, door de Hervormde Leeraars onderteekend worden, en niet minder dan eene *Geloofs-Belydenis* der Hervormde Kerk in Nederland bevatten; zoo kan deze keus den tegenwoordigen Houderen van dit Weekblad niet anders dan alleraangenaamst en nuttigst wezen, en moet veele anderen aansporen, om het insgelyks naar te houden; te meer, daar de uitvoering allen lof verdient, en van de voorige *vyf Deelen* nog compleete Exemplaren te bekomen zyn. — Alle Saturdagen wordt by M. de Bruyn, te *Amsteldam*, en by alle Boekhandelaars in de Bataafsche Republiek, van dit Weekblad een nieuwe Nommer, à 1½ Stuiver, uitgegeven, om, als een stichtlyk *Zondagsblad*, op des Heeren Dag, met nut gelezen te worden.

Het *Nieuwe Testament alleen*, met de *Aanmerkingen, onder den Text*, door YSBRAND VAN HAMELSVELD, van veelen begeerd zynde, by gelegenheid der nieuwe Uitgaaf by Inteekening, van het geheele *Bybelwerk* van dien *Schryver*; zoo bied de Uitgeever van deeze Nieuwe Druk, J. Allart, te *Amsterdam*, insgelyks zulks nog ter Inteekening aan, tot *Ultimo Maart* deezes Jaars, voor den Prys van *f* 5:— in plaats van *f* 14:— zo als hetzelve by de eerste Uitgaaf by M. de Bruyn, te *Amsterdam* gekost heeft; dus worden die geene verzogt, welke het *Nieuwe Testament* op bovengemel-

melde voorwaarden, *apart* mogten verkiezen, zich voor den bepaalden tyd aantemelden, by bovengemelden Uitgeever en alomme by de Boekverkopers. Het getal der Inteekenaaren op het Compleete Werk voldoende zynde, is hetzelve reeds ter Persse gebragt en de Uitgeever hoopt, binnen den loop dezes Jaars, hetzelve *Compleet* aan de Inteekenaaren afteleveren. Er kan insgelyks tot den bepaalden tyd ook nog ingeteekend worden op 't geheele Werk, O. en N. T. Compleet.

Onderzoek na de Oogmerken, waarmede, en de wys, hoe, de Lydens-geschiedenis van den Heiland, door elken Christen, moet overwogen worden.— Iets ter voorbereiding myner Medechristenen voor de viering der Lydens-weeken, door J. L. WOLTERBEEK, Predikant te *Amsteldam*, in gr. 8vo. is heden van de Pers gekomen en wordt uitgegeven by den Boekverkoper Swalm, en is alom te bekomen. De prys is 11 St.

By denzelven en J. Vriese, is ook nog te bekomen: *Leerrede by den aanvang der XIX Eeuwe*, door J. RYSDYK TAKENS, Predikant te *Amsteldam*, gr. 8vo. De prys is 6 St.

J. C. ten Bosch, Boekverkoper te *Utrecht*, heeft voor de 3de maal Herdrukt, en zyn mede alom verzonden, als ook te *Amsterdam* by van Vliet, Diederiks en Brave te bekomen; *Christelyke Overdenkingen*, geschikt na den tegenwoordige toestand des Vaderlands, in 6 Stukjens, waarmede dit Werk compleet is. Ook voor die dezelve ontbreeken zyn aparte Stukjes te bekomen. Dit uitmuntend Werk is eenig in zyn soort. In deeze 15 uitmuntende Overdenkingen, worden de Rampen en Oordeelen die Nederland drukken, kortelyk geschetst in eene zeer vloeijende en aangenaame styl, zeer geschikt voor Heeren Predikanten en Nazireërs, om by plegtige Verbods en Bededagen, 'er nuttig gebruik van te kunnen maken. Men behoeft de Beoordeelaars der *Nieuwe Vaderl. Bibliotheek* maar na te zien, met wat gunstige aanpryzing zy dit Werk beoordeelen.

II. Geeft mede uit: *Tweede Brief aan den Schryver tegen de Eeuwrede van den Wel Eerw. Heer* A. KOK, Predikant te *Utrecht*, waarin dezelve in eenige belangryke Stukken nader wederlegd wordt, in gr. 8vo. a 10 St. Van het eerste Stukje zyn ook nog Exemplaaren te bekomen, en mede verzonden te *Amsterdam* by van Vliet, Diederiks, W. Brave, H. Vermandel, de Wed. Döll, Saakes, D. Tol en J. Tiel; *Haarlem* Augustini; *Leyden* van Thoir en Du Saar; *'s Hage* Thierry en

en Bakhuysen; *Rotterdam* Hofhout en van den Dries; *Delft* de Wed. de Groot, en verders in alle Steden.

III. Nog geeft dezelve uit: *Leevens-Tafereel van Cebes den Thebaner* Uit het oorsprongtlyk Grieksch vertaald door den Heer G. C. SPAAN, Student in de H. Godgeleerdheid, in kl. 8vo. op best pap. a 6 St. en zyn mede alom verzonden.

In de Boekwinkel van L. Groenewoud, in de Haringpakkery, zyn de volgende Werken te bekomen:

I. *Reukwerk der Heiligen*, in Morgen- en Avondgebeden, en meer dan honderd toepasselyke Gebeden, door den Hooggeleerden Heer Do. J. ZOLLIKOFFER; met eene aanpryzende Voorrede van P. CURTENIUS, a 15 St.

II. *Nagelaten Leerredenen* van DE LEEUW en NAHUYS, over *den Brief van Judas*, in gr. 8vo. a *f* 1 - 16. in plaats van *f* 2 - 10.

III. *Het Boek der Psalmen*, na de nieuwe Beryming, geheel op Noten voor Zang en Bas, door J. DE PASSIUS, Organist te *Vianen*, a *f* 1 - 16 in plaats van *f* 5 - 4.

IV. GROENEWEGEN, *De Lofzangen Israëls*.

V. *De verloren Zondaar gezogt en gezaligt*, door N. VAN LEEUWAARDEN, a 5 St.

Te *Amsterdam*, by Joh. van der Hey, wordt uitgegeven: *Gesprekken en Overdenkingen over het Lyden en Sterven van onzen Heere Jesus Christus*, door W. L. KRIEGER, Predikant in *'s Hage*. Drie Deelen in gr. 8vo. compleet, met het Pourtrait van den Autheur, door VINKELES, de prys is *f* 9 - 16 — 't Pourtrait apart a *f* 1 : — Dit Werk, verdeeld in LVI *Overdenkingen*, volgens de orde, waarin de Lydensgeschiedenis van J. C. in de Hervormde Gemeente van *Amsterdam* behandeld wordt, is ten uiterften geschikt om by die gelegenheid gelezen en overwogen te worden, terwyl de tusschengevoegde XII *Gesprekken*, in een aangename en onderhoudende styl geschreeven, en zoo wel ter inleiding der Overdenkingen, als tot opheldering van eenige daarin voorkomende zaken strekkende, niet weinig bydragen, om dit Werk als een zeer nuttig *Huisboek* aantepryzen.

By J. Allart, Boekverkoper te *Amsterdam*, is in den Jare 1801 van de Pers gekomen en alom verzonden:

I. *Verhandelingen* van 't Genootschap, tot Verdediging van den *Christelyken Godsdienst*, in *'s Hage*, door MEYER, CLARISSE, FEITH, BOOTH, EPPENS en MOLLER, voor de Jaaren 1799 en 1800, 3 Stukken, met Scheurleer in den *Haag*.

II.

II. *Natuurkundige Verhandelingen* van de Maatschappy der Wetenschappen te *Haarlem*, Iste Deel 2de stuk, met pl.

III. *Nieuwe Verhandelingen* van 't Bataafsch Genootschap der *Proefonderyindelyke Wysbegeerte* te *Rotterdam*, groot quarto, 2de Deel, met plaaten.

IV. H. MUNTINGHE, Prof. te *Groningen*, *Geschiedenis der Menschheid* naar den *Bybel*, 1ste Deel.

V. E. J. GREVE, Prof. te *Franeker*, *de Brieven van Paulus*, uit 't Grieksch vertaald, met Aanmerkingen, 2de Deel, behelzende den *Eersten Brief aan de Corinthen*.

VI. *Vaderlandsche Historie*, vervattende de Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden, ten vervolge van WAGENAARS Vaderlandsche Historie, 26ste en 27steel, met pl.

VII. *De Republiek der Vereenigde Nederlanden*, zints de *Noord-Amerikaansche Onlusten*, tot op den tegenwoordigen tyd, 26ste en 27ste Deel, met plaaten en pourtraiten.

VIII. *Naleezingen* voor de *Vaderlandsche Historie* van J. WAGENAAR, door Mr. H. VAN WYN, 2de Deel.

IX. M. STUART, *Romeinsche Geschiedenissen*, 18de en 19de Deel, met plaaten en kaarten.

X. ALEXANDER *de Veroveraar*. Door Dr. FESSLER. Uit 't Hoogduitsch, door M. STUART.

XI. *Beknopt Handboekje der Vaderlandsche Geschiedenissen*, door C. V. D AA, 12vo. 2de en 3de Deeltje, met plaaten en pourtraiten.

XII. P. WEILAND, *Nederduitsch Taalkundig Woordenboek*. Letters B. C. D.

XIII. *Reize van den jongen Anacharsis* door *Griekenland*, vertaald door M. STUART, met plaaten en kaarten, 10de Deel.

XIV. J. COOCK, *Reize rondom de Waereld*, vertaald door J. D. PASTEUR, 8ste en 9de Deel, met kaarten en plaaten. Geheel volledig zo als de origineele Engelsche Editie.

XV. F. L. GRAAVE VAN STOLBERG, *Reis door Duitschland*, *Zwitserland*, *Italien* en *Sicilien*, vertaald door J. LUBLINCK, *de jonge*, met plaaten, 4de Deel.

XVI. G. STAUNTON, *Reis van Lord* MACARTNEY, *naar China*, 6de en 7de Deel, met alle de schoone plaaten en kaarten, zo als ze in 't *origineel* voorkomen.

XVII. *Reize van* DE LA PÉROUZE, in de Jaaren 1785-1788, met plaaten en kaarten. Naar 't Fransch, Iste Deel, door Mr. J. V. D. LINDEN, *Adv.* te *Amsterdam*.

XVIII. *Zendelings-Reis naar den Stillen Oceaan*, onder 't bevel van JAMES WILSON. Uit 't Engelsch Met kaarten en plaaten, 1ste en 2de Deel. Met eenen Brief over deze

en soortgelyke ondernemingen, ten onzen tyde, ook in ons Vaderland. Door J. HERINGA E. z. Hoogleer. te *Utrecht.*

XIX. W. G. BROWNE, *Nieuwe Reize naar de binnenste gedeelte van Afrika*, door *Egypte*, *Syrie* en *le Dar-four*, waar nimmer te voren eenig Europeaan heeft gereisd. Gedaan in de Jaaren 1792—1798. Naar 't Engelsch, 2de Deel.

XX. *De Staatkundige Handhaving van der Ingezetenen Gezondheid en Leven*; aangeprezen en in eenige proeven voorgedragen door M. VAN GEUNS, Med. Doctor, Professor, Archiator, &c. te *Utrecht.* Uit 't Latyn vertaald door H. A. BAKE, Med. Doct. Prælect. &c. te *Leyden.* Met bygevoegde Verhandelingen van den Schryver en een Brief van den Vertaaler.

XXI. *Huiszittend Leeven*, bevattende eenige Mengelstoffen over afzonderlyke en, voorheen, weinig of niet bewerkte onderwerpen, betreklyk de Letter- Historie- en Oudheidkunde van *Nederland*, door Mr. H. VAN WYN, 1ste Deel 1ste Stuk.

XXII. *Tafreelen van de Staatsomwenteling in Frankryk*, 12de en 13de Deel, met plaaten en pourtraiten.

XXIII. *Korte Schets der Fransche Omwenteling*, door een Genootschap van Latynsche Schryvers.

XXIV. *Huishoudkundig Handboek*, voor den Stedeling en Landman, 4 Deelen, met naar de natuur getekende en gecouleurde plaaten, 2de Deel.

XXV. G. CARTER, *Belangryke Geschiedenis* van 't verongelukken op de Kaffers Kust, van 't Eng. O. I. Schip de *Grosvenor*

XXVI. PLUTARCHUS, *de Levens van doorluchtige Grieken en Romeinen* onderling vergeleeken, uit 't oorspronglyk Grieksch, geheel op nieuw vertaald, en met zeer veele aantekeningen opgehelderd, door E. WASSENBERH en H. BOSSCHA, Hoogleeraaren te *Franeker* en *Harderwyk*, 9de Deel, met pourtraiten.

XXVII. *Het Leven van* BUONAPARTE. Naar 't Fransch door Mr. J. V. D. LINDEN, *Adv.* te *Amsterdam*, 2 Stukjes, met plaaten.

XXVIII. BUFFON, *de algemeene en byzondere Natuurlyke Historie*, 19de en 20ste Deel, in gr. 4to. met naar 't leven gecouleurde en ongecouleurde afbeeldingen

XXIX. ——— *de Natuurlyke Historie der Vogelen*, 1ste Deel, insgelyks met gecouleurde en ongecouleurde plaaten, in gr. 4to

XXX. J. F. MARTINET, *Kort Onderwys in de Geografy*

of

of *Aardrykskunde*. Overzien en uitgebreid door A. VAN DEN BERG, Predikant te *Arnhem*. Met kaartjes.

XXXI *De Geschiedenis der Jacobynen verkort*. Door den Abt BARRUEL.

XXXII. FREVILLE, *Levensbeschryvingen van Beroemde Kinderen*. of voorbeelden voor de Jeugd, om te dienen tot een Leesboek, en tot onderwys voor Kinderen, in 12vo, met plaatjes, 3de Deeltje.

XXXIII. MARIA, *of 't ongeluk van Vrouw te zyn*. Door M. WOLLSTONECRAFT GOODWIN. Uit 't Engelsch.

XXXIV. *Gedichten van J.* DE STOPPELAAR, laatst Euangeliedienaar in de Gereformeerde Gemeente te *Gornichem*.

XXXV. CZAAR PETER III. Treurspel. Door A. KRAFT.

XXXVI. MARTINET en VAN DEN BERG, *Nieuw Geschenk voor de Jeugd*, 6de Stukje.

XXXVII *Magazyn* van Geschiedenissen, Romans en Verhaalen, 7de Deel, met plaaten.

XXXVIII. *Zak-Bibliotheek van Vernuft en Smaak*, kl. 12vo, 5de Deeltje, met plaatjes.

XXXIX. RICHARDSON, *Geschiedenis van* KAREL GRANDISON, op nieuw vertaald, met plaaten van VINKELES, 6de Deel.

XL. ——————— *Geschiedenis van* CLARISSA HARLOWE, op nieuw vertaald, met plaaten van VINKELES, 4de Deel

XLI. *Pourtrait van* Mr. L P. VAN DE SPIEGEL, laatsten Raadpensionaris van *Holland*. Proefdrukken met en zonder letters en ordinaire drukken.

NB. Artikel VIII, XIII, XV, XVI, XIX, XXXII, XXXVI, zyn thans geheel compleet.

By J. van Thoir te *Leyden* is van de pers gekomen, het 1ste en 2de Stuk, van het Werk getyteld: *Algemeen nuttige Natuurbeschouwingen*, tot bevordering der kennis van de *natuur;* den *Landbouw*, en *andere Wetenschappen* in beknopte afdeelingen voor iederen dag van het Jaar, ten dienste van Ouders, Leermeesters en jonge Lieden, in Huisgezinnen en Schoolen, door de Heeren ANDRÉ en BECHSTEIN, uit het Hoogduitsch naar den *tweeden druk* — van welk voortreflyk ontwerp men slechts de volgende *nuttigheid* heeft bekend te maken om te doen zien, waarom het zelve buiten 's Lands by een ieder die de Jeugd godsdienstige en andere algemeen nuttige kundigheden op de bevalligste en gemakkelykste wyze inprenten en leren wil, zoo algemeen als bestendig voor een al-

alzints nuttig en aangenaam geschenk is aangeprezen en ter een dagelyks Huis- en Handboek gebruikt wordt, als zynde voornaamenlyk geschikt

1. Om dagelyks tot kleine opwekkende zeer gemaklyk en leerzame voorleezingen met jonge Lieden te kunnen dienen, hen den korten inhoud daar van in het geheugen te prenten, hen daar over te onderhouden en by voorkomende gelegenheden, als b. v. by wandelingen door het beschouwen van verschillende natuur-voortbrengselen het geleerde dagelyks te laten toepassen.

2. Het jeugdig hart gevoelig te maken voor de schoonheden der Natuur, en als van zelven daar uit ieder oogenblik ter dankbaare erkentenis, eerbiediging en aanbidding van het Opperwezen op te leiden: de onberekenbare nuttigheden van alle geschapene voorwerpen, gelyk ook de verschillende Kunsten en Handwerken te leeren kennen, hun het gebruik derzelven voor het gemeene leven te laaten inzien, en hen daar door ook te bevryden om dezelve te misbruiken, de Dieren wreedelyk te mishandelen of te verachten.

3. Voor de Ouders verstrekt *dit zoo algemeen geacht Werk* tot een gemakkelyk dagelyks onderwys vooral aan zulken welke het land bewoonen, of op hunne Buiten-verblyven de gelegenheid van gewoon Schoolonderwys voor hunne kinderen missen; immers hier wordt hen op iederen dag des Jaars een aangenaam en nuttig ontwerp of taak voorgelegd om hunne Kinderen over belangryke onderwerpen op het land vooral, op ieder oogenblik aanwyzing te doen en te onderhouden, hen te ondervragen en hun verstand te oeffenen, door het maken van overzettingen of uittrekselen als andersints, en hen hier door eene gemakkelyke, aangenaame en alsints nuttige bezigheid te verschaffen, en de Jeugd, hier door voor de zoo in alle opzigten, schadelyke en verdervende ledigheid te bewaaren, enz.

4. Eindelyk en vooral is dit werkje inzonderheid ook geschikt ten gebruike der Nederlandsche Schoolen, in welken het den Onderwyzer dienen kan zo tot een gemaklyk Handboek als tot een ryken vooraad van dagelyksche Leesoeffeningen, zoo veel te nuttiger voor zyne Leerlingen, als dezelve steeds van eenen aangenaame en onderhoudende inhoud zyn, en zoo veel te belangryker teffens daar deze hen ieder oogenblik de gelegenheid geeft tot het doen van breedere uitleggingen en verklaaringen, die ook by het doen van de uitspannings-wandelingen in hoven en velden dadelyk op-

de.

de voorwerpen der Natuur toegepast en daar door dubbel nuttig kunnen gemaakt worden.

NB. Met iederen Maand wordt 'er een Stuk van dit Werk uitgegeeven voor den matigen prys van 12 Stuivers.

By W. van Vliet, te *Amsteldam*, is thans te bekomen, en alom verzonden:

I. *Fabelen* en *Vertelsels*, door H. Riemsnyder. In gr. 8vo, a *f* 1:2 — Bevattende een voorraad van 80 uitgezogte onderscheidene Onderwerpen, welke uit een aantal van beroemde Hoogduitsche Dichters zyn uitgekoozen.

II. *Liedjes voor Kinderen*, door H. Riemsnyder. In 8vo, à 12 St. — Dit aangenaam en nuttig geschenk voor de Jeugd bevat een menigte lieve onderwerpen; terwyl de gemeenzaame Zangwyzen dienen, om dien heilzaamen indruk der Liedjes, onder een vrolyk gezang, te versterken.

III. *De beschaafde of welleevende Juffrouw*; voorgesteld in een veertigtal belangryke Brieven van een *Moeder* aan haare *Dochter*, over de Opvoeding en gemeenzaamste pligten in de Zamenleving. In gr. 8vo. à *f* 1:5.

MAGAZYN van TUIN-SIERADEN, of

Verzameling van Modellen van Aanleg en Sieraad, van groote en kleine *Lusthoven*, voornamelyk van dezulke die, met weinig kosten, te maaken zyn. Getrokken uit de voornaamste Buitenlandsche Werken, naar de gelegenheid en Gronden deezer Republiek gewyzigd, en met veel nieuwe *Platte Gronden* en *Sieraaden* vermeerderd, door G. van Laar. Eerste Aflevering, in groot *Quarto Formaat*, gedrukt op Roijaal Schryfpapier.

Dit Werk, het welk voor de Beminnaars van Tuinen en Lusthoven niet dan nuttig en aangenaam kan zyn, en waarin yder naar gelange van de uitgestrektheid van zynen grond, zodanige Sieraaden en ontwerpen zal aantreffen, welke zynen aanleg zullen kunnen verfraaijen; wordt uitgegeeven met zeer fraai *gecoleurde* en ook *ongecoleurde* Afbeeldingen der *Sieraaden* en *Platte Gronden*, te *Amsterdam* by J. Allart. En ten einde de Uitgeever zou kunnen berekenen, hoe veele Exemplaaren gecoleurd hy zoude behoeven, is in alle de Boekwinkels in Nederland een Exempl. gecoleurd en een ongecoleurd voor handen, ter bezichtiging, wordende de geene welke van dit Werk zich gelieven te voorzien, verzogt aan hunne respective Boekverkopers of aan den Uitgeever deezes optegeeven of zy hetzelve gecoleurd of ongecoleurd

leurd verkiezen; zullende als dan dadelyk het 1ste Stuk aan hun worden afgeleverd. Eene Beschryving der Sieradiën vindt men by de Platen, bestaande deeze eerste aflevering uit 8 stuks, waaronder één grote en twee kleinere Platte gronden voor den aanleg van fraaije, zogenaamde *Engelsche Partyën*, welke origineel zyn. De prys gecoleurd is *f* 3:— ongecoleurd *f* 1:16—

By J. Allart, Boekverkoper te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen en alomme verzonden, de allerlaatste en merkwaardigste Reize naar de binnenste gedeelten van *Africa*; waar nimmer te vooren eenig Europeaan gereisd heeft. Deeze Reis, bestaande uit 2 Deelen in gr. 8vo. met naauwkeurige Kaarten van de Reisroute, is gedaan door *Egypte*, *Syrie* en het bevorens onbekende Koningryk *le Darfour*, door W. G. Browne, uit het Engelsch vertaald. Behalven een groot aantal vreemde Byzonderheden, betreffende de Zeden, Gewoonten, Leevenswyze, van zonderlinge en vreemde Volkeren, in het binnenste van *Africa* ontdekt, vindt men ook in deeze zeer interessante Reize, nauwkeurige en volledige Beschryvingen, tevens met de tegenwoordige toestand der Inwooneren, van zo veel gedenkwaardige plaatsen der Oudheid, welke natuurlyk ieders aandagt wekken en verdienen, als van *Jerusalem*, *Bethlehem*, *Nazareth*, *Damascus*, *Samaria*, *Rama*, *Tyrus*, *de Berg Thabor*, *de Bergen van Ebal en Gerizim*, *de Berg Karmel*, *den Olyfberg*, de tegenwoordige gesteldheid der plaatze van het *Heilige Graf*; waaromtrent hier verscheide aanmerkenswaardige byzonderheden voorkomen.

NB. De Boekverkopers, welke nog compleete Exemplaaren van dit Werk in commissie overig hebben, worden verzogt dezelve aan den Uitgever terug te zenden, terwyl 't zelve byna is uitverkogt.

TEN GEBRUIK IN DE LATYNSCHE SCHOOLEN.

By A. en J. Honkoop, te *Leyden*, zyn gedrukt en te bekoomen:

I. *Rudimenta Linguæ Latinæ.* Editio altera et emendatior, 8vo.

II. G. J. Vossii, *Grammatica Latina*, curavit A. H. Westerhovius, 8vo. Editio Omnium novissima.

III. ——— *Rudimenta et Grammatica Ling. Græcæ*, 2 partes.

IV.

IV. F. GEDIKE, *Grieksch Leesboek* voor Eerstbeginnenden, waar achter een Grieksch en Nederd. Lexicon van alle de woorden, dewelke in dit werkjen voorkoomen, in 12vo.

V. ——— ——— *Latynsche Chestomathie*, of nuttig Leesboek voor de middelste en hoogere Clasfe der Latynsche Schoolen. Uit de beste Auctores Clasfici verzameld, in 12vo.

VI. M. T. CICERONIS, *Oratine Selectæ* cum notis ZURCKII cui Præfatus est J. A. NODELL, in 8vo.

VII. J. J. G. SCHELLER, beknopte Latynsche Spraakkonst, 2de vermeerderde Druk.

VIII. J. G. ROCHLING, Handleid. tot de *Syntaxis* der Lat. Taal, waar achter *Themata*, bestaande in Histor. Natuurk. en Zedel. Onderwerpen, 8vo.

IX. DAMM Compend. Historiæ Fabulosæ Latine versa a C. T. NAGEL, cum Fig. (dit Werkje van DAMM is der Jeugd *zeer aangeprezen* door Prof. RUHNKENIUS, in zyne Præfatie voor SCHELLER's *Lexicon* lat. belg. als zynde het beste Werkje over de Mythologie.)

X. VIGERUS, de Idiotismis L. Græcæ cum notis H. H. HOOGEVEEN. Editio Secunda 8vo. maj.

BEKENDMAKING.

Volstrekt niet langer dan deeze Maand wordt nog voor den voorbeeldloos goedkoopen prys van *zeven Guldens en tien Stuivers* in plaats van *vier-en-twintig guldens* afgeleverd: het algemeen geacht *Nederlands Advys Boek*, of *Consultatien en Advysen van de voornaamste Rechtsgeleerden in Nederland*, door Mr. IZAAC VAN DEN BERG, R. G. tweede verbeterde druk 4 zwaare Boekdeelen in 4to ruim 3000 Bladz. beslaande — een Werk dat de *Consulten* en *Advisen* bevat van wel *vierhonderd der voornaamste Rechtsgeleerden* in ons Vaderland over de gewigtigsten questien *welken immer kunnen plaats hebben* —, dat naar het oordeel van doskundigen het *dagelyks Handboek* ende *Vraagbaak* behoort te zyn van elk *Lid* van eenige *Rechtbank* zo in de Stad als op het platte Land, van elke *Schout*, *Secretaris*, *Advocaat*, *Procureur*, *Notaris*, *Solliciteur*, of wie zich ook met het behandelen van Rechtszaaken, of het stellen van Acten bezig houden, zo wel als van hunne *Kweekelingen*; als ook van ieder *Koopman* of partikulier *Burger*, welke wegens zynen *eigen of hem aanbetrouwde zaaken* de gedagten van ervaaren Rechtsgeleerden wil kennen ten einde zich *voor schadelyke Procesfen te wagten*. — De aflevering geschiedt te *Amsterdam*, by M. Schalekamp, in de Warmoesstraat, No. 203. en in de meeste Boekwinkels in de Republick. Een berigt gratis.

Gemelde Boekverkooper levert mede af de volgende *Rechtsgeleerde Boeken* tot de daar by gestelde considerabel verminderde prysen.

1. *Bellium Juridicum*, of den *Oorlog der Advocaaten*, bevattende *Consultatien* en *Adyysen*, welken elkander *directelyk contrarieeren*, en welker gevallen allen in 't byzonder met gewysden bekragtigd zyn 4to 740 Bladz. voor *f* 1-16 in plaats van *f* 4. —

2. *Hedendaagsche Rechtsgeleerdheid* door Mr. U. Huber, vyfde verbeterde druk. gr. 4to ruim 1000 Bladz. voor *f* 4-10 in plaats van *f* 7. —

3. *Ordonnantiën* en *Instructiën* op den *styl* en *maniër van Procedeeren* voor den Hove van *Utrecht*, zo in civile als crimineele zaaken met aanteekeningen van W. J. van der Meulen 2 deelen 4to 1200 Bladz. voor *f* 2. — in plaats van *f* 5. —

Nog geeft gemelde uit:

Manier van Procedeeren in Holland, Zeeland en *West-friesland* door P. Merula, vermeerderd door G. de Haas. Nu op nieuw overzien en vermeerderd inzonderheid met de *manier van Procedeeren voor den hogen raad*, door Mr. D. Lulius en J. van der Linden, 2 deelen gr. 4to *f* 12-5—

BERICHT VAN *TEYLER'S* GODGELEERD GENOOTSCHAP.

Teyler's *Godgeleerd Genootschap*, niet onkundig van den nadeeligen invloed, welke voorgewende Verlichting en Hervorming in den Godsdienst kan hebben op de handhaving van denzelven, maar tevens wraakende de bekommering der zulken, die, uit deezen hoofde, alle Verlichting en Hervorming in den Godsdienst, als hoogstgevaarlyk afkeuren, vraagt:

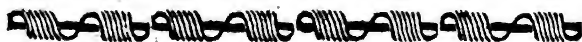
Waar aan kan men wenschlyke en heilzaame verlichting en Hervorming in den Godsdienst onderscheiden van heillooze en gevaarlyken? — *En welke zyn de geschikste Middelen om aan de Verlichting eene wenschlyke en heilzaame strekking*

king te doen neemen, en tevens de heillooze en gevaarlyke af te wenden?

De Prys, aan het bestgekeurde Antwoord toegelegd, is eene *Gouden Medaille*, ter waarde van *Vierhonderd Hollandsche Guldens*, buiten den Stempel. Die na deezen Prys willen dingen, moeten hunne Antwoorden zenden, *aan het Fundatie-huis van wylen den Heer* PIETER TEYLER VAN DER HULST, *by het Sleepers-hoofd te Haarlem*; vóór den Eersten December 1802, om beoordeeld te kunnen worden voor den achtsten April 1803.

De ANTWOORDEN moeten in goed leesbaar *Nederduitsch*, *Latyn*, *Fransch* of *Engelsch*, geschreeven zyn; verzegeld met een Cachet, en alleen ondertekend met een Spreuk; waarby een insgelyks gecachetteerd Briefje, dezelfde Spreuk ten opschrifte hebbende, en van binnen des Schryvers Naam en Adres bevattende.

Voorts houdt zich het Genootschap aan de Voorwaarden van deszelfs Bericht, in de *Hedendaagsche Vaderlandsche Letteroeffeningen*, in de *Boekzaal*, en in het *Monthly Review* te vinden, gelyk ook in een afzonderlyk *Blad*, in het Najaar van 1778, by de Boekverkoopers ENSCHEDÉ en VAN WALRÉ te bekomen.

SCHOOL-NIEUWS.

N Y M E G E N.

Op den 9den dezer, wierd in de Fransche kerk alhier de halfjaarige promotie onzer bloeijende Latynsche Schooljeugd, met de gewoone plegtigheid, gevierd.

De Rector E. J. B. SCHONCK, opende dezelve

ve met een welkomstgroet, in Nederduitsche dichtmaat, aan PALLAS: hier op oreerden drie wakkere en veel beloovende leerlingen van de bovenste Clasfis D. SMITS, *de magnanimitate*, A. E. DE BRUIN, *de linguarum cognitione, omnibus artibus et scientiis utilisſimâ* en J. A. VAN MANEN, *de virtute natalibus amicisque anteferendâ*, welke twee laatste tot Academische lessen bevorderd wierden.

Hier op volgde de bevordering en uitdeeling der pryzen aan de leerlingen van laagere Clasfen, die boven anderen in naarstigheid, hadden uitgemunt, met naame D. TYSSEN, N. G. FRANCKEN, C. DE ROOS, G. VAN NAS, L. NOORDUYN, M. J. DE MAN, W. A. VOSS, H. PREYERS, J. A. GAGEL, A. VAN BURCK, D. B. TYSSEN, W. L. F. VAN BRAKEL, B. J. BERKHOFF, F. W. RAPPARD, A. FRANCKEN en J. A. KÖNIG, welke alle met zoo veel bevalligheid, hunnen dank, in Latynsche Dichtmaat, aan Heeren Curatoren, voor de ontvangen eerepryzen betuigden, dat zy door de aanschouwers wierden toegejuichd. Wordende deze plegtigheid door een streelend muziek geopend, telkens vervangen en beslooten.

A R N H E M.

Den 1sten dezer, wanneer de halfjarige promotie onzer Latynsche Schooljeugd wederom met de gewoone plechtigheden gecelebreerd, en door de tegenwoordigheid van zeer vele aanzienlyke en geleerde Toehoorders en Voorstanders der edele wetenschappen zeer luisterryk geweest is, heeft de, van wegen zynen goeden imborst en brave zeden, loswaardige jongeling, C. H. J. VAN ERPES ROYAARDS, met het houden eener plechtige redevoering, *over het beste middel, door 't welke eene Maatschappy, het algemeene nut bedoelende, kan gevestigd en in stand gehouden worden*, zyne Schooloeffeningen geëindigd, en is vervolgens door den Bestierder onzer

zer Scholen D. A. Jacobi, die wegens zyn zwakken toestand zich zeer moest bekorten, over zyn welverricht werk en de zevende, door hem behaalde, eereprys van harten geluk gewenscht, en met heilbede tot de Academische Lessen gedimitteerd: waarop de zeer beschaafde en met uitnemende zielsvermogens begaafde jongeling A. W. van Lynden, die in het overzetten der Oeffeningen om den rang zich zoo wel gekweten had, dat hy, schoon een *Novitius* zynde, de eerste plaats bekomen had, na met een verdienden Prys van uitmuntendheid bekroond te zyn, het gestoelte beklom, en *over het waarnemen van den tyd, sneller dan onze gedachten voorby gaande, en niet te herroepen zynde*, declameerde: en dit deftig verricht hebbende, ontfong hy deswegens van den Heer *Rector* den gemeriteerden lof, die teffens, zoo veel hem zyne krachten toelieten, hem tot verdere aanhoudende naarstigheid opwekte, en toen met zegenbede over zyne volgende Schooloeffeningen zyne toespraak besloot.

Vervolgens wierden nog aan vier Leerlingen, die op de lagere Classen boven anderen hadden uitgemunt, zeer fraaije Præmia, en aan twee der onderste Schoolrang pryzen van aanmoediging uitgedeeld, voor welke zy de edele Bezorgers onzer School, ieder naar zyn vermogen, hunne dankzeggingen in Latynsche Dichtmaat hebben afgelegd; waarna deze plechtigheid met het gewoone Orgel-muzyk, waarmede dezelve begonnen was, besloten wierd.

DORDRECHT.

Op den jongsten 3den February is hier de gewoone uitdeeling der pryzen aan de Leerlingen der Latynsche School geschied, onze zeer geachte Rector, de geleerde Heer H. Verbeek, hield by die gelegenheid eene keurige redevoering *de Aure Batava*. Mart. lib. 6. Epigr. 82. De uitmunten-

rende Jongeling H. P. Hoevenaar, heeft daarop eene Redevoering, door hem zelven vervaardigd, met veel toejuiching gehouden: *De dicto Micipsæ Regis: Concordia res parvæ crescunt etc.*

Vervolgens deeden de navolgende Leerlingen, van lagere Scholen met veel lof hunne gratiarum actiones, met namen S. de Vries, A. T. Beausar, B. Donker Curtius, H. G. 't Hooft, J. Gregoor, D. A. W. van Tets, J. C. Reepmaker van Belle, B. van der Elst, T. J. van Wyngaarden, P. van Hoogstraten, J. J. Sterling, P. Verhoeven, D. H. Kanter, M. A. van der Bank, J. Bax en M. P. Stoop.

Waarna eindelyk verscheidene kundige Liefhebbers deezen actus met een aangenaam Musiek vereerden.

D E L F T.

Heden den 8sten Febr. is hier in de Fransche Kerk gevierd, de halfjaarige Promotie onder de Latynsche Schooljeugd, onder het bestuur van den Rector J. Hoogeveen: welke plechtigheid, onder een bekoorlyk Orgelmusiek, gepaart met een keurig pauk- en trompetgeschal, is geopent met eene Redevoering: *de miserrimis conscientiae, Scelerum tabe exulceratae effectibus*; dat is: *Over de allerelendigste uitwerkselen van een schurft gewisse*; gehouden door den braaven Jongeling J. W. Geers, by gelegenheid van deszelfs Promotie na de Academie, gevolgd door een Eereprys.

Vervolgens zyn, onder het genot van soortgelyke geschenken, en plechtige dankbetuigingen voor dezelve, van laagere tot hoogere Classen of Orden overgegaan de hierop in rang volgende Jongelingen; te weten, van de vierde tot de vyfde of hoogste Classe, L. H. Wolff.

Van de hooger orde van de derde na de vierde Classe, de by uitstek naarstige Jongeling L. Sanderus. — Van de laager, met overspringing van

de

de hooger Orde op dezelfde Clasſe, is, wegens herhaalde proeven van buitengewoone vlugheid, vlyt en vorderingen in de Latiniteit, mede na de vierde Clasſe opgeklommen de eer- en leerzugtige Jongeling J. G. S. VAN BREDA.

Van de tweede tot de derde Clasſe zyn, na dankzegging voor ontvangen eergeſchenken, bevordert de braave en yverige Jongelingen M. W. CLOPPENBURG SANDERUS en G. A. VAN HAEFTEN TEN HAAF.

Van de hoogſte Orde op de eerſte of laagſte, zyn, onder uitdeeling van gelyke eerepryzen, tot de tweede Clasſe overgegaan de naarſtige Jongelingen J. VAN DER LEE en A. C. VAN ALDERWERELT. — Van de laagſte tot de hoogſte Orde van dezelfde Clasſe is met een ontvange eerpræmie overgezet de pryswaardige Jongeling G. J. VAN DER BOON MESCH.

Waar mede eindelyk, onder een gehoorſtreelend ſlot-Muſiek, deeze plegtigheid, ten genoegen der Toehoorers is afgeloopen.

HARLINGEN.

Volgens beſluit van Heeren Scholarchen van den 7den Mey 1801, een tweede Jaarlyksch examen onzer Latynſche Schooljeugd, ter haarer meerdere aanmoediging, vastgeſteld, en daarby bepaald zynde, dat by deeze gelegenheid, niet meer dan drie præmien, en wel alleen *præmia promotionis* zullen uitgedeeld worden, is dit tweede of Winter Examen den 11den February deezes Jaars, voor de eerſte keer, met den meest gewenschten uitſlag verricht, by welke gelegenheid van des Præceptors naar des Conrectors School bevorderd, en met eenen fraaijen eereprys beſchonken wierd de zeer naarſtige Leerling G. DEKETH, (Zoon van onzen waardigen Mede-Scholarch, de Heer en Mr. P. DEKETH) waar voor hy op eene zeer bevallige wyze, zyne gratiarum actio reciteerde; terwyl

wyl ook, volgens een byzonder besluit van Heeren Scholarchen, aan de veelbeloovenden Leerling van des Rectors School, C. VAN ASSEN, Zoon van den Wel Eerw. Heer J. VAN ASSEN, waardig Predikant en Mede-Scholarch alhier, wegens zyne uitmuntende vorderingen en loffelyken yver, by monde van den Voorzitter, den welverdienden lof openlyk wierd toegekend.

K A M P E N.

Den 23sten Dec. l. l. is alhier de gewoone Winterpromotie gevierd, by welke gelegenheid, de naarstige Jongelingen F. RAMBONNET, H. M. BOUVIN en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS; met eerepryzen begiftigd wierden. De Rector H. WEGTINGH, opende deze plegtigheid met eene gepaste aanspraak in de Latynsche Taal, en sloot dezelve met een Nederduitsch Dichtstuk *op de Verlichting*: terwyl eenige Liefhebbers der Toonkunst, daar toe verzogt zynde, de talryke toehoorers telkens door een fraay instrumentaal Muziek vermaakten.

K E R K - N I E U W S.

G E L D E R L A N D.

N Y M E G E N.

VENLO Vak. Zie Dec. 1795.
VENLO Vak. Zie Jan. 1797.
MILL Vak. Zie Dec. 1795 en Febr. 1796.
GRAVE. Zie Jan. 1802.
VIERLINGSBEEK Vakant. Zie Nov. 1800.
HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.
DRUTEN EN AFFERDEN Vak. Zie Aug. 1801.

MAAS.

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vakant. Zie Sept. 1801.

OVER- EN NEDER-ASSELT Vak. Zie Dec 1801.

PANNERDEN Vakant. Zie Sept. 1799.

HEMMEN. Zie Octob. 1801.

RANDWYK den 31sten Jan. Voor 14 dagen maakte onze geliefde Leeraar C. A. VAN VLOTEN, ons bekend, dat hy eene beroeping tot den dienst in de Gemeente van *Steenwyk* ontvangen had. Wy allen hoorden die tyding met droefheid, vrezende, of wy misschien langs deezen weg van onzen getrouwen Leeraar zouden beroofd worden; deze vrees is niet ongegrond geweest, want onze Leeraar ons heden bekend maakte, dat hy zich verpligt achte deze beroeping aan te neemen.

HEUMEN, MALDEN EN GROESBEEK. Van hier is verzogt het volgende te plaatsen;

Den 16den Jan. l. l. 's morgens om 7 uuren eindigde onze Leeraar, D. P. DE CASSA-MAJOR, zyn zedert 2 jaaren, in nadruk ellendig leven, in den ouderdom van byna 59 jaaren; — zyn Wel Eerw. was zederd die laatste jaaren door eene beroerte aangedaan, en opgevolgde stuipen hebben de laatste 4 dagen het zwakke ligchaam doen bezwyken; — en dus zyn deeze gecombineerde Gemeentens, na dat zyn Wel Eerw. den tyd van 36 jaaren aan haar 't Euangelie verkondigd had, thans herderloos geworden.

De Wel Eerw. Heer A. H. EXALTO D'ALMARAS, Pred. te *Beek en Ubbergen*, als Deput. van deezen ring, vermits de Visitator verhinderd werd, heeft op den 31sten January l. l. in eene opzettelyke Leerrede, over 1 *Petr.* I: 24. *Want alle vleesch is als gras, en alle heerlykheid des menschen is als eene bloeme des gras. Het gras is verdorret, en zyn bloeme is afgevallen.* aan dit sterfgeval gedagt, en zyne Leerrede zeer stich-

stichtelyk en nuttig, overeenkomstig de omstandigheden en onze behoeften ingericht. — De geëerde Boekzaallezer verwagte geen nadere levensbeschryving aangaande den Overleedene, naardien hy in zyn leeven de berigten van anderen zyner afgestorvene Medebroeders lezende, meermaalen te kennen gaf, dat hy zulks niet begeeren zoude.

WINSSEN, den 17den Febr. Onze beroepen Leeraar, D. CARLIER, zal aanstaande Zondag (Deo Volente) in zynen dienst alhier bevestigd worden, door den Wel Eerw. Heer HULSTEIN, Pred. te *Wamel en Dreumel*, als Visitator Classis in den Ring van *Maas en Waal.*

T H I E L.

OPHEUSDEN. Zie Jan. 1802.

Z A L T - B O M M E L.

HAAFTEN den 27sten Dec. 1801. Onze hartelyk geliefde Leeraar, D. Z. DE JONGH, nam heden een liefderyk en zegenend afscheid van ons. Hy deedt dat, naar aanleiding van *Jes.* XXI: 10. *ô Myne dorschinge, ende de tarwe mynes dorschvloers! wat ik gehoort hebbe van den HEERE der heirscharen, den Godt Israels, dat hebbe ik ulieden aangezeid.* Wy zagen zeer ongaarne hem van ons vertrekken: doch hebben hoop, dat de Vacatuur daar door veroorzaakt, wel rasch weder vervuld zal zyn, alzo men voornemens is spoedig tot eene nieuwe beroeping over te gaan.

HAAFTEN den 15den Jan. Heden is in plaats van onzen vertrokken Leeraar, D. Z. DE JONGH, ten overstaan van Deputaten en Vicini beroepen D. J. HASSELBACH, waardig Pred. te *Drumpt.* Dit beroep is door de Classis van *Zalt-Bommel* goedgekeurd, en door den Beroepenen in de vreeze des Heeren aangenomen. De Bevestiging is bepaald op den 14den Maart, en zal geschieden door onzen waardigen vertrokken Leeraar, D Z. DE JONGH,

JONGH, aan wien de broeders Deputaten de beurt wel hebben willen overgeven.

St. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

Z U T P H E N.

ZUTPHEN den 19den Febr. Op den 9den deezer is alhier ter vervulling der openstaande Leeraarsplaats, uit een vooraf gemaakt gros geformeerd het navolgend 12tal.

DD. VAN LIS, Predikk. te *Tholen*. ROUVILLE, te *Maastricht*. KIST, te *Zalt-Bommel*. HUININK, te *Laren*. DE ROO, te *Thiel*. SCHREGARDUS, te *Uitgeest*. NOORDINK, te *Maassluis*. OORT, te *Hogeveen*. JONGENEEL, te *Ede*. HACHENBERG, te *Medemblik*. STRESO, te *Loenen* en HASSELO, te *Wadenoyen*. De twee laatsten met het lot tegen D. BUYT, Pred. te *Woerden*.

Op het 6tal zyn den 16den gebracht.

DD. NOORDINK, KIST, JONGENEEL, VAN LIS, SCHREGARDUS en ROUVILLE. Waar uit den 26sten deezer het beroep staat te geschieden.

LICHTENVOORDE den 7den Febr. Na dat onze hartelyk geliefde Leeraar D. A. CARLIER op den 3den dezer behoorlyk was los gemaakt, nam zyn Eerw. op heden plegtig afscheid van ons, predikende by die gelegenheid *Hand.* XXI: 14. *En de als hy hem niet en liet afraden, hielden wy ons te vreden, zeggende, de wille des Heeren geschiedde.* De aandoeningen van Spreker en Gemeente waren niet weinig. Moeten wy zyn Eerw. missen, wy wenschen, dat God met hem, aan wien wy altyd in liefde zullen blyven gedenken, en die ook gewisselyk volgens zyn betuiging ons nimmer vergeten zal, moge optrekken, en die agting en liefde in zyne andere Gemeente doen genieten, welke hy hier genoot, en zorge voor deeze Gemeente, die nu vakant is.

ZUTPHEN Walsche Kerk Vak. Zie Nov. 1794.

O V E R - V E L U W E.

ARNHEM Vakant. Zie Jan. 1802.

NEDER-VELUWE.

KOOTWYK. Zie Dec. 1801.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Oct. 1795.

De Correspondent tot deeze Boekzaal ontfing den 11den Febr. 1802. een schiftelyk bericht met verzoek om het in dit geacht en nuttig maandschrift tydig plaats te geeven, 't geen geschiedt woordelyk, zoo als volgt:

BOXTEL EN ESCH. Den 15den Novemb. 1801. De Wel Eerw. Heer D. H. J. Ross, Pred. te *Lommel*, onder de Eerw. Classis van *Peel en Kempeland*, reeds in het jaar 1796. tot Herder en Leeraar dezer gecombineerde Gemeente beroepen zynde, heeft zyn Eerw. toenmaals, wegens voorgekomene omstandigheden, die beroeping nog aangenomen, nog afgeslagen, en onze Gemeente is dus tot hier toe herderloos gebleven, schoon de Predikdienst des Zondags door de naast bygelegen Predikanten vry gezet is waargenomen: doch, daar men in 't gemeen verlangende was, om eens wederom onder ons eenen vasten Predikant te hebben, ten einde alle de deelen van den dienst behoorlyk waargenomen wierden, heeft de Kerkenraad goedgevonden die te vooren op voorn. D. H. J. Ross, gedaane beroeping aan zyn Eerw nogmaals aantebieden, met dat gevolg, dat zyn Eerw. dezelve in de vreeze des Heeren volvaardig aangenomen heeft, en zoo dra mooglyk tot ons zal trachten overtekomen.

DUNGEN Vakant. Zie July 1794.

KESSEL Vakant. Zie Oct. 1794.

MOERGESTEL Vakant. Zie laatst hier van Aug. 1800.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie May 1798.

PEEL EN KEMPELAND.

VELDHOVEN, BLAARTHEM EN GESTEL Vakant. Zie Jan. 1802.

WAAL-

WAALRE' EN AALST Vakant. Zie Oct. 1801.
VECHEL EN ERP Vakant. Zie July 1801.
OIRLE, ZEELST, MEERVELTHOVEN EN WINTELREE Vakant. Zie July 1799.
LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.
GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Naberight.
OOST - MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.
GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.
BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.
MEERSSEM EN SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.
VAALS Walsche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.
WILRE' IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.
HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.
MAASTRICHT drie Predikantsplaatsen Vakant. Zie April 1797.
BEEK Vakant. Zie Maart 1797.
MAASTRICHT Walsche Kerk Vakant. Zie Jan. 1796.
EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.
VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

BLESKENSGRAVE EN HOFWEGEN. Op den 6den Dec. 1801. maakte onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer D. J. H. DE ROODE ons bekend, dat zyn Wel Eerw. den 22 Nov. wettig geroepen was tot de Gemeente der Stad *Grave*; hoe zeer wy begeerden, dat zyn verblyf langer onder ons zyn zoude, maakte egter zyn Eerw. ons den 10den Jan. 1802. ter gelegenheid eener Leerrede over *Luc.* IX: 62. *Ende Jesus zeide tot hem, niemand die zyne hand aan den ploeg slaat ende*

ziet na het gene achter is, en is bekwaam tot het Koningryke Gods, bekend, dat hy zich in gemoede verpligt gevonden had, deeze roepstem optevolgen. Zo dat

BLESKENSGRAVE EN HOFWEGEN eerlang staan Vakant te worden.

GEERTRUYDENBERG Vak. Zie Aug. 1801.

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT Walsche Kerk Vakant. Zie July 1801.

LEYDEN EN NEDER-RHYNLAND.

NOORDWYKERHOUT Vak. Zie Oct. 1801. en Jan 1802.

LEYDEN Vakant. Zie Dec. 1801.

HILLEGOM. Zie Dec. 1801.

RHYNSBURG Vak. Zie Aug. 1801.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

GOUDA. De grote Kerkenraad der Nederduitsche Hervormde Gemeente alhier, heeft ter vervulling van de vacature veroorzaakt door het overlyden van D. J. A. SMIT, op den 18den January ll. uit een gemaakt gros van predikanten uitgebracht een zestal en daarop geplaatst

DD. J. L. SCHELKES, Predikk. te *Lekkerkerk*. L. EGELING, te *Vollenhoven*. B. A. JONCKERS, te *Reeuwyk*. L. GRENDEL, te *Dirksland*. P. BROEKMAN, te *Terheide* en N. LOBRY, te *Zaandyk*.

Waar uit op den 28sten January gemaakt is een drietal en daarop geplaatst.

DD. EGELING, SCHELKES en GRENDEL, Predikk. te *Vollenhoven*, *Lekkerkerk* en *Dirksland*.

Uit welk drietal met eenparigheid van stemmen op den 4den February beroeper is D. L. EGELING, Pred. te *Vollenhoven*, aan wien deze beroeping is toegezonden, welke zyn Wel Eerw eenigen tyd in beraad genomen heeft.

By deze gelegenheid moet de Kerkenraad tot gerustStelling van elk en een iegelyk die alhier ook by onverhoopt bedanken, mogt beroepen worden, bekend maken, dat D. J. W. BUSSINGH, wel-

weleer alhier Predikant, door den Kerkenraad gehouden wordt, en dadelyk by expresse Resolutie verklaard is — van wegens het opzetten der Gemeente in openbare geschrifte tegens derzelver Leeraars en verdere opzienders en door zich te vereenigen met eenige openbare wederstrevers van den wettigen Kerkenraad, zo lang hy daar by blyft persisteren, en dit niet openlyk repareert, als ongeschikt en onwaardig, om in zynen dienst alhier hersteld te worden en teffens dat de Kerkenraad alzoo, deszelfs recht tot eene vrye vervulling van de openstaande vacature — veroorzaakt door 't overlyden van D. J. A. Smit, tegen elk en een iegelyk, welke zou durven bestaan, daarop eenigen inbreuk te maken, zal reserveren en mainti-neeren. J. de Visscher,

Correspondent der Boekzaal.

MOORDRECHT. Den 11den Nov. l. l. is by den Kerkenraad dit zestal van Predikanten genomineert:

DD. J. Sterk, Predikk. te *Oostzaandam*. A. S. Alting, te *Werkendam*. J. Bekking, te *Oudewater*. J. Hoek, te *Arnemuiden*. J. C. Vorstman, te *Voorschoten*, en J. Nederhouw, te *Waarder*.

En zyn daar uit ten zelven dage op het drietal gebragt:

DD. J. Hoek, J. C. Vorstman, en A. S. Alting.

En daar uit den 18den Nov. beroepen D J. Hoek, Pred. te *Arnemuiden*. Die, tot leedwezen, zoo van den Kerkenraad, als van zeer veelen der Gemeente, voor die beroeping, met een brief van den 18den Dec. beleefdelyk bedankt heeft. Dus MOORDRECHT nog Vakant blyft.

S C H I E L A N D.

HOOGVLIET den 18den Febr. Heden is alhier, ten overstaan van DD. Consulenten, T. A. Visch en L. Vogelensank, resp. Predikk. te *Pernis* en *Rhoon*, in deze door het vertrek van D.

J. U. GRAEF, naar *Zecyenhuizen*, openstaande plaats, gemaakt de volgende nominatie van Predikanten en Proponenten:

DD. P. J. VAILLANT, Pred. te *Moercapelle*. ZILVERGIETER HOOGSTAD, Pred. te *Nieuw Helvoet*. A. LENS, Prop. te *Leyden* en J. C. PRILLEVITS, Prop. te *Amersfoort*

Waaruit aanstonds met eenpaarige stemmen beroepen is D. P. J. VAILLANT, Pred. te *Moercapelle*, aan wien deze beroeping is toegezonden:

ROTTERDAM Schotsche Kerk Vakant. Zie October 1801.

G O R I N C H E M.

GORINCHEM. Zie Oct. 1801.

V O O R N EN P U T T E N.

DEN BOMMEL Vak. Zie Oct. 1801.

'S G R A V E N H A G E.

RYSWYK Vakant. Zie Jan. 1802.

WOERDEN EN OVERRHYNLAND.

OUDSHOORN den 15den Dec. l. l. In onze extraordinaire Classis, gehouden den 15den Dec. is alhier door de Wel Eerw. Heer WIEDEMAN, Pred. te *Waddinxveen*, perempt. geëxamineerd de Wel Eerw. Heer DAGEVOS, beroepen Pred. aan de *Oude Wetering*. De proeftext was *Rom.* V: 1. in 't Hebreeuwsch over *Jes.* II. en in 't Grieksch over 't tekstcap. verder over de gewigtigste stukken van onzen Godsdienst; met dat gevolg, dat zyn Eerw. aan de Gemeente van de *Oude Wetering* is toegewezen, en den Heer Examinator voor zyn welingericht dienstwerk bedankt.

De bevestiging zal geschieden op den eersten Zondag in February, door D. ALDENRAHD, Pred. te *Noorden*, aan wien de Heer Examinator, des verzogt zynde, die beurt vrywillig heeft afgestaan.

OUDEWETERING den 7den Febr. Heden was het voor ons een dag van blydschap, onze ogen mogten onzen Leeraar DAGEVOS aanschouwen, hy wierd onder ons ingezegend door den Wel Eerw.

zeer

zeer gel. Heer D. ALDENRAHD, waardig Leeraar in de Gemeenten te *Noorden*, (zie nader Boekzaal Dec. l. l.) met de woorden van Paulus, 1 *Thesf.* V: 12, 13*a*. *Ende wy bidden u, broeders, erkent de geene die onder u arbeiden, ende uwe voorstanders zyn in den Heere, ende u vermanen. Ende achtse zeer veel in liefde, om hares werks wille.* De oplegging der handen geschiede, behalven door den Heer Bevestiger door DD. WIARDI, VAN DER HAMMEN, VAN DEN BURGH, WERNINK en BEYER, resp. Predikanten te *Leymuyden*, *Rhynzaterwoude*, *Oudshoorn*, *Kalslagen* en *Nieuwveen*.

Waarop onze nieuwe Leeraar agtermiddags zynen dienst onder ons aanvaarde met Paulus vermaning 1 *Thesf.* V: 25. *Broeders biddet voor ons.* Zynde deze plegtigheid met genoegen afgelopen.

B U U R E N.

CUILENBURG eene Predikantsplaats Vakant.

B R E D A.

BREDA Vakant. Zie Octob. 1801.

N O O R D-H O L L A N D.

A L K M A A R.

ALKMAAR. Uit het te vooren gemelde zestal van Predikanten, is op den 28sten Jan. door den grooten Kerkenraad geformeerd dit drietal:

DD. A. A. WOESTHOF, Predikk. te *Westwoud en Binnewyzend*, J. A. STRESO, te *Loenen* en J. S. VAN STAVEREN, te *Brielle*.

Dit drietal door de Bestuurderen van ons Kerkgenootschap goedgekeurd, en aan de Gemeente ter verkiezing van eenen Leeraar uit hetzelve aangeboden zynde, is daaruit door Mans Ledematen op den 18den February beroepen A. A. WOESTHOF, Pred. te *Westwoud en Binnewyzent*, die deze beroeping eenige dagen heeft in beraad gehouden.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAARLEM.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

AMSTELDAM. Na verzogte en verkregen vergunning van het Intermediair Gemeentebestuur, hebben Predikanten en Ouderlingen, ter vervulling der vacatuure, veroorzaakt door het overlyden van D. E. P. G. VAN ESSEN, op den 9den February 1802. de volgende Nominatie gemaakt:

Zestal:

DD. F. VAN GOGH, Predikk. te *Schiedam.* A. S. ALTING, te *Werkendam.* S. KAM, te *Berkel.* J. RUTGERS, te *Groningen.* J. CLARISSE, te *Enkhuizen,* en C. FORTUYN, te *Culenburg.*

Drietal.

DD. J. RUTGERS, J. CLARISSE en C. FORTUIN.

En den 16den daar aan volgende, is door Diaconen dit zestal uitgebragt:

DD. A. VAN YSENDYK, Predikk. te *Zwol.* T. HOOG, te *Rotterdam.* C. VAN DER LEEUW, te *Hoorn.* H. MEDER, te *Embden.* J. H. REGENBOGEN, Prof. te *Franeker*, en A. S. ALTING, te *Werkendam.*

En daar uit op het drietal geplaatst:

DD. A. VAN YSENDYK, T. HOOG en C. VAN DER LEEUW.

Waar na op den 23sten dezer, uit de twee voorgaande drietallen, dit drietal is geformeerd:

DD. T. HOOG, Predikk. te *Rotterdam*, A. VAN YSENDYK, te *Zwol*, en J. RUTGERS, te *Groningen.*

En ten zelven dage daar uit beroepen D. J. RUTGERS, Pred. te *Groningen.*— Welke beroeping zyn Eerw. per Missive is bekend gemaakt.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

HOORN.

URSEM Vak. Zie Octob. 1801. onder artikel *Hoorn.*

OBDAM Vakant. Zie Febr. 1800.

E D A M.

BEEMSTER ſtaat Vakant te worden. Zie Nov. 1801.

'T EILAND MARKEN Vakant. Zie Oct. 1801.

Z E E L A N D.

W A L C H E R E N.

WESTCAPELLE den 11den Decemb. 1801. Ter vervulling van onze vaceerende Predikantsplaats, heeft de groote Kerkenraad, na bekoomen handopening, onder het beſtier van haren Director D. C. SCHIETEKATTE, Pred. te *Meliskerke*, op heden geformeert de volgende Nominatie.

Twaalftal.

DD. C. GUTTELING, Predikk. te *Yrzike*. J. DE KANTER, te *St. Anna ter Muiden*. H. L. HOFFMAN, te *Herkingen*. J. BERKERS, te *'sHeer Arendskerke*. J. C. TEN HAM, te *Zoutelande*. D. A. BUYT, te *St. Cruys*. D. J. DRESSELAAR, op den *Vrouwenpolder*. GEERTSMEYER, te *Kruiningen*. A. E. ANDRÉ DE LA PORTE, te *Elst*. J. HOOGKLIMMER VAN HEULEN, te *St. Philipsland*. G. MEYER, Prop. onder de Claſsis van *Zwol*. N. NIEVEEN, Pred. te *Rouveen*.

Zestal.

DD. C. GUTTELING, J. DE KANTER, H. L. HOFFMAN, J. C. TEN HAM, G. MEYER, Prop. N. NIEVEEN.

Drietal.

DD. C. GUTTELING, J. DE KANTER, H. L. HOFFMAN.

Waar uit met eenpaarigheid van ſtemmen ten zelven dage beroepen is, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer D. J. DE KANTER, Pred. te *St. Anna ter Muiden*, welke beroeping zyn Eerw. door den grooten Kerkenraad, terſtond is toegezonden.

Den 7den Jan. heeft onze beroepene Leeraar de Wel Eerw. en zeer gel. Heer D. J. DE KANTER, Pred. te *St. Anna ter Muyden*, tot onze groo-

groote blydschap, onze beroeping (zie boven den 11den Dec. 1801) in des Heeren vreeze aangenomen, en wordt dus eerlang met verlangen door ons te gemoet gezien.

YZENDYKE Vakant. Zie Dec. 1801.

CATS. Zie Mey en Dec. 1801. onder *St. Anna ter Muiden.*

MIDDELBURG Vakant. Zie Dec. 1800.

SEROOSKERKE Vakant. Zie July 1799. en Aug. 1800. het Nabericht.

MIDDELBURG Vakant. Zie Juny 1798.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walsche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walsche Kerk Vak. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walsche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

ZUID-BEVELAND.

WEMELDINGEN. Onze geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer C. J. POLS, den 2den der naast voorgaande maand, te *Goes* beroepen zynde; heeft tot onze blydschap, voor die beroeping vriendelyk bedankt, en zich, den 10den daar aanvolgende, by vernieuwing aan onze Gemeente verbonden, met eene Leerrede over 1 *Cor.* XV: 58. *Zo dan, myne geliefde Broeders, zyt standvastig, onbeweeglyk, enz.*

GOES Vakant. Zie Jan. 1802.

NISSE Vakant. Zie Jan. 1802.

SCHORE EN VLAKE Vakant. Zie Oct. 1800.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

STAND DAAR BUITEN. Zie Nov. 1801.

THOLEN Walsche Kerk Vak. Zie July 1799.

OU-

OUDENBOSCH Vak. Zie Aug. 1798.
St. MAARTENSDYK Vak. Zie Jan. 1801.

U T R E C H T.

U T R E C H T

MYDRECHT den 6den Dec. 1801. Onze geliefde Leeraar D. R. Sweigholt, maakte ons op woensdag avond den 25sten Nov. eene tweede op dien dag ontvangene beroeping, van de Gemeente van *Hillegom* bekend. Ook ditmaal spaarden wy geene poogingen, om zyn Wel Eerw. tot een langer verblyf by ons te beweegen; dan, minder gelukkig was daar van de uitslag, dan de eerstemaal. In eene voorafspraak over *Matth.* VI: 10*b*. vernamen wy heden morgen, dat zyn Wel Eerw. zich in gemoede had verplicht gevonden, om onder afsmeeking van 's Heeren zegen — dit beroep aanteneemen; en, hoe smertelyk dit hem ook vallen zal, ons te moeten verlaaten! onze droefheid is algemeen; — is groot! Trouwens wy zullen in deezen onzen Leeraar en vriend, alles missen. — Dan het betaamt ons eerbiedig stil te zwygen, onder het bestuur van den besten, van den genadigsten Koning; van wien wy voor ons zelven, eene gelukkige heeling onzer aanstaande breuke, en voor de Gemeente van *Hillegom*, den uitgebreidsten Euangeliezegen, onder den dienst haares toekomenden Leeraars, geloovig afsmeeken.

Dus word weldra

MYDRECHT Vakant.

UTRECHT Vakant. Zie Jan. 1802.

A M E R S F O O R T.

ZUYLEN staat Vakant te worden. Zie November 1801.

ZOEST. Zie Nov. 1801.

F R I E S L A N D.

L E E U W A R D E N.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.
GOUTUM en ZWICHUM Vak. Zie July 1799.

BEERS EN JELLUM Vak. Zie Dec. 1799.

JELSUM. Onze waardige en waarde Leeraar, D. H. MANGER, wierd maandag den 28sten Dec. l. l. op nieuw en met genoegzaame eenparigheid van stemmen, te *Sneek* beroepen; de aandrang was sterk, dan de liefdedrang van de *Jelsumer* Gemeente was zo sterk, en zo algemeen, dat zyn Eerw. ook nu niet kon besluiten, haar te verlaaten, maar na een beraad van bykans drie weeken, op den 16den Jan. deezes jaars, voor de vereerende Beroeping na *Sneek* vriendelyk bedankte en op Zondag den 17den zyne Gemeente hier van, in eene voorafspraak, tot haare blydschap bericht gaf. God zorge in liefde voor de Gemeente van *Sneek* en geve haar eerlang ruime dankstof!

D O K K U M.

METSLAWIER EN NYAWIER. Vak. Zie Jan. 1802.

TWYZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

F R A N E K E R.

SEXBIERUM Vakant. Zie July 1800.

FRANEKER Walsche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

S N E E K.

SNEEK. Op den 28sten December laatstleeden is de Wel Eerw. Heer D. H, MANGER, Predikant te *Jelzum*, hier andermaal tot Predikant beroepen, dan zyn Wel Eerw. heeft na drie weeken beraad, wederom voor deze beroeping bedankt.

Dus SNEEK nog Vakant.

OOSTHEM, ABBEGA EN FOLSGARA Vakant. Zie Juny 1800.

NYEGA Vakant Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

GAAST EN FERWOUDE Vak. Zie Jan. 1801.

MOLQUERUM Vak. Zie Nov. 1798.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

Z E V E N W O U D E N.

GOINGARYP EN BROEK. Zie July 1801.

TJERKGAAST ENZ. Vakant. Zie Jan. 1802.

OVER-

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

OLDENZAAL. Zie Octob. 1801.

KAMPEN.

KAMPEN Walsche Kerk. Zie Octob. 1801.

ZWOLLE.

AVEREEST. De uitnodiging van den Eerw. Kerkenraad dezer Gemeente aan de Heeren Proponenten in de Boekzaal van December des voorigen jaars gedaan, wordt hiermede herhaald, met byvoeging, dat de Gemeente zeer genegen zy, eerlang een beroep te doen.

En daar in de Boekzaal van Novemb deze Eerw. Kerkenraad heeft bekend gemaakt, dat hun zeer geachte Leeraar, de Heer TER POORTEN, zyn voortreflyk dienstwerk om blyvende ongesteldheden heeft moeten neerleggen: en wy 'er toen byvoegden: *hiervan in 't vervolg iets naders:* zo berichten wy thans hiermede: dat de Wel Eerw. Heer TER POORTEN, geduurende den tyd van ruim dertig jaaren onder ons gewoond heeft, in liefde en vrede, en het Euangelium verkondigd heeft ten genoegen der Gemeente, op eene duidelyke en verstaanbaare wyze, tot heil en opbouwinge van veelen, en zyne leere met een voorbeeldige wandel versierd, en dat hy op den 8sten Nov. van het gepasseerde jaar, met de woorden van Paulus, *Rom.* XV: 5, 6. *Doch de God der lydzaamheid ende der vertroostinge geve u dat gy eensgezint zyt onder malkanderen na Christum Jesum. Op dat gy eendragtelyk uit eenen monde moogt verheerlyken den God ende Vader onzes Heeren Jesu Christi.* een liefderyk affcheid van ons genomen heeft, voor eene schaare volks, ook van nabuurige Gemeentens samengekomen, waarby en de Spreker en de Hoorers zeer waren aangedaan. Gaarn hadden wy dezen Man, wiens gedagtenis by ons in zegeninge zal blyven, nog jaaren gehouden; dan daar zyne ligchaamskrachten niet toelieten den

diens:

dienst langer te vervullen, vermogten wy zyn verzoek om van ons ontslagen te worden, niet weigeren, en hebben hem daarom van zyn dienst ontheven, terwyl wy hem als rustend Predikant dezer plaats erkennen, met toebede: dat zyne dagen nog verlengt worden, zyne kragten in zyne mate hersteld, en bewaard worden, zyne ruste vergenoegd zy, en zo veel als in zyn vermogen zyn mogte, steeds mogte werkzaam zyn tot uitbreiding van het ryk van Christus: gelyk wy in naam der Gemeente, aan hem van het een en ander een getuigschrift hebben ter hand gesteld.

Uit aller Naam. C. R. TEN CATE, *Ouderling*.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

STEENWYK. Zie Dec. 1801.

OLDEMARKT EN PAASLO Vak. Zie Oct. 1801.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

NOORDLAREN. den 29 Nov. 1801. De openstaande Predikantsplaats in deze Gemeente, wierd heden wederom vervuld, door de bevestiging van D. H. G. BEEKHUIS, van *Eppenhuizen* herwaards geroepen, waartoe deszelfs aangehuuwden Oom, H. HERES, Pred. te *Gieten*, eene Leerrede deed, over 2 *Cor.* VI: 1. *Ende wy [als] medearbeidende, enz.* en de inzegening door D. J. MEYER, Pred. te *Haren*, geschiedde; waar na de bevestigde zyn' dienst aanvaardde met eene Redevoering over 2 *Cor.* V: 20. *Zo zyn wy dan gezanten van Christi wege, enz.* — Hadden wy weleer het genot van den aangenamen dienst van deszelfs Vader, die thans nog een waardig Euangeliedienaar te *Bonda* is; wy wenschen, dat ook de dienst van dezen zynen Zoon met Gods dierbaren zegen bekroond moge worden.

GRONINGEN Vakant. Zie Sept. 1801.

A P P I N G E D A M.

SIDDEBUIREN. Alhier is uit de voorheen gemei-

melde Nominatie, op den 30sten Dec. l. l. door de Hoofden der Huisgezinnen, onder bestuur van D. G. B. REDDINGIUS, Pred. te *Schildwolda*, als Consulent, (in plaats van D. F. KNYPHUYSEN, V. D. M. te *Hellum*, die wegens ouderdom niet verschynen kon) met meerderheid van stemmen, tot Predikant beroepen D. J. G. OOSTERBEEK, Pred. te *Ten Boer*, welke na eenen langen tyd van beraad, eindelyk bedankt heeft. Dus blyft

SIDDEBUIREN nog Vakant.

OPWIERDA Vakant. Zie Aug. *1793*.

L O P P E R S U M.

TEN BOER den 1sten Febr. Onze zeer geliefde Leeraar, D. J. G. OOSTERBEEK, die geduurende zyn verblyf van slechts 13 Maanden onder ons, zich zo door zynen Predikdienst, als in zyne verkeering, by allen aangenaam en bemind heeft gemaakt, wierd den 30sten Dec. des voorigen jaars door de talryke Gemeente van *Siddebuiren* genoegzaam eenparig beroepen. Er was veel, dat zyn Eerw. zou hebben kunnen overhalen, om deeze Beroeping aan te nemen, doch de aanhoudende liefdedrang van onze geheele Gemeente, die haar toegenegenheid niet alleen met woorden, maar ook met de daad betoonde, heeft hem bewogen, om zyne neiging, die hy tot ons gevoelde, op te volgen, en by ons te blyven; gelyk hy zich gisteren dan ook op nieuw aan ons verbonden heeft, predikende over *Phil.* I: *27a. Alleenlyk wandelt waardiglyk den Euangelio Christi.*

Wy verblyden ons zeer over de keuze van onzen geliefden Leeraar, en wenschen van harten, dat zyn verblyf onder ons verder ook moge bekroond worden door de zegenende goedkeuring des Allerhoogsten.

M I D D E L S T U M.

ZUIDWOLDE Vakant. Zie Febr. 1801.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

SEL-

SELLINGEN. Zie Octob. 1801. onder 't art. *Wedde.*

VLAGTWEDDE. Zie Octob. 1801.

OOST-FRIESLAND.

GRIMERSUM. Zie Jan. 1802.

Voorts zyn de Vakante plaatsen, onder deeze Classis, *Wezel* enz. als in de voorige Maand.

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand February 1802.

I. BARRUEL, Gedenkschriften der Jacobynen, vyfde Deel. Bladz. 113

II. G. MASMAN, De Brieven van den Heere Jesus, aan de Gemeente van *Azien.* 124

III. J. HINLOPEN, Viering van den vyftigjarigen Dienst te *Utrecht.* 131

IV. L. C. VONK, Geschiedenis der Landing, enz. Tweede Deel. 139

V. K. F. LOSSIUS, Gumal en Lina, Derde Deel. 147

VI. Volledige Beschryving van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, enz. XIIde stuk. 155

VII. Mr. J. VAN DER LINDEN, Reize van DE LA PÉROUSE, Eerste Deel. 159

VIII. Dichterlyke proeve over de Vrindschap. 168

IX. K. H. SEIDLIN, Krygsbedryven tusschen Denemarken en Engeland. 175

X. A. C. GASPARI, Leerboek der Aardrykskunde, Eerste Deel. 181

XI. Letternieuws. 187

XII. Bericht van *Teyler's* Godgeleerd Genootschap. 198

XIII. School-Nieuws. 199

XIV. Kerk-Nieuws. 204

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD EN VIER-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor MAART 1802.

Te AMSTELDAM,
By D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1802.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

LEERREDENEN door JOANNES CLARISSE, *Predikant te* Enkhuizen. *Te* Utrecht, *by* W. van Yzerworst, 1801. 307 *Bladz. gr. Octavo.*

Hoe zeer wy eene menigte van goede en zelfs uitmuntende gedrukte Leerredenen bezitten, hoe zeer zelfs Leerredenen of Verhandelingen over sommigen der Onderwerpen, tot welke deze Leerredenen van den Eerw. CLARISSE zich bepalen, evenwel zal men deze noch overtollig noch nodeloos behoeven te rekenen; de Redenaar bericht ons in zyn Voorbericht, dezelve, schoorvoetende, en voor den aandrang van velen wykende, in het licht te geven. Men mag intusschen die velen bedanken, dat zy dit te weeg hebben gebragt, daar dezelve thans van *algemener nut kunnen* wezen, voor hun, die ze eenmaal gehoord hebben, tot genoeglyke en stichtlyke herinnering, en voor hun, die ze niet gehoord hebben, tot nuttige overdenking en betrachting.

Wy hebben dezelve met vermaak en nut gelezen, en 'er in gevonden, dat de Leeraar in dezelve vry gelukkig de schetze getroffen heeft, die hy, volgends zyn Voorbericht zich voorstelt, omtrent het gene in eene goede Leerrede vereischt wordt. Zyn Eerw. zegt:

„ By het opmaaken dezer Vertoogen, gelyk trouwens van alle Kerkelyke Redenvoeringen, wenschte ik verdacht te zyn, om dezelven dien aanleg te geven, dat zy, voor eene gemengde schaare van Vroomen en Onvroomen, verstandig nadenkenden en onkundigen, van onverschilligen, loszinnigen, moedeloozen, en wederom van oprechte Godsvereerers en gevorderde Christenen, van ouden en jongen, aanzienlyken en geringen naar de Wereld, ryken en armen, — in één woord, voor allerlei zoorten van Toehoorers, tot aangenaame leering en stichting, uitgesprooken konden worden. Dit toch, is, naar het my voorkomt, het voornaamste, waarop, by het vervaardigen van Kerkelyke Leerredenen, gelet moet worden. Voor allen dient men althans iets te zyn; den eenen niet

te

te walgen, den ander niet boven het hoofd te ſpreken. Verhevenheid van onderwerp, waardigheid van ſtyl, levendigheid van voordracht, ſchynbaare nieuwheid of ſchittering van denkbeelden: maar niet min *populariteit*, bevattelykheid, en een gemoedelyk toeeigenend voorſtel, moeten alle verveeling en verſtrooijing voorkomen, de aandacht en het verlangen naar het geen volgen zal, opwekken, en tevens de redelyke verlichting van het Verſtand der Toehoorers verzekeren. Boven alles behoort zedenlyk beſtuur, opwekking, troost, waarſchouwing, het inboezemen van Christelyk godsdienſtige gevoelens, gegrond op eene gezuiverde kennis der Leere van het Euangelie, den geest van alles uittemaaken."

Deze Bundel bevat de X volgende Leerredenen: I. *De Waardy en het Gebruik van het Gebed des Heeren*, *over Matth.* VI: 9—13. II. *Het inwendig bewys voor de Goddelykheid van het Christendom van uitneemende kragt -- voor een welgeſteld gemoed*, *over Jo.* VII: 17. III. *De onvergelykelyke Voortreffelykheid van Jeſus Godsdienstleere*, *over Jo.* VII: 46. IV. *De onvergelykelyke Welſprekendheid van Jeſus voordracht over Jo.* VII: 46. V. *Tegen de Schaamte over het Euangelie van Christus*, *over Rom.* I: 16. VI. *Tegen het Kwaaddenken*, *over* 1 *Kor.* XIII: 5b. VII. *De Christelyke Ouderpligt*, *over Efes.* VI: 4. VIII. *Het Charakter van den Apostel Barnabas*, *over Hand.* XI: 24a IX. *De Heerlykheid van God in den Regen*, *over Pſalm* LXV: 10—14. X. *Over onze onkunde in het waare wezen der toekomende Zaligheid*, *over* 1 *Jo.* III: 2b.

Ten einde onze Lezers met den aart dezer Leerredenen nader bekend te maken, willen wy ééne derzelven beknopt ontleden, waar toe onze aandacht zich op de Tweede bepaalt; „ Het inwendig bewys, voor de Goddelykheid van het Chris-

tendom van uitnemende kracht — voor een wel gesteld gemoed " over *Joan.* VII: 17. *Zo iemand wil deszelfs wille doen, die zal van deeze Leere bekennen, of zy uit God is, dan [of] ik van my zelven spreke.*

Na eene gepaste Inleiding, ontleend uit de bedenking, hoe het mooglyk zy, dat daar de Leere van JESUS de waarheid, Godlyke waarheid is, evenwel deze leere van zo velen miskend wordt? stelt de Leeraar zyn onderwerp voor, te weten om zyne Hoorderen te wapenen, door hen *aan de eene zyde de Godlykheid van* JESUS *leere, uit hare inwendige voortreffelykheid* opgemaakt en — *aan den anderen kant, de rechte gemoedsgesteltenis* te doen kennen, welke 'er by ons vereischt wordt, om de leere van JESUS wel te kunnen beoordeelen.

Vervolgends kortlyk het verband van JESUS gezegde in den Tekst, met het voorgaande hebbende opgegeven, verdeelt hy zyne Leerreden in *drie deelen*, zich voorstellende in het *eerste deel* den zin en meening van 's Heilands zeggen, zoo veel nodig is, naar te spooren; — in het *tweede deel*, de waarheden in het zelve opgesloten, iets breeder te ontwikkelen; en in het *derde of laatste deel* het overdachte ter Christelyke beoefening aan te wenden.

I. In het eerste deel ontvouwt de Leeraar, wat JESUS verstaat door *deze Leere*, wat het zegt, daar *van te bekennen, of zy uit God ware, dan of* JESUS *dezelve van zichzelven sprak?* hy verklaart de woorden *zo iemand wil Gods wille doen*, en hoe JESUS dit voor een nodig vereischte verklaart, in den onpartydigen beproever van zyne leere; waarna de Redenaar alles samenvat in deze omschryving der Tekstwoorden, *Bladz.* 42.

„ De zin van 's Heilands zeggen komt hier op neêr: „ Gelyk zulk een mensch, die den toeleg des harte heeft, om God, in alles, te volgen, en

en aan zynen wil, geheel en al onderworpen te zyn, alleen bevoegd en in ftaat is, om de Goddelykheid myner Leere intezien; zoo gaat het ook vast, dat, indien hy dezelve waarlyk naar behooren onderzoekt, het hem niet moeilyk zal vallen, om te beoordeelen, of ik, al of niet, eene Goddelyke Leere verkondige? en; om te zien, (want dit laatfte behoort 'er noodwendig by), dat ja waarlyk, myne Leere, niet zoo zeer de *myne* myn uitvindzel zy, dan wel de Leere desgenen, die my gezonden heeft, dat derzelver inhoud in waarheid, een onlochenbaar getuigenis drage van derzelver Goddelyke afkomst; en gevolglyk, dat hy, die dezelve, als zoodanig, leert kennen, voordaan gehouden is, deze myne Leer, als eene Goddelyke Openbaaring, met dankbaarheid te eerbiedigen." En zoo maakte dan JESUS zyne Toehooreren tevens *oplettend* op de Voortreffelykheid zyner Leere; — *geneigd* tot onderzoek: en *bekwaam*, om de bronnen van zoo veeler Ongeloof recht te leeren onderkennen."

II. In het Tweede deel wordt deze waarheid in nadere overweging genomen, en ontwikkeld, in het betoog van twee ftellingen; 1. *Elk, die met een waarheidlievend en deugdzaam hart bezield is by het onderzoek van* JESUS *leere, die zal dezelve, als Waar en Goddelyk, leeren kennen.*

2. *Maar, om tot die rechte erkentenis te geraaken, is het ook volftrekt nodig, zoo gezind te wezen.*

Het eerfte wordt bewezen uit de *ondervinding*, en de Bybelfche voorbeelden van de kracht dezer leere, en uit de inwendige *Godlykheid* van JESUS leere zelve, waaromtrent de Eerw. CLARISSE bewyst, dat dezelve Godlyk *eenvoudig*, Godlyk *verheven* en Godlyk *weldaadig* is.

Volgends de tweede ftelling *is het volftrekt nodig, om tot de rechte erkentenis van de God-*

lykheid dezer leere te geraaken, waarheidlievend en deugdzaam gezind te zyn. Doch hier zullen wy den Redenaar zelven laten spreken:

„ Met andere woorden: *Zo iemand Gods wil niet wil doen, niet in alle gevallen wil doen, die zal de Godlykheid van deze Leere welligt niet bekennen; altoos, tot zulk eene gegronde overtuiging van dezelve niet geraaken: Hy mist, het geen hy niet missen kan, om daar over behoorlyk te kunnen oordeelen.*

Het betoog van deze andere Stelling is mede niet moeilyk. Letten wy slechts — op de *gesteltenis van ons Verstand*, zoo als het, in dezen staat van verderf, zich waarlyk bevindt. Geven wy acht — op den *aart* van JESUS Leere. En, raadplegen wy wederom — de *Ondervinding.* En deze drievoudige beschouwing zal ons hier van volkomen overtuigen."

„ *Hoe is ons Verstand*, in dezen staat van verderf, *gesteld?* Indedaad zoodanig, dat ons het vinden en erkennen der Waarheid, door veele verhinderingen, aanmerkelyk belemmerd word. Zullen wy die belemmeringen te boven komen? wy moeten veele oplettendheid, bedachtzaamheid, onpartydigheid, en belangstelling in de waarheid voeden; de waarheid, ook tegen ons zelven, tegen onze wenschen, tegen onze vooroordeelen, gelyk geven: haar boven alles beminnen, en ons, al worden wy door haar veroordeeld, aan haar onderwerpen. Waar deze eigenschappen ontbreken, daar wordt de kennis oppervlakkig, gebrekig, onzeker, valsch en dwaalziek. Maar, by wien zullen deze hoedanigheden zyn aantetreffen? By den genen, die Gods wil doen wil? of, by dien, die tegen denzelven gekant is? Voorzeker, by den eersten. Die erkent, dat het Gods wil zy, dat hy zich, op eene redelyke wyze, tot kennis der waarheid zal brengen; en gehoorzaamheid aan dien

wil

wil maakt hem yverig gezind, om dat doel te bereiken. Dien aandrang gevoelt de mensch niet, die Gods wil niet wil doen; en overwegingen, welke van andere zyden inkomen, hebben daarom op hem destemeer vermogen. Hoe ongenegener hy is, om Gode te gehoorzaamen, des te eer zal hy zich, van het onderzoek der waarheid, als zynen pligt, laaten aftrekken; des te gereeder zal hy hart en aandacht aan andere dingen geven, welke hem, van de naarſpooring van de leere der Waarheid zullen afbrengen. Hy zal, gewoon baldaadig Gods Wetten te verachten, ook al ligt onbezonnen en onbedachtzaam in het onderzoek der waarheid verkeeren, wat toch zou hem dryven tot zulk een behoedzaamheid? — Daar komt by dat hy, die niet Gode, maar zich zelven, zynen lusten en begeerlykheid wil gehoor geven, op dit ſtuk, veelal niet onpartydig is: driften en wenſchen benevelen vaak het verſtand; zondige hartstochten overdwarsſen de bezadigde Rede, en doen dezelve, half willends, de waarheid verbyzien. Ook heeft het vry wat in, de Waarheid, tegen de innigſte begeerte der ziele, tegen de fraaije droggronden, ter verſchooning van het misdryf opgezocht, recht te doen ervaaren: en wat zal hem, die Gods wil niet begeert te doen, hier toe kunnen bewegen? Ja, daar de waarheid by den zoodanigen juist geene uitſteekende begeerlykheid bezit, wat wonder, dat hy, in dezelve, zoo zeer geen belang ſtelt, en dus niet gedreven wordt door een onuitbluschbaare drift, om haar te vinden? Op dat ik 'er byvoege, deels, dat het fyn waarheidsgevoel, de waarheidszin, zoo nodig om haar te vinden, te zeer afgeſtompt wordt door gewoonheid aan het zondigen, en het plooyen en bemantelen der bedrevene wandaaden: deels, dat God ook den zoodanigen die Hem, om verlichtede oogen des verſtands niet nederig aanroepen,

al ligt aan hunne eigene waanwysheid overlaat, en ter hunner straffe, in verblinding laat blyven."

„ En dit wordt alles nog helderer, in betrekking op het stuk, waarover wy spreken, het erkennen der Godlykheid van Jesus Leere; wanneer wy, *op die Leere* zelve, ons oog nogmaals vestigen. Hoedanig is dezelve? Geheel gekant tegen onze vleeschelyke begeerlykheden. — De Leeraar is een arme en verachte Jood, de Zoon van geringe Ouders, een Opgehangene: dit schokt onzen hoogmoed. — Dien Man moeten wy tevens, als Gods Zoon, eerbiedigen: dit schokt ons Vleeschlyk Vernuft. — Uit vrye Genade worden wy gezaligd: dit is tegen onze Werkheiligheid. — Voor Schuldigen deed God den Onschuldigen boeten: dit kunnen wy niet begrypen. — Voords, wy moeten ons zelven verlochenen, wy moeten alle wraakzucht afleggen; wy moeten afstand doen van alle ongerechtigheid, ook van de geheimste, ook van de geliefdste; wy moeten gansch en al den nieuwen mensch aandoen, en niet meer naar het vleesch wandelen; wy moeten niet slechts die deugden, die ons aangenaam en gemakkelyk vallen, beoefenen, maar allen, ook moeilyke en onaangenaame; wy moeten, niet slechts in de uitwendige daaden, maar zelfs, in de innerlyke roerzelen daarvan, deugdzaam worden: ziet daar, waar tegen ons verdorven hart opkomt, waar aan het zich niet gaarn onderwerpt. Hier tegen ingenomen, peinst het straks op middelen, om de verpligting daartoe te ontduiken; het verbystert, verblindt, hindert en zwenkt het Verstand Daar het zich op zyn zwak voelt aangetast, verbittert het zich tegen zulk eene Leer; en, alles wil het eer erkennen, dan genoopt te worden, om dezelve, als Godlyk en Gewetenverbindend, aanteneemen. — Hier komt by, dat de Voortreffelykheid van Jesus Leere allerbest proefondervindelyk kan on-

onderkend worden. Wie de kracht van dezelve, tot gerustftelling en verbetering van het hart, eenmaal in waarheid ondervonden heeft, die zal onmogelyk, aan derzelver verheven oorfprong, meer kunnen twyfelen: doch hy, die tegen Gods wil gekant is, en deszelfs Voorfchriften niet in acht nemen wil, die is niet in ftaat, om deze heerlyke kracht van JESUS Leere, aan zyn eigen gemoed, te ervaaren; derzelver zalige uitwerkzelen blyven hem, ten minften wat hem zelven betreft, onbekend: wat wonder, zo hy 'er niet door bewogen wordt, om met volle overreding des gemoeds, JESUS Leere, als van God afkomftig, te omhelzen?

Trouwens, de Ondervinding fpreekt hier weder zoo luid, dat wy alle redeneeringen zouden kunnen misfen. Toen JESUS den Jooden gepredikt en door hun verfmaad werd, waarom werd Hy toen verfmaad? *Zy wilden tot het Licht niet komen, wyl hunne werken boos waren.* — Toen PAULUS voor *Felix* fprak, waarom wilde die hem niet ten einde uit aanhooren? *Omdat hy bevreesd werd*, toen 'er van *matigheid*, *rechtvaardigheid* en het *jongst gericht* gefproken werd, waartegen zyne driften en lusten opkwamen. Wat wederhield Koning AGRIPPA, om *geheel* een Christen te worden? Ten zy, dat hy alsdan zyne wellustige levenswyze met *Bernice*, benevens zyne andere ondeugden, had moeten opgeven; iets, waar toe hy niet befluiten kon? — En zou, by onze hedendaagfche Vrygeesten en Verwerpers van onzen Verlosfer, niet wel dat zelfde beletzel op den grond van het hart liggen? Zoude niet de zucht tot onbandig vermaak, — of altoos, zondige hoogmoed, ligtzinnigheid en afkeerigheid van den wil des Hemelfchen Vaders; — overhellende neiging en zucht tot de zonde en wereld, hen voornaamelyk verblinden, en, voor de rechte overtuiging der waar-

heid,

heid, als ongevoelig maaken? — Waarlyk! dit is te vreezen. JESUS uitspraak en de Ondervinding doen dit maar al te zeer vermoeden. *Zo iemand deszelfs wil zal willen doen, die zal van deze Leer bekennen, of zy uit God is, dan of ik van my zelve spreke.*

Het derde gedeelte der Leerreden, tot stichtelyke beöefening geschikt, behelst de volgende lessen, die uit den Tekst worden afgeleid: voor eerst; „ JESUS *leere is waarlyk eene Godlyke leere.*" Dat ontdekt elk godvrezend gemoed; dat zullen wy ook ervaaren, indien wy Gods wil doen willen. Eene tweede lesse is: „ *Bespeuren wy, dat niet allen, zelfs niet alle verstandigen, met ons,* JESUS *leere, als zoo Godlyk, erkennen? dit behoort ons in geenen deele te verontrusten, of in ons geloof te doen wankelen, maar tot een recht betamelyk gedrag op te leiden.*" Wy zien hier, van waar zulks veeläl komt; uit welke onzuivere bronnen het ongeloof, doorgaans, geheel, of voor eén aanzienlyk gedeelte, altoos, opwelle.— *Ten laatsten*, merkt de Leeraar aan, daar het uit den Tekst blykt, dat, om JESUS leere, in haare Godlykheid, recht te doorzien, het volstrekt nodig zy, *den wille van God te willen doen*, dit ons nodigt en verpligt, *om naar het verkrygen van zulk een volvaardig gehoorzaam hart, met allen yver, te streeven.*

Dit gedeelte, gelyk deze geheele Leerreden besluit de Eerw. CLARISSE, met deze nadruklyke woorden:

„ Maar — hoe kom ik aan zulk een hart?" Is U deze Vraag waarlyk ernst, M. T. en dient ze niet slechts, om deze beoefening van uwen hals te schuiven, en zoo, U zelven, in moedwilligen onwil en ongeloof, toe te geven? Is het U waarlyk ernst, om zoo gehoorzaam aan God te worden, en met Zynen wil, altyd en in alles, voldaan

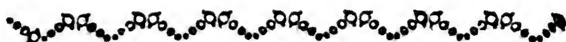
te-

te zyn, en dien te willen doen? — Wel aan, daar is raad toe. *Alle goede gifte en volmaakte gave is van boven van den Vader der lichten. Zo iemand wysheid ontbreekt, dat hy ze van God begeere, die mildelyk schenkt en niet afwyst. De Hemelsche Vader zal den Heiligen Geest geven, den genen, die Hem om denzelven, aanbidden.* U nederig aan God opgedraagen; de leiding van Zynen Geest ingesmeekt: — dit zal, oprecht en vertrouwelyk geschied zynde, niet vruchteloos bevonden worden. — Intusschen, hier by behoort Gy ook een en ander middel ter hand te nemen. Denkt derhalven veel aan alle die redenen, waarom God van U met recht gehoorzaamheid vordert; Uwe afhanglykheid, Zyne Volmaaktheden, de Weldaadigheid Zyner Wetten. — Raadpleegt Uw eenvoudig zedenlyk gevoel, en verstompt het niet door gezochte uitvluchten en ydele onderscheidingen. — Berekent al het voordeel, dat 'er, in God te dienen, gelegen zy, en alle de schade, welke op Zyne versmading te wachten staat. — Beschouwt te recht de nietigheid van dat alles, waar aan Gy de volvaardige opvolging van 's Heeren bevelen zoudt opofferen en het welk U, in plaats van U te voldoen, jammerlyk bedriegen en te leur stellen zoude. — En staart op den oversten Leidsman en Voleinder des Geloofs, als het beste Voorbeeld en den besten Leermeester, zoo wel, als den eenigen naam onder den hemel, tot behoudenis."

„ Zoo doende, zult Ge recht vatbaar zyn voor een zuiver gevoel van de Waarheid van Jesus Leere; — het gevoel van derzelver Godlykheid zal U dezelve te beter, zonder vooroordeelen, doen onderzoeken — dit onderzoek zal U de Waarheid doen *verstaan:* — en deze zal U *vrymaken.* Amen."

Deze Leerredenen pryzen dus zich zelven, als een nuttig en stichtelyk Huisboek, aan alle Christenen, in meer dan één opzichte, aan.

II. HOOFD-

II. HOOFDSTUK.

GEDACHTEN van JACOBUS HINLÓPEN, *Predikant te* Utrecht, *over eenige plaatzen en zaken, in de Heilige Schriften voorkomende. Te* Utrecht *by* W. van Yzerworst, 1801. 438 *Bladz. gr. Octavo.*

Deze *Gedachten* van den 80 jarigen grysaard, die oud geworden, in den dienst zynes en onzes Heeren, zyne medechristenen, ook na zyne dood zal leeren en stichten, zyn van tyd tot tyd by stukken in het licht gekomen, maar nu, in één Boekdeel vervat, om by 's Mans *Overdenkingen* en *vervolg van Overdenkingen* gevoegd te worden. Zy leveren aan elken Bybelminnaar en onderzoeker van Godswoord, ryke en overvloedige stoffe, om zyne kennis van de Heilige Schriften uit te breiden, daar de waardige oude Man, als een recht Schriftgeleerde, door tyd, vlyt, onderwezen in het Koningryk der Hemelen, uit den goeden schat van zyn hart oude en nieuwe dingen voortbrengt. Wy kunnen niet sterk genoeg spreken, ter aanpryzing van dit Werk, het welk zoo veel oordeel, zoo gegronde kennis en wysheid, in de beöefening der Heilige Schrift, zoo bescheiden, en overredend voorgedragen, in zich behelst, dat men zelfs, daar, waar men meent andere *gedachten* boven die des waardigen HINLOPEN te moeten volgen, zulks niet dan ongaarn en met tegenzin doet. En, het geen het voornaamste te rekenen is, overäl ademt dit Werk den geest van liefde en vrede,

vrede, ver af van twistgierigheid, en woordenstryd; door welken geest, trouwens, zich alle de Schriften, gelyk het leven en leeren van Vader HINLÓPEN kenmerken; welk een voorbeeld, der navolging waardig, voor alle Godgeleerden en Schriftverklaarers!

Zie hier de lyst der gedachten, die men in dit Boekdeeltjen zal vinden.

I. *De Spraakverwarring en haare gevolgen.* II. *De reden van Abrams roeping naar Canaän.* III. *De aanleiding tot Israëls verdrukking in Egypten.* IV. *De verscheidene stonden van de Wetgeving aan Israël.* V. *De verhooging van de koperen Slang.* VI. *De Tienden van de Leviten.* VII. *De Wetenschappen, in de tyden der Richteren, onder Israel geoefend.* VIII. *De verandering van Israels regeering, in Samuels ouderdom.* IX *De Koningin, onder de Koningen van Davids huis.* X. *Het verband tusschen de opbouwing van Jericho, en Elia's voorzegging eener driejaarige droogte.* XI. *Het boek, Job genaamd.* XII *De reden van Jobs tegenspoed.* XIII. *Den twist tusschen Job en zyne vrienden.* XIV. *Het oogmerk van Elihu's redenen.* XV. *Gods bestraffing van Job en zyne drie vrienden.* XVI. *Het begin van Jobs herstelling.* XVII. *Het leerzaam oogmerk van Jobs zonderlinge gebeurenis.* XVIII. *Het gezag van Jobs en zyner vrienden redenen* XIX. *Den bloeienden staat van Gods gemeenten, in het land van Uz en naburige plaatzen.* XX. *Het Lyden van Christus, naar den* XXII, LXIX *en* CIX *Psalmen.* XXI. *Het gebed voor den Messias, Ps.* LXXII: 1—4. XXII. *Den* CXXXVI*sten Psalm.* XXIII *De opperste Wysheid in Salomon's Spreukboek, spreekende.* XXIV. *Des Predikers vergelyking, van de onrechtvaardige Richters met de beesten.* XXV. *De voorwaarden, onder welke eenige voorzeggin-*

gingen gedaan zyn. XXVI. *De overeenstemming der voorzeggingen aan Davids huis.* XXVII. *Jesus afkomst uit David, volgends Matth.* I vs. 18—24. XXVIII. *De verzoeking van Jesus, na zynen Doop, in de Woestyne.* XXIX. *Het zien van God, den reinen van harten beloofd, Matth.* V: 8. XXX. *De genezing van Bezetenen, door den Zaligmaker.* XXXI *Jesus goedertierenheid, in het spreken door gelykenissen.* XXXII. *De waardy der Euangelien, boven andere gedeelten der H. Schrift, voor een Christen.* XXXIII. *Paulus eerste Leerrede, na zyne bekeering.* XXXIV. *Paulus, met het gemoed, Gode, en, met het vleesch, der zonde-wet dienende.* XXXV. *Paulus berispende vraag: is dan Christus gedeeld?* XXXVI. *Paulus bestraffing van het gaan der Christenen voor het Heidensche Gericht.* XXXVII. *Den eenen oorsprong der geestelyke gaven, naar* 1 *Cor.* XII: 1—6. *en de Leer, daar in begrepen.* XXXVIII. *Paulus vreeze voor de Corinthiers, van wege de bedrieglyke arbeiders,* 2 *Cor.* XI: 3, 4, 5. XXXIX. *Paulus zeggen: zy zoeken allen het hunne, en niet het gene van Christus Jesus is, Philipp.* II: 21. XL. *De verscheidenheid van Paulus groetenissen in zyne Brieven.*

Wy geloven, dat wy hun, die HINLÓPENS styl en wyze van schryven en denken, nog niet mogten kennen, daar van best een denkbeeld zullen geven, en hen tevens zullen opwekken, om zich dit en andere Schriften van dezen waardigen Man aan te schaffen, wanneer wy eene dezer Gedachten hun geheel onder het oog brengen, waartoe ons de XXXVIste Gedachten: *over* PAULUS *bestraffing van het gaan der Christenen tot Heidensche Gerichten*, 1 *Cor.* VI: 1—11. wegens derzelver kortheid, gelegenheid geeft. Men vindt die Bladz. 377. en zy is deze:

„ Co-

„ *Corinthen* was eene ryke koopstad. Dikmaal vielen 'er, onder de handelaars, verschillen over het *myn* en *uw*. Deze was men gewoon, door de openbaare richters, te laten beslisfen. De Romeinen, die *Corinthen*, met *Achajen*, zich onderworpen hadden, deden, door den Stadhouder, derwaards gezonden, uitspraak over de geschillen. De genen, welke te *Corinthen* het Christengeloof aangenomen hadden, lieten nog daarna deze gewoonte niet varen; zy riepen niet alleen Heidenen en Joden, met welken zy geschil hadden, maar ook hunne Christen-broederen, in zulke gevallen, voor de Heidensche richters. (*) PAULUS hield het voor eene bestraffenswaardige stoutheid, dat zy met hunne mede-christenen te recht gingen voor de onrechtvaardigen, en niet voor de heiligen, dat is, voor de Christenen; eene stoutheid, die hun oneer aandeed, daar zy, als Christenen, door hunne rechtvaardigheid en heiligheid, de waereld, ja, de engelen zelve, zouden oordeelen, en dus veel meer zulke kleine zaken, die dit leven betroffen, konden beslisfen. Tot hunne beschaming, die dachten, dat 'er, onder hen, geenen wys genoeg waren, om tusschen broeders te oordeelen, zeide hy hun, dat de minstgeachte onder hen daartoe bekwaam konden gerekend worden. (†) En wees daarby aan, dat het een groot gebrek onder hen was, dat zy, door hebzucht vervoerd, niet liever ongelyk en schade leden, dan rechtzaken hadden, (§) en daardoor van broeders wat zochten te winnen, met dezen ongelyk en schade aan te doen, daar zy wisten, dat gene onrechtvaardigen het koningryk Gods zouden beerven."

„ Deze bestraffing en de redenen, met welke PAULUS haar aandringt, kan al eenige bevreemding ge-

(*) *Vers* 1. (†) 4, 5, 6. (§) *Vers* 7—11.

geven. 't Is wel klaar, dat de Corintifche Christenen, met hun twisten voor de heidenfche richters, over onderlinge verongelykingen, het Christendom geene eer aandeden, en der Christenen gebreken voor het gericht openbaar maakten: 't is ook even klaar, dat PAULUS, uit zulk eene oorzaak, hen, met reden, daar van afmaande. Maar hy mogt hen niet dringen, om van den gewonen richter af te blyven, en hunne zaken aan de Christengemeente over te geven, welke geene dwingende magt had, om, het geen zy uitwees, hen te doen genieten; het konde ook ligt argwaan aan den gewoonen Romeinfchen richter geven, dat PAULUS dien, als een onrechtvaardigen, afteekende, en, door de Christenen tot eene andere rechtbank te wyzen, een ander gebod, als dat van den Keizer, fcheen in te willen voeren."

„ Men kan, om deze bevreemding weg te nemen, wel opmerken, dat PAULUS niet verbood, eenen ongeloovigen of heiden voor den gewonen rechter te roepen, of daar te volgen, maar alleen eenen broeder, eenen mede-christen; dat hy ook eenen, die van een Christen voor het gericht geroepen was, niet verbood daar te komen, en dus, in het minfte, de gewone gerichtshandelingen niet ftoorde; welke gerichtshandelingen wel duldden, dat men zyne gefchillen aan fcheidsmannen verbleef, en overeenkwam, om in derzelver uitfpraak te berusten; en daartoe, en niet tot het inftellen van eene nieuwe rechtbank, wilde PAULUS de Corinthifche Christenen leiden."

„ Doch dit zal nog meer opgehelderd worden, wanneer wy in aanmerking nemen, dat het begin van dit hoofdftuk met het vorige aanéénhangt. In 't vorige, handelde hy van de Christelyke tucht, volgends welke zy, niet hen, die buiten, maar die binnen de gemeente, waren, oordeelen moesten, en met eenen, die een hoereerder, een gie-

gierigaard, een roover enz. was, niet eten mogten. (*). Naar de zachtmoedige en langmoedige instelling van die tucht, moest elk hunner, als zyn broeder tegen hem gezondigd en hem, door gierigheid, te kort gedaan had, of, door roovery, het zyne hield, hem daarover, tusschen vier oogen, bestraffen; en hoorde hy, gaf hy weder, vervulde hy, het geen te kort kwam, zoo moest hy hem, als zynen broeder, dien hy gewonnen had, vergeven. Maar hoorde hy niet, dan moest hy de zaak aan één of twee openbaren, en met die, hem bestraffen, opdat hy, hen hoorende, hem vergaf, maar, niet hoorende, zyn beklag by de gemeente deed, en dan eerst, als die, met langdurende en herhaalde bestraffingen, niets op hem vermogt had, hem voor een heiden en tollenaar houden, en, als zoodanig, voor het heidensche gericht roepen, en hem tot voldoening, als dit zoo veel waardig was, te noodzaken."

„ Aan deze Christelyke tucht hadden de Corintiërs, toen zy CHRISTUS zacht juk en zynen ligten last opnamen, zich onderworpen. Het was dan eene verregaande stoutheid, dat zy daarvan afgingen, en, als zy eenig verschil hadden, te recht kwamen voor de onrechtvaardigen. — Door deze zachtmoedige en liefderyke tucht, moest hun gedrag zoo heilig en rechtvaardig worden, (†) dat zy 'er de waereld en de engelen mede veroordeelen zouden, en dus was het hun tot oneer, dat men de kleine zaken van dit leven hen niet durfde laaten beoordeelen. — De vrees voor schade by het oordeel der heiligen, de hope op voordeel, door de zwakheid van de wet en de kunstenaryen voor

(*) *Vers* 11, 12.

(†) Zoo kan men deze uitdrukking, over welke verscheidene uitleggingen gemaakt zyn, uit vergelyking met *Rom.* II: 26, 27 verklaaren.

voor het gericht, waren teekenen van een groot gebrek, aan zachtmoedige toegevendheid en overwinning van de hebzucht, onder hen, welke hen van het oordeel der vredelievende broederschap aftrok, en daarom van PAULUS, met zulk eene sterke waarschouwing, bestraft wierd."

„ Deze lessen van PAULUS kwamen toen te pas, toen de rechterlyke magt in handen van ongeloovigen en onrechtvaardigen was, maar niet, wanneer en waar de Christenen zelve die magt bekomen hebben. In zulke plaatzen en tyden, is het niet bestraflyk, rechtzaken hebbende, voor de richters te recht te gaan: doch dit verhindert niet, dat de Christelyke tucht, ter verbetering van de gebreken, en voorkoming, of wegneming van de geschillen, en ter berusting in het vonnis, het welk naar de wet, uitgesproken is, geoefend worde, al is het dat men, gelyk van de Christen-keizers, kwalyk geschied is, den opzieners geene rechtspleging, over mindere zaken, die niet lyfstraflyk zyn, aanbeveelt. Gebeurt het ondertusschen, dat men in landen woont, waar de ongeloovigen de oefening van gerechtigheid zich aanmatigen, of bezitten, men kan, in zulke ongelegenheden, PAULUS lessen ter bevordering van het Christendom, gebruiken, en van de Christelyke tucht zich, ter bewaring van vrede, liefde en gerechtigheid, bedienen."

III. HOOFD-

III. HOOFDSTUK.

De GESCHIEDENIS, LOTGEVALLEN *en het* KARAKTER *van* DAVID, *door* J. L. EWALD. *Eerste Deel. Te* Leyden *en* Amsterdam, *by* A. en J. Honkoop *en* W. van Vliet, 1801. 270 *Bladz. gr. Octavo.*

„De geschiedenis van eenen Mensch en Koning, gelyk 'er DAVID één was, is voor ons wel zoo belangryk en vol van leering; — de wyze van voorstel van eenen EWALD, door andere Schriften reeds genoeg onder ons met lof bekend, wel zoo schoon, uitlokkend, en onderrichtend; — dat het Boek, 't welk hier thans onzen Landgenooten in onze moederspraak geleverd wordt, myne aanpryzing in het geheel niet behoeft." Deze zyn de woorden van den Franekerschen Hoogleeraar E. TINGA, in zyne Voorreden voor deze Nederduitsche Vertaling van dit Boek, welke wy volledig overnemen, kunnende den Lezers verzekeren, dat zy hier niet alleen een geleidelyk en oordeelkundig tafereel van DAVIDS geschiedenissen, lotgevallen, en karakter, volgends den Bybel, zullen ontmoeten, maar tevens zulke gepaste aanmerkingen, door welke alle de vitteryen van BAYLE, en van zoo vele Bedillers en Betweters, die met het Kalf van BAYLE ploegende, in onzen tyd het Karakter van DAVID verguisd hebben, om dat zy meenden het gezag des Bybels daardoor te zullen verminderen, wederlegd en be-

schaamd worden. Tevens heeft de kundige en godvruchtige Schryver niet verzuimd, deze geschiedenis van DAVID zoodanig te behandelen, dat zy nuttige lessen, vermaningen, beoefenende kundigheden, en onderrichtingen in Godsdienst en deugd oplevert; hy heeft deze zeden- en godsdienstkundige aanmerkingen niet alleen overäl tusschen zyn opstel ingevlochten, maar ze afzonderlyk onder één oogpunt gebracht, en saam vergaderd; gelyk onze Lezers uit den Inhoud van dit Boek zien kunnen.

Eerst naamlyk vindt men, na de *Inleiding*, in zes afdeelingen het leven en karakter van DAVID beschreven en opgehelderd, van 's mans geboorte af tot den dood van SAUL, en DAVIDS komst tot den troon, en daar achter een dertiental byzondere aanmerkingen over DAVIDS geschiedenis tot opheldering van oude en nieuwe belangryke en gewigtige waarheden. Doch wy zullen aan den geheelen Inhoud eene plaats inruimen, opdat de Lezer op ééns het overzicht van het geheele Boek hebbe.

Eerste Afdeeling. *Davids Afkomst, Talenten, Opvoeding, Zalving door Samuel, en Aankomst aan Sauls Hof.* — Tweede Afdeeling. *David verlaat het Hof; overwint Goliäth; verkrygt eenen vriend; wordt van Saul benyd; 's Konings schoonzoon, en moet vluchten.* — Derde Afdeeling. *David vlucht tot Samuel naar Rama; wordt van Saul vergeefsch vervolgd; begeeft zich onder Jonathans bescherming; deeze zoekt zynen Vader te bevredigen; Saul veinst, maar zyn boos oogmerk komt aan den dag. David vlucht uit het land* — Vierde Afdeeling. *David vlucht naar Achis; keert weder in zyn vaderland terugge; voert kryg tegen de Filistynen; wordt daar over van Saul vervolgd. Hy verschoont Sauls leven.* — Vyfde Afdeeling. *David wordt verhinderd zich aan Nabal te wreeken. Hy verschoont*

schoont

schoont nog eens Sauls leven. Vlucht ten tweedemaale tot Achis; komt by hem in verlegenheid; doch wordt daar uit geholpen. Sauls dood. — Zesde Afdeeling. *Invloed van de tyding van Sauls dood op David. Hy wordt Koning over Juda. Abner voert kryg tegen hem; vereenigt zich met hem. Isboseth, Koning van Israel, wordt omgebragt. David wordt Koning over Israel.*

Byzondere Aanmerkingen over Davids Geschiedenis: I. *Iets over Gods plan van opvoeding.* II. *Over de Vriendschap: of David en Jonathan.* III. *Vergelyking tusschen Davids gevecht met Goliath, en een paar soortgelyke gevallen.* IV. *Vertrouwen op God: of David in gevecht met Goliath.* V. *Saul: of eenige trekken van Nyd en Yverzucht.* VI. *Vrouwen vermogen.* VII. *David van Nabal beleedigd. Waarschouwing en voorbeeld voor ons.* VIII. *Joab: of de Eerzucht.* IX. *Waarom moeten voortreffelyke, byzonder Godsdienstige Menschen zoo menigmaal onder Menschen van een geheel verschillend karakter leeven.* X. *Hoe wierd God door Urim en Thummim (Licht en Recht) gevraagd?* XI. *Davids Grootmoedigheid, en derzelver bron.* XII. *Vertrouwen op God, deszelfs natuur en uitkomst.* XIII. *Nog eenige byzondere Aanmerkingen.* 1. *Doëg of de Verrader.* 2. *Vergelyking van Saul met David.* 3. *David gered in den oogenblik, in welken hem Saul gevangen neemen wil.* 4. *Nog eene byzondere reden van Davids langduurigen druk.* 5. *Gevolgen van een' verkeerden stap.* 6. *Betuiging van onzen afkeer van de Boosheid.* 7. *Toetssteen onzer Godsdienstigheid.* 8. *God doet alle driften dienen tot zyn oogmerk.* 9. *Eenzydig Oordeel over Menschen.*

Hoe veele en breedvoerige boeken ook over dit onderwerp geschreven zyn, EWALD heeft eene zoo zin- en zaakryke, zoo indringende en over-

tuigende, en tevens zoo bevallige en innemende wyze van voordragt, dat elk Lezer, hoe veel hy ook over DAVID gelezen hebbe, dit Boek met lust, nieuw vermaak, en nieuwe ſtichting lezen zal. Wy kunnen ons niet onthouden van een voorbeeld te geven van de ſchoone opwekkende wyze van verhalen, waardoor EWALD de gebeurenisſen zoo bevallig weet voor te dragen. In de vyfde Afdeeling de dood van SAUL en JONATHAN, en de nederlage van het Israelitisch leger verhaald hebbende, vervolgd EWALD, in het begin der *zesde Afdeeling*, Bladz. 133. dus:

„ DAVID wist van dat alles niets. Hy wist wel, dat een beſlisſende ſlag op handen was, en was vol verwachting, vol vrees en hoop, hoe hy uitvallen mogt: maar of hy reeds geleverd, en hoe hy uitgevallen was, dat wist hy niet.— Volgens JOSEPHUS was het op denzelfden dag, als DAVID de *Amalekiten* ſloeg, en vrouwen en kinderen verloste .... welk een gewichtige dag voor DAVID! — Eerst den derden dag na zyne overwinning, meld zich een man by hem aan — met verſcheurde klederen, ſtof op 't hoofd geſtrooid, ten teeken van rouw.

„ Waar komt gy van daan?" vraagde hem DAVID.

„ Uit het leger der Israelieten."

„ Hoe ſtaan daar de zaaken?

„ Zoo erg, als mogelyk. De Israellers zyn geheel geſlagen. De nederlaag is ſchrikkelyk. SAUL en JONATHAN zyn dood."

„ Dood?" vraagde DAVID beevend — „ is dat waar? van waar weet gy dat alles?"

„ Ik nam de vlucht, trof SAUL aan, welke zich naauwlyks meer op zyne ſpiesſe konde ſtaande houden. De Koning moest alle oogenblikken vreezen in 's vyands handen te vallen.— Hy zag my, en bad my om hem voorts afteınaaken; hy moest toch

toch ſterven, om dat hy doodlyk gewond was.— Ik deed het, vermits ik zag, dat hy reeds met den dood worſtelde. Ik nam hem de kroon en het armverſierſel af, en overhandige het u, mynen Heer, den volgenden Koning."

„ David zag de kroon niet, hoorde naauwelyks het laatſte, dat de mensch zeide. „ Israel is geſlagen, Saul en Jonathan zyn dood!" dat was alles, 't geen hy tegenwoordig gevoelde. En hy *gevoelde* het geheel, gelyk een mensch den dood van eenen ongelukkigen en van eenen vriend gevoelt, gelyk een echt Israëller het ongeluk van zyn volk gevoelen moest. — Hy ſcheurde zyne klederen, en weende overluid met zyne mannen, en allen weigerden te eeten en te drinken wegens het ongeluk dat Israel overgekomen was."

„ De *Amalekiet* had gewis belooning van David verwacht; hy had zich zelven eene misdaad aangeticht, om dat hy dacht, dat ze hem van David als eene goede daad zoude vergolden worden. — Toevallig had hy de kroon van Saul gevonden, en hy twyffelde 'er niet aan, of hy zoude David eene zeer aangenaame tyding brengen. Hy wilde zich vooral daar door by David verdienſtelyk maaken, dat hy hem verhaalde, dat *hy* Saul *gedood* had. — Dit is juist het ſchrikkelykst gevolg van het diep bederf van ſlechte menſchen, dat zy geen gevoel meer hebben voor rechtſchapenheid, adel der ziele; dat zy eerlyk gelooven, dat anderen ook zoo laag zyn als zy. Zy houden het voor zoo natuurlyk, aan zich zelven alles opteöfferen, en voor zo onnatuurlyk, iets om een' ander' te doen, om een' ander' zich zelven te vergeeten, dat zy den eerlykſten, edelſten man voor zoo ſlecht houden, als zy zelven zyn. — Zoo was ook de *Amalekiet.* — David geraakte in een' rechtvaardigen yver, zoo dra zyne ſmart een weinig uitgeſtort was. „ Hoe durfdet gy, rampzalige, u ver-

ſtouten, om uwe hand te ſlaan aan eenen Koning van myn volk? Hoe u verſtouten te komen, en zelf 't my nog te boodſchappen? Voort! ſlaat hem dood! Hy heeft tegen zich zelven 't doodvonnis uitgeſproken. Ik veroordeel u naar uwe eigen bekentenis: „ . Ik heb den Gezalfden van Jehova gedood.""— Een ſoldaat trad toe, en doodde den *Amalekiet*."

Veelligt komt menig eenen onder ons de rouw van DAVID over SAULS dood zonderling en overdreeven voor; veelligt denkt menig een, 't geen zoo menigmaal reeds gezegd is: dat DAVID dit alles deed uit ſtaatkundige ſchranderheid — dat hy op geene betere wyze de liefde des volks had kunnen verwerven, dan door edelen rouw over zynen vyand, om dat hy Koning was. En allezins is het laatſte waar; immers edel te handelen is altyd de beste ſtaatkunde. Ook hy, die niet zoo goed te handelen in ſtaat is, gevoelt het edele, en acht den man, welke zoo handelt. Maar de gantſche geſchiedenis toont, dat DAVIDS rouw echt was. In den eerſten oogenblik, na eene bekomen gewichtige tyding, openbaart zich niet de *ſtaatkundige ſchranderheid*, maar de *mensch*, de doorſleepenſte hoveling had kunnen weenen, wanneer hy zoo onverwacht tyding van SAULS dood en de Konings kroon ontvangen hadde, hoe veel meer de juist van zyn gevoel beſtuurde DAVID, wien wy uit zyne geſchiedenis kennen. Hy had zyn volk lief, en zyn volk was geſlagen; SAUL had hy dikwyls beklaagd wegens zyne ongelukkige gezindheid, en nu was hy zoo ellendig om 't leeven gekomen. En nevens hem zyn JONATHAN, zyn boezemvriend, de vreugde zyns leevens.... Ik zou toch meenen, dat een DAVID daar wel treuren konde.— Doch, wanneer iemand nog twyffelen mogt, of het hem met zynen rouw ernst was;

zoo

zoo leeze hy zynen treurzang, en ik beroep my op elks hart, dat de taal des harten verstaat!

Dus wierd dan Israels sieraad op uwe heuvels verslagen!
Hoe vielen, helaas! de helden!
Ach! maakt het te Gath niet bekend;
Verkondigt het niet op Askelons straaten!
Op dat de Filistynsche dochters zich niet verblyden,
De dochters dier onbesneedenen van vreugde niet dartlen!
ô Gilboä's berg, daauw noch regen moet u immer besproeien!
Noch de akkers, zo vruchtbaar in Godgewyd graan!
Ach, daar viel het schild der helden, met smaad, op den grond;
Het schild van vorst Saul! — als ware 't nooit gezalfd.
Jonathan's boog ontspande zich nooit,
Dan verzadigd van bloed, van 't merg,
Der verslagene helden!
Nooit keerde Sauls zwaard onvoldaan in de schede!
Saul en Jonathan! beminlyk paar!
In hun leeven vereenigd, in hun dood niet gescheiden!
Sneller waren zy dan arenden!
Hun moed was leeuwenmoed!
Weent, Israels dochters! weent over Saul;
Die u in 't kostbaarst purper kleedde,
Die uw gewaad met gouden kleinodiën sierde!
Hoe vielen de helden op het bloedige slagveld!
Jonathan, helaas! verslagen op uwe heuvels!
Om u, myn broeder! myn Jonathan! ben ik ontroostbaar!
O lust van myn leven,
Dien ik vuuriger, dan ooït eene schoonheid, beminde!

He-

Helaas! hoe vielen de helden!
Hoe lagen de wapens in 't ronde verstrooid! (*)

David maakte dit lied; het wierd by plechtige gelegenheden van Davids stamgenooten gezongen, en opgetekend in het gezangboek des volks (†).

De weg tot den troon was nu gebaand: echter wilde David ook thans nog geenen stap voor zich doen, tegen Gods wil. Hy vraagde God: of hy nu ergens in eene stad van Juda zich begeeven zoude? God laat hem: „ Ja" antwoorden. Hy vraagt: „ waar heenen?" en hem wordt geantwoord: „ naar *Hebron*." Zy lag midden in het land, was sterk, en eene aanzienlyke Priesterstad, daar by eene vrystad, voor welke men altyd een zekere voorkeur had. —

„ De mannen van Juda kwamen en zalfden hem tot Koning over Juda."

„ Dat klinkt aangenaam in onze ooren. Dat doet ons goed, wanneer wy het in de geschiedenis leezen. Gelyk, wanneer men lang op de lente wachtte, en schraale wind en nachtvorst nog steeds loof en bloesem terug hield; — wanneer men nu na eenen warmen nachtregen rondziet, en waarlyk loof en bloesem uit is, en alles leeft en uitwasemt — de geheele schepping den dag der nieuwe geboorte viert; — zoo is het den gevoeligen Bybelleezer, wanneer hy aan deeze plaats komt. Buiten twyffel heeft zich de leezer de zaak van David, den hoofdpersoon deezer geschiedenis, aangetrokken, en dus moet hy by zich zelven als 't ware verademing gevoelen, dat deeze David zoo verre

(*) 2 *Sam.* I: 19 — naar de vertaaling van VAN HAMELSVELD.

(†) Reeds wordt van deeze verzameling van Liederen gesproken *Jos.* X: 13.

verre gekomen is. Van dien dag af, toen het luidde: „ toen nam SAMUEL zynen oliehoorn, en zalfde DAVID midden onder zyne broederen," — hoe veel traanen heeft niet de jongeling van dien tyd af geweend; hoe veel druk en vervolging geleeden; hoe dikwyls de verwydering van alle zyne geliefden diep en met smart gevoeld! En nu, daar hy ten tweedenmaale gezalfd wierd — is alles voorby! — De belofte van God is vervuld; hy is zeker, gerust en geëerd. Hy kan vrylyk alle zyne nabestaanden by zich hebben. — God heeft het wel met hem gemaakt! Ik moet afbreeken, om niet vooruit te loopen, en te vroeg van DAVID den Koning te spreeken."

De verhalen zyn verders opgehelderd niet alleen uit de *Psalmen*, welke DAVID by gelegenheden gedicht heeft, en welke hier een zuiver licht ontvangen, maar ook door bygevoegde aantekeningen, onder den Tekst, over welke men oordeelen mag uit het volgende staaltjen, betreffende de kracht en de uitwerking der Muziek, *Bladz.* 26.

„ Over de bedaarende, neêrslachtigheid verdryvende kracht der Muziek is vry wat by een gezameld in ROUSSEAU's *Dictionnaire de Musique*, op 't woord *Musique*, in TISSOT's bekende Verhandeling over den *Invloed der Muziek op het ligchaam, en haar geneeskundig gebruik.* Ik brenge hier slechts eenige voorbeelden daar uit by. — POLYBIUS zegt ons, dat de muziek nodig is geweest om de zeden der Arcadiërs te verzachten, welke in een koud, droevig klimaat woonden, en dat de inwooners van *Cyretos* alle Grieken in gruwzaamheid overtroffen hebben, om dat zy de muziek verwaarloosden: dat men in geene stad zoo veel gruwzaamheid gevonden hebbe. De Muziekmeester TIMOTHEUS zette ALEXANDER zelfs in woede door de Frygische (de Oorlogs-) Muziek; hy bragt hem wederom ras tot bedaardheid door de

Ly-

Lydische (de Klaag-Muziek). Wanneer Held ACHILLES in toorn ontstak, speelde hem zyn Hofmeester, de *Centaurus Chiron*, op de lier voor, om hem te bevredigen.— De Filosoof ELIMAS bediende zich van dit zelfde middel voor zichzelven. — De Kanselier THOMAS MORIS had een kwaad wyf, en bediende zich van de muziek, om het in eene goede luim te brengen.— De Arts ASKLEPIADES beschouwde de muziek als een weezenlyk middel in de dolheid, en alle ziekten des gemoeds: en ARETIUS pryst ze aan tegen een zeker soort van godsdienstige droefgeestigheid. — AMURATH DE VIERDE had juist zyn broeders omgebragt, een bekwaam Psalterspeeler, welke in deeze omwenteling ook het leeven verliezen zoude, zette hem door zyne muziek zoo zeer neder, dat niet alleen hem en zyne vrienden het leeven geschonken wierd, maar de ontmenschte zelf ook traanen storten moest. -- In 't zuidelyk gedeelte van 't koningryk *Napels*, wierdt eene soort van hypochondrie, aan dit land eigen, welke vooral in het warm jaargety plaats heeft, en welke men te vooren verkeerdelyk aan den steek der Tarentel toeschreef, door muziek geneezen. Een Arts genas een vrouwspersoon, welke door eene ongelukkige liefde gek geworden was, door geschikte muziek; welke hy, zonder dat de Muzikant gezien wierd, alle dagen driemaal in haare kamer maken liet. — Een beroemd Muziekmeester kreeg koorts, ylhoofdigheid en volkomene slaapeloosheid. Hy begeerde een koncert, en wierd beter; men zette de muziek zeven dagen lang voort, en hy wierd hersteld. — Een Dansmeester viel in eene stomme razerny, en verzette zich tegen het gebruik van alle middelen. Hy hoorde slechts voor een uur muziek, viel in slaap, en was na den slaap buiten alle gevaar.— Een geheel zwaarmoedige Goudsmid wierd door de muziek geneezen. — Eene vrouw, welke in 't vuur

en

en in 't water springen wilde, wierd op aanraaden van eenen Kapucyn door viool-speelen en zingen hersteld. — „ De harp," leezen wy in de boven aangehaalde Verhandeling: „ gaat alle instrumenten (tot dit oogmerk) verre te boven. Het lieflyke en zachte van haare toon, welke op geen ander snaar-speeltuig kan worden nagemaakt; derzelver hooge toonen, welke nooit het gehoor door een bytend gevoel beledigen, benevens iets, 't welk ik, hoe moeilyk zich ook een begrip in woorden laat opgeeven, door waardigheid, met bevalligheid gemaatigd, waage uit te drukken; deeze zyn de eigenschappen, door welke zich dit oud, en in zyn soort hoogst volkomen speeltuig van alle andere onderscheidt." — Van de menschenstem weet en voelt dit een iegelyk."

Hoe belangryk de byzondere Aanmerkingen door EWALD uit de Geschiedenis van DAVID afgeleid, zyn, zal de Lezer reeds uit de bovenstaande opgave van den *Inhoud* hebben kunnen opmaken, deze zal hem, des twyfelen wy niet, ook naar een staaltjen daar van doen verlangen. Doch ons bericht loopt onder de hand te ver uit, wy moeten hem het werk zelve aanpryzen, hy zal zich zeker niet beklagen, zich het zelve eigen gemaakt te hebben. Het volgende echter schryven wy nog over, om des Lezers verlangen niet geheel te leur te stellen:

Toetssteen onzer Godsdienstigheid.

„ Als DAVID te *Ziklag* door zyne medegenooten zoude gesteenigd worden, — en als hy juist zoo Koning over Juda en Israel geworden was; dat waren gevallen, in welke men den mensch kennen leert; hoe sterk of hoe zwak, hoe geloovig of ongeloovig aan God, hoe trotsch en vervaard of hoe standvastig hy is. Gy kent u nog niet recht,

wan-

wanneer gy u zelven nog niet in een spoedig, onverwacht ongeluk, en in een spoedig, onverwacht geluk hebt waargenomen. Zyt gy in ongeluk geheel kleinmoedig, zonder troost en uitzicht, als of 'er geen God in den hemel ware, dan staat het nog slecht met uwe vroomheid, uwen Godsdienst. Duidelyk heeft uw geloof nog geen' recht vasten grond; de lessen en beloften van uwen Godsdienst zyn voor u nog niet recht waar. En even zoo slecht staat het met u, wanneer gy in geluk terstond hoogmoedig wordt, alleen denkt, wat *gy* daar toe deedt, en *God* vergeet, wanneer gy u boven anderen verheft, uw geluk alleenlyk zoekt te genieten, maar niet daar door nuttig te worden. Uit DAVID kunnen wy leeren, hoe de waare Godsvereêerer geluk en ongeluk behoort te dragen. Komt ons plotselyk een ongeluk over, wy willen ons tot God wenden, van wien alles, geluk en ongeluk, komt. Hoe grooter het ongeluk is, dies te vaster willen wy ons aan God houden. Wy willen onderzoeken, wat daar by Gods wil zy, en dan in geloof aan Hem doen, 't geen wy kunnen en moeten. Wedervaart ons eên onverwacht geluk, — het behoort ons niet duizelig te maaken. Het zoude toch een bedwelmend vergif voor ons zyn, indien het dát deed! En evenwel maakte het ons noodzaakelyk duizelig, wanneer het ons God deed vergeeten. Neen! wy zullen ons diep inprenten het gevoel: *God* heeft geholpen — *God* heeft het gegeeven! en dat gevoel zal ons aandryven, om anderen niet te vergeeten, hen zoo veel mogelyk te helpen, hun alles goeds te doen, om dat God *ons* hielp, *ons* zoo veel goeds deed. — Liefde willen wy bewyzen jegens onze medemenschen, om dat God zich zoo liefderyk jegens ons betoond heeft. Die deeze proef heeft doorgestaan, heeft geene andere proef meer noodig."

IV. HOOFD.

IV. HOOFDSTUK.

ONDERZOEK na de Oogmerken waarmede, en de wys, hoe de Lydens-Geschiedenis van den HEILAND, door elken Christen, moet overwogen worden.— Iets ter voorbereiding voor myne Medechristenen, voor de viering der Lydens-weeken, door J. L. WOLTERBEEK, *Predikant te* Amsteldam. *Te* Amsteldam, *by* J. A. Swalm, 1802. 71 *Bladz. gr. Octavo.*

Eene geleidelyke en doelmatige Verhandeling van welke de Eerw. WOLTERBEEK zynen Lezer bericht, dat hy dit zelfde onderwerp, in twee Leerredenen voor zyn Gemeente behandeld hebbende, hetzelve op nieuw te bearbeiden en door den druk gemeen te maken, besloten heeft, ten einde door de bevordering eener heilzaame overdenking dier geschiedenis, iets by te draagen tot volmaaking en gelukzaligheid zyner Mede Christenen, doch te gelyk erkent hy, dat hy, by het opstellen dezer Verhandeling, meer dan eens gedacht hebbe aan zyne Jonge Mede-arbeideren in het Euangelie, niet, om hen hier door Lessen te geeven, hoe zy hunne Leerredenen over het leiden van den Heiland moeten inrichten, maar alleenlyk, om, als hunnen Medebroeder, hen zyne gedachten mede te deelen, waarop het, naar zyn inzien, by het voordraagen van het lyden aankomt, en hoe men het een oogmerk,

zoo wel, als het ander, moet zoeken te bereiken, — zullen de Gemeenten daar door het bedoelde nut erlangen, — ten einde dezelve aan hunne eigene overweeging en beproeving verder aan te bevelen." —

De verhandeling zelve is verdeeld in twee Deelen. Het eerste Deel bevat een *Onderzoek* naar *de oogmerken, welke God door het laaten te boek stellen der Lydensgeschiedenissen, heeft zoeken te bereiken.* Deze oogmerken worden uit de Euangelisten afgeleid, en tot de vier volgende gebragt: 1. *Hem, die leed, te leeren kennen, als dien geenen, die dat alles leed tot verzoening der zonden, en wel als den waaren, van God beloofden, Messias, overeenkomstig de voorzeggingen der Propheeten.* 2. *Hem, die leed, te leeren kennen, als den eeniggeboren zoon van God.* 3. *Hem, die leed, te leeren kennen, als den belangloosten, den edelsten vriend van zondaaren.* 4 Eindelyk een *vierde oogmerk*, hetwelk de Euangelieschryvers, door het voorstellen van het lyden van hunnen Heer en Meester, hebben zoeken te bereiken, was dit: *Het uitmuntend gedrag van Hem, onder al zyn lyden, recht zichtbaar te maaken, ten einde hunne Mede Christenen, voor welke zy schreven, op te wekken, zyn voorbeeld te volgen, onder dat lyden, met het welk zy te worstelen hadden.*

De Schryver dit ontwikkeld en betoogd hebbende, onderzoekt verders in het Tweede Deel: *Welke de oogmerken, waarmede, en de wyze behooren te zyn, hoe de Lydensgeschiedenis, door elken Christen moet overwogen worden.* Deze oogmerken zyn *dezelfde*, welke de Euangelieschryvers getracht hebben te bevorderen by diegenen, voor welken zy schreven, maar die ook nog door elken Christen van onzen tyd, bereikt moeten worden, zal hy, in gelykvormigheid met

zy-

zynen Heer en Heiland, opgebouwd, en tot het genot van waar heil gebracht worden.

„Het moet dus ons doel zyn," zegt de Eerw. Schryver, „ons aller ernftig doel, *Hem, die leedt, te leeren kennen, als dien geenen, die dat alles, tot verzoening der zonden, in het algemeen, en tot verzoening van onze zonden, in het byzonder, leedt; — Hem, die leedt, te leeren kennen, als Gods eeniggeboren Zoon; — als onzen besten, belangloosften Vriend, die dat alles, uit liefde tot ons, onderging; — en eindelyk, het alleruitmuntendst gedrag van dien Goddelyken Lyder, recht levendig, in te zien.* — Noodig is het voor ons allen, M: L:! ons, op de bereiking aller dezer oogmerken, by die overweeging, toe te leggen; zal dezelve den heilzaamften invloed, op het hart van elken Christen, maaken kunnen. — Wanneer ik echter zeg, dat wy, door de overweeging der Lydens gefchiedenis, alle deze oogmerken moeten zoeken te bereiken, zoo wil ik, daar mede, in 't geheel niet zeggen, dat wy dit, door elk byzonder-deel der Lydensgefchiedenis, moeten zoeken te doen. — Wilden wy dit, dan zouden wy ons dikwyls genoodzaakt zien, menig deel dier gefchiedenis, op eene jammerlyke wys, te wringen, dan zouden wy ons, door zulk eene handelwys, het vrye, heldere uitzicht beneemen, het geen ons meenig deel derzelve aanbiedt, en ons, daar door van het nut berooven, het geen een vryëre behandeling ons zou aanbrengen. Het eene deel dier gefchiedenis vertoont den grooten Lyder, meer in 't licht van Verzoener, — het ander meer in 't licht van Eeniggeboren Zoon van God, — het ander meer in 't licht zyner belangelooze, edele vriendfchap, — en eindelyk nog een ander vertoont Hem ons, meer in zyn alleruitmuntendst gedrag, onder het lyden; en die oogpunten nu, welke byzonderlyk,

in dat een of ander deel, worden aan de hand gegeeven, verdienen, in de eerste plaats en hoofdzaakelyk, ja dikwyls geheel en alleen gekozen te worden, ten einde ons door dezelve, by de overweeging van zulk een deel, te laaten leiden. — Van deze oogmerken zal ik nu niets meer zeggen, M: L:! het zal niet noodig zyn, dezelven verder uit elkanderen te zetten; maar van meer belang is het, nu nog by elk derzelven, afzonderlyk stil te staan, en aan te toonen: Hoe *noodig* het voor den Christen zy, dat zulk een oogmerk, in hem, bereikt worde, en *hoe* de Lydens-geschiedenis, ter bereiking van het zelve, door hem moet overwoogen worden."

Ten opzichte van het *eerste* oogmerk, wordt vervolgends, naar deze opgave, door den Amsteldamschen Leeraar, aangetoond, dat het volstrekt *nodig* zy, dat de Christen het zelve zoeke te bereiken, naamlyk den lydenden Heiland te kennen als den genen, die dit alles leed, tot verzoening der zonden, en byzonder tot verzoening van zyne (des Christens) zonden, als ook, hoe hy ten dien einde de Lydensgeschiedenis behoort te overweegen. Daartoe moeten wy die overweging, in de *eerste plaats*, zoo inrichten, dat overreeding, met betrekking tot deze waarheid, by ons bevorderd worde; en, *ten tweeden*, dat wy dezelve, met zulk eene harts-gesteldheid overdenken, die recht geschikt is, ons de belangrykheid van den Heiland, in die betrekking, op het levendigste te doen gevoelen. Ten aanzien van dit laatstgemelde schryft de Eerw. WOLTERBEEK dus: *Bladz.* 50

„ Maar *hoe* moet die geschiedenis dan nu, ter bevordering van zulk een kennen, overwoogen worden? — Met zulk eene ziels-gesteldheid, M. L.! die recht vatbaar is, om de belangrykheid van den Heiland, in de betrekking van Verzoener, op het levendigst in te zien. — En wanneer zullen wy, natuurlyk, daar voor de meeste vatbaarheid heb-

hebben?— Zekerlyk dan, wanneer wy onze zonden recht kennen, wanneer wy weeten, in hoe veele opzichten wy al te kort komen, en zoo de menigte onzer overtreedingen bezeffen, — wanneer wy het afschuwlyke der zonde, en de onverantwoordelykheid aan onzen kant, dat wy ons aan die zonden hebben schuldig gemaakt, levendig inzien, en zoo vry natuurlyk eene neergedruktheid van ziel, door den last der zonden veroorzaakt, by ons plaats grypt; — Zekerlyk dan, wanneer wy, aan den eenen kant, sterk gevoelen, dat vergeeving der zonden allernoodigst voor ons zy, door dien wy, buiten dat, voor dien Heiligen en Rechtvaardigen niet zullen kunnen bestaan, en dus niets anders, als de vreeslykste gevolgen onzer zonden, te wachten hebben, en wanneer wy, aan den anderen kant, overreedend inzien, dat het ons onmogelyk zy, iets te kunnen doen tot wegneeming dier schuld, welke op ons, door die overtreedingen, gebracht is, en dus vry natuurlyk een allersterkst verlangen naa zoo iets, by ons, zal gevonden worden, waar door wy van die schuld kunnen worden bevryd. — Overweegen wy de Lydens-geschiedenis met zulk eene zielsgesteldheid, dan kan het niet anders, of den Lydenden Heiland zal ons, in de betrekking van Verzoener, recht belangryk worden, dan kan het niet anders; of wy zullen, met alle ingespannenheid, op Hem, als den Zodanigen zien, dan kan het niet anders, of wy zullen zyne onmisbaarheid voor ons, in die betrekking, levendig gevoelen, en Hem, als den Zodanigen, op het hoogst leeren waardeeren."

Het tweede oogmerk de kennis van den lydenden Heiland, als den eeniggebooren zoon van God, moeten wy insgelyks zoeken te bereiken, waartoe weder aangetoond wordt, dat het nodig is hem als den zodanigen, te leeren kennen; en

dan hoe de Lydensgeschiedenis, ter bevordering van zulk eene kennis, moet overwogen worden. Het derde oogmerk is, JESUS, als onzen besten vriend te leeren kennen. Na hier de noodzaaklykheid van aangemerkt te hebben, vervolgt de Schryver Bladz. 63.

„ Maar *hoe* moet die Lydens-geschiedenis nu, door elken Christen overwoogen worden, zal hy Jesus, zynen Heer, als zulk eenen Vriend, recht leeren kennen, zal hy de grootheid zyner liefde jegens hem levendig *gevoelen?* — Dit valt rasch in 't oog, als men 'er maar even op nadenkt. — Willen wy hem, die leedt, als dien vriend by uitstek, leeren kennen, als dien geenen, die *dat alles*, uit liefde voor ons, onderging, willen wy zyne groote liefde recht levendig gevoelen, — dan moeten wy 'er ons, met allen ernst, op toeleggen, om van dat onnoembaar zwaar lyden, om van dat ontzettend grievend leed, het welk de Heiland onderging, een recht, geëvenredigd denkbeeld, zoo veel ons maar eenigzints mooglyk is, te erlangen, — wy moeten daarby geduurig tot ons zelven zeggen: dat lyden leedt Jesus voor my! — vrywillig nam Hy dat op zich, zonder dat Hem daartoe iets noodzaakte, — de liefde tot my drong Hem daar toe, — drong Hem, zyner heerlykheid, welke Hy, als zoon van God, by den Vader had, voor eenen tyd vaar wel te zeggen, en deedt Hem, het draagen van dat lyden boven die heerlykheid verkiezen! — Dan moeten wy verder zoeken in te dringen in het groot heil, in alle die onschatbaare voorrechten, welke ons, door dat onnoembaar zwaar lyden, zyn aangebracht; — dan moeten wy levendig zoeken te bezeffen, wat wy zouden zyn, in welken allerellendigsten staat wy ons zouden bevinden, zoo wy van dat geluk, door dat lyden, voor ons, aangebracht, waren ontstoken gebleeven; — dan moe-

moeten wy eindelyk een diep bezef trachten te erlangen van onze flechtheid, van onze verregaande waereld- en eigenliefde, van onze liefdeloosheid en ondankbaarheid jegens den Heiland, en hoe Hy, niettegenstaande Hy wist, hoe 'er aan zyne liefde, op verre na, zoo niet zou beantwoord worden, als zulks behoorde te zyn, zich echter daar door niet had laaten aftrekken, zulk een lyden, tot ons heil, op zich te neemen. — Overweegen wy de Lydens-gefchiedenis op zulk eene wys, en met zulk eene harts-gefteldheid, dan zullen wy het edele, het belanglooze, het aanbiddelyke zyner liefde jegens ons recht leeren gevoelen, dan zullen wy in Hem den vriend boven alles, wat vriend kan genaamd worden, met verrukking aanfchouwen!"

Het vierde oogmerk, en de wyze, hoe het zelve door een gepaste overweging der Lydensgefchiedenis te bereiken, op dezelfde wyze ontwikkeld hebbende, befluit de Eerw. WOLTERBEEK Bladz. 70 dus:

„Wordt de Lydens-gefchiedenis, M. L.! op zulk eene wys, door ons, overwoogen, wat zullen wy dan het gedrag van onzen Heiland, onder zyn lyden, in deszelfs waare grootheid leeren kennen, — wat zullen wy dan van Hem leeren, hoe het onze moet zyn, — en hoe krachtig zullen wy aangefpoord worden, zyn voorbeeld te volgen!"—

„Deze oogmerken, M. L.! moeten de onzen zyn, by de overweeging der Lydens-gefchiedenis,— en op zodanig eene wys moet deze, ter bereiking dier oogmerken, overwoogen worden! — En zyn die de onzen, — verkeeren wy zoo omtrend dezelve, dan zullen wy, door die Gefchiedenis, in de kennis van onzen Heer en Heiland, in liefde tot, en in vertrouwen op Hem worden opgebouwd, — dan zullen wy in waare Christelyke volmaaktheid meer en meer vorderen. — Het geen

ik voor alle myne Mede-Christenen, over geheel den aardbodem verspreid, van onzen Gemeenschappelyken Heer en Heiland, met geheel myn hart affmeek!"

Deze Verhandeling zal, onder den Godlyken zegen, nuttige en aangename stichting geven aan allen, die ze met opmerking lezen en betrachten. Jammer is het, dat 'er eenige grove fouten tegen algemeen erkende regelen van onze Moedertaal en derzelver spelling, hier en daar zyn ingeslopen.

V. HOOFDSTUK.

VOLLEDIGE BESCHRYVING van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, Trafieken, derzelver Werkhuizen, Gereedschappen, enz. ten deele overgenomen uit de beroemdste buitenlandsche Werken; en vermeerderd met de Theorie en Praktyk der beste Inlandsche Konstenaren en Handwerkslieden. XIIIde Stuk. De Graveur. Met Plaaten. Te Dordrecht, *by* A. Blussé en Zoon. 359 *Bladz. gr. Octavo.*

Het Onderwerp van dit dertiende Stuk dezes allergewigtigsten Werks *de Graveur* behelst, volgens den byzonderen Tytel van hetzelve: *Eene beknopte Handleiding tot de Daktylioglyphia, of Graveerkunst in edele gesteenten. Het Stempelsnyden. Het graveeren in Hout en Koper. Het Etsen. Het graveeren in Zwarte Kunst,*

Kunst, *of* in Mezzo Tinto. Het *Hamerwerk. Het Graveeren in de manier van* Craijon *en om met couleuren te Drukken*, *en eindelyk het Pointeeren en Graveeren* in Aqua Tinta. Benevens *de Beschryving en Afbeelding der Werktuigen tot deze Kunsten gebezigd wordende. Uit de nieuwste Uitheemsche Schryveren*, *en volgends de inlichtingen der beste hedendaagsche Meesters in deze Kunsten*, *samengesteld door* Arend Fokke Simonsz.

Dit geheele Onderwerp wordt uitvoerig behandeld, en alles, wat tot de Graveerkunst betrekking heeft, naauwkeurig beschreven, en met fraaie en nette Platen opgehelderd; gelyk men zich daar van een denkbeeld kan vormen uit den volgenden *Inhoud.*

Inleiding. I. Hoofdst. *Oudheid der Graveerkunst*. II. *Van de Daktylioglyphia of Ringgraveerkunst der ouden*, *inzonderheid die der Grieken en Romeinen* III. *Eenige beknopte Aantekeningen over de gedaante; kleur en het vaderland der edele Steenen*, *waarop gegraveerd wordt.* IV. *Van de hedendaagsche wyze van graveeren in edele Steenen.* V. *Over de wyze van nagebootste edele Steenen en afdruksels te vervaardigen.* VI. *Van het Stempelsnyden.* VII. *Aanleiding tot het graveeren in hout; voortgang*, *toeneeming en nut dezer kunst*, *voornaame Meesters in dezelve; moeilykheid in de bewerking.* VIII. *Over de wyze om in hout te graveeren. Van de Werktuigen. Van het Hout. Grondbeginselen van het graveeren. Van het uithollen en stukken invoegen. Van de houten Plaatjens waarin men*, *na verkiezing*, *andere Letters*, *of Figuuren*, *by verwisseling plaatsen kan. Van het opmaken. Van het afdrukken. Byvoegsel. Van de wyze om zindelyk optesnyden. Aanwyzing om de uitgeputte plaatsen in een graveer-*

 sel

ſel wel aftedrukken. Hol graveerſel in *hout. Gravure in hout met eene ſterke ſnede. Ruwe en verheven gravure in hout. Graveeren* in *hout*, *in* Camaijeux, *of met licht en bruin, verheven met uitgeſpaarde ſneden, of met verſcheidene plaaten, maakende zo veelerlei tinten, by trapswyze afneeming in de prent. Verklaaring der Zinnebeeldige ordinantie.* IX. *Over het graveeren in koper.* X. *Voorloopige vereischten tot de kunde der Graveerkunst in koper.* XI. *Van het koper en deszelfs noodzaaklyke vereischten tot het graveeren.* XII. *Van het graveeren en de daartoe noodige Werktuigen. Aanmerking, betrekkelyk het gebruik van de graveer-yſers.* XIII. *Van de byzondere wyzen om de ſneden te leggen, na vereisch der onderſcheidene voorwerpen, derzelver plaatſing en deelen. Om eene Tekening op Koper over te brengen. Het werktuiglyke by het graveeren. Eenige noodzaakelyke regelen, welken men by het graveeren in acht te neemen hebbe. Correctie van den proefdruk.* XIV. *Over het Etſen. Van het Bytwater en deszelfs toebereiding over het algemeen. Een goed tekenaar kan de Etskunst, in korten tyd, volkomen magtig worden. Voorloopige aanmerkingen over den ouderdom van de uitvinding der Etskunst. Voorrecht van de naald boven het yſer, en van het yſer boven de naald. Vereeniging van het graveeryſer met de etsnaald.* XV. *Beknopte Geſchiedenis der Arsſeer- en Etskunst.* XVI. *Van de Werktuigen, waarvan men zig in het etzen bediend.* XVII. *Over het gronden of vernisſen der Plaaten. Bereiding van harde vernis of etsgrond. Bereiding van den weeken grond. Wintergrond. Zomergrond. Stopgrond.* XVIII. *Over het byten der gegronde koperen Plaaten. Nieuwe uitvinding om de tekeningen op koper over te drukken.* XIX. *Over het*

het graveeren in zwarte kunst. Wat men by het drukken van zwarte kunstplaaten waar te neemen heeft. Van de Werktuigen, welke men in het schraapen bezigt, en van het leggen der gronden. XX. *Van de manier om in Zwarte kunst te werken, ten einde afdrukken met verscheidene verwen, en met meer dan eene plaat, te vervaardigen.* XXI. *Van het Hamerwerk* (opus malleï) *en graveeren door middel van stippen, of punten in de manier van tekeningen, met rood en zwart kryt, of Craijon. Wyze om geëtste omtrekken met Sapverven optetrekken. Geschiedenis der Kunst, om zwarte Kunstplaaten met Couleuren te drukken.* XXII. *Verschillende handelwyzen in het Punteeren of Graveeren, in de manier van Craijon. Andere Manier van Graveeren, in de manier als Roodaard of Zwart kryt.* XXIII. *Nieuwere manier om met punten te graveeren.* XXIV. *Over de wyze van graveeren in* acqua tinta. *Besluit.*

Uit zoodanige wydlopige beschryving is het moeilyk, iets tot een voorbeeld der wyze van uitvoering te kiezen. Wy zullen ons tot het eerste Hoofdstuk, *de Oudheid der Graveerkunde* bepaalen.

„ Geene van alle, thans nog in gebruik zynde, kunsten, kan in oudheid by de *Graveerkunst* haalen; zy is ongetwyffeld de eerste der min onmiddelyk noodige kunsten, welken het menschdom ooit geoefend hebbe. Immers het zoude niet moeilyk vallen te bewyzen, dat zy reeds vóór den Zondvloed in de eerste waereld geoefend zy geweest, en dat NOACH en zyn huis dezelve aan de tweede waereld overgebragt hebbe. Wat is 'er natuurlyker dan dat de mensch de omtrekken der wezens, die hy voor oogen hadt, heeft tragten naatebootsen door dezelve met eenige scherpe punt in het zand aftetrekken; waar toe hy ligtelyk door het

het afdrukſel zyner eigen voetzoolen in het zelve, en door den omtrek van zyn eigen ſchaduw, kan gebragt zyn, althands het is eene niet geheel te verwerpen meening, dat het eerſte Letterſchrift van nog veel ouder dan Egyptiſchen oirſprong, en, in den beginne, altemaal omtrekken der te beſchryvene zaaken geweest zyn; van waar de Hieroglyphiſche of beeldſpraakige ſchryfwyze der Egyptenaaren welligt voortgekomen kan zyn: zoude het dan ook wel zo geheel onmooglyk weezen, dat HENOCH een diergelyk Letterſchrift uitgevonden hebbe; ſchoon dat, het welke te *Jeruſalem* ten tyde der kruisvaarten, getoond werd, juist het aloude echte niet geweest zy? Getuigt ook JOSEPHUS niet van de beide zuilen welke SETH en zyn zoon ENOS oprigtte en daar op de voorvallen der eerſte waereld, en al de lesſen die hy van ADAM ontvangen hadde, graveerde; een derzelve van *Tigchelen* en de andere van *Steen* bouwende, welker eene, te weeten de ſteenen zuil, ook volgends JOSEPHUS getuigenis, in zyn' tyd A. C. 80 nog in *Meſopotamia* gevonden werdt (*). Ook zyn die zuilen in het *Boek der Richteren* eenigzins na te ſpeuren, (†) waar verhaald wordt dat EHUD, zyn vervolgers, naa den moord aan EGLON gepleegd, ontvlugtende, voorby de *geſneedene beelden* heenen ging en te *Sehirath* aankwam; welke plaats ook eigenlyk hier door JOSEPHUS bedoeld wordt. De *zeventig Overzetters* vertalen hier *τα γλυπτα* of de *geſneedene ſteenen*, te regt; ſchoon anderen 'er *Steengroeven* van gemaakt hebben; doch dat doet 'er niet toe, EUSTATIUS is van het zelfde gevoelen dat deze beſneden ſteenhoopen de Colommen van SETH en ENOS geweest zyn, welken zy op het gebergte van *Ephraim*, na

(*) *κατα την Σηριαδα*. JOSEPHUS Ant. Lib. I.
(†) *Richt*. III: 26.

na by *Jericho*, gesteld hadden. En dat dit gevoelen reeds zeer oud is, blykt aan het misbruik dat MANETHON 'er van gemaakt heeft, om 'er de Egyptische Koningen en hunnen oirsprong, tot boven ADAM, te doen stygen; beroepende zig op twee Colommen in het land *Siriad* door hem gezien, welken hy aan den Egyptischen *Thoth*, of *Hermes* toeschyft, en op welken, na zyn zeggen, de geslagtlyst der Koningen, van MENES af beginnende, veel hooger dan de Schepping steeg. Daar 'er nu in Egypten nimmer zulk een Land *Siriad* bekend is geweest, blykt het genoeg dat hy dit vertelsel genomen hebbe, na deze zuilen, welke dus in zyn' leeftyd te weeten A. M. 3700, alzo hy een Tydgenoot der LXX Overzetters was, nog bekend geweest moeten zyn; en dat dit wezenlyk besneedene steenen geweest zyn, blykt aan het Hebreeuwsche woord *Pesilim*, dat daar gebezigd wordt, 't welk van *Selim*, een *beeld*, een *afschaduwing*, afkomstig is. En schoon ook dit alles, hoe waarschynlyk ook, niet bewysselyk ware, vind men echter reeds in het overoude boek JOB, 't welk sommige nog ouder achten dan de schriften van MOSES; in de zoo zeer bekende plaats, Hoofdstuk XIX. vs. 26. *Och! dat myn woorden met een yzeren stift in steen gegraveerd mogten worden; want ik weet dat myn verlosser leeft, enz.* waar de Grieken het Hebreeuwsche woord *Jechasboun* met *englyptein*, *gegraveerd*, overgezet hebben. JOB voegt 'er ook by *en met lood*, 't geen anderen vertaalen op een *looden Plaat*; of wel 'er door verstaan, dat men de groeven, die in de steenen gemaakt werden, met gesmolten lood vol goot om de trekken zichtbaarer te maaken. Wat 'er ook van zy, men ziet uit deze aanmerkelyke plaatsen dat de wyze van *insnyden* of *graveeren* in harde stoffe, reeds van een' alouden oirsprong is, alzo dat het schryven der ouden met yse-

yſeren *griffiën*, zo wel op metaalen als looden en wasſchen tafeltjens en op basten van boomen, palmblaaden, het Indiſche of Egyptiſche papierriet, en de bereide huiden van *Pergamus* of het Pergament, alles niet dan zuiver graveeren geweest is; en de werktuigen welke de Graveurs, zo wel tot het *etſen* als *graveeren*, bezigen, tot heden toe nog de gedaante van den *Stylus*, of het *ſchryfſtift* der ouden, in veel opzichten, draagen; daar het *etſen* inzonderheid de overeenkomst heeft met het ſchryven op wasſchen tafeltjens, 't welk de ouden voor hun daaglyksch ſchrift en brieven gewoon waren te bezigen; gelyk wy naaderhand, als wy van de gedaante der werktuigen en de practyk van het etſen ſpreeken, naauwkeuriger zullen aanwyzen. Edoch men zoude hier kunnen inbrengen, dat dit ſlegts lettertrekken geweest zyn, en dat men van het graveeren van beelden en eenige andere zaak afbeeldende figuuren ſpreekt. Maar dat is van weinig aanbelang, aangezien de aloudſte Letteren, gelyk wy reeds gezegd hebben, niet onwaarſchynelyk omtrekken van beelden en zaaken, beesten of menſchen geweest zyn; daar men in de oude ſchryfwyze van het Griekſche Alphabet, niet zeer gezocht, het Egyptisch Hieroglyphisch Schrift, den vogel *Ibis* en deszelfs ledemaaten, in allerlei houdingen voorgeſteld, de zon, de maan, het water, het hoofd van Oſiris, de ſlang die het leven verbeeld, enz. ontdekt, en die zelfs in eenige Letteren; die ons daar van in gebruik naagebleeven zyn, nog, hoe zeer ook door langheid van tyd in maakſel veranderd, zien kan: als in de A den vogel *Iſis*, die zich met de bek tusſchen de pooten pluimt, in de X den geopenden ſneb, op de pooten geplaatst, in de Y de ſneb op één poot geſteld; de G en C de halve maan of *Iſis*, de O de zon of *Oſiris*; in de M de omgekeerde ſtoothoornen van *Apis*, enz.

waar-

waarby wy ons slegts niet verder zullen ophouden, dan voor zo verre als het hier alleen dienen moet, om te toonen dat het Graveeren van afbeeldende figuuren, juist zelve de geboorte aan de anders nietsbetekenende Lettertrekken, waarschynelyk, gegeeven zal hebben; doch wil men ook indedaad gesneeden beeldjens op plaatjens zien, men zal ze vinden op de gelukkige Star *Mazel Toph*, of de *Masarooth*, en *Cocheb Zedek*, of *gelukkige geboortester*; die voor alle kwaad beschutte, afgebeeld is, en die by de *Chaldeen*, reeds in de vroegste jaaren der waereld, vervaardigd, en door JOB, Hoofdst. XXXVII. vs. 9. en XXXVIII: 32. aangehaald worden. Men denke ook slegts aan de *Theraphim* of Huisgoden, welke RACHEL heuren Vader LABAN ontstal, volgends *Gen.* XXXI. vs. 19. op dat, gelyk sommigen meenen, die waarzeggende goden hem niet bekend zouden maaken, waar heenen zy met JACOB gevlugt ware; of om iets kostbaars van hem, als in pand tegen zyn' toorn, te bezitten: welke *Theraphim* somtyds van afschuwelyke doode ligchaamen gemaakt werden; doch hier waarschynlyk van hout of steen, zeer klein en ligtelyk om te verbergen geweest moeten zyn; derhalven gesneeden en gegraveerde beeldjens, of steenen en plaatjens, waar op beeltjens gegraveerd waren; alzo LEA dezelven in den zadel van een Kameel gewikkeld hadde, en 'er, toen LABAN heure tent doorzocht, op zat. Van die hooge oudheid af, is reeds het graveeren van steenen bekend, daar het, in dit geval, als reeds lang te vooren in gebruik geweest zynde, en niet als een nieuwe gewoonte, geboekt wordt. Vervolgends hebben de oude Chaldeen hunne behoedplaatjens, die onder een gelukkig gesternte gegraveerd waren, en om den hals gedragen werden, ingevoerd; welk gebruik de Arabieren nog behouden, en die, in hunne taal, van het Hebreeuw-

breeuwsche woord *Selem*, dat *Beeld* betekent, gelyk boven gezegd is, *Talismans* noemen: deze figuuren, die ook wel in Letteren en de afbeelding van het Zodiaks gesternte, waar onder zy vervaardigd waren, bestonden, droegen de ouden op het lighaam, of ook wel in edele gesteenten gesneden, in ringen gevat, aan de vingers, van waar het gebruik van ringen te draagen, afkomstig is; welken naderhand gebezigd werden om verbonden en beloften te staaven, door dezelve af te drukken en aan de verbondsbrieven te hechten, van waar dezelven *Zegelringen* genoemd werden. De wyze nu, hoedanig die door de ouden vervaardigd werden, brengt ons van zelven op de eerst in gebruik zynde kunstgravure, waar in de Grieken by uitneemendheid uitgemunt hebben, gelyk de Antiquen, door hen in *Onyx*, *Agaat*, *Esmeraud* en andere edele gesteenten, gesneeden, die nog in de Kabinetten der oudheid- en kunstkenners voorhanden zyn, ten duidelykften aantoonen. Deze kunst, welke den Griekschen naam *Daktylioglyphia* of *Ringgraveerkunst*, en *Lithographia* of *Steengraveerkunst*, draagt, staat ons in het volgende Hoofdstuk, als een voorlooper der Graveerkunst in andere stoffen, in de eerste plaats te onderzoeken."

De geheele Verhandeling is zeer belangryk, en zal den liefhebberen en kunstenaren voldoen; de Schryver A. FOKKE erkent dankbaar de hulp, welke hy van ervarene kunst-beoefenaren genoten heeft, zynde hy in het werktuiglyke der Gravure in edele gesteenten en het Signetsnyden voorgelicht, door den, in deze kunst zeer geoeffenden, Heer E. T. VERROOTEN. Met betrekking tot de Gravure in hout, heeft hem de Graveur J. OORTMAN, het practische dier kunst doen kennen. Veele bydragen tot de Gravure in koper en Etsen, gelyk ook de behandeling der zwarte kunst

en

en Gravure in de manier van Crayon, zyn hem door den, door zyne werken genoeg bekenden, Graveur N. VAN DER MEER JUNIOR verschaft; terwyl de Heeren L. A. CLAESSENS en L. PORTMANN hem wegens hunne bevallige manier van pointeeren, de vereischte toelichting, met al de openhartigheid van ware liefhebbers der kunst, en bevorderaars van derzelver bloei, medegedeeld hebben."

Hoe veel goeds kan men zich niet van zulke meesters in de kunst beloven?

VI. HOOFDSTUK.

VERHANDELINGEN bekroond met den prys van het Legaat, van wylen JOHANNES MONNIKHOFF. *Derde Deels, tweede Stuk. Te* Amsterdam, *by* Lodewyk van Es, 1801. *Bladz.* 107—151.

Bestuurers van dit nuttig Instituut gaan yverig voort, ten nutte der Heelkunst jaarlyks Prysverhandelingen, die hunne voorgestelde vragen ten besten beäntwoorden, te belonen en vervolgends in het licht te geven. Wy hebben, zedert eenigen tyd, van dezelven geen verslag gedaan, alleen omdat wy onmogelyk aan alle uitkomende Boeken en Verhandelingen eene plaats in onze *Boekzaal der geleerde Waereld* kunnen inruimen. Thans echter willen wy van dit onlangs uitgekomen Stukjen bericht geven, ten einde dit nuttig werk op nieuw ter kennisse te brengen, van hun, die het nog niet kennen mogten.

Dit Stukjen bevat een „ *Andwoord op de Vraag: Wat is in het algemeen de Taxis, en welke regelen verdienen daarby in acht genomen te werden, zo ten aanzien van de voorbereiding des Lyders, deszelfs allergeschikste plaatsing, en daarby somtyds noodzaaklyke veranderingen derzelve, onder de bewerking, voor de onderscheiden soorten van Breuken? Welke zyn de beste en minst schadelyke handgreepen daartoe, en welke de ongelukkige gevolgen, die de Breukmeester daarby moet trachten te vermyden en voortekomen? door* Baltus Hendrik van Ree, *Heelmeester te* Oostzaandam. *Waar aan de gouden medaille in den jaare* 1801 *is toegeweezen.*

In deze beknopte verhandeling, die met een juist oordeel is opgesteld, geeft de Schryver eerst eene bepaling, wat men door *Taxis* te verstaan hebbe, *Bladz.* 113.

§. 7. „De bepaaling, welke men van de *Taxis* maakt, komt, volgens het gevoelen van de meesten hier op neder, dat zy is: „ die heelkundige handgreep, waardoor de Breukmeester in staat is, de uitgeweekene ingewanden, welke eene breuk daarstellen, wederom in hunne natuurlyke plaatsing te brengen." En het is deze bepaaling, onder welke het ons voorkomt, dat de vraag, wat is in het algemeen de *Taxis*? moet verstaan worden."

Vervolgends handelt hy, in de tweede afdeeling *Over de Regelen by het verrichten van de* Taxis, *zo ten opzichte van de voorbereiding des Lyders; deszelfs allergeschikste plaatsing, zo in het algemeen als in het byzonder; en de veranderingen, die, by het doen der handgreep, daarin somtyds gemaakt moeten worden. Regelen, met betrekking tot de voorbereiding en plaatsing des Lyders. Regelen, met betrekking tot den Lyder en den Breukmeester, geduurende het verrichten van de* Taxis. II. *Plaatsing der Lyders, by het in-*

inbrengen der Liesch- *en* Balzaksbreuken, *by Mannen; en der ſchaambreuken by Vrouwen; by de dyebreuk, by de navelbreuk, by de buikbreuk, by de breuk aan het eyronde gat, by de breuk aan de bilnaad, by de ſchedebreuk, by de heup- en ruggebreuk, by de lendenbreuk, by de breuk aan het heiligbeen, by de borstbreuk der buiks-ingewanden, by de breuk binnen de geſcheurde baarmoeder, by de breuk binnen de omgekeerde baarmoeder.* III. *Over de minst ſchadelyke handgreepen, by het verrichten van de* Taxis. IV. *Over de ongelukkige gevolgen, welke by het verrichten van de* Taxis *moeten vermyd, of voorgekomen worden.*

De vierde Afdeeling moge hier tot waarſchuwing van min kundige Heelmeeſters eene plaats vinden.

„ §. 47. Offchoon het oogmerk des Breukmeesters zy, door het verrichten van den *Taxis*, zyne hulp begeerende lyders hunne gezondheid weder te geeven, en hen, als het ware, hierdoor in het leven terug te roepen; zo moet en kan hy echter by alle breukgezwellen deze handgreep niet beproeven, dewyl 'er zulke omſtandigheden kunnen voorkomen, die het verrichten van dezelve, niet alleen beletten, maar in welke dezelve ten hoogſten ſchadelyk en gevaarlyk zoude zyn."

„ §. 48. Ik behoef, (zegt de vermaarde RICHTER), naauwlyks te herinneren, dat zodra men de minſte tekenen heeft, om te denken dat 'er reeds verſterving by de breuk is, 'er aan het inbrengen verder niet gedagt moet worden; als het gelukte, zou het den dood veroorzaaken." (*)

„ Het welk ons bevestigd wordt door het verhaal, het geen door VAN WYCK wordt medegedeeld, om-

(*) Verhandeling over de breuken, eerſte deel, blads. 105.

omtrend eenen lyder in het beste van zyn leven, die eene beklemde balzaksdarmbreuk had, waarby alle uit- en inwendige middelen, maar vooral de *Taxis*, vruchteloos waren beproefd, en die zich zelven ten laatsten toevertrouwde aan eene Breukmeesteresse, die voorgaf hem te zullen geneezen, wel is waar, het gelukte haar de breuk intebrengen, doch met dat gevolg, dat de lyder binnen weinig uuren overleedt; het welk den kundigen VAN WYCK met recht deedt besluiten, dat de oorzaak van deze zo haastige dood moest gezogt worden daarin, dat het teder en ten deele verstorven ingewand, by het inbrengen, in den buik verbrooken is, en de drekstoffen binnen de buiksholte zyn uitgestort. (*)"

„ Doch niet alleen moet men in deze gevallen van de *Taxis* afzien, maar ook alsdan, wanneer de huid van het breukgezwel, voor het oog blauw of zwartachtig, en op het gevoel week en slap is; om dat men als dan te vreezen heeft, dat de beknat wordende ingewanden, tot versterving beginnen overtegaan, of reeds verstorven zyn."

§. 49. Ingevallen de breuk zodanig door ontsteeking aangetast is, dat dezelve door de minste drukking zeer pynlyk wordt, zo kan het inbrengen niet alleen van geen dienst meer zyn, maar wel schade veroorzaaken; dewyl, door de minste drukking, de ontsteeking zal vermeerderen, en daardoor eene naderende versterving worden verhaast of voortgebragt. By zulk een geval, van de *Taxis* afziende, beproeve men de middelen, welke de ontsteeking kragtdaadig kunnen tegengaan, of men besluite tot de kunstbewerking."

§. 50. Wanneer groote en verouderde breuken beklemd geraaken, dan kan de *Taxis* ook zelden van nut zyn, alleen in die gevallen, alwaar zo-

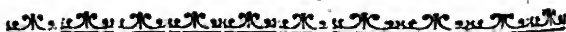
(*) Heel en Geneeskundige aanmerkingen, bladz. 206.

zodanige breuk door ophooping van drekftoffen, of door het op nieuw uitfchieten van eenig ander gedeelte des darms of van het net, of door beiden te gelyk beklemd wordt; in zodanige voorkomende gelegenheden kan en moet men in de inbrenging beproeven, om het nieuw uitgevallen gedeelte wederom naar binnen te voeren, en daardoor de beklemming weg te neemen; doch nimmer moet men veele pogingen doen, om het reeds te vooren aangekleefde gedeelte te willen inbrengen, want dit is niet alleen ondoenlyk, maar zoude, door veele en fterke drukking te maaken, die deelen ligt tot ontfteeking doen overgaan, en daardoor andere en gevaarlyker toevallen voortbrengen."

„ §. 51. In allen gevallen is het zeer onvoorzichtig, by het inbrengen der breuken met verhaasting te werk te gaan; waarin zommige hunne eere ftellen, daar niets meerder nadeel kan te wege brengen, dan eene onbezonnene en roekelooze handelwyze in dezen; men verergert daardoor niet alleen dikwyls het gebrek, maar brengt zyne lyders in volftrekt gevaar van hun leven."

„ Eene anderszins onpynlyke breuk, met geweld naar binnen gebracht wordende, kan door deeze handelwyze onder het invoeren, ligtelyk ontfteeken en van een doodelyk gevolg zyn."

„ §. 52. Eindelyk moet men wel in het oog houden, dat het genoeg is, de uitgezakte ingewanden in hunne natuurlyke plaats terug te brengen, doch nimmer moet men veele pogingen doen, om den teruggebleeven breukzak mede naar binnen te willen brengen; dit is niet alleen overtollig, maar ook niet wel mooglyk, uit hoofde dezelve in veele, zo niet in de meeste gevallen, aan de omliggende deelen door vastgroeijing verbonden is."

VII. HOOFDSTUK.

PROEVEN van GESCHIED- en LETTERKUNDIGE OEFFENINGEN; zoo wel den Koophandel en Scheepvaart, als de Dicht- en Letterkunde betreffende, door G. BRENDER à BRANDIS, *Lid van het Committé van Justitie te* Amsterdam, *Secretaris van gemelde Stad en van de Bataafsche Maatschappy:* Tot nut van 't Algemeen. *Te* Haarlem, *by* Fr. Bohn 1801. 461 *Bladz. gr. Octavo.*

Indien men van eenig geschrift naar waarheid kan getuigen, dat het nuttig vermaaklyk en vermaaklyk nuttig is, zoo verdienen deze Proeven van den werkzaamen en kundigen BRENDER à BRANDIS dit getuigenis. De onderwerpen zelve zyn reeds van dien aart, dat de Lezer 'er zich een nuttig vermaak van beloven kan, zy zyn de volgenden: I. *De invloed van den Koophandel op de denkwyze, zeden, taal en werkzaamheden van een volk.* II. *Tafereel der geschiedenis van het Hanseverbond.* III. *De Zeevaart-Acte der Engelschen, in haaren oorsprong beschouwd.* IV. *Proeve eener geschiedenis van de Scheepvaart.* V. *Levensschetse van* PETRUS JOHANNES KASTELEYN. VI. *Over de Parodie.* VII. *Over den Luim.* VIII. *Over de Hofnarren.* IX. *Over de Barden.* „Deze onderwerpen worden door den Schryver, op eene belangryke en tevens bevallige wy-

wyze, in eenen vloeijenden en de aandacht ſteeds verlevendigenden ſtyl behandeld, en ſchoon hy zyne Verhandelingen met den zedigen naam van *Proeven* benoemt, dragen dezelve nogthans genoegzame blyken van 's mans belezenheid, uitgebreide kundigheden, en goed oordeel. Hy heeft dezelve in de Amſterdamſche Maatſchappy *Felix Meritis*, en wel in derzelver *Departement Koophandel en Zeevaart*, *Landbouw*, *Fabrieken en Trafieken*, en ook in het Departement *Letterkunde*, als mede in het voormalig Amſterdamsch Dicht- en Letteroefenend Genootſchap *Concordia et Libertate*, enz. van tyd tot tyd voorgelezen; zy werden met algemeene goedkeuring gehoord, en zullen nu, waar aan wy niet twyfelen, met hetzelfde genoegen gelezen worden.

Dit Werk is zoo vol van algemeene belangryke en byzondere merkwaardige zaken, dat wy door den overvloed der ſtoffen verlegen zyn, wat wy onze Lezers zullen opdisſchen tot eene proeve uit deze proeven. Belangryk is de Verhandeling over den invloed van den Koophandel, uit welke, onzes bedunkens, het volgende, daar de ſchryver van den invloed des Koophandels op de zeden ſpreekt, verdient overgenomen te worden:

„ Wanneer men oplettend de Jaarboeken aller handeldryvende Volken raadpleegt, en met elkander vergelykt; dan ziet men duidelyk, dat in alle Landen, waar Koophandel is, de Tydperken altoos in deeze orde op elkander volgen. Eerſte Tydperk: De Armoede vergezeld van Naarſtigheid en Deugd. Tweede Tydperk: de Welvaart, geleid door *Induſtrie* en goede Zeden. Derde Tydperk: de Rykdom, gaande tusſchen werkeloosheid en lafhartigheid in; eindelyk het vierde Tydperk; in het welk de Overvloed, waggelende het pad der luiheid betreed; beurtelings

de weelde en het vermaak omhelst; en door uiterlyke pracht en inwendige wellust, zich zelven verteert. — Ziet daar vier Tafreelen, die by verscheidene Natien reeds gezien, en uit hunne geschiedenisfen opgemaakt zyn. Zo het vierde Tafreel niet reeds in ons Vaderland zigtbaar is, dan zyn 'er zekerlyk reeds verscheiden trekken van aan te treffen; en het was dan in allen deelen reeds toepasfelyk!"

„ Uit alle deeze invloeden en gevolgen van den Koophandel, is een zeker *Zinnebeeld* op te maaken, dat, ten opzichte van den Koophandel en de Weelde, allertoepasfelykst is: dit beeld, bestaat in de Kinderen van MEDEA, *welke haare* Moeder liefkoozen op hetzelfde oogenblik dat zy gereed staat om hen te dooden: en die al lachgende den dolk beschouwen, welke hen ten grave zal brengen. Zie daar het treffend beeld van den toestand dier Volken, welken door hunnen Koophandel tot een hoogen graad van rykdom geklommen zyn; en by wien de weelde, ten koste der inlandsche fabrieken, alle de winsten van den Handel verspilt. De meeste gedenkstukken der oudheid toonen, in zulk een tydstip, de op handen zynde verwoesting aan. De meeste menschen, door de uitwendige pracht verleid, zien zulk eene Natie, dan zeker voor zeer gelukkig aan; maar de Wysgeer vindt haar dan reeds uitgeput, en slaapdronken door weelde en wellust. Hy weet, dat zo dra de vermaaken het hoofddoel van een Volk geworden zyn, dat Volk zyne ziekte niet meer voelt; maar zyn bedroefden toestand, op het onverwagtst, en wel van de slegtste zyde doet zien, wanneer de aanvallen van vreemde Mogendheden duidelyk te kennen geeven, dat het zich in die zelfde netelige omstandigheden bevind, daar het weeldrig *Atheenen* in was, toen men bevond, dat het gebrek aan onwellustige mannen reeds zo

groot

groot was, dat men byna niemand vond, welke in ſtaat was, om een Heir te gebieden, of het Staatsbeſtuur op zich te neemen."

Aangenaam en tevens nuttig, wegens de ingevlochtene aanmerkingen over den ſtaat des Koophandels in de midden-eeuwen, is de Verhandeling over het *Hanſe-verbond*, in het jaar 1241 tusſchen de Steden *Lubek* en *Hamburg* geſloten, waarby zich vervolgends zeer veele aanzienlyke Koopſteden gevoegd hebben, waar door dit verbond zeer magtig en zelfs voor koningen geducht pleegt te zyn. De Heer BRENDER à BRANDIS gaat naauwkeurig na, wat de geſchiedenis hem aan de hand geeft, nopens den oorſprong, inrichting, voortgang en verval van dit Verbond, als ook de voordeelen voor den Koophandel daar uit voortvloejende.

Zie hier 's mans verklaring over den naam met welken dit verbond bekend is. *Hanſe-verbond.* Na de verſchillende afleidingen door anderen van dezen naam gegeven, voornaamlyk die, waar volgends *Hanſe* hetzelfde zou zyn als *an* of *aan zee*, een verbond tusſchen *aan zee* gelegen Koopſteden, getoetst en wederlegd te hebben, ſtelt hy Bladz. 45. de eenvoudige en waare dus voor, welke hy oordeelkundig ſtaaft:

„Dan het wordt tyd dat wy, in plaatſe van weder om te dwaalen, tot den oorſprong van den naam en de daad zelve komen, wanneer duidelyk zal blyken: dat 't woord *Anſa* of *Hanſa*, volgens deszelfs waare betekenis, zo in het latyn als fransch, en hoogduitsch, eene zelfde zaak aanwyst en oplevert; zynde niet anders dan die van *Maatſchappy*, of *Verbond*, of *bende.* Immers vindt men in ſommige latynſche Bybels, *Marc.* XV: 16. *Luc.* VI: 16., *Joh.* XVIII: 3. en 12, en op andere plaatſen, dit woord *Hanſa* gebezigd, het welk onze overzetters, door *Bende* vertaald hebben. Zo betekend het franſche woord *Hanſer*,

iemand het recht toeſtaan om in eene Maatſchappy deel te neemen. Het hoogduitsch woord *Hanſelen*, betekend iemand met byzondere plegtigheden in een gezelſchap aanneemen. *Answald*, of *Anwald*, is iemand die aan een gezelſchap is voorgeſteld; en *Ansfried* betekend 'er den beſchermer van te zyn. Weshalven ook MEIJER, in zyn *Woordenſchat*, zeer wel zegt: dat *Hanſe*, *Maatſchappy* betekent. En wanneer men zegt *Duitſche Hanze*, dat dit betekent, *Duitſche Maatſchappy*; en *Hanſe Steden*, *ſaam verbondene Steden*."

„ Zeer gemakkelyk zouden wy deeze afleiding, door een aantal voorbeelden kunnen bevestigen; en zekerlyk zou men onder dezelven ook den *Hensbeeker* moeten betrekken, welke by het *henſelen*, of het inwyden in de gezelſchappen onzer Voorvaderen, zelden vergeeten wierdt (*). Genoeg is het, dat het Privilegie van HENDRIK den IIIden Koning van *Engeland*, het welk hy, op den vyfden van Louwmaand 1272, en derhalven in de eerſte opkomst van deeze Maatſchappy, aan de Stad *Lubeck*, als de eerſte der Hanſe-Steden

(*) Zie Mr. SIMON VAN LEEUWEN, in zyn *Batavia Illustraa* I D. 7 *Hoofdſt.* § 50, welke aldaar van de gast-wet onder de Duitſchers nog in gebruik, gewaagende, dezelve dus beſchryft: dat iemand, die voor de eerſte maal in een gezelſchap kwam, daar hy nooit was in geweest, een groot glas of kroes moest uitdrinken, het welk men *Verhenſen* of *Verhanſen* noemde, betekenende, dat hy in dat gezelſchap of genootſchap aangenoomen wierdt: waarom men den kop of kroes, een *Hensbeeker* noemde, K. VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, beweeren: dat *Hens* en *Henſigt*, zo veel als *handgift* geeven is, voor de eerſte koopmanſchap die men op een dag doet: ook wel *anſighte hendsgichte* genoemd, waarmede het engelsch woord *Hanſel*, dat is *Handgift* over een ſtemt. Zie op het laatſte KILIAAN, en de eerſten in hunne *Nederlandſche dischplegtigheden*, *Deel* II *bl.* 226.

den heeft gegeeven, juist die afleiding bevestigt, welke wy zo even hebben opgegeeven; wanneer hy in het latyn, door gebruikmaaking van het woord *Hansa* verklaard, dat de Burgers en Kooplieden van die Stad, hunne eigene Maatschappy (*Hansa*) of *Gild*, mogen hebben (*). Blykende dus uit het aangevoerde, als mede uit nog verscheidene Hoogduitsche woordverklaaringen, door onze nabuuren ter opheldering gegeeven, alzins duidelyk: dat de *Duitsche Hansa* of *Ansa*, niet anders betekent, dan *eene Maatschappy van Duitsche Steden*, welken zich tot een zelfde oogmerk vereenigd hebben, namelyk om handel te dryven, en denzelven te beschermen."

„ De Zeevaart-Acte der Engelschen, vastgesteld onder Cromwel, werd gegeven den 9den van wynmaand 1651, en hield in: Dat geene voortbrengzels van *Asia*, *Africa*, of *America*, in *Engeland* zouden mogen gebragt worden, anders dan met scheepen die Engelschen toebehoorden, en voor 't grootste gedeelte, met Engelsch bootsvolk bemand waren. Dat geene voortbrengzels van *Europa*, in *Engeland* zouden mogen worden gevoerd, dan met Engelsche scheepen, of met scheepen die by het Volk, daar de goederen vielen, voortgebragt of gemaakt waren; mits men dezelve niet van vreemde plaatsen, maar alleen van die, daar ze vielen en gemeenlyk eerst gescheept wierden, in *Engeland* bragte. Dat geenerlei Kabeljau, Haaring, of andere Zoutevisch, ook geen Walvisschen, Walvisbaarden of Traan, in *Engeland* zou mogen komen, of daar uitgevoerd worden, anders dan met Engelsche scheepen. Dat dit verbod zich nogthans niet zou uitstrekken over

Bil-

(*) Zie hier de eigen woorden, uit dat *Privilegie; Concessimus insuper, quantum ad nos pertinet, burgensibus ac Mercatoribus praedictis, quod ipsi habeant* Hansam *suam.*

Billioen, noch over goederen, gekomen by wege van schaverhaaling, noch eindelyk over *zyde*, of zyden stoffen, te lande uit *Italien* gebragt, tegens Engelsche waaren; welke zyde en zyden stoffen men te *Oostende*, *Nieuwpoort*, *Rotterdam*, *Middelburg*, *Amsterdam*, of in eenige andere Havens, daar omtrend, zou mogen *laaden*, onder gerechtelyke verklaaring, dat zy tegen *Engelsche* waaren gekogt of ingeruild waren." *Zy* is voor de Nederlanders een belangryk stuk, en het moet velen aangenaam zyn, hier, onpartydig derzelver geschiedenis, de gevolgen voor den koophandel, en de aanmerkingen en bedenkingen van den schryver over dezelve te lezen.

Niet min gewigtig is de Proeve eener geschiedenis van de Scheepvaart, waar in de Schryver spreekt: 1. Over den oorsprong en voortgang der Scheepvaart by de oudste volken, als mede by de Phoeniciërs, Egyptenaaren, Grieken, Romeinen enz. 2. Over de eerste Scheepvaart en voortgang der Europeanen en de verbeteringen door hen, van tyd tot tyd, aan dezelve toegebragt. 3. Over de Nederlandsche Scheepvaart, zoo in derzelver opkomst, bloei en verval, alles verzeld met zulke aanmerkingen, als op eene gepaste wyze uit het verhandelde kunnen afgeleid worden.

De Levensschets van P. J KASTELEYN is aan de vriendschap gewyd, en der lezing en nadenking waardig.

De overige Verhandelingen in dezen Bundel behooren of tot de Theorie van de Dichtkunst zoo als de Verhandeling over de *Parodie*, of tot de Letterkunde in het algemeen, gelyk over den Luim, over de Hofnarren en over de *Barden.* Omtrent welke wy onze Lezers tot het Werk zelf verzenden moeten. Alleen willen wy, ten voorbeelde, hoe veel men hier onverwachts zal aantref-

treffen, de opheldering nog plaatzen, nopens den oorſprong der vraag, die by ons zoo bekend is: *Zyt gy zestig?* Wy vinden die in de Verhandeling *over de Hofnarren* Bladz. 383.

„Dat reeds van ouden tyden af, de boerteryen en ſchalkenſtreeken door het volk bemind, en gekend wierden, toont nog de by ons bekend zynde vraag: Zyt gy zestig? en de afleiding of oorſprong van dat woord, welk laatſte echter niet algemeen bekend is, en dus hier ter plaatſe zeer voegzaam gemeld kan worden.

„Reeds in de Griekſche Geſchiedenisſen vindt men blyken van het ſpottend vernuft van die tyden, en op welk eene wyze men het aanmoedigde. Philippus van *Macedonien*, vader van Alexander den Grooten, was zeer ingenoomen met de ſpotters van zynen tyd, weshalven hy ook geen zwaarigheid maakte, om dagelyks met hen te verkeeren, te drinken, en zelfs raad met hen te pleegen. Toenmaals bevond zich te *Athene* een vrolyk gezelſchap van zestig perſoonen, beſtaande allen uit zodanige ſnaaken, die allerhande kluchten bedachten en uitvoerden. Deeze hielden hunne vergadering in den Tempel van Hercules, en dit is waarſchynlyk het eerſte Genootſchap van Narren, dat men in de Geſchiedenisſen zal aantreffen. Philippus van dit Genootſchap gehoord hebbende, zond hen een Talent ten geſchenke, waar voor zy hem alle hunne kluchten en boerteryen, geſchreven zouden bezorgen. Zy deeden dit, en waarſchynlyk heeft Philippus daar naderhand gebruik van gemaakt.

„Het getal van zestig perſoonen, uit welken dit Gezelſchap beſtond, deed aan hetzelve ook den naam geeven van de *zestigers*, en ieder van hen, werdt dus ook *zestig* geheeten, even als men voormaals, de leden van den Leydſchen Raad,

me-

mede wegens het getal perſoonen, uit het welk die Raad beſtond, *veertigers* noemde; (*) en geheel geene dwaaze vraage deedt, wanneer men iemand te *Leyden* vroeg, of hy *veertig* was? Even nu zoo ontſtond te *Athene* ook het ſpreekwoord, wanneer de een of ander iets zeide, waar over men, in 't gemeen, moest lagchen: *dat heeft die*, of die *zestiger* gezegd; of wanneer de een of andere klucht bedreeven was: dat hebben de *zestigers* gedaan. En hierom vraagt men nog heden, ook in ons Vaderland, even als toenmaals te *Athene*, wanneer men iets boertende en kluchtig hoort verhaalen, in het welk men de ſpotterny meent te ontdekken: *zyt gy zestig?* Dat is, behoort gy ook tot die dwaazen, die my by den neus willen omleiden, of my ſprookjens op den mouw wilden ſpelden?"

Dan wy moeten afbreken, na nog dit gezegd te hebben, dat de Heer BRENDER à BRANDIS, zyne Landgenooten met dit Lettergeſchenk, onzes bedunkens, dienst gedaan en hunnen dank zich waardig gemaakt heeft.

(*) Dit zy zonder eenige vergelyking gezegd.

VIII. HOOFD-

****

VIII. HOOFDSTUK.

ROBERT OF DE MAN ZO ALS HY BEHOORT TE ZYN. Als Burger, Echtgenoot en Vader geschetst. Eerste afdeeling. Een wederga van Elisa *of de vrouw zo als zy behoorde te zyn. Uit het Hoogduitsch vertaald. Te* Westzaandam, *by* H. van Aken *en te* Amsteldam, *by* J. F. Nieman, 1801. 244 *Bladz. gr. Octavo.*

Wy hebben, in onze Boekzaal voor de Maand Juny 1800. *Bladz.* 626 van het eerste Deel van dit Werk, met goedkeuring gewaagd; dit tegenwoordig gedeelte van het zelve het welk de eerste afdeeling van het IIde Deel bevat, is ons niet uit de hand gevallen. De Vertaaler J. F. Nieman heeft zelfs een pryslyk gebruik gemaakt van deze en gene aanmerkingen, welke, ten aanzien der vertaling gemaakt waren, zoodat dit Stukjen zich noch bevalliger voordoet, dan het eerste.

Wy zullen, by deeze aankondiging van het tweede Stuk, ons met vermaak verledigen, om het beloop der geschiedenis te vervolgen.

Eindigde de geschiedenis van Robert in het Iste Deel, met de moeilyke omstandigheid, waarin de jonge Gravin Amelia hem hare liefdeverklaring deed, die door den Amptman Rabe beluisterd werd, liet zy den Lezer in het onzekere, hoe de deugdzame Robert zich in dit geval gedragen, en wel-

welke gevolgen dit voor hem zou hebben; met het vervolg van dit geval, neemt het IIde Deel zynen aanvang.

ROBERT, genoeg bezeffende, dat de ongelykheid van rang en ſtaat door geboorte, een huwlyk tusſchen hem en de dochter van zynen Weldoener den Graaf van ZONNESTER, welke daarenboven reeds door haren vader beſtemd was, voor eenen verdienſtelyken Edelman GUSTAAF TANNENBERG, voor wien zy ook reeds in hare kindſche jaren genegenheid getoond had, was ſtandvastig genoeg, in zyne deugd, om dit aan AMELIA onder het oog te brengen en zelfs aan den Graaf het geheim te ontdekken, ten einde haar, met hem gemeenſchappelyk, weder te recht te helpen. Hierin werd hy echter door AMELIA zelve voorgekomen, die reeds hare liefde voor ROBERT aan haren vader bekend had, toen ROBERT binnen trad, en aan den Graaf dezelfde ontdekking deed, maar te gelyk met hem over de middelen ſprak, om AMELIA met beleid weder op het rechte ſpoor te rug te leiden. ROBERT had van AMELIA verſtaan, dat haare moeder, de vrouw van den Graaf ZONNESTER, nog in leven was, doch van haren man afgezonderd, om dat dezelve haar van de misdaad van ontrouw, met allen ſchyn van grond, verdacht hield. Zoo als ROBERT over dit punt begon te ſpreken, ten einde den Graaf opmerkzaam te maken, dat misſchien zyne gemaalin onſchuldig, en in zoodanig geval met hare moederlyke liefde het best in ſtaat zou zyn, om op het hart van AMELIA te werken; „ Op dit oogenblik diende een bediende den Amptman aan, waar door ROBERT in eene nieuwe verlegenheid geraakte, daar hy den Graaf op de haatlyke omſtandigheid, dat de praatachtige RABE AMELIA's geheim beluisterd had, nog niet had kunnen voorbereiden. Welvoeglykheidshalven moest zich ROBERT verwyderen, en RABE had nu gelegenheid

heid om zynen patriottischen yver voor het Graaflyk huis aan den dag te leggen; dan tot ROBERT's gerustſtelling beval de Graaf hem te blyven, terwyl RABE, tot aan de aarde gebukt, de kamer in ſchoof. Een verdachte wenk, ter zyde op den Land-arts geworpen, bewees, dat deze getuige hem by zynen voordragt niet zeer aangenaam was, offschoon hy zich, volgens zyne uitdrukking, oneindig verheugde den hooggeachten Doctor tegenwoordig te zien."

„ Hebt gy my ambtshalven iets voor te dragen? vraagde de Graaf, na dat hy het onderdanig onderzoek, naar de gezondheid van zyne Excellentie, kort en droog beantwoord had."

DE AMBTMAN. Ja wel, uwe Excellentie, de hooglofiyke Juſtitie heeft geduurende Hoogst deszelfs afwezen veel werk gehad."

DE GRAAF. Dat is my niet aangenaam.

DE AMBTMAN. Enkel de ſom der beboetingen, die ik de eer heb, uwe Excellentie over te brengen, bedragen, na aftrek der onkosten. —

DE GRAAF. Genoeg, heer Juſtitie-raad! Gy weet reeds, dat ik van geene beboetingen houde.

DE AMBTMAN (*de ſchouders ophaalende*). Die eenvoudige lieden willen het egter niet anders.

DE GRAAF. Dan moet men hunne eenvoudigheid in aanmerking neemen, en toegeevend met hun handelen.

DE AMBTMAN. Ja, wanneer het ſlechts eenvoudigheid ware, dan ik heb de eer, Uwe Excellentie te verzekeren, dat het by veelen kwaadaartigheid, halſtarrige kwaadaartigheid is.

DE GRAAF. Dat had ik van myne onderdaanen niet verwacht. Zwakke en ligtzinnige menſchen vindt men overal, dan kwaadaartige had ik ten minſten in *myn* gebied niet gezocht.

DE AMBTMAN. De heer Lyfarts zal myn oordeel bevestigd vinden. Let 'er op.

ROBERT. Onze gemeenschappelyke Beschermer heeft van zyne onderdaanen *goede* gedachten, en ik hoop, dezelve bevestigd te vinden, om dat ik het wensch.

DE AMBTMAN (*beleefd*). Misschien zal de door den heer Lyf-arts verwacht wordende verlichting, eene gelukkige verandering in de gemoederen bewerken.

DE GRAAF. Dat hoop ik van mynen *Vriend*. Nu nog een woord tot u, heer Justitie-raad, dat echter geheel onder ons blyft. Wanneer gy van het geen gy gister avond achter de heggen gehoord of niet gehoord hebt, een woord openbaar maakt, zo zyt gy oogenbliklyk van uwen post ontzet. *Adieu*.

DE AMBTMAN (*ontsteld*). Uwe Excellentie, ik weet niet —

DE GRAAF. Des te beter, wanneer gy niets weet, dan hebt gy ook niets te verzwygen. Voor uwe ambts-berichten verzoek ik een gelegener tyd."

ROBERT, met den Graaf zyn ontwerp beraamd hebbende, ten einde AMELIA het ongevoeglyke van haare liefde te doen opmerken, en haar hart voor haren bestemden Bruidegom te herwinnen, neemt ook daar toe den edelen GUSTAAF, wien hy, op verzoek van den Graaf, insgelyks alles ontdekt, te hulp, ondernemende vervolgends, eene reize naa de Hoofdstad, ten einde zich wettig door het Hoogvorstelyk gezondsheids Collegie te laten examineeren, en op eene wettige wyze de bevoegdheid te verwerven, om, als geneesheer, met zyne verkregene kundigheden, de lydende menschheid nuttig te zyn. Brieven van aanpryzing van den Graaf hebbende, aan den eersten Staatsdienaar, werd hy door dezen vriendelyk ontvangen, en had het geluk deszelfs dochter van eene gevaarlyke ziekte te genezen, waar voor de Staatsdienaar, tot dankbaarheid voor ROBERT van

den

den Vorst de aanstelling verworven hebbende, tot derden vorstelyken Lyf-arts in het Collegie van gezondheid, met het karakter van Raad en een jaarlyksch inkomen van 2000 guldens, hem, op een opzetlyk daartoe aangelegd feest, de acte van aanstelling door zyne dochter openlyk deed overreiken. „ROBERT toonde ook hier, dat de bedachtzame man nimmer geheel zyne standvastigheid verliest. Met bedaardheid vouwde hy het papier weder zamen, en zeide: *Met dankbaarheid ontvang ik dit geschrift, als een hoogst belangryk bewys van uwe Excellentie; met dankbaarheid, met de oprechtste vuurigste dankbaarheid geve ik het in uwe handen terug.* (Dit geval wordt op eene fraaie Titelplaat afgebeeld.) Vervolgends zyn gedrag by den Staatsdienaar gerechtvaardigd hebbende, behoudt ROBERT een Titel van Raad, onderwerpt zich aan het *Examen*, en wordt wettig als *Doctor* in de geneeskunde erkend.

ROBERT had by zyn vertrek naa de hoofdstad, van den Graaf van ZONNESTER den last medegenomen, om aan deszelfs gemalin te *Wildenau* een bezoek te geven. Hy deed zulks op zyne terugreize, en ontdekte de onschuld der Gravin ten klaarste, waarvan deze zelfs reeds voor een' geruimen tyd de onwederleglyke schriftelyke bewyzen aan den Pastoor CALOVIUS had toegezonden, om ze aan den Graaf te bezorgen. Verheugd door deze ontdekking, snelt ROBERT terug, en zich by den Pastoor vervoegende, overtuigt hy dezen, van de gemelde bewyzen verdonkerd te hebben, die hem zulks belydt, en den Ambtman RABE de schuld, en aan ROBERT het bewys van de onschuld der Gravin in handen geeft.

De afwezenheid van den Graaf aan ROBERT voor als nog de gelegenheid benemende, om van zyne ontdekking gebruik te maken, wordt hy door eene onbekende jonge Juffer verzocht, haaren zieken

Vader, in de nabuurſchap, te bezoeken, en met zyne hulp by te ſtaan; zich derwaards begevende, heeft hy het geluk van eene ſchyndoode, die men reeds ten grave draagt, in het leven terug te brengen; vervolgends by ELISA's (zoo wordt de onbekende Juffer genoemd) vader gekomen, herkent hy in hem, den Heer BLUM, die door de buitenſporigheid zyner vrouw, welke wy in het Iſte Deel hebben leeren kennen, in ſchulden geſtort, hier met zyne dochter eenzaam en kwynend leefde. ROBERT, de deugd van het meisje opmerkende, bood haar zyn hart en hand aan, verwierf hare toeſtemming en den zegen hares vaders.

„ ROBERT had nu eene gezellin op den *levensweg* gevonden, zoo als hy haar gewenscht en gezocht had, en hy kon zich zelven het gerustſtellend getuigenis geven, dat zyne keuze geenszins het werk eener blinde en vluchtige hartstocht, maar verſtandig, ernſtig en welberaaden was. Op deze overtuiging was ook zyne hoop gegrond, dat hy met en door ELISA zoo gelukkig zyn zou, als het immer een man door eene vrouw worden kan."

Het gelukkig gevolg hier van was tevens, dat de jonge Gravin AMELIA, van nu af, haar hart naauwer aan den edelen GUSTAAF verbond. De oude Gravin werd ook door ROBERT's beleid, met haren gemaal verzoend, en openlyk gerechtvaardigd, maar de Pastoor CALOVIUS en de Ambtman RABE afgedankt. En na verloop van eenige weeken, waren ROBERT met ELISA, en GUSTAAF met AMELIA op éénen dag verbonden.

Met toeſtemming van den Graaf, verkoos ROBERT, op *Rustdal*, het plaatsje van den ouden BLUM, te gaan wonen, terwyl op zyn voorſtel het groote huis voor hem door den Graaf geſticht, tot een openbaar *Werkhuis* geſchikt en beſtemd werd.

Ro-

ROBERT tot dat alles de toestemming van den Graaf verkregen hebbende, bedankte dien zoo vrolyk, als of hem by het weggegeevene huis nog een was geschonken, en begaf zich met allen spoed naar *Rustdal* terug, om zyne geliefden het aangenaame bericht te brengen, dat hunnen gemeenschaplyken wensch geene verhindering meer in den weg stond. Hy was reeds eenige honderd schreden van *Hoogenëik* verwyderd, en overdacht zeer leevendig het genoegen, dat hy den zynen zou geeven, wanneer hy hun te gemoet riep: vrouw! vrouw! wy blyven hier! — toen hy in het verschiet een man ontdekte, die een weinig zydwaards van den weg, onder eenen boom lag, en in eene grove, taamlyk versleetene uniform, gekleed was. De soldaat had het hoofd op zyne hand rustende, en scheen iets te overdenken of diepe smart te gevoelen. ROBERT, die niemand, wanneer hy ook slechts *scheen* te lyden, voorby kon gaan, zonder hem aan te spreeken, en van hem te vernemen, of hy in staat was hem te helpen, naderde den vreemdeling met de zachtmoedige vraag: ontbreekt u iets, goede vriend?— De soldaat sprong verschrikt op; door eene bekende stem getroffen, zag hy FELSER *in* het gezicht! Beide weeken in één oogenblik en eenen gelyken graad verschrikt terug. De vreemde herstelde zich, en stortte zich in ROBERT's uitgebreide armen, wien zyne verwondering slechts dit eenige woord vergunde uit te spreeken: MEIJER!

Hart aan hart, mond aan mond gedrukt, bleeven deeze weder vereenigde vrienden in eene langduurige spraakelooze omärming.

Hier eindigt dit tweede Deel. De ontknooping verwachten wy, met verlangen in het III. Deel, waarmede dit Werk volledig zal zyn. Wy behoeven 'er tot aanpryzing niets meer van te zeggen. Ro-

BERT is de man, zoo als hy behoort te zyn, en zoo als de deugdzaame man van een standvastig Karakter *zou kunnen* wezen.

IX. HOOFDSTUK.

Het LEVEN *van* BUONAPARTE *Naar het Fransch, door* Mr. J. VAN DER LINDEN, *Advocaat te* Amsterdam *Te* Amsterdam, *by* J. Allart, 1801. 101 *Bladz. gr. Octavo.*

Den man, die aan den invloed van hun, die meer door eigenbelang dan door waare vaderlandsliefde gedreven werden, paal en perk stelde, die vervolgends werkzaam was, om den vrede aan het menschdom weder te brengen, dezen man en de van tyd tot tyd door hem verrichte daaden meer van naby te kennen, is voor ieder belangryk, en begeert ieder even zeer. Onder meer andere geschriften over dit onderwerp, den persoon en verrichtingen van BUONAPARTE, is dit werk, waar van wy het 1ste Stuk aankondigen, inzonderheid geschikt, om het algemeen verlangen te voldoen, het zal volgends het Voorbericht vervolgd worden tot op dezen tyd, en by Stukjens, die elkanderen spoedig volgen zullen, worden uitgegeven: het best gelykend Portrait van BUONAPARTE en de Afbeeldingen van eenige voorname gebeurenissen, naar de beste *origineelen* gevolgd, zullen aan het zelve tot cieraad verstrekken.

Dit eerste Stuk verhaalt de Levensgeschiedenis van BUONAPARTE, van zyne geboorte, tot de verrich-

richtingen in zynen Italiaanschen veldtogt, in het jaar 1796. Niet alleen de Inhoud, maar ook de wyze van verhalen, en de styl van den Heer VAN DER LINDEN, zullen den Lezer voldoen, en dit Werk vele Kopers doen vinden.

Daar de natuur dezes Werks geen aanëengeschakeld Uittrekzel duldt, zullen wy enkel een of twee byzonderheden uit het zelve overnemen, tot voorbeelden van den styl en schryfwyze van den Opsteller; hiertoe kiezen wy het bericht van de geboorte en afkomst van BUONAPARTE, en de beschryving van zyn karakter.

» NAPOLEONE BUONAPARTE werd den 15 Augustus 1766 te *Ajaccio*, in *Corsica*, geboren. Hy is de Zoon van CHARLES BUONAPARTE, en van LÆTITIA RANIOLINI (*). Zyn Vader werd te *Romen* in het Burgerlyk Recht onderwezen, en nam met PAOLI deel in den stryd der *Corsen* tegen de *Franschen* en *Genueesen*. Na de verovering van het eiland *Corsica*, wilde hy met PAOLI een verbond aangaan, maar zyn Oom was hem daar in hinderlyk. Hy werd hier op Koninglyk Gevolmagtigde te *Ajaccio*, en verwekte in zyne echt zeven kinde-

(*) BUONAPARTE is niet van Adel, zoo als men heeft willen beweeren. Dit gezegde heeft zynen oorsprong daar uit, dat zyn Vader met twee Edellieden, in naam der *Corsen*, naar *Parys* reisde, om aan Koning LODEWYK XV. hunne hulde te bewyzen. Ook is het niet uitgemaakt, of PAOLI zyn Doopheffer is, dewyl PAOLI wel verzekert, nevens den Vader van BUONAPARTE als Doopheffer gestaan te hebben, maar zig niet herinneren kan, of zyn doopkind de tegenwoordige Generaal BUONAPARTE zy. Ook kan BUONAPARTE geen Zoon van den Marquis DE MARBOEUF zyn, dewyl deeze eerst eenige maanden na de geboorte van BUONAPARTE op het Eiland *Corsica* als Gouverneur aanlandde. MARBOEUF kogt voor zich een Landgoed in de nabyheid van *Ajaccio*, en geraakte daar door in vriendschap met den Vader van BUONAPARTE.

deren, waar onder vier zoonen en drie dochters zyn." (*)

„ Reeds vroegtydig betoonde BUONAPARTE groote geest-vermogens te bezitten. Hy was weetgierig en leerzaam. Hy trachte van alles onderrigting te bekomen, en nam alles waar, wat hem te vooren kwam. Zyne nieuwsgierigheid liet niets ongemerkt voorbygaan, en zyn geest, die nimmer ruste, haakte naar bezigheid. De vader van BUONAPARTE verzuimde niets, wat den weetgierigen en ondernemenden Jongeling tot een nuttig man maken konde. Dewyl de *Corſicanen* zig zeer ongaarne onder het juk der *Franſche* Monarchie bogen, en ſteeds heimelyk de gedachten voedden, om den ſtryd voor vryheid en onafhangelykheid te hernieuwen, waar in zy tot hier toe zoo ongelukkig geweest waren, en waar voor zoo veele edele mannen hun bloed vergoten hadden, zoo wierd BUONAPARTE reeds vroeg met denkbeelden gemeenzaam, waar van gewoone menſchen geen gevoel hebben, en waar van zy zig geen denkbeeld maken kunnen, dewyl zy zich nooit tot denken verheven hebben. Zyn Oom SALICETTI klaagde dikwils in zyne tegenwoordigheid over de willekeurige onderdrukkingen, welken de *Corſicanen* moesten lyden, en over de onteerende ſlavernye, waar onder zyn Vaderland zugtte. Met opmerkzaamheid hoorde de jonge BUONAPARTE deeze klagten aan, en wanneer hy eens zynen Oom op een onſtuimig oogenblik tegen deeze ſchandelyke overheerſching hoorde uitvaren, zoo vloog hy naar hem toe, uitroepende: „ Oom, *Corſica* zal vry zyn! wanneer men naar iets wenscht, moet men ook iets wa-

(*) De ouder Broeder van BUONAPARTE is Afgezant te *Romen*, de jongere is Medelid van den Raad der vyf honderden, en de jongſte houdt zich, dan eens te *Parys*, dan eens by zyne Moeder te *Toulon* op.

wagen." Met deeze denkbeelden van onafhangelykheid opgevoed, en door de edele voorbeelden van opoffering zyner Medeburgeren aangevuurd, begaf hy zich tot het lezen van de Schriften der oudheid. In de nabyheid van het schouwtoneel der oude weereld, zoo ryk in gebeurtenissen, en omringd door Mannen, die ook eenmaal voor de vryheid hunnes Vaderlands gestreden hadden, wydde zich de kragt zyner verbeelding steeds aan de herdenking van afgeloopene tyden, en by vervolg werden JULIUS CÆSAR, SALLUSTIUS, TACITUS, XENOPHON, PLUTARCHUS, HOMERUS en POLYBIUS, zyne geliefde boeken. Met behulp van eene uitnemende opvoeding, en een gezelschap van Mannen, die waardig waren menschen te zyn, ylde zyn verstand zyne jaaren voorby."

„ De vader van BUONAPARTE, en deszelfs Familie, leefden met den Gouverneur van het Eiland in de vertrouwelykste vriendschap, en na zynen dood hield de Marquis DE MARBOEUF nog een geruimen tyd aan, met die Familie te begunstigen. Dewyl hy in den jongen BUONAPARTE zoo veel bekwaamheid, en zoo veel neiging en lust tot de Krygskunde bespeurde, zoo bezorgde hy hem in de Militaire School te *Brienne* in *Champagne*. Hy zond hem in 't jaar 1778 naar *Frankryk*, en ondersteunde hem met zyn vermogen en aanzien."

Zie hier het karakter van BUONAPARTE volgends de beschryving, die wy vinden Bladz. 52.

„ Koelbloedig in gevaren, stout in zyne ontwerpen, en standvastig in zyne besluiten, verliest hy nimmer de tegenwoordigheid van geest, hoe groot ook het gevaar, dat hem omringt, zyn mogt; nooit twyffelt hy aan eenen gelukkigen uitslag van zyn ondernemingen, hoe moeielyk en bedenkelyk zyn stand ook zy. Hy handelt, als of hy boven het noodlot verheven was; en doordenkt zyne ontwerpen zoo rypelyk, als of slechts

toevalligheden in ſtaat waren, om zyne ondernemingen te hinderen, en zyne oogmerken te verydelen. Met ſtandvastigheid en ſpoed voert hy uit, het geen hy heeft voorgenomen, en met beleid en doorzigt ontwerpt hy oogenblikkelyk, het geen de ſtaat, waar in hy zich bevindt, als noodzakelyk vordert. Zyne houding in groote gezelſchappen is ernſtig, ſtil en nadenkende, maar in vriendelyke en vertrouwelyke zamenkomſten is zyn ſpreken aangenaam, levendig, bepaald en duidelyk. Geleerde, wysgeerige en ſtaatkundige geſprekken hebben veel bekoorlyks voor hem. Hy bezit eene onwrikbaare moedige ziel, een hart, vol grootmoedigheid en gevoel, een verſtand, ryk in kennis, en zeer beſchaafd. In den ſchoot zyner Familie legt hy alle die grootheid af, welke hem omringt, en betoont de eenvoudigheid van een kind. Zyn geest gaat altyd zwanger van de eene of andere groote gedachte, die dikwils zyne rust in zynen ſlaap ſtoort; hy is koel en zelfs geſtreng jegens vreemden, ſchoon zyn character goedaartig en gedienſtig is. Hy waardeert verſtand, bekwaamheid en deugd; en ſchoon hy de grootſte onverſchilligheid hecht aan het gevoelen, het welk men over hem velt, zoo maakt echter de lof zyner tydgenooten, misſchien tegen zynen wil, indruk op hem. Hy voor zich zelven veracht het geld, maar weet echter wel, dat men het noodig heeft, om onder de menſchen voort te komen. Nooit ontdekt hy eenig geheim; hy is aan hun, die met hem omgaan, even onbekend, als aan de genen, die hem nooit gezien hebben. Niemand kan zich over zyne byzondere en uitſtekende vriendſchap beroemen."

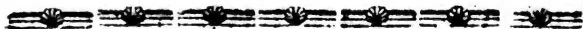
„Hy is van lichaams geſtalte klein en mager. Zyne houding, gang en gebaarden, gelyken meer die van een oud man, dan van eenen jongeling. De droogheid der ſpieren van zyn aangezicht, en

zyn

zyn eenigzints olyfkleurige huid, geven hem een donker voorkomen. Zyne bruine oogen hebben noch vuur, noch schoonheid; zy liggen diep onder het voorhoofd, waar door zyn aankyken eene meerdere werking bekoomt, die, schoon niet aangenaam, vastheid en duurzaamheid bezit. Zyn gezicht, van boven breed, loopt langwerpig naar onderen smal af. De neus is welgemaakt, de mond is van eene halve cirkelachtige gedaante, wyd gespleten, de kin puntig, en zeer vooruitstaande, het kakebeen echter vertoont zich weinig."

„Zyne gezichts-trekken, te zamen genomen, zyn juist geregeld; vol deftigheid, en hebben veel bekoorlyks, de trekken van zynen mond zyn fraai, en dragen blyken van eene edele goedaartigheid."

Men zal zeker naar het vervolg van dit werk, het welk zoo veel goeds belooft, verlangen.

X. HOOFDSTUK.

ALGEMEEN- NUTTIGE NATUUR-BESCHOUWINGEN, ter bevordering der kennis van de Natuur; den Landbouw; en andere Weetenschappen. In aangenaame afdeelingen voor iederen dag van het jaar; ten dienste van ouders, leermeesters, en jonge lieden, in huisgezinnen en schoolen door de Heeren C. C. ANDRÈ *en* J. M. BECHSTEIN. *Uit het Hoogduitsch. Naar den tweeden druk. January. Te* Leiden, *by* J. van Thoir, 1802. *Behalven het Voorbericht, 92 Bladz. gr. 8vo.*

Hoe zeer men altyd van het nut der Natuurkunde voor kinderen overtuigd was, en zelfs ook in ons Vaderland daartoe eenige handlei-

leiding, zoo als het Handboek van UILKENS en MARTINETS Catechismus der Natuur, (schoon teeds voor eenigzins meer gevorderden,) hebben mag, zal nogthans dit Werkjen (niet) overtollig zyn, daar het eensdeels, volleediger is dan het eerste volgends deszelfs inrichting zyn konde, doch, anderdeels door deszelfs geheel byzonderen leertrant, voor het onderwys in de kennis der Natuur byzonder geschikt is."

Dus luidt het getuigenis van den Vertaler, en zoo veel wy uit dit eerste stukjen oordeelen kunnen, kan men dit getuigenis gerust overnemen, en het Werkjen verdient aangemoedigd te worden; Het is verdeeld in afdeelingen voor elken dag der maand, en eene handleiding tot de Natuurkunde; doch geen achtereenvolgend samenstel; het strekt den onderwyzer meer ter aanwyzing, dan wel ten striktsten leidraad, en laat hem geheel de noodige vryheid in zynen leertrant; het hoofdoogmerk toch is, den onderwyzer, by elke wandeling, tot een onderwerp te bepaalen, het welk aan zyne leerlingen nuttig onderhoud geeven kan, en zy ook dadelyk zelven kunnen waarneemen.

Dit eerste Stukje voor de maand *January* vervat de volgende 31 onderwerpen of afdeelingen voor elken dag dier maand:

1. *January.* 2. *De weergesteldheid.* 3. *De vorst.* 4. *De steen marder.* 5. *De dampen* 6. *De sneeuw en haare eigenschappen.* 7. *De vorming en gedaante der vorstfiguuren.* 8. *De pynappel.* 9. *De beemer, zwarte mantel, of zyde-staart.* 10. *De kruisbek-vogel.* 11. *De honigbyen.* 12. *Het kalf.* 13. *De herkaauwende dieren.* 14. *Het ys.* 15. *De huis-rat.* 16. *De beer.* 17. *De winterslaap der zoogende dieren.* 18. *De kleine pimpernel.* 19. *De spooren van wilde dieren.* 20. *De fynbladige of kroon-anemone.* 21. *De los.* 22. *Iets over*

over de gaten, tot heesterplantsoen in de bosschen, en voor de vruchtboomen in de tuinen. 23. *De gemeene aardmuis, in haaren winterslaap.* 24. *De koestal.* 25. *De kramtsvogel.* 26. *Over het losbreeken der vastgevrorene rivieren.* 27. *De jacht.* 28. *De maykever.* 29. *Mest.* 30. *De dryf jagt.* 31. *Een berg.*

Zie hier ten proeve de afdeeling voor den 28sten dag dezer maand, hebbende tot opschrift: „ *De May-Kever (Scaraboeus Melolontha)* LINN. *(le Hanneton)* BUFF. *Maikäfer.* „ Wy verkiezen deze afdeeling te liever, om dat wy de menigte dezer Insecten, en de groote schade door dezelve in het voorgaande jaar aangebragt, gedenken. Dus luidt deze afdeeling:

„ Wanneer men, thands, de ontdooide aarde een weinig diep laat omspitten, dan vindt men, nu reeds, den May-Kever in zyne volkomene gedaante."

„ Tegen het laatst van May begraaft het Wyfjen van den kever, na de paaring, zich zelve, byna een span diep, onder den grond, en legt, aldaar, van 16 tot 20 platronde eieren."

„ Na verloop van drie maanden vertoonen zich geelagtig witte wormen, met een oranje-koleurige kop, donker blaauw agterste, en schaarvormigen bek voorzien; die tegen den winter, nog dieper in den grond kruipen, doch, in het voorjaar, wederom te voorschyn komen — Zo leeven zy, als Aard-Werkers, vervellen alle voorjaar, en worden byna tot 1½ duim lang, en ½ duim dik.— Zy doen aan de wortels van allerlei gewassen onbegrypelyk veel schade; doch doen ook, daar en tegen, hier in wederom eenen dienst, dat zy, door hun vroeten, den grond losser en luchtiger maaken. — Zy kunnen geen strengen Vorst uitstaan, die dezelve in meenigte doet omkomen, zo als ook veele anderen door Zwynen, Hoenders, Raven,

Kraai-

Kraaien, die dezelve opëeten, verdelgd worden."

„ Na dat deeze wormen dus vier jaaren in den grond geleefd hebben, zo kruipen zy nog eenige voeten dieper, en graaven zich, aldaar een, ronds-om gladde, effen, en regelmatige holligheid, waar in zy zich, tegen den vyfden of zesden herfst, in poppen, en de daar op volgende maand January, in de volkomene gedaante van Kevers veranderen, en, als zodanige, in de maand May, uit hunne holen te voorschyn komen; terwyl zy van den tyd der verschyning, ook den naam van May-Kevers draagen."

„ Het geheele ligchaam is, in den grond zynde, nog zeer week, maar wordt, naderhand, in de lucht komende, hard en hoornagtig.

De vleugels, wanneer zy niet vliegen, zyn te zamen gevouwen, en met twee hoornagtige dekschilden voorzien, die zich, in het midden, in een regte lyn aan elkander sluiten."

„ De Kever heeft kaaken aan den kop, en is, ter zyde met luchtgaatjes, voorzien. — De hoofdkoleur is roodachtig-bruin, het voorste gedeelte van het lyf met hairen bezet, de buik is zwart, met driehoekige vlakken aan beide de zyden. — Het agterste van het lyf is omgeboogen."

„ Die, welke met roode schilden voorzien zyn, maaken slechts eene byzondere verscheidenheid uit, het welk alleenlyk af hangt van de vroegere gedaanteverwisseling, welke, in de dorre zandgronden, ten minsten een jaar eerder, geschiedt.— Ook ziet men zomwylen reeds eenigen in een goed najaar te voorschyn komen, doch die zich daarna wederom, tegens den winter, in den grond verbergen."

„ Gewoonlyk duurt hunne geheel volkomene leeftyd slechts vier weeken."

„ Zy sluimeren doorgaans over den dag, wanneer 'er ook veele door de vogels opgegeeten, en

en verslonden worden. — Zy voeden zich van de bladeren, en bloesſems der boomen, doen echter in verre na zo veel ſchade niet, als aan hun dikwyls, door gebrek van opmerkzaamheid, en in vergelyking der rupſen, en bladluizen, word toegeſchreeven."

„'Er zyn verſcheide middelen voorhanden, welke dienen kunnen, om het groot aantal van dezelve merkelyk te verminderen. — Men kan, by voorbeeld, by het omſpitten, of omploegen der aarde, de maskers opzamelen, en dooden, of de Kevers zelfs, in de maand May, des voordemiddags van de boomen doen ſchudden, en vertreden."

„Dit laatſte echter is in veele opzichten niet aantepryzen, zo wegens de groote kosten, als ook wegens de ſchade, welke daardoor aan de boomen, en aan het grasgewas, wordt toegebragt, ook is dit middel, wegens de groote meenigte, vooral in uitgeſtrekte bosſchen, van geen genoegzaame uitwerking."

„Een beter middel tegen de wormen is dit: — Dat men, naamenlyk in drooge jaaren, de weilanden met water begiet, en de akkers met mergelzand beſtrooit, of met bagger overdekt, het geen zo wel het inkruipen van den Kever, als het omwroeten van de aarde door de wormen, zeer bezwaarlyk maakt."

„Vervolgens is het beſtrooijen van het Land met zout, asſche, kalk, en diergelyke ſcherpe middelen, waar door zy moeten omkomen, allernuttigst, en zeer aantepryzen."

„In den May verdelgt men dezelve ook door middel van brandende Flambouwen, welke, behalven andere brandbaare ſtoffen, met zwavel toebereid zyn, door welkers damp zy verſtikken, en van de boomen afvallen."

„Nog kan men als een beproefd middel tegen de

de Maykever-wormen, dit volgende in het werk ſtellen:

„ Men neemt naamenlyk de takken van vlierſtruiken, ſnydt dezelve in het midden door, en doopt het eene eind in ſteen-olie, met het welk men dezelve, rye aan rye, in de akkers ſteekt."

„ In zommige jaren zyn de May kevers in zulk een groote meenigte, dat in zeer korten tyd geheele boſſchen worden kaal gegeeten."

„ Onlangs heeft men eene *nuttigheid* in den Maykever ontdekt. — Men *gebruikt*, naamenlyk, het, in zyn ſlokdarm en de *maag* zich bevindende, zwart ſchynende ſap, *tot een zeer fyne*, bruin koleurige, eenigzints *roodagtige ſapverf*, die de nooteboomen hout-koleur zeer naby komt; in veele opzichten nogthans veel zagter en ſchooner is, dan alle andere bruine ſap koleuren."

Wy wenſchen dat dit Werkjen door verſcheidenheid behaagen, en by voortgang, waarnaar wy verlangen, aan zyn oogmerk voldoen zal, voornaamlyk daar het onderricht in de Natuur, of in de kennis van het geſchapene door de voorwerpen zelven, en als 't ware in den *ſchoot* der Natuur genooten, eene heerlyke aanleiding geeft, om in den geest der Kinderen eerbied en liefde voor het hoogſte en beste Weezen diep inteprenten, en hen uit zyne Werken tot liefde en welwillendheid jegens elkander optewekken. In de ſchool der Natuur toch ontwikkelen zich de zaaden van het gevoel, van het ſchoone en het goede, het welk, wel beſtierd, het jeugdig hart voor deugd en Godsdienst opleidt, en het ſchoonſte cieraad des menſchelyken geest uitmaakt.

LET-

LETTER-NIEUWS.

TOT ALGEMEEN NUT.

By M. de Bruyn, Boekverkooper in de Warmoesstraat, te Amsteldam, is van de Pers gekomen, de *Negende Druk*, van het ongemeen nuttig en leerzaam Catechisatie-Boek, genaamd: *Pit en Merg der H. Godgeleerdheid*, om dezulken, die het voorbeeld der *Godlyke Waarheden*, van wylen A. Hellenbroek, reeds geleerd hebben, *tot uitgebreider kennis der verhevene Godlyke Zaaken opteleiden*, door A. Goedhart, in leven Krankbezoeker te *Rotterdam*. Wyl onder alle de Catechisatie-Boekjens, om de Belydenis te leeren, in de Gereformeerde Kerk van Nederland, dat van Hellenbroek nog zeer in algemeen gebruik is, zoo kan ook deze nadere *Uitbreiding* van hetzelve door A. Goedhart alle Kinderen en Leerlingen, en zelfs hun die daar naar onderwyzen, niet genoeg aangeprezen worden. *Zy* is zeer verstandig en met oordeel geschreven, volmaakt in dezelfde Orde als het Werkjen van Hellenbroek; zoo dat allen, die daar naar leeren, geen beter hulpmiddel om zich tot de Catechisatie te bereiden, of zich zelven verder te oeffenen, kunnen krygen, dan deze Uitbreiding van Goedhart, die voor hun allen onöntbeerlyk is. Met hoe veel Vrucht en Zegen dit stichtelyk Werkjen ook gebruikt wordt, blykt genoeg uit dezen *Negenden Druk*; zynde agt Drukken binnen weinig Jaaren geheel gedebiteerd. Deze *laatste Druk*, die de voorgaande in duidelykheid en fraaiheid van Letter, Papier en verbetering van Fouten zeer overtreft, is in klein Octavo, a 12 Stuivers, mede

 alom

alom by de Boekhandelaren in de Bataaffche Republiek te bekomen.

BEKENDMAKING.

Kleine Catechismus voor Eenvouwigen, om in een kort bestek eene Belydenis afteleggen, voldoende om als Leden der Hervormde Kerk aangenomen te worden, is heden gedrukt te *Amsteldam* by M. de Bruyn, in de Warmoesstraat, en alom by de Boekhandelaars in de Bataaffche Republiek te bekomen — Dit waarlyk kleine Stukjen (in 't geheel maar één Vel van 16 Bladzyden in kl. 8vo groot) door een zeer geacht Leeraar der Hervormde Kerk opgesteld, en met Kerkelyke Goedkeuring uitgegeven, is met het beste oogmerk geschreven en gedrukt. Hetzelve is niet, om breeder onderzoek te hinderen, maar om zulke Eenvouwigen, 't zy dan Ouden of Jongen, die of niet leezen kunnen, of geen geheugen en de nodige Vermogens hebben, om de Waarheden van den Godsdienst uitvoeriger te leeren verstaan, en echter begeerig zyn, om tot daadlyke Leden van het Hervormd Kerkgenootschap aangenomen, en tot het gebruik van het Heilig Avondmaal toegelaaten te worden, liefderyk te gemoet te komen, en hun aanleiding te geeven, om op eene gemaklyke, doch tevens voldoende wyze Belydenis van den Hervormden Godsdienst te doen. Het Stukjen verdient alle aanmoediging. Het bevat slechts zes-en-twintig korte Vraagen en Andwoorden. Alles is zoo klaar en duidlyk voorgesteld, dat zelfs de eenvouwigsten het kunnen vatten, en daar uit aanleiding krygen, om zich verder te oefenen, tot bevordering hunner weezenlyke stichting. Ook kan het Leeraaren tot eene Handleiding, en den meergegoeden tot gelegenheid strekken, om aan behoeftigen eenvouwigen, doch heilbegeerigen, tot hun waar welzyn, te schenken. De prys is maar 2 St.

NB.

NB. Geene Exemplaaren worden voor echt erkend, dan met het Vignet M. D. B. op den Tytel.

By J. Breebaart te *Hoorn*, en verder alom by de Boekhandelaaren in deze Republiek, wordt uitgegeven: *Proeve over de waardy en het gezag van de Leere der Apostelen*, door J. Clarisse, Predikant te *Enkhuizen*; — a *f* 1-16.

Elk Christen, (tot welk Gezindte ook behoorende) die belang stelt in de Waarheid van den Christelyken Godsdienst, als bevattende genoegzame troostgronden, volkomen berekend na zyne behoefte; — elk die de verdiensten van Jesus Christus, als eenigen grond van Zaligheid, hoog schat, en die in dit gewichtig stuk vastigheid voor zyn geloof wil erlangen, zal dit Werk ten uiterste belangryk keuren; — zy byzonder, welke bezitters zyn van de *Gedenkwaardigheden uit het Leven der Apostelen*, door denzelven Autheur, zullen ook dit Stuk vooral met genoegen lezen. —

Ook blyft dezelve Boekhandelaar nog succesfivelyk uitgeven:

I. *Christelyk Magazyn*, of bydragen ter bevordering van Christelyke Verlichting en Euangelische deugd, naar de behoefte van onzen tyd; waar van reeds 6 Stukjes het licht zien, à 14 St. ieder Stukje.

II. *Viertal Leerredenen* over de beoefening van den Chr. Godsdienst, door B. v. Marken, à *f* 1-2.

III. *Iets voor myne Kinderen*, betreffende het Bondzegel des H. Doops, à 6 St.

IV. *Onze tyd is in 's Heeren hand*; in eene Leerreden over *Job* XIV: 5. door J. W. C. Tenckinck, à 8 St.

By den Boekverkoper J. ten Brink Gz. te *Amsterdam*, is te bekomen: I. Ewald, *Overdenkingen over het Lyden van Jesus*, vertaald en met Aanmerkingen vermeerderd door J. L. Wolterbeek, geliefd Leeraar te *Amsterdam*. Dit stichtelyk Werk is zeer geschikt ter lezing, by het verhandelen van de Lydensgeschiedenis des dierbaren Verlossers. II. J. van Eyk, *Eenvouwdig Onderricht* over den heiligen Doop, à 11 Stuiv. III. *Godsdienstig Huisboek voor Vrouwen*, door F. G Marezoll, met goedkeuring van den Godvruchtigen Zollikofer, in gr. 8vo. 530 Bladz. de prys is *f* 1-8.

De Boekverkoper J. van Tiel te *Leerdam*, door inkoop Eigenaar geworden zynde, van de nog overige Exemplaaren der *Bybel*, door Klinkenberg, 27 Deelen compl. voorheen verkogt voor 96 guldens, presenteert dezelve, zoo lang het klein getal nog strekt, voor de laage prys van 26 guldens aan.

Dezelve J. van Tiel, is ook Eigenaar geworden van het Werk van THEODORUS VAN DER GROE, *Biddags Predikatien*; presenteert zo lang het klein getal nog strekt, voor 2 guldens dezelve aan. Deeze Exemplaaren zyn ook te beschryven by Cornelis van Tiel, ten Huize van de Heer van Gastel, Banketbakker op de Visschersdyk, te *Rotterdam*.

Historische en Godsdienstige beschouwing over het getroost en gelaten Assterven van KLAAS HOOFT, door Leenmannen van den Lande van *Blois*, op eisch van den Bailluw J. VAN BLARICUM plegtig ter dood veroordeeld, en voor het Rechthuis van de Banne *Westzaanen*, op Saturdag den 31ste October 1801 met de koorde gestraft. Door S. ROORDA VAN EYSINGA, Predikant by de Hervormde Gemeente te *Westzaan*; benevens eene *Leerreden*, over de gedagten en gevoelens waartoe openbaare Rechtsoefeningen een Christen behooren op te leiden, door H. LOBRY, Predikant by de Hervormde Gemeente te *Zaandyk*, ten voordeele van des overledens Weduwe en drie kleine Kinderen uitgegeven, by H. van Aken, Boekhandelaar te *Westzaandam*.

F. Bohn te *Haarlem*, heeft in den afgelopen jare, de volgende Nieuwe Werken gedrukt en alom verzonden:

I. Y. VAN HAMELSVELD, *Kerkelyke Geschiedenis*, 4de Deel met Plaaten door R. VINKELES.

II. *Geschiedenis van de Agttiende Eeuw*; bevattende al het merkwaardige, het welke, zo in als buiten Europa, in de laatste honderd Jaaren, is voorgevallen, op eene zaakelyke en beknopte wyze beschreeven, en uit de beste en meest geloofwaardige Autheuren en oorspronkelyke Stukken, byeengetrokken door J. FOKKE, I Deel, met uitslaande Plaaten van R. VINKELES.

III. *Geschiedenis der Landing van het Engelsch Russisch Leger in Noord-Holland*; als mede der Krygsbedryven en Politieke Gebeurtenissen, zoo aldaar, als in *Vriesland* en *Gelderland*, in den jaare 1799. Uit echte Stukken en Bescheiden, door L. C. VONK. 2 Deelen, met eene Kaart en een stel uitslaande Plaaten door D. LANGENDYK en R. VINKELES.

IV. *Krygsbedryven tusschen Denemarken en Engeland, in den jaare* 1801. Volgens echte Berichten en ooggetuigen by een verzameld door SEIDLIN. Met een Gezicht van het inzeilen van de *Zond* en een Kaart van de Kusten en Gronden in dezelve.

V. *Expeditie van* BONAPARTE *in Egypte en Syrie*, bene-

vens

vens die van den Generaal DESSAIX in het *hooge Egypte* door den Generaal BERTHIER, *Chef van de Etat-Major Generaal van het Leger van het Oosten.*— Vermeerderd met veele belangryke Nooten van VOLNY, SAVERY en ARVIEUX.

VI. SCHILLERS *Levensbeschryvingen van eenigen der meest beroemde en beruchte Mannen*, meerendeels van onzen tyd, I. Deel.

VII. *Reize en Ontdekkingen in de Binnenlanden van Africa*, gedaan door den Majoor HOUGHTON en MUNGO PARK, beiden Zendelingen der Africaſche Maatſchappy, te *Londen* opgericht, ter bevordering van de voordgang der Ontdekkingen in dat Waerelddeel: verrykt met Aardrykskundige Ophelderingen en 3 Kaarten van den Majoor RENNEL, in één Deel compleet.

VIII. G. BRENDER à BRANDIS, *Proeven van Geſchied- en Letterkundige Oeffeningen*; zo wel den Koophandel en de Scheepvaart als de Dicht- en Letterkunde betreffende, met het welgelykend Portrait van den Autheur, door A. DE LELY en C. JOSI.

IX. *Eenige Byzonderheden uit het Lven van zekeren Oeffeninghouder*, door hem zelven beſchreven.

X. A. H. NIEMEYER, *Grondbeginſelen van de Opvoeding en het Onderwys voor Ouders, Leermeesters en Opvoeders*, 3de en 4de Stuk.

XI. J. L. EWALD, *De Kunst om een goed Meisjen, eene goede Echtgenote, Moeder en Huisvrouw te worden.* Een Handboek, voor Huwbaare Dochters, Echtgenoten en Moeders, vertaald door A. SIMONS, Predikant te *Thamen*, I. Deel.

XII. *Het Leven, Gevoelens en zonderlinge Reize van den Land-Jonker Govert Hendrik Godefroi van Blankenheim tot den Stronk;* (niet vertaald) 2 Deelen compleet, met gegraveerde Tytel en Vignet van R. VINKELES.

XIII. SPIESS, *Reizen door de Holen des Ongeluks en Verblyven der Elende*, 2 Deelen met gegraveerde Tytel en Vignet van R. VINKELES.

XIV. *Vervolg op de Reis naar Brunswyk*, door KNIGGE, behelzende: een Reis van de Bailluw WAUMAN, Houtvester DOORNBOSCH en Dominé SCHOTTENIUS, van *Biesterberg* naar ***, ter bywooning eener Doopplegtigheid.

XV. A. FOKKE SZ., *De Amſterdamſche Kermis*, in derzelver oirſprong, voortgang en tegenwoordigen ſtaat, beſchouwd, in eene Verhandeling, voorgelezen in, en opgedragen aan, de beide Amſterdamſche Departementen der Maatſchappy, *tot Nut van 't Algemeen*, met vier Caricatuurplaaten.

Plan van Inteekening, op het Volkomen Woordenboek der Engelsche en Nederduitsche Taalen, van Wylen WILLEM SEWEL, 2 Deelen in gr. 4to. eerst verbeterd door EGBERT BUYS, maar deeze Druk, welke thans het Publiek by Inteekening word aangeboden, by J. Allart, te *Amsterdam*, zal worden overgezien en vermeerderd met een groote menigte van *Woorden*, *Beteekenisfen*, *Woordvoegingen*, *aanwyzing der Geslagten*, *Spreekwyzen*, *Kunstwoorden*, in de beide Taalen, zoo in de Wetenschappen, als in den Handel gebruikelyk, als mede met een *Aanhangsel van Scheeps-Termen*, door J. CLARISSE, Predikant.

„Deze Nieuwe Uitgaave, zal dus in volledigheid en keurigheid verre de vorige overtreffen. En den Verbeteraar van denzelven meent zo wel den *Koopman*, *Scheepsreder*, en *Zeevarenden* hier door geen minderen dienst te doen en nut toe te brengen, dan den beoeffenaar der *Taalen* en den liefhebberen van *Kunsten* en *Wetenschappen*; en ten einde het Publiek zou kunnen beoordeelen de verbeteringen en aanvullingen, is in het Bericht van Inteekening zelve te vinden eene *Proeve* der uitvoering van *ééne Bladz.* zo als zy thans zal geschieden, in vergelyking van 't geen zy te vooren was; zynde tevens *dezelfde* bladz. uit de vorige Druk hier tegen over geplaatst. Het Bericht van Inteekening is alomme *gratis* by de Boekverkopers te bekomen.

J. C. Leeuwestyn, in *den Haag*, heeft in het afgelopen Jaar gedrukt:

I. *Reize in de Binnenlanden van Afrika, geduurende de Jaaren* 1795, 1796 en 1797, door MUNGO PARK. Benevens een Aanhangsel, behelzende Aardrykskundige Ophelderingen over *Afrika*, door den Majoor RENNELL. Met Kaarten en Plaaten. Naar de derde Uitgave uit het Engelsch, 1ste en 2de Deel, (met het 3de Deel, dat binnen kort volgen zal, is dit Werk compleet.) NB. Dit is de *Volledige Reis van* MUNGO PARK, Zendeling der Engelsche Afrikaansche Maatschappy, *Door Hem Zelve* beschreven, welke op last dezer Maatschappy, in 't Engelsch, zeer prachtig gedrukt, is uitgegeven. By deze Nederduitsche Editie, die in allen opzichte schoon is uitgevoerd, zyn ook, om de buitengewoone belangrykheid des Werks, alle de Plaaten en Kaarten gevoegd, welke in het origineel gevonden worden. In Commissie word dit Werk, door het gering getal Exemplaaren, dat nog voor handen is, niet meer gegeven, maar kan ontboden worden, *f* 6 : 18 —

II.

II. *Reizen in Hongaryen.* Met een kort bericht der Stad *Weenen*, door ROBERT TOWNSON, *L. L. D.* Met Kaarten en Plaaten. Uit het Engelsch. Compleet in twee Deelen, *f* 8 : 18 —

III. *Reizen door de Staten van Noord Amerika, en de Provincien van Opper- en Neder-Canada*, in de Jaaren 1795, 1796 en 1797. Ondernomen door ISAAK WELD Junior. Naar den derden Druk. Uit het Engelsch vertaald door S. VAN HOEK, Predikant. Met Plaaten en Kaarten, 1ste Deel; (in drie Deelen zal dit Werk compleet zyn.) *f* 4 : 15 —

IV. *Geschiedenis van de voornaamste Gebeurdtenissen der Regering van* FREDRIK WILLEM II., Koning van *Pruissen*; tevens behelzende een Staatkundig Tafreel van Europa, sedert 1786 tot 1796, door L. P. SEGUR, den *Ouden*, voormalig Afgezant aan verscheiden Hoven, 1ste Deel, (met nog twee Deelen zal dit Werk compleet zyn.) *f* 2 : 16 —

V. *Geschiedenis der Vereenigde Nederlanden*, nevens de voornaamste Gebeurdtenissen in Europa, sedert de Oorlogsverklaaring der Franschen aan *Engeland* en WILLEM DEN VYFDEN. Met Plaaten, 5de Deel, (met het 6de Deel, dat spoedig volgen zal, is dit Werk compleet.) *f* 3 : 12 —

VI. *De twee Moeders*, of *de Luster*, door Mevrouw DE GENLIS. Uit het Fransch Vertaald door ELISABETH BEKKER, Wed. A. WOLFF, 1ste en 2de Deel, (met het 3de Deel dat spoedig volgen zal, is dit Werk compleet.) *f* 4 : 16 —

VII. JULIA's *Reizen en Lotgevallen*, in *Engeland* en *Frankryk*, *f* 2 : 4 —

VIII *Nieuwe Vertellingen* van den Heere de FLORIAN, *f* 1 : 5 —

IX. *Verhandeling over de Oirsprong der Zeevaart*, voorgelezen in, en opgedragen aan de Maatschappy van Verdiensten, ten spreuke voerende: *Felix Meritis*, door A. FOKKE *Simonsz.*, met caricatuur Pl. *f* 1 : 8 —

X. *Schets van den Christelyken Godsdienst*, opgesteld voor voor een Vader des Huisgezins tot onderwys zyner Kinderen. Tweede Druk, *f* — 12 —

XI. *Nieuwe Ontdekkingen* van den Professor G. J. WENZEL, omtrent de *Spraak der Dieren*, op reden en ondervinding gegrond, nevens een Woordenboek der Dierenspraak, *f* 1 : 4 —

XII. *Beproefde Middelen* en ernstige raadgevingen voor allen, die hunne oogen, tot in een hoogen ouderdom, gezond bewaren, of het verzwakte Gezicht weêr versterken willen; mitsgaders een *Voorschrift*, hoe men zich, by plotslinge toevallen aan de Oogen, die geene Medicinale of Chirur-

furgicale kundigheden vereifchen, zelfs helpen kan, en hoe men de Oogen, by en na de Kinderpokken, behandelen moet. Naar het Hoogduitsch van G. J. BEER, Doctor en beëedigd Oogartz aan de Univerfiteit te *Weenen*, *f* 1:5—

XIII. *Handleiding tot het Onderwys van de beginfelen der Militaire Exercitien.* Opgedragen aan den Agent van Oorlog der Bataaffche Republiek, door J. H. KESMAN, Officier by de Infanterie, met Plaaten, *f* 1:10—

XIV. *De Staatsregeling des Bataaffchen Volks*, van 1801, in eene Alphabetifche orde gebragt, *f*—8—

XV. *Cent penfées d'une jeune Anglaife; publiées en Anglais et en Français, par* A. J. LEMIERRE. *On y a joint des Melanges, des Apologues Moraux, et une Defcription Allégorique du Voyage d'un jeune homme au pays du bon heur, avec Carte et Figure, nouvelle Edition*, *f* 1:4—

Hoveniers Zakboekje of Nieuwe Volmaakte Bloemtuyn, tweede Druk, Verbeterd en Vermeerderd, behelzende alles op eene beknopte en gemakkelyke wyze. Het toeftellen der Aarde. Van het Zaad. Wat beter in den Zomer als in de Winter is. Wat in Potten of in den Grond moet. Van 't affcheuren der Loten. Over 't Inënten der Ooft- en Vruchtboomen. Over de Ziektens derzelver, mitsgaders de Geneesmiddelen daar voor. Geheim om versch geplukte Bloemen langen tyd fris te houden. Een dito om Appelen en Peeren een geheele Winter goed en fris te houden. Een Befchryving der Kagchels, Broei- en Trekkasfen, enz. Alles met geringe moeite en weinig kosten. In 8vo. a 8 Stuivers. Te bekomen te *Amfterdam* by P. G. Geysbeek, Boekverkoper op de Lelygragt, by de Keizersgragt.

SCHOOL-NIEUWS.

D E N H A A G.

Den 1ften van Lentemaand 1802. By de halfjaarige Promotie onzer Latynfche Schooljeugd, welke heden, ter gewooner plaatfe, tot blykbaar genoegen der talryke Toehoorderen, plechtig gehouden werd, zyn vier voortreffelyke Jongelingen naar de Akademie bevoorderd: onder welken onze te vooren zo vaak gekroonde J. W. SCHUI-

LEN-

LENBURG den voorrang verworven had, en uit oorzaaken zyner meer dan gemeene Latynsche en Grieksche Taalkunde, na eene door hem zelve opgestelde Oratio, *de M. F. Camillo vero Heroë*, met een præmium Ornatius en præmium Græcum is vereerd: terwyl de twee volgende G. TH. B. CROISET en G. G. VAN PADDENBURGH, ook wel verdiende præmia promotionis ontvingen, na dat zy elk een door hem zelven vervaardigde Redenvoering, de eerste, *de magna, quae in rebus creatis est, praestantia*, en de tweede, *in poëtarum Obtrectatores*, hadden voorgedraagen.

Onder de geenen, die van de tweede naar de eerste Clasśe overgingen, heeft C. SCHEPMAN grootelyks uitgemunt, en een præmium promotionis behaald.

Onder de geenen, die van de derde naar de tweede Clasfe opklommen, zyn aan W. C. B. WINTGENS en C. DE BOON, die gelyken lof verdienden, en om den voorrang het lot getrokken hebben, præmia promotionis toegewezen.

En onder de geenen, die van de vierde naar de derde Clasfe overstapten, werden insgelyks præmia promotionis gegeeven aan W. W. NOODT en H. Æ. NOORDINK, van welken veel goeds wordt verwacht.

Terwyl D. BISSCHOP en H. B. S. G. DE HOCHEPIED, op de middelste en op de jongste orde deezer vierde Clasfe, daarteboven met præmia diligentiae begiftigd zyn.

Welke alle veel belovende Jongelingen hunne gratiarum actiones met aangenaame bevalligheid hebben uitgesproken.

BEKENDMAAKING.

Proponenten en Predikanten buiten vaste bediening, die genegen zyn tot de waarneeming van den post van krankbezoeker in de Gemeente van *Amsterdam*, op een jaarlyks tractement, van 800 gl. mits zich tevens verbindende tot hulp van het E: Ministerie, om eenige Predikbeurten te vervullen, waar voor hy dan de gewoone belooning ont-

vangen zal, gelieven zich te vervoegen by den ondergeteekenden. H. J COERMAN.

Amst. den 26 Maart 1802. V: D: M: *Amst.*

V E R Z O E K.

Een Predikant van den Hervormden Godsdienst, buiten vasten dienst en genegen zynde, om enen ouden Leeraar te *Zwol* in zyn voortreflyk werk op betamelyke voorwaarden te ondersteunen, gelieven daar van hoe eer hoe liever bericht te geven aan den Predikant CARP, te *Zwol.*

K E R K - N I E U W S.

G E L D E R L A N D.

N Y M E G E N.

VENLO Vak. Zie Dec. 1795.

VENLO Vak. Zie Jan. 1797.

GRAVE. De beroeping alhier uitgebragt op D. J. H. DE ROODE, en door zyn Wel Eerw. in de vreeze des Heeren aangenomen, is door de Clasficale Commisfie te *Nymegen* gehouden, goedgekeurd, pofitis ponendis.

MILL Vak. Zie Dec. 1795 en Febr. 1796.

VIERLINGSBEEK Vakant. Zie Nov. 1800.

OVER-EN NEDER-ASSELT Vak. Zie Dec. 1801.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

WINSSEN. Onze nieuwe Leeraar de Wel Eerw. Heer D. A. CARLIER, van *Ligtenvoorde* tot ons overgekomen, is den 21sten February l. l. alhier in den II. dienst bevestigd door den Wel Eerw. Heer D. J. M. VAN HULSTEIN, Pred. te *Wamel en Dreumel*, visitator Clasfis in den ring van *Maas en Waal*, — de bevestiger predikte by die gelegenheid over *Ezech.* III: 17. *Menschen kind, ik hebbe u tot eenen Wachter gestelt over 't huis Israels: zoo zult gy het woord uit myne mon-*

monde hooren, ende hen van mynent wegen waarschouwen. De bevestigde verbond zich des namiddags aan zyne nieuwe Gemeente met de woorden uit *Ps.* XXVII: 4. *Een ding heb ik van den HEERE begeert, dat zal ik zoeken: Dat ik alle de dagen myns levens mochte woonen in het Huis des HEEREN, om de lieflykheid des HEEREN te aanschouwen, ende te onderzoeken in zynen Tempel.*

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

DRUTEN EN AFFERDEN Vak. Zie Aug 1801.

HEUMEN, MALDEN EN GROESBEEK Vakant. Zie Febr 1802.

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vakant. Zie Sept. 1801.

RANDWYK staat Vak. te worden. Zie Febr. 1802.

HEMMEN. Van hier verneemd men dat onzen waardigen Leeraar D. A. BOONEBAKKER, van *Zuilen* herwaards beroepen, D. V. den 11den April alhier zal bevestigd worden door zynen waardigen Voorganger D. H. WEYLAND, thands Pred. te *Zoetermeer* en *Zegwaard*, zo dat wy onze breuke eerlang en gelukkig hoopen hersteld te zien.

BATENBURG. De Graaf van *Steinfurt*, heer van *Batenburg*, &c. &c. &c. den Prop. te *Lingen*, W. MEENDERINK, zederd eenige tyd den Predikdienst alhier waarnemende, begunstigd hebbende met de collatie tot Adjunct pedikant dezer plaatze, zo heeft de Eerw. Kerkenraad deezer Hervormde Gemeente gemelde Proponent na Kerkenorde beroepen tot haaren wettige Herder en Leeraar, 't welk door de Classicale Commissie te *Nymegen* reeds goedgekeurd is; zullende zyn Wel Eerw. op de aanstaande Paasch Classis peremptoir D. V. werden geëxamineerd door D. JANSZEN, Pred. te *Burgharen* en *Hernen*, wiens secundus is D. COENEN, Pred. te *Gent*, *Erlekom* en *Doornenburg*.

T H I E L.

OPHEUSDEN. Zie Jan. 1802.

ZALT-BOMMEL.

DRUMPT den 17den Jan. Heeden wierden wy zeer ontrust en in verlegenheid gebragt, door dien onze hartelyk geliefde Leeraar D. J. H. HASSELBACH ons in zyn voorafspraak bekend maakte, dat zyn Eerw. met volkomen eenparigheid beroepen was in de Gemeente van *Haeften*, en deeze beroeping eenige dagen in beraad had genomen. Wy zogten ons deezen tusschentyd ten nutte te maaken, wy vervoegde ons gedurig by zyn Eerw. met verzoek en de algemeene sterksten liefdedrang om toch by ons te blyven. Dan onze pogingen waren vergeefsch, daar zyn Eerw. ons op den 31sten Jan. bekent maakte, dat hy zich verpligt gevonden had, deeze roepstem in een zo veel grooter Gemeente in de vreeze des Heeren op te volgen, onze geliefde Leeraar word dus van onze harte afgescheurt; doch wy wenschen ons Gode te onderwerpen. God zorge in zyne gunst voor deeze Gemeente, en voorzie dezelve met een getrouwe Herder en Leeraar. Trekke op met zynen knegt en doe hem te *Haefte* die zelfde hartelyke en algemeene liefde ondervinden welke hy hier van ons allen genoot.

DRUMPT den 2den Maart. Alhier is ten overstaan van Deputaten en Vicini ter vervulling der vacatuur dit drietal geformeerd.

DD. J. C. PRILLEVITZ, Propp. te *Amersfoort*. J. SJOENIS, te *Amsterdam* en S. M. DE BRUIN, te *Nymegen*

En daaruit met algemeene stemmen van de manslidtmaten beroepen D. J. C. PRILLEVITZ, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Amersfoort*. Welke deze beroeping volvaardig en in de vreeze des Heere heeft aangenomen. Het beroep is door de Clasfis van *Zalt-Bommel* geapprobeerd, en het examen vastgesteld op den 19den May eerstkomende.

HEE-

HEEREWAARDEN. Op den 21sten Febr. berigtte ons onze dierbaare Leeraar D. J. VAN DOESBURGH, in eene voorafspraak uit *Ps.* CXLIII: 10*a*. dat zyn Wel Eerw. wettig en genoegzaam eenpaarig in de Gemeente des Heilands, te *Wyk by Duurstede* tot tweeden Predikant beroepen was, dit beroep was vergezeld door brieven uit die Gemeente, allen opgevuld met de duidelykste blyken van eene groote toegenegenheid en begeerte derzelve; het een en ander verplichte zyn Eerw. om deeze zoo sterk aangedrongene roepstem eenigen tyd in overweeging te neemen. Daar onze Leeraar ons door een verblyf van ruim 4 jaaren zeer waardig was geworden, konden wy niet nalaaten door herhaalde aanzoeken zyn Eerw. tot het bedanken voor dit beroep te beweegen: wy wendden daar toe alles aan, en wierden niet geheel troosteloos afgewezen, zo dat wy dobberden tusschen hoop en vrees, tot op den daar op volgende zondag, wanneer zyn Eerw. ons bekend maakte, dat hy uit hoofden van den byzonderen wenk der voorzienigheid, na eerbiedig beraad, zich in gemoede verplicht vond, deeze roepstem te moeten opvolgen. — De proponenten worden dus verzogt, hunne gaaven te koomen laaten zien en hooren.

HAAFTEN. Zie Febr. 1802.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN den 19den Maart. Uit het voorheen gemelde zestal is alhier op den 26sten Febr. l. l. door den breden Kerkenraad, tot Herder en Leeraar in deeze Gemeente beroepen, de Wel Eerw. Godz. en zeer gel. Heer J. NOORDINK, Pred. te *Maassluis*. De inwooning ter deezer Stede, is zyn Wel Eerw. terstond den volgenden dag, door het Gemeentebestuur verleend, en het beroep door zyn Wel Eerw. na eenige dagen beraad, onder opzien tot God, volvaardig aangenomen, wordende de

de beroepene met verlangen te gemoet gezien.

LIGTENVOORDE Vakant. Zie Febr. 1802.

ZUTPHEN Walsche Kerk Vak. Zie Nov. 1794.

O V E R - V E L U W E.

ARNHEM Vakant. Zie Jan. 1802.

N E D E R - V E L U W E.

HARDERWYK. Den 12den Jan. is door D. J. H. BOCHT, Pred. te *Doornspyk*, ten overstaan van de Deputatus B. RONNÉR, perempt. geëxamineert en aan de Gemeente van *Kootwyk* toegewezen D. J. WANROOY.

KOOTWYK. Den 14den Febr. is alhier bevestigd D. J. WANROOY, door D. J. P. BÖSKEN, Pred. te *Colmschate*, met de woorden van David tegen Salomo, 1 *Chron.* XXVIII: 20. *Ende David zeide tot zynen zone Salomo, weest sterk, ende hebt goede moed, ende doet het, en vreest niet, noch en weest niet verslagen: want de HEERE God, myn God, zal met u zyn, hy en zal u niet begeven, noch hy en zal u niet verlaten, tot dat gy al het werk ten dienste des Huizes des HEEREN zult volbragt hebben.* Zynde de oplegging der handen geschied door DD. J. EVERWYN, J. DE WAAL en F. VAN DEN HAM. Predikk. te *Elspeet*, *Garderen* en *Otterloo*. Waarop de Bevestigde zyne Intrede deed met 't bevel van den Heere Jesus, *Matth.* XXVIII. 19, 20. *Gaat dan heenen, onderwyst alle volkeren, dezelve doopende in den naame des Vaders, ende des Zoons, ende des Heiligen Geests: leerende haar onderhouden alles wat ik u geboden hebbe. Ende ziet, ik ben met u lieden alle de dagen tot de voleindinge der waereld.*

'S H E R T O G E N B O S C H.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Oct. 1795.

BOXTEL EN ESCH. Zie Febr. 1802.

DUNGEN Vakant. Zie July 1794.

KESSEL Vakant. Zie Oct. 1794.

MOER-

MOERGESTEL Vakant. Zie laatst hier van Aug. 1800.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie May 1798.

P E E L- EN K E M P E L A N D.

VELDHOVEN, BLAARTHEM EN GESTEL Vakant. Zie Jan. 1802.

WAALRE' EN AALST Vakant. Zie Oct. 1801.

VECHEL EN ERP Vakant. Zie July 1801.

OIRLE, ZEELST, MEERVELTHOVEN EN WINTELREE Vakant. Zie July 1799.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Naberícht.

OOST-MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

M A A S T R I C H T.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM EN SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walſche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatſen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walſche Kerk Vakant. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

D O R D R E C H T.

DUBBELDAM. Onze Gemeente is in diepe rouw gedompeld, door het overlyden van haaren ge-

geliefden Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer W. A. Vinman, federt 1789 zeer getrouw Euangeliedienaar alhier. Zyn Wel Eerw. was federd den nazomer des voorleedenen jaars ongefteld geweest; doch wederom in zoo verre in gezondheid gevorderd, dat in January l. l. driemaal het openbaar dienstwerk verrichte: dan verviel zeederd in een fpoedig toenemend verval van krachten, waardoor hy op Zondag avond, den 21ften Febr. in den ouderdom van byna 49 jaaren, vol geloofsvertrouwen op zynen grooten Borg en Heiland, en in blyde verwachting van met Hem te zullen zyn, in de zalige ruste is ingegaan.

Zyn Eerw. heeft in drie Gemeentens, *Renswoude*, *Gilze en Ryen*, en laatst alhier, het Euangelie der genade Gods, met getrouwheid verkondigd; en wy betreuren met zyne bitter bedroefde Weduwe, Mejuffr. Maria Geertrui Morsèr, voor welke de Broeders van den *Zwyndrechtfchen* Ring de tyd van gratie zullen waarnemen, ons verlies.

Daar de Overledene zelf verzogt heeft, dat 'er, noch in de Boekzaal, noch in Lykrede, eenige loffpraak van hem zoude gemaakt worden, heeft men niets verders te wachten.

BLESKENSGRAVE en HOFWEGEN ftaan Vakant te worden. Zie Febr. 1802.

GEERTRUYDENBERG Vak. Zie Aug. 1801.

DELFT en DELFTSLAND.

MAASSLUIS. Onze jongfte Leeraar, de Wel Eerw. Heer J. Noordink, tot gewoon Herder en Leeraar te *Zutphen* beroepen zynde, en hoe zeer zyne Ambtgenooten en Gemeente hem gaarn langer by zich hadden gehouden, zich in gemoede verpligt hebbende gevonden die beroeping aan te nemen, is de 3de Predikantsplaats van

MAASSLUIS Vakant.

DELFT Walfche Kerk den 30ften Maart. Na dat

dat de Eerw. Kerkenraad tot vervulling der vacature, door het overlyden van onzen dierbaren Herder en Voorganger, de Wel Eerw. Heer J. SCHEIDIUS veroorzaakt, op den 18den dezer het volgend drietal had gemaakt:

DD. J. G. MERKUS, Predikk. te *Voorburg*. G. S. DE CHAUFEPIÉ, te *Breda*, J. U. ANOSI, te *Naarden*.

Is daar uit op heden, met eene zeer groote meerderheid van stemmen D. DE CHAUFEPIÉ, te *Breda*, tot tweede Leeraar dezer Gemeente verkozen.

Wy wenschen eerstdaags een gunstig antwoord van zyn Eerw. te mogen ontvangen.

LEYDEN EN NEDER-RHYNLAND.

NOORDWYKERHOUT Vak. Zie Oct. 1801. en Jan 1802.

LEYDEN Vakant. Zie Dec. 1801.

HILLEGOM. Zie Dec. 1801.

RHYNSBURG Vak. Zie Aug. 1801.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

GOUDA. Zie Febr. 1802.

MOORDRECHT Vakant. Zie Febr. 1802.

SCHIELAND.

HOOGVLIET. Onze beroepen Pred. de Wel Eerw. Heer P. J. VAILLANT, heeft na eenige dagen van beraad, voor de beroeping bedankt. Dus blyft

HOOGVLIET Vakant.

De Kerkenraad nodigt by dezen de Heeren Proponenten uit, om hunne gaven voor de Gemeente hoe spoediger hoe beter te laten hooren, dewyl dezelve voornemens is eerlang tot eene beroeping overtegaan, kunnende gem. Heeren, behalven by den Kerkenraad, zich ter bekoming van beurten, adresseeren by de Heeren Consulenten T. A. VISCH en L. VOGELENSANK, resp. Predikk. te *Pernis* en *Rhoon*.

MOERCAPELLE. Onze geliefde Leeraar,

D. P. J. Vaillant, maakte ons op den 20sten February bekend, in zyne Voorafrede, uit *Spreuk.* III: 6*a*. dat zyn Wel Eerw. een eenparige beroeping had ontvangen naar de Gemeente van *Hoogvliet*, en deze beroeping tien dagen in beraad had genomen.— Vrees van onzen Leeraar door dezen weg te zullen verliezen, deed ons pogingen aanwenden, om zyn Wel Eerw. te bewegen om by ons te blyven; — niettegenstaande den aandrang der *Hoogvlietsche* Gemeente, gelukte onze veréénde pogingen — daar zyn Wel Eerw tot onze algemeene blydschap, op den 7den Maart in den Namiddag Godsdienst, naar aanleiding van den CXXXIIIste *Psalm* bekend maakte, dat zyn Eerw. voor die beroeping vriendelyk bedankt had — en zich daarop plegtig aan ons verbond met eene Leerrede, over *Phil.* I. 8, 9 en 27*a*. *Want God is myn getuige, hoe zeer ik begeerig ben na u alle, met innerlyke bewegingen Jesu Christi. Ende dit bidde ik* [*God*] *dat uwe liefde nog meer en meer overvloedig worde in erkentenisse, ende alle gevoelen. Alleenlyk wandelt waerdiglyk den Euangelio Christi.*

Zions Eerekoning drukke het zegel zyner hooge goedkeuring op de keuze van onzen geliefden Leeraar, — achtervolge dezelve met wezenlyke heilvruchten — en zorge in liefde voor *Hoogvliets* Gemeente.

ROTTERDAM Schotsche Kerk Vakant. Zie October 1801

G O R I N C H E M.

HOOGBLOKLAND. Daar onze geliefde Leeraar, D. P. Meesters, in wiens aangenamen Euangeliedienst wy ons zederd den Jaare 1753 hebben mogen verblyden, door het Staatsbewind gunstig Emeritus is verklaard, wegens zyne hooge jaaren en toenemende zwakheid, zo is deeze onze Gemeente daardoor Vakant geworden. — God doe on-

onzen getrouwen Leeraar eene aangenaame rust genieten, zy hem in zyne klimmende jaaren aanhoudend met zyne goedertierenheden naby, en vergelde hem rykelyk den arbeid der liefde, dien hy onder ons verricht heeft.

GORINCHEM. Zie Oct. 1801.

VOORN EN PUTTEN.

DEN BOMMEL Vak. Zie Oct. 1801.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG. Op den 25sten Febr. wierd de Wel Eerw. Heer J. DE RYK, getrouw Euangeliedienaar alhier, in het 63ste jaar van zyn leven, het 25ste van zynen dienst onder ons, door den dood van zynen post afgelost, en deze Gemeente van haaren geliefden Herder en Leeraar dus beroofd.

In vier onderscheidene Gemeentens heeft hy 't Euangelium getrouw verkondigd, te weeten: *Elkerzee*, *Oudelande*, *Colynsplaat* en *Voorburg*: hy was een rechtzinnig Euangeliedienaar, die 't woord der waarheid recht sneed, en warsch van alle nieuwigheden, zich alleen hield aan de oude beproefde Leer van onze Hervormde Kerk.

Een man, die de waarheid voor zichzelven ook geloofde, die hy anderen verkondigde, wiens caracter steeds opregt en ongeveinst was.—

Reeds voorlang deed hy zyn dienstwerk door zyn aamborstigheid met zeer veel moeite, sedert 8 maanden verërgerde dit zodanig, 'er kwam het water in de borst by, verzeld met andere ongemakken, die hem ten eenemaal buiten staat stelden, zyn werk te verrichten. In dien tyd heeft hy met veele benauwdheden, die dikwerf zeer hooggaande waren, geworsteld, waaronder hy ongemeen lydzaam en onderworpen zich betoonde; terwyl hy na zyne ontbinding sterk verlangde, tot dat hy eindelyk met 't geloofsöog op den Verlosser, zagtkens is ontslapen, met ruimte de eeuwigheid is ingegaan, en dus een smertelyk leven met

een zalige onsterfelykheid verwisseld heeft. — Nimmer gehuwd geweest zynde, laat hy vrouw nog kinderen na.

Op den eerstvolgenden Zondag, den 28sten Febr. maakte S. LETTE, Pred. te *Wassenaar*, welke als Consulent de eerste Vacatuurbeurt vervulde, de Gemeente met zeer veel aandoening dit sterfgeval bekend, in eene uitgebreide Voorafspraak, genomen uit *Job* XIV: 1, 2. en gedacht aan zynen en onzen overledenen Vriend in liefde, en bepaalde ons voorts nader by ons uiteïnde, wekte ons met allen ernst op om zo vele getrouwe vermaningen en waarschouwingen van onzen Leeraar te herdenken, en dit sterfgeval ons dus ten nutte te maaken, in eene opzettelyke Leerreden, over *Pred.* XII: 5*b*.—7. *Want de Mensche gaat na zyn eeuwig huis, ende de rouwklagers zullen in de straten omgaan. Eer dan de zilveren koorde ontketend worde, ende de guldene schale in stukken gestoten worde, ende de kruike aan de sprinkader gebroken worde, ende het rad aan den bornput in stukken gestoten worde: Ende dat het stof wederom tot aarde keere, als het geweest is: ende de geest weder tot God keert, die hem gegeven heeft.* Dus

VOORBURG Vakant.

RYSWYK Vakant. Zie Jan. 1802.

WOERDEN EN OVERRHYNLAND.

WOERDEN. Had het ons den tyd van ruim zes maanden niet mogen gebeuren, onzen jongsten en geliefden Leeraar, den Wel Eerw. Heer J. A. VAN WAENEN, wegens eene doodelyke krankheid en daar uit ontstaane allergevaarlykste omstandigheden, het Euangelium der zaligheid onder ons te hooren verkondigen; wy hadden den 7den dezer des voormiddags het voorrecht, zyn Wel Eerw. door het gunstig albestel der aanbiddelyke Voorzienigheid, met onze oogen, in een redelyk wel-

zyn

zyn, wederom op den Predikstoel te aanschouwen; daar zyn Wel Eerw. den Heere, die hem wel hard gekastyd, maar niet ter dood overgegeven had, voor de groote Verlossing plegtstaatig eere gaf, zynen waardigen Ambtgenoot en verdere Medebroederen voor de genotene hulpe, als mede de Gemeente voor derzelver voorbede en liefdebewyzen hartelyk dankte, en zichzelven zoo wel als ons zyne en onze duure verplichting getrouwelyk op het harte bond, predikende by deze staatelyke en blyde gelegenheid allergepast, uit *Jes.* XXXVIII: 18 en 19*a*. *Want het graf en zal u niet loven, de dood en zal u* [*niet*] *pryzen: die in den kuil nederdalen, en zullen op uwe waarheid niet hoopen. De levende, de levende, die zal u loven, gelyk ik heden* [*doe*]. Hebbende zyn Wel Eerw. laten voorlezen *Psalm* XXX. en CXVI. en *Jes.* XXXVIII. zynde voorgezongen *Ps.* CXVI: 1—5. na het Gebed *Psalm* XXX: 1—4. vervolgens voor den aanvang der toeëigening *Psalm* CIV: 17. en laatstelyk na het eindigen van de geheele Leerreden, *Psalm* CXVIII: 9 en 10.

Alles ten algemeen genoegen der hoorderen. De Heere geeve, dat wy ons nog lange in zyn Wel Eerw. licht, en in dat van zynen geliefden Ambtbroeder, ons tot eenen wezenlyken zegen, verheugen mogen!

BUUREN.

CUILENBURG den 3den Febr. 1802. Ter vervulling van de openstaande Predikantsplaats, is door den Kerkenraad dit twaalftal van Predikanten geformeerd:

DD. BOOT, Predikk. te *Renkum* H. FORTUYN, te *Krimpen aan de Lecq*. H. VAN WOUDENBERG, te *Amstelveen*. Y. VAN DER LEEDEN, te *Yzendoorn*. H. J. VAN NOUHUIS, te *Est*. B. A. JONKERS, te *Rheewyk*. L. J. BEVERLO BROUWER, te *'s Gravensande*. G. G. AKERSLOOT, te *Rockanje*.

O. G. Hildring, te *Zevenaar*. A. Boonebakker, te *Zuilen*. D. van der Loo, te *Avezathen*. en Adr. Jonkers, te *Heteren*.

Zestal:

DD Boot, Jonkers, Beverlo Brouwer, van Woudenberg, Akersloot en van der Leeden.

Den 27sten Febr. dit drietal.

DD. B. A. Jonkers, D. Boot, en H. van Woudenberg.

Welk drietal aan de Gemeente ter verkiezing van eenen Leeraar aangeboden zynde, is daar uit door de Mans Ledematen op den 8sten Maart l. l. beroepen D. H. van Woudenberg, Pred. te *Amstelveen*, welke dat beroep eenige dagen in beraad genomen heeft.

Den 14den Maart. Heden nam onder wederzydsche aandoeningen van den Spreeker en Hoorers, een treffend Affscheid D. J. Tiedeman, zints eenen geruimen tyd alhier voor de Ringsbroederen den Predikdienst waarnemende, dan nu na zyne voorige Gemeente te *Enkhuizen* herroepen: zyn Text was *Hand*. XX: 32. 36—38. *Ende nu, broeders, ik beveele u Gode, ende de woorden zyner genade: die machtig is [u] op te bouwen, ende u een erfdeel te geven onder alle de geheiligde.* —— *Zeer bedroeft zynde, allermeest over het woord dat hy gezegd hadde, dat zy zyn aangezicht niet meer zien en zouden: ende zy geleidden hem na het schip.*

Wordt onze hartelyke wensch vervuld, dan zal zyne terugkomst hem op zynen Euangeliedienst zoo eenen uitgebreiden zegen doen ontvangen, dat de nalezingen den oogst overtreffen zullen.

B R E D A.

BREDA. Ter vervulling van de alhier opengevallen Predikantsplaats, is den 25 Febr. 't volgende twaalftal gemaakt:

DD.

DD. WUYSTER, Predikk. te *Noordwyk aan Zee*. VAN YSSEL GROOTHUIS, te *Hoorn*. 'T HOOFD, te *Maasdam*. VAN EYK, te *Zegveld*. KIST, te *Bommel*. BURT ANDRIESSEN, te *Charlois*. EGELING, te *Vollenhoven*. VAN DER MEULEN, te *Ysselstein*. SCHREGARDUS, te *Uitgeest*. VAN DER HAMMEN, te *Bovenkarspel*. STEENBERGEN, te *Goudriaan*. en BROUWER, in de *Lind*.

Hier uit zyn vervolgens op 't zestal gebragt:

DD. VAN YSSEL GROOTHUIS, WUYSTER, BURT ANDRIESSEN, EGELING, SCHREGARDUS en KIST.

Ten zelven dage op 't drietal:

DD. VAN YSSEL GROOTHUIS, WUYSTER en EGELING, met 't lot tegen ANDRIESSEN en SCHREGARDUS.

En daar uit beroepen D. H. VAN YSSEL GROOTHUIS, Pred. te *Hoorn*; die voor deze beroeping na eenige dagen dezelve in overweging genomen te hebben, bedankt heeft. Dus

BREDA nog Vakant is.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

ALKMAAR. D. A. A. WOESTHOFF, Pred. te *Westwoud en Binnewysent*, heeft de beroeping tot Herder en Leeraar van deze Gemeente in de vreeze Gods aangenomen, zullende dezelve in de eerstkomende Classicale Vergadering ter approbatie worden aangeboden.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAARLEM.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

AMSTELDAM. Onze alhier beroepene Leeraar D J. RUTGERS, per Missive bedankt hebbende, zyn door de Eerw. Predikanten en Ouderlin-

gen den 16den Maart, wederom de volgende Nominatie gemaakt:

Zestal.

DD. F. VAN GOGH, Predikk. te *Schiedam.* H. MEDER, te *Embden.* C. VAN DER LEEUW, te *Hoorn.* J. CLARISSE, te *Enkhuizen.* S. KAM te *Berkel.* C. FORTUYN, te *Culemborg.*

Drietal.

DD. F. VAN GOGH, H. MEDER en C. FORTUYN.

En is door de Eerw. Diaconen den 23ften Maart, mede de volgende Nominatie uitgebragt.

Zestal.

DD. A. VAN YSENDYK, Predikk. te *Zwol.* A. S. ALTING, te *Werkendam.* C. VAN DER LEEUW, te *Hoorn.* G. VAN GEELKERKEN, te *Overlangbroek.* D. BROEDELET, te *Velzen.* W. L. VOORDUIN, te *Gorinchem*

Drietal.

DD. A. VAN YSENDYK, A. S. ALTING en C. VAN DER LEEUW.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

H O O R N.

HOORN den 21ften Maart. Onze jongfte Leeraar D. H. VAN YSSEL GROOTHUIS, eene beroeping naar *Breda* ontvangen hebbende, heeft voor dezelve tot onze blydfchap, na een kort beraad bedankt, en ons daar van deezen avond openlyk kennis gegeven.

URSEM Vak. Zie Octob. 1801. onder artikel *Hoorn.*

OBDAM Vakant. Zie Febr. 1800.

E D A M.

BEEMSTER. Ter vervulling der op handen zynde vacatuur is alhier den 26ften Febr. door den Eerw. Kerkenraad in tegenwoordigheid van den Confulent D. G. HABBEMA, Pred. te *Purmerende*, een zestiental van Predikanten gemaakt, namelyk:

DD.

DD. J. D. DIBBETS, Predikk. te *Bunschoten.* S. C. VAN DER HAMMEN, te *Bovenkarspel.* J. BONTE, te *Brandwyk en Gybeland.* H. VAN BORK, te *Wognum.* M. J. RÖMER, te *Vuursche.* C. VAN DER VEN, te *Ilpendam.* D. HOPKENS, te *Oots- en Westerblokker.* L. BODE, op de *Beets.* J. D. VAN GENDEREN, te *Hoogwoud.* H. TENKINK, te *Graft.* P. ZILVERGIETER HOOGSTAD, te *Nieuw Hellevoet.* N. SCHOTSMAN, te *Oppenhuizen.* B. H. HARBEMA, te *Buitenpost* D. WUYSTER, te *Noordwyk aan Zee.* M. JONGENEEL, te *Ede.* S. TIMMERMAN HUBERT, te *Ransdorp.*

Waaruit op het agttal geplaatst wierden.

DD. VAN DER HAMMEN, DIBBETS, BONTE, BODE, VAN GENDEREN, VAN DER VEN, TENKINK en RÖMER.

En op het viertal.

DD. VAN DER HAMMEN, BONTE, VAN GENDEREN en DIBBETS.

Waaruit ten zelven dage beroepen is D. J. BONTE, Pred. te *Brandwyk* en *Gybeland*, die deeze beroeping na eenigen tyd van beraad, in s'Heere vreeze tot onze blydschap heeft aangenomen.

OOSTHUIZEN. Den 14den dezer hoorden wy uit den mond van onzen geliefden Leeraar D. J.H. DE WOLFF, dat zyn Eerw. den vorigen dag een beroep naar de Gemeente van *Goes* ontvangen; doch, daar deze onverwagte tyding zyn Eerw. als een droom was overgekomen, enigen tyd van ernstig beraad gevraagt hadt. — Wy wenschen vuurig dat God zyn hart neige om aan onze verklaarde begeerte te voldoen en by ons te blyven.

'T EILAND MARKEN Vakant. Zie Oct. 1801.

ZEELAND.

WALCHEREN.

WESTCAPELLE. Zie Febr. 1802.

YZENDYKE Vakant. Zie Dec. 1801.

CATS. Zie Mey en Dec. 1801. onder *St. Anna ter Muiden.*

MIDDELBURG Vakant. Zie Dec. 1800.

SEROOSKERKE Vakant. Zie July 1799. en Aug. 1800. het Naberieht.

MIDDELBURG Vakant. Zie Juny 1798.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walſche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walſche Kerk Vak. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walſche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

ZUID-BEVELAND.

GOES Vakant. Zie Jan. 1802.

NISSE Vakant. Zie Jan. 1802.

SCHORE EN VLAKE Vakant. Zie Oct. 1800.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

STAND DAAR BUITEN. Alhier is op den 14den Febr. in den dienst dezer Gemeente ingezegend de Wel Eerw. Heer D. P. VAN BEMMELEN, door zyn Schoonbroeder D. BROEKMAN, Predikant te *Ter Heiden*, (aan wien de Director D. ECOMA, deze beurt op vriendelyk verzoek had afgeſtaan) met de woorden van *Matth.* XXIII: 10*b*. *Want een is uw Meester [namelyk] Christus.* De oplegging der handen is geſchied, behalven door den Wel Eerw. Heer Bevestiger, door DD. ECOMA, DES FONTAINES en NADLER, reſpective Predikanten te *Gastel*, *Hoeven* en *Leur*. Terwyl de bevestigde des namiddags zyne intrede predikte uit 2 *Kor.* V: 20. *Zoo zyn wy dan gezanten van Chriſti wege, als of Godt door ons bade: wy bidden van Chriſti wege, laat u met God verzoe-*

zoenen. Zynde deze gantsche plegtigheid tot groot genoegen der Gemeente en verdere Toehoorders verrigt.

THOLEN Walsche Kerk Vak. Zie July 1799.

OUDENBOSCH Vak. Zie Aug. 1798.

St. MAARTENSDYK Vak. Zie Jan. 1801.

U T R E C H T.

U T R E C H T.

UTRECHT. Op den 2den dezer zyn alhier in de Clasficale Vergadering, door D. J. J. METE-LERKAMP, Theol. Doct. Pred. te *Lopik en Cabauw*, præparat. geëxamineerd, en hier op als Proponenten tot den openbaren Predikdienst toegelaten de Heeren JOHANNES DE GIDS en GERRIT JAN COOLHAAS.

En is in deze zelfde Clasficale Vergadering alhier, op verzoek van D. A. SIMONS, Pred. te *Thamen aan den Uithoorn*, als in dezen gequalificeerd door de Gemeente van *Hillegom*, ook van de Eerw. Clasfis van *Utrecht* behoorlyk ontslagen en onder wederzydsche zegenwenschen toegewezen aan de Gemeente van *Hillegom*, D. R. SWEIGHOLT, tot hier Pred. te *Mydrecht*.

UTRECHT Vakant. Zie Jan 1802.

MYDRECHT Vakant. Zie Febr. 1802.

A M E R S F O O R T.

AMERSFOORT den 10den Maart. In onze Clasficale Vergadering is het beroep van den Wel Eerw. Heer D. J. ONINK, na dat de beroepstukken door den Kerkenraad van *Zoest* ingeleverd en in order bevonden waren, geapprobeerd; zyn Wel Eerw. is vervolgens na eene korte propositie over *Hand*. V: 3, 4. peremptoir geëxamineert, door den Wel Eerw. Heer J. D DIBBETS, Pred. te *Bunschoten*. in tegenwoordigheid van de Hoog Eerw. Heeren Dep. Synodi, DD GIBBON, VAN BEUNINGEN en WILDSCHUT, resp. Pred. te *Vreeland*,

land, *Utrecht* en *Amersfoort*, met dit gevolg, dat zyn Wel Eerw. aan de hem roepende Gemeente van *Zoest*, eenparig toegewezen is; zullende zyn Wel Eerw. den 19den April in zynen dienst te *Zoest* worden ingezegend, door den Wel Eerw. Heer G. H. NIBBELINK, Pred. te *Elkum*, en zulks by vrywilligen afſtand van den Heer Examinator.

Vervolgens ſtond in deeze Vergadering binnen de Wel Eerw. Heer S. VAN BEUNINGEN, Pred. te *Utrecht*, vertoonende eene behoorlyke volmagt van den Eerw. Kerkenraad van *Hemmen*, om in de naam van die Kerkenraad te verzoeken, dat de Wel Eerw. Heer A. BONEBAKKER, Pred. te *Zuilen*, mogt losgemaakt en ontſlagen worden van zyne betrekking op deeze Claſsis, en aan de hem roepende Gemeente van *Hemmen* mogt toegewezen worden, gelyk zyn Wel Eerw. reeds by zyn Eerw. Kerkenraad losgemaakt was. De Eerw. Vergadering deeze Beroepſtukken ingezien hebbende, en verneemende de bereidwilligheid van den Beroepenen, om die roepſtem eerbiedig op te volgen, vind zich in de noodzaaklykheid geſteld, om ter voldoeninge aan dit verzoek, zyn Wel Eerw. van zyne betrekkinge op deeze Vergadering te ontſlaan, en aan de hem roepende Gemeente van *Hemmen* toe te wyzen; waarop zyn Wel Eerw. met hartelyke zegenbede van deeze Vergadering affcheid genomen heeft. Dus is

ZUYLEN Vakant.

RHEENEN EN WYK.

WYK BY DUURSTEDE den 10 Febr. De Eerw. Kerkenraad alhier, beſloten hebbende tot de beroeping van een tweeden Herder en Leeraar voor deeze Gemeente, heeft heden, uit een voorafgaand grooter getal, geformeerd dit twaalftal:

DD. J. VAN DOESBURG, Predikk. te *Heerwaarden*. R. SPEELMAN, te *Hardinxveld*. O. J. VAN GRIETHUISEN, te *Woudenberg*. J. A. PLUYGERS,

te

te *Werkhoven*. A. BOONEBAKKER, te *Zuilen*, beroepen te *Hemmen*. H. FORTUIN, te *Krimpen aan de Lecq*. S. DIBBETS, te *Raalte*. G. VAN GEELKERKEN, te *Overlangbroek*. C. KUMSIUS, te *Ouwerkerk in Zeeland*. P. J. LAAN, te *Zeist*. G. H. NIBBELINK, te *Elkum*, en A. KOPPEN, te *Hien en Doodewaert*.

Den 14den dito dit zestal:

DD. VAN DOESBURG, SPEELMAN, PLUYGERS, GRIETHUISEN, BOONEBAKKER en DIBBETS.

Ten zelven dage zyn op het drietal geplaatst:

DD. VAN DOESBURG, SPEELMAN en PLUYGERS.

Waar uit den 17den dito is beroepen D. J. VAN DOESBURG, Bedienaar des H. Euangeliums te *Heerwaarden*, onder de Eerw. Clasfis van *Zaltbommel*. Welke deeze beroeping, na eenige dagen van beraad, in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

F R I E S L A N D.

L E E U W A R D E N.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

GOUTUM EN ZWICHUM Vak. Zie July 1799.

BEERS EN JELLUM Vak. Zie Dec. 1799.

D O K K U M.

METSLAWIER EN NYAWIER Vakant. Zie Jan. 1802.

TWYZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

F R A N E K E R.

SEXBIERUM Vakant. Zie July 1800.

FRANEKER Walfche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

S N E E K.

OOSTHEM, ABBEGA EN FOLSGARA. Op den 19den Febr. is ten overftaan van de Clasficale Confulenten, D. S. GARDINGIUS, Pred. te *Wolzum*, en W. BECKERINGH, Pred. te *Tsbrechtum*, eene beroeping tot Leeraar in deeze Gemeente uitgebragt op D. A. VAN VELDEN, Pred.

te

te *Sneek*; doch welke na veertien dagen beraad, voor deze beroeping heeft bedankt. Dus is

OOSTHEM, ABBEGA EN FOLSGARA nog Vakant.

NYEGA Vakant Zie Febr. 1798.

Het volgende is den Correspondens ter plaatzing in de Boekzaal toegezonden*:

SNEEK. Onze geliefde Leeraar, D. A. VAN VELDEN, den 19den Febr. beroepen zynde in de gecombineerde Gemeente van *Oosthem*, nam veertien dagen tot beraad, en heeft na ernstige overweging, op vriendelyk aanzoek van den Eerw. Kerkenraad en van veelen uit de Gemeente, tot onze blydschap en genoegen, voor deeze beroeping beleefdelyk bedankt.

Den 4den Maart gaf zyn Wel Eerw. ons hier van reeds het aangenaame bericht, in eene Voorafspraak, met Jesus woorden, *Joh.* XIV: 18*a* en op den 7den dito hadden wy het byzonder genoegen dat hy zich op nieuw verbond, met eene Leerrede over *Joh* XII: 35. *Jesus dan zeide tot haar, noch eenen kleinen tyd*, *enz.* Zo heeft dan Gods goede Voorzienigheid 'er voor gezorgd, dat deeze aanzienlyke Gemeente, welks breuke, door het vertrek van onzen waardigen D. SCHOTSMAN veroorzaakt, nog niet geheeld was; niet geheel herderloos is geworden. Zions koning bevestige deeze keuze met zynen zegenende goedkeuring, blyve by ons met zyn geest, op dat het verblyf van onzen geliefden en ons lievenden Leeraar mag strekken tot uitbreiding van Jesus koningryk. Hy voorzie gunstig in de behoefte van de Gemeente te *Oosthem* tot heil voor veele zielen.

SNEEK Vakant. Zie Febr 1802.

BOLSWARD EN WORKUM.

MOLQUERUM: Ter vervulling der voor eengeruimen tyd vaceerende predikantsplaats, is hier door

door den Eerw. Kerkenraad op den 21sten Febr. l. l. dit navolgend drietal gemaakt.

DD. H. NIEUBUUR FERF, S. S. M. Candidatus onder 't Clasfis van *Leeuwaarden*. T. ENGELSMA MEBIUS, insgelyks S. S. M. Candidatus onder 't Clasfis van *Leeuwaarden* en T. POTTER, S. S. M. Candidatus onder 't Clasfis van *Zevenwouden*.

Waar uit ten overstaan van D. T. RENEMAN en H. W. C. A. VISSER, resp. Predikanten te *Hindelopen* en *Warns*, als daar toe door de Eerw. Kerkenraad verzochte Consulenten en Vicini, door de mans Ledematen beroepen is, H. NIEUBUUR FERF, die deeze beroeping ook volvaardig heeft aangenomen.

GAAST EN FERWOUDE Vak. Zie Jan. 1801.
STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.
HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

GOINGARYP EN BROEK. Zie July 1801.

TJERKGAAST, St. NICLAASGA, DONJEGA, IDSKENHUIZEN en LEEGEMEER Vakant. Zie Octob. 1801. en Jan. 1802. Doch deze Gemeente zal D. V. eerlang, op nieuw, enen eigen Leeraar hebben. Want volgens bericht van hier, in dato den 15den Febr. l. l. den Correspondens den 22., daaraan volgende, ter hand gekomen, is alhier, reeds den 12den Jan. l. l. ene stemming geschied, ter vervulling van de hier openstaande Leeraarsplaats. Ten gemelden dage, wierd, in tegenwoordigheid van DD. J. SCHOONDERBEEK, Predikk. op *de Lemmer*, *&c.* en W. VAN DE ZWAAG, te *Oosterhaule*, *&c.* als Consulenten, door Mans Ledematen der Gemeente, eerst een drietal gemaakt. By meerderheid van stemmen wierden op het zelve geplaatst:

DD. O. SCHUILINGHE, Prop. onder de Clasfis van *Groningen en 't Gorecht*. H. SCHLIKKER, Predikk. te *Langmeer*, *&c.* en N. BAKKER, te

St.

St. Jansga, *&c.* beide onder deze Clasfis. Uit dit drietal wierd, op dien zelfden 12 Jan. l. l., met eenpaarigheid van ftemmen, verkoren en beroepen de Eerw. O. SCHUILINGHE, die ook dit beroep tot blydfchap der Gemeente bereidvaardig in 's Heren vreze, heeft aangenomen.

O V E R - Y S S E L.

D E V E N T E R.

OLDENZAAL. Zie Octob. 1801.

K A M P E N.

KAMPEN Walfche Kerk. Den 15den Maart is te *Delft* na verkregene toeftemming der Kerken, eene Clasficaale Vergadering gehouden, beftaande uit Gecommitteerdens van de Kerken van *Delft*, *Rotterdam*, *Schiedam*, *den Haag* en *Voorburg*.

In die Clasfis, zyn de ftukken betreffende het beroep van de Proponent D. D. SERRURIER alhier, onderzogt, en volkomen in order bevonden; vervolgens is zyn Eerw. aldaar peremptoir geexamineert en in alle opzigten een uitnemend genoegen gegeven hebbende, is hy met volle ruimte en heilbede aan onze roepende Kerk toegewezen.

Z W O L L E.

AVEREEST Vak. Zie Febr. 1802.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

STEENWYK. Uit het voorheen gemelde viertal van Predikanten (Zie Boekzaal van Jan.) is op den 4den Jan. dit tweetal gemaakt:

DD. G. BENTHEM REDDINGIUS, Predikk. te *Schilwolda* en C. A. VAN VLOTEN, te *Randwyk*. Waaruit den 8ften Jan. met meerderheid van ftemmen beroepen is D. C. A. VAN VLOTEN, Pred. te *Randwyk*, die deeze beroeping heeft aangenomen.

OLDEMARKT EN PAASLO Vak. Zie Oct. 1801.

STAD

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN den 14 Meert 1802. De tyding van ene beroeping te *Amsteldam*, uitgebragt op onzen D. J. RUTGERS, ontrustte ons niet weinig; en deed vrezen, dat wy dien, zo algemeen geachten Leeraar, wiens persoon en dienst zynen Ambtgenoten en der Gemeente zo dierbaar was, verliezen zouden. — Dan, onze liefde zocht hem te binden; en sedert verblydden wy ons te vernemen, dat hy bewogen was, om voor die opgedragene beroeping vriendelyk te bedanken. — Ten gevolge daarvan verbond hy zich heden weder aan onze Gemeente; terwyl hy tevens ter nabetrachting van het gehoudene H. Avondmaal, gepast en aangenaam predikte over Jesus taal by *Joh.* IV: 34. *Myne spyze is, dat ik doe den wil des genen, die my gezonden heeft, en zyn werk volbrenge.* — God bekrone deze keuze, met zyne goedkeuring; doe ons nog lang dien dienst genieten; stelle hem, nevens zyne Ambtgenoten, ten ruimsten zegen; en zorge ook in zyne gunst voor de Amsteldammer Gemeente!

GRONINGEN Vakant. Zie Sept. 1801.

APPINGEDAM.

SIDDEBUIREN Vakant. Zie Febr. 1802.

OPWIERDA Vakant. Zie Aug. 1793.

MIDDELSTUM.

ZUIDWOLDE Vakant. Zie Febr. 1801.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

MIDWOLDA. Van zondag op maandag nacht tusschen den 7den en 8sten Febr. wierd deze Gemeente op 't onverwachtst beroofd van den nuttigen dienst van haren waardigen voorganger D. G. J. VAN HASSELT, hy stierf niet zonder begeerd te zyn, in den ouderdom van zeven- en vyftig jaren en elf maanden, na een getrouwen

dienst in Gods Kerk van byna vyf- en- dertig jaren, waar van hy niet zonder groot nut en wezenlyken zegen byna vyf- en- twintig jaren in deze Gemeente en de overige in drie andere Gemeenten te *Leerdam*, *Farmsum* en *Zeeryp*, met lust en yver heeft gearbeid. Wy betreuren in het verlies van hem eenen leerzamen, ernstigen, naauwkeurigen en getrouwen Prediker, en zullen het ons een zalig voorrecht rekenen, wanneer wy naar zyne getrouwe lessen en vermaningen met hartelyke belangneeming in onze eeuwige behoudenis, ons naar Gods woord altyd gegeven, ons leven en wandel mogen inrichten, gelyk ook op Zondag den 28sten Febr. zyn Vriend en Nabuur, D. R. Blaauw, Pred. te *Oostwold*, niet zonder veel aandoening van Spreeker en Hoorer, ons in eene Lykreden, uit *Hebr.* XIII: *7a. Gedenkt uwer voorgangeren, enz.* daartoe heeft opgewekt.

De Overledene laat na eene Weduwe, Mejuff. H. Sypkens, welke met eenen Zoon en twee Dochters, waarvan de oudste getrouwd is aan den Wel Ed. Heer Tichler, J. U. D. en practiseerend Advocaat te *Deventer*, den dood van haaren waardigen Man en braven Vader, bitter beweenen.

Het annus gratiae zal door het Eerw. Cl. van 't *Oldambt* volgens gewoonte worden waargenomen.

Meer heeft de geëerde Boekzaallezer van dezen waardigen Voorganger niet te wagten.

VLAGTWEDDE. Na dat uit de voorheen gemelde nominatie door de hoofden der Huisgezinnen alhier beroepen was de Wel Eerw. zeer gel. Heer L. Fockens, Pred. te *Grypskerk*, en zyn Eerw. voor deze beroeping beleefdelyk bedankt had, is deze nominatie weder aangevult met de volgende Eerw. Heeren:

DD. Sydenborgh, Predikk. te *Eenrum*. Wilmsen, te *Oterdum*. N. Smit, Christoff. Fil. te

Wap-

Wapsterveen, C. WYCHRAM, S. S. M. Cand. te *Embden*. D. CRANS, S. S. M. Cand. te *Groningen*. en O. SCHUILINGHE, S. S. M. Cand. te *Groningen*.

En op den 5den dezer maand Maart, door een zeer groote meerderheid van de hoofden der Huisgezinnen alhier tot Leeraar beroepen, de Wel Eerw. zeer gel. Heer N. SMIT, Pred. te *Wapsterveen*, onder het Clasfis van *Meppelt*, in het Landschap *Drenthe*.

SELLINGE. De Predikantsplaats is hier vervuld, zynde de hier beroepen Predikant H. LEEMHUIS, reeds in zynen dienst bevestigd. Dan aan de Correspondens der Boekzaal geen legaal bericht hier van tot dus ver ingekomen zynde, kan dezelve ook daaromtrent niets verder berichten, dan alleen, dat gem. Predikant, die in *Oostvriesland* Candidaat geworden was, in eene buitengewoone Classicale Vergadering te *Winschoten*, peremptoir geexamineerd, en onder hartelyke opwekkinge, om zich tot het H. Dienstwerk, hoe langer hoe meer te bekwaamen, aan de hem roepende *Sellinger* gemeente is toegewezen.

DRENTHE.

ROLDE.

NORGH. Den 9den Jan. overleed alhier D. S. HELLINGA, in het 78ste Jaar zyns ouderdoms, aan verval van kragten. *Op 't Wyzel* in *Friesland* wierd zyn Wel Eerw. den 28sten Mey 1724 geboren; tot de Studie wierd hy voorbereid op de Latynsche School te *Dokkum*; genoot vervolgends het onderwys van de Hoogleeraaren, eerst op de Academie te *Franeker*, en laatst te *Groningen*; met lof Proponent geworden, wierd dezelve te *Norgh* beroepen; en den 2den Juny 1750 bevestigt; hier nam onze Leeraar zynen dienst met veel lust en yver, getrouw waar, werkende onvermoeid,

moeid, niet zonder veel nut en zegen voor deze Gemeente, zo lang zyne zielsvermogens en ligchaamskrachten zulks toelieten; maar deze merkelyk afneemende, verkreeg zyn Wel Eerw. op deszelfs verzoek, het Emeritusschap, salvo honore et stipendio, 1797. en deed hier zynen laatsten Predikdienst in April 1798. Deze dagen zyner ruste, tot in het 4de jaar, heeft zyn Wel Eerw. ook onder ons, waartoe deszelfs genegenheid meest overhelde, mogen eindigen, en, *gelyk wy vertrouwen, verwisselen met de stoorelooze ruste en zalige onrust, in de onmiddelyke nabyheid van* zynen God en Heer.

Onze veelgeliefde Leeraar S. H. H. Begemann, heeft den 17den Jan. deze Gemeente, door dit sterfgeval tot godvruchtige werkzaamheden opgewekt, in eene Lykpreek over *Hebr.* XIII: 7. *Gedenkt uwer Voorgangeren*, *enz.*

OOST-FRIESLAND.

LOEGUMER VOORWERK. Op den laatsten dag der voorige maand, is onder ons in den heiligen Dienst bevestigd onze nieuwberoepen Leeraar, D. L. L. Wychram, door den Wel Eerw. Heer Meyer, Pred. te *Larelt*, met eene Redevoering over *Psalm* LXVIII: 12. *De Heere gaf te spreken*, *enz*, De Bevestigde maakte een begin van zynen dienst, met eene Leerreden over 's Heilands gezegde, *Matth.* XXIII: 10*b*. *Eén is uw Meester*, *namelyk Christus.*

God gebiede over het werk van dezen onzen zo hartelyk begeerden Leeraar eenen ryken zegen voor deze Gemeente.

KERKBORGEN. Van hier is tot dus verre verzuimd te melden, dat de Stemgerechtigden dezer herderlooze Gemeente op den 21sten Dec. l.l. de navolgende talryke nominatie gemaakt hebben:

DD. Dirksen, Predikk. te *Driever*. Stroman, te

te *Grotegast*, BRECHTEZENDE, te *Bömerwold*. APITZ, beroepen te *Veenhuizen*. VAN BARENBORG, te *Loga*. WOLDRING, te *Oldendorp*. BRONS, op de *Landschaps Polder*. SIMONS, te *Oldersum*. BORGESIUS, te *Bellingwolde*. EISONIUS, te *Oldersum*. FOLMER, te *Bierum*. VIËTOR, te *Oldenzyl*. BEECKHUIS, te *Noordlaren*. LEEMHUIS, te *Zellingen*. VAN VELZEN, te *Grotegast*. BEGEMAN, te *Bremerlehe*. WOLDRING, te *Ruerloo*, en BOCKHOF, Cand. te *Weender*.

Uit welk aantal, na het afloopen der nominatie preeken, eene beroeping zal geschieden.

BOMERWOLD. Op den 16den October des voorigen Jaars is alhier door D. H. BROUWER, Pred. te *Weener*, in het heilig dienstwerk ingezegend de Wel Eerw. Heer W. BRECHTEZENDE, tot hiertoe veelgeliefd Leeraar op het *Loegumer Voorwerk*, met eene korte Redevoering over 2 *Tim.* IV: 5. *Maar gy weest wakker*, *enz.* en *Phil.* II: 29. *Ontvangt hem dan in den Heere*, *enz.* De Tekst ter aanvaarding van den dienst door onzen nieuwen Leeraar behandeld, was *Phil.* I: 20. *Volgens myne ernstige verwachting en hope*, *enz.*

God stelle hem tot eenen ruimen zegen onder ons!

De Correspondens hier van geen vroeger berigt ontvangen hebbende, heeft dit niet eerder kunnen geplaatst worden.

GRIMERSUM. Zie Jan. 1802.

VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.

GEORGIIWOLD Vakant. Zie Jan. 1801.

LEER Vakant. Zie Aug. 1799.

GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

W E Z E L.

REES Vakant.

WEZEL Vakant. Zie Juny 1801.

CRUDENBERG Vakant Zie Nov. 1800.

WEZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie April 1800.

B R E M E N.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

N A - B E R I C H T E N.

B E R I C H T.

De ondergetekende, *door de Hoogeerw. Synode van Zuidholland erkend, wettig Predikant der Gereformeerde Gemeente te Gouda*, heeft, met zo veel verwondering als gevoel gelezen de Advertentie, door den kerkenraad van *Gouda* geplaast, in de *Boekzaal van February* l. l. pag. 210 211. — Hy heeft niets te doen met het al of niet aanneemen eener beroeping aldaar, tegen welke door Heeren *Deputati Synodi* is *geprotesteerd*, en welke door hun Hoogeerw. is verklaard *nul en van onwaarde.* — Even weinig zal hy gemelde Heeren Deputaten vooruit loopen, welke, zo niet alleen, ten minste voornamentlyk, bedoeld schynen in het dreigement van den kerkenraad, *van zich aan niemand te bekreunen*;— daar hy op goede gronden volkomen is geconvinceerd, dat hun Hoogeerwaarden wel overtuigd zyn.

1o. Dat hunne onderhandelingen met de kerkenraad over zyne herstelling noch niet zyn afgeloopen. —

2o. Dat de kerkenraad niet te gelyk Rechter en Party in deeze zaak zyn kan! —

3o. Dat de decisie der Hooge Kerkvergadering van Zuid-Holland daar over behoord te worden ingewagt.— Alwaarom hy vertrouwt dat hun Hoog Eerwaarde zeer wel zullen weeten de betamelyke or-

order en ondergeschiktheid in kerkelyke zaaken te handhaven, maar zich alleen bepalende tot het *beledigende omtrent zynen persoon*, verzoekt hy het publiek, zich niet te laten voorinneemen door argumenten, welke hy meent dat reeds voldoende weerleyd zyn, of nog worden, door de opentlyke geschriften, de kerkelyke zaken van *Gouda* betreffende. — Hy kan niet gelooven, dat een braaf en onpartydig mensch zal oordeelen, dat zyn goed recht te zoeken, en zich te verzetten, tegen de plaats hebbende handelingen des kerkenraads misdadig is — Hy kan niet geloven dat orde of regt, gedogen, dat de *Goudsche* kerkenraad in een zaak die tusschen denzelven en *hem litispendent* is voor de Hoog Eerw. Synode, zo als boven reeds is aangemerkt, te gelyk party en rechter zyn kan — Hy zal 'er ook niets op aanmerken, dat de kerkenraad hem *ongeschikt* en *onwaardig* houdt, daar de Synodus hem, niet alleen *geschikt* en *waardig*, maar ook *gerechtigd* geoordeeld heeft om in zynen wettigen dienst *hersteld* te worden. En eindelyk verklaart hy; geene betamelyke middelen ter verkryging van zyn goed recht te zullen verzuimen, en daar omtrent in tyd en wyle te doen naar rade.

Rotterdam, den 5 *Maart* 1802. — J. W. BUSSINGH, *wettig Pred. te Gouda*.

KERK-NIEUWS.

ZUID-HOLLAND.

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT. Walsche Kerk den 28sten Maart. Na eenige dagen van beraad heeft onze nieuw beroepene Leeraar, de Heer G. S. DE CHAUFEPIÉ, het beroep in de vreeze des Heeren aangenoomen; waar over wy ons verblyden, God biddende hem met zyne zegen onder ons te begunstigen, en aan de Gemeente van *Breda*, een trouwe Herder te schenken.

NOORD-

NOORD-HOLLAND.

AMSTELDAM.

AMSTELDAM. Den 30sten deezer, zyn uit de twee voorgaande drietallen, door de Eerw. grooten Kerkenraad dit drietal gemaakt:

DD. C. FORTUYN, Predikk. te *Culenborg*. A. VAN YSENDYK, te *Zwol*, en H. MEDER, te *Emden*.

En ten zelven dage daar uit beroepen D. A. VAN YSENDYK, Pred. te *Zwol*.

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand Maart 1802.

I. J. CLARISSE, Leerredenen Bladz. 225
II. J. HINLÓPEN, Gedachten over eenige plaatzen en zaken in de heilige Schrift voorkomende. 236
III. J. L. EWALD, De Geschiedenis, Lotgevallen en het Karakter van DAVID, 1ste D. 243
IV. J. L. WOLTERBEEK, Onderzoek naar de Oogmerken, enz. 255
V. Volledige Beschryving van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, enz. XIIIde stuk. 262
VI. J. MONNIKHOFF, Bekroonde Verhandelingen, enz. 3de Deel 2de Stuk. 271
VII. G. BRENDER à BRANDIS, Proeven van Geschied- en Letterkundige Oeffeningen. 276
VIII. ROBERT of de Man zo als hy behoort te zyn, IIde Deel. 285
IX. Het Leven van BUONAPARTE, Iste Deel. 292
X. C. C. ANDRÉ en J. M. BECHSTEIN, Algemeen nuttige Natuurbeschouwingen, voor (*January*) 297
XI. Letternieuws. 303
XII. School-Nieuws. 310
XIII. Bekendmakingen. 311
XIV. Kerk-Nieuws. 312
XV. Na-Bericht. Bericht. 340
XVI. ——— Kerk-Nieuws. 341

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD EN VIER-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor APRIL 1802.

Te AMSTELDAM,
BY D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1802.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

Zes LEERREDENEN, de beoeffening van den Christelyken Godsdienst betreffende, door PAULUS BONNET, *Predikant te* Rotterdam. *Te* Utrecht, *by* W. van Yzerworst, 333 *Bladz. gr. Octavo.*

 „Dat

» Dat deeze Leerredenen, voorheen onder u uitgesproken, nu in druk worden uitgegeven, geschied ter voldoening aan het verzoek van goede vrienden," zegt ons de Eerw. Grysäart P. BONNET, in zyne Voorafgaande *Aanspraak aan de Hervormde Gemeente te Rotterdam*, Zy zullen zeker door dezelve Gemeente ook met genoegen ontvangen zyn, gelyk zy ook door andere Gemeenten verdienen gelezen te worden, wegens het menigvuldige stichtelyke, Euangelische, beoefenende, het welk zy bevatten, en voornamelyk wegens de voortreflyke vermaningen omtrent den pligt der Christenen, zoo met betrekking tot het onderwys en de opvoeding der jeugd, als tot hun gedrag, in zorgelyke tydsomstandigheden, ter verdediging en bewaring van de zuivere Euangelieleere en het waare ongeveinsd geloof.

De zes Leerredenen in dezen bundel begrepen zyn: I. *'s Heeren Raad ten zegen van de Jeugd*, over *Spreuk.* XXII: 6. eene gelegenheidspreek, by eene inzameling van liefdegaven, ter betere onderwyzing en opvoeding der verärmde jeugd, op de Stads armeschoolen te *Rotterdam.* Zy is uitgesproken den 4den van Wintermaand, des jaars 1774. II. *De verpligting van den Christen tot Christelyken stryd*, over den *Brief van Judas* vs. 3. III. *Hoe moet de Christen voor het geloof stryden? Tweede Leerreden over Judas vs.* 3. IV. en V. *Nodige waarschuwing: Bluscht den geest niet uit*, *over* I *Thessal.* V: 19. VI. *Der godvruchtigen betamelyk gedrag en troost in beproevende tyden*, *over Micha* VII: 7.

In plaats van breder uit te weiden ter aanpryzing van deze Leerredenen, zullen wy liever van ééne derzelven eene korte schets mededeelen: wy verkiezen daartoe de III Leerreden: *Hoe moet de Christen voor het geloof stryden?* de tweede over *Judas vs.* 3. Het gene de Leeraar by zyne eerste Leerreden

over

over dezen Tekst, met één woord gemeld had, daar van nog ter behandeling over te zyn, en het gene hy in deze Leerreden behandelt, geeft hy Bladz. 99 en 100 dus op:

„ Vermaant de Apostel om te ſtryden, voor het geloof, eenmaal den heiligen overgeleverd: — Hy vooronderſtelt, dat het zyne vyanden heeft, welke veele zyn, die of de geloofsleer beſtryden, of ook misbruiken. Het ſpreekt van zelve: zullen de Christenen, naar 's Apostels vermaaning ſtryden, zy moeten, en hunne vyanden, en derzelver wapenen, en hun beleid, dat veelal listig is, — dat ook meermaal een uitwerkzel is van hoogmoed, en niet zelden van bittere vyandſchap, uitbreekende zelfs in vuile ſpotternyen, behoorlyk kennen.— Hier heeft de Christen noodig, wel te weeten, met welke wapenen hy ſtryden moet; — en uit welk een beginzel; — en op welk eene wyze; — zynde het Woord van God, verſtandig gebruikt, en tyd en wyze daar toe wel in acht genomen, het beste wapen. — Deeze ſtryd moet niet alleen verſtandig, maar ook godvruchtiglyk gevoerd worden, — en onder ernſtige gebeden, en vertegenwoordiging van aanmoedigende voorbeelden. Het zyn deeze zaaken, met welker overweeging wy ons thands zullen bezig houden. Zaaken, die niet ſlegts voorwerpen van beſpiegeling zyn, maar die onze werkzaame beoeffening, en die van geheel de ſtrydende Kerk betreffen."

In de uitbreiding dezer zaken toont zyn Eerw. aan, vooreerst: „ Het geloof wordt door vyanden beſtreden, gelyk door de *Jooden*, en door veelerlei *Naam-Christenen*. Veelen zyn ook vyanden van de geloofs-leere, om dat zy die misbruiken."

Ten tweeden: Tot het ſtryden voor het geloof, wordt vereischt kennis van der vyanden wapenen, en beleid, dat veelal listig is, en uit hoogmoed

voortkomt, en veelal door vyandschap zich op spotterny toelegt."

Ten derden: „ Hoe, en met welke wapenen de Christen hier te stryden heeft? Hy moet toch stryden uit liefde, op behoorlyke wyze, niet door bedriegery, ook niet door gewetendwingend geweld, zoo als door liegen, lasteren en spotten. Maar het beste wapen is Gods woord, het welk verstandig moet gebruikt worden, ook ten aanzien van tyd en wyze."

Uit deze derde Aanmerking verdient hier geheel overgenomen te worden, het gene de Eerw. P. BONNET, *Bladz.* 120 enz. zegt van *Gewetendwingend geweld*:

„Zou hier zyn aantepryzen het wapen van geweldigen *gewetensdwang*, door vervolgingen, lyfstraffen, door vuur en zwaard? Men zag, ja, al eeuwen te rugge, ô schande voor den Godsdienst! ô wreedheid tegen de menschelykheid! zulke wapenen gebruiken, om menschen te dwingen, tot verzaaking van het geen zy geloofden, naar Gods Woord waarheid te zyn, en te doen gelooven, en te belyden, het geen, waar van zy overtuigd waren, dat het menschenvonden buiten, en valsche leeringen tegen Gods Woord waren. Dit zag men doen door hen, die (welk eene verblinding!) yveraars voor het geloof wilden heeten; daar veelal trotsche hoogmoed, geweldige heerschzucht, en vuil bejag van snood eigenbelang, zoo helsch een yver by hen ontstak. — Dat men in de Roomsche Kerk met zulke wapenen, eeuwen lang, gestreeden heeft, om daar door den voordgang van het Evangely, *zoo als het in Gods Woord ons is overgeleverd*, te stuiten, leeren ons kerkelyke en weereldlyke Geschiedenissen; en welk eene droevige ervaaring ons Vaderland hier van gehad heeft, bewyzen de strenge Bloedplakaaten, en leezen wy in de geschiedenissen van de XVI.

eeuw.

eeuw. En is 'er wel eenig land, daar het Christendom beleden werd, dat niet met het bloed der belyderen van het heilig geloof is bespat geworden, en daar de brandstapels niet gerookt hebben? — Dit niet alleen, maar men zag aldaar, by inwendige twisten, wegens verschillen, somtyds waarlyk beuzelachtig, met *zoo* snoode wapenen elkanderen bestryden; en *zulks* door zoogenoemde geestelyke Ordens, die gehouden wierden sterke steunzels van de Roomsche Kerk, en Pauslyken stoel te weezen, gelyk by voorbeeld, die der Franciscaanen en Dominicaanen (*). Wat valt hier over niet te denken en te zeggen? — Met een woord: alle gewetensdwang ter voortplanting der Evangelieleer en Godsdienst, wanneer en door wien in het werk gesteld, wederstreeft denzelven. Zy *bestrydt* den hoogen GOD, die alleen het geweten beheerscht; zy *bestrydt* den Heere JESUS CHRISTUS, die zynen gezanten geen zwaard in de hand; maar zyn woord in den mond gaf. Zy *bestrydt* het Evangelie zelf, dat ons leert, *dat de wapenen onzes krygs niet vleeschelyk zyn, maar het zwaard des Geestes, het woord van God.* Zy *bestrydt* de leere en het voorbeeld van 's Heeren Apostelen, die niet door vuur en staal de gewetens poogden te dringen; maar wel, om zich *door openbaaring der waarheid aangenaam te maaken aan de gewetens der menschen.* Zy *bestrydt* zich zelve. Wat toch is het oogmerk van gewetensdwang? Zegt men; „ menschen tot de omhelzing van de geloofsleere te beweegen;" dan bestrydt voorzeker dit middel het bedoelde einde. Want in stede van de geloofsleere te beschermen, ontsteekt en verbittert men het hart tegen

(*) Waardig is hier over na te leezen J. C. MOSHEIM', Kerkelyke Geschiedenissen van de XIII. Eeuw *bl.* 100. en volg. en van de XIV. Eeuw *bl.* 295 en volg.

gen den dwingeland, en fluit het, voor het geen men dus poogt, als waarheid te doen aanneemen. Zy *bestrydt* den aart en natuur van 's menschen redelyken geest, die niets als waarheid kan erkennen, of het verstand moet overtuigd worden; en de overtuiging kan niet door kerkers, galeien, vuur en staal, maar door bewyzen en verlichting van het verstand veroorzaakt worden. Zy *strydt* tegen het waar geluk van den mensch, daar gewetensdwang hem in gevaar brengt, om een snood veinsaart te worden. God, die lust heeft tot waarheid in het binnenste, en de geveinsdheid haat, fluit den geveinsden uit zyn hemelsch Koningryk. En hoe rampzalig is de *uitwerking* van deze geveinsdheid, ook hier in den tyd? Daar men de liefde der waarheid om zalig te worden dus overgeeft, zag men meermaalen, dat God hen, die dit ten gevalle van vleijend of dwingend geweld deeden, overgaf aan eene kracht der dwaaling, om de leugen te gelooven; en daar door aan de verharding des harten, of aan bandeloosheid, waar door zy godlooslyk, naar het goeddunken van hun hart wandelden, of de folterende wroegingen van hun knaagend geweten ondervonden.— Kan iemand, die kennis van den Evangelischen Godsdienst heeft, die zelfs geweten heeft, die eenigzins menschkundig is, zynen medemensch dwingen om voor waarheid te verklaaren, te belyden, en te bezweeren, het geen, waar van hy niet in zyn gemoed overtuigd is, het geen hy gelooft, valsch te zyn? Het is onmenschelyk, het is godloos! Het Christendom doemt dit helsche wapen." —

Ook, het geen hy *Bladz* 129 schryft, ten aanzien van het in acht te nemen van *tyd en wyze*:

„ En daar de verstandige niet alleen *wyze*, maar ook *tyd* weet, zal hy zich, ja, verpligt houden, *altyd* te waaken, ook *altyd* te stryden tegen het geen, wanneer ook, tegen de Evangelieleere in

zyn

zyn eigen hart opryst; doch ten aanzien van het geen buiten hem omgaat, zal hy *tyd* en *gelegenheid* zoeken in acht te neemen. Men zag wel eens volyverige ſtryders voor het allerheiligst geloof, doch die ongelukkig, uit verſcheidene beginzelen zoo heet op den ſtryd waren, als Alexander was op overwinningen; en deeze meenden wel eens vyanden te zien, die 'er niet waren, en deeden vaak aanval op bloote ſchaduwen, maakende van onſchuldige bewoordingen, hoogst bedenkelyke zaaken; zich dus een ruim ſtrydperk openende, waarin men altoos de hand tegen allen opheffende, rusteloos in vermoeienden arbeid en veelal nutteloos, zoo niet ſchadelyk, zyne edele vermogens misbruikte.— Ook leert de ondervinding, dat 'er waren, die, om zich werk te geven en roem te verwerven, zich toelegden om duidelyke waarheden van het eenvoudig Evangely, met min gebruikelyke en vreemdluidende bewoordingen, en de zaaken, in zulk eene ſchikking, voortedraagen, van welke zy konnen verwachten, dat zy, door tegenſpraak, twist zouden verwekken, en deeze ontſtaande, hun oogmerk bereikten. Wat al bedroevende voorbeelden van dit alles, leveren de kerkelyke geſchiedenisſen niet op, ook al kort na de gezegende Hervorming."

Wy vervolgen de ſchets van deze Leerreden: „ Ten vierden: Deze ſtryd moet niet alleen verſtandig, maar ook godvruchtig gevoerd worden, en onder vuurige gebeden."

Nadere Aanmerkingen komt de Redenaar ter byzondere Toeëigening: De vermaning in dezen Tekst ſpreekt ook tot ons, waartoe het ons ter aanmoediging, aan geene drangredenen ontbreekt; vooräl moet het voorbeeld van Jesus Christus worden nagevolgd. Wordende alles met dezen wensch beſloten, *Bladz.* 136.

God geeve, in dagen, in welke de Evangelie-

fche leer des geloofs, en haare gewigtigfte waarheden, en de heiligfte voorfchriften in 's Heeren Woord vervat, in veele gewesten ftoutelyk aangevallen, fel beftreden, en door een wandel naar den vleefche, en eeuwe deezer waereld, jammerlyk ontheiligd en ontluisterd wordt; — Hy geeve, dat de verkondiging van de geloofsleere, eenmaal den Heiligen overgeleverd, alomme worde uitgebreid; dat beftryders van dezelve befchaamd, verlicht, van haare waarheid en Godlykheid, door de genade des Heiligen Geestes *overtuigd*, den Heere in waarheid geloovig en *gehoorzaam* gemaakt worden; om blymoedig haar te *belyden*, manmoedig te verdeedigen, en Godvruchtig te beleeven! — En och! dat zy, die de waarheid geleerd hebben, gelyk die in Jesus is, zich benaarftigen om optewasfen in de genade en kennisfe van onzen Heer en Zaligmaker! Dat zy bezield worden met werkzaame liefde der waarheid, en heiligen yver voor dezelve, om dat hemelsch pand zorgvuldig te bewaaren, verftandig, voorzichtig, Godvruchtig, ftandvastig, en biddend, met broederlyke eensgezindheid, door woord en wandel; vrymoedig voor hetzelve te ftryden; ook dan, wanneer list en geweld de waarheid, *looslyk* of woedend aanvallen; dan, wanneer zelfzoekende tydsdienaars haar verlaaten, of zelfs verraaden; dan, wanneer veelen, welker roeping hen verpligtte om alle naarftigheid aantewenden, fchynen te flaapen; dan, wanneer 'er zyn, die de tegenwoordige waereld lief fchynen gekregen te hebben, en befpotting fchroomende, zich het Evangelie fchaamen; dan vooral, gy, die de waarheid en wel in haare waarde kent, betracht haar dan toch in de liefde, waakt, ftaat in het geloof, houdt u manlyk, zyt fterk. Leeft onder haaren invloed, Godvruchtig, getroost en blymoedig in den Heere, en fterft in die geloofsvrymoedigheid, die dan,

by

by het eindigen van uwen ſtryd, u, juichend kan doen zeggen: „ Ik heb den goeden ſtryd geſtreeden, ik heb den loop geëindigd, ik heb het geloof behouden; voords is my weggelegd de kroon der rechtvaardigheid: welke my de Heer, de rechtvaardige Richter in dien dag geeven zal; en niet alleen my, maar ook allen, die zyne verſchyning hebben lief gehad!" Amen!

II. HOOFDSTUK.

VERKLARING van PAULUS BRIEF aan de Galatiërs, door PAULUS BOSVELD, *Predikant te* Dordrecht: *Eerſte Deel. Te* Dordrecht, *by* P. van Braam, 1802. 430 *Bladz. en Voorreden LII. gr. Octavo.*

De Eerw. BOSVELD heeft zich als een verſtandig en oordeelkundig uitlegger des Bybels onder ons bekend gemaakt, door zyne verklaring over 1 *Corinthen* XV. thans geeft hy een nieuw bewys van zyne geſchiktheid daar toe, in eene beknopte verklaring van Paulus Brief aan de *Galatiërs*, in welke hy, onäfhanglyk van alle gezag, gelyk den Christen Leeraar byzonder den Proteſtant voegt, zynen eigenen weg bewandelt.

„ In een werk als dit, (ik wil het niet ontveinzen) ben ik van oordeel, dat ik het deel myner vermogens, (waarvan ik het genot, zy zyn dan meerder of minder gering, aan mynen goeden Schepper dank wete,) 't welk ik tot zulk eene onder-

derneming getracht heb aantekweken, zal het van eenig nut zyn, dus moet aanleggen, dat ik zooveel doenlyk alle aanleiding vermyde, om te doen denken, dat eenige bevorens aangenomen ſtelling de leiddraad myner verklaring geweest zy. Vooräl denk ik, dat geen huiverigheid voor misduiding, of verdenking van zwakken, my daar in behoore te belemmeren. Een ſchrander Beöordeelaar denke hier omtrent anders; ik gunne hem die vryheid welmeenend; ik wil zelfs zynen raad in dank aannemen; maar zoo lang als ik denk *gelyk ik gezegd heb*, moet men ook my de vryheid gunnen van op myne wyze te handelen, of ik moet niet ſchryven. Deze vryheid tog kan ik my, in 't verklaren van het heilig woord, niet laten ontnemen, zonder van het kenmerkend beginſel der Proteſtanten aftegaan, en den grond te verliezen, waar op men het Pauſelyk juk heeft afgeſchud. Doch ook wensch ik niet verder te gaan." Zoo ſpreekt hy rondborſtig in zyne *Voorreden* Bladz. IV.

In dezen geest is zyne verklaring van dezen Brief aan de Galatiërs, van welke hy eene nieuwe vertaling en verklaring levert.

In de Voorreden geeft ons de Eerw. BOSVELD eene Tydrekenkundige tafel, ten einde den Lezer de tydsbepaling van het ſchryven der brieven van PAULUS te duidelyker te maken. Hierby heeft hy dit byzondere, dat hy de Bekeering van PAULUS ſtelt, in het jaar 33 en daarvan zegt Bladz. XVI. der *Voorrede*.

„Dit jaar 33. is derhalven het Kruisjaar van onzen Heer J. C. niet geweest; maar 's Heilands Kruiſiging moet eenige jaren vroeger zyn voorgevallen. Vele redenen zyn 'er, die my dit doen denken; doch deze is de zaak niet, waar over my hier te ſpreken ſtaat. Ik zal alleen dit zeggen, dat 'er, volgens de hier opgegeven ſchakel der zaken, geene mogelykheid is, om Paulus bekee-

ring

ring later te stellen, dan in 't jaar 33. Dog Paulus had te voren eenigen tyd te *Jerusalem* gestudeerd, zonder JESUS in persoon gekend, of iets van zyn proces, lyden, en dood bygewoond te hebben, zoo als uit zyn stilzwygen van dit alles, en uit sommige trekken in zyne brieven, blykt; des moet JESUS prediking en dood reeds voorby geweest zyn, voor dat PAULUS, nog SAULUS zynde, onder GAMALIËL zich in de Phariseeuwsche Godgeleerdheid kwam oefenen. Ook moet 'er wel tusschen JESUS dood, en PAULUS vervolging, een jaar drie vier noodig geweest zyn, om het Christendom uittebreiden, als noodig was, ter opwekking van zulk eene woede, als we in PAULUS en zyne Aanstokers, in 't jaar 33. zien werken."

Jammer is het, dat de Schryver hier geene gelegenheid gehad heeft, om zyne gronden voor deze onderstelling duidlyker te ontvouwen, gelyk men ook zou mogen verlangen, dat, het gene hy ten grondslag van zyn Tydtafeltjen zegt, *Bladz.* IX en X. dat naamlyk het jaar, waarin PAULUS te *Jerusalem* gevangen raakte, en naar *Cæsarea* vervoerd werd, *Hand.* XXI. alwaar hy zich, in het tweede jaar zyner gevangenis, in tegenwoordigheid van den jongen AGRIPPA verantwoordde, *Hand.* XXV. het jaar 54 en 55 van onze gewone jaartelling moet geweest zyn, duidelyker en met de nodige tydrekenkundige bewyzen hier had kunnen ontvouwd worden.

In de *Inleiding*, geplaatst voor de vertaling en verklaring, geeft ons de Dordsche Kerkleeraar een beknopt en voldoenend bericht van het verschil, het welk tusschen de vroegste Christenen plaats had: of de Heidenen, die het Christendom aannamen, ook verpligt moesten worden, zich te laten besnyden, en de Mosaïsche wetten te gehoorzamen; als makende dit het Hoofd-onderwerp in dezen Brief van PAULUS uit, zyn gevoelen aangaande dit verschil te verklaren en te staven.

Wat

Wat voorts de Vertaling en verklaring zelve betreft, dezelve levert, gelyk reeds gezegd is, vele blyken op van 's mans doorzicht en bondig oordeel, zoodat een opmerkzaam Lezer stoffe ter overweging genoeg vinden zal, al ware het ook, dat hy het één en ander ontmoette, waarmede hy niet terstond zou kunnen instemmen. De Eerw. Schryver is edelmoedig genoeg, om zich in zyne Voorreden dus uit te drukken.

„ Men ontfangt hier dus niets anders dan myn byzonder oordeel over Paulus eigenlyke meening in zynen brief aan de Gemeente in *Galatia*. Komt het u, geëerde Lezer! voor, dat ik naby de waarheid ben gebleven, maak 'er uw gebruik van. Denkt gy anders, verbeter het naar uw beste weten; de vrugt van uw gedrag in dezen is alleen voor uzelven."

Ons is alleen nog overig, dat wy het een en ander voorbeeld geven van 's mans vertaling en verklaring van dezen Brief, zie hier, ten dien einde, de vertaling en verklaring van *Gal.* III: 10. *Want zo velen uit de Werken der Wet zyn, die zyn onder den vloek; aangezien 'er geschreven staat*, „ *Vervloekt is een iegelyk, die niet blyft in al wat geschreven is in 't boek der Wet, om dat te doen.*"

„ *Uit de werken der Wet* waren alle die genen, die het met de Mosaïsche Wet hielden, of gingen houden, alle derzelver voorschriften en geboden op zich nemende, en zich dadelyk bemoeijende om dezelve natekomen. Zoo velen nu, als dit deden, die waren *onder den vloek*."

„ Daar P. dit als een algemeenen regel opgeeft, zoo moet men toch wel in 't oog houden, dat hier door niet te verstaan is, dat alle deze *vervloekt*, *verdoemd*, *by God volstrekt veroordeeld* waren, naar de sterkste beteekenis, welke wy, in onze taal, aan zulke woorden gewoon zyn te hegten; want in dezen zin is het onwaaragtig, dat allen die het met de wet van Moses hielden, on-

der-

der den vloek geweest waren; of nog waren, PAULUS immers kon zulk een hard vonnis niet uitspreken, noch over de Godvruchtigen onder den ouden dag, noch zelfs over zoo vele godvruchtige Christenen uit de Joden, gelyk zelfs JAKOBUS, de Broeder des Heeren, en anderen te *Jerusalem*, die, schoon in CHRISTUS geloovende, nog dadelyk uit de werken der wet waren?"

„ Maar 't geen PAULUS in den wettischen styl noemt *onder den Vloek te zyn*, beteekent, naar onzen styl uitgedrukt zynde, niets anders, dan *onder* eene *zeer harde*, *gestrenge*, altyd *dreigende*, en *altyd straffende regering* te wezen. PETRUS noemde deze zaak, te voren, *een juk*, *dat noch zy*, *noch hunne Vaders hadden kunnen dragen*. PAULUS noemdeze elders eene *Bediening des doods*, en *der verdoemenis*, eigenlyk, der *veroordeelinge*, in welke men, *met de vreeze des doods*, *voor al zyn leven*, *der dienstbaarheid onderworpen was*. Deze uitdrukkingen zyn waarlyk ook niet zacht, doch de kortste en sterkste die 'er van deze zaak voorkomt, is deze: *zy zyn onder den Vloek*. De Apostel heeft ze uit de Wet zelve ontleend, zoo als we zien *Deut.* XXIX: 10—15. daar MOSES tot gansch Israël zegt: *Gy staat heden alle voor het aangezicht van Jehovah uwen God — om over te gaan in 't verbond van Jehovah uwen God*, *en in zynen vloek*. — *En niet met ulieden alleen maak ik dit verbond en dezen vloek*, *maar met den genen*, *die heden hier — staat*, *en met den genen*, *die hier heden by ons niet is*. vergeleken *vs* 19, 20, 21.

„ 'Er zal naderhand wel gelegenheid voorkomen, om van deze zaak een ruimer gezigt te geven; des zal ik hier maar met weinig woorden doen opmerken, dat een verstandig oordeel het niet vreemd vinden kan, dat een en dezelfde handelwys op den éénen tyd zeer verkiefelyk is, en op den

den anderen tyd even lastig en verwerpelyk wordt, wanneer, namelyk, de omſtandigheden gansch en al veranderd zyn. Zoo wenſchelyk als een goede en gezaghebbende voogdy voor een kind is, zoo ondragelyk wordtze voor eenen meerderjarigen. We zullen ſtraks zien, dat P. deze zaak in 't zelfde licht beſchouwt."

„ Ondertusſchen ſchynt het klaar, dat aan *gebod op gebod*, aan *regel op regel* onderworpen te wezen; dat geſtadig te hooren, *en raakt niet, en ſmaakt niet, en roert niet aan*; en deze ſlaafſche voorſchriften daarenboven nog met *ſtrenge bedreigingen* aangedrongen te vinden; en die onophoudelyk, door *wasſching* en *offerhanden* te moeten afkoopen: Dat zulk eene levenswys, wil ik zeggen, niet zeer aangenaam moet geweest zyn, vooral niet voor zulken, die wys genoeg geworden waren, om te begrypen, dat alle deze dienstbaarheid het wezen van den Godsdienst niet uitmaakte."

„ Mogt evenwel de uitdrukking, *die zyn onder den Vloek*, iemand wat hard voorkomen; de Apostel wettigtze met de woorden van de Wet zelve, *Deut.* XXVII: 16. *Vervloekt zy, die de woorden dezer Wet niet zal bevestigen, doende dezelve. En al het volk zal zeggen, Amen.*"

„ De LXX vertalen deze plaats aldus: *Vervloekt zy ieder mensch, die niet blyft in alle de woorden dezer Wet, om ze te doen.* Waar uit men ziet, dat P. zig in zyne aanhaling, het meeſte naar deze Vertaling geſchikt heeft."

„ Dit bewys dan is volkomen. Over elk, die niet bleef by alle de geboden dezer Wet, was de vloek, de veroordeeling uitgeſproken, en al het volk had gezegd, *Amen! Het zy zoo!* Welk *Amen* gerekend moet worden herhaald of bevestigd te zyn, door een iegelyk, die door de Beſnydenis een onderdaan der Wet geworden was; en het is dus

dus eene uitgemaakte zaak: *Zoo velen uit de Werken der Wet zyn, die zyn onder den Vloek.*"

Eéne der moeielykste plaatzen uit dezen Brief is altyd geächt *Hoofdst.* III: 20. dit vers vertaalt onze Uitlegger dus: „ Doch de Middelaar is niet [de Middelaar] van een en dezelfde [belofte] maar God is dezelfde." En zyne Verklaring is de volgende, *Bladz.* 233.

„ Van *dezen Middelaar* (door welken hy Moses verstaat) is het, dat Paulus in zyne redenering gebruik wil maken, om, uit den aart van Moses middelaarschap, iets tot zyn oogmerk te bewyzen. Doch dit zyn bewys, en zyn besluit daar uit, stelt hy *vs.* 20. zoo inéëngetrokken, en gevolgelyk zoo duister voor ons vóór, dat dit veers onder de moeijelyksten van het N. T. gerekend wordt. Raadpleegt men de uitleggers, men verliest zyn geduld, door derzelver onzekerheid, en de verwarring, waar in zy den Lezer brengen; zelfs de zoo geleerde Michaëlis, die anders overal raad toe wist, beschouwde deze zaak zoo wanhopig, dat hy dit veers wel *byna* zou uitschrappen, om dat hy 'er geen zin aan wist te geven. Zoo schreef hy in zyne *korte aanteekeningen* op eenige Brieven van Paulus. Hy herhaalt dit wel niet in zyne *algemeener aanmerkingen* op het geheele N. T. doch de verklaring die hy, in beide geschriften, als zyns oordeels nog de beste zynde, aan dit veers geeft, schynt noch met P. oogmerk, noch met het verband zyner redenering te strooken, welken nogthans den waren toetssteen uitmaken, waar aan de verklaring van duistere plaatsen beproefd moet worden."

„ Letterlyk betekenen Paulus woorden: *Maar de Middelaar is niet van éénen*, of liever van één:) *maar God is één*:"

„ Dat'er maar *een éénig God* is; en dat niemand ooit een *middelaar* heeten kan, met opzigt tot

één persoon, of tot *éêne Party* alleen, zyn zeker eenvouwige en klare waarheden; maar wie kan zeggen, hoe deze twee waarheden hier te pas komen?"

„ Lang heb ik, by het woord *één* blyven denken aan den *éénen Afkomeling* ABRAHAMS, van wien te voren gesproken was; waar door deze plaats aldus te verstaan zou zyn: Maar MOSES, de middelaar der Wet, was *niet de Middelaar van dien éénen Afkomeling* ABRAHAMS, op wien de belofte gevestigd was, waar door de Belofte en de Wet zouden zyn vermengd geworden, *maar God is één* en *altyd dezelfde*, die, schoon hy de Wet by de belofte voegde, al evenwel zyne belofte gestand doen, en zonder verandering vervullen zal."

„ Maar een geleerde Duitscher, F. A. STROTH, heeft in 't *vierde Deel* van het *Repertorium fur Biblische, und Morgenlandische Litteratur*, my iets aan de hand gegeven, 't welk soortgelyk denkbeeld behelst, en my, by nader inzien, mede niet ongevallig is. Het begrip van dezen Man zal uit myne gegevene vertaling nu aanstonds verstaan worden: *dog de Middelaar is niet* [de Middelaar] *van dezelfde* [Belofte], *maar God is dezelfde.*"

„ Het onderscheid van dit begrip is, dat deze Schryver het eerste woord *Een* verstaat van de *Belofte*, daar ik het toepaste op den *éénen Afkomeling*, aan wien de belofte gedaan was; maar anders was de toepassing dezelfde. En waarlyk, deze plaats verdient, dat bedreven uitleggers zich hier op scherpen, en beide deze opvattingen beoordeelen."

„ De reden, waarom ik het gevoelen van den oordeelkundigen STROTH zoude voortrekken, is, om dat hy my heeft doen opmerken, dat gelyk het woord *één*, van God gebruikt, niet wel iets anders

ders beteekenen kan, dan dat God *dezelfde* is en blyft, (zie *Rom.* III: 30.) dat alzoo ook dit woord *één*, in de eerste uitspraak geene andere beteekenis kan, of behoort te hebben; en dit zoo zynde, kan het niet anders toegepast worden, dan op de Belofte, waar van even te voren gesproken was."

„ Zoo veel achte ik *noodig, om reden van myne vertaling te geven, en van den letterlyken zin, waar in ik* Paulus *woorden opvat. Komen we nu tot den zakelyken zin, en het verband, waarin de Apostel dit zeggen tot zyn oogmerk bybrengt.*"

„ God, nodig geoordeeld hebbende, aan de kinderen Jacobs eene wet te geven, om hen in tugt te houden, en de overtredingen voortekomen; voegde die wet wel by de te voren gedane Belofte; en gebruikte daar toe wel *de hand, de hulp*, den dienst van Moses, als Middelaar, tusschen hem, en tusschen dat volk; welke goddelyke inrigting alleen stand moest houden, tot dat de Afkomeling van Abraham, op wien eigenlyk de belofte gevestigd was, zou gekomen zyn:"

„ *Doch* hier uit volgt dus geenszins, dat die *Middelaar*, Moses, ook de middelaar was van *die ééne*, van *diezelfde Belofte*, aan Abrahams afkomeling gedaan; even als of die belofte ook door dezelfde Wet, welke Moses toen bemiddelde, zou vervuld moeten worden, geenszins!"

„ *Maar*, schoon God, om wyze redenen, een wet by die belofte voegde, moet men bedenken, dat *God* toch altyd *één en dezelfde* blyft, die heden niet anders is, noch anders denkt, dan gisteren, en die bygevolg, in den tusschentyd, die verloopen moest tusschen het geven van zyne verbonds belofte, en derzelver vervulling, wel eenige schikkingen maken konde, doch daar door zyne belofte niet veranderde."

„ Uit welk alles dan ook wettig volgde, dat de

wet van MOSES tot een geheel ander einde gegeven was, dan ter vervulling van de belofte aan ABRAHAM en zynen Afkomeling gedaan; niet uit kragt der Mosaische Wet, maar door het geloof aan de veel oudere belofte, moest ABRAHAM en zyn zaad, de volken erven; en de Heidenen, dus ook die van *Galatia*, moesten kinderen ABRAHAMS worden, niet door MOSES wet op zich te nemen, welke daar toe niet gegeven was, maar door te gelooven in dien gekomen en geopenbaarden afkomeling ABRAHAMS, dat is, in C. J. op wien de vervulling dezer Belofte gevestigd was."

Wy voegen hier nog één en andere byzonderheid by, welke men in dit Werk misschien niet verwachten zou. De Eerw. BOSVELD is van gevoelen, dat JESUS nog vier eigenlyke broeders, als ook zusters gehad hebbe, geboren uit het huwlyk van JOSEF en MARIA, waaromtrent hy schryft, *Bladz.* 70:

„ Deze historische waarheid te willen ontkennen, schynt my eene der vreemdste beweringen, welke het dwaze bygeloof immer uitgevonden heeft. Op welken grond toch kan men aan deze volkstaal eene andere beteekenis opdringen, en zeggen: *De Galileërs* verstonden door *Vader*, en *Moeder*, en *Broeders* en *Zusters*, slechts *Bloedverwanten?* Men wil, namelyk, niet hebben, dat MARIA, na JESUS geboorte, JOSEPHS Echtgenoot geworden zy! En op grond van dit willekeurig denkbeeld moet men de klaarstmogelyke woorden van een eenvoudig geschied-verhaal, openbaar geweld aandoen! Doch al doedt men dit nu al in het bygebragt verhaal, dan is men nog niet geholpen, want *Matth.* XII: 46—49 lezenwe aldus: *Als hy nog tot de Scharen sprak, ziet, zyne Moeder en Broeders stonden buiten; — En iemand zeide tot hem: Ziet! uwe Moeder en Broeders staan buiten! — Maar hy — zyne hand uitstrekkende*

over

over zyne discipelen, zeide: Ziet myne moeder, en myne broeders! Onder deze Discipelen nu waren JACOBUS en JOHANNES, de Zonen van ZEBEDEUS; ook JACOBUS, de zoon van ALPHEUS; als mede JUDAS, de zoon van eenen JACOBUS. Het blykt dus klaar, dat de *twee* JACOBUSSEN, en JUDAS, die de Discipelen des Heeren waren, niet waren de *Broeders* van JESUS, die buiten ſtonden; en by de Natie als zyne broeders bekend waren; terwyl men echter beweert, dat onder deze Apostelen ook 's Heilands neven waren. Het zelfde onderſcheid zienwe *Joh.* VII: 1—10. daar JESUS *Broeders* tot hem zeggen: *Vertrek van hier, en ga henen in Judéa, op dat ook uwe Discipelen uwe werken mogen aanſchouwen. — Want ook zyne Broeders geloofden niet in hem. — Maar als zyne Broeders opgegaan waren, toen ging hy ook zelve op tot het Feest.* Welk geſchiedverhaal is veilig, en met zekerheid verſtaanbaar, indien het deze verhalen niet zyn? Ik voor my, ten minſten, laat my door geene dwaze vooroordeelen, als of 'er in het gewinnen van echte kinderen eene zekere onheiligheid gelegen ware, daar van aftrekken; maar beweer, op die verhalen, dat JESUS vier eigen natuurlyke broeders gehad hebbe, waar van JACOBUS de oudſte was, en die met de twee JACOBUSSEN, die Apostelen waren, niet moet verward worden; aangezien hy zekerlyk een ander Perſoon was. En het is deze JACOBUS, dien PAULUS hier (*Gal.* I: 19.), klaar en nadrukkelyk, den *Broeder des Heeren* noemt."

De andere is de afleiding en de betekenis van het woord *Ketter*, *Bladz.* 372.

„ Wanneer iemand, in den apostoliſchen tyd, om zyn byzonder begrip te volgen, zich van de Gemeente van CHRISTUS afſcheidde, of wel de Gemeente in byzondere partyen zogt te verdeelen, dan wierd hy, in 't grieksch een *Hereticus*, d.

is Scheurmaker, en zyne daad eene *Heresie*, d. i. Scheurmaking genoemd; gelyk wanneer men zeide; *Ik ben Paulus, ik ben Cephae, ik ben Apollos, ik ben Christi.* Dit noemde P. 1 *Kor.* XI: 19. *Heresien, Scheuringen.*"

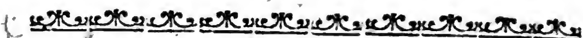
„In de Hoog- en Nederduitsche Taal heeft men daar voor het woord *Ketter* en *Kettery* ingevoerd."

„In het *Oudduitsch* gebruikte men het woord *kitsen* of *ketsen*, om te beteekenen najagen, naloopen, aankleven, volgen. Dit woord is thans buiten gebruik, behalven dat ons woord *kaatsen* of *kaetsen* in de beteekenis van den Bal nateloopen, daar van overgebleven schynen. Ook hebben de Hoogduitschers, hier van, het woord *Ketzer* behouden, en daar mede in hunne taal willen uitdrukken, 't geen in het N. T. *Hereticus* heet; en 't woord *Ketzerey* voor 't geen daar *Heresie* genoemd wierd, waar voor wy in 't nederduitsch *Ketter* en *Kettery* zeggen. Des beteekent dan het woord *Ketter*, naar zynen oorsprong, iemand, die een persoon, een zaak, een party navolgt, en aankleeft, met verwydering of afwyking van andere zaken en persoonen. In 't kort, het is een *Sectaris*, een *Party-*, *Aanhang-* en *Scheurmaker.* Gevolgelyk is de vertaling der genoemde grieksche woorden door *Ketter* en *Kettery* niet onvoeglyk".

„Maar het ongeluk heeft gewild, dat men in de Christelyke Kerk niet by dit apostolisch denkbeeld is gebleven. Wie toch is de Scheurmaker? Is hy het, die niet in alles denkt zoo als de meerderheid denkt en spreekt, maar, zich echter met de Gemeente vereenigd houdt? Of is het die, welke de Gemeente scheurt, en zich van dezelve ontrekt? 't Is waar, Paulus schyft *Tit.* III: 10. *eenen Ketterschen mensch verwerpt, na de eerste en tweede vermaning;* maar wie was een *Ket-*

ters-

tersmensch, een Hereticus? Verstond P. daar door iemand, die niet volkomen, en in alles van zulk begrip was, als hy behoorde te wezen? Of bedoelde hy den Scheurmaker?".

III. HOOFDSTUK.

HISTORISCHE en GODSDIENSTIGE BESCHOUWING over het getroost en gelaten afsterven van KLAAS HOOFT, *door Leenmannen van den Lande van* Blois, *op eisch van den Bailluw* J. VAN BLARIKUM, *plegtig ter dood veröordeeld, en voor het Rechthuis van de banne* Westzaanen, *op Saturdag, den* 31*sten October*, 1801. *met de koorde gestraft. Door* S. ROORDA VAN EYSINGA, *Predikant by de Hervormde Gemeeente te* Westzaan; *benevens eene Leerrede over de gedachten en gevoelens, waartoe openbare Rechtsoeffeningen den Christen behoren op te leiden, door* N. LOBRY, *Predikant by de Hervormde Gemeente te* Zaandyk. *Ten voordeele van des Overledens Weduwe en drie kleene kinderen uitgegeven, by* H. van Aken, *Boekverkoper te* Westzaandam, 180 . 9 *Bladz. gr. Octavo.*

De breedvoerige Tytel zegt elken Lezer terstond de hoofdzaak, welke dit Boekjen bevat. Het verhaal van het merkwaardig ein-

de van een man, die eigenlyk geen kwaad hart omdroeg, maar die op het pad van zonde en ondeugd omdoolde, en eerst laat zag, dat hy zyn ongeluk te gemoet ylde. Een verhaal in eenen onopgesierden eenvoudigen styl door den Wel Eerw. ROORDA VAN EYSINGA opgesteld, het welk dus alle kenmerken draagt van zuivere waarheid, en daarby eene Leerreden van den Wel Eerw. N. LOBRY, Predikant te *Zaandyk*, welke beide Predikanten den misdaadigen KLAAS HOOFT, wegens begane huisbraken den 31sten October des voorleden jaars te *Westzaanen* met de koorde gestraft, in zyne laatste uuren en oogenblikken met hunne onderrichtingen, vermaningen, aanspraken en gebeden hebben bygestaan, en wel, gelyk zy gronden van hoop hebben, met een gelukkig gevolg, hebbende den Wel Eerw. WIGERI, Pred. in de *Beverwyk*, hem en zynen medegevangenen geduurende hunne detentie in de *Beverwyk* met alle getrouwheid onderwezen.

Wy hebben het verhaal van den Eerw. ROORDA VAN EYSINGA, het welk zyn verstand en hart eer aan doet, met aandacht en deelneming gelezen, en de kunde, yver, getrouwheid, gemoedlykheid en Euangelische behandeling der beide Predikanten jegens den ongelukkigen KLAAS HOOFT, moeten pryzen. Wy pryzen onzen Lezeren deszelfs lezing aan, en zich ten dien einde het stukjen aan te schaffen, waardoor zy te gelyk nog iet toebrengen kunnen ten behoeve der ongelukkige weduwe en drie medelydenswaardige kinderen van HOOFT, waar van de oudste zes, de middenste vier en de jongste slechts twee jaren is. Welke HOOFT, met dit verzoek, volgends het verhaal, aan de liefde der Predikanten, kort voor zyn afsterven aanbeval.

„Ach! als ik het u bidden mag, gaat dan eens na mynen dood naar myne vrouw: — zegt haar, hoe ik gestorven ben, en welke de gronden van my-

mynen troost waren; — zegt haar, dat ik met een zuivere liefde en genegenheid tot haar sterf. Zoent myne drie lieve kinderen voor my hartlyk: zo het mogelyk is, zorgt dan dat die in het weeshuis komen, om eene goede opvoeding te genieten: doch kan dit niet, vraagt dan aan Ds. MARTINET KUIPERS om over hun het opzigt te houden, en ze tot een vader te zyn."

„ Ach! dat ik nu niet leven kan, om als vader en man nuttig te zyn; ach dat ik in den bloei van myne dagen moet sterven, en myne lievelingen als wezen achter laaten?"

Maar wy moeten ook iet van de Leerreden van den Eerw. LOBRY zeggen. Deze is een zeer schoon opstel, vol kracht en nadruk, en voortreflyke lessen. Zy heeft ten Tekst 1 *Kor.* X: 12. *Zo dan, die meent te staan, zie toe, dat hy niet valle?* en ten onderwerp *de gedachten en gevoelens, waar toe deze en diergelyke openbare rechts-oefeningen den Christen behoren op te leiden.*

„ Deze en diergelyke openbare Rechtsoeffeningen behoren den Christen opteleiden *tot mededogen met die ongelukkigen, die dezelve ondergaan of daardoor lyden — tot afschrik van zulke misdaden, waarom hun dezelve overkomen — tot dankbaarheid aan God voor de rust en veiligheid, die hy daardoor aan de Maatschappy bezorgt, — tot ernstig nadenken over het vermogen der verleiding en de zwakheid en 't bederf van het menschelyk hart — en tot eene blyde erkentenis van de kracht en waarde van den Christelyken Godsdienst.*" Welke *vyf* stukken de Leeraar op eene gepaste en treffende wyze breeder in het beloop dezer Leerreden ontwikkelt.

Om onze Lezers niet geheel ledig heen te zenden, zullen wy uit de Leerreden overschryven een gedeelte van de laatste aanmerking van den Eerw. LO-

Lobry, *over de kracht en waarde van onzen Christelyken Godsdienst.* Dus spreekt hy *Bladz.* 87.

„De Christelyke Godsdienst openbaart zyne kracht en waarde, niet alleen in het verhoeden van zulke misdaaden; maar ook somtyds in de verbetering en vertroosting van zulke ongelukkigen, die ze gepleegd hebben, en om dezelve het schavot betreden, en omkomen moeten. —— Die man, wiens leven gisteren wierdt afgesneden, betuigde hartelyk leedwezen over zyne zonden te gevoelen, en ging met moed en vreugd, in de hoop op vergeving, in den dood. Het is *moeijelyk*, Toehoorders! om te oordelen over de echtheid van berouw, vooräl in menschen, die gene gelegenheid hebben, om dezelve in hunnen wandel te tonen. — Indien men echter immer rede hebben kan, om van het berouw van zulke menschen gunstig te denken, dan vinde ik die in dien ongelukkigen; want alle bewyzen, die hy in zyne omstandigheden van de echtheid van hetzelve geven kon, heeft hy gegeven."

„Hy bedekte noch verbloemde zyne misdaden en billykte zyn vonnis. — *Zyne* rechters en allen, die amptshalven eenig deel hebben moesten aan zyn akelig einde, droeg hy een goed hart toe, en was, door een diep gevoel van zyne onwaardigheid, levendig geroerd over elk blyk van mededogen en liefde, dat hy ontving. — Zyn medegevangen, die in vele zyner misdaden gedeeld hadt, behieldt het leven, maar dit wekte geen nyd in zyn hart op; integendeel, hy verheugde zich daar over en dankte 'er God voor, en toonde zich zeer bezorgd over de verzoekingen, waarin die man, in zyne volgende dagen, misschien nog geraken zou. — Hy bekommerde zich *niet alleen* over het toekomstig tydelyk bestaan van zyne vrouw en kinderen, maar *vooral* over hun eeuwig welzyn, over de opvoeding van zyn kroost en deszelfs

zelfs godsdienstig onderwys. — Zyne misdaden schenen hem niet zo zeer te smarten om de gevolgen, die zy nu voor hem hadden, als om derzelver verfoeilykheid Hy verklaarde den dood niet te vreezen, en zyne houding, tot in de laatste ogenblikken, was met die verklaring overëenkomstig; maar daarover beklaagde hy zich zeer, dat hy zich nutteloos gemaakt hadt voor zyn huisgezin en aan zyne vrouw en kinderen, niets, dan een akelig aandenken en schandelyk voorbeeld naliet, dat hy eene pest der maatschappy geweest was, daar hy een waardig lid van dezelve hadt kunnen zyn, en dat hy de vermogens, die God hem gegeven, en de langmoedigheid, waarmede hy hem gedragen hadt, zo moedwillig hadt verzondigd. — Hy betuigde voor den Alwetenden en in den toon der oprechtheid, dat, indien hy nu zyne vryheid kon te rug krygen, maar dan weêr in gevaar zyn zou, om God en zyn plicht te vergeten en zyn tegenwoordig berouw te verliezen, hy zonder aarselen den dood kiezen zou, en hy verzocht mynen Amptgenoot en my, om met en voor hem God te danken, dat hy hem, toen hy voor enigen tyd ontvlucht was, in den kerker hadt terug gebragt, en nu op deze wyze een einde aan zyn leven maakte."

„ Hoort, Toehoorders! welke edele rede hy gaf van dit zyn verzoek! *Myn voornemen*, zeide hy, *was, om ter zee te varen, indien ik myn oogmerk bereikt had, zou ik waarschynlyk volhard hebben, in myn ondeugend leven, en misschien onverwacht in het midden myner zonden zyn omgekomen. Beide deze ongelukken heeft God verhoed. Hy stelt een perk aan myne misdaden, en heeft my te gelyk tyd tot nadenken en verootmoediging geschonken; daarom danke ik God voor dit myn lot.*"

„ De genade van God en de verdiensten van den

Ver-

Verlosser waren de eenige gronden van zyne hoop— en hunne bereidwilligheid, om zondaren te zaligen, en door hunnen heiligen en goeden geest tot bekering te leiden, de stof van zyne dankbaarheid. — Zyne bedaardheid en gelatenheid bleef hem by, by het naderen der straf, by het lezen van zyn vonnis, by het ondergaan van hetzelve— tot in den dood! en onder zyne laatste woorden waren deze blymoedige gezegden: *schoon myn leven niet tot eer van Christus was, zal my echter, hope ik myn sterven gewin zyn. — Heden zult gy met my in het Paradys zyn, zeide Jesus tot den bekeerden moordenaar, en hy zal ook my, die met berouw tot hem komt, niet afwyzen. — Vader in uwe handen bevele ik mynen geest.*"

„Ik herhaal het, Toehoorders! — Beslissen durve ik niet, maar ik hoop het beste van dien ongelukkigen, want wat zou hy in zynen toestand meer hebben kunnen doen, om de boetvaardigheid van zyn hart te tonen, dan hy gedaan heeft. — En indien die hope gegrond is, welk een treffend bewys vinden wy dan in hem van de kracht en waarde van onzen Godsdienst! — stenen harten kan hy verbryzelen en troost geven als alles ontzinkt! — Wat is by hem te vergelyken?"

„Het berouw en de troost van dien misdadigen verheugt gewis ons allen en wekt ons op tot roem van den rykdom van Gods genade en ontferming, in de hoop dat zyn leedwezen oprecht en zyne verwachting niet ydel was. — Of zou ons hart daar by koud zyn kunnen, daar 'er zich zelfs de engel over verblydt?"

Op dezelfde bescheidene en nederige wyze sprak 's mans ambtgenoot in zyn verhaal, *Bladz.* 58.

„Denk niet, lezer! dat myn amptgenoot en ik, ons aanmatigen om nu een beslissende uitspraak te doen over het eeuwig lot, of zelfs de echtheid

van

van het berouw van Hooft. De mensch ziet aan, dat voor oogen is, en God alleen kent het hart: maar *de liefde hoopt alle dingen, zy gelooft alle dingen:* wy hoopen en gelooven van Hooft het beste."

„ Een stervend mensch veinst niet, de koning der verschrikking ligt het mom van den huichelaar af; en het gedrag, benevens de betuigingen van Hooft, hebben ons voldaan. *Hem* ontbrak den tyd, om daaden van bekeering te toonen, en uit dien *hoofde* weeten wy niet, wat 'er van hem zoude geworden zyn, was hy eens weder op vrye voeten geraakt. Maar, (hoe moeilyk het dan ook wezen mag, om over het berouw van een ander te oordeelen, vooral in zulk een byzonder geval, het geen wy zeer wel inzien,) ons dunkt echter, dat de overledene die proeven van leedwezen gegeven heeft, die hem mogelyk waren. — Doch, wy zwygen, hy is Gode bevolen." —

Dan, het is niet nodig meer van dit kleine stukjen te zeggen. Dat onze Lezers zelve het lezen, zy zullen 'er stoffe in vinden tot nadenken, tot verootmoediging, tot stichting, het kan, en zal onder medewerking van het Opperwezen, tot een zegen zyn.

IV. HOOFD-

IV. HOOFDSTUK.

DE KUNST, om een goed MEISJEN, ene goede ECHTGENOTE, MOEDER en HUISVROUW te worden. Een Handboek voor huwbare Dochters, Echtgenoten en Moeders, door J. L. EWALD. *Uit het Hoogduitsch vertaald. Eerste Deel.* Te Haarlem, *by* Fr. Bohn, 1801. 210 *Bladz. gr. Octavo.*

Weder een werk van EWALD! Wy kennen dezen waardigen man reeds uit zoo veele werken, welke ook in het Nederduitsch vertaald zyn, tot zynen lof, zoodat wy niet dan het geen goed is van hem verwachten kunnen. Dit werk in het byzonder gaat u aan, gy schoone Sexe, het is voor u byzonder geschreven; u durven wy het ook aanpryzen, gy zult 'er vermaak, maar zeker nut in vinden, waar tegen eene menige laffe en dikwils voor de zeden schadelyke *Romans*, en Tooneelspelen, helaas! meer dan te veel, uwe *Lecture*, wanneer gy leest, niet by te vergelyken zyn. „ De onderwerpen," wy gebruiken de woorden van den kundigen Vertaler den Wel Eerw. A. SIMONS, „ welken hy behandelt, zyn geheel nieuw en gelukkig gekozen. Hy doet meisjens en vrouwen in zo vele omstandigheden voorkomen, beschouwt haare aanleg, hare opvoeding, zedelykheid, onderscheiden betrekkingen, bezigheden, godsdienst, vermaken, klederdragt, haar geluk en

en ongeluk zo naauwkeurig, en geeft zulken trouwen raad en wyze lessen, dat wy in langen tyd geen boek gelezen hebben, het welk aangenamer, belangryker en voor de behoeften van den tyd meer berekend is, dan dit klein geschrift."

De inhoud van dit Handboek voor Meisjens en Vrouwen in dit Deel, waarop nog een Deeltjen van gelyke dikte volgen zal, waarmede dit Werk volledig zal wezen, bevat de volgende stukken, by wyze van voorlezingen *over de vrouwelyke bestemming en vrouwelyk beroep*: I. *Oogmerk en geest dezer voorlezingen.* II. *Onderscheid van het vrouwelyk en mannelyk geslacht, en wat dit aanwyst.* III. *Heerschappy over verbeelding en hart. Aan myn hart.* IV. *Belangrykheid van het vrouwelyk beroep.* V. *Het Meisjen. Met een' ruiker in May. Zusterlyke erinnering, by het aangaan eener verbintenis. Meisjes en bloemen. Met een bloesem in February. Aan ene lydende. Met een hyacinth, in den winter gekweekt. Aan ene bruid. Met een' rozen ruiker, van een rozen-roden lint omwonden Aan de Zanggodin. Bylage uit* Richter's *Hesperus.* VI. *Godsdienst der vrouw.* VII. *Wysheid en kloekheid der bruid. Uit ene trouwreden. Van een' vader, in den geest zyner kinderen gedicht, by gelegenheid van de verbintenis zyner dochter.* VIII. *Beroep der echtgenote.* IX. *Het beroep der vrouw.* X. *De echtgenote.*

Wy zullen, onzes bedunkens, onze Lezers het best met het doel en het oogmerk des schryvers, als mede met de wyze van behandeling en uitvoering, gelyk ook met den arbeid des Vertalers bekend maken, wanneer wy hun een gedeelte van de *eerste Voorlezing* mededeelen. Dus heft de Schryver aan:

„Aan u, fyner, schoner en daarom gezocht, gevleid, bemind, maar ook, van vele belangryke zy-

zyden, verwaarloosd, vernederd gedeelte der menschheid, aan u zyn deze voorlezingen gericht, om ten minste den goeden wil te tonen, van iets van dat geen te vervullen, het welk ons geslacht aan het uwe schuldig is."

„ Ik stel my voor een' kring van goede, niet onbeschaafde meisjens, die niet door het lezen van romans, wulpsheid, zucht tot beuzelen of door ene mannelyke houding aan te nemen, mismaakt werden, die voor haar beroep opwassen, hare bestemming zeer naby, of verre af beschouwen en gaarne wenschten, dat beroep *waardig* te worden en deze bestemming te *vervullen.* Die weten zo het een en ander van dit beroep; maar wilden gaarne, nog naauwkeuriger en meer bepaald weten, wat de toekomstige medgezel van haar leven, als man, als vader en heer des huizes van haar verwacht en verwachten kan. Ik stel my anderen onder haar voor, die nog een' langen tyd, als meisjes leven, haar jeugdig leven in onschuld genieten, elk bloemtjen op haren weg plukken, maar daar by niet vergeten willen, zich tot heure aanstaande bestemming voor te bereiden. Zy wenschten gaarne, dat alles te leren, wat haar voor deze bestemming nuttig is, zich gaarne in alle die deugden te oefenen, die de vrouw, de echtgenote, de moeder vooral bezitten moet. Nog een ander, warmer en nader belang mag ik wel by velen onder haar veronderstellen. Zy beminnen en worden bemind. De beminden van heur hart gelukkig te maken en door dezelve gelukkig te wezen, dat ligt haar in den eigenlyken zin na aan 't harte. En hoe zou dit ook niet?"

„ Maar zy zien rondom zich, dat velen van uw geslacht bemind wierden en niet meer bemind worden, zich een groot geluk in de vereniging met heure geliefden droomden en weldra bespeurden, dat het enkel was een droom. Zy zien, dat de

zoe-

zoete ſtand ener moeder, van welken velen met ene zo ſchone verrukking ſpreken, haar een drukkende last is; dat velen harer ſpeelgenoten huisvrouwen wierden, maar niet meer echtgenoten en moeders zyn. Dit alles bewyst haar, dat men daarom den geliefsden van zyn hart nog niet gelukkig maakt, wanneer men, *ook als* meisjen, daar toe den besten wil heeft; dat men de genegenheid van een' man — voor zich niet alleen *verwerven*, maar ook *behouden* moet; kortom, dat men zyn beroep daarom nog niet aanhoudend waarneemt, wyl men zich in elk warm ogenblik van verrukking voornam, voor hetzelve geheel en alleen te leven."

„Dit alles vermindert toch uwe opmerkzaamheid op deze voorlezingen niet."

„Naauwlyks ſchynt het my daarenboven vergeeflyk te wezen, dat men uw geſlacht — wel van vele zyde vormt, het vele onontbeerlyke en ontbeerlyke kundigheden en wetenſchappen aan doet leren, maar het zo zelden met zyne eigenlyke beſtemming bekend maakt en tot deszelfs eigenlyk beroep voorbereidt."

„Jongelingen laat men by de meesters in hunne kunst leren; men doet hen ſcholen bezoeken, naar Academiën trekken, ja zelfs reizen ondernemen, ten einde zy zich die kundigheden zouden verkrygen of in die vaardigheden oefenen, welke hun voor hun toekomſtig beroep noodzakelyk zyn. Niet te vreden, met hun in het algemeen te beſchaven, worden zy nog daarenboven voor hun eigenlyk beroep voorbereid: Maar met u maakt men het anders. Gy moet wyze, kloeke, beminnenswaardige echtgenoten, wyze, trouwe, zorgvuldige moeders, wyze, ſpaarzame huisvrouwen worden. Het welzyn van den ſtaat, van een land, ener ſtad, ener gemeente moge van den man afhangen; maar de welvaart van het huis, van het ge-

gezin, zelfs van den man hangt voor het grootste gedeelte van u af. En in dit beroep laat men u treden, zonder u een woord daarvan te zeggen; zonder u de geringste aanwyzing te doen, zonder u ooit in iets te oefenen, wat tot dit beroep gevorderd wordt. Gy zult meesteresfen zyn, zonder dat gy ooit scholieren waart. Deze onbillykheid begaat men werkelyk, alleen tegen u."

„Ik zal," zegt hy vervolgends, „met deze openhartigheid, vrymoedigheid en dat gevoel te werk gaan, en met broederlyke *genegenheid* geven, wat ik door my zelven weet, of van anderen vernam."

„Nimmer zal ik het onderscheid uit het oog verliezen, dat de natuur zelve in de vorming van het vrouwelyk en ons geslacht getekend heeft. Het zal het punct zyn, van waar ik beginnen zal; en het hoog beroep ener *echtgenote*, ener *moeder*, ener *huisvrouw*, zal het punct wezen, waar op ik komen moet. Tusschen twee vastgestelde puncten wordt de lyn toch gemakkelyk getrokken!"

„Schone overeenstemming tusschen verstand en hart, van welk beiden het een niet meer, het ander niet minder is; overeenstemming, als tusschen licht en warmte, by liefelyke *zonne stralen* der lente, overeenstemming is. Daaraan herkent men uw character, en dit zy, zo verre ik kan, het character dezer voorlezingen."

„Zachte ernst en stille waarde! — zo stel ik my het gelaat en de houding voor, by die genen, welke haar lezen en gaarne lezen mogen. Ik wil pogen, dat dit ook haar character zy! Het gewaad eenvouwig, maar niet zonder smaak, zindelyk, zonder opgesmukt te wezen, keurigheid, in plaats van ydle praal; — over het geheel bekoorlyk, door de uitdrukking der welwillendheid, ener zachte, deelnemende menschlykheid — zo ziet men de beteren onder u. Mogt dat ook de indruk we-

wezen, dien deze voorlezingen achterlaten! Ten minste wensch ik het."

Tusschen beiden heeft EWALD een versjen, om verändering en leven aan zyn voorstel te geven, ingevoegd, deze zyn door den vertaler vry gelukkig op den voet gevolgd. Wy willen 'er een paar mededeelen.

„MET EEN' RUIKER IN MAY.

Ze ontwaakt uit 'swinters kouden nacht
De sluimrende natuur;
Gedoscht in volle lentepracht,
Geeft ze alles leven, vuur.

Den blyden zanger in de lucht,
In 't dal den nachtegaal;
Het zuiden windjen, dat 'er zucht;
Den hogen zonnestraal.

En alles, alles, hier en daar;
Hoe spreekt het tot ons hart;
De lente geeft de Alzegenaar,
Verwydert alle smart!

Zo zy uw lente, vreugderyk,
Vol leven en vol vuur!
Uw levenslente zy gelyk
De lente der natuur.

Natuur is altyd wys en goed;
Haar leven volgen wy.
Het bloemtjen, dat ons oog voldoet,
Wordt vrucht en artzeny.

AAN ENE BRUID. MET EEN' ROZENRUIKER, VAN EEN ROZEN-RODEN LINT OMWONDEN.

Neem dit beeld van blyde liefde,
Zuster, neem 't met liefde dan.
Zie het toont, hoe reine liefde
Geven en genieten kan.

Als die band met rozenbladen,
Zy uw dag vereend met vreugd;
Niet verganklyk; — uwe daden
Maken u altyd verheugd.

Liefde tone uw vrindlyk wezen,
Zacht; gelyk die bloemenkleur,
Hem, die u heeft uitgelezen,
Zy ze als jonge rozengeur.

Deze band maakt geene smarten,
Daar hy slechts de bloemen vlecht,
Rozenlint binde uwe harten —
Eeuwig zy alzo uw echt.

V. HOOFD.

V. HOOFDSTUK.

VOLLEDIGE BESCHRYVING van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, Trafieken, derzelver Werkhuizen, Gereedschappen, enz. ten deele overgenomen uit de beroemdste buitenlandsche Werken; en vermeerderd met de Theorie en Praktyk der beste Inlandsche Konstenaren en Handwerksliedẹn. XIVde Stuk. De Honingbyënteelt. Met Plaaten. Te Dordrecht, *by* A. Blussé en Zoon. 140 *Bladz. gr. Octavo.*

Een ongenoemd Schryver ontvouwt ons in dit tegenswoordig Stukjen dezes algemeen nuttigen en voor elk en een iegenlyk belangryken Werks, „ *de Honingbyënteelt*, behelzende een volledig Onderricht van de Natuur en Huishouding der Honingbyën, derzelver voordeelige behandeling en onderhoud, benevens der onderscheiden soorten van Korven, enz. enz. in de volgende Hoofdstukken verdeeld:

Eerste Hoofdstuk. *Van het bestaan en de bestemming der Honingbyen. Van de verschillende zoorten van Honingbyen. De werkzaamheden der Byen. Van het bouwen der Cellen. Het oogmerk of de bestemming der Cellen. Van de wyze van vermenigvuldiging der Byen.* II. *Van den gevoeglykſten oord en plaatsing der Byen. Van den bouw en inrigting van de wooningen der Byen. Van de stroo Byenkorven. Van de houten Kor-*

Korven. Van de Kloskorven. Van de huizing of stalling ter bewaaring van de Byenkorven. III *Van de Kenmerken der goede Byen by de eerste Byenteelt. Van het vervoeren der Byen.* IV *Van het zwermen der Byen. Van het vatten en verzorgen der Zwermen.* V. *Van het maaken der Kunstzwermen. Van de Colonie- of Magazynkorven.* VII. *Over den Honing- of Waschöogst.*

De waare Liefhebbers der Honingbyenteelt niet alleen, maar ook zulke Lezers, die het werkzaamste en nuttigste aller Insecten, de Honingbye in deszelfs aart, werkzaamheid, en huishouding verlangen te kennen, waarin zich zoo vele wonderen voordoen, zullen hier met vermaak en voordeel tevens eene beschryving vinden van deze belangryke diertjens, en zoo veel van derzelver Natuurlyke geschiedenis, als nodig is, om hen te leeren, hoe by den geheelen omslag der Honingbyenteelt, alles, zoo veel mooglyk overeenkomstig de natuur der Honingbyen kan en behoort te worden ingericht.

Men weet, hoe in elken zwerm Byen, die als 't ware eene Maatschappy uitmaakt, drieërlei byzondere zoorten van Byen gevonden worden, elke van dezelven heeft hare byzondere bestemming, en zoo dra het aan één dezer drie soorten geheellyk ontbreekt, is deze Maatschappy in wanörde, en 'er volgt de ondergang van den geheelen zwerm. Deze soorten zyn de Koningin, de Hommelbyen, anders eigentlyk Broeibyen geheeten, en eindlyk de gemeene of Werkbyen.

De beschryving der *Koningin*, is ongemeen beknopt, en tevens naauwkeurig:

De Koningin is ongelyk grooter en aanzienlyker dan de andere gemeene Byen: zy geeft een zekere citroenreuk van zich: haar hoofd is ronder en haar snuit korter dan by de werkbyen: haare kin-

kinnebakken en tanden zyn ingekerfd, maar by de andere liggen zy plat, waaruit blykt, dat de Koningin niet tot den arbeid geboren is, vermits zy, volgens het maakzel haarer tanden, geen een eenig blaadje wasch trekken of bereiden kan: daarëntegen kan zy, met dezelven, de overtollige Koninginnen beschadigen en dooden: haare oogen zyn, gelyk die der overigen, zaamgesteld uit verscheide duizenden kleine, vierkante spiegeltjes, van eene purperkleur en met hair omzet: dezen ontvangen de lichtstraalen van alle zyden, zo dat de byen, in het donkerste van de korf, echter naauwkeurig zien, en zy zo wel des nagts, als by den dag, werken kunnen, offchoon ook door een gantsch digten drom van andere byen omgeven wordende."

„ De vleugels der Koningin zyn zo lang als die der andere byen, niettegenstaande dezelven, wegens de lengte van haar ligchaam, zeer kort schynen te weezen. Aan haar agterpooten bespeurt men die holligheid en die borstels niet, gelyk by de andere byen, ook is, over 't algemeen, de Koningin, minder hairig dan de overigen: het bovenste gedeelte van haar lyf is ligtbruiner dan dat der gemeene byen: haar agterlyf is ten minsten éénmaal zo lang; spitser aan het einde, en niet ongelyk aan zwart gepolyst marmer: de twee groote agterpooten zyn by de Koningin, goudgeel, en by de andere byen zwart: het onderlyf heeft eene pragtige mengeling van verwen; zy treed majestueuzer, langzaam en regt op, daar heen. Alle deeze verscheidenheden, in het maakzel van het ligchaam der Koningin, ten opzigten van de andere Byen bewyzen, dat zy voor den arbeid niet bestemd is. Zy is veeleer het Opperhoofd en de Regentes eener Byenrepubliek, en de ziel van alle de werkzaamheden in dezelve: zonder haar worden de overige Byen verstrooid, en de Republiek gaat te gronde: Zy is de moeder der Byen,

en ongelooflyk vrugtbaar, daar zy, binnen den tyd van drie maanden, meer dan dertig duizend Byen hervoortbrengt."

„ De Koningin alleen heeft eene hoorbaare ſtem, die men inzonderheid verneemt by het zwermen, wanneer zy haare onderhoorigen het teken tot den optogt geeft, en, den dag te vooren, een zo helder en hart geluid, even of zy op een hoorntje blies, te voorſchyn brengt, dat men het, agt ſchreeden verre van haar af, duidlyk hooren kan: dan ook ſtaat zy ſtil, en klemt of haakt haare pootjes vast aan de cellen, zo dat haar lyf 'er ſterk tegen drukt, en dan maakt zy het gemelde geluid: van den eenen kant der korf gaat zy naar de andere, en herhaalt deeze haare verrigting. De ſtem der Koningin, en vooral wanneer 'er meer dan vier teffens tegenwoordig zyn, kan men zeer duidlyk onderſcheiden, vermits de jongſten ſteeds een tederer toon van zich geeven. Zo ook hoort men de ſtem der Koningin by hun gebrom of gezang, ten tyde als 'er een ſterke honingdauw valt, en wanneer haare onderhoorigen, de cellen ryklyk van honing verzorgen."

„ De Koningin word gebroeid uit een ei, het welk de Moeder der Byen in een afzonderlyke Koninglyke cel legt, of dat, zeer voorzichtig, door andere Byen 'er in gedragen word: deze cel is, met ongemeen veel vlyt toebereid en opgeſierd, en weezenlyk onderſcheiden van alle de overige cellen. De gemeene cellen beſtaan uit kleine zeshoekige buizen of pypen, waar van de pyramidischgewyze grondvlakte uit drie ruitenvormige ſtukken zamen is geſteld, en die allen horizontaal liggen: de Koninglyken daarentegen liggen loodregt, zo dat derzelver opening naar onderen gekeerd is, en dat bygevolg de wurm in dezelve met den kop naar onderen ligt. Geenen getuigen van de allergrootſte ſpaarzaamheid der Byen ten opzigten

ten van het wasch; dat zy daarentegen, tot verkwisting toe, aan de andere beſteeden; want de Koninglyke cellen zyn zo zeer van wasch voorzien, dat een enkele daar van zo veel weegt als honderd vyftig gemeene cellen zaamengenomen. De Koninglyke cel is van binnen rond en glad, en heeft, naar evenredigheid van de grootte der Koningin, een grooteren omtrek, dan de gemeene cellen; welke meerdere ruimte met een beter en ſmaaklyker voederpap, veel ryklyker dan de anderen, is aangevuld. Nooit vind men de Koninglyke cel onder de andere cellen gebouwd; maar zy ſtaat op een byzondere plaats, en hangt aan den rand, van een honingraat of koek, als een eikel, ter lengte van een vinger, van onderen aan: zomtyds, wanneer de korf te zwak aan Byen is, hangt de Koninglyke cel aan een zoort van tafel, in 't midden van den korf."

„ De Byen zyn altoos bezig met aan zodanig een cel te arbeiden; zo dra dezelve bezet is, toonen zy de uiterſte zorgvuldigheid en verſcheiden hunner wyken 'er niet van af. Eenige verzorgen van binnen, zonder ophouden, de jonge Koningin; anderen maaken ſieraaden buiten aan de cel, die in zeshoekige vlakten beſtaan; en naar het einde van de cel geduurig kleiner worden. Wanneer de Koningin uitgebroeid is, zo dat zy, om zo te ſpreeken, haar wieg verlaat, dan voeren de Byen het grootſte gedeelte wasch van de cel naar elders, waar zy het tot eenig ander noodig gebruik doen dienen."

„ De vraag, waar over zo veel geſchreeven en zo lang getwist is geworden, te weeten, wat het eigenlyk voor een ei zy, waaruit de Koningin gebroeid word? is door de ondervinding beäntwoord geworden, en thans weet men, dat 'er uit elken werkbyenwurm, wanneer hy ſlegts drie dagen oud

is, eene Koningin hervoort kan komen; want *wanneer* men een honingraad, waarin broedzel, eijeren, wurmen enz. zyn, uitſnyd, en beneffens een evenredig getal gemeene werkbyen in een ledige korf zet, dan formeeren deeze Byen zich daadlyk eene Koningin, door, om een wurm, van drie of vier dagen oud, eene Koninglyke Cel te bouwen, en door denzelven met een kragtiger voederpap, zo als zy doorgaans by de Koninginnen gewoon zyn, te verzorgen en aldus optekweeken."

„ De Koningin is, gelyk de andere Byen, van een angel of ſteekel voorzien, die echter een weinig langer is."

„ De Koningin is, by haare onderhoorige Byen in een buitengemeen aanzien, 't welk op eene aangebooren gehoorzaamheid gegrond is: hunne hoogachting, eerbied, liefde en getrouwheid, jegens haar, zyn zo groot, dat zy, ter haarer verzorging en verdeediging, zonder het minſte verwyl, h n leeven opöfferen, en wanneer zy hen ontnomen word, of dat zy, door het een of ander toeval omkomt, en 'er geen broedzel voorhanden is, waaruit zy eene nieuwe Koningin kunnen formeeren, dan zyn ze derwyze treurig, dat ze werken noch eeten kunnen, en zy zich, of uithongeren, niettegenſtaande de geheele korf met honing is opgevuld; of alles teffens verlaaten; zich in andere zwermen verſtrooijen; of zich in vreemde korven begeeven, en de zich daarbevindende Koningin huldigen, of zo lang omdoolen, tot dat zy eindelyk omkomen. Ingeval van hongersnood, laaten zy hunne Koningin nog zo veel eeten over, dat zy 'er nog etlyke dagen van leven kan. Met dezelfde getrouwheid bemint ook de Koningin haare onderhoorigen, en knyst zich dood, wanneer zy 'er geheellyk van afgeſcheiden word."

„ De Koningin verlaat zelden haar korf, en wanneer

neer zy al niet arbeid, dan zit ze daarom niet stil, maar wandelt overal heen. In haar wandelen houd zy een regten weg, even of zy ergens naar zogt, gaande van boven naar onderen, en van onderen recht op weder naar boven: haar wandeling voleindigt zy gemeenlyk aan den uitgang of het lugtgat, waar zy zelfs lugt kan scheppen, en dikwerf bespeurd word. Boven deeze wandelingen doet zy ook nog anderen, strekkende ter voortbrenging haarer jongen in de cellen, dat gemeenlyk geschied tot elf uuren des voormiddags; voor 't overige houd zy zich in het binnenste gedeelte van den Byenwooning verborgen. Zy word bestendig door een aantal Byen omgeeven, die haare lyfwagt uitmaaken, haar belekken en overal begeleiden."

Onder de veelvuldige wonderbaare eigenschappen der Byen, trekken inzonderheid de volgende de aandacht van elken oplettenden Beschouwer.

„ De orde, die zy, zo binnen als buiten hunne wooning, in alle hunne werkzaamheden en verrichtingen in acht neemen, is zeer groot, schoon en uitsteekend; niet minder groot en buitengemeen is hunne spaarzaamheid ten opzigten van het wasch en den honing. Zo spaarzaam als zy reeds waren in den kunstigen grondäanleg en opbouw hunner cellen, betreklyk de ruimte en de bouwstoffen, zo dat de grootste Meetkunstenaar en het schranderst vernuft het niet spaarzaamer, naauwkeuriger en te gelyk overéénkomstiger het oogmerk zou kunnen inrigten, zo spaarzaam gebruiken zy ook het overige wasch: zy laaten 'er niets van verloren gaan, en gebruiken hars, overal waar zy het wasch ontbeeren kunnen."

„ By den grootsten overvloed en voorraad van honing, gebruikt een Bye echter nooit meer dan zy tot haar nooddruft behoeft, en schaffen de Byen zelfs, volgens hun œconomisch stelzel, zonder de minste toegeeflykheid, alle de mannetjes af, die

die hen, in den Winter, tot last verſtrekken; verſchoonende in dit geval de onmondigen niet, die zy voorheen, met de grootſte tederheid, hebben opgekweekt. Hunne liefde en trouw omtrent hunne Koningin en Moeder is groot en inneemend, en komt even zo wel in hun vernuftig plan van zelfsonderhoud, als van hunne onderlinge eendragt, wederzydſche verdeediging en hulpbetoon."

„ Behalven de hulp, die zy allen, op den eerſten wenk, ten algemeenen besten, geneigd zyn te betoonen, reinigt de eene Bye altoos de andere; kamt alle de ligchaamshairen, *ten einde het ſtof* en wat 'er verder niet behoort, van af te neemen. Zy deelen elkander den honing met de tong mede. Zy verdeedigen elkander op het allermoedigſte, en in dat geval, ſtaat één voor allen, en allen voor één. De zugt voor de reinheid en zindelykheid hunner wooningen is zonder wedergaê.

„ Wat hunne onderlinge natuurlyke ſpraak betreft; duizend waarnemingen bewyzen, en het zintuig van hun gehoor geeft 'er blyk van, dat zy zekere natuurlyke, eenvormige tekenen hebben, waardoor zy hunne driften, behoeften, enz. aan elkander kunnen te kennen geeven. Men lette ſlegts op de vreugdebetooning eener Bye, die zy, door de lugtige ſchuddende beweeging haarer vleugels, en door het geeven van een zeker ééntoonig geluid, aan den dag legt, wanneer zy voor de eerſtemaal aan een vat met honing komt, of wanneer zy eenige andere voor haar aangenaame ontdekking doet, en hoe zy daardoor weet te bewerken, dat 'er daadlyk nog anderen met haar medeſnellen naar den ontdekten buit; hoe ſchielyk 'er dan ook een geheele drom Byen byëenverzamelt, ten einde gemeenſchaplyk te werk te gaan! Men lette op dat gramſtoorig gebrom, waarmede zy om de ooren ſnorren van den nieuwsgierigen Kyker, door wien zy zich beleedigd achten! hoe zy 'er

hun-

hunne medebyen kennis van geeven; ze weeten tot zich te roepen, en in gelyke wraakzucht te ontvlammen! en hoe zy aldus gebruik maken van zinswerktuigen, die even daardoor blyken geschikt en bestemd te zyn, tot onderlinge kennisgeeving van onderscheiden zoort van zaaken."

„ De Byen begraaven hunne dooden, of liever werpen ze buiten de korf, op zodanige tydstippen, als ongeschikt zyn, om voor hen in 't veld te arbeiden, by voorbeeld, wanneer het weder wel warm is, doch als het regent, enz. Drie of vier Byen neemen dan een dooden op, en sleepen hem naar buiten; straks komt 'er eene andere Bye, die het lyk met de voorpooten opvat en 'er mede van daar vliegt: Valt dit lyk echter de Bye te zwaar, dan komt eene andere haar te hulp; de eene grypt het by den kop, de andere by het agterlyf; vliegen 'er dus beiden mede voort, en laaten het tien of vyftien schreeden van den korf vallen."

„ Zo dra echter het weder opheldert, en de Zon begint te schynen, laaten zy alles staan en liggen; vliegen naar buiten ter verrigting van noodzaaklyker arbeid, en spaaren de rest tot een volgende geleegenheid. Is dit begraafniswerk evenwel noodzaaklyk, dan sleepen zy, by den nagt, alles uit de korf, wat hen hinderlyk en nadeelig is."

„ Eene zonderlinge en veelwaardige eigenschap der Byen is ook deeze, dat zy in buitengewoon heete en buitengewoon koude landen leeven kunnen, en in beiden van voortreflyke nuttigheid zyn; dat men niet gemaklyk van andere Insekten kan zeggen. Ten deezen opzigten hebben zy iets gemeens met de Europeaanen, wier gestel een gematigd lugtgestel vordert, en die, met dat al, onder een zeer heeten, en ook onder een zeer kouden hemelstreek leeven kunnen, dat geen plaats heeft ten opzigten van de Mooren of de Groenlanders."

In

In dezen bevallig vloeijende en duidlyk verstaanbaren styl is dit geheele Stukjen opgesteld, en moet derhalven aan den Liefhebberen der Byenteelt en aan elken Lezer, die in de Natuurlyke Geschiedenis de wonderen van den Schepper met opmerking begeert gade te slaan, aangenaam wezen.

VI. HOOFDSTUK.

GEDICHTEN *van* W. E. DE PERPONCHER, *III Deel. Bevattende Palemon. Duin-Gedicht Te* Utrecht, *by de Wed.* J. van Schoonhoven, 1802. 189 *Bladz. gr. Octavo.*

Dit III Deel der gedichten van den kundigen en ten besten zyner Landgenoten werkzamen DE PERPONCHER, bevat onder den Titel van PALEMON, *Duingedicht* in drie zangen alles in zich, wat tot het beplanten en beveiligen der Zeeduinen tegen het verstuiven, tot het vruchtbaar maken van dezelven, het bemesten, het afzanden enz. betrekking heeft, ten einde van deze schraale zandheuvelen alle voordeelen niet alleen tot beveiliging tegen het geweld der zeebaren, maar ook voordeel en vruchten te genieten. Een onderwerp, waarop men thans by uitnemendheid bedacht is, en het welk in de daad, op allerleië wyze, verdient aangemoedigd te worden, ook door de bevalligheden der Dichtkunst. In bygevoegde aanteekeningen achter de zangen gedrukt, ontvouwt de Dichter breedvoeriger het eene en ander, het welk opheldering behoefde. Inzonderheid wyst hy

hy naauwkeurig aan, welke zaken men al tot bemesting der schraale Zandduinen gebruiken kan, en met de minste kosten.

De Zangen zyn vervat in rymloze vysvoetige verzen, in welke de rust, dan eens achter de tweede, dan achter de derde Lettergreep valt, het welk eene aangename verscheidenheid voor het gehoor voortbrengt. De zangen zyn verders beeldryk, vol fraaië overdragten, en gelykenissen, en verlevendigd door tusschen in gevlochtene beschryvingen. Hoe fraai en uitvoerig is by voorbeeld, de beschryving eener Haazejagt *Eersten zang*, Bladz. 34. Hoe teder en vol gevoel de beschryving van de dood eener maagd, uit verdriet over eene ontrouwe liefde. *Tweede zang*, Bladz. 60. Deze kunnen wy ons niet onthouden hier te plaatzen.

De Zon doorstraalt de lugt, met warmer gloed,
Nu biedt ons de bosschaadje een digter lommer.
Een' kleine vlakte ontvangt het slinger pad;
Zy draagt een grafnaald, met het beeld der droefheid
Daar by gezeeten, in een rouwgewaad.
Een' lamp, wier korts gebluschte vlam nog rook stort,
Hangt midden op de naald en hooger zweeft
Een vlinder, die, met uitgespreide wieken,
Zyn vlugt ten hemel richt; het zinnebeeld
Des doods, nu, door de onsterflykheid, vervangen.
'k Staar, spraakloos vraagend, mynen gryzaard aan.
De traanen dryven, in d'eerwaardige oogen,
Terwyl hy zugtend my ten antwoord geeft:

Gy ziet de rustplaats myner oudste dogter,
Zy minde Erast, wiens ouders, reeds te ryk,
Juist daarom niets dan nieuwen schat begeerden.

Een

Een handel was hun 't huwlyk, waar m'elkaar
Slegts koopen moet, ten wederzydsche pryze
Geheel bereekend, als 't een koopman past.
Onzinnig hy, die deugd, verstand en schoonheid
Zoekt, by een' vrouw, en niet het lieve goud;
Het goud, dat alles koopt, vergoedt en opweegt,
De toverroê, daar 't all' op vliegt en zwaaït!—
De zoon gaf eindlyk toe; Hy trouwde schatten,
En meer niets. Dit is wysheid, in hun oog! —
Myn dogter, nu ontroostbaar, viel aan 't kwynen;
De lieve blos verdween, van haare wang;
Het oog, half uitgebluscht en neerwaards staarend,
Zwom, dof van glans, in d'opgekoomen traan.
Zy klaagde niet. Haar lyden bleef inwendig,
Maar knaagde 't hart ook des te dieper in.
'k Vertrooste haar vergeefs, en riep te hulpe
Zyne onstandvastigheid, gebrek aan trouw,——
'k Beminde hem! *was steeds haar eenigst antwoord,*
En ach! met welk een' stem, sprak zy dit woord?
Het drong zoo diep in 't hart! 'k Zeeg by haar neder
En zat zoo spraakloos, by myn arme kind,
Als aan haar graf dit beeld. Myn traanen stroomden,
En mengden zig, met haaren traanen vloed.
Dan dwong zy 't bleek gelaat een' glimlach af,
En deed of zy vertroost waar', doch 't genoegen
Kon niet meer straalen, uit haar traanend oog.
Haar kragt bezweek. Ik zag haar einde naad'ren.
Een' wreede teering-koorts verslond haar jeugd.
Geen arts wist raad. De leevens bron, vergiftigd,
Stelde alle kunst en alle hulp te leur. —
Daar d'aard verdween, verhief zich 't hart ten hemel;
Zy zogt haar troost, waar troost te vinden is.
Zy sterf gerust, gelaaten, hem vergeevend;
Haar laatst gebed was nog, voor zyn geluk! —
Ik sloot haar oog! — Hier vloeijen s Gryzaards traanen,

Daar,

Daar, nevens hem, myn hart zyn' tol betaalt.—
Ach! zegt hy, teêr gevoel is wel een zeegen,
Maar dikwils ook de bron van zoo veel druk!
Het worstel-perk is hier; de zaligheden
Zyn ons gespaard, voor 's Hemels hoog gewest,
Hier maakt het ons te week, voor onzen toestand.
Gy ziet het aan myn kind! Haar teed're ziel
Was magteloos den zwaaren stryd te voeren;
En zy bezweek! — Doch nu geniet zy 't loon!
Dit denkbeeld kan alleen myn leed verzagten.—
Hy plukt een' roos en legt die, op de zerk;
Zoo bloeit zy nu! En zal niet meer verwelken! —
Dit zegt hy, en hy beurt het hoofd weêr op.
Ik volg, in stil gepeins, daar hy zyn' schreeden,
Door 't koel, beschaduwd oord, naar d'akker,
wendt.

Overfraai vinden wy ook de tegenstelling van den mensch, die in zich zelven eindigt, en den mensch, die God vreest. *Tweede zang*, Bladz. 77.

„*Wanneer de mensch zyn eigen leidsman blyft,*
Zyn raadsman steeds, zyn opperste gebieder,
Dan wordt het zelf *alleen zyn heil, zyn God.*
Daar 't all' voor zwigt, waar aan het all' ten offer
Gebragt wordt, mede-mensch en maatschappy,
En vaderland en kroost; niets blyft 'er veilig;
Hy zelf is 't hoofd-doel, hy het middenpunt;
Niets is te dierbaar, niets blyft ongeschonden,
Noch regt; noch wet, noch welzyn van 't gemeen;
't Heelal vergaa, mag zyn belang maar gelden!
Geen middel, als het doel treft, schrikt hem af,
Geen prys, kan hy 'er slechts zyn wensch voor kopen.
Voor hem is niets dan slechts het eigen zelf;
Hier in begint, bestaat, en eindigt alles.

———

Maar vreest hy God, dan kent hy zig, als 't werk

Der hoogste wysheid; slegts een deel der schepping.
Dan wordt de wet zyn regelmaat. Dan staat
Zyn heil, in 't naauwst verband, met and'rer welzyn,
En zyn belang, met dat van 't gansch Heelal.
Het eigenzelf verdwynt. Een eed'ler dryfveer
Bezield zyn doen; hy zoekt het heil van elk.
De banden, vastgelegd door zynen Schepper,
Eerbiedigt hy. Zyn mede-mensch, zyn kroost,
Zyn land, de maatschappy, 't is all' beveiligd;
Hy offert wel zich zelv', nooit and'ren, op.
Hy is niet meer zyn ALL; *zyn* ALL *ligt hooger.*
Hy komt, van God; hy keert tot Hem ook weer;
Hy wagt, van God, vergeeving, loon en vreede;
Hy vind, in God, zyn lust en zaligheid.
God is hem 't middenpunt, de bron van alles,
Het doel, de band, die alles saâm verbindt;
't Heelal, hy zelf het eigendom des Scheppers;
't Begint, 't bestaat, het eindigt all', in God.
God is nu de Oppermagt. Die moet regeeren;
Wy doen en willen slegts, het geen Hy wil.
Geen deel van 't groot geheel kan ooit beschikken,
Of 't raakt, verward, in eindeloozen stryd. —

Verzaak u zelven dus; versmoor, verpletter
All, wat zich, tegen God, verheft. Hoor niets,
Hoe schoon de glimp ook schynen moog. Wy immers
Zyn enkel duisternis, Hy 't eeuwig licht!
Wat dwaalen wy dan op dien doffen fakkel
Van ons verstand; geschikt, voor 't aardsche werk,
Maar niet voor hooger? Dit eischt held'rer glansen;
Daar zien wy niets, dan by een' hoog're Zon;
Ook deeze ging ons op; haar straalen blinken,
In 't woord van God, en stroomen warmte en licht.
Dit zy de gids en fakkel, op de reize;
Dit zy de poolster, die haar' loop bestuurt.

Nooit

Nooit sprak die stem, tot ons; BEGRYP, DOORGROND MY! (*)
Zy zegt, GELOOF IN GOD, BERUST EN LEEF!
Zoo licht zy ons, door d'aardsche woestenyen;
Zoo brengt zy ons, in 't hemelsch vaderland!"

Doch wy kunnen alle de fraaië plaatzen niet overneemen, de Lezer moet het werk zelf lezen, het zal hem nut en vermaak aanbrengen. Alleen nog één Tooneeltjen uit den III Zang. Bladz. 108.

Na 't middagmaal, bezoeken wy den hof,
Waar vrugtboom, graente en schitterend gebloemte,
Met wys beleid, door een gemengeld, staan;
De schoonheid ciert, waar 't nut haar plaats wil geeven.
't Staat alles wel bezorgd, belooft en tiert,
En schynt het herfst-geschenk, met vreugd, te spellen.
Doch, daar het pad ons, langs een boschje, vaert,
Ziet Lamon zyne kind'ren iev'rig beezig;
Zy loeren, duiken weg, elk houdt zich stil,
Het greetig oog op 't zelfde punt gevestigd.
Dit wekt onze aandagt; Lamon treedt naby
En vraagt hun zagt: , wat zoekt gy myne lieven?" —
,, Och vader!" zegt zyn zoontje, ,, daar 's een nest,

,, Daar

(*) Uit te veel doorgronden, uitleggen, beoordeelen, beslissen, vloeijen 's menschen ergste afdwalingen voord, wel byzonder, wanneer 'er twistgeding bykomt. De mensch behoorde zich niet te wagen aan het doorzoeken, peilen en ter toets brengen van wegen, die hem te hoog zyn. Het pad, dat hy gaan moet, is hem duidelyk genoeg aangewezen; dit bewandele hy, in ootmoedige gehoorzaamheid, gelaatene berusting, geloovig vertrouwen, en laate de uitkomst over aan de Opperste Volmaaktheid, die alles rigtig maaken zal op haaren tyd.

„ *Daar wilden wy de vogeltjes uit vangen."* —
De vader schudt het hoofd, zegt; jongen-lief!
, *Dien toeleg zoudt gy beeter laaten vaaren;*
, *Gy zyt graag vry, laat and'ren dan ook vry.'*
„ *Ja vader! — maar — — 't zyn immers tog geen menschen!"* —
, *Dit doet hier niets, zy hebben tog gevoel.*
, *Zie d'oude slechts, hoe die nu piept en siddert,*
, *Op 't gindsche takje! zie, hoe 't wiekje hangt,*
, *In bange vrees; — zy smeekt u, om haar' jongen!* —

EEN ZUSJE. „ *Ach! vader heeft gelyk! Ik help u niet:* —'

HET ZOONTJE. „ *Neen! 'k wil het ook niet meer! Och lieve vogel,*
„ *Och piep niet zoo! Keer maar gerust te rug;*
„ *Wy laaten 't nestje stil! — Ik zou wel weenen*
„ *Daar 't diertje treurt! — Maar 't komt niet!"*

LAMON. , *Ga slegts heen,*
, *En zie of 't komen zal'! Nu gaan zy schuilen,*
In 't digte groen; ras vliegt de vogel toe.
En hoor nu 't bly gekweel! — 't getjilp der jongen!
't Is alles vreugd! — „Neen!" zegt de kleine knaap,
, *'k Wil van myn leeven meer geen nestjes stooren!* —

LAMON. , *Nu zegt ge wel; en 't eerste voorjaar brengt*
, *U 't loon, wanneer 't hun bly gezang komt wekken.*
, *Denk dan; ik liet hen vry! Wat zyn zy nu*
, *Gelukkig en verblyd! — ô kind! dan klinken*
, *Hun toonen u zoo lieflyk zagt in 't oor!*
, *Dan zwelt uw hart van vreugde, om hunne vreugde'!* —
„ *Ach vader!" zegt de knaap, „ wat ben ik bly,*
„ *Dat gy by tyds nog kwaamt en 't hebt verhinderd*
„ *Het was ook slegt!"* — *Zyn vader neemt hem op,*
En drukt hem, teegen 't hart, en kust, van de oogen,
't Verteed'rend traantje van berouw en vreugd' —

„ Nu

„ *Nu"* zegt het meisje, daar het vrolyk huppelt,
„ *Nu lieve vogeltjes! aanstaande May*
„ *Dan zingt ge ons voor, als wy van vreugde dansſen;*
„ *En nimmer neemen we u uw' jongen af!*
„ *Bestond het iemand ooit, — 'k zau hem zoo smeeken,*
„ *Zoo weenen, om uw leed! — Hy liet het wis:"*
„ *Ik," roept de knaap, „ 'k zou liever, met hem, vegten,*
„ *Dan 't toe te staan!" ' Braaf kinders!' zegt myn vriend,*
„ *Ik prys dien yver, elk gebruik zyn waapen!*

Heeft zulke goede waar den veilkrans nodig?

VII. HOOFDSTUK.

GRONDBEGINSELEN van de OPVOEDING en het ONDERWYS voor Ouders, Leermeesters en Opvoeders, door AUG. HERM. NIEMEYER, *Consistoriaal-Raad, Professor der Theologie en Opziener over het Koninglyk Pædogogium te* Halle. *Uit het Hoogduitsch vertaald door* JOSUE TEISSEDRE L'ANGE, *Predikant by de Walsche Gemeente te* Haarlem. *Tweede Stuk. Te* Haarlem *by* F. Bohn 186 *Bladz. groot Octavo.*

Daar wy reeds in dit ons Maandwerk, by de Uitgave van het Iste Stuk dezes voortreflyken Werks, van het zelve verslag gedaan, en het zelve naar

waarde hebben aangeprezen (*) zullen wy, daar het zelve thans in 4 Stukken voltooid het licht ziet, van het tweede, en in onze volgenden van het derde en vierde Stuk spreken, ten einde dit Werk aan onze Lezeren meer bekend te maken, en hen door het mededeelen van deszelfs inhoud op te wekken, om het recht te gebruiken, en 'er dat voordeel mede te doen, het welk ieder Ouder en Onderwyzer uit het zelve trekken kan.

Handelde de geleerde Schryver in het Eerste Deel zyns Werks, in het Eerste Stuk der Nederl. Uitgave, volgens de verschikking door den kundigen Vertaler in de orde der onderscheidene deelen gemaakt, *Over de Opvoeding of Vorming van Ligchaam en Ziel*; in dit tweede Stuk, het welk wy thans voor ons hebben liggen, handelt het Tweede Deel, *over de vorming des verstands of het Onderwys*, in twee Boeken, waarvan het eerste Boek *algemeene Grondbeginzelen* van het *aanvanglyk Onderwys* bevat, gelyk het *Tweede*, *Byzondere Regels*, *voor de afzonderlyke Voorwerpen van het aanvanglyk onderwys*, zynde dit *Tweede Boek* verdeeld in de volgende *Hoofdstukken*: Eerste Hoofdstuk: *over het eerste opwekken der Opmerkzaamheid en des nadenkens door onderwys.* Tweede Hoofdstuk: *over het lezen*, *schryven*, *en tekenen.* Derde Hoofdstuk: *over het Onderwys der Nederduitsche sprake en de vorming van den styl.* Vierde Hoofdstuk: *Over het Onderwys in de Reken- Meet- en Natuurkunde.* Vyfde Hoofdstuk: *Van het Onderwys in de Aardryks- en Geschiedkunde.* Zesde Hoofdstuk: *Over de Natuurlyke Historien*, *de Menschkunde*, *en de eerste beginzelen der Wysbegeerte.* Zevende Hoofdstuk: *over het onderwys in de vreemde talen.* Agtste Hoofdstuk: *Over de vorming van* den

(*) Zie *Boekzaal* enz. *April* 1800 Bladz. 361.

den smaak door schoone Wetenschappen en Konsten. Negende Hoofdstuk: *Onderwys in de Zedekunde en Godsdienst.*

Ten einde den Lezer eene proeve van de wyze van behandeling dezer onderwerpen te geven, diene het volgende uit het IX. Hoofdstuk: *over het Onderricht in de Zedekunde en den Godsdienst.*

§. 212.

Belangrykheid van het onderwys.

„Van de inrichting van het eerste onderricht in den Godsdienst hangt het zeer dikwerf af, of in het vervolg ware hoogachting jegens den Godsdienst zelven het hart bezielen, dan of het denzelven welligt als de onvruchtbaarste en ontbeerlykste aller bezigheden van den geest beschouwen zal. De bron van onverschilligheid omtrent denzelven is wel niet alleen, maar toch in ontelbaare gevallen, in de ongelukkige leerwyzen te zoeken, waarnaar de Godsdienst in scholen of by de huislyke opvoeding onderwezen wordt. Wat aan het weetgierig verstand gene bevrediging geeft, wat het hart niet verwarmt; wat somwylen tot last wordt en door verveling den geest verdooft, dat kan aan het kind zoo weinig als aan den jongeling beminnenswaardig voorkomen. En dat is echter het geval by zo velé heerschende leerwyzen opzichtelyk den Godsdienst. Maar moet men zich daarover verwonderen, zo lang als men de ongeoefendste en ruuwste menschen, die tot niets anders deugen, nog altyd bekwaam genoeg rekent, om kinderen den Godsdienst of de Christelyke leer in te gieten of in te stampen.

§. 213.

Trapswyze voortgang des onderrichts.

Eerste Cursus.

„Over de groudregelen der Zedelyke en Gods-

 dien-

dienstige vorming, die ook hier moeten worden toegepast, is boven (§ 68—75) uitvoerig genoeg gehandeld. Hier wordt nu alleen nog maar van het eigenlyk *onderwys* gesproken. Daar by komt alles op twee hoofdzaken aan — de keuze der stoffe, en de gepaste leerwyze. De eerste wordt wederom door de jaaren en de bestemming der leerlingen bepaald. De verscheidenheid daar in maakt meerdere Cursus noodzaaklyk, van welke de eerste zich tot de eigenlyke kinderlyke jaaren, tot in het negende of tiende; de tweede op den volgenden leeftyd, tot in het vyftiende, de derde tot den ryper ouderdom bepaalt, voor zo verre althans iets dergelyks, by de ongelykheid der vermogens, zich naar de jaaren bepaalen laat. By eene goede opvoeding moeten de kinderen door het vroegtydig opwekken van het zedelyk en godsdienstig gevoel, tot den eersten Cursus reeds voorbereid zyn. Het onderwys zelf kan zich slechts ten oogmerk voorstellen, het gevoel tot denkbeelden terug te brengen, en deze denkbeelden duidelyk, overeenkomstig met de waarheid en werkzaamheid te maken, en zo ook alles te verhoeden, wat hun die goede hoedanigheden ontnemen zou kunnen. Hy moet zyne kwekelingen van Zedekundige tot Godsdienstige beschouwingen overbrengen; maar alles wat naar den geleerden vorm gelykt, zou aan de bevordering van dat oogmerk slechts hinderlyk zyn."

„*Aanm.* Beschouwingen van zich zelf en van de natuur —— Natuurkundige Godgeleerdheid — Zedekundige voorbeelden — ook het volmaaktste van allen in den persoon van Jesus Christus — aanleiding tot het betrachten der gemakkelyke pligten — dit zyn de bouwstoffen voor dezen Cursus.

§ 214.

§ 214.

Tweede Curſus van het Godsdienſtig onderwys.

„ Hoe zeer ook by den *tweeden Curſus*, een ſtrenge ſamenhang der onderwerpen, even min als by den eerſten een volſtrekt vereischte is, zo kan de onderwyzer zich echter ten minſten een plan maken, of ook een gepast en wel ingericht leerboek volgen, waar in het gewigtigſte van het geen wy, naar de leer van den Godsdienst, te *geloven*, en naar zyne wet te *doen* hebben, in een helder licht en eene juiſte orde wordt voorgeſteld. Al wat niet algemeen verſtaanbaar en tevens *praktisch*, dat is van invloed op den wil is, wordt daar by weggelaten. Alle uitdrukkingen, die uit de taal der ſchool ontſtaan zyn, of betrekking op byzondere meningen van partyen hebben, worden daar by veranderd, of, wanneer zy onvermydelyk zyn, kortelyk en verſtaanbaar, zonder eenigen geleerden omhaal verklaard. Daar op kan ten ſlotte volgen een ſummierlyk overzicht der geſchiedenis van den Godsdienst, die tevens natuurlyke aanleiding geeft, om tot de bronnen der onderſcheidene Godgeleerde begrippen en partyen te komen.

§ 215.

Derde Curſus.

„ Als 'er, dat echter in de huislyke opvoeding wel zelden het geval zyn zal, nog een derde Curſus by zal komen, zo kan 'er zeker iets meer ſyſtematieks in de voordragt der Zeden- zo wel als der Godsdienst-leer, plaats grypen. Ook zullen hier fynere naſporingen, 't zy leerſtukken, 't zy pligten betreffende, behoorlyk plaats kunnen vinden; terwyl hier tevens ook twyffelingen en tegenwerpingen onderzocht; hiſtoriſche berichten aangaande de vorming van het een of ander leerſtuk

opgegeven, en daar by het gewigtigste uit de Kerkelyke Geschiedenis, en het lezen van theoretische schriften over deze onderwerpen gevoegd worden kan. Doch dit alles veronderstelt reeds zeer beschaafde leerlingen, die voor eene gebondene redenering vatbaar zyn, van welk geslacht zy dan ook wezen mogen: gelyk men 'er ook sommige, hoewel niet dikwerf, in byzondere huizen aantreft. Op scholen moet men ze in de hogere Classen verwachten.

§ 216.

Verstandige Leerwyze van het Godsdienstig onderricht.

„ Zo onderscheiden de heerschende denkbeelden ook zyn mogen, welke men zich van den Godsdienst in 't algemeen, en van den stelligen of Christelyken in 't byzonder vormt, zo is het toch hier de plaats niet om te onderzoeken, welke die genen zy die het meest met de waarheid overeenkomen, en door den onderwyzer der jeugd alzoo ook gevolgd moeten worden. Slechts in zo ver, als daar by eene verstandige leerwyze in aanmerking komt, moeten de volgende aanmerkingen niet over het hoofd gezien worden. 1.) Niettegenstaande de grootste verscheidenheid van denkbeelden in het Godsdienstige, zyn toch alle godsdienstige menschen, zelfs die, welke alleen maar enen natuurlyken Godsdienst aannemen, het over de grondwaarheden van allen Godsdienst, het bestaan van een Opperwezen, eener Voorzienigheid, het voortdurend aanwezen der Ziel, de noodzakelykheid der deugd, om Gode welbehagelyk en gelukkig te wezen, eens; gelyk de Christenen van alle partyen, het even eens over zekere leerstukken des Christendoms, in tegenstelling van het Joden- en Heidendom, als b. v. over de voortref-

felykheid van het Character, het voorbeeld, en de Zedeleer van JESUS, eens zyn. Alle deze leerstukken hangen intusschen met den werkdadigen Godsdienst juist het allernaauwste te samen, en geen onderwyzer, die daar over behoorlyk nagedacht, en geleerd heeft ze van allerlei beschouwende wyzen van voorstellen aftescheiden, kan ooit by de voordragt daar van zich enigzins verlegen vinden. 2.) Wat voorts de byzondere leerstelsels van afzonderlyke Godsdienstige Genootschappen aangaat, zo zyn de stellingen, welke daar toe behoren, of enkel *speculatief*; en in dit geval liggen zy buiten de grenzen van het onderwys der jeugd, en zouden enkel by den laatsten Cursus in allen gevalle slechts historisch aangevoerd moeten worden; of ze zyn *praktisch*, kunnen op het gemene leven toegepast worden, en zyn van gewigt voor de deugd en de rust des gemoeds. In dit geval zal de *praktische zyde* gene zwarigheid hebben voor den genen, die slechts, of zelf behoorlyk daar over nagedacht, of in plaats van het een of ander ouder- of nieuwer wets systema blindelings te volgen, tot eigene kennis en overtuiging gekomen is. Zulk een zal ook 3) het minst zich 'er mede bezwaard vinden, om wanneer somtyds de uitdrukkelyke begeerte der ouderen is, zo weinig mogelyk van het Kerkelyk Leerstelsel af te gaan, en zelfs in enen, op zich zelf zeer ongeschikten, Catechismus of Leerboek, wanneer zulk een hem opgedwongen wordt, juist dat geen nuttig te gebruiken, waar over niet getwist wordt; overal het hart deel te doen nemen aan het geen geleerd wordt, en door gedurige herhaling van zekere zuiver-zedekundige grondbeginselen, allen misbruik, dat bygeloof en dweepzucht van sommige kwalyk begrepene stellingen maken, gelyk ook al het aanstotelyke, dat de gezonde Rede in zekere misvormde *leertropen* (wyze van voorstelling

ling der leerstukken) zou kunnen vinden, te verhoeden.

§ 217.

Leerwyze des onderrichts.

„ Wat de leerwyze zelve betreft, zo zal men verondersteld zynde, dat de algemeene wetten van alle goede leerwys (§ 140—146.) die hier byzonder moeten worden toegepast, wel in acht genomen worden,) 1. hoe jonger de leerlingen zyn, des te meer daar op te denken hebben, dat men hun in het onderwerp, dat verhandeld wordt, belang leert stellen, én dus al wat alleen het geheugen met onverstaanbare *formulen* opvullen zou, afzondere, overal op duidelyke voorstellingen der zaken aandringe; en tevens alle middelen aanwende, waar door zuiver gevoel voor het zedelyk goede, en voor Godsdienstige waarheden opgewekt worden kan. Daarom moest men ook 2. het onderwys in den Godsdienst eene zekere plegtigheid byzetten, het zelve op zulk eene tyd geven, dat alle vermogens der ziel ontwaakt en helder zyn, met eene verheffing des harten door *gezang*, of een kort hartelyk gebed, of het voorlezen van een uitgezocht lied beginnen, alle verstrooiïng en ligtzinnigheid dubbel hoog opnemen, maar ook tevens het onderricht niet te lang uitrekken. 3. In ieder leeruur moet men 'er zich op toeleggen, om ten minsten een hoofd-denkbeeld, een dogmatiek of zedekundig leerstuk tot den hoogstmogelyken trap van duidelykheid en klaarheid te brengen, niet velerlei dingen op eens, maar één ding te gelyk ter deeg goed te leren, en zich bestendig door een *Katechetisch-Sokratisch* gesprek te overtuigen, dat het wel begrepen is. Als 'er eene geschiedenis ten grondslag van het geen men onderwyzen wil, is gelegd geworden, dan moet men niet alles zeg-

zeggen, wat daar over te zeggen valt, maar zich tot een paar denkbeelden bepalen, en dezen in een helder daglicht plaatsen. 4. Twyfelingen omtrent deze of gene leerftelling moet men even min opwekken, en daar door al vroeg de jonge gemoederen tot twyflary vervoeren, als met euvelmoed afwyzen; men moet ze veel eer met zachtmoedigheid beantwoorden, maar vooral den grootften ernst en eerbied by gefprekken over den Godsdienst aanbeveelen, in welke iemand *wenscht*, dat de Godsdienst waar en godlyk zy.

§ 218.

Vervolg.

Verftandig gebruik van den Bybel.

„ Inzonderheid is 5. 'er zeer veel wysheid by het gebruik van den Bybel nodig, en als men by het onderwys in den Godsdienst niet van alle erkende beginfelen eener verftandige leerwyze wil afwyken, zo is het byna noodzakelyk, dat men dien flechts by wyze van uittrekfel der Jeugd in handen geve: wyl een groot deel van den inhoud daar van voor kinderen ten eenenmale onverftaanbaar, een ander zeer ligt misbruikt en aanftotelyk worden kan. Voor het overige moet men de grootfte achting opwekken en aanbevelen voor een Boek, waar door de Goddelyke Voorzienigheid zulke gewigtige oogmerken bereikt heeft, en dat eenen fchat van de heilzaamfte levensregelen en zaligmakende waarheden behelst. Ten einde ook deze achting in die jaaren niet lyde, dat men jonge lieden, de geheele verzameling van deze in haaren inhoud zo onderfcheidene fchriften in handen geeft, is het van zeer veel gewigt, dat men tydig een juist denkbeeld geve van den oorfprong dier fchriften, van den tyd, waarin ze gefchreven zyn, van haar eer-

eerste bestemming en den geest, die 'er in heerscht, het geen tevens het beste en eenige middel is, om allen aanstoot, dien kwaadwilligheid of onwetenheid daar aan genomen heeft, tegen te gaan.

§ 219.

Eigen bezigheden by het onderwys in den Godsdienst.

„ Het onderwys in den Godsdienst laat ook zekere eigene bezigheden toe. Daar toe behoren, by kinderen, het van buiten leren van uitgezochte eerst verklaarde, korte Bybelsche en andere Zedekundige of Godsdienstige spreuken, en stichtelyke gedichten, vooral liederen. 1. Het is uitnemend veel waard, wanneer inzonderheid de zulken, die naderhand weinig meer van den Godsdienst hooren en lezen zullen, eenen schat daar van in hun geheugen verzamelen.— Van meer gevorderde jongelingen kan men ook schriftelyke herhalingen vorderen, zo dat men hun in den beginne ten dien einde vragen *dicteert*, die op het te vooren gegeeven onderricht betrekking hebben — hen verder opstellen over het geen voorgedragen is geworden, of uittreksels uit daartoe uitgezochte boeken, vervaardigen laat. Zouden onderwerpen van zo veel aanbelang ook niet verdienen, dat men den jeugdigen geest daar mede oefende en bezig hield?

VIII. HOOFD.

VIII. HOOFDSTUK.

TAFEREELEN uit het MENSCHELYK LEVEN. Uit onderscheiden Schryvers byeen verzameld, door A. BRUGGEMANS. *Te* Dordrecht, *by* E Bonte, 1801. 180 *Bladz. gr. Octavo.*

Zes geschiedverhalen, als waare geschiedenissen opgegeven, en uit het Hoogduitsch en Fransch vertaald, door den Heere A. BRUGGEMANS, maken den inhoud van dit Boekje uit; zy zyn deze *Geluk uit Ongeluk. San Pedro en Vanina. De Verschyning. Blanca Capello. Krankzinnigheid uit Berouw. De Moedermoorder door Toeval.*

De Vertaler verdient, wat zyne nette en vloeijende vertaling betreft, allen lof, en daar zyne bedoeling by de uitgave dezer verzameling is, den lezeren dat geene te verschaffen, wat eene afwisselende *lecture* hen geven kan, naamlyk—*onderhouding*, kan deze bedoeling door hem zeer wel bereikt worden. *Aangename* onderhouding zouden wy echter niet durven verzekeren, om dat de verhalen zoo veel yslykheden, zoo veel dat schrik en afgryzen verwekt, behelzen, moord, zelfsmoord, verraad, dat iemand, na ze gelezen te hebben, moet uitroepen: Welke monsters vindt men onder de menschen! Doch, de smaak is verschillende. Wanneer de Verzamelaar en Vertaaler, door het gunstig onthaal aangemoedigd zynde, dit Werkjen verder mogt voortzetten, zouden wy voor ons voorbeelden van deugd, van beloonde deugd, en dus

dus verhalen van aangenamer en bevalliger inhoud wenschen.

Wy geven, tot eene proeve, het verhaal tot opschrift hebbende: SAN PEDRO *en* VANINA; omdat het het kortste is.

„SAN PEDRO was in *Corsica* gebooren; zyn Vaderland was in de magt der Genueesen, en dezen waren deszelfs tirannen. Aanhoudende verdeeldheden verscheurden *Corsica*. De inboorlingen zoogen met de melk den haat in tegen de Genueesen. SAN PEDRO, soldaat gebooren, en zonder middelen, zwoer reeds in zyne kindsheid, zyn Vaderland te bevryden, en droeg, zoo dra zyne kragten het hem veroorloofden, de wapenen tegen de Genueesen; zyn moed en zyn haat werden gevaarlyk voor zyne vyanden. Weldra had de Republiek in hem de dapperheid van den Krygsman en de kunde van den Generaal te duchten. Weldra maakten zyne krygsverrichtingen hem vermaard. — De vrouwen waren in dien tyd gevoelig voor dappere daaden, en booden gaarne haare hand aan den gelukkigen krygsman."

„VANINA ORNANO, eene ryke erfgenaame en dochter van den Onderkoning van *Corsica*, beminde SAN PEDRO. — „Dappere SAN PEDRO!" schreef zy hem, „indien gy zoo gevoelig als dapper zyt, moet de prys, dien ik u aanbiede, u vleien. De Republiek heeft den verlosser slechts lauweren aantebieden: wanneer men een hart heeft, gevoelt men, dat lauweren niet genoeg zyn. Myn naam en rang zyn u bekend; ik spreek niet van myne middelen, een held veracht die." — „Ga," zeide zy tot JOSEPHO, haar' bedienden, „zoek den dappersten der dapperen, geef hem dezen brief. Ga; behoef ik hem te noemen? het is SAN PEDRO."

De ontrouwe JOSEPHO bragt den brief niet aan SAN PEDRO, hy ging, integendeel, met denzelven naar eenen Oom van VANINA. Deze Oom,

veröntwaardigd over de laagheid zyner Nicht, bewaarde den brief, en bragt hem zelf aan VANINA terug, — „ Deze brief is niet aan my gericht, en ik geef hem u weder. Ik heb denzelven gelezen, en ik heb gebloosd. Gy, VANINA! gy zoudt een soldaat huuwen?" — „ Wat raakt zyn stand of geboorte, zoo hy de Republiek gewroken heeft, zoo hy dapperer is dan gy allen!"—Maar bedenk den afstand tusschen u en hem." — „ Die is onmeetbaar, myn Oom! alle de meerderheid is aan den kant van hem, die door vernuft zich wist te verheffen boven den laagen stand, tot welken het toeval hem scheen gedoemd te hebben. SAN PEDRO is grooter dan ik; zoo hy my huuwt, vereert hy my." — „ Maar wat zal men daar van zeggen?" — „ Men zal zeggen: Zy kent alle de waarde van een' groot' man." — „ Ik zal deze onwaardige verbindtenis nooit toestaan." — SAN PEDRO zal u daar toe weeten te noodzaaken. JOSEPHO! ik vergeef u de eerste ontrouw; de tweede zal u het leven kosten: stel dezen brief, zoo ontzegeld als hy is, aan SAN PEDRO ter hand."

„ De Krygsheld ontving den brief. Hy kende VANINA, zy was schoon; de aanbieding haarer hand verrukte hem. Hy antwoordde: schoone maagd! uw voorstel bevalt my, ik neem hetzelve aan. Binnen agt dagen ben ik uw echtgenoot; binnen agt dagen denk ik u vuuriger te beminnen, dan ik thans nog doe. Dezen avond ben ik aan uwe voeten. — Uw brief was ontzegeld."

„ Hy verzuimde niet zich des avonds naar het paleis van VANINA te begeven; zy verwagtte hem, versierd met haare prachtigste klederen en rykste kleinodien. SAN PEDRO kwam in zyne gewoone kleding; zyn moed was zyn eenigst sieraad, zyn roem al zyn pracht. „ Ik kom niet," zeide hy, om de taal der minnaars tegen u te voeren, noch die der Grooten, die u hunne hulde

bewyzen. San Pedro heeft niets van dit alles geleerd. Zoon van een' soldaat, en zelf soldaat, verhard door de woelingen van den oorlog, byna altoos op een element levende, dat hem afscheidt van de verkeering met menschen, heeft hy eene geaartheid aangenomen, die niet voegt by de liefde. Doch ziedaar myn hart, ik vertrouw dat gy hetzelve verlangt; San Pedro zal u beminnen; myn roem heeft u het overige gezegd. Ik weet niet of ik ooit miniëverig zal zyn; doch zoo ik dit ten eenigen tyd wierd, zou San Pedro een tyger zyn. Het staat thans aan u, *uzelve te beoordeelen*."

Men kan Vanina niet beter vergelyken, dan by eene weêrlooze Duif, die bezwykt voor den verslindenden Sperwer, en die door haaren zagten blik zyne roofzucht wil vertederen. *Wat vermag de schoonheid niet*! deze romaneske grondstelling bedierf Vanina; zy vleide zich de geäartheid van San Pedro te zullen hervormen: zy bedroog zich; eene ziel van dezen stempel kon niet verzagt worden door de betoveringen der schoonheid."

De Oom van Vanina wilde zich openlyk verzetten tegen dit huwelyk. San Pedro spotte met alle gerechtelyke middelen. Hy begaf zich met den sabel in den vuist naar dezen hoogmoedigen bloedverwant; en zyn huwelyks-contract op de tafel werpende: „Teken," zeide hy, „teken, of gy zyt des doods!" — San Pedro wist zyne zaaken op geene andere wyze ten einde te brengen. Denzelfden avond van zyn huwelyk vernam hy, dat de Genueësche galeiën voor het eiland *Corsica* lagen; hy verliet Vanina, begaf zich naar zyne galei, en vóór zyn vertrek hoorde zyne echtgenoote den eed, dien hy zyne matroosen afnam, van te zullen stryden, en te overwinnen of te sterven; vervolgens begaf hy zich alléén ten stryd tegen allen. De Genueesen werden verjaagd, en

hy

hy keerde zegepraalend in de haven terug. Zyne overwinning werd door openlyke vreugdeblyken gevierd. „VANINA!" zeide hy: „dit vreugdgejuigch is meerder waardig dan het feest, dat ik u na het huwelyksmaal zoude hebben kunnen geven."

„De party der Genueesen in *Corsika* sterker geworden zynde, vreesde SAN PEDRO ten eenigen tyde hun slagtöffer te zyn. Hy verliet dus dit eiland, en stak over naar *Frankryk*. Zyn roem was hem reeds derwaards vooräf gegaan. Het Hof, dat in de toenmaalige omstandigheden mannen nodig had als hy, nam zyne diensten aan. VANINA volgde hem. Ik heb reeds gezegd, dat VANINA schoon was. Men weet, dat onder de regeering van KAREL den IX de zeden zoo bedorven waren, dat het moeilyk was, ongestraft schoon te zyn. VANINA had weldra eene menigte aanbidders. SAN PEDRO bemerkte dit: „Zoo gy uwe pligten vergeet," zeide hy: „Hoor den eed, dien ik doe. Ik zweer, u op het eigen oogenblik te zullen straffen. Zweer my, my alle de geenen te zullen noemen, die, de achting vergeetende, die zy SAN PEDRO schuldig zyn, haare wenschen tot u zouden durven verheffen." — VANINA beloofde alles."

„De Hertog DE GUISE, zoon van een' vermaard' Vader, en zelf ook beroemd, vriend van CATHARINA DE MEDICIS, in de lente zyner jeugd, en aangemoedigd door zyne goede gevolgen, verbeeldde zich, dat de echtgenoote van SAN PEDRO het getal zyner overwinningen zoude vermeerderen. Hy schreef eenen brief aan VANINA. — „Lees," zeide zy tot SAN PEDRO, „wat men my geschreven heeft." — „Schryf hem, dat hy kome, dat gy hem dezen avond verwagt. Ik zal hem ontvangen." — „Bedenk, dat de Hertog DE GUISE magtig is." — „Ik zal hem niet

 doo-

dooden. Hy moet slechts zich zyne vermetelheid kunnen herinneren. Hier aan het hof zyn veele jonge lieden, die, by het opstaan, MARGARETHA DE VALOIS, en zelfs de Koningin moeten verlustigen met het verhaal hunner goede fortuintjes. GUISE zal dat geene niet verhaalen, hetwelk hy dezen nacht met my zal hebben. Ik wil eene geduchte les geven aan deze gantsche jeugd; ik zal met GUISE beginnen."

„ De Hertog DE GUISE, verrukt over de *rendez-vous*, die hy van de schoone VANINA verkregen had, maakte zich gereed tot de zamenkomst, welke dien zelfden avond moest plaats hebben. De avond kwam. Hy werd op eene heimelyke wyze ingeleid, even als hy geschenen had het te verlangen. In plaats van VANINA vond hy SAN PEDRO, die op hem wagtte. SAN PEDRO zat aan eene tafel, op welke twee ontbloote sabels lagen. GUISE was moedig, de tegenwoordigheid van den echtgenoot verwonderde hem, zonder hem te ontstellen. — „ Ik heb uwen brief gelezen, jongman!" zeide SAN PEDRO, „ hier is hy, ik heb het antwoord gedicteerd. Gy hebt my beledigd; zie hier twee sabels, een daar van is voor my."— „ Ik neem den anderen," zeide de Hertog DE GUISE, te gelyk denzelven aanvattende. Deze daad verbaasde SAN PEDRO; hy glimlachte. — „ Gy hebt geen vrees?" — „ Nooit." — „ Wel nu, dan ben ik ook niet toornig meer op u: laat ons slechts vechten tot het eerste bloed." — „ Gaarne." — Zy vochten indedaad voor tydverdryf; de Hertog werd eerst gewond, en wilde vervolgen. — „ Gy zyt een kind," zeide SAN PEDRO, wy zyn overëengekomen tot het eerste bloed, en gy gaat verder; dit ware goed indien wy elkander haatten. Gy kunt heen gaan en de jongelieden van het Hof zeggen, dat VANINA aan haaren man de zorg laat om de eer van het huis

op-

opgehouden." — Dit voorval was weldra ruchtbaar, en VANINA had geen aanvallen meer te wederstaan."

„ SAN PEDRO had het Hof verlaaten, om zich in den stryd tegen de Protestanten te doen onderscheiden. Altoos en overäl gelukkig, had hy den Koning gewigtige diensten bewezen, terwyl hy te gelyk het ontwerp niet uit het oog verloor, van den Genueesen vyanden te verwekken; hy deed zelfs eene reis naar *Constantinopolen*, om den Keizer te bewegen een vloot tegen hen aftezenden."

„ De Republiek wist alles wat zy te vreezen had van zulk eenen dapperen en overmoeiden vyand. Zy had alle de goederen van VANINA verbeurd verklaard, en zy had groot belang om een onderpand te hebben, dat haar beveiligde tegen SAN PEDRO. VANINA was te *Marseille* gebleven, om de terugkomst van haaren echtgenoot aftewagten. De Republiek werd daarvan onderricht; geheime Agenten werden aan haar afgevaardigd, om haar te bewegen in haar Vaderland terug te komen. Men beloofde haar alle haare goederen te zullen wedergeven, en haar' gemaal vergiffenis te verleenen. De ligtgeloovige VANINA liet zich overreeden, meende haaren echtgenoot dienst te doen, scheepte zich in met haare kinderen en haare kleinodiën, en nam de reis aan naar *Genua*. Een vriend van SAN PEDRO, in tyds bericht daarvan bekomende, wapende een vaartuig, vervolgde de vluchtende en achterhaalde haar. Hy bragt haar in *Frankryk* terug, en gaf haar over aan het Parlement van *Aix*, hetwelk haar in bewaaring hield."

„ SAN PEDRO vernam dit voorval toen hy van *Constantinopolen* terug kwam; een zyner bedienden, die iets van den aanslag geweeten had, doch zich niet tegen denzelven had durven verzetten, viel door zynen dolk. Hy begaf zich naar *Aix*, en eischte zyne vrouw; het Parlement, dat alles

van dezen razenden vreesde, weigerde haar in zyne handen te geven. VANINA, bewust van haar lot, doch boven de vrees verheven, drong zelve aan om met haaren man hereënigd te worden. Men kon het haar dus niet weigeren: zy vertrokken te zamen naar *Marseille*."

„In zyne wooning terug gekeerd, vond SAN PEDRO dezelve ledig. Dit gezigt wekte opnieuw zyne woede. Hy verweet zyne echtgenoote haaren misflag, en verklaarde haar, dat zy die niet konde boeten dan door den dood. Tegelyk beval hy twee flaven dit verfchriklyk vonnis uittevoeren. — „Ik tracht de ftraf niet te ontwyken," antwoordde de tedere VANINA, „doch dewyl ik moet fterven, fmeek ik u, als eene laatfte gunst, dat ik niet omkome door de hand dezer verächtlyke fchepfels, maar door die van den dapperften der mannen, wiens moed my hem ten echtgenoot heeft doen kiezen." — De wreedaart deed de beulen vertrekken, wierp zich aan de voeten zyner echtgenoote, vroeg haar, in de nederigfte en fmeekendfte bewoordingen, om vergeving, en deed haare kinderen by haar komen. Hy fchreide met de ongelukkige, onder het omhelzen van de panden hunner tederheid, wierp het noodlottig koord om haaren hals en verworgde haar met eigen handen!"

„Terftond daar op begaf SAN PEDRO zich naar het Hof; de tyding van zyne gruweldaad was reeds daar. Men deed hem waarfchuwen. dat hy niet zoude verfchynen; hy kwam niettemin, en vertoonde zich aan den Koning; zyne vermetelheid verbaasde een ieder, doch men hoorde hem. Hy fprak van zyne bewezene dienften, vorderde belooning voor dezelven, en zyne met lidtekenen bedekte borst ontblootende:

„Wat raakt den Koning," zeide hy, „wat raakt

raakt *Frankryk* de goede of kwaade verstandhouding van SAN PEDRO met zyne huisvrouw?" — Elk een sidderde van afgryzen. Hy kreeg vergiffenis (*).

(*) D'AUBIGNY verhaalt, dat ALPHONSUS ORNANO, zoon van SAN PEDRO, met dezelfde koelbloedigheid de doodvonnissen, die hy tegen zyne soldaaten sloeg, ten uitvoer bragt. Een zyner Neeven, tegen een of ander gedeelte van den dienst gefeild hebbende, vertoonde zich aan zyne tafel. ALPHONSUS viel op hem aan, doorstak hem met eenen dolk, waschte zyne handen, en zette zich gerust wederom aan tafel.

IX. HOOFDSTUK.

HUISHOUDKUNDIG HANDBOEK voor den Stedeling en Landman; of CHOMEL, *Huishoudelyk Woordenboek verkort. In vier Deelen Met naar de natuur getekende en gekleurde Plaaten. Tweede Deel. Te* Amsterdam, *by* J. Allart, 1801. 564 *Bladz. gr. Octavo.*

Dit tweede Deel van een Werk, het welk tot een algemeen nut voor onze Landgenooten kan strekken, bevat niet min gewigtige artikelen, dan het eerste Deel het welk wy te voren hebben aangekondigd (*) Die over de inënting der Kinderpokjes, over de inënting der Veeziekte, de Koeijepokken of Koepokken, *Vaccine* en meer

(*) *Boekzaal Octob.* 1800. *Bladz.* 378.

meer andere zyn zoo veele beknopte verhandelingen over de gemelde onderwerpen, en tevens zeer naauwkeurig.

Dit Deel is weder met een zestal naar de Natuur getekende en gekleurde Plaaten versierd, van dezen beeldt *Plaat* I. of de *Tamme Hennip*, zoo Mannetje als Wyfje, met derzelver Bladen, Bloemen en Zaaden.

Plaat II. Vertoont de *Honds-Roos*, welke voor de Moeder van alle de *Roosen* wordt gehouden.

Plaat III. Is de Afbeelding van den *Jakhals*, een wild, woest, verscheurend Dier, dat volkomen het maakzel der Kop als een Windhond heeft, en de Staart als die van een Vos.

Plaat IV. Vertoont dat soort van *Jris* of *Jrias*, by ons doorgaans *Geel-Lisch* of *Valsche Kalmus*, ook wel *Pinxter-Bloem* genaamd.

Plaat V Bevat de zeer natuurlyke Afbeelding van den *Kemphaan*, ook wel *Zee-Paauw* genaamd.

Plaat VI. Een uitmuntende Afbeelding van den *Kina Boom*, met derzelver tegen over elkanderen staande Bladen, Bloemen en opgesplyte Zaadhuisjes.

Tot eene proeve uit dit Deel verkiezen wy het *Artikel Herkaauwen*, voornaamlyk, omdat daar in eene aanmerking voorkomt, ter opheldering en verdediging van MOSES, die de haas onder de *reine herkaauwende* dieren telt: Dus luidt dit artikel:

„ HERKAAUWEN; *Ruminare*; is eene zoo zonderlinge, en verwonderlyke werking, alleen aan sommige Dieren eigen, dat zy verdient van een ieder gekent te worden: Over dezelve hebben zeer veelen geschreven, maar de voortreffelykste over dit stuk zyn PEYERUS, in zyne *Mericologia*, PERRAULT in zyne *Mechanique des Animaux*, DE BUFFON en D'AUBENTON; en voor eenige jaaren heeft in onze taal, de om zyne verhevene kundigheden

den zeer geroemde Hoogleeraar PETRUS CAMPER in zyne *Lesſen over de Veepest*, *III Les*, *Leeuw.* 1769. in 8*vo.*, daar over zoo voldoende geſchreeven, dat wy den Leezer daar van een uittrekzel zullen mededeelen. Zie eene Levensſchets van dien waarlyk groten Man en verheven Wysgeer, in het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, *door* J. A. DE CHALMOT, die het genoegen heeft gehad hem te bewonderen, veel van hem te leeren, en hem zynen vriend te mogen noemen, V. Deel, bl. 313—326.

„ *Herkaauwen* is eigentlyk de Spyze, die eerst afgeplukt, en doorgeſlokt geweest is tot den Pens, na dat dezelve opgekomen is by kleine deelen, in den Mond, om nog eens en wel zeer lang en fyn te kaauwen tusſchen de Kiezen, tot dat zy genoeg fyn gemaalen, ten tweedemaalen kan nedergeſlokt worden. Dit *Herkaauwen* doen de Dieren, op hun gemak, als zy rusten, gelyk wy dezelve gewaar worden uit de geduurige zydelingſche beweeging der onderkaak, in Koeijen, Schaapen, Geiten, en Herten."

„ Het is zeer merkwaardig te zien, hoe, zoo als het herkaauwde doorgeſlokt is, een nieuwe brok langs den ſlokdarm opklimt naar den mond in de Koeijen."

„ Deeze *Herkaauwing* doen verſcheidene Beesten, als Osſen, Biſons, Buffels, Herten, Rendieren, Elanden, Gazellen, Antilopen, Geiten, Chamori, Guineeſche Reetjes, Kameelen, Tweebultige of Bactreaanſche, by ons Dromedaris genoemt, enz: doch deeze hebben allen vier Maagen, de Kameel misſchien vyf, doch dat ſchynt ons duiſter; zeker is het, dat zy vier hebben."

„ Deeze vier Maagen zyn zeer klaar beſchreeven, en afgebeeld door den Heer P. CAMPER, in de *II. Lesſe*; zy worden gedeeld in den *Pens*,

Hoeve, het *Menigvold*, en de *Lebbe*. Zie ook MAAG.

„ De *Herkaauwing* gedaan zynde, geschied de nederslokking op deeze wyze;

„ Eerst eet het Dier zyne eerste Maag of Pens vol, waar door ook te gelyk de Hoeve opgevuld wordt; vervolgens als het eeten daar een weinig geweekt is, wordt het by brokken of klompen opgegeeven, en wedergebragt naar den Bek, en *herkaauwd* zynde, slokt het Beest dit *herkaauwde* neder, en brengt het door een zonderlinge buis, welke door P. CAMPER zeer klaar afgebeeld wordt *fig. IV.*, onmiddelyk in de derde Maag, waar van daan het in de vierde loopt, en zoo vervolgens."

„ Hier uit blykt, dat eigentlyk geen vier Maagen, gelyk ARISTOTELES meende en GALENUS, tot deeze *Herkaauwing* noodig zyn; want als men de Pens en Hoeve voor ééne Maag neemt, en het Menigvold voor de tweede, waar na de Leb volgt, die 'er niets mede te doen heeft, zoo kan men begrypen, als of 'er slegts twee Maagen waren, die van elkander konden geslooten worden, door de Lippen, welke van de Slokdarm tot aan den mond der derde Maag loopen; het getal der Maagen bepaalt derhalven de *Herkaauwing* niet."

„ Ook ziet men, dat Haazen, Konynen, Mormeldieren, en anderen *herkaauwen*, offchoon zy maar eene Maag hebben, maar die als in tweeën verdeelt zynde, eveneens schynt te werken, als wy gezegt hebben van de Koeijen; doch daar wordt zulk een konstige schikking niet gevonden, dat is zulke Lippen niet die den Slokdarm afsluiten konnen."

„ De Hoogleeraar CAMPER toont klaar aan, dat alle *Herkaauwende* Dieren, de Onderkaak zeer smal, en de Kiezen zeer uitgesleeten hebben met dwarse sleuven; door de geduurige zydelingsche beweeging der Onderkaak. Deeze uitslyting wordt ge-

gevonden in de Haazen en Konynen, en om die rede blykt, dat zy konnen herkaauwen: gelyk Moses zeer naauwkeurig op gelet heeft. Maar alle Dieren die verscheurende zyn, gelyk Leeuwen, Honden, Katten, enz., hebben de Kiezen over elkander heen schietende, en de geledingen van den Kaak zoo, dat zy niet dwars kaauwen konnen, derhalven *herkaauwt* een Hond niet, om dat hy maar één Maag heeft, want al hadde hy *zes*, konde hy het niet doen, om het gestel zyner Kaaken."

„ De Pooten geeven ook geen kenmerk, want *Kameelen*, en *Bactriaansche* of *Dromedarissen*, hebben eene zool onder de Pooten, zyn niet gespleeten, en *herkaauwen.* *Konynen* hebben pooten als *Katten* en *Vossen*, en *herkaauwen*, daar de *Varkens*, welker pooten gespleten als die van de *Koeijen*, volstrekt niet *herkaauwen.*"

„ De Hoogleeraar CAMPER verdedigt MOSES hier omtrent tegens DE BUFFON, welker voornaam doelwit schynt te zyn, het gezag van MOSES te ondermynen; doch wy beveelen den Leezer, de *Lessen over de Veepest*, door den Professor CAMPER uitgegeeven, hier over na te leezen; alleen zullen wy 'er dit nog byvoegen, dat zyn Ed. zeer klaar aantoont, dat de *Israëliten* door de bepaaling van niet dan reine *herkaauwende* Dieren te moogen slagten, en eeten, zekerlyk zeer weinig bepaalt werden; want dat van alle Dieren der waereld, geene zoo overvloedig over den aardbodem gevonden worden, als de reine *herkaauwende* Dieren, van het zuidelykste deel van *Asie*, tot den *Noordpool* toe; en derhalven dat zy om die reden, geen gebrek behoefden te hebben; ook vindt men in *Amerika* eene genoegzaame veelheid, ten bewyze, dat, waar ook de Kinderen *Israëls* mogten huisvesten, zy altoos overvloed konden hebben."

Ook het volgende Artikel zal aan onze Lezeren niet onäangenaam, voor sommigen, die aan deze

kwaal

kwaal lyden, niet nutteloos zyn, dewyl het waare geneesmiddel voor hun in hetzelve opgegeven wordt. Dit Artikel is *Hypochondrie*, eene kwaal, in ons land, vry algemeen, eene kwaal, voor den lyder niet alleen, maar ook voor allen, die met hem verkeeren en huizen moeten, lastig en ongemaklyk.

„ HYPOCHONDRIE. Deeze Ziekte is even zoo moeijelyk om te bepaalen, als om te geneezen. BOERHAAVE heeft haar allerbest befchreeven; zy is weinig verfchillende van de *Melancholie*, door welke hy verftaat, de uitwerking der Verftoppingen der Ingewanden van den Buik; want dezen zyn gelegen, ὑπὸ τοῖς χόνδροις, gelyk RUFFUS EPHESIUS op meer dan eene plaats zegt, dat is, onder de *Kraakbeenderen* der onderfte Ribben naamlyk. De *Hypochondrie* noemt men dat gedeelte van ons Ligchaam, waar in de Rechter zyde, en voorbooven tot in de Slinker zyde toe, de Lever, en in de Slinker-zyde de Milt legt. Wy verftaan 'er derhalven door een verftopte Lever, welke belet, dat de Lever-gal, en Galblaas-Gal niet na behooren afgefcheiden wordt, de kooking van het eeten vertraagt, bedorven en de Lyder vadzig, droefgeestig en fomwylen geheel dol wordt. De Engelfchen fchryven alle die gevolgen aan de bedorvene werking van de Milt. *the Spleen*, toe; daarom beftempelen zy de *Hypochondrie*. met den naam van *Spleen*, dat is, *diepe droefgeestigheid*; wy noemen *Hypochondrie* en *Melancholie* dezelve ziekte, in de Vrouwen *Opftygingen*, gelyk SYDERHAM zeer wel bepaald heeft. Om dat de Maag geheel bedorven was, en de Lyders zwarte Gal overgaven, noemden het de Ouden *Melancholie* of *zwarte Gal*, om dat de verftopte Ingewanden, onder de Kraakbeenderen der Ribben geleegen, oirzaak waren, van die *zwarte Gal*, noemt men dezelve Ziekte *Hypochondrie*; om dat

de

de Milt teffens aangedaan wordt, de *Spleen;* en *Opftygingen* of *Vapeurs*, om dat die algemeene zwakheid, de Zenuwen aandoet, en als uit den Buik opkruipt en opftygt tot de Keel, en dus neemen wy de laatfte voortbrenging of uitwerking der Ziekte te baat, om 'er een naam van te maaken."

„ Alle Menfchen, die een veel zittend leeven leiden, gelyk Lieden van Geleerdheid, Ministers, groote Kooplieden, Horologiemakers, Schilders, enz. zyn 'er zeer onderhevig aan; de Lever ondergaat eene zonderlinge bloedsomloop; al het Bloed uit de Ingewanden te rug koomende, loopt door de Poortader in de Lever, en zonder nieuwe aandrang van beweeging te verkrygen, loopt het door dat maffe ingewand heen, tot dat het eindelyk in de Aaders uitgeftort, naar het Hart gevoert wordt; begryp eens, hoe traag die loop zyn moet, wanneer die niet geholpen wordt door geduurige beweeging van het Ligchaam. Maar laat de Mensch gemaakt en gefchikt tot beweeging en arbeid, zich oeffenen, laat hy fpitten, ploegen, te paard ryden, zaaijen, hakken, enz., terftond wordt de Lever gedrukt, door de geduurige beweeging zyner Buikfpieren, boven en agter het Middenrif; de Lever derhalven als in eene pers liggende, wordt van rondsom gedrukt, en het Bloed vermeerdert zyne fnelheid; als dan gefchieden 'er geene Verftoppingen, alles gaat zynen gang; de Gal, de Galblaas, het Alvleesch, de Klieren van den Buik, alles klenst zyne vogten af; de Mensch is gezond en vrolyk; de Arbeider zingt, en is wel te vreede in zyne armoede, terwyl de Rykaart door gebrek aan beweeging, eerst de Kooking verliest van eeten, dan zyne eetlust. De wellustige Keuken, en de Doktor neemen hem nog de kragten weg, die overig waren; zyne zwakheid geeft hem Hoofdpyn, voornaamelyk in den Nek, hy rispt geduurig Winden op, of wel fterft byna door be-

benaauwdheid, als ze besloten blyven; zyn Stem beklemt, hy heeft een geduurige Knobbel in de Keel, dien hy niet kan nederslikken; hy noemt zich ongelukkig, hy wordt droefgeestiger, de traanen rollen hem over de Oogen, even gemakkelyk als de Kinderen; hy vlied alle gezelschap, peinst geduurig op zich zelven, op de waereld; en weinig scheelt het, of een andere verstopping van Winden, of benaauwde Ademhaaling door eene Oostenwind, gelyk in *Engeland*, doet hem het besluit nemen, om zich te verhangen, of met het pistool het leeven te beneemen! Een vrolyk Gezelschap, een goed Vriend, een Dokter die wel praaten kan, eene klugtige Vertelling of Grap, doet hem uitzinnig lagchen, en welhaast verandert zyn besluit; hy is geestig en vrolyk, zoo lang zyn Vriend by hem is; alle klagten, alle wee is over. Doch naauwlyks is hy alleen, of alle zwaarigheden verdubbelen; hoe ryker hy is, hoe hy meer voor armoede schroomt; een enkele Oorlog tusschen twee Moogendheden, doet hem een algemeenen Oorlog vooruitzien; de geheele Waereld staat in het harnas, en ieder braakt van alle kanten vuur; eindelyk vreezende voor alles, wordt hy uitzinnig en dol, gelyk veelmaal gebeurt; hy wordt gek en onnoozel, zoo by ongeluk zyne gedachten op Religie mymeren."

„In sommigen, zoo wel mans als vrouwen, wordt het zenuwgestel zeer verzwakt, zy worden stom, of wel krygen eene *Epilepsie* of Vallende ziekte, die met 'er tyd slyt; geduurige Hoofdpyn, pyn en benaauwdheid om het hart, en in de maag, zyn de toevallen, die in het begin alle deeze onheilen voorspellen."

Wy hebben nu de Physique redenen voorgesteld; daar zyn ook anderen; by de Vrysters, die inwendige trek tot byslaapen, die zy door deugd overwinnen, of liever opkroppen moeten, geeft veel-

veeltyds gelegenheid tot die Opſtygingen; in de Mans ambitie, onvreedenheid, nyd, enz. Doch alle deeze oorzaaken worden ſterker aangezet door de werktuigelyke, daar wy reeds gewag van gemaakt hebben. Tot de onvreedenheid brenge ik het Heimwee, de Zwitzers zoo eigen; zy worden Dol en Uitzinnig, indien zy tot hun *land* niet wederkeeren; zoo veele uitwerking *heeft* de Ziel op het Ligchaam!"

„ In Kinderen is dikwerf de Jalouſie, gekweekt door een onbetaamelyke voorkeur, die de Ouders aan den een boven den anderen geeven, oorzaak geweest van *Hypochondrie*, die langzaamerhand in Gekheid overging; de afweezenheid van een bemind Voorwerp; Wederwaardigheden in de Waereld, inzonderheid beſchimping en beſpotting, of al wat de verwaandheid van menſchen beteugelt, of hunnen hoogmoed vernedert."

„ Zie daar eene ziekte, welker oirzaaken byna zoo veele zyn, als de mooglyke wederwaardigheden die den Mensch verzellen, vermenigvuldigd met de Phyſique gevolgen van ſtil zitten, van te veel en te lekker eeten, enz. Waar zullen wy nu de Geneesmiddelen zoeken? hoe de Gezondheid erlangen? Daar de een *Hypochonder* is, om dat hy te veel ſtudeert, en zonder ſtudeeren, kan hy de kost niet winnen, enz.; ſterven van honger, is immer zoo gevaarlyk, als te ſterven van *Hypochondrie*! Dees moet geld hebben, die een ambt, geene lofſuitingen; wat Apotheek geeft zulke Geneesmiddelen? Wat zullen wy van de bleeke Sexe zeggen, die heimelyk zucht om een man? waar verkrygt men die, zoo dra 'er geen geld gevonden wordt, om den Vryer te doen blaaken! Daar is geen elendiger ziekte, en gelukkig voor het Menschdom, zoo wordt zy niet dan by de Ryken gevonden. Het zyn de koningen en de hovelingen, het zyn de ryke kooplieden, de lieden

van

van ſtudie, en die boven hunnen ſtaat leeven, die geteistert worden door deeze kwaal; en niet de werkman, noch de boer, niet de zeeman!"

„Eene geſchikte Ligchaamsbeweeging, weinig denken, maatig eeten, te vreede zyn, aanſtonds te huwen zoo als men rype jaaren heeft, zyn de eenige middelen, om die vreeſelyke ziekte voortekoomen. Helaas Leezer! gy zoekt vergeefsch uwen troost in deeze bladeren, indien gy uit weelde, of om de getelde redenen, *Hypochonder* zyt; voorzeker immers leest de gemeene man dit Handboek niet; troosteloos kan men u niet *laaten gaan*. Zie daar middelen!"

„Is eenzittend leeven oorzaak; wandel, dien u zelven, zaag hout, ſpeel met den dryſtol, ryd te paard; zoo het u gebeuren mag ryd naar buiten, of gaa naar *Spa*, naar *Aken*, naar *Pyrmont*, of daar gy wilt, onder voorwaarden, dat ſlechts een hosſende wagen uwe lever ſchudde, en de geduurige voorwerpen, die nieuw zyn, u doen vergeeten het leed, het welk eene heimelyke ſmert of verlangst in u verwekte."

„Kunt gy niet reizen; drink alle dagen *Pyrmonts water* met Wyn, of dat zelfde water zuiver in den zomer; beweeg onderwylen uw ligchaam; geloof ons, de Dokter kan u weinig nut doen, alle de *Gom-pillen* zyn niet in ſtaat, u te helpen, zoo lang de oorzaaken niet weg genoomen zyn; de hartstochten evenwel konnen bedaard worden, alle immers ſchrikken ligt, of vallen ligtelyk in toorn, in woede, en deeze verwekken opgeſpannenheid, winden, benaauwdheid, ſlaapeloosheid, wanneer geene ſtillende middelen gebruikt worden."

„Droppen tegens de opſtygingen, in mannen en vrouwen: Neemt *Winddryvende Geest van Sylvius*, één once; *gebarnſteende Geest van Hertshoorn*, twee drachmen, en *vloeijend Laudanum van Sydenham*, één drachma, mengt het; hier

hier van drie tot viermaalen daags genoomen, met wat *witte Wyn* of *Water*."

„Of neemt *Veneetsche Zeep*, één once; *extract van Rhabarber*, één drachma; *verdikte Ossengal*, twee drachmen, en *massa van Pillen Ruffi*, één drachma; mengt het, en maakt 'er pillen van, van drie greinen zwaarte; neemt viermaal daags hier van drie tot vyf pillen; laat de afgang maatig zyn, en maatig dezelve door meerder of minder pillen te gebruiken. Gebruik uw eeten langzaam, kaauw uwe Spyze terdeeg, rook geen Tabak, laat alle vet eeten staan, en al wat zuur wordt in de Maag."

„Lees vervolgens SYDENHAM, gy zult bevestigd vinden alle de opmerkingen, hier booven gegeeven, en na alles wel overwoogen te hebben, zult gy bevinden, dat men, om gezond en gelukkig te worden, eerder moet beyveren, om een Boer, dan een geleerd man of hoveling te zyn. Dat het Opperwezen het waare geluk der menschen gehegt heeft aan eenvoudige zeden, een eenvoudige leevenswyze, en dat overdaad de moeder is van de meeste ongemakken."

En hier bepalen wy onze recensie, terwyl wy onzen Lezeren dit Werk en deszelfs gebruik, ruimschoots, durven aanpryzen.

LETTER-NIEUWS.

Het tweede en laatste Deel van de *Geschiedenis, Lotgevallen* en het *Karakter van David*, door J. L. EWALD. Is heden van de Pers gekomen, by A. en J. Honkoop, te *Leyden* en W. van Vliet, te *Amsterdam*; zynde hetzelve ook reeds naar de buitensteden verzonden. De prys is *f* 2-4. Van het eerste Deel zyn nog eenige Exempl. à *f* 1-16. te

bekomen. — De Schryvers van de *Algemeene Vaderlandsche Letteroeffeningen*, zeggen in No. 3. van hun geacht Maandwerk: „ Dit werk van EWALD, 't welk ons door de hand van den Hoogleeraar TINGA, met eene korte voorrede, tot aanpryzing, in onze moederspraak, wordt geleverd, zal denkelyk geen minder gunstig onthaal, dan 's Mans andere werken, onder onze Landgenooten vinden. De verdienstelyke Schryver schynt, zedert veele jaaren, over de geschiedenis en het karakter van David, een der belangwekkendste menschen in den Bybel, met allerbyzonderste deelneeming, nagedacht te hebben. Hy gelooft deszelfs karacter, onder de Bybelsche karacters, het best te verstaan, en geeft daarover aan 't algemeen een regt bruikbaar boek, vol schoone gedachten, en gepaste aanwyzingen, die elken Godsvereerer en Bybelschatter meer oplettend kunnen doen worden op het veelvuldig gebruik, dat hy van Davids karacter, en het karacter der medehandelenden in het groot bedryf zynes leevens, ten voordeele der zelfskennis en zedelykheid, en tot andere allernuttigste einden, kan maaken. Ter bereiking van dat gewigtig doel, schetst EWALD hier niet blootelyk Davids leeven en karakter; maar doet ons in hem Gods leiding en wyze van opvoeding der menschen opmerken. Het karacter en gedrag van David blyf altyd de voornaame hoofdstof. 'Er is in dit boek, zoo veel, tot verdediging van David, gezegd, dat men hetzelve voor een der beste verdedigingschriften van dezen bewonderenswaardigen man, tegen de menigvuldige grieven, die men weet, dat BAYLE, VOLTAIRE en anderen aangevoerd hebben, kan houden. Deze verdediging is zo verstandig, zoo onpartydig, en allezins overtuigend ingericht, dat men zich gedrongen vindt, 'er genoegen in te neemen. Hy zoekt geen verschooning voor onverdedigbaare zwakheden, driften en misstappen; maar doet ons David beschouwen, zoo als hy waarlyk geweest is; en dat doet hy, met verwonderlyke oplettendheid op alle byzondere omstandigheden, die eenige opheldering omtrent 't gedrag en karakter van David kunnen geeven, en geheel en al in dier voege, dat men, alles overzien, en met de aanwyzing van EWALD vergeleken hebbende, meer en meer met David moet ingenomen worden." — Ook vind men gemelde Werk, in de *Boekzaal* voor de Maand Maart, met nadruk zeer aangeprezen.

By A. Blussé en Zoon, te *Dordrecht*, is van de Pers gekomen, en mede alom te bekomen a 18 Stuivers. *Algemeen Handboek voor Kunstenaars, Chimisten, Fabrikanten en Hand-*

werks-

werkslieden. In meer dan twee Honderd Afdeelingen vind men in dit Werk, onder anderen de nieuwste wyzen van Goud- en Zilver-scheiding; de manier om allerleie Hout, Stroo, Leder enz. te couleuren; Bereiding van den *Phosphorus*, *Pyrophorus* en de verschillende Kunstvuurwerken; Middelen tot het vlekken uitmaken uit allerleie stoffen; Middelen tegen schadelyke Insecten in Huizen en Tuinen; Bereiding van Liqueuren en Ratafias enz; de kunst van het Leder te bereiden; Aanwyzing tot het Brouwen van Engelsch Bier; Onderricht voor verkoelende Dranken en Limmonaden; Voorschriften voor de Verwery van de Wol en het Kemelshair; de Bereiding van het Kemelshair; en meer andere belangryke Wetenschappen, te veel om hier aan te stippen.

De Oorzaaken van de Fransche Omwenteling, en de Poogingen van den Adel om de voortgangen derzelve te stuiten, door den Heer DE LATOCNAYE. Dit uiterst belangryk Werk, welk, in vele byzonderheden, een geheel nieuw licht verspreid over het waare begin, den voortgang en de gevolgen van deze gedugte Revolutie. word thans uitgegeven te *Dordrecht*, en is mede alom à 32 st. te bekomen. By dezelven is mede nog een kleine voorraad van I. *Gedenkschriften om te dienen tot de Geschiedenis der Jacobynen*, door den Abt BARRUEL, 5 Deelen compleet, en II. *Zamenswering tegen alle Godsdiensten en Regeringsvormen in Europa*, door J. ROBISON, Secretaris der Universiteit te *Edenburg*.

De kleine Printbybel, waarin door meer dan duizend duidelyke Afbeeldingen eene grote menigte van Bybelsche Spreuken verklaart worden. Tot vermaak der Jeugd, en om te leeren elke zaak naauwkeurig aftescheтzen, en by haren regten naam te noemen; ook de Spreuken der Heilige Schrift byna zonder moeite in het geheugen te brengen. Dit ongemeen stichtelyk en verlustigend Werk, is in *honderd en vyftig* schone, in 't koper gesneden platen vervat, die elke met een tweregelig Vers, beknoptelyk den inhoud der afbeeldingen uitdrukkende, voorzien zyn. Agteraan is geplaatst de Sleutel tot dezen Printbybel; verklarende ieder Spreuk zoo als dezelve in den Bybel-Text gelezen word, en met de Figuuren moet uitgesproken worden. A. Blussé en Zoon, Boekverkopers te *Dordrecht*, van de Erven van Wylen D. onder de Linden te *Amsteldam* gekogt hebbende, de Copy en Kopere Platen van dit Werk, hebben van het zelve een nieuwen voorraad ten dienste van de Christelyke Jeugd vervaardigd. De Prys van dit onwaardeerbaar Kinder-Geschenk is slechts 36 Stuiv.

By A. Blussé en Zoon te *Dordrecht*, is van de Pers verschenen:

I. J. H. VAN DEN DOORSLAG, *Leerredenen* over de Godlykheid der H. Schrift. Drie Deelen.

II. E. KIST, *De Hoofd-inhoud* van de Christelyke Zeden Leer. Twee Deelen Tweede Druk.

III. ——— XV *Brieven* aan ARISTUS tegen de Eeuw der Rede van T. PAINE.

IV. J. TISSEL, *Leerredenen* over de gewigtigste Gebeurtenissen uit het Leven van JESUS CHRISTUS. Vyf Deelen. Tweede Druk.

V. P. BOSVELD, *De Waarheid der Opstanding* van onzen Heer J. C., of Verklaring van 1 *Corinthen XV*.

VI. A. BLUSSÉ *Drie Verhandelingen over 's Heilands Lyden, Dood, Begraving, Opstanding en Hemelvaart*, met eenige Gedichten.

Dezelven geven uit: D'ARVIEUX, *Reis naar de Legerplaats van den groten Emir*. Vertaald en met Aantekeningen vermeerderd door G. KUYPERS, Predikant te *Dordrecht*, met Platen, gr. 8vo.

BEKENDMAKING AAN ALLE BEMINNAARS VAN HET VADERLAND.

Bedenkingen over den tegenwoordigen staat van Nederland.— Dit is de zeedige titul, waar mede de auteur, een, voor elk Liefhebber van zyn Vaderland, allerbelangrykst Werk benoemd heeft. — Een werk waar in de oude grondwettige regeering dezer Landen kortlyk betoogd, de *nieuwe* Staatsregeling beoordeeld, en met de eerstgem. vergeleken word; uitgegeven met inzigt om de gemoederen in dit ongelukkig en gescheurd Land is 't doenlyk te vereenigen, en de beste van den Lande uit alle de partyen aantemoedigen, om zich tot heil en redding van het Vaderland, in den dienst te vereenigen — het gantsche Werkjen zal 120 à 150 Pag. beslaan, waar van thands het 1ste en 2de Stukjen ieder a 4 St. alom te bekomen is — het 3de stukje is ter persse.

Voor de verminderde prys van *f* 8 : 10 ongebonden in plaats van *f* 14 : —, en *f* 10 : 10 — in plaats van *f* 16 : — in halve Eng. banden, wordt afgeleverd, zo ver het overige getal Exempl. strekt, de *zesde druk* van PIETER MARIN's zeer beroemd *Fransch* en *Nederduitsch* en *Nederduitsch* en *Fransch Woordenboek*, samengesteld volgens de *Dictionaire de l'Academie Françoise*, 2 deelen, in gr. 4to, waarin de aart der beide taalen naar de beste Schryvers nauwkeurig is in acht genomen,

men, laatstelyk uitgegeeven in 1793, te *Amsteldam*, by D. J. Changuion, en toen aanmerklyk verbeterd en met een groote menigte van spreekwyzen en woorden, tot allerlei konsten en weetenschappen betrekking hebbende, vermeerderd; by J. Allart, Boekverkoper te *Amsteldam*, die door inkoop Eigenaar geworden is, van het overige getal van Exemplaaren en recht van Copy, Een Werk, zo algemeen bekend en beroemd, en van zulk een uitgebreid nut voor alle die de Fransche taal beoefenen en grondig wenschen te leeren kennen, aan te pryzen, zou overbodig zyn; te meer, daar ieder een van het belangryke van hetzelve overtuigd is.

WEERKUNDIGE TAFEL.

Voor het *Tuin* en *Landwerk* is deeze Weêrkundige Tafel, door welke men de zekerste Weêrvoorspellingen kan doen van een voortreflyk belang, en voor den Reiziger als voor den Zieken of Zwakken en in 't gemeen voor ieder, die volgens zyne Wêerglasen *vaste Weêrvoorspellingen* wil doen, van het grootste gemak, nut en genoegen. Deeze *Weêrkundige Tafel* naar een rype ervaring van onderscheidene deskundigen samengesteld, is thans in druk gegeeven by den Boekhandelaar J. van Thoir, en in alle Boekwinkels voor 5½ St. te bekomen.

TOT NUT VAN ELK BATAAFSCH BURGER.

Die by het wederkeeren van den Vrede den moed hervat, om het Vaderland uit deszelfs diep verval te helpen oprichten, en aan zyn toekomenden Welvaart en Bloei mede te arbeiden, wordt thans voor den ongemeen laagen prys van *f* 4:16— in plaats van *f* 10:— afgeleverd: de weinige nog overige Exemplaaren van het Werk van den met zo veel lof bekenden Schryver C. ZILLISSEN, getyteld: *Onderzoek der Oorzaaken van de Opkomst, het Verval en Herstel* der voornaamste Oude en Hedendaagsche Volken, en inzonderheid van ons *Vaderland*, 6 Deelen, gr. 8vo. zeer zindelyk gedrukt, te samen omtrent 2000 Bladz. beslaande. In welk Werk de Schryver, *uit de Geschiedenis der Oude en Hedendaagsche Volken*, zo wel, als inzonderheid uit die van ons *Vaderland*, met een Wysgeerig, Staat- en Handelkundig oog die tydvakken beschouwd, in welke de voornaame oorzaaken gevonden worden, die de Opkomst, het Verval of Herstel der Natiën bewerkt hebben, om aldus uit het voorledene nuttige gevolgen voor het tegenwoordige af te leiden.— De aflevering geschied te *Alkmaar* by Molkman; *Amstel-*

ſteldam Schalekamp; *Arnhem* de Wed. Nyhoff; *Bosch* Pallier; *Campen* Erve Valkenier; *Coeverden* van der Scheer; *Delft* Wed. de Groot; *Deventer* Brouwer; *Dord* Blussé; *Franeker* Romar; *Gouda* Verblauw; *Gorinchem* van de Wal; *Groningen* Eekhof; *Haarlem* van Walré; *Harlingen* van der Plaats; *Hoorn* Breebaart; *den Haag* Leeuwenſteyn; *Harderwyk* van Kaſteel; *Leeuwarden* Cahais; *Leyden* Herding; *Middelburg* S. van Benthem; *Rotterdam* J. Pols; *Schiedam* Hemsdaal; *Utrecht* Paddenburg; *Wormerveer* Peeling; *Zaandam* P. Ram; *Zwolle* de Vri; *Zutphen* Thieme en alom.

GEESTIG COMIECQ.

Boeren- en Overheidsſtryd, of het inneemen van *Middelburg*, door de Boeren (in het jaar *1672*. Een grappig Heldendicht, in twee Boeken, door P. J. BERONICIUS, een Schoorſteenveger en Schaarſliep van zyn beroep. Dit geestig Werkje, door geleerden en ongeleerden altoos zeer geacht, is met recht als een meesterſtuk in het *Ironiſche* vak aan te merken, en een voortbrengſel van een zo geestig en kluchtig, als geleerd en zonderling genie. Vóór hetzelve is eene korte Levensſchets van den vermaarden Dichter, en achter aan nog een aantal van nimmer te vooren uitgegeven Gedichten van denzelven; voorts is het Werkje met zes Koperen Plaaten van LUIKEN verſierd. Een geringe voorraad van Exemplaaren is 'er van voor handen, die à 12 St. afgeleverd worden by den Boekverkoper P. G. Geysbeek, op de Lelygragt, by de Keizersgragt.

ACADEMIE- EN SCHOOL-NIEUWS.

FRANEKER.

Met groot genoegen kan men van hier melden, dat de Bezorgers dezer Hooge Schole, op voordragt daar toe door hen by het Staatsbewind gedaan, en van het

hetzelve speciaal hier toe geauthoriseerd, aan den Oud Profesfor H. CANNEGIETER, de Professio *Juris Naturae*, *Publici*, *Gentium* & *Civilis*, welke door denzelven geduurende eene reeks van jaaren met zo veel roems bekleed was geweest, wederom op nieuw en op de vereerendste wyze hebben aangeboden.

De *Juridische Faculteit* en *Senatus generalis* der Universiteit, hebben zich vervolgens gehaast, ook van hunne zyde waare blyken van hoogachtinge voor welgemelden Hoogleeraar aan den dag te leggen, met aan denzelven den rang en oude zitplaats ter Vergadering honorabel afteftaan.

Beide deze aanbiedingen zyn reeds door zyne Hooggel. aangenomen, met voornemen om zyne Lessen binnen kort, en wel aanstonds na het eindigen der Paaschvacantie wederom te hervatten.

U T R E C H T.

Den 31sten Maart heeft de Hooggel. Heer C. W. DE RHOER, J. V. D. Juris Civilis Romani, Gentium, Hodierni et Naturae Profesfor Ordinarius, het Rectoraat deezer Academie overgedragen aan den Hoog Eerw. en Hooggel. Heer H. ROYAARDS, Theologiae Doctor en Prof. ordinar. houdende by die gelegenheid eene Redevoering: *De prudentia civili populorum, artes et literarum Studia Reipublicae bono accommodantium*, dat is: *Over de Staatkunde der Volken, om de Konsten en Wetenschappen tot het algemeen belang dienstbaar te maken.*

Tot Secretaris is aangsteld de Hooggel. Heer H. ARNTSENIUS, J. V. D. Juris Civilis Romani, Hodierni, nec non publici Batavi Prof. ordinarius.

'S H E R T O G E N B O S C H.

Donderdag den 1sten April 1802. hadt de plechtige halfjaarige Promotie der Latynsche Schooljeugd wederom voortgang, zynde door een aangenaam Orgelmuziek voorafgegaan en gevolgd.

De Wel Ed Hooggel Heer Prof. OLYPHANT, deedt als Rector een kort gebed, en redevoerde over deeze woorden: *non alia Philosophia magis, quam experimentalis consulenda est, ut homo sibi ipsi propius innotescat.* Hier op wierden drie zeer wakkere Jongelingen op de hoogste Clasfis J. H. SASSEN, W. BENDINGER en J. STEURWALD met kostbaare pryfen vereerd, en op hun aanhoudend verzoek aan Heeren Scholarchen gedaan, in het album der Candidaaten opgefchreven, om na 't einde van dit loopend halfjaarig Schooljaar naar de Academie te worden bevorderd. Zy hadden elk voor zich eene Redevoering opgefteld. De eerstgenoemde Oreerde over dit: *Non aliud quidquam omnium vitiorum facile invenies ftatui publico noxium magis, imo ac perniciofius contagiofâ luxuriâ* De tweede genoemde over dit in carmine heroico: *Philologiæ ftudium non minus utile, quam amoenum.* De derde hadt bewerkt dit onderwerp: *Asfidua ac diligens veterum Auctorum lectio literarum ftudiofo maxime commendanda.*

De twee eerstgenoemde Jongelingen hebben zoo wel door eene gepaste vrymoedigheid als lieftalligheid in het doen hunner Oratie groote eer ingelegd by de zeer aanzienlyke en kundige Toehoorders, die in meenigte van alle kanten waren faamgevloeid; doch de derde Jongeling is om eene wettige reden verhinderd, zyne door hem bewerkte Oratie in 't openbaar te konnen uitfpreeken, hebbende de Heer Rector uit deszelfs naam Heeren Scholarchen bedankt voor den toegeweezenen prys, welke aan deszelfs Ouders is ter hand gefteld.

Op de lagere Clasfen zoo van den Conrector als drie overige Præceptoren zyn twaalf Pryfen van Promotie, en nog een van naarftigheid uitgedeeld, waar voor de begiftigde Jongelingen hunne gratia-

tia-

ſtarum actiones zoo in rym als onrym, tot groot genoegen deeden.

Ook zyn nog twee Pryſen door Heeren Scholarchen aan den Rector ter hand geſteld, om die extraordinair als giften uit te deelen aan Jongelingen, die op de onderſte Claſſe in den tweeden rang geplaatst, boven anderen in naarſtigheid hadden uitgeblonken.

Deeze plechtige actus is door den Rector met een dankzegging tot God beſloten.

H A A R L E M.

Den 17den April. Uit naam van Curatoren der Latynſche Scholen alhier, wordt aan de geenen, die hier by meenen belang te hebben bekend gemaakt, dat door het Emeritus verklaren van den Rector Roosen, ſalvo honore et ſtipendio, het Rectoraat dier Scholen is Vakant geworden.

A M S T E L D A M.

Den 17den April. Gisteren werd hier met de gewoone plegtigheden de Promotie der Leerlingen van het Gymnaſium gevierd. Twee zeer verdienſtelyke Leerlingen ſpraken hunne Redevoeringen, waartoe zy zelven de ſtoffe gekoozen en bearbeid hadden, met veele bevalligheid, uit; de eerſte, J. S. Lutgert, handelde: *de laudibus Socratis, moralis Philoſophiæ parentis*; de ander, P. J. Bredius: *de C. J. Cæſare.* Beiden werden met J. C. M. Wasbeek Eekhout en A. Sjoenis, van de Schoolen naar de Lesſen der Hoogleeraaren bevorderd. De Pryſen op des Rectors School waren behaald door voornoemde J. S. Lutgert en P. J. Bredius, de eerſte van welke ook een Præmium ſtili, en de tweede eene Griekſche prys gewonnen had. Pryſen van naarſtigheid werden gegeeven aan D. Willemier, A. A. Reael, A F. van der Scheer, en J. C. Low. De reedsgenoemde A. F. van der Scheer, had ook nog eene Griekſche Prys gewonnen.

nen. Op het School van den Conrector werden met de gewoone, en daar en boven met buitengewoone Prysen beschonken, J. DE VRIES, Elcani Fil., B. G. C. AALTSZ HEIDENDAAL, en R. DE VRIES. — De Griekſche Prys was gewonnen door den eerstgenoemden J. DE VRIES.; terwyl Prysen van naarſtigheid uitgedeeld werden aan J. MICHELL, H. CATS, J. L. DE LEÃO, die ook eene Griekſche Prys ontving, W. WINDGETTER en J. T. KLOPPENBORG.— Op het vierde School werden D. G. VERHOESEN, J. MENDES Abrahami *Fil.* en J. BRUNO ZWEERTS, met de gewoone *eerſte Pryſen begiftigd.* Beide eerstgenoemden hadden ook elk eene Griekſche, en de laatstgenoemde eene buitengewoone Prys van naarſtigheid behaald. De Pryſen van naarſtigheid waren toegewezen aan G. H. BLOEMRŐDER, J.G.H.DEUSSEN, en eindelyk nog een Griekſche Prys aan B. VAN DER FEEN.— Op het derde School werden W. C. 'T HOEN, met de gewoone en nog een buitengewoone, G. DE BREE, met de gewoone en nog eene Griekſche, en B. VAN WILLES, met de gewoone eereprys beſchonken. Verders ontving W. D. CRÁMER, een dubbele Prys van naarſtigheid, en werden ook C. ALEWYN, N. BATTEKÈ, en A. H. SCHOLTE, met Pryſen van naarſtigheid begiftigd.— Op het tweede School waaren de gewoone Pryſen behaald door H. VAN HEININGEN, D. S BOAS, en E. S. VAN PRAAG; daarenboven ontvingen D. S. BOAS, J. B. VAN ROSEVELT, en J. P. SCHOLTEN, elk eenen Griekſchen Prys; de Pryſen van naarſtigheid, zoo gewoone als buitengewoone werden uitgedeeld aan den reeds genoemden H. VAN HEININGEN, I. J. B. VAN ROSEVELT, J. P. SCHOLTEN, en aan G. ESKES — Op het oude eerſte School hadden G. WALLER, J. HERDERSCHEE, en T. H. LUBBERTS, by de gewoone ook elk een buitengewoone Prys van naarſtigheid verdiend; en werden wyders G. J. J. CHEVAL-

VALLIER, J. T. H. VAN HEMERT, D. M. ENGERT, P. A. F. WENNEKERS, J. HODSHON, en A. BRENDER à BRANDIS, met Pryſen van naarſtigheid beſchonken; terwyl de reedsgenoemden VAN HEMERT en WENNEKERS, ook nog een buitengewoone Prys wegdroegen.— Op het nieuwe eerſte School hadden J. J. JANSSEN, W. MALI, en A. WILLET, de gewoone Pryſen, en de beide eerſten ook elk een buitengewoone Prys gewonnen, de Pryſen van naarſtigheid werden gegeeven aan J. A. ROOS, J. AMESFOORT, P. CHEVALLIER, J. B. HESSELFELT, J. BENEDICTUS, P. C. SCHOONEVELT; de genoemden J. AMESFOORT. en J. B. HESSELFELT, ontvingen daar en boven de Prys van buitengewoone naarſtigheid.— Eindelyk valt nog by deze gelegenheid te berichten, dat de verdienſtelyke Emeritus Præceptor A. H. VAN DEN BERG onlangs alhier is overleeden, en dus ſlegts weinige maanden, na dat hy, door de Regeering deezer Stad, ſalvo honore et ſtipendio Emeritus verklaard was.

YSSELSTEIN.

In de voorige maand Maart is alhier de halfjaarige promotie der Latynſche Schooljeugd gehouden; deze plegtigheid wierd door den Conrector met eene gepaste vooraffpraak geopend, dewyl de Rector zich niet wel bevond; hier op wierden de pryſen uitgedeeld aan die Jongelingen, dewelke in naarſtigheid hadden uitgemunt, en wel de eerſte aan G. A. DE ROOCK, de tweede aan F. N. VAN DER BILT, de derde aan C. F. A. E. LYKLAMA à NYEHOLT, de vierde aan J. M. LUDEN, de vyfde aan P. A. C. HUGENHOLTZ.

Welke alle in digtmaat de Heeren Schoolarchen op eene zeer bevallige wyze bedankten en tot hoogere Claſſe bevordert wierden, en dus wierd deze actus, waar by men nu en dan het orgelmuziek hoorde, tot byzonder genoegen der groote aantal toehoorders beſlooten.

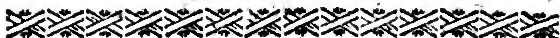
B E-

BEKENDMAKING.

De Clasfis van *Walcheren*, van den Quaestor der Weduwenbeurs vernoomen hebbende, dat onderfcheiden Weduwen haare jaarlykfche toelage op den behoorlyken tyd niet koomen of laaten ontvangen, en dit in de rekening moeite en wanorder veroorzaakt — heeft noodig geoordeeld daar tegen te moeten voorzien, en maakt, by deezen, aan de belanghebbenden bekend, dat zy, ten dien einde, eene boete van 10 Schellingen heeft vastgefteld, voor zodanige weduwe, welke binnen de 3 eerfte maanden van elk jaar haar weduwen douceur niet afhaalt; en voor die gene, die zulks over het geheele jaar verzuimt, eene boete van 1 ℒ.

Zy erinnert tevens aan alle buitenleden, tot haare Weduwenbeurs behoorende, dat, wie zyne jaarlykfche Contributie, dit jaar niet voor het einde der maand Mey voldoet, gehouden is, boven dezelve, twee gulden te betaalen; en wie 't geheele jaar laat verloopen, volgends de Wet, van de lyst worden uitgefchrapt, en zyne weduwe nimmer eenige toelage van de beurs genieten.

In naam der Clasfis,
ANT. VAN DEINSE, h. t. *Scriba.*

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

VENLO Vak. Zie Dec. 1795.
VENLO Vak. Zie Jan. 1797.
GRAAVE. Onze beroepen Leeraar D. J. H.

DE ROODE, van *Bleskingsgraaf* tot ons overgekomen, is heden den 11den April in zynen H. dienst alhier ingezegend, door zynen Ambtgenoot D. H. H. CREMERS; — de bevestiger predikte by die gelegenheid des voormiddags over 1 *Thess.* V: 12, 13. *Ende wy bidden u, broeders, erkent de geene die onder u arbeiden, ende uwe voorstanders zyn in den Heere, ende u vermanen: Ende achtse' zeer veel in liefde, om hares werks wille. Zyt vreedsaam onder malkanderen.* Des namiddags aanvaarde de bevestigde zyn gewigtig dienstwerk met 's Heilands onderwys *Matth.* XI: 29*b. Ende leert van my dat ik zagtmoedig ben, ende nedrig van herten: ende gy zult ruste vinde voor uwe zielen.*

MILL Vak. Zie Dec. 1795 en Febr. 1796.

VIERLINGSBEEK Vakant. Zie Nov. 1800. Men hoopt echter, dat ook hier binnen korteene beroeping zal geschieden.

OVER-EN NEDER-ASSELT Vak. Zie Dec 1801.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

DRUTEN EN AFFERDEN Vak. Zie Aug. 1801.

HEUMEN, MALDEN EN GROESBEEK Vakant. Zie Febr 1802.

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vakant. Zie Sept. 1801.

BATENBURG. Zie Maart 1802.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

RANDWYK staat Vak. te worden. Zie Febr. 1802.

HEMMEN den 11den April. Ook wy mogten heden onzen geliefden Leeraar zien; — het werk der bevestiging geschiedde by vrywilligen afstand van den visitator in deezen ring, door den Wel Eerw. Heer D. H. WEYLAND, te voren geliefd predikant by deeze Gemeente, thans te *Zoetermeer* en *Zegwaard*, predikende des voormiddags by die gelegenheid over de woorden van den Zaligmaker *Luc.* IX: 62*b. Niemand die zyne hand aan den*

ploeg

ploeg ſlaat ende ſiet na het gene achter is, en is bekwaam tot het koningryke Gods. De Wel Eerw. Heer D. A. BOONEBAKKER, deed des namiddags zyne intree-reden onder ons met 's Heilands gelykenis van den zaad-zaaijer *Matth.* XIII: 3*b* tot 8 en vs. 18 tot 23. *Siet een zaaijer ging uit om te zaaijen. — De een honderd de ander zestig ende de ander dertig* [*vout.*]

THIEL.

OPHEUSDEN. Uit het voorheen gemeld drietal is op den 21ſten Jan. *l. l.* met eene grote meerderheid van ſtemmen beroepen *D. G.* RADEMAKER, doch deze intusſchen tot adj. Pred. in de *Wildervank* beroepen zynde, heeft voor de beroeping naar *Opheusden* bedankt. — De Kerkenraad heeft op den 12den Maart l. l. een zestal gemaakt, en daar op geplaatst:

DD. G. H. NIBBELING, Predikk. te *Elkum.* F. VAN DEN HAM, te *Otterloo.* FARRET, Prop. te *Amſterdam.* L. BAKKER, *Pred.* te *Kesteren.* LENTZ, Prop. te *Utrecht.* J. BÖSHEN, Pred. te *Colmſchate.*

Op het drietal zyn met eenparigheid van ſtemmen geplaatst DD. NIBBELING, BAKKER en VAN DEN HAM. En daar uit op den 23ſten Maart door de mans ledematen eenparig beroepen D. G. H. NIBBELING, welke dit beroep heeft aangenomen.

ZALT-BOMMEL.

HAAFTEN den 14den Maart. Heden is tot een algemeen genoegen onze beroepen Leeraar D. J. HASSELBACH, onder ons bevestigd door onzen waardigen gewezen Leeraar D. Z. DE JONG, thans Pred. te *Almkerk*; de text van den Bevestiger was 2 *Cor.* V: 11*a*. *Wy dan weetende den ſchrik des Heeren, bewegen de menſchen tot 't geloove, ende zyn Gode openbaar geworden.* De Bevestigde handelde nademiddag over *Hand.* XVI: 9*b*. *Komt over in Macedonien, ende helpt ons.* De

Hee-

Heere vereere het werk van dezen dag met zyne hooge goedkeuring en ftelle onzen nieuwen Leeraar onder ons tot enen uitgebreiden zegen.

DRUMPT. Zie Maart 1802.

HEEREWAARDEN ftaat Vak. te worden. Zie Maart 1802.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN. Zie Maart 1802.

LIGTENVOORDE Vakant. Zie Febr. 1802.

ZUTPHEN Walfche Kerk Vak. Zie Nov. 1794.

OVER-VELUWE.

ARNHEM. Den 14den Maart, is de Kerkenraad alhier overgegaan, tot het maken van eene nominatie, om daar uit eenen nieuwen Leeraar te beroepen.

Op het twaalftal wierden met meerderheid van ftemmen gebragt, de volgende predikanten:

DD. M. JONGENEEL, Predikk. te *Ede* J. G. KIST, te *Bommel* D. BOOT, te *Renkum en Helsum*. H. H. DONKER CURTIUS, te *Muiderberg*. J. L. OVERDORP, te *Noordwyk*. H. HESSELINK, te *Warnsveld*. C. FORTUYN, te *Cuilenborg*. L. EGELING, te *Vollenhoven*. H. HUGENHOLTZ, buiten vasten bediening te *Amfterdam*. P. M. BROUWER, in de *Lind*. J. A. PLUIGERS, te *Werkhoven* en B. G. HAVERKAMP, te *Broek in Waterland*.

Hier uit is den 22ften dit zestal gekoozen:

DD. DONKER CURTIUS, KIST, HUGENHOLTZ, PLUIGERS, HAVERKAMP en FORTUYN.

Den 25ften Maart wierden op het 3tal gebragt:

DD. DONKER CURTIUS, KIST, HUGENHOLTZ.

Waaruit den 28ften door den breeden Kerkenraad eenftemmig tot gewoonen Herder en Leeraar beroepen is D. H. H. DONKER CURTIUS, thans Predikant te *Muiderberg*.

De beroepene heeft deze beroeping volvaardig in

in de vrees des Heeren aangenomen, en word met verlangen te gemoet gezien.

APELDOORN. Onze geliefde Leeraar D. D. HUISMAN, ontving onlangs de eenpaarige op hem uitgebragte beroepinge tot Predikant te *Vlissingen*. Wy hebben, geduurende den tyd, dat zyn Eerw. deze beroeping in ernstige overweging nam, zeer veel moeite gedaan, om hem tot het bedanken voor dezelve te bewegen, doch daar zyn Eerw. zich verpligt gevonden heeft om eerlang naar de Gemeente van *Vlissingen* heen te trekken, berusten wy met dankbare erkentenis in den wil van onzen Heer Jesus Kristus, die ons geduurende den tyd van 13 jaren, eenen Leeraar als HUISMAN is, heeft geschonken.

ELKUM. Onze geliefde Leeraar NIBBELINK, ontving onlangs eene op hem uitgebragte beroeping te *Opheusden*, onder de Classis van *Thiel*, en de wettigheid van deze roepinge, en de aanhoudende drang der Gemeente, heeft zyn Eerw doen besluiten, om derwaards heen te gaan, en ons, tot wier stigting en opbouw hy nu ruim 13 jaren gewandelt, en onderwezen heeft, te verlaten.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Oct. 1795.

BOXTEL EN ESCH. Zie Febr. 1802.

DUNGEN Vakant. Zie July 1794.

KESSEL Vakant. Zie Oct. 1794.

MOERGESTEL Vakant. Zie laatst hier van Aug. 1800.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie May 1798.

PEEL- EN KEMPELAND.

VELDHOVEN, BLAARTHEM EN GESTEL Vakant. Zie Jan. 1802

WAALRE' EN AALST Vakant. Zie Oct. 1801.

VECHEL EN ERP Vakant. Zie July 1801.

OIR-

OIRLE, ZEELST, MEERVELTHOVEN EN WINTELREE Vakant. Zie July 1799.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Nabericht.

OOST - MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

M A A S T R I C H T.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM EN SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walsche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatsen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walsche Kerk Vakant. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

D O R D R E C H T.

GEERTRUIDENBERG den 6den April 1802. Laatstleden donderdag den 1sten April, maakte de Eerw. Kerkenraad alhier, (na verzogte en volledig bekomene, Authorisatie, of hand opening van 't Staatsbewind der Bat. Republiek,) ter vervulling der openstaande predikantsplaats, door 't overlyden van D. D. P. ELKMAN veroorzaakt, 't volgend 12tal van Predikanten:

DD. M. J. VAN NIMWEGEN, in de *Fynaart*. E. J. J. ECOMA, te *O. en N. Gastel*. C. A. VAN DEN

BROEK, te *Sprang.* J. SLOTEMAKER, te *Besoyen.* J. H. SCHULTZ, op de *Zwaluwen* P. BROEKMAN, te *Ter Heide* by *Breda* F PLEITE, te *Dreifchor.* C. VAN DIEST, te *Twaal en Hondswyk.* J. SCHOENMAKERS, te *Heusden.* P. SILVERGIETER HOOGSTAD, te *Nieuw Hellevoet.* C. W. P. HUGENHOLTZ, te *Hasfelt* en P. HOUTMAN, te *Driel.*

Vervolgens dit 6tal.

DD. VAN NIMWEGEN, SLOTEMAKER, PLEITE, ECOMA, VAN DEN BROEK en VAN DIEST.

En eindelyk dit 3tal.

DD. VAN NIMWEGEN, SLOTEMAKER en VAN DEN BROEK.

Waar uit heden middag met groote meerderheid beroepen is D. M. J. VAN NIMWEGEN, Pred. in de *Fynaart.* — Wy hopen, dat zyn Wel Eerw. dit ons beroep, dat hem morgen zal worden toegezonden, aan zal nemen.

HEERJANSDAM EN KYFHOEK. Deeze gecombineerde Gemeenten zyn in diepe rouwe gedompeld door het gansch onverwacht afsterven van haaren waardigen Leeraar D. J SPAAN op den 9den April, na dat hy weinige dagen te vooren (den 31sten Maart) op zyn Studeerkamer door eene hevige beroerte plotsling overvallen was. Zyn Eerw had nog Zondag te vooren in beide zyne Gemeenten den predikdienst verricht. — Wyl de Overleedene, by zyn leeven, altoos warsch geweest is van allen lof, wordt hier alleen bericht, dat zyn Eerw. was geboren te *Leiden* den 8sten Sept. 1743, en dus den ouderdom van 58 jaaren en 7 maanden bereikt had: hebbende den tyd van 31 jaaren en byna 5 maanden het gewigtig werk der Evangeliebediening, met eenen voorbeeldigen yver en getrouwheid, tot vrucht van veelen waargenomen, zynde op den 18den Nov. 1770, als Herder en Leeraar in deeze Gemeenten, bevestigd door zynen Voorzaat D. H. SWAVINCK. Den

6den

6den Octob. 1772. trad zyn Eerw. in den Echt met Mejuffr. CORNELIA VAN DYK, geboortig van *Zwyndrecht*, welke thans het verlies van haaren Echtgenoot allerhartlykst betreurt, nevens haare beide kinderen: eenen zoon, die zich op *Utrechts* Hoogeschool, met ongemeene naarstigheid, tot het Leeraarambt tracht toe te rusten, en bykans den loop zyner studien voltrokken heeft: als mede eene Dochter.

De gedachtenis van den Overleedenen zal in zegeninge blyven by zyne Gemeenten, die hy met woord en wandel heeft voorgelicht en gesticht: gelyk ook by zyne Medebroeders, vrienden en allen, die zyn beminlyk karakter kenden: hebbende D. J. H. ELSHOFF, Pred. te *Rysoort*, op Zondag den 11den deezer, de eerste Ringbeurt in de vacatuure alhier vervullende, zyner in liefde gedacht in eene voorafspraak, naar aanleiding van *Hebr.* IX: 27*a*. *Ende gelyk het den menschen gezet is eenmaal te sterven*. En zullende de Predikdienst den gewoonen tyd, voor Mejufv. de Wed. door de Ringbroederen worden waargenomen.

BLESKENSGRAAF EN HOFWEGEN. Op den jongsten 4den April nam onze geliefde Leeraar D. J. H. DE ROODE, van hier beroepen naar de Stad *Grave*, een liefderyk afscheid van ons, met de woorden van den Zaligmaker *Joh.* XIX: 30. *Het is volbragt*. Zo dat deeze plaats vakant is.

DUBBELDAM Vakant. Zie Maart 1802.

DELFT EN DELFTSLAND.

DELFT. Op onze ordinaire Classis den 5den April zyn door den Wel Eerw. Heer D. STEGER, Pred. in *'t Woud*, præparatoir geëxamineerd, en beproefd bevonden zynde, met genoegen als Proponenten tot den openbaren predikdienst toegelaten; de Heeren D. J. G. VORSTMAN en D. VAN LEEUWEN, den 21sten April is op een coetus mo-

deratorum van de Clasfis van *Delft* en *Delftsland* losgemaakt de Wel Eerw. Heer D. J. Noordink van *Maassluis* beroepen naar *Zutphen*, zullende zyn Wel Eerw. den 25sten deezer zyne Afscheidsrede doen.

MAASSLUIS Vakant. Zie Maart 1802.

DELFT Walsche Kerk. Zie Maart 1802, 't Naberichr.

NB. De Clasfis van *Delft en Delftsland* heeft besloten, geen approbatie van Boeken voor de haare te erkennen, dan die door *Visitatores librorum* met name ondertekend zyn.

LEYDEN EN NEDER-RHYNLAND.

NOORDWYKERHOUT Vak. Zie Oct. 1801. en Jan 1802.

LEYDEN Vakant. Zie Dec. 1801.

HILLEGOM. Zie Dec. 1801.

RHYNSBURG Vak. Zie Aug. 1801.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

GOUDA. Zie Febr. 1802.

MOORDRECHT Vakant. Zie Febr. 1802.

SCHIELAND.

ROTTERDAM Schotsche Kerk. De Kerkenraad deezer Gemeente heeft met volkomen eenpaarigheid tot Predikant alhier beroepen, den Wel Eerw. Heer T. Ross, in de Clasfis van *Edenburg*. En naar verzogte en spoedig verleende inwooning van de Municipaliteit, het beroep aan zyn Wel Eerw. toegezonden, die het zelve volvaardig in 's Heeren vreeze heeft aangenomen, in hoope (Deo Volente) in de volgende maand herwaards te komen, om zyn dienstwerk onder ons te aanvaarden.

HOOGVLIET Vakant Zie Maart 1802.

GORINCHEM.

HOOG BLOKLAND den 28sten Maart. Heden nam onze oude en nu rustende Leeraar, D. P. Meesters, een aandoenlyk afscheid van ons, met de

de woorden *Deut.* XXX: 19. *Ik neme heden tegens u-lieden tot getuigen den Hemel ende de aarde; het leven ende den dood hebbe ik u voorgesteld, den zegen ende den vloek: kiest dan het leven, op dat gy levet, gy, ende uw zaad.*

Waarop de Kerkenraad den 31sten daaraanvolgende, ter vervulling van onze openstaande plaats dit drietal maakte:

DD. C. A. VAN SCHAGEN, Pred. te *Eethen en Drongelen.* A. DE VOOGD, te *Nieuwland* en W. A. VAN EEDEN, te *Opynen en Heesselt.*

Waaruit ten zelven dage beroepen is D. C. A. VAN SCHAGEN; doch die, na eenige dagen van beraad, voor deeze beroeping vriendelyk bedankt heeft.

ETHEN EN DRONGELEN. Onze zeer geliefde Leeraar, D. C. A. VAN SCHAGEN, maakte ons op den 4den April bekend, dat hy eene eenpaarige roepstem na de Gemeente van *Hoog Blokland* had ontvangen — deeze tyding trof ons, om dat wy hem ongaarne misten, algemeen waren onze poogingen zyn Eerw. by ons te houden — algemeen was ook onze blydschap, toen wy op den 11den daaraanvolgende vernamen, dat zyn Eerw. voor dat beroep bedankt hadde. De groote Sions Koning bekroone deeze keuze met zyne hooge goedkeuring, en zorge in liefde voor de Gemeente van *Hoog Blokland*

GORINCHEM. Zie Oct. 1801.

VOORN EN PUTTEN.

DEN BOMMEL Vak. Zie Oct. 1801.

'S GRAVENHAGE.

VOORBURG Vakant. Zie Maart 1802.

RYSWYK Vakant. Zie Jan. 1802.

WOERDEN EN OVERRHYNLAND.

RHYNSATERWOUDE. Dewyl onze geliefde Leeraar, D. D. L. VAN DER HAMMEN, voor vyfentwintig jaaren, op den tweeden Paaschdag pleg-

tig in den heiligen Euangeliedienst was ingezeegend door deszelfs Vader, D. D. VAN DER HAMMEN, Pred. te *Grootschermer*; zo gedacht zyn Eerw. op heden dankbaar aan die gewigtige gebeurtenis, met de verklaaring van Paulus betuiging, 1 *Tim.* I: 12. *Ende ik danke hem, die my bekrachtigt heeft* [*namelyk*] *Christo Jesu onzen Heere, dat hy my getrouw geacht heeft,* [*my*] *in de bedieninge gesteld hebbende*

In deeze vyfentwintigjaarigen Predikdienst heeft zyn Eerw. zes jaaren te *Kudelstaart*, byna zes jaaren te *Grootschermer*, ruim zes jaaren te *Oudcarspel*, en nu ruim zes jaaren onder ons met vrucht mogen arbeiden.

Dat nu onze Heere JESUS CHRISTUS, die onze Leeraar in de bediening gesteld en dus ver bekragtigd heeft, hem voorder sterke, om zynen overigen Euangeliedienst te vervullen en heerlyk te maken, is onze hoogste wensch.

B U U R E N.

CUILENBURG. Zie Maart 1802.

B R E D A.

BREDA. Na dat D. VAN YSSEL GROOTHUIS, Pred. te *Hoorn*, voor den op zyn Eerw. alhier uitgebragte beroeping bedankt had, (zie de voorgaande Boekzaal) is door den grooten Kerkenraad alhier, uit een gros en twaalftal van Predikanten, den 25sten Maart, dit zestal gemaakt:

DD. H. J. SCHREGARDUS, Predikk. te *Uitgeest.* S. C. VAN DER HAMMEN, te *Bovencarspel.* B. TAY, te *Rhenen.* H. LAGEMANS, te *Lienden.* H. PAUW, te *Krommenie*, en J. H. ELSHOFF, te *Rysoort*.

Waar uit den 27sten Maart op het drietal zyn gesteld:

DD. SCHREGARDUS, LAGEMANS en PAUW.

En ten zelven tyde beroepen D. H PAUW, Pred. te *Krommenie*, welke na verloop van eenige dagen

gen deze beroeping heeft aangenomen, zullende dezelve beroepinge op de aanstaande Clasfis, die den 21sten dezer alhier staat gehouden te worden, ter goedkeuring worden ingeleverd.

BREDA Walsche Kerk staat Vakant te worden, nadien onze zeer geachte en zeer geliefde Leeraar, de Wel Eerw. Heer G. S. DE CHAUFEPIÉ, wiens dienst wy geduurende omtrent vyf jaaren niet zonder vrucht genoten hebben, in de Walsche Gemeente van *Delft* beroepen zynde, na de zaak eenige dagen in ernstige bedenking genomen te hebben, zich in gemoede verpligt gevonden heeft in de vreeze des Heeren deze roepstem op te volgen. Waar van na voorafgegaane verwittiging aan den Wel Eerw. Kerkenraad, zyn Wel Eerw. ons op Zondag den 28sten Maart l. l. plegtiglyk kennis gegeven heeft, niet zonder sterke en wederzydsche aandoening zoo van Hoorers als van Spreeker.

De Heere geleide onze dierbaare Leeraar, zegene zynen Dienst te *Delft*, en schenke ons spoedig eenen trouwen en nuttigen Herder.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

ALKMAAR. Zie Maart 1802.

St. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAARLEM.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

AMSTELDAM. De Beroeping van Ds: A: VAN YZENDYK, is door het Stads Bestuur goedgekeurd, en door zyn WelE: in de vreeze des Heeren aangenomen.

In onze Clasfic: vergadering, den 4 April, zyn de S: S: Th: Studd: JACOB VERBURG, SAMUEL CROMMELIN, ABRAHAM SCHIM VAN DER LOEFF en Lu-

LUCAS VALK, voorzien van voortreffelyke, Kerkelyke en Akademische getuigschriften, door Ds: J: RYSDYK TAKENS, Predikant te *Amsteldam*, in de Heilige Taalen en Godgeleerdheid, Præparatoir geëxamineerd, en hebben door hunne kundige en gepaste antwoorden, aan de Vergadering een volkomen genoegen gegeeven, zoo dat hun Eerw:, na de gewoone betuiging en ondertekening, met volle ruimte tot den Predikdienst zyn toegelaten, en de Examinator voor zyn welingericht Examen is bedankt.

AMSTELVEEN. Den 14 *Maart wierden wy niet* weinig ontroerd, daar wy uit den mond van onzen, ons reeds dierbaar geworden Leeraar D. H. VAN WOUDENBERG vernamen, dat hy op den 12den eene byna eenpaarige beroeping tot gewoon tweeden Predikant in *Culemborg* ontvangen hadt. — Hoe zeer wy gezet waren op zyn langer verblyf onder ons; hoe veel prys wy op zynen, voor ons zo belangryken dienst stelden, hebben wy op allerlei wys aan den dag gelegd; geene poogingen lieten wy onbeproefd, om hem tot blyven te beweegen. — Lang vleidden wy ons met eenen goeden uitslag, om dat wy 't zo hartelyk wenschten; maar wierden helaas! tot onze innige droefheid in onze hoop te leur gesteld — Op den 28sten berichtte hy ons in zyne voorafspraak ten grondslag hebbende *Spreuk*. XVI: 9. dat hy zich (hoe gaarne aan onze wenschen en verzoeken voldaan hebbende) door eene byzondere wenk der voorzienigheid genoopt gevonden hadt, die beroeping aan te neemen. — God drukke daar op het zegel zyner hooge goedkeuring, en zorge in liefde voor ons! —

Dus AMSTELVEEN weder staat vakant te worden.

MUIDERBERG. Onze Predikant D. DONKER CURTIUS, heeft eene, op hem uitgebragte be-

beroeping in de Gemeente van *Arnhem*, aangenomen, en dus zal eerlang

MUIDERBERG Vakant worden.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

HOORN.

URSEM Vak. Zie Octob. 1801. onder artikel *Hoorn*.

OBDAM Vakant. Zie Febr. 1800.

ENKHUIZEN.

ENKHUIZEN. De Wel Eerw. Heer D. J. TIEDEMAN, die tot groote blydschap der Gemeente, zynen post als gewoon Herder en Leeraar weder heeft aanvaard, heeft by die gelegenheid, op den 4den April des avonds, voor een talryke schaar gepredikt uit *Filipp.* I: 8, 9. *Want Godt is myn getuige, hoe zeer ik begeerig ben na u alle, met innerlyke bewegingen Jesu Christi.— Ende dit bidde ik* [*Godt*] *dat uwe liefde noch meer ende meer overvloedig worde in erkentenisse, ende alle geveelen:*

De gewone Classicale Vergadering zal gehouden worden op den eersten Donderdag in Juny.

WESTWOUDT EN BINNENWYZENT. Heden den 21sten February maakte onze hartelyk geliefde Leeraar D. A. A. WOESTHOF, ons in eene voorafrede bekend, dat zyn Eerw. met eene zeer groote meerderheid van stemmen, tot gewoon Herder en Leeraar in de Gemeente van J. C. te *Alkmaar* beroepen was. Dit bericht was voor ons treffend, daar hy nu eerst ruim twee jaren ons door leer en wandel stichte. Gene opofferingen zouden ons te groot geweest zyn, om hem te bewegen ons nog niet te verlaten. Dan in dit geval vonden wy ons verplicht hem aan te raden, deze zo eenparige, ongezochte en wettige beroeping, op te volgen. Op den volgende Zondag maakte hy ons daarom bekend, dat hy in dezen weg Godt moest volgen, en dus ons eerlang verlaten

zal, J. C. zette het zegel zyner goedkeuring op deze gedane keus, trekke met hem derwaards, en schenke ons op zynen tyd, en in zyne gunst, enen anderen getrouwen voorganger. Dus zal WESTWOUDT EN BINNEWYZENT eerlang vakant worden.

E D A M.

OOSTHUIZEN. Den 28sten Maart verblydde ons onze welbeminde Leeraar D. J. H. DE WOLFF, met het bericht, dat zyn Eerw. onder andere door onzen liefdedrang bewogen, het beroep naar de Gemeente van *Goes* hadt afgeslagen, God geeve dat zyn verder verblyf onder ons strekke tot onze bevordering en blydschap des geloofs!

MARKEN. Ter vervulling der vacature is in tegenwoordigheid van den Wel Eerw Heer D. S. LUYMES, V. D. M. te *Uitdam*, als Consulent, alhier op den 29sten Maart gemaakt het volgend viertal.

DD. J. C. KIRCHHOFF, Predikk. te *Schellingwoude*. S. LUYMES, te *Uitdam*. C. MOS, te *Winkel* en S. M. DE BRUYN, Prop. onder de Eerw. Classis van *Nymegen*.

Waar uit op den 4den April door de opgekomene Mans-ledematen met grote meerderheid van stemmen beroepen is D. C MOS, V. D. M. te *Winkel*, aan wien deeze beroeping is toegezonden.

BEEMSTER. Zie Maart 1802.

Z E E L A N D.

W A L C H E R E N.

BRESKENS. Den 21sten Maart maakte onze geliefde Leeraar H. UDEN MASMAN, Gerh. Fil. ons bekend, dat zyn Eerw. eene allezints wettige en eenpaarige beroeping van de nabuurige Gemeente te *St. Anna ter Muiden* ontvangen en dit beroep eenen onbepaalden tyd in beraad genoomen had. Wy maakten ons deezen tyd des beraads ten nut-

nutte, en trachteden de voor ons inzonderheid gevreesde ſcheiding voortekoomen, eene ſcheiding die ons thans te dieper treffen zoude in onze kommerlyke en voor de toekomst duistere omſtandigheden; — vooral daar zyn Eerw. nog maar den tyd van een jaar by ons het Euangélie der verzoeninge, en dat niet zonder vrugt, predikte en hy van allen hartelyk bemind wierd.

God hoorde onze gebeden — bekroonde onze pogingen — en redde ons uit deezen gevreesden ramp, daar wy op den 4den April met het aangenaame berigt verblyd wierden, dat onze hartlyk geliefde Leeraar en vriend by ons blyven zoude — en zyn Eerw. zich nader en op nieuws aan ons verbondt, in eene Leerrede over *Luc.* XII: 40—47. *Gy dan zyt ook bereid: want in welke uure gy 't niet en meynt, zal de zone des menſchen komen.* ——— *Ende die dienstknecht welke geweten heeft den wille zyns heeren, ende [zich] niet bereit, noch na zynen wille gedaan en heeft, die zal met vele [ſlagen] geſlagen worden.*

Het hoofd zyner kerke bekroone de keuze van onzen Leeraar, doe zynen dienst onder ons gezegend zyn, en geeve ſpoedig aan de gemeente van *St. Anna ter Muiden*, een waardigen Leeraar.

WESTCAPELLE. Zie Febr. 1802.

YZENDYKE Vakant. Zie Dec. 1801.

CATS. Zie Mey en Dec. 1801. onder *St. Anna ter Muiden.*

MIDDELBURG Vakant. Zie Dec. 1800.

SEROOSKERKE Vakant. Zie July 1799. en Aug. 1800. het Nabericht.

MIDDELBURG Vakant. Zie Juny 1798.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AAR-

AARDENBURG Walſche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walſche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walſche Kerk Vak. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walſche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

ZUID-BEVELAND.

NISSE. Den 1ſten Maart l. l. is hier door den Kerkenraad uit een voorafgaand zestal, dit volgend drietal uitgebragt:

DD. D. A. BUYT, Predikk. te *St. Kruis*. H. DE KOE, te *'s Gravenpolder* en C. J POLS, te *Wemeldingen*. Waaruit met eenpaarige ſtemmen beroepen is de Wel Eerw. Heer D. A. BUIT, die na eenigen tyd van beraad, deze beroeping aangenomen heeft: ook is dezelve den 6den dezer, door Clasſicale goedkeuringe bekragtigt.

GOES. Den 8ſten der vorige maand Maart, heeft de groote Kerkenraad wederom het volgend zestal uitgebragt;

DD. J. H. DE WOLF, Predikk. te *Oosthuizen*. J. NOORDINK, te *Maasſluis*. J. SLOTEMAKER, te *Bezojen*. M. VAN HAL, te *Sloterdyk*. C. COLMSCHATE, te *Jaarsveld* en R. H. DE BRUIN, te *Andyk*.

Wyders dit drietal:

DD. DE WOLF, SLOTEMAKER en DE BRUIN.

Waaruit met eene groote meerderheid van ſtemmen beroepen is de Wel Eerw. Heer D. J. H. DE WOLF; doch die ook voor deze beroeping bedankt heeft. Dus blyft

GOES Vakant.

SCHORE EN VLAKE Vakant. Zie Oct. 1800.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

THOLEN Walſche Kerk Vak. Zie July 1799.

OUDENBOSCH Vak. Zie Aug. 1798.

ST. MAARTENSDYK Vak. Zie Jan. 1801.

UTRECHT.

UTRECHT

MYDRECHT. Den 30sten Maart is de Kerkenraad en Oud Kerkenraad dezer Gemeente, verlangende de breuke, door het vertrek van D. SWEIGHOLT veroorzaakt, spoedig geheeld te zien, overgegaan, (in tegenwoordigheid van DD. A. CAMPEN en E. L. DE BRUYN, resp. Predikk. te *Uithoorn en Cudelstaart* en te *Wilnis*,) tot het doen eener beroeping, uit het volgende 12, 6, en 3tal.

Op het twaalftal waren geplaatst de volgende Predikanten:

DD. T A. VISCH, Predikk. te *Pernis*. A. DIEPERINK, te *Hoornaar*. J. H. ALDENRAHD, te *Noorden*. P. A. VAILLANT, te *Moerkapelle*. A. VAN DEN YSSEL, te *Linschoten*. E. L. DE BRUYN, te *Wilnis*. W. MOILIVES, te *Harmelen*. C. GUTTELING, té *Tersikke*. J. HOEK, te *Arnemuiden*. C. OSKAMP, A. L. M. Phil. Doct. te *Vinkeveen*. A. CAMPEN, te *Uithoorn en Cudelsteert*, en A. SIMONS, te *Thamen*.

Waaruit op het zestal gebragt wierden:

DD. VISCH, ALDENRAHD, MOILIVES, DE BRUYN, VAN DEN YSSEL en HOEK.

Eindelyk op het drietal:

DD. ALDENRAHD, DE BRUYN en VISCH.

Met de meerderheid is hieruit beroepen D. J. H ALDENRAHD, V. D. M. te *Noorden*, aan wien de beroeping toegezonden is; doch tot ons leedwezen heeft zyn Eerw. na een beraad van eenige dagen daar voor beleefdelyk bedankt. Dus

MYDRECHT nog Vakant.

Zynde van een afscheid van D. SWEIGHOLT, van van hier aan den Correspondens der Boekzaal niets toegezonden.

UTRECHT Vakant. Zie Jan. 1802.

AMERS-

AMERSFOORT.

ZUYLEN. Onze waardige Leeraar, D. A. BONEBAKKER, van hier naar *Hemmen* beroepen, heeft ons op den 28sten Maart plechtig vaarwel gezegt, en zynen Euangeliedienst met een liefderyk en heilbiddend afscheid besloten; leggende tot een grondslag van zyne Verhandeling, eene ernstige opwekkinge tot het beoefenen van de Christelyke liefde, volgens 1 *Cor.* XIII. geheel.

God geeve dat zyn Eerw. in zyne hem roepende Gemeente, ook geen minder *schynzel op zynen* Euangeliedienst, als onder *ons* genieten, en *overtuigende* blyken van ongeveinsde *liefde*, als vrugtgevolgen van het zaligmakend geloof ondervinden mag. Dus is

ZUYLEN Vakant.

Dan deeze Gemeente zal niet lange Herderloos blyven, nadien de Eerw. Kerkenraad den 20sten April reeds eene Nominatie van 6 Heeren gemaakt heeft, ten overstaan van de Wel Eerw. Heeren H. RAPPARDUS, Emer. Pred. te *Nederhorst den Berg*, en T. H. VAN DEN HONERT, Pred. te *Nichtevecht*, op dewelke geplaatst zyn:

DD. C. OSKAMP, A. L. M. et Phil. Doct. te *Vinkeveen*. R. VAN DER KLOES, te *Vuuren en Dalem*. J. DE LEEUW, te *Pancras*. M. J. RÖMER, te *Vuursche*. J. J. METELERKAMP, Theol. Dr. te *Lopik en Cabauw*, en J. SJOENIS, Prop. te *Amsterdam*.

Uit welke Nominatie met volkomene eenparigheid, vervolgens tot Herder en Leeraar dezer Gemeente beroepen is, de Wel Eerw. zeer gel Heer C. OSKAMP, A. L. M. Phil. Dr. en Pred. te *Vinkeveen*.

ZOEST. Zie Maart 1802. onder Art. *Amersfoort*.

RHEENEN EN WYK.

WYK BY DUURSTEDE. Zie Maart 1802

FRIES-

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

GOUTUM EN ZWICHUM Vak. Zie July 1799.

BEERS EN JELLUM Vak. Zie Dec. 1799.

DOKKUM.

METSLAWIER EN NYAWIER Vakant. Zie Jan. 1802.

TWYZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

FRANEKER.

SEXBIERUM. Alhier is, in plaats van onzen ouden waardigen Leeraar, D. W. DE VRIES, met volle eenparigheid, tot Pred. beroepen D. P. I. KNOLL, waardig Pred. te *Gerkesklooster*; — welk beroep door zyn Wel Eerw. in des Heeren vreeze is aangenomen, en ook reeds door de Classis van *Franeker*, op den 1sten dezer wierd goedgekeurd; — wordende onze beroepene Leeraar alhier, met veel verlangen te gemoet gezien.

FRANEKER Walsche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

SNEEK.

SNEEK. Deeze Gemeente op Woensdag den 24sten Maart wederom zullende overgaan tot het werk der beroeping van eenen Predikant, in plaats van den Wel Eerw. Heer N. SCHOTSMAN, van hier naar *Leyden* terug geroepen, wierd eenparig besloten, om in deze bloeijende Gemeente in plaats van eenen, ter vervulling der opengevallene vacature, thans twee Predikanten te beroepen, om nevens onzen tegenwoordige Predikant, den Wel Eerw. Heer A. VAN VELD[illegible]
van het Euangelie in de[illegible]
te neemen: zynde ov[illegible]
overstaan der Classica[illegible]
VELDEN en W. BECK[illegible]
en *Ysbrechtum*, ten [illegible]
kanten met eenpaarige[illegible] [illegible]y- [illegible]ons

VOL-

Eerw. Heeren J. F. DE ROOK en M. A. DE JONGH, Predikanten te *Oosterend* en *Roordahuizum*, hebbende hunne Wel Eerw. beide, deze beroepingen herwaards tot blydschap van deze Gemeente volvaardig aangenomen.

OOSTHEM, ABBEGA EN FOLSGARA. Op vrydag den 26sten Maart is ten overstaan der Classicale Consulenten, de Wel Eerw. Heeren S. GARDINGIUS, Pred. te *Wolzum*, en W. BECKERINGH, Pred. te *Tsbrechtum*, tot Herder en Leeraar in deze Gemeente beroepen, den Wel Eerw. Heer H. U. THODEN VAN VELZEN, Pred. te *Augustinusga*, die deze beroeping drie weeken in beraad genomen heeft.

NYEGA Vakant. Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD. Met treurige aandoening melden wy, dat op den 2den deezer alhier tot groot verlies der Gemeente overleeden is, haar jongste Leeraar, de Wel Eerw. en zeer geleerde Heer D. J. H. KESLER, in den ouderdom van 63 jaren en ruim vyf maanden, na twee Gemeentens, die van *Pæsens* en *Bolsward*, bykans 41 jaren door leer en leven gesticht te hebben. Zyn nagelatene weduwe Mejuffvr. H. ELGERSMA, met hem omtrent 29 jaar vereenigd geweest zynde, is door het verlies van een liefderyksten Echtgenoot, en zyne kinderen van een besten vader, zyn door deezen slag zwaar in 't hart getroffen. Misschien in een volgende Boekzaal iets nader.

OOSTEREND EN HENNAARD. Deeze Gemeente staat vakant te worden, naardien onze geliefde Herder en Leeraar J. F. DE ROOK, naar *Sneek* beroepen zynde, en die beroeping eenige dagen in beraad genomen hebbende, zich verpligt gevonden heeft, om die roepstem op te volgen.

MOLQUERUM. Zie Maart 1802.

WYAAST EN FERWOUDE Vak. Zie Jan. 1801.

STA-

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.
HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

GOINGARYP EN BROEK. Zie July 1801.
TJERKGAAST ENZ. Zie Maart 1802.

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

OLDENZAAL. Zie Octob. 1801.

KAMPEN.

KAMPEN. Den 20sten April is door D. I. SLUITER, Pred. te *Zalk*, præparatoir geexamineerd en vervolgens door de Eerw. Clasſis van *Kampen* tot Proponent aangenomen en tot den openbaaren Predikdienst toegelaten D. C. A. LEEMANS, COENR. FIL.

Op den zelfden dag is door D. I. SLUITER, Pred. te *Zalk*, ten overſtaan der Deputaten DD. J. J. VAN DOORNE en H. N. GILLOT, Predikk. in *Kampen* en op *Ens* en *Emmeloord*, peremtoir geëxamineerd, daar na, door voornoemde Deputaten, met oplegging der handen, plegtig bevestigd en door de Eerw. Clasſis aan de Gemeente van *St. Petersburg* toegeweezen D. GERARD MAURITZ LAMPING, ARNOLD: WILHELM. FIL: *Corn. Nicol. Frat.*

KAMPEN Walſche Kerk. Zie Maart 1802.

ZWOLLE.

ZWOL. Onze beminde VAN YZENDYK, is naar *Amſteldam* beroepen — Alle pogingen van de Municipaliteit, van den Kerkenraad en van byzondere leden der Gemeente waren vrugteloos. — Hy verlaat ons — wy vernemen het met ſchreijende ogen; ſchoon wy geloven; dat zyn Wel Eerw. deze roeping opvolgt uit een volle overtuiging van Gods gebiedenden wil. — Thans berusten wy daarin — de Heer zy met zynen knecht en de zyne! — Hy zorge in ontfermende liefde voor ons!

AVEREEST Vak. Zie Febr. 1802.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

Den Correspondens is het volgende ter woordelyke plaatzing toegezonden:

VOLLENHOVEN. Onze jongste Leeraar D. L. Egeling, ontving onlangs eene beroeping naar *Gouda*. — Hy nam dezelve eenigen tyd in beraad, en wy hoorden tot onze blydschap den 7den deezer maand, dat hy by ons blyven zoude. — Van onzen kant hebben wy hier over dadelyke bewyzen van geneegenheid gegeeven, en beiden onze Leeraars het tractement met 100 gld. jaarlyks vermeerderd.

STEENWYK. Zie Maart 1802.

OLDEMARKT EN PAASLO Vak. Zie Oct. 1801.

S T A D en L A N D E.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN den 8sten April 1802. Heden wierd door den grooten Kerkenraad onzer Nederd. Gereform. Gemeente, ter vervulling van de Leeraarsplaats, openstaande door den dood van D. A. Alberthoma, een 3tal genomineerd, zynde DD. J. Martinet Kuypers, Predikk. te *Westzaandam*. J. Brugman, te *Westzaandam* en J. Clarisse, te *Enkhuizen*. Om daar uit na 3 weken een beroep te doen.

A P P I N G E D A M.

SIDDEBUIREN. Nadat ene nieuwe beroeping uitgebragt den 22sten Febr. op D. W. Abresch, Pred. op de *Brede*, even zoo, als de eerste, op D. J. G. Oosterbeek, Pred. te *ten Boer*, in ene vorige gemeld is, door het bedanken van den beroepene mislukte, mogten wy eindelyk ene gelukkig geslaagde keuze doen op den 17den Maart, wanneer hier, op de voorheen gemelde wyze beroepen wierd D. J. Begemann, F. A. fil. Pred. te *Rhoderwolde*, die deze beroeping tot onze blyd-

blydschap heeft aangenomen, en met verlangen word te gemoet gezien.

OPWIERDA Vakant. Zie Aug. 1793.

M I D D E L S T U M.

EPPENHUIZEN. Schoon de Correspondens geen legaal bericht is toegezonden, zo kan hy nogthans van hier het volgende melden:

Voorleden najaar wierd onze waardige Leeraar, D. H. G. BEEKHUIS, door de Gemeente van *Noordlaren* tot haaren Leeraar beroepen. Dit beroep wierd door zyn Eerw. eenigen tyd in beraad gehouden; en dezen tyd van uitstel maakten wy ons ten nutte, om hem, die ons lief geworden was, te bewegen, van by ons te blyven — maar onze pogingen waren vruchteloos.— Zyn Eerw. maakte ons naar ryp beraad bekend, dat hy zich in gemoede verpligt gevonden had, om de stem der roepende Gemeente van *Noordlaren* in 's Heeren vreeze op te volgen, in welke keus, hoe ongaarne, wy dan ook moesten berusten.

Zyn Eerw. nam hier op (na vooraf Kerkelyk en Classicaliter van zyne betrekking op deze Gemeente ontslagen te zyn) in de maand November van ons een hartelyk en zegenend afscheid, bevelende ons Gode en het woord zyner genade, en vertrok onder wederzydsche aandoeningen, naar zyne nieuwe Gemeente.

Ondertusschen is onze breuk ook alrede weder geheeld, de groote Koning zyner Kerk heeft ten spoedigsten voor deze herderloze Gemeente in liefde gezorgd.— De Eerw. Heer FRANÇOIS BEKIUS, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Dokkum*, wierd, na vooraf zyne predikgaven te hebben laaten hooren, in eene daar op volgende oproeping van Mans Ledematen en Mans hoofden der huisgezinnen, ten overstaan van D. W. JANSSONIUS, Pred. te *Uithuizen*, als Consulent, met eenpaarige stemmen tot onzen Herder en Leeraar beroepen, die dat beroep dan ook zonder

der eenig beraad, in de vreeze des Heeren, en tot onze hoogste blydschap heeft aangenomen.

MIDDELSTUM. In een buitengewoone Classis van Winter Depp. stond binnen D. W. JANSSONIUS, Pred. te *Uithuizen*, produceerende namens D. F. BEKIUS, een beroepingsbrief, door de Gemeente van *Eppenhuizen* op zyn Eerw. uitgebragt, en verzoekende, om tot het perempt. Examen te worden toegelaten — De stukken, hiertoe betrekkelyk in behoorlyke orde bevonden zynde, wierd zyn Eerw. dat verzoek geredelyk ingewilligd. En zyn tot Examinatoren benoemd: DD. W. ABRESCH en VIËTOR, respect. Predikk. op *de Brede* en te *Oldenzyl*.

Hier na wierd op den 16den Febr. l. l. de *Classis* buitengewoon byeengeroepen; en het perempt. Examen van D. BEKIUS liep tot algemeen genoegen der aanwezende Leden af — Na een beknopt, oordeelkundig en bevallig voorstel over *Rom.* V: 1. wierd zyn Eerw. door voorzeide Heeren Examinatoren, zo in de stellige als wederleggende Godgeleerdheid ondervraagd, van 's gelyke proeven van bekwaamheid in de Grondtalen uit *Ps.* C. en het textcapit. afgenomen; met dat gevolg: dat zyn Eerw. met volle ruimte en blydschap aan de Gemeente van *Eppenhuizen* wierd toegewezen, onder hartelyke toebede, dat God zyn dienst aldaar in de ruimste mate wilde zegenen. En wierden Heeren Examinatoren voor hun welingericht Examen bedankt; als mede tot Confirmatoren benoemd DD. W. JANSSONIUS, DAMSTÉ en VIËTOR, resp. Predikk. te *Uithuizen*, *Uithuizermeden* en *Oldenzyl*, zynde de Bevestigingsrede op verzoek afgestaan aan den Wel Eerw. zeer gel. Heer DE HAAN, geliefd Leeraar in de Gemeente van *Dokkum*.

EPPENHUIZEN den 28sten Maart. Heden wierd onze nieuw beroepen Leeraar D. F. BEKIUS, onder ons in den H. dienst bevestigd. De Eerw. Heer

Heer D. DE HAAN, V. D. M. te *Dokkum*, die uit vriendschap voor den jongen Leeraar, het werk der bevestiging op zich nam, schetste ons 's morgens, naar aanleiding van 2 *Tim.* I: 13. *Houdt het voorbeeldt der gezonde woorden, enz.* op ene keurige wyze, het character en werk, van enen getrouwen Euangeliedienaar, en paste zulks eigenaartig op den nieuw bevestigden toe, terwyl de inzegening met oplegging der handen verricht wierd door DD. W. JANSSONIUS, DAMSTÈ en VIËTOR. Hierop maakte de nieuw bevestigde een aanvang van zyn Euangeliedienst met *Rom.* I: 15, 16. *Alzo, 't geen in my is, dat is volvaardig, enz.* En perste door zyn treffend voorstel een hartelyke zucht van dankbaarheid uit onzen boezem, dat 'er in deze donkere dagen van ongeloof en ligtzinnigheid, door het aanbidlyk Godsbestuur nog mannen wierden verwekt, die zich het Euangelie van Christus, *zo als het een kracht Gods tot zaligheid is*, niet alleen niet schaamden, maar ook met den groten Kruisgezant, hun eer, roem en blydschap in deszelfs prediking stelden. — God, bidden wy, zette op het werk van dezen dag, dat onder eene groote toegevloeide schaar en met algemeen genoegen verricht wierd, van achteren het zegel zyner hoge goedkeuring.

ZUIDWOLDE. Na dat ter vervulling van de vacerende Leeraarsplaats alhier, in plaats van Wylen D. H. HAZE, door den Kerkenraad dezer Gemeente (in gevolgen ene minnelyke Conventie, gezamenlyk met eenen gevolmachtigden van de primarie Collatores van *Zuidwolde*) de navolgende nominatie van zes predikanten was gemaakt: te weten

DD. J. J. DAMSTÈ, Predikk. te *Uithuizer Meden*. W. ABRESCH, op de *Brede*. G. BENTHEM REDDINGIUS, te *Schildwolde*. F. J. BEGEMAN, te *Middelbert*. J. G. OOSTERBEEK, te *ten Boer*.

G. C. SIEGMUND BEGEMAN, te *Lehe* in het Hertogdom *Bremen*.

Zo is met genoegzaam eenparige ſtemmen door mans Ledematen en hoofden der huisgezinnen op den 9den Nov. l. l. uit gemelde zestal, in tegenwoordigheid van D. W. COST, Pred. te *Bedum*, als Conſulent, beroepen D. G. C. SIEGMUND BEGEMAN, doch welke voor deze beroeping na enigen tyd van beraad vriendelyk heeft bedankt. Hierop zyn andermaal de mans ledematen en hoofden der huisgezinnen te zamen geroepen, op den 24ſten Febr. l. l. die met meerderheid van ſtemmen tot hunnen Herder en Leeraar beroepen hebben D. W. ABRESCH, Pred. op de *Brede*, die tot blydſchap der Gemeente dit beroep in 's Heren vrees heeft aangenomen.

DE BREDE den 3den Maart 1802. Voorleden Zondag maakte onze geliefde Leeraar D. W. ABRESCH ons bekend, dat hy in de vorige week twee beroepingsbrieven ontvangen had, de een van de Gemeente te *Siddebuiren*; de andere van de Gemeente te *Zuidwolde*, terwyl zyn Eerw. ons teffens berichte, dat: was het niet, dat de *Zuidwolſter* Gemeente hem in dien zelfden tyd ook riep, hy de bykans eenparige roepſtem van de aanzienlyke Gemeente van *Siddebuiren* zou hebben opgevolgd; maar, dat nu onderſcheidene redenen zyn Eerw. verpſichten, om de beroeping van *Zuidwolde* in de vrees des Heren aantenemen en voor die van *Siddebuiren* te bedanken. — Wy wenſchen, dat zyn Eerw. wien wy nog geern langer onder ons begeerde, doch wiens keus wy moeten billyken, in zyne aanſtaande Gemeente enen ruimen zegen over zyn dienstwerk moge ondervinden, en onze eerlang herderloze Gemeente ſchielyk van enen Leeraar moge voorzien worden, welke wensch zo als de Correspondens kan berichten, ook welhaast vervult zal worden.

'T WES-

'T WESTERKWARTIER.

ZUIDHORN. Den 6den April heeft D. G. J. PIERIUS, bevestigd Predikant te *Nuis* en *Niebert*, in de Clasficale Vergadering, op zyn verzoek, onder vriendlyke verwelkoming, ſtem en zitting verkregen.

In die zelve Vergadering is de Student in de H. Godgeleerdheid BERNARDUS BREDEÉ, Groninger, præparatoir geexamineerd, na vooraf eene proeve zyner predikgaven uit 1 *Joh.* IV: 9. gegeven te hebben, zo over de Godgeleerdheid, als over de oorſpronglyke talen des Bybels uit *Pſ.* VIII: en 1 *Joh.* IV. met dat gevolg: dat hy, met ernſtige vermaning en opwekking, om zich tot het H. Dienstwerk verder te bekwamen, tot den openbaren Predikdienst is toegelaten, hebbende de vereischte betuiging en ondertekening gedaan.

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

MIDWOLDA Vak. Zie Maart 1802.

VLAGTWEDDE. Zie Maart 1802.

OOST-FRIESLAND.

ST. GEORGIIWOLD. In het begin dezer maand is alhier ter vervulling der openſtaande Leeraarsplaats, gemaakt de navolgende Nominatie.

DD. BROUWER, te *Weender*. VAN SENDEN, te *Ophuizen*. KLUGKIST, te *Greetzyl*. HESSE, te *Emden*. NICOLAI, te *Treepzum*. WYCHRAM, op het *Logumer Voorwerk*. BOUWMAN, te *Wybelſum*. KAHREL, te *Midling*. FOLMER, te *Bierum*. VIëTOR, te *Oldenzyl*. VENEKAMP, te *Hinte*. PENNING, Propp. te *Jemgum*. PANNENBORG, te *Stapelmoer* EDENHUIZEN, te *Pilzum*. BOEKHOFF, te *Weender* en DE VRIES, te *Olderſum*.

KERKBORGEN. Zie Maart 1802.

De overige Vakante plaatſen van *Oost-Friesland*, *Wezel*, *Duisburg aan den Rhyn*, *'t Graafſchap Limburg* en *Bremen*, als in de voorige maand.

N A-

NA-BERICHT.

BEKENDMAAKING.

Proponenten en Predikanten buiten vaste bediening, die genegen zyn tot de waarneeming van den post van Krankbezoeker in de Gemeente van *Amsteldam*, op een jaarlyks tractement van 800 gl. mits zig tevens verbindende tot hulp van het E. Ministerie, om eenige Predikbeurten te vervullen, waarvoor hy dan de gewoone belooning ontvangen zal, gelieven zich te vervoegen binnen een maand, by den ondergeteekenden. H. J. COERMAN,

Amst. den 26 Maart 1801. *V: D: M: Amst.*

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand April 1802.

I. P. BONNET, Zes Leerredenen. Bladz. 345

II. P. BOSVELD, Verklaaring van PAULUS Brief aan de Galatiërs. Eerste Deel. 353

III. Historische en Godsdienstige Beschouwing, over het getroost en gelaten Afsterven van KLAAS HOOFT. 365

IV. J. L. EWALD, de Kunst om een goed Meisjen, ene goede Echtgenote, Moeder en Huisvrouw te worden. Eerste Deel. 372

V. Volledige Beschryving van alle Konsten, Ambachten, Handw., enz. XIVde stuk. 379

VI. W. E. DE PERPONCHER, Gedichten. Derde Deel. 388

VII. A. H NIEMEYER, Grondbeginselen van de Opvoeding, enz. Tweede Stuk. 395

VIII. A. BRUGGEMANS, Taferelen uit het Menschelyk Leven. 405

IX. Huishoudkundig Handboek voor den Stedeling en den Landman, IIde Deel. 413

X. Letternieuws. 423

XI. Academie- en School-Nieuws. 428

XII. Bekendmaking. 434

XIII. Kerk-Nieuws. 434

XIV. Na-Bericht. Bekendmaking. 462

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD EN VIER-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor MEY 1802.

Te AMSTELDAM,
By D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1802.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

ALGEMEENE KERKELYKE GESCHIEDENIS der CHRISTENEN, door YSBRAND VAN HAMELSVELD. *Derde Deel, met Plaaten. Te* Haarlem, *by* François Bohn. 448 *Bladz. gr. Octavo.*

Het geen by voorgaande gelegenheden, tot lof gezegd is, der twee voorige Deelen van dit belangryk Werk van den verdienstelyken VAN HAMELSVELD, kan met geen minder recht gezegd worden van het vervolg deezes voortreffelykften Werks, waar van reeds vier Deelen het licht zien.

Thans zullen wy slechts den Inhoud opgeeven van het derde Deel, en tevens onzen Leezeren, uit het zelve eene proeve voordraagen, om hun te doen zien, op welk eene oordeelkundige en leerzaame wyze, onze geleerde Schryver voortgaat, met het te boek stellen der *belangrykste Geschiedenissen der Christen Kerk*, welke zo veele nuttige en heilzaame lessen opleveren aan derzelver beoeffenaar, om hem te doen eerbiedigen de hooge en aanbiddelyke wegen, welke de hoogste Voorzienigheid gehouden heeft en nog houdt, in het bestuuren van 's Waerelds lotgevallen en byzonderst die van zyne Kerk, ten betooge van Gods bestendige waakzaamheid in de meest gevaarlyke en zorgelyke omstandigheden voor de belangen van zynen Dienst.

Dit derde Deel bevat in zich het *vervolg van het tweede Boek, bevattende het tweede tydperk, van den dood van* JOANNES, *den laatsten der Apostelen. tot aan de regeering van* CONSTANTYN *den Grooten. in het begin der vierde eeuw.* — Dus worden in vyf onderscheiden Hoofdstukken opgegeeven: 1. *Verschillen met* NOËTUS, SABELLIUS, *en andere Dwaalleeraaren. Twisten over de wederaanneeming der afgevallen Christenen. Scheuring door* NOVATUS *en* NOVATIANUS *veroorzaakt.* — 2. *Berichten van* ORIGENES, DIONYSIUS *van Alexandrie, en andere voorname Kerkleeraaren en Schryvers van dezen tyd.* — 3. *Lotgevallen der Christenen onder den Keizer* GALLUS, *en zyne opvolgers, tot aan het begin der regeering van* DIOCLETIANUS. — 4 *Schriften*

der

der Heidenen tegen de Christenen. Berichten van GREGORIUS THAUMATURGUS, *of den Wonderdoener. Gevoelens van* PAULUS *van Samosata,* MANES *en de Manicheën enz.* — en 5. *Lotgevallen der Christenen van het begin der regeering van den Keizer* DIOCLETIANUS, *tot het einde der laatste openbaare vervolging.*

Tot eene proeve diene het volgende, uit het *tiende*, of derde *Hoofdstuk* van dit *derde Deel.*

Na dat onze geleerde Schryver een breedvoerig verslag gegeeven hadt van den hevigen twist over den Doop der Ketteren, waar door de Christenen die weinige jaaren van rust, welke zy uitwendig onder de Heidenen genoten, zeer onrustig voor zich maakten, gaat hy op deeze wyze voort: —

„ De vervolging tegen de Christenen, welke in het vierde jaar van Keizer VALERIANUS, in het jaar 257 uitbrak, benam hen den lust, om onderling over den doop der Ketteren langer zoo hevig te twisten. Deze Keizer (die zich, geduurende de drie of vier eerste jaaren zyner regeering, zoo gunstig jegens de Christenen gedroeg, dat hy hier in alle voorgaande Keizers overtrof, zelfs zulken, die van sommigen voor Christenen gehouden zyn, makende de menigte van Christenen onder zyne Hofbedienden aan het Hof byna eene Gemeente Gods uit, volgens bericht van DIONYSIUS van *Alexandrie*) deeze Keizer werd in het gemelde jaar, door MACRIANUS, zynen eersten Staatsdienaar en Veldheer, wien hy het bestuur van zaken genoegzaam geheellyk had overgegeeven, en die zeer ingenomen was, met toverkunsten en bygelovigheden, willende die *Magi* (Toveraars) en bedriegers, welke hem het Ryk beloofd hadden, zynen dank bewyzen, overgehaald, om de Christenen te vervolgen, die hy, volgends het geen de *Magi* hem aan de hand gaven, beschreef, als lieden, die zich tegen de Toverkunsten verzetten. —

De Keizer zelf was door hunne ſtreeken zodanig aan bygeloovigheden overgeeven, dat hy allerhande ſchandelyke plegtigheden en offeranden ondernam, en zelfs kleine kinderen liet ſlachten en derzelver ingewanden liet onderzoeken in hoop, dat zulks hem eene gelukkige regeering bezorgen zou."

„ In het eerst bepaalde zich de vervolging alleen tot de Biſſchoppen en Ouderlingen, als zynde de Leeraars en Hoofden der Christenen. Deze werden, volgens een Keizerlyk bevel van het jaar 257, in ballingſchap verdreven, indien zy weigerden, tevens met den Christelyken Godsdienst, ook den Heidenſchen te voegen, en de Goden van den Staat te gelyk met den waaren God te vereeren. Tevens werd den Christenen verboden, eenige vergaderingen te houden, of, gelyk zy gewoon waren, by de begraafplaatzen der Martelaren byeen te komen, onder bedreiginge van doodſtraf (*). — Maar ook zien wy — dat veele andere Christenen, zelfs jongelingen en jonge dochters gedood zyn geworden, anderen ſtokſlagen ontvangen hebben, in de gevangenis geworpen, of naar de mynen en bergwerken verzonden zyn.— Wat men verder van doodſtraffen, aan Christenen, in het jaar 257 uitgeoeffend heeft, is op zyn meest zeer twyffelachtig. Doch in het volgende jaar, volgde een veel ſtrenger bevelſchrift van den Keizer VALERIANUS; waarby hy den Raad te *Rome* aanſchreef (†), dat niet alleen de Biſſchoppen en Ouderlingen of Priesters, maar ook de Diakonen, op ſtaande voet, ter dood zouden gebracht wor-

(*) EUSEB. *Hiſt. Eccleſ.* VII. 10 en 11. RUINART. *Act. Martyr. Sincer.* pag. 216.

(†) CYPRIAN. *Epist.* 80. aliis 82. uit wien ook blykt, dat bevelen van denzelfden inhoud aan de Landvoogden der Provincien zyn gezonden geworden.

worden" waarschynlyk, om dat deze, in de plaats der gebannen Bisschoppen en Priesters of Ouderlingen, de zorg der Gemeenten, en derzelver bestuur, op zich genomen hadden. Verders beval de Keizer: „ dat de Raadsheeren, de mannen van aanzien, en de Romeinsche Ridders hunne waardigheid verliezen, en hunne goederen verbeuren zouden; en, indien zy, na het ontnemen hunner bezittingen, nog volharden zouden, Christenen te zyn, zouden zy ter dood worden gebragt. De vrouwen van aanzien, zouden, van alles beroofd, in ballingschap gezonden worden. De *Cæsarianen*, die den Christelyken Godsdienst beleden hebben, of nu voorts beleden, zouden hunne goederen verbeuren, en geboeid als slaaven verzonden worden, om op de Keizerlyke landgoederen te werken."— De *Cæsarianen* zyn, ongetwyffeld, bedienden en hovelingen, ook vrygelatenen des Keizers, van welke, gelyk wy gezien hebben, een groot getal tot de Christenen behoorde. Ten opzichte van het volk in het gemeen, of de Christenen van middelbaren en laagen rang, stelde de Keizer niets vast. Deze bezochten zelfs de gevangenen, en bleven den bloedgetuigen op de moordschavotten tot hunne laatste oogenblikken verzellen en vertroosten, zonder eenig gevaar. En, wanneer, gelyk ons uit de oude berichten (*) blykt, veele gemeene Christenen rampen, ja zelfs de doodstraffe geleden hebben, schynt zulks daar door veroorzaakt te zyn geweest, door dien zy, in weerwil van het Keizerlyk gebod, de begraafplaatzen der Martelaaren bleven bezoeken, en hunne vergaderingen houden, waar door de Keizer zich genoodzaakt zag, deeze plaatzen met krygsknechten te bezetten, om de Christenen afteweeren (†).

Ook

(*) EUSEB. *Hist. Eccl.* VII. 11.
(†) ——— ——- VII. 12.

HH 4

Ook schynt tot de verzwaaring van het eerste bevel van VALERIANUS aanleiding gegeven te hebben, dat de Christen Bisschoppen, uit hunne ballingschap, nog gemeenschap bleven houden met hunne Gemeenten, die met raad en daad bystaande, en hare gemeene belangen behartigende, gelyk uit de voorbeelden van DIONYSIUS en CYPRIANUS openbaar is. Of, en in hoe verre de Christenen, door dit gedrag, gerekend kunnen worden, zelve oorzaak hunner onheilen geweest te zyn, en tegen het geen billyk was, gehandeld te hebben, is moeielyk te beslissen, alzoo hier altyd vele plaatslyke en byzondere omstandigheden tusschen beide kunnen gekomen zyn, en schoon men het al voorzichtiger moge keuren, indien zy, voor dien tyd hadden gehoorzaamd, het bleef nogthans altyd gewetensdwang, dat men hen wilde noodzaken, ook den Heidenschen Goden te offeren en te wierooken."

"Onder de voornaamste Martelaaren, die geduurende deze vervolging zyn omgekomen, worden geteld XYSTUS of SIXTUS II. Bisschop van *Rome*; die te *Atheenen* te vooren als Wysgeer geleefd had, hy was in het jaar 257 STEPHANUS opgevolgd, en werd, in het jaar 258, op de begraafplaats der Christenen, misschien om hun te meer af te schrikken van daar te vergaderen, aan een kruis gehecht. Toen hy ter strafplaats werd uitgevoerd, riep zyn Diakon of Kerkedienaar, LAURENTIUS (*) „ Waar gaat gy, myn Vader! zonder uwen Zoon? waar heen haast gy u, heilige Priester! zonder uwen Diakon? met meer andere uitroepingen, die zyne bereidvaardigheid uitdrukten, om hem in den dood te verzellen. SIXTUS vertroostte hem, dat hy, na drie dagen, hem als Martelaar volgen, en dan zich te meer roem zou ver-
wer.

(*) Volgends AMBROSIUS. de offic. *minist. Eccl. lib.* I. *cap.* 41.

werven, wanneer hy, zonder den bystand van zynen Bisschop, zou zegevieren."

„ De bovengemelde LAURENTIUS volgde indedaad zynen Bisschop en Leeraar, weinige dagen daarna, in het Martelaarschap voor het Christen geloof. De berichten daar van vinden wy by AMBROSIUS (*) en PRUDENTIUS (†), welke laatste, een Christen Dichter, hem in zyne laatste oogenblikken vry lange redenen in den mond geeft. De ouder Schryvers spreken niet van hem, maar AUGUSTINUS, en nog laater Kerkvaders, hebben zyne gedachtenis met lofredenen vereerd. Men verhaalt van hem het volgende: Hy was de eerste onder de zeven *Diakonen* of Kerkdienaren te *Rome*, waarom men hem, in laater tyd, met eenen titel, die thans nog niet bekend was, *Aartsdiaken* (*Archidiaconus*) genoemd heeft, alzo de schat der Kerk te *Rome* onder zyn opzicht stond, verdeelde hy, by de vervolging, die zynen Bisschop trof, het gereede geld, dat voor handen was, onder de armen, verkopende tevens, tot een gelyk einde, de Kerkenvaten en gereedschappen. Hierop ontbood hem den Stadhouder van *Rome*, welke de hem toebetrouwde schatten voor de Keizerlyke kamer eischte. LAURENTIUS betoonde zich daartoe gereed, verzekerende den Stadhouder, dat zyn Kerk ryker was, dan de Keizer zelve, en verzocht alleen een kort uitstel, om de kostbaarheden van CHRISTUS, gelyk hy sprak, te kunnen optekenen. Dit hem vergund zynde, verzamelde hy uit geheel *Rome* alle armen, zieken, gebreklyken en kreupelen, die van de Kerk onderhoud trokken, by de Kerk, welke hy aan den Stadhouder, die gekomen was om de schatten te beschouwen, vertoonde, „ zie daar!" zeide LAURENTIUS, „ den waa-

(*) De offic. l. c.
(†) *Hymno in passion. Laurentii Mart.*

waaren ſchat der Christelyke Kerk, niet goud of zilver, die zoo zondig misbruikt worden. In tegendeel, deze, naar het uiterlyke ellendige, hebben eenen geest, die van deugden ſchittert; de Christenen, onder dezen, die altyd maagd gebleven zyn geweest, mogen als de juweelen der Gemeente worden aangezien." De Stadhouder, woedend over deze teleurſtelling en beſchimping, welke ook in deze omſtandigheden, jegens een aanzienlyk Overheidsperſoon, min voegzaam en geheel niet pryslyk kan geacht worden, gaf op ſtaande voet bevel, om LAURENTIUS, met een langzaam vuur te verbranden. Te midden der pynen bleef de Martelaar ſtandvastig, en had nog lust om te boerten. Aan de eene zyde reeds gebraden, begeerde hy van den Stadhouder, die tegenwoordig was, hy wilde hem laaten omkeeren, en beſchouwen, wat zyn vuur had uitgewerkt! Omgekeerd zynde, voegde hy 'er by: „verſlind nu, het geen gaar is, en proef, wat beter ſmake, het raauwe of gebraden!" (*) Dit verhaalt de Dichter, welke hem vervolgends in den ſtervenden mond een vry lang gebed legt; om de bekeering van het Heidensch *Rome*, en verzekert, dat zyn dood ook de dood der Tempels was, welke van dezen tyd af, meer en meer verlaten werden, terwyl

(*) *Postquam vapor diutinus,*
Decoxit exuſtum latus,
Ultro e cataſta judicem
Compellat affatu brevi:
Converte partem corporis
Satis crematam jugiter
Et fac periculum, quid tuus
Vulcanus ardens egerit.
Præfectus inverti jubet.
Tunc ille: Coctum est, devora,
Et experimentum cape,
Sit crudum an aſſum ſuavius.
Haec ludibundus dixerat.

wyl de aanzienlykste Romeinen tot het Christendom overgingen. Uit sommigen der boven aangehaalde gezegden, en andere uitdrukkingen van den Dichter, heeft men naderhand opgemaakt, dat LAURENTIUS op eenen rooster is gebraden geworden."

Behalven dezen zyn, door de *vervolging* van VALERIANUS, nog vele andere Christenen, voornaamlyk Leeraars en *Opzieners* omgekomen, doch wier geschiedenis niet volkomen bekend of zeker zyn."

Onze Schryver vervolgends bericht gevende van de *laatste vervolging* der Christenen, onder den Keizer DIOCLETIANUS, omtrent het Jaar 304, schryft van dezelve: „ deze was de hevigste vervolging welke de Christenen ooit geduld hebben, het zy men zie op de algemeenheid derzelve, het zy op de menigte van alle standen en ouderdom, welke geduurende dezelve, het leven verloren, het zy op de gruwzaamheid der pynigingen, die den Christenen werden aangedaan, het zy op den langen tyd, die zy duurde.— Dit is met dit alles opmerkelyk, dat wy by dit verval der zeden van de Christenen, waar over wy deze Schryvers hebben hooren klagen, echter weinige voorbeelden van afval der Christenen ontmoeten, een blyk waarlyk, van de krachtige verzekering, welke de Godsdienst van JESUS, inzonderheid de hoop op een beter leven, geoeffend hebben, waardoor zelfs niet weinigen, gelyk wy gezien hebben, tot daaden vervoerd werden, die eene verwarring van godzaligheid en dweepery kenmerkten.

„ Deze hevigheid der vervolging heeft de Christenen bewogen, om, gelyk de regeering van DIOCLETIANUS by de Romeinen, tot een nieuwe tydsbepaling en jaarrekening (*æra Diocletiani*) diende, ook die zelfde regeering tot eene eigene jaarrekening onder den naam van *æra martyrum*, of *tydsbestek der Martelaaren* te maaken, waaraan

zy

zy, tot in de zesde eeuw, hunne tyden berekenden."

„ Maximianus Herculius, de Ryksgenoot van Diocletianus, een man van woesten aart, schikte zich gereedlyk naar den wil van Diocletianus en den Cæsar Galerius: Dus strekte zich de vervolging over het geheele Romeinsche gebied uit, en woedde van het Oosten tot het Westen (*). Alleen Konstantius Chlorus, die *Gallie*, *Spanje* en *Brittannie* beheerschte, van minzamer inborst, en den Christenen niet ongenegen, maakte derzelver lot en toestand, in die gewesten, draaglyker. Evenwel, zoo lang hy slechts Cæsar, vermoedelyke opvolger was, moest hy de bevelen der Ryks-Oppervorsten ook in zyne Landen aannemen en gelden laten, zoo nogthans, dat hy niet zelf vervolgde, maar alleen duldde, dat het volk en zulke landvoogden, die den Christenen een kwaad hart toedroegen, volgends de bevelen der Keizeren, op deze en gene plaatzen, te werk gingen. Op deze wyze kunnen de schynbaar strydige berichten der Kerkelyke Geschiedschryvers, die zelve deze vervolging beleefd hebben, overeengebragt worden. Zoo schryft Eusebius (†), „ dat Konstantius, op geenerlei wyze deel genomen heeft in den Oorlog tegen de Christenen verwekt, dat hy in tegendeel de waare dienaars van God, in zyne staaten woonende, tegen onheilen en lasteringen beschermd, en noch hunne Kerken omgeworpen, noch iet tegen hen ondernomen heeft." Elders verhaalt hy (§) dat deze Vorst, met zyne Gemalin en Kinderen, den eenigen waaren God vereerd, en den Christenen vryheid gegeeven heeft, om hunnen Godsdienst in zyn paleis

(*) Lactant de *Mortib. Persecutt.* C. 16.
(†) *Hist. Ecclef. Libr* VIII. *Cap.* 13.
(§) *Vita Constantini* L. I. C. 17.

leis te oeffenen, alwaar zy als in een Kerk leefden. Toen hy Keizer (Augustus) werd, vertoonde hy zyne gezindheid meer openlyk, stellende eens zyne Hovelingen op den toets, door hun te verklaaren dat hy niemand aan zyn Hof dulden wilde, die den Goden weigerde te offeren; doch als, hierop eenigen verklaarden, bereid te zyn, om zich naar zynen wil te schikken, ontsloeg hy die uit zynen dienst, behoudende alleen de genen, die standvastig waren gebleven, met byvoeging van deze merkwaardige woorden: *Men kan geenen staat maken op de getrouwheid van lieden, die aan hunnen God ongetrouw zyn* (*).

In eene volgende Boekzaal, zullen wy eene proeve geven uit het vierde Deel van dit belangryk Werk, ter voortzettinge en gelukkige voltooijinge van het welke wy den verdienstelyken Schryver aanhoudende lust en krachten ten hartelykste toewenschen.

(*) Eusebius *l. c. Cap.* 16.

II. HOOFDSTUK.

De GESCHIEDENIS, LOTGEVALLEN *en het* KARAKTER *van* DAVID, *door* J. L. Ewald. *Tweede Deel. Te* Leyden *en* Amsterdam, *by* A. en J. Honkoop *en* W. van Vliet, 1801. 330 *Bladz. gr. Octavo.*

Met dit Tweede Deel wordt deze alzins belangryke behandeling van Davids Geschiedenis door Ewald voltooid. In het Voorbe-

bericht voor dezelve ontschuldigt zich de Schryver, dat hy, by dit tweede Deel 'er zich meer op toegelegd hebbe, hetzelve zorgvuldiger, dan het eerste uit te werken. „ By bedaarder vergelyking, zegt hy, heb ik den toon daar in, wel meer gebonden, vruchtbaarer en regelmatiger, maar minder kinderlyk en los gevonden." Verders geeft hy reden, waarom hy niet meer Schryvers gebruikt en aangehaald heeft, om dat hy naamlyk geene *eigentlyke* levensbeschryving beloofd heeft, maar zyne aanmerkingen over het Leven en Karakter van DAVID geven wilde. *Wy twyfelen niet*, of de Lezers zullen met dit tweede Deel even zeer voldaan wezen als met het eerste. Wy ten minsten hebben de beide Deelen, overschoon en voortreflyk, gevonden, en betuigen, onder zoo vele Boeken, als daaglyks uitgegeven worden, in lang geen met zoo veel vermaak en nut gelezen te hebben.

Dit Tweede Deel bestaat weder gelyk het Eerste in de doorlopend opgehelderde en met een menschkundig oog beschouwde Geschiedenis van DAVID, en in byzondere toepasselyke Aanmerkingen over DAVIDS Geschiedenis.

Het vervolg van DAVIDS Geschiedenis is, in de volgende Afdeelingen begrepen:

Zevende Afdeeling. *Davids grondregelen van regeering. Verplaatsing van den rykszetel. Inrichting van het Hof. Overwinning over de naburige volkeren. Voorbereidingen om gerust en doelmaatig te regeeren.* Agtste Afdeeling. *De heilige Kist afgehaald. Overwinning over saamverbonden en machtige vyanden. Voorneemen om God eenen Tempel te bouwen. Gewichtige belofte van God. Menschvriendelyk gedrag omtrent Sauls familie. Oorlog met de Ammonieten. Rust en volkomen geluk van David.* Negende Afdeeling. *David verleidt Bathseba, en*

laat

laat haaren man ombrengen. Nathan houdt hem zulks voor oogen op Gods bevel. David toont berouw. Huislyk lyden, 't gevolg van zyn misdryf. Tiende Afdeeling. *Begin, voortgang en einde van Absaloms opstand.* Elfde Afdeeling. *David wendt door godsdienstige middelen den hongersnood van zyn land af. Voert gelukkige oorlogen met de Filistynen, en maakt spoedig daar op oorlogszuchtige inrichtingen ten nadeele des Lands. Wordt daar voor gestraft.* Twaalfde Afdeeling. *David maakt menigerlei schikkingen, met opzicht tot den openbaaren Godsdienst. Adoniäs plan wordt verydeld. Laatste ryksdag. Davids dood.*

De byzondere Aanmerkingen over Davids geschiedenis zyn dezen:

I. *Koele Beöordeelaars van vuurige menschen.* II. *Iets over het vergezicht in de Voorzeggingen.* III. *Hoe wordt men meester over de gebreeken van zyne eeuw en van zynen stand?* IV. *De schadelyke gevolgen van gekoesterde Zinlykheid.* V. *Eene voornaame bron van fyner en grovere Onmenschlykheid.* VI. *Eene weinig bekende oorzaak van Huislyk Lyden.* VII. *Een woord over de gevolgen der Oproeren.* VIII. *Zucht tot vergrooting van macht bederft de beste Karakters.*

Een Boek van deze natuur is niet geschikt voor een eigenlyk *Uittrekzel*, wy zien ons derhalven bepaald, om gelyk wy van het Eerste Deel gedaan hebben, ook uit dit Tweede Deel eene proeve der Behandeling aan onze Lezeren te geven. Doch de menigte van fraaie plaatzen maakt ons de keuze van eene derzelve moeilyk. Zie hier, hoe Ewald de welbekende poging der Vrouw van *Thekoä*, om de terugroeping van den gevluchten Absalom van David te verwerven, verhaalt, *Bladz.* 110.

„ Te *Thekoä*, een ſtedeken by *Bethlehem*, kende hy (JOAB) eene vrouw, welke hem toeſcheen alle de eigenſchappen te bezitten, om geſchiktelyk uit te voeren, 't geen hy beraamd had. Eene vrouw moest het zyn, om dat tedere en verſtandige vrouwen altyd het zekerst op David invloed hadden, gelyk op elken man, die een *man* is. Hy liet haar by zich komen, en deelde haar zyn plan mede. In diepen rouw moest zy naar het paleis gaan, zich by den Koning laaten aandienen, hem eene vertelling doen, als of een *haarer* zoonen den anderen gedood had, en nu haar *laatſte*, eenige ook gedood zouden worden. Zy zoude genade voor haaren zoon bidden, en dan het geſprek op eene gepaste wyze op Abſalom wenden.

Alles wierd volkomen goed uitgevoerd. Het ſchynt dat Joäb zyne lieden kende. In diep treurgewaad, met een zacht klaagend gelaat, en eene ootmoedig ſchreiende houding trad zy voor den Koning. Dat voorkomen trof David terſtond. Wy kennen toch zyn aandoenlyk hart!

DAVID. Wat ſchort u, vrouw? Wat zoekt gy by my?

DE VROUW. Ik ben eene weduwe: myn gehele rykdom beſtond in twee zoonen. Buiten in het veld kwamen deeze aan 't vechten. De een gaf den anderen een' ongelukkigen ſlag, en deeze viel dood neder. Nu dringen 'er alle myne bloedverwanten op, dat hy, die zyn' broeder doode, ook moet gedood worden, (*op den toon eener ſteeds klimmende ſmart.*) Ik zal niets behouden, myn afgeſtorven man zal geenen erfgenaam hebben. Zyne familie zal uitgedelgd worden in Israël.

DAVID. Wees gerust! Ik wil daar omtrent noodige ſchikkingen maaken.

DE VROUW. Ja, myn genadige Koning! al blyft dan ook de bloedſchuld ongewroken; nimmer

ech-

echter moet zy *op den Koning* komen, en op *zyn* huis (*); ik neem ze *op my* en op *myns vaders* huis.

DAVID. Die nog verder by u op zoo iets dringt, verzend die naar my. Men zal u in rust laaten.

DE VROUW. Och ja! gelyk uw God genadig is, zoo zy het toch ook de Koning! Hy weere toch den bloedwreeker, dat niet *nog* een ongeluk by het eerste kome, dat ik ook niet mynen tweeden zoon verlieze.

DAVID. Ik heb het u immers reeds gezegd, dat men u in rust zal laaten Zoo waarachtig Jehova leeft! geen hair van uwen zoon zal op de aarde vallen.

(*Eene lange stilte, geduurende welke de vrouw eerbiedig, en met een eenigzins verlegen gelaat staan blyft.*)

DE VROUW. Durf ik het wagen, mynen Heer, den Koning, nog een voorstel te doen?

DAVID. Laat maar hooren, wat gy te zeggen hebt!

DE VROUW. Gy gaaft *my* een zoo troostelyk antwoord, Heer Koning! Maar wat konde u dan beweegen, om bloedwraak van de *uwen* te neemen? De Koning heeft zich immers zelf veroordeeld, wanneer hy niet laat terug komen hem, die reeds zoo lang verstooten is! — Ach! zelfs zonder bloedwreeker sterven wy toch zoo spoedig daar heen! Gelyk water uitgestort wordt op de aarde, zoo is ons leeven. De aarde heeft het zoo ras ingetrokken! — *God* is immers niet bloeddorstig! Hy vergeeft! Hy neemt den verstootenen weder aan! — Het *geheele volk* wenscht zoo zeer 't geen ik daar mynen Heer voorstelle. Het drong my

(*) 2 *Sam.* 14: 9. De tegenstelling schynt deeze vertaaling te vorderen, welke dan ook eene gepaste toespeeling behelst op 't geen de vrouw eigenlyk wil.

my zoo ſterk, en zoo had dan uwe dienstmaagd den moed, zulks voor uwen troon te brengen! Zy dagt: de Koning is zo goed! Hy verhoort de bede wel! Hy zoude my zeker verhooren, wanneer men my en mynen zoon van zyn erfdeel in Jehova's land wilde berooven! Uwe dienstmaagd beloofde zich een genadig antwoord van u; myn Heer, de Koning, is toch als een Gods Engel, welke voor recht en onrecht een zoo fyn gevoel heeft: daarom is ook God ſteeds met hem!

DAVID. (*Ontſteld — doch herſtelt zich.*) Zeg my eerlyk: is dat alles niet eene *ſchikking* van JOÄB?

DE VROUW. (*Eenigzins bedremmeld, doch met één gevat.*) Zoo waarachtig gy leeft, genadige Koning! zoo is het. Uw knecht JOÄB heeft my dit opgedragen. Hy heeft my bevolen zoo te ſpreeken. Ik moest uwe belangen u zoo voordraagen, als of zy my zelve aangingen. — Ik kan het niet verbergen. Ik zie wel, myn Heer, de Koning, heeft het verſtand van eenen Engel. Hy ziet terſtond alles door.

Myne leezers voelen toch wel, zonder myne ontwikkeling, alle de ſchoonheden, welke in deze rede der Thekoïtiſche vrouw liggen; dat zy alle ſnaaren zoo zacht wist te roeren, welke by DAVID zoo ligt geluid gaven; in 't byzonder de tegenwoordigheid van geest, met welke zy zich wist te redden, wanneer DAVID zoo onverwacht het geheel plan giste; hoe zy zich deeze zonderlinge wending der zaake nog ten nutte maakte, om zyne ſcherpzinnigheid eene vleiery te zeggen, welke in die omſtandigheid geheel geene vleiery ſcheen te zyn, maar eene natuurlyke uitberſting der ontroering, en der hartelykheid, waar door men goedäartige menſchen ligt winnen kan."

Van de Aanmerkingen wenschten wy insgelyks eene proeve mede te deelen. Doch, in de onder-

derstelling, dat onze Lezers lust zullen hebben, om zoo veel schoons, waar en leerzaams, in het werk zelf te lezen; zullen wy hen daartoe verzenden; en onze aankondiging met overneeming van deze woorden van Ewald zelven besluiten.

„ Wie zich een Bybelkarakter mag vertegenwoordigen, uit oorzaake, waarom het in den Bybel is voorgesteld; wie daar uit leeren wil, hoe God opvoedt, en hoe de mensch zich de middelen der opvoeding zal ten nutte maaken; hoe kwalyk het hem bekomt, wanneer hy ze ongebruikt laat; en hoe veel vordering hy maakt, wanneer hy ze gebruikt; wat goed en kwaad op zyne zedelykheid invloed heeft: wat God behaagt of mishaagt, en hoe het den mensch gaat, die zich kinderlyk aan God houdt: — die zal, denk ik, ook dit Boek niet geheel zonder nut uit de handen leggen. En dat is reeds genoeg. Dit licht is als het zonnelicht, dat tevens verwarmt en bezielt, terwyl het verlicht. Mogt de Vader der Lichten ook door dit geschrift maar iets daar van verbreiden! "

III. HOOFDSTUK.

De INVLOED en UITWERKING van het CHRISTENDOM, op de vorming en den toeſtand der volkeren van Europa. Door TYGE ROTHE, *Koninglyke Deenſche Staatsraad. Naar het Hoogduitsch vertaald door* S. VAN HOEK, *Predikant te* Aalburg *en* Heesbeen, *tweede Deel. Te* Utrecht *by* W. van Yzerworst, 586 *Bladz. gr. Octavo.*

De agtenswaardige Schryver van dit belangryk werk, waar van wy voor eenigen tyd het Eerſte Deel hebben aangekondigd (*). en in hetwelk hy, uit de geſchiedenisſen der waereld, de voortreflykheid van het Christendom en het noodzaaklyke en heilzame van dezen Godsdienst voor het menschdom en de wereld, aantoont, vervolgt in dit tweede Deel zynen arbeid, om uit de gebeurenisſen, die in de wereld hebben plaats gehad, het Hoofdplan der goddelyke voorzienigheid naar te ſpooren. „ Maar wat is dit Hoofdplan? vraagt hy, in de voorreden voor het tweede Deel het welk thans voor ons ligt. „ Dit leere men," antwoorde hy, „ uit de geſchiedenis, waar uit ik geloof, hetzelve geleerd te hebben. In dezelve ligt dit hoofdplan, en wel als, geduurende het geheele lange tydperk, dadelyk aanwezig, en ſteeds na-

(*) Zie *Boekzaal July* 1800. Bladz. 24.

naderkoomende aan dat gene, het welk men zich als van God beslooten, kan voorstellen. Met *één* woord, dit hoofdplan bestaat in de verandering van ons geslagt ten beste, en deszelfs voordgang tot volkoomenheid, tot geluk in het verstandige, en het daar mede verbondene zedenlyke en staatkundige. Thands ben ik dan hier zoo ver in myne beschouwingen gekoomen, dat ik het durf zeggen: myn boek zal, volgends myn oogmerk en mynen wensch, eene geschiedkundige *Theodicea*, of ten minste een gedeelte van dezelve zyn. Dit denkbeeld is grootsch, het plan is wyduitgestrekt, en misschien was het vermetel, dat ik zulk een voorneemen nam: ja! maar gy myn Leezer, en Broeder! geloof my, ik bezweer u, geloof my, dat ik dit denkbeeld voede, en het woord *Theodicée* nederschryf, met den volsten ootmoed van myn hart, en met het leevendigst gevoel van menschelyke zwakheid! Hem, den Eeuwigen, — den Onbegrypelyken, — Hem, die in het licht woont, — Dien niemand naderen kan, — Hem zy onze roem, onze zwygende eerbied!! Zoo als Hy wil, zoo onfermt Hy zich, — Hy, dat Wezen, met onbegrypelyke vryheid; — en wie zal de ondoorgrondelyke wegen, welken hy gaat, naspooren, wie beoordeelen?! — maar hy ontfermt zich, — hy wil gekend en erkend zyn, — zyne voetstappen zien wy, — en de magt, de verhevene magt van zynen arm ontwaaren wy. Ik waag het niet te willen weeten, te willen verklaaren, hoe hy wil, — hoe hy kan; — maar, daar, waar hy verschynt waar hy zich ontdekt, daar wil ik, het wel schroomachtige, maar my van hem geschonken oog opheffen, — wil ik zyne heerlykheid aanschouwen en naarspooren, zoo ver ik mag. Vind ik luister, — vind ik donkerheid, — vind ik een dekzel, — ô! dan staa ik stil en buig de kniën, wel in ootmoed aanbiddende, maar ook met eene leevendi-

ge blydschap der ziele dankende, dat my genoeg ontdekt is, om te kunnen weeten, hoe het is aan geene zyde van dat voorhangzel, dat nu nog myn gezigt verhindert, maar aan welks andere zyde ook die schoupla ats is, op welke ik eenmaal zal ten voorschyne treeden."

„ De appel viel van den boom voor de voeten van den *Engelschen* Wysgeer; en nu ging hy met zyne gedachten verder, drong hy in de geheimen der Natuure. — Kleener, dan hy, ben ik, — ik weet het, — maar, denken wil *ik*, en kan ik. En ik zou zulk eene reeks van gebeurenissen voor my hebben, welken op deze aarde zyn voorgevallen, — allen met éénen stempel geteekend, — allen op één gelykformig doel oogende en uitloopende, — allen werkzaam in het groot, *ook* met betrekking tot my, — en allen werkzaam tot geluk; en dezen zou ik onder een vermengen, zou ik verscheuren, zou ik verkleenen, — derzelver werkingen lochenen?!! — in de *Hiërarchie*, by voorbeeld, niets vinden, dan dat een Bisschop van *Rome* en deszelfs Prælaâten trotsch wierden, en dat eenige Dompaapen zich mesten konden?! — in de Hervorming niets meer ontwaaren, dan dat een gehaat huwelyk ten behoeve van een Vorst in *Engeland* ontbonden, en *Praebenden* en Kloostergoederen, ten voordeelen van eenige *Duitsche* Vorsten, *gesecularriseerd* wierden?! O! zoo trotsch ben ik, dat het my ondraagelyk vernederende zoude zyn, wanneer myne beschouwingen zich niet verder uitstrekten: gewis! ik zou dan de pen nederleggen, en my zeker niet verstouten, my zelven eenen Wysgeer te noemen! Dan ik kan verder zien! — De waereld heeft haar vermogen tot bovennatuurkundige beschouwingen beproefd en uitgeput, de menschen staan met beroerde harten stil, en voelen dat zy kennis noodig hebben, van het geene zy zyn. De menschen konden

den niet tot licht, tot zekerheid koomen — moesten wanhoopen, — moesten tot dat denkbeeld terugkeeren, dat zy, dat hunne ellenden den Goden een vermaak waren, (LUCRETIUS, *ludibria Deorum*) wanneer zy veroordeeld waren, om, om het gebruik hunner wezenlyke vermogens, ellenden en smarten te ondergaan, en 'er geen raad ware ter leeniginge. *Zoo* was het gelegen, en nu kwam het denkbeeld der onsterflykheid, deze ryke bron van zoo veele wysgeerige, zoo veele groote denkbeelden, op de aarde. — Geweldige magten, *Rome* zelve, en welk eene magt begrypt niet dit woord in zich! vallen op het Christendom aan! — het bloed vloeit als stroomen, — de brandstapels rooken aan alle zyden, — goud en belooningen schitteren, om menschen tot afval te beweegen; en met dit alles volhardt men, met eene *Grieksche* wysheid, met eene *Romeinsche* standvastigheid, by het leerstelzel, dat uit het verachtelyk *Galileä* was voordgekomen. Dit leerstelzel tast alles om zich aan, en moest en zou het stelzel der waereld worden. De Belydërs ontaarten, en handelen zoo, dat zy zich, in hun stelzel van allen roem moesten beroofd en met schande overdekt hebben, en egter neemt dit stelzel de overhand, en zal, zoo als gezegd is, het leerstelzel der waereld worden KONSTANTYN verlaat zynen JUPITER, weet zelve byna niet waarom, verliest, daar door, in eer en liefde by zyne trotsche *Romeinen*; maar door hem wierd dit stelzel *Romen* eigen, en kreeg tyd, om zich vast te vestigen. KONSTANTYN gaat naar het *Oosten* met geringe en kleene oogmerken, en, daar door, wordt alles uit den weg geruimd, wat der vryheid, der verlichtinge, en der verädelinge van *Europa* hinderlyk was: andermaal eene nieuwgeopende deur voor dit weldaadig stelzel. De Volkeren van *Europa* ontwaaken, overstroomen de landen, ont-

moeten dit ſtelzel, worden beteugeld, en verlaaten daarenboven den ſtaat van ruuwheid en roofzugt, daar zy zich in de landen nederzetten en Leenen ſtigten. Maar als wreede krygslieden onderdrukken zy de menſchen, verachten, ſchuwen zy het licht der weetenſchappen; nu verheft zich de *Hierarch* en Praelaat, doen tegenſtand, verbreeken het juk der ſlaaverny; worden den krygsman gelyk; en de weetenſchappen verſpreiden zich ten voordeelen van dit ſtelzel."

Dit alles maakt den *inhoud van dit Tweede Deel* uit, waar in de *Schryver*, *den Keizer* KONSTANTYN *den grooten* beſchouwt, en zynen overgang tot het Christendom in overweging nemende, de oorzaaken tot dezen overgang en de gevolgen van denzelven aanwyst.

Vervolgens gaat hy over tot den Keizer JULIANUS, gemeenlyk den *Afvalligen* genoemd; „onder dezen," zegt hy Bladz. 114. behaalde het Christendom eerst volkomen de overwinning. Thans had 'er geene hofgunst voor de *Prelaaten*, hadden 'er geene voorrechten voor de Geestelyken meer plaats. Thands maakten de Christenen eenen verachten hoop uit, en de *Vorst* bekommerde zich, noch om hen, noch om hunnen *Godsdienst*, wanneer hy wetten gaf, en inrigtingen in den Staat maakte. Men kan niet zeggen dat het Christendom zich destyds heeft uitgebreid; maar het hield ſtand, ongeacht alle tegenkanting, en voer voord op Volk en Staat, op wetten en zeden te werken. Deze beide denkbeelden moet men wel onderſcheiden, daar toch het aantal der genen, welken een gevoelen, een leerſtelzel aankleeven, geheel niets bewyst, noch afdoet; en integendeel de kracht, en de beſtendigheid van een gevoelen, en eenes leerſtelzels, tegens wel uitgedagte, en wel ingerigte aanſlagen, zoo zeer, ten voordeele van zulk een gevoelen en zulk een ſtelzel, getuigt. Elk,

die

die de geschiedenis van onzen Godsdienst kennen wil, moet JULIAAN kennen: men moet hem en zyne tyden kennen, ten einde het Christendom, by denkende menschen, den roem behoude, dat hetzelve zich, door zyne eigene kracht, tegens de aanvallen van allerleie Wysgeerte, en allerleie Staatkunde, staande hield. En hier uit volgt dan duidelyk, dat, hoe de Geest van dezen Keizer sterker, hoe hy meer een denkend Vorst was, en, door inzigten, standvastigheid, eigene zeden, en de algemeene goedkeuring des Volks, krachtiger werken kon, het des te duidelyker blykt, dat hy, in den stryd tegen het Christendom, verloor, wyl dit zich, door geene Staatkunde, noch *Sophistery*, laat overweldigen."

Dit afgehandeld hebbende, maakt *Rome's ondergang* een nieuw voorwerp voor het onderzoek van onzen Schryver uit. De Heidenen gaven de schuld daarvan aan de Christenen. De Schryver toont, uit het beloop der geschiedenis, hoe, in tegendeel, de godlyke goedheid door den ondergang van *Rome* voor het welzyn der wereld byzonder van *Europa* gezorgd heeft, en hoe de Christen Godsdienst heeft te wege gebragt, dat de Noordsche volken van *Europa*, die dit ryk overstroomden, beschaafd zyn geworden."

Dit onderwerp, vervolgt de Schryver, onder het opschrift *Rome onder haare Christelyke Keizers*; en by besluit het met deze nadrukkelyke woorden: Bladz. 365. „ Gy *Europeërs*! wie gy ook zyt, al waart gy ook Koningen op troonen gezeten, keert, met uwe gedagten, in den tyd terug, en gy zult zien, dat gy allen gemeenschappelyk van verwoestende, van ruuwe *Barbaaren* zyt voordgesprooten, — dat gy uwe afkoomst van hun moet rekenen. Hoogstens, Vorsten! zoudt gy de rol van eenen GENGISKAN kunnen speelen, indien gy den moed van dezen Vorst bezat, en de

omstandigheden u gunstig waren; maar welke eer, welk genoegen zou dit voor u kunnen opleveren, in vergelyking van geëerd te worden, door deze vrye Volkeren, met hunnen vryën Adel, hunne vrye Geestelykheid, hunnen vryën Middenstand, en hunne, in hunne schriften, nog vryëre Wysgeeren en Denkers?! Van waar zal de roem voor Vorsten anders koomen, dan van deze schriften, deze kunstwerken, deze vierschaar, en deze mannen met eene vrye ziel? Woedende rond te zwerven, landen te verwoesten, den voet op den nek der Koningen te zetten, kroonen in het stof te werpen, en zich eene triumfboog op de puinhoopen van troonen te zien bouwen, dit kon ATTILA, dit kon de wildste *Tartaar*, de woeste *Saraceen*! maar gy, gy, onze Vorsten! hoe veel schooner is het doel, het welk gy u kunt voorstellen! hoe veel edeler zyt gy geworden! hoe veel aangenaamer zyn uwe dagen! Ja zogt gy slechts alleen roem, ô! dan is 'er hier voor u stofs tot roem daar in, dat wy, uwe tydgenooten, uwe Landslieden, dat wy zelven moedig, zelven denkende, zelven vry zyn! Maar wat waren onze Vaders voor de tyden van KAREL *den grooten?* Wat zouden wy zyn, indien het Christendom ons Character, onze zeden, onze regeeringen niet overweldigd had? Dat, wat de *Saxen*, welken KAREL overwon, en aan de *Barbaarschheid* onttrok, wat de zeeschuimende *Noormannen*, wat de *Avarers* en *Hunnen*, onze *Tartaarsche Broeders*, tegens welken KAREL het oorlog voerde, waren, — dat zouden wy zyn! wie zal dit kunnen of durven tegenspreeken? In *Italiën* waren *Gothen* en *Longobarden* geweest; maar alleen het Christendom, alleen het geestelyke *Romen* had hen veränderd. In het overige *Europa* zouden de menschen, in de laatste *duizend* jaaren, hebben kunnen blyven, het gene zy, in de verloopene *duizend* jaaren,
wa-

waren. Ik heb de geschiedenis, met myne gedagten, doorgeloopen, ik heb my, by de menschen, en derzelver toestand bepaald, en ik heb gezien, dat wy al ons geluk, al onzen adel aan het Christendom schuldig zyn. En wat doen dan zy, welken onze denkbeelden van deze, voor ons zoo groote, zoo gelukkige gebeurenis, by welke zoo veel gewonnen, door welke al het goede, het welk wy genieten, gewonnen is, willen aftrekken? Dan, zy willen niet slegts onze gedagten van de weldaaden van het Christendom aftrekken, zy willen ook onzen Godsdienst, tot eene oorzaak van vermindering, en verontädeling, maaken, en, als zoodanig, doen voorkoomen. Ik heb u, Bewoners van *Europa*! even daaröm ook, in dit gedeelte van myn werk, uwe gewigtigste belangen willen aanwyzen: uwe verlichting, uwe vrymaaking. Er zyn voor een Volk geene gewigtigeren, dan dezen; — maar dezen zyn wy aan het Christendom verschuldigd, en dit, dit heb ik met yver, tragten te toonen. Het is de zaak der Menschheid, voor welke ik spreek; en mogten myne krachten, daar toe, aan mynen yver, aan myne neigingen, beandwoorden! Waarom zouden wy geene *Barbaaren* kunnen worden, wanneer het Christendom ons ontnoomen wierd? Reeds worden *Europa's* landen, als krygsbuit, uitgedeeld; reeds zidderen de Republieken. Er konden toch Staaten ontstaan, welken te groot waren, om vereenigd te blyven. Er kon zoodaanige eene gesteldheid plaats grypen, dat Stadhouders en Veldheeren, magtig wierden, zich zelven Ryken stigten wilden, en daartoe aan alles eene oorlogszugtige gedaante gaven, en het gansche land, en elks byzonderen eigendom zich toeëigenden, om, daar door, het middel te hebben, om aan het krygsleger geschenken uittedeelen, en dus deszelfs moed te verleevendigen. Hy, die

die niet denken kan, noch wil, die de geschiedenis tot eene blooте kennis van enkele daaden, en de Staatkunde tot die van enkel belastingen en finantieweezen maakt, die bespotte vry, het gene ik hier gezegd heb, en noeme het ydele spitsvinnigheid; de denkende man daarentegen zal my gewillig toestemmen, dat *Europa*, eer het Christelyk was, waarlyk zodanig gesteld was; als ik het hier geschetst heb. En, wanneer dan nu eens koophandel en kunsten hunne zitplaats, in een ander Waerelddeel namen, dan zegge die zelfde denkende man, wat ons, tegen de *Barbaarschheid*, zou kunnen beschermen, indien het Christendom dit niet deed? *Despotismus* en Veroveraars hebben over de kunsten, de wetenschappen, den koophandel, en de gelukkigste gesteldheid gezegevierd, en daaröm liggen *Griekenland* en *Aziën* in zulk een diep verval; maar over het Christendom konden *Romen* en *Romens* Dwingelanden niet zegevieren: het biedt eenen krachtigen tegenstand, en maakt de Volkeren magtig. Dit wenschte ik, dat men erkende, en dat wy, als dan, als juist denkende Staatkundigen, elk, die ons deze leer onzes adels, en onzes rechts op vryheid ontrooven wil, (hy zy Vorst op den troon, of beroemd Schryver) als eenen Verwoester onzer gelukzaligheid, aanmerkten, als zulk eenen, die opzettelyk of uit onbedachtzaamheid, der *Barbaarschheid*, der staatkundige zoo wel, als huizelyke Slaaverny, en aan dat alles, dat te vooren ons *Europa*, zoo als het, ten tyde, van haare *Cimbren*, *Germaniers*, *Galliers* en *Brittaniers* was, zoo onaangenaam maakte, eene nieuwe deur wil openen. Die bewustheid, dat ik het gevaar daar, waar ik hetzelve meende te ontdekken, getrouw heb aangeweezen, die bewustheid geeft aan myn gemoed vrede. Met sterkere vermogens, en in eenen toestand, in welken men van een grooter

aan-

aantal kan gehoord worden, zy dan een ander gelukkiger, om Broeders, en meer Broeders wys en voorzigtig te maaken. Ja! mogt dit gebeuren; En hy, die der waarheid getrouw is, en daar te boven een hart heeft, dat, voor het zagt gevoel der vriendſchap jegens Broeders en medemenſchen, geſtemd is, zal gereedelyk inzien en gelooven, dat ik het geluk en den roem van anderen, in dit opzicht, aan die van my zelven kan gelyk ſtellen."

De beſchouwing der Frankiſche Monarchie, en der regering van KAREL *den grooten*, met derzelver vervolg, maakt den overigen inhoud van dit II. Deel uit; het welk Bladz. 584 dus beſloten word. „ Wanneer ik nu dit alles overweeg, dan koomen 'er eene menigte, koomen 'er verhevene denkbeelden in mynen geest op. Tot zulk eene magt, tot zulk eene vastheid kwaamt gy, ons *Europa*! Land! dat destyds, en thans tot zulk een land gevormd zyt, dat ik, en elk uwer zoonen met my, zeggen kunnen: gy zyt myn, en ik ben de uwe! Tot zulk eene magt, tot zulk eene vastheid kwaamt gy, dat vyanden, welker magt en verſchrikkelykheid byna alle verbeelding te boven gaat, tegens u niet vermogten! Zy verheffen zich, deze vyanden, en overſtroomen elders de magtigſte Ryken: — Troonen ſtorten om, Ryken verdwynen, — zy trekken tegens u op, deze vyanden, — en in dien tyd, — hoe zwak ſcheent gy niet, door inwendig gebrek! Uwe *Paus*, uw Keizer, uwe Vorſten woeden tegens elkanderen, willen elkanderen vernielen. Geweldig brandt de haat tusſchen *Frankryk* en *Engeland*; nog geweldiger tusſchen INNOCENTIUS en FREDERIK. De Koningen hebben geen grooter gezag, dan dat zy, door banbullen, kunnen worden afgezet, zoo als den Vorſten van *Engeland* en *Duitschland* gebeurde. Het, meer tegens het *Pauzelyk Despotismus* ſtrydende,

de, *Frankryk* leed door andere gebreken. Hier zyn al verder de groote *Vasallen*, welken dan eens den Koning, dan elkanderen; dan den Kloosters en der Abtdyen het oorlog aankondigden, alleen om landen en buit te veröveren. Overal heerschte verwoesting, en men had naauwlyks begonnen een denkbeeld van Volksvryheid te verkrygen. Immers de Ingezetenen der steden waren nog lyfeigenen, en men wist niet, wat middenstand was, uitgenomen in *Italien*, waar de *Lombardische* steden, zich trachten vrytemaaken; maar ook daar door, alle die onheilen en rampen ondervonden, welke de *Guelfische* en *Gibellinische* partyzugt veroorzaakte. Allerleie ellenden zyn hier te vinden. Hier woedt men, uit vervolgzugt tegen de Ingezetenen van zyn eigen land, en de Troonsopvolger der Vorsten, een zoon van PHILIPPUS AUGUSTUS, gaat ten kruistogt tegens de *Fransche Albigenzen*. Ginds overvalt, en bezielt eene andere dwaasheid de Vorsten en Volken: men trekt naar *Palestina*, onbekommerd, hoe het den Vaderlande gaan zal. Met dit alles verheft ons *Europa* zich, midden in deze verwarringen, tot vastheid, orde, geluk, en eer; of eigenlyker, men wordt, door den loop der dingen, daar toe gebragt en gedreeven. Dit alles wierd niet veroorzaakt, noch de menschen veranderd, daar door, dat men het zoo gewigtig en van zoo veel belang oordeelde, eene opgelegde boete te kunnen verdraagen, heilige overblyfzelen onder zich te hebben, Misfen te laaten leezen, en eene Abtdy of een Klooster te verryken; neen! geheel iets anders had daar toe werkzaam geweest, en dit te wege gebragt; dit, naamelyk, men had denkbeelden van de waarde van den mensch, denkbeelden van het gevaar, dat het niet vervullen zyner pligten medebrengt, en vergezelt. Daar door wierd de vereeniging der Volkeren, wierd derzelver vryheid

heid te wege gebragt; en welk eene bron van voordeelen is niet deze vryheid !"

„ Dan, het gene ik in dit opzicht gezegd heb is genoegzaam: nog dit ééne woord deshalven ten besluite. Ben ik, in het voorstellen van deze zaak, gelukkig geweest, dan zal de Leezer, met blydschap erkennen, dat, daar ons *Europa*, in gindse tyden van verwarring, onbeweegelyk staande gebleeven, en, van trap tot trap, in voorspoed toegenomen is, het zoo ook voordaan tegens allen aanval zal bestand zyn, offchoon men ook den *Ottomannen* oorlogschepen, en geschut toevoerde, — *Tartaaryen* weder, als te vooren, Legers uitzond, — en *Amerika*, (laat my 'er dit byvoegen,) zich losscheurde, en 'er dan geen koophandel, geene rykdommen meer waren, genoegzaam, om magtige Vlooten en sterke Legers te kunnen onderhouden. In *Europa's* vereeniging, welke plaats kan hebben, wanneer het noodig is, en in den geest van *Europa's* Volken, is ook *Europa's* sterkte; maar, als Christelyk, is het, tot dezen geest, gekoomen, en, als Christelyk, is het één geheel geworden. Zoo beschouw ik het; en daar uit kan men naagaan, hoe veel ik oordeel aan het Christendom verschuldigd te zyn."

De Lezer ziet uit deze opgave, zonder dat wy zulks behoeven te herhaalen, hoe gewigtig en belangryk dit werk zy; het welk wy allen aanpryzen, die den gang der godlyke voorzienigheid ten opzichte der gebeurenissen op deze waereld, en den heilzaamen invloed van den Christelyken Godsdienst op dezelve begeeren naar te gaan en te bewonderen.

IV. HOOFD-

IV. HOOFDSTUK.

VOLLEDIGE BESCHRYVING van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, Trafieken, derzelver Werkhuizen, Gereedschappen, enz. ten deele overgenomen uit de beroemdste buitenlandsche Werken; en vermeerderd met de Theorie en Praktyk der beste Inlandsche Konstenaren en Handwerkslieden. XVde Stuk. De Zydenteelt en Kweeking van den Moerbeziënboom. Met Plaaten. Te Dordrecht, *by* A. Blussé en Zoon. 139 *Bladz. gr. Octavo.*

„Het uitneemend voordeel, welk de Zydenteelt aan eenen Staat toebrengt, heeft ons doen vermoeden, dat eene duidelyke ontvouwing van dit Onderwerp, onzen Landgenoten niet anders dan welkom zyn kon; en wel eene plaats verdiende in deze *Verzameling van nuttige Konsten, Ambachten, Handwerken enz.*. De Liefhebber, die zich in 't klein op dezen aangenamen en winst aanbrengenden Tak toelegt, zo wel als Hy, die 'er zyne hoofdzaak van maakt, en 'er een ruim middel van bestaan in zoekt, zullen hier alles aantreffen wat eene opmerkzame beschouwing en veeljarige ondervinding hebben opgeleverd. Van het Zaad des Moerbeziënbooms af tot aan de afhaspeling der Zyde toe, zal men in zo vele onderscheide afdeelingen, het klaarste onderricht vinden, vergezeld met Waarnemingen, die uiterst be-

belangryk zyn. Terwyl, aan het eind, nog eenige Aanmerkingen nopens den Moerbeziënboom en den Zywurm gevoegd zyn; die wy om derzelver gewigt en als de Toepassing, om dus te spreeken, van het geheel bevattende, niet hebben mogen agterhouden."

Dus spreken de Uitgevers van dit zoo uitgebreid nuttig Werk. Hoe dit byzonder Stukjen van het zelve, het welk thans voor ons ligt, daartoe ingericht is, kan uit deszelfs Inhoud blyken. Het bevat in zes Hoofdstukken en een Aanhangzel, het volgende:

Eerste Hoofdstuk. *Van den Moerbeziënboom. Aanwinning der Moerbezienboomen, deszelfs zaad en zaaijing. Van de Boomgaard. Van het Oculeeren. Van den Moerbezienboom in het vrye, of buiten den Boomgaard. Van de Heggen. Van den Dwergmoerbezienboom. Van den Moerbezienstruik. Van den witten Moerbezienboom.* Tweede Hoofdst. *De natuurlyke Geschiedenis van den Zywurm. Over de natuur en eigenschappen van den Zywurm.* Derde Hoofdst. *Eenige voorbereidzels tot den Zydenteelt. Uitbroeding der eytjes, en oppassing der Wurmen tot aan de vervelling. Van de vier Verhuidingen. Oppassing der Wurmen, na de Verhuidingen.* Vierde Hoofdst. *Van het Spinnen der Wurmen; het inzamelen der Kokons of Zydebolletjes, enz.* Vyfde Hoofdst. *Van de wilde Zywurmenteelt.* Zesde Hoofdst. *Van het Afhaspelen der Zyde.* Aanhangzel. *Eenige Aanmerkingen nopens den Moerbezienboom. Eenige Aanmerkingen nopens den Zywurm. Verklaring der Plaaten.*

Voor onze Lezers verkiezen wy, het Tweede Hoofdstuk, gedeeltelyk over te nemen, voor zoo ver het de geschiedenis van den Zywurm en den Zydenteelt betreft.

„ De Zywurm behoort onder de insekten, en

wel tot het geslagt der Rypen, waarvan men hem om verscheiden redenen, byna de Koning zou kunnen noemen. Opmerklyk echter is het, dat buiten deeze Ryp, alle andere Rypen zich van dit zyn weezenlyk voedzel, van de Moerbezienbladeren, ganschlyk onthouden: 'er zyn ook genoegzaam geene andere Wurmen, die het hout van deezen boom knaagen, of 'er hunne eieren in zaamen brengen. De Zywurm is ook geen Ryp, die in ons land te huis hoort, niettegenstaande wy een groot aantal van onderscheiden inlandsche geslagten van Rypen hebben."

„ De Zywurm is ons, (in de Noordsche gewesten,) in deszelfs zaad, het eerst uit Italien, Spanje, Vrankryk en Persien overgebragt, en is derhalven, in zo verre, van uitheemschen herkomst. Vrankryk echter of Italien is deszelfs waar Vaderland niet, dat is te zeggen, is het land niet, waar deeze Wurm, uit de natuur, zonder eenige kunst of daaraan besteeden vlyt, uit zyn eigen zaad hervoortkomt, en zyne zydebolletjes, als een ongedwongen vrugt oplevert. Deeze en verscheide andere landen, waar die Wurmen thans gekweekt worden, waren 'er eersttyds even zo zeer van ontbloot, als onze Noordsche gewesten voor honderd en vyftig jaaren, als wanneer men misschien hier te lande, dergelyk een Wurm of Ryp nog nimmer gezien had. De Italiaanen en Franschen bezorgden zich de zaaden van zodanige oorden, waar deeze allernuttigste Wurm, reeds voor lange, bekend en beroemd was."

„ Men weet het antwoord dat Keizer Aurelius, in het jaar 300, aan zyne Gemalin gaf, welke een zyden gewaad van hem begeerde: *God bewaare my,* zei hy, *daar voor, dat ik elken draad niet tegen goud koope.* Te dier tyden kostede in Italien, elk pond zyde een pond goud, en zo hier, als in Vrankryk en Spanje, was de Zydeteelt geheel onbekend."

„ In

„ In Europa is het gebruik der Zyde veel laater in wandeling gekomen, dan in Asia en Afrika. In ons waerelddeel heeft men zelfs van deeze tegen goud opgewoogen draaden zich, in de oudste tyden, bediend, zonder den waaren oorsprong van dit allervoortreflykst voortbrengzel der ryke natuur te weeten. Van daar de veelvuldige en wonderbaarlyke gevoelens der ouden: zo als onder anderen, dat zy geloofden, dat de zyde een der schoonste, tederste en glansrykste wollen was, die in Italien, op de boomen groeide.— 't is mooglyk, dat eenige niet doordenkende of niet onderzoekende, de gesponnen zydebolletjes van Zywurmen, die op den Wilden Moerbeziënboom leefden en werkten, gezien, en dezelve voor de vrugten of voortbrengzels van den boom zelfs gehouden, en dit hun valsch gevoelen naar andere landen overgebragt hebben."

„ *Indiën* is het eigenlyke vaderland van den Zywurm, van waar ook den naam van *Syrier*, [dit zal moeten zyn *Seres*, welke naam den Ouden aan de geheel in het Oosten van *Indien* liggende volken gaven, en naar welke me meent, dat de Zyde by de Latynen, *Sericum* heet,] die men, by de ouden, de Indiaansche Natien toevoegde, ontstaan is. In dien waereldoord, wordt deeze Ryp, zonder menschlyk behulp, even gelyk by ons andere Rypen, uitgebroeid, en hangt hy jaarlyks zyn zydebolletjes aan den Wilden Moerbezienboom. Dit ten minsten was het gevoelen der Grieken, van wie de Europeaanen de zyde bekomen."

„ Uit Moorenland zelfs werd de zyde naar Egypte gevoerd. Men leest van de kinderen Israels, dat zy ze reeds met zich bragten in de woestyn en in het beloofde Land. Uit *Indien* is zy naar *Persien* en *China* voortgeplant geworden: in *Tunquin* is men zelfs by haaren natuurlyken teelt gebleeven, hebbende men dien derwyze ingerigt,

dat de Wurmen, zonder menschlyken bystand, zich zelven op de Moerbeziënboomen geneeren en voortplanten, en hunnen arbeid verrigten: komende 'er elk voorjaar een nieuw broedzel te voorschyn, zo dra de boom bladeren krygt."

„ Hoe langen tyd de Zydeteelt echter reeds in andere waerelddeelen, genoegzaam zyn vol beslag gekreegen had, in Europa wist men 'er weinig of niets van. Ten tyden van Keizer JUSTINIAAN ontvingen *Griekenland*, *Constantinopolen*, *Italien*, *Spanje*, *enz.* hunne zyde nog van de *Persiaanen*. Deeze Keizer zond twee Munniken, welken verzekerden den Zydeteelt te verstaan, naar de *Indien*, en wel naar *Serinda*, om van daar eenige Zywurmen eieren te haalen. In 't midden der vyfde eeuw gelukte hem dit, en men had Zywurmen te *Constantinopolen*, die men met Wilde Moerbeziënbladeren voedde."

„ Zedert deezen tyd verspreide de Zydeteelt zich het eerst naar *Athenen* en andere oorden van *Griekenland*, waar men ook de eerste Europeesche Zydemanufaktuuren vond. Vervolgens, doch lang naderhand, plantede men in *Italien* Moerbeziënboomen in menigte, en lag men aldaar Zydeteelten en Zydemanufaktuuren aan. In de twaalfde eeuw ondernam men in *Sicilien*, de Zydeteelt, en van daar kwam deeze kunstbewerking naar *Spanje*; vervolgens werd men, in de vyftiende eeuw, in *Vrankryk*, 'er ook op bedagt. — In dit land echter ontmoetede de Zydeteelt groote hinderpaalen, die evenwel eindelyk door LODEWYK den Veertienden werden opgeruimd."

Uit het Aanhangzel verdient voor onze Lezers de volgende Aantekening aandacht:

„ By verscheiden Schryvers, en vooral onder de Ouden, vind men de stelling, dat de verwisseling van den Zywurm in een Popje een weezenlyken dood zou zyn: deeze Schryvers schynen te

greo-

greetiger tot dat denkbeeld overgeheld te weezen, vermits het hen een hoope christelyke bespiegelingen, vergelykingen en toepassingen aan de hand gaf; doch hoe nuttig dit alles, met betrekking tot het Zedenlyke, ook zyn mogt, kon het echter niet anders dan schadelyke vooroordeelen, ten opzigte der Natuurkunde, te wege brengen."

„ Een eigenlyk gezegd sterven of dood is 'er, by deeze gedaanteverwisseling, in 't geheel niet te vinden: het tegendeel blykt ten vollen, uit alle de voorzorgen, die de *Zywurm* in deezen stand neemt. Hy bezigt alle kragten en vooruitzichten, om zich, voor eenige weinige dagen slechts, te dekken, en tegen de hinderlyke lugt en koude in veiligheid te stellen, en dat wel bepaaldelyk tegen dat kortstondig tydstip van koude en lugt, als hy in zyn Zydehutje verblyf houd! — Zou de Wurm zo veel moeite aanwenden voor zyn graf? — Zou hy, in een saisoen, waarin koude en lugt weinig te vreezen zyn, zich onder zo veel bekleedzels verbergen, om 'er den geest uitteblaazen? — Neen! maar alle deeze voorzorgen bedoelen alleen het groote einde, — zyne gedaanteverwisseling naamlyk veilig en gemaklyk te maken."

Onze aanpryzing, welke wy aan dit Werk herhaalde keeren gegeeven hebben, willen wy, ook ten opzichte van dit Stuk, toegepast hebben.

V. HOOFDSTUK.

ALEXANDER de VEROVERAAR, door Dr. FESSLER. *Uit het Hoogduitsch door* M. STUART. *Te* Amsterdam, *by* J. Allart. 458 *Bladz. gr. Octavo.*

De Geschiedenissen van ALEXANDER *den Grooten*, zyne heldendaaden en veroveringen zyn zoo dikwyls beschreven en zoo algemeen bekend, dat velen zullen oordeelen, dat men eene nieuwe beschryving van het leven van dezen Veroveraar, ligtelyk zou kunnen missen. Maar, dus oordeelende zouden ze toonen, weinig gelet te hebben op het gene den hoofdpligt van eenen goeden Levensbeschryver uitmaakt, dat hy ons naamlyk het karakter van zynen held, de bronnen en beweegredenen zyner daaden het onderling verband van zyne deugden en ondeugden, zyne oogmerken en bedoelingen leere kennen, ten einde ons in staat te stellen, over dit alles naar waarheid een juist oordeel te vellen.

„ Onder alle merkwaardige mannen der oudheid is wel niemand meer blootgesteld geweest aan de verkeerde beoordeeling der nakomelingschap, dan ALEXANDER, zoo wel door de ingewikkelde omstandigheden van zynen leeftyd, als door den bedorven smaak zyner tydgenooten. Men bereekende zyne krachten naar de maat der krachten van gewoone menschen, of men liet derzelver bereekening geheel onopgemerkt; en nu zag men in alle zyne ontwerpen niets meer, dan de droomen

van

van eenen waanzinnigen en dollen waaghals. Eene onafgebrokene reeks van schitterende daaden, zoo als de stoutste verbeelding haar niet aan de heldeneeuw durfde opdichten, deed de gaapende menigte versteld staan. De koeler aanschouwer spoorde derzelver inwendigen zamenhang naar met de omstandigheden des tyds, maar waardeerde dezelven volgends eenzydige of verdachte berichten, en schreef aan geval of geluk toe, het welk de werking was van eene vrye en buitengewoone menschenkracht. Het zy met opzet, of uit onkunde, eenigen zagen in ALEXANDER den beschaafden *Griek* voorby en vervolgden alleen de bloedige voetstappen van den Veroveraar, om de Goden der aarde een verveelend uur te helpen door brengen. Anderen zogten, in hem het afbeeldzel van den Waereldontruster door de trekken der edeler menschheid te verzachten, ten einde hem te verheffen tot die menschlyke grootheid, welke zy hem, aleer zy iet onderzogten, reeds hadden toegedacht. Veelen geloofden, de naaste by de waarheid te komen, wanneer zy al het goede en kwaade, het welk de jaarboekschryvers, spreukendichters en byzonderheidzamelaars van den ouden tyd wegens den *Macedonischen* Held verteld hadden, by een bragten: maar weldra deed hun de onophoudelyke afwisseling tusschen goedheid en boosheid doolen. Zy stelden echter de noodwendige gevolgen hunner willekeurige te zamenstelling als het eigenlyke charakter van hunnen Held voor, en, om de in het oog vallende tegenstrydigheden in het zelve te verklaaren, schreeven zy hem eene afwisselende zwakheid van geest toe, zonder hunne eigene zwakheid in de beoordeeling der vertelde feiten gewaar te worden. Alzoo werd ALEXANDER nu eens als een Bovennatuurlyk wezen in de gestalte van eenen mensch aan onze aanbidding, dan als en geessel der menschheid aan onzen afkeer, en

dan weder als een waanzinnige aan ons medelyden voorgesteld"

Dit zeldzaam en zo strydig beoordeeld karakter, wordt in dit Werk van Dr. FESSLER geschilderd, en in het rechte daglicht gesteld, in welk werk Menschenkennis, Oordeelkunde, Wysbegeerte en Staatkundig doorzicht zich vereënigen, om de verhaalen der Ouden te schiften en die feiten te waardeeren eens mans, wiens naam alle eeuwen heeft vervuld, en voor wien schier elke eeuw eene wedergae heeft gezocht. Eenvoudigheid van styl, levendigheid van verhaal, vertegenwoordiging der opmerklykste gevallen nodigen en onderhouden de welbestuurde oplettendheid op hem wien de naam van *Veröveraar* met recht is toegevoegd, om dien des *grooten* aan geenen ontruster der aarde te ontheiligen.

De Eerw. STUART, aan wiens welbesneedene pen wy de keurige vertaaling van dit Werk te danken hebben, bericht ons in zyne Voorreden, dat de schryver het zelve heeft uitgegeeven als een eerste Deel van een Werk, het welk hy een vervolg noemt der Geschiedenis van Oud *Griekenland*, welke in de Reize van ANACHARSIS voorkomt; doch het welk hy afzonderlyk meende te moeten uitgeven, als staande geheel op zich zelven, waar voor het lezend en oordeelkundig publiek zyn Eerw. geenen geringen dank verschuldigd is.

De Voorreden van den Schryver behelst eene lezenswaardige en scherpzinnige opgave en beöordeeling van de oudere en latere Schryvers, die over ALEXANDER, en deszelfs daaden en karakter iets te boek hebben gesteld; en eene juiste waardeering van hunne waarde en onwaarde.

Voorts loopt dit werk, na de Inleiding, waar in de toenmalige gesteldheid van Griekenland beknopt geschetst wordt, in drie boeken af, behelzende het I. Boek eerste Hoofdstuk: *De eerste op-*

voe-

voeding van ALEXANDER. II. Hoofdstuk. ARISTOTELES *neemt de opvoeding van* ALEXANDER *aan. Zyne vordering in Kunsten en Wetenschappen.* III. Hoofdstuk. ALEXANDER *in Thracie, daarna voor Byzantium met* PHILIPPUS, *wien hy in Schythie het leeven redt.* IV. Hoofdstuk. *Tweede heilige kryg. Slag by Charonæa.* ALEXANDER'S *aandeel daar aan.* V. Hoofdstuk. ALEXANDER *te Athenen.* VI. Hoofdstuk. *Huislyke oneenigheden tusschen* PHILIPPUS *en* ALEXANDER. VII. Hoofdstuk. *Treurig einde van* PHILIPPUS. Twede Boek, I. Hoofdstuk. *De eerste ondernemingen van* ALEXANDER *als Koning van Macedonie.* II. Hoofdstuk. *De ondergang van Theben. Krygstoerusting voor den veldtogt van Asia.* III. Hoofdstuk. ALEXANDER *by den bouwval van Troje. Overwinning aan den Granicus.* IV. Hoofdstuk ALEXANDER *bemagtigt Sardes door verraad, neemt Ephesus in bezit, verovert Milete, verwoest Halicarnassus, onderwerpt zich Carie benevens de kusten van kleen-Asia en lost in Phrygie den Gordischen knoop op.* V. Hoofdstuk. *De ondernemingen van* MEMNON *ter zee. Uitrusting van* DARIUS' *te land. Togt van* ALEXANDER *naar Cilicie. Hy baadt zich in den Cydnus en komt in lyfsgevaar. Slag by Issus.* VI. Hoofdstuk. *Verovering van Tyrus en Gaza.* VII. Hoofdstuk. ALEXANDER'S *togt door Ægyptus en Lybie naar den tempel van* JUPITER ANMON. *De stichting van Alexandria.* VIII. Hoofdstuk. *Slag by Arbela. Opstand in Griekenland.* ANTIPATER'S *zege over de Peloponnesers.* IX. Hoofdstuk. ALEXANDER *te Babylon, Susa en Persepolis.* DARIUS *wordt op zyne vlucht door* BESSUS *vermoord.* X. Hoofdstuk. ALEXANDER *onderwerpt Hyrcanie. Opstand tegen hem.* PHILOTAS *en* PARMENIO *worden vermoord.* XI Hoofdstuk. ALEXANDER *bedwingt de Arimaspers en Arachosiërs; trekt over*

 den

den Parapdmisus. BESSUS *wordt hem overgeleverd en ten dood gebragt.* Derde Boek, I Hoofdstuk. ALEXANDER *geeft zich in Bactra over aan dronkenschap, vermoord* CLITUS, *vordert Godlyke hulde van de Macedoniërs.* CALLISTHENES *verzet zich nadruklyk tegen deze vordering en vervalt daardoor in 's Konings ongenade.* ALEXANDER'S *togt in Sogdiana. Zyne echtverbindnis met* ROXANE *de dogter van* OXYARTES, *den Bactrianer.* II. Hoofdstuk. *Zamenzweering van* HERMOLAUS *tegen den Koning. Strafoefening aan* CALLISTHENES. ALEXANDERS *togt naar Indie. Verovering van de rots Aornos.* III. Hoofdstuk. ALEXANDER *trekt over den Indus, verslaat Koning* PORUS, *rukt tot aan den Hydaspes voord en word door het misnoegen zynes krygsvolks tot den terugtogt genoodzaakt.* IV. Hoofdstuk. ALEXANDER'S *onderneming tegen de Mallers. Zyn verblyf by de Brachmanen.* V. Hoofdstuk. ALEXANDER'S *togt tot aan de monden van den Indus. Zyn terugtogt door Gedrosie en Caramanie. Zonderlinge dood van* SPHINES. VI. Hoofdstuk. ALEXANDERS *werkzaamheden in het middenpunt zynes ryks. Zyn verblyf in Susa en Echatana.* HEPHÆSTION'S *dood.* VII. Hoofdstuk. ALEXANDER *onderwerpt de Cossæërs, trekt naar Babylon, ontvangt aldaar de Gezanten van verscheidene Grieksche Volkeren en sterft aan de gevolgen van een onmaatig gastmaal. Tydreekenkundige reeks der gebeurenissen.*

Indien wy eene aanmerking zouden maken, zou het deze wezen, dat in dit geheele Werk niets, geen enkel woord, gewaagd wordt van de Godlyke Voorzienigheid, welke echter in het geheele beloop van ALEXANDERS lotgevallen zoo zichtbaar is, en waar omtrent de vriend des Bybels geene twyfeling kan hebben, daar van dezen Veröveraar, wiens overwinningen zulk eene groote veran-

andering in de menschlyke zaken en den toestand der waereld ten gevolge gehad hebben, uitdruklyke Voorzeggingen by den Profeet Daniel voorkomen. Zelfs trekt de Schryver Bladz. 250 de waarheid van het verhaal van Josephus in twyfel, dat Alexander te *Jerusalem* van den Hoogepriester Jaddua ontmoet is, en dat deze hem de Voorzeggingen van Daniel getoond hebbe, doch de Eerw. Stuart heeft, in zyne aantekening, deze geloofwaardigheid zoo beknopt als bondig verdedigd.

Doch, wy zullen onze aankondiging sluiten, met de opgave van het hoofdkarakter van Alexander, waar mede de Schryver hetzelve besluit:

„ Alexanders stoute ontwerpen waren, even als zyne daaden, berekend naar de volheid van zyn kracht, die zyne inzichten en besluiten ver buiten den omvang van gewoone handelingen uitstrekte: maar zy oversteegen de krachten dergenen, aan wier vatbaarheid en medewerking hy in derzelver uitvoering verbonden was. Hy wilde meer doen, dan de kleenheid van gewoone menschen vermag, of waagt te denken. Zonder den korten loop van 's menschen leeven in aanmerking te nemen, wilde hy de gansche bekende waereld veroveren, hervormen. Zonder zich door den tegenstand der onwetendheid, of door de magt der gewoonte en der vooroordeelen te laten afschrikken, ondernam hy, *Barbaarsche* Volkeren te verlichten, den druk der onderdaanigheid op te heffen, het juk der slaaverny te verbreken, de kunsten en wetenschappen der *Grieken* op *Asiatischen* en *Africaanschen* bodem te verplanten. Wie hem deswege van dwaasheid beschuldigt, verraadt slechts zyne ongeschiktheid, om de daaden van dezen merkwaardigen mensch rechtmatig te waardeeren, en uit derzelver inwendig gehalt te bepaalen, hoe na hy zyn doel zou bereikt hebben, wanneer hy, onder steeds

toe-

toenemende kracht, den gewoonen ouderdom van eenen mensch had bereikt. Zyne waarde op de weegſchaal der zedelykheid, is echter zeer gering. Hem zoo maar eenen GROOTEN MAN te noemen, mag eene ontheiliging van waarheid en deugd heeten. Niet te min dringen rechtvaardigheid en menschlykheid de erkentnis af, dat zyne misdaaden meer gelegen waren in de ingewikkelde omſtandigheden, waar in zyn vluchtige geest moest beſlisſchen, dan in zyne gezindheid; en dat zyne loſlyke daaden daar tegen meer uit zyne gezindheid en charakter, dan uit zynen toeſtand voordkwamen."

VI. HOOFDSTUK.

EXPEDITIE van BONAPARTE in Egypte *en* Syrie, *benevens die van den Generaal* DESAIX *in het* Hooge Egypte, *Door den Generaal* BERTHIER, *Chef van den Etat-Major, Generaal van het Leger van het Oosten. Vermeerderd met veele belangryke Nooten van* VOLNEY, SAVARY *en* ARVIEUX. *Te* Haarlem *by* F. Bohn. 214 *Bladz. gr. Octavo.*

Een beknopt en tevens naauwkeurig verhaal van den zoo merkwaardigen togt van den Generaal, thans eerſten Conſul van *Frankryk*, BONAPARTE, naa *Egypte*, in het jaar 1798, beſchreven door den Generaal BERTHIER, die in al de ontwerpen van BONAPARTE deelde, en hem door zyne

ne dapperheid en krygsbeleid in zyne verrichtingen behulpzaam was, waarom men hem ook gewoonlyk de rechterhand van BONAPARTE noemde; zulk een verhaal zal, ongetwyfeld, met greigheid ontvangen worden.

Deze togt, trouwens, is een der belangrykste en gewigtigste gebeurnisſen van de laatstverlopene jaaren, een krygstogt naa die landen, die van ouds in de Geſchiedenisſen, gewyde en ongewyde, zoo vermaard, met een naarſporend oog beſchouwd, misſchien den onderzoeklievenden zelfs byzonderheden aan de hand zullen kunnen geven tot inlichting, opheldering, beter verſtand en bevestiging der aloude, byzonder der gewyde geſchiedverhalen. Dit verhaal met zulk eene bedoeling nagegaan, zal misſchien den menſchenvriend eenigzins vergoeding doen voor die onaangename gewaarwordingen, welke hy gevoelt, om het lot van zoo vele duizenden ongelukkigen, die op het ſlagveld ſneuvelden, in de Woeſtynen door honger en dorst verſmachteden, in den *Jordaan*, of in de Zee verzwolgen werden. De menschheid treurt by deze vreeslyke tafereelen, en de gevoelige menſchenvriend beſchouwt die met diepe ſmart.

Men heeft dit Werk verrykt door verſcheidene belangryke Nooten van beroemde Mannen, als VOLNEY, SAVARY, en ARVIEUX, ter opheldering van verſcheidene plaatſen, gewoonten en oudheden, die in dit Werk voorkomen.

Zie hier wat de Lezer in dit geſchrift vinden zal: *Expeditie van den Generaal* BONAPARTE *in Egypte in Syrie. De inneeming van Alexandrie. Marsch van het Franſche Leger naar Cairo. Gevecht by Chebreiſe. Gevecht by de Pyramiden. Gevecht by Chebreiſe den 13 Juny. Gevecht by Salehieh.* IBRAHIM-*Bey wordt uit Egypte verjaagd. Het Leger trekt naar Syrien. Het Ge-*

Gevecht by El-Arych. Gevecht by den Berg Thabor. Het inneemen van Ghazah en van Jaffa. Het Gevecht by Korfoum, van den 15den Maart. Het Beleg van Saint-Jean d'Acre. Gevecht op den Berg Thabor en de velden van Esdralon. Brief van A. BERTHIER, *Chef van de Etat-Major, Generaal van het Leger, aan* AHMET, *Pacha* ÉL DJEZZAR. *Proclamatie van de Ottomanifche Porte, aan de Generaals, Officiers en Soldaaten van het Franfche Leger in Egypte. Proclamatie van den Generaal en Chef* BONAPARTE, *aan zyne Soldaaten. Expeditie van den Generaal* DESAIX *in het hooge Egypte. Gevecht te Souhama. Gevecht by Cophtos. Beftorming van het Dorp en van de verfchanfte wooning van Bénaut. Gevecht by Bardis en Girgé. Gevecht by Géhêmi. Gevecht by Beneadi. Gevecht van Sienne. Gevecht en beleg van Aboukir.*

Tot eene proeve uit dit Werkjen diene de volgende byzonderheid, welke tevens ten voorbeeld ftrekt van de ligtgeloovigheid der Ingezetenen dier Landen, Bladz. 114.

„ Op den 21ften April kwam 'er een zendeling uit *Africa*, die zich te *Derne* ontfcheept had, die den heiligen fpeelde, en zich den Engel *El-Madhi* noemde; die door den Alcoran voorfpeld werd: hy omringde zich met difcipelen en vereenigde zich met de Arabieren. Twee honderd Maugrabynen kwamen ook uit *Afrika* als by toeval, en vereenigden zich met den heiligen Propheet. Hy kondigde hun aan, dat de fnaphaanen, de bajonetten, de fabels, en het gefchut der Franfchen, de waare geloovigen niet treffen konden, die onder zyn Vaandels zouden optrekken: dat op zyn aanblik de Franfchen de wapens moesten nederleggen, en zonder verdediging zouden blyven."

„ De hoop op zulk eene gemakkelyke en zo weinig

nig gevaarlyke overwinning, doet een groote menigte, die ligt te verleiden was, de treden van dezen bedrieger volgen. — Toen hy ſterk genoeg denkt te zyn om de Franſchen met voordeel aantevallen, trekt hy aan het hoofd der Arabieren naar *Demenhour* (*). Deze zelfde Arabieren hadden aldaar voor eenige dagen geleden, een vredes verdrag geſloten met den Generaal MARMONT, Commandant van *Alexandrie.* — Zestig man van het Zee-Legioen waren te *Demenhour* gebleeven ondanks de order die hun Commandant ontvangen had, om zich naar het Fort van *Rahmanié* te begeeven. — Zy worden verraſcht en vermoord. — De Engel *El-Madhy* maakt gebruik van dezen eerſten voorſpoed, en van het vertrouwen, dat deze in zyne beloften doet ſtellen, om het getal zyner proſelieten te vermeerderen. Het gelukte hem om de geheele Provincie in opſtand te brengen. De inwooners volgen hem met geestdrift in gevechten waarin zy onkwetstbaar zullen zyn."

„ De begoocheling van dezen ongelukkigen duurde niet lang. De Chef de brigade LEFEBRE trekt uit het Fort van *Rahmanié*; hy wordt welhaast omringd door geheele zwermen van deeze dweepers: hy vecht tot zes uuren des avonds, en keert in het Fort van *Rahmanié* terug, na alles gedood te hebben dat vermetel genoeg was om onder het bereik van het ſchietgeweer te komen.

De dood van zo veel geloovigen, die het ſlachtoffer hunner bygeloovigheid werden, verzwakt aanmerkelyk het gezach van den Engel *El Madhy*, als ook het geloof zyner Soldaaten: maar het geheele land was in opſtand, en de vrees voor een ysſelyke ſtraf, de noodzaaklykheid om zich door voordeelen hier aan te ontrukken; het vertrouwen

op

(*) *Demenhour*, eene kleine Stad welke door Copten en Turken bewoond wordt. SAVARY.

op het groot getal; gaf aan de inwooners dezelfde vermetelheid, die hen eerst de dweepzucht inboezemde. — Om hen te onderwerpen werd 'er eene aanzienlyker magt vereischt, dan die waarover de Chef de Brigade LEFEBRE beschikken kon. De Generaal LANUSSE, komt aan het hoofd van eene mobile Colonne op den 8sten Mey te *Rahmanié* en trekt van daar naar *Demenhour*. Hy verslaat, en dryft alles op de vlucht wat hem voorkomt. Hy doet vyftien honderd man over den kling springen, die zich in de Stad bevinden, en doet haar een prooï der vlammen worden. Hy verstrooit en vervolgt de leerlingen van den heiligen *El-Madhy*, die zelf beevend en zeer zwaar gekwest geen andere redding vindt dan in de vlucht."

Men weet, dat de Generaal BONAPARTE zynen togt naa *Syrië* eindigde met het vruchteloos beleg der Stad *Acre*, het oude *Acco* of *Ptolemaïs*; dus spreekt de Generaal BERTHIER van het opbreken van dit beleg. Pag. 119.

„ BONAPARTE had met omtrend tien duizend man geduurende drie maanden den oorlog gevoerd in het hart van *Syrie*; hy had de geduchtste magt der Legers, die bestemd waren om *Egypte* in te neemen, verwoest, deszelfs veldéquipages, ledere zakken, cameelen, en een Generaal genomen. Hy had meer dan zeven duizend man gedood of krygsgevangen gemaakt, veertig veldstukken genomen, meer dan honderd vaandels veroverd, de vestingen van *Ghazah*, *Jaffa* en *Caïffa* met geweld ingenomen. Het Kasteel van *Acre* scheen zich niet te willen overgeeven, maar men had alreeds de voornaamste voordeelen ingeoogst, die men zich van het beleg dezer vesting beloofd had. Eenige dagen meer, en men kon zich met de hoop vleyen dat men den Pacha in zyn paleis zou gevangen neemen; maar deze ydele roem kon BONAPARTE niet verblinden; hy naderde aan het einde van

de

den tyd dien hy bestemd had tot zyne expeditie in *Syrie*; het jaargety der ontscheepingen in *Egypte*, riep het Leger volstrekt derwaards om de landingen en de pogingen des vyands te verhinderen; de pest nam daaglyks op eene verschrikkelyke wyze toe in *Syrie:* alreeds had zy zeven honderd man aan de Franschen ontrukt, en, volgends de berichten die men van *Sour* ontving, stierven 'er daaglyks meer dan festig man in de stad *Acre*."

„ Kon dus de inneeming van deeze vesting wel het verlies van een' kostbaaren tyd, en het verlies van een aantal dappere Krygslieden, die men zou hebben moeten opofferen, en die noodzaaklyk waren tot gewigtiger ondernemingen, vergoeden?"

„ Al de Krygslieden die ooit belegeringen tegen de Turken doorstonden, weeten, dat zy zich laaten doodslaan, en dat zy hunne vrouwen en kinderen opofferen om den laatsten hoop steenen te verdeedigen. — Zy capituleeren niet — en geeven zich nooit op het woord van hun vyand over: vermits zy in een soortgelyk geval niets anders weeten te doen, dan hen te vermoorden.

„ Het beleg van *Acre* kon nog lang zyn, en veel volks kosten; en alles riep Bonaparte naar *Egypte* terug; en hy kon zonder het lot van zyn Leger en deszelfs overwinningen in de waagschaal te stellen, zyn verblyf in *Syrie* niet meer verlengen. De roem en de voordeelen van zyn expeditie hing in geenen deele af van de inneeming van het Kasteel van *Acre*. Hy geeft dus gehoor aan de sterkste drangredenen die hem gebieden om dit beleg op te breeken."

„ Hy had verscheide dagen noodig tot de vervoering der gekwetsten en zieken. Hy geeft bevel dat de batteryen waarop het kanon en de mortieren geplaatst waren, voort zouden gaan met los te branden, en dat men het overschot van de

amu-

amunitie tot dit beleg behoorende, zou gebruiken om het paleis van DJEZZAR, de vestingwerken en de gebouwen te slechten."

„ De veldstukken vervangen op de batteryën het geschut dat tot het beleg gediend had, en dat nu vervoerd was. Men had door middel van de Mynen, en de Sappeurs eene waterleiding van verscheide mylen, die het water naar de Stad leide verwoest; men verbrandt de Magazynen als ook de Oogsten die in den omtrek van *Acre* zyn; men werpt alle nuttelooze dingen in zee: en maakt zich gereed om het beleg op te heffen."

„ De volgende Proclamatie van den Generaal en Chef toont genoegzaam de beweegredenen van dit gedrag aan:

PROCLAMATIE.

In het Hoofdquartier voor *Acre*, den 17den Mey het 7de Jaar.

BONAPARTE, *Generaal en Chef*,

„ SOLDAATEN!

„ Gy hebt de woestyn die *Afrika* van *Asia* afscheidt, met meerder snelheid doorgetrokken dan een Arabiesch Leger."

„ Het Leger dat op marsch was om een' inval in *Egypte* te doen, is vernield. Gy hebt deszelfs Generaal en veldequipage, bagage, ledere zakken en cameelen genomen."

„ Gy hebt u meester gemaakt van al de sterke plaatsen die de putten der woestyn verdedigen."

„ Gy hebt in de velden van den berg *Thabor* die talryke zwermen van menschen verstrooid, die uit alle gedeelten van *Asia* aanrukten, in de hoop van *Egypte* te plunderen."

„ De

„ De dertig scheepen die gy naar twaalf dagen te *Acre* zaagt binnen loopen, droegen het Leger dat *Alexandrie* belegeren moest, maar verpligt zynde om *Acre* te hulp te komen, is thands deszelfs lot bepaald; een gedeelte van deszelfs vaandels zullen aan uwe intrede in *Egypte* meerder luister byzetten."

„ Eindelyk, ná dat wy met een hand vol volks, geduurende drie maanden den oorlog gevoerd hebben in het hart van *Syrie*, ná dat wy veertig veldstukken, honderd vaandels veroverd, zeven duizend krygsgevangenen gemaakt, de vestingen van *Ghazah*, *Jaffa*, *Caiffa* en *Acre* geslecht hebben, keeren wy naar *Egypte* terug: het jaargety der ontschepingen roept my weder derwaards,

„ Nog slechts eenige dagen, en gy kondet de hoop voeden, om deze zelfde Pacha in het midden van zyn Paleis te neemen; maar in dit jaargety weegt de inneeming van het Kasteel van *Acre* niet op, tegen het verlies van eenige dagen; de dappere krygslieden die ik bovendien hiertoe zou moeten verliezen, zyn thands noodig tot gewigtiger krygsverrichtingen."

„ Soldaaten, gy zult een nieuwe loopbaan van vermoeijing en gevaaren door loopen. Ná dat gy het Oosten buiten staat gesteld hebt, om deze veldtogt tegen ons uit te houden: zullen wy nu misschien een gedeelte van de poogingen van het Westen bestryden,"

„ Gy zult aldaar eene nieuwe gelegenheid van roem vinden, en byaldien in het midden van zo veel gevechten ieder dag getekend wordt door de dood van een dappere, als dan moeten 'er nieuwe dapperen ontstaan, die op hun beurt hun plaats neemen onder het klein getal dier geenen, die in het gevaar, de geestdrift aanvuuren, en de overwinning beheerschen."

„ Op den 20sten Mey, ten negen uuren des avonds wordt de algemeene marsch geslagen, en

het beleg wordt opgeheeven na eene belegering van zestig dagen."

Niet zonder medelyden met de ongelukkige inwooners zal men de verwoestingen lezen, door de *Franſchen* by hunnen terugtogt naa *Egypte* aangericht, *Bladz.* 131.

„Die tyd van drie dagen vertoevens te *Jaffa* wordt beſteed om de omliggende Dorpen te ſtraffen, die zich ſlecht gedraagen hebben. — Men doet de vestingwerken van *Jaffa* ſpringen; men werpt al het yzeren geſchut dezer Stad in Zee. De gekwetſten worden, zo wel ter Land als ter Zee, vervoerd. 'Er was niet meer dan een klein getal vaartuigen, en vermids men veel tyds noodig had tot de vervoering der gekwetſten ter Zee, is men genoodzaakt om het vertrek van het Leger te vertraagen tot op den 28ſten."

„Het eerſte en tweede bataillon van de negen-en-zestigſte, en de twee- en twintigſte ligte Brigade, vertrekken achtereenvolgend om de Convooijen te escorteeren."

„Op den 28ſten, gaat het Leger op marsch, de Deviſie van Regnier maakt de linker colonne uit, en trekt voorwaards over *Ramley*. Het hoofdquartier, de diviſie van Bon, en de deviſie van Lannes volgen den weg van het centrum Het land dat men tot aan *Ghazar* doortrekken moest, had zich aan alle ſoorten van uiterſten ſchuldig gemaakt. De colonne van den Generaal Regnier, als ook die van het centrum krygen bevel, om de Dorpen en al de oogſten in brand te ſteeken. De cavallerie gaat rechts af; en trekt langs de Zee door de duinen, om aldaar de Kudden te veroveren die derwaards de vlucht genomen hadden. De deviſie van Kleber maakt de achterhoede uit, en verlaat *Jaffa* niet voor den 29ſten."

„Het Leger trekt in deze orde voort tot aan *Kan-Iounes*. De vlakte ſtaat geheel in brand; maar

maar het herdenken aan de plunderingen der Fransche Convooijen en der yslykheeden die men aan de Franschen gepleegd had, billykte niet dan al te zeer deze weerwraak."

VII. HOOFDSTUK.

NIEUWE VERTELLINGEN van den Heer DE FLORIAN, *Lid van verscheidene Geleerde Genootschappen. Uit het Fransch vertaald. In* den Haage *by* J. C. Leeuwestyn, 194 *Bladz. Octavo.*

De Heer DE FLORIAN heeft recht de slag van zoodanige Vertellingen te schryven, en de Vertaler heeft deze, zeer vloeijend, in eenen goeden styl en zuivere taal overgebracht. Dit een en ander maakt dit Boekjen, in een uur van uitspanning, der lezing waardig, te meer, om dat de Vertellingen vrolyk aflopen, niets tegen de goede zeden bevatten, maar integendeel vele gewigtige zedenleeringen en waarheden van menschenkennis aan de hand geven.

Men heeft hier zes Vertellingen, SELMOURS, *eene Engelsche Geschiedenis.* SELICO, *eene Africaansche Geschiedenis.* CLAUDINE, *eene Savooische Geschiedenis.* ZULBAR, *eene Indiaansche Vertelling.* CAMIRE, *eene Amerikaansche Geschiedenis.* En VALERIA, *eene Italiaansche Geschiedenis.* Wy durven niet verzekeren, dat alle deze Geschiedenissen in den volsten zin *nieuw* zyn, maar zoo veel is zeker, de Heer DE FLORIAN heeft ze in een nieuw en bevallig kleed ingekleed,

en in dat opzicht zyn zy met recht *nieuw* te noemen.

Om den Lezer eene proeve te geven van de wyze van verhalen in deze Vertellingen, verkiezen wy het begin der laatste Vertelling: VALERIA, eene *Italiaansche* Geschiedenis, *Bladz.* 194.

„ Men neemt in de waereld den schyn aan van niet meer aan spooken te geloven; en men vergeet, dat de beste Schryvers van Griekenland en Rome, de door de waarachtigheid hunner verhaalen, door hunne wysbegeerte vermaardste geschiedschryvers derzelver bestaan door hun getuigenis bekrachtigen. PLUTARCHUS verhaalt, hoe BRUTUS, 's nachts in zyne Tent zynde, korten tyd voor den slag by Philippi, „ een verschrikkelyk verschynsel zag, als van eenen man van eene buitengewoone en onmaatige grootte, en afschuwelyk van aangezicht, waar van hy in 't eerst zeer verschrikte; maar, ziende dat dit verschynsel hem niets deed noch zeide, maar dicht by zyn bed stil voor hem staan bleef, eindelyk aan hetzelve vroeg, wie hy was. Het spook antwoordde hem: ik ben uw kwaade geest, en gy zult my, digt by de stad Philippi, weder zien. BRUTUS voegde hem weder toe: Wel nu! ik zal u dan zien. En oogenblikkelyk verdween de geest. Naderhand, zich in den slag dicht by die zelfde stad Philippi bevindende, des nachts voor den stryd, verscheen dat zelfde spook hem ten tweedenmaale, zonder een woord tegen hem te spreeken; waar door BRUTUS wel begreep, dat zyn uur gekomen was, enz." (*) PLINIUS de Jonge bevestigt in zyne brieven, als eene zekere gebeurtenis, het geval van den Wysgeer ATHENODORUS, die te *Athene* een vervallen huis gekogt hebbende, waar in niemand woonen wilde, om dat 'er alle nach-

(*) *Doorluchtige mannen van Plutarchus.* Leven van Julius Cesar.

nachten een spook kwam, dat spook stoutmoedig afwachtte, het in der daad zag aankomen, yzeren ketens met zich sleepende, en den Wysgeer wenkende om het te volgen."

„ ATHENODORUS, die op dat oogenblik met zyn werk bezig was, beduidde hetzelve op zyne beurt met de hand, dat het een weinig moest wachten. Het spook verdubbelde het gerammel zyner ketenen; en de Wysgeer, zyne lamp neemende, stond op, volgde het spook, dat hem tot op de voorplaats van het huis bragt, waar het eensklaps verdween. ATHENODORUS zette een merkteken op deze plaats om haar te kunnen herkennen. Den volgenden dag bragt hy 'er de overheden der stad, welke de aarde lieten omgraven, en 'er menschenbeenderen vonden nog in ketenen vastgeklonken. Men verzamelde dezelve, en gaf haar openlyk de eer der begravinge zedert dien tyd was dit huis stil (*)."

„ Wil men voorbeelden van laater tyd, men slaa op de Gedenkschriften van den beroemden AGRIPPA D'AUBIGNÉ, den Grootvader van Mevrouw DE MAINTENON, zo bekend door zynen yver voor de leer van CALVYN, door zyne gestrenge oprechtheid, zyne onkreukbaare eerlykheid. Hy had zyne Moeder verloren. „ Ik was, zegt hy, geheel wakker in myn bed, wanneer ik iemand in myne kamer hoorde treeden, en ik zag tusschen myn ledekant en den muur eene vrouw geheel wit, wier klederen tegen myne gordynen schuurden. Zy opende deeze gordynen, boog zich over my, gaf my eenen kusch zo koud als ys, en verdween op 't oogenblik (†)."

„ Zal men in twyffel durven trekken 't geen PLUTARCHUS, PLINIUS en D'AUBIGNÉ verzekeren? of zal

(*) *Brieven van Plinius, tweede Deel, 27 Brief, aan Sura.*

(†) *Gedenkschriften van Theodorus Agrippa d'Aubigné, bladz.* 51

zal men, om hun geen geloof te verleenen, zeggen, dat deeze mannen zwakker van geest waren dan wy?"

„ Zonder my in dit onderzoek in te laaten, gaa ik een geval verhaalen, dat ik van den persoon zelf heb, aan wien 't zelve gebeurd is. Deeze persoon leeft nog, de geheele stad *Florence* draagt 'er getuigen van. Zie hier hoe ik deeze verbaazende gebeurdtenis ben te weten gekomen."

„ Ik was met verlof in eene kleine stad van *Langedok*, waar ik geboren ben, wanneer eenige vrienden my nodigden, om de Kersdagen te komen doorbrengen op een oud Kasteel, op rotsen gebouwd, midden in het gebergte der *Cevennes*."

„ De meesteres van het huis had eenige jonge Vrouwen, Officiers, en beminnelyke buuren by een verzameld. De gulhartigheid, en het vertrouwen heerschten in onzen kring. Men vond vermaak in by elkanderen te zyn; men zocht niet boven anderen uit te schitteren, te twisten, of altyd de eerste rol te speelen; ieder was van al de waereld te vrede, en al de waereld was te vrede van elk. Men lachte den geheelen dag; des avonds, in eenen kring rondom een goed vuur gezeten, deeden wy vertellingen, zongen liedjes, en de avond liep vrolyk ten einde."

Onze Langedoksche jonge meisjes, welke het niet onbrak aan verbeeldingskracht, eene zeer gemeene zaak in ons land, vonden veel vermaak in spookvertellingen. Elk vertelde de zyne; en het jaargetyde, de plaats, het tydstip, liepen te zamen om de uitwerking te vergrooten, welke deeze angstbaarende verhaalen voortbragten. De nachten waren lang en duister, het veld met sneeuw bedekt, en de nachtuilen, oude bewoners van den toren, waarin de zaal gebouwd was, beäntwoordden malkanderen, van de oude kasteelen, met een langzaam en eentoonig gehuil."

„ Voeg

„ Voeg by dit alles, dat wy in den *Advent* waren, eenen tyd, waarin de geheele waereld weet, dat de ſpookverſchyningen het menigvuldigst zyn. Gevolgelyk, zo dra de vertellingen begonnen, ſloot de kring zich meer en meer, men ſchikte al luisterende, digter aan elkanderen; zomtyds maakte men den ſchyn van te lagchen; maar in der daad ſtierf men van vrees; en dikwyls gevoelde hy, die vertelde, door eene ſchielyke trilling bevangen, eensklaps zyne ſtem veranderen, zweeg ſtil, bleef onbeweeglyk, en durfde zyne oogen noch naar het einde der groote zaal ſlaan, waar men zich verbeeldde een gerammel van kettingen te hooren, noch naar den kant van den ſchoorſteen, waar uit ſcheen dat iets naar beneden daalde."

„ Wy hadden in ons gezelſchap eene Italiaanſche jonge Vrouw, genaamd VALERIA ORSINI, welke haar zwakke geſteldheid naar *Montpellier* had doen komen, om onze geneesheeren te raadplegen. Zy had in deeze ſtad kennis gemaakt met de eigenares van het Kasteel, welke haar genodigd had om op haar buitenverblyf te komen, geduurende de afwezigheid van den Graaf ORSINI, haaren Echtgenoot, welken eene onvoorziene zaak genoodzaakt had naar *Florence* terug te keeren. Deeze jonge vreemdelinge was hoogstbeminnelyk. By zeer veel verſtand voegde zy eene zachtaartigheid, eene eenparigheid van geest, die door niets geſtoord wierd. Haar onderhoud was levendig, treffend, hoewel haar voorkomen, even als haar aart, niets dan goedheid aanduidde. Haare groote zwarte oogen waren kwynende; haar oogopſlag boezemde tederheid in; en haare ſchoonheid, haare treffende bevalligheid, ſchenen eene bekoorlykheid te meer te ontleenen van de eeuwige bleekheid, die altyd haar gelaat overdekte. Haare lippen zelfs waren niet bevryd van die bleekheid; wanneer VALERIA ſprak, meende men een ſtandbeeld van albast te zien, dat

bezield wierd; wanneer zy niet sprak, trok zy niettemin alle oogen tot zich, en men vond alsdan het geval van PYGMALION waarschynlyk."

„ Van alle de vrouwen van ons gezelschap was het VALERIA, die den meesten moed toonde, geduurende onze schrikbaarende verhaalen. Zy wierd 'er niet door aangedaan; zy luisterde 'er al lagchende naar, en, verre van te twyffelen aan één der gevallen, die men vertelde, had zy alleen den schyn van dezelve zeer eenvoudig te vinden. Het geval van den Raadsheer van *Toulouse*, wien een vermoord, en zedert zes maanden begraven mensch op zekeren avond kwam verschynen, om hem zyne Moordenaars te ontdekken; dat van den ongelukkigen man van Lyon, die zyne Vrouw in eene vervoering van minnenyd gedood hebbende, haar alle nachten te elf uuren zag verschynen, met groene muilen, en zich aan zyn zyde nederleggen; eene menigte van andere gebeurtenissen van dat slag, zeer echt in der daad, maar evenwel een weinig buitengewoon, schenen VALERIA niet anders dan gewone gebeurtenissen. Wy waren 'er haast gestoord over; en wy toonden haar op zekeren dag, hoe zeer wy verbaasd waren van haar nooit verbaasd te zien. Zie hier wat zy ons antwoordde."

„ Myne vrienden, ik vind het zeer billyk, dat de geringste spookgeschiedenis u verbaaze, dewyl de helft van ulieden 'er misschien nooit een gezien heeft.. Gy hebt 'er dan gezien, Mevrouw? viel ik haar aanstonds in. Zy begon te lagchen van medelyden. Ik heb meer gedaan, voegde zy 'er by; ik ben zelve spook geweest, ik ben het nog, en het is een spook dat tegen u spreekt."

„ Op deeze woorden verwyderde het geheele gezelschap, onder het slaaken van een angstig geschreeuw, zich van haar; elk vlood in groote haast, en wy verdrongen elkander aan de deur, wanneer VALERIA, met die zachte en tedere stem, welker be-

betoverende inneemlykheid onwederstaanbaar was, ons terug riep, ons weder deed nederzitten; en, terwyl wy, ons allen onderling by de hand houdende, elkanderen met schrik aanzagen, en, ieder oogenblik, in der daad, op haar gelaat, eenig nieuw teken, eenig tot dien tyd toe niet opgemerkt blyk ontdekten, 't welk veel van de andere waereld had, hervatte VALERIA aldus haar gesprek:"

„ Het is myne schuld niet, myne vrienden, dat ik voor tien jaaren gestorven ben: 'er is geen mensch, aan wien dit niet kunne overkomen: maar het geen niet zo dikwyls gebeurt, is, dat ik, zedert dat tydstip, my oneindige maalen gelukkiger gevonden heb, dat ik een geluk genoten heb, dat ik nooit gekend had, en 't welk, dank zy den hemel, nog duurt. Het is waar, dat de verdrieten, welke ik geduurende myn leven uitgestaan heb, het geluk, dat ik zedert mynen dood smaak, wel betaald hebben. Het is noodzakelyk u van alles te onderrichten, wat my tot op dat gelukkig oogenblik is overgekomen; gy zult zien, dat alleen myn dood my eenen gerusten staat in de waereld kon verzekeren."

Van hier af begint VALERIA hare geschiedenis zelve te verhalen, naar welke, door zyne raadzelachtige Inleiding, de Heer DE FLORIAN de nieuwsgierigheid zyner Lezeren heeft opgewekt, en welker ontknoping onze Lezers, mogen wy onderstellen, insgelyks verlangen zullen in het werkje zelf te lezen. VALERIA eindigt hare geschiedenis bladz. 234.

„ Wy wierpen ons alle aan de voeten van den Groothertog; wy vonden geene woorden om onze erkentenis uittedrukken. Myn huwelyk wierd schielyk voltrokken. De bruiloft wierd in het Paleis van den Vorst gevierd. Van dat oogenblik af, eeniglyk denkende om te behaagen aan den Echtgenoot, dien ik aanbid, aan den eerbiedwaardigen

OR-

ORSINI, die my als zyne Dochter bemint, aan mynen Vader, die my zyne tederheid wedergegeven heeft, aan myne waardige Moeder, die my dezelve nooit onttrok, slyt ik geruste dagen, opgehelderd door de vriendschap, door de erkentenis, door de liefde; en ik dank den hemel, dat ik voor eenen korten tyd gestorven ben, om altyd gelukkig te leeven."

Waarschynlyk zullen onze Lezers uit dit besluit de hoofdzaak der ontknoping opmaken, dat VALERIA, voor dood gehouden en begraven, door haren minnaar uit het graf verlost, en door tusschenspraak van den Groothertog, met hem in een gelukkig huwlyk verbonden wordt.

VIII. HOOFDSTUK.

AVONDSTONDEN voor de JEUGD. Eerste Deel Met Plaaten. Te Amsterdam, *by* J. van der Hey, 384 *Bladz. gr. Octavo.*

In navolging van den verdienstelyken SALZMAN, die onder den titel *die Hesperiden*, een soortlyk Werk voor de jeugd heeft uitgegeven, heeft de Boekhandelaar J. VAN DER HEY, onder den tytel van *Avondstonden voor de Jeugd*, dit Werk, by byzondere nommers, die maandlyks zyn vervolgd, in het licht gebracht, waaruit de zes eerste Nommers, een bekwaam Boekdeeltjen uitleveren, het welk wy thans aankondigen.

Wat de bedoeling en inrichting van hetzelve belangt, daarömtrent zal ons de Schryver in zyn Voorbericht aan zyne jonge Lezers en Lezeressen het beste en volledigste denkbeeld geven: „ De *Avond-*

ston-

stonden," dus spreekt hy, zoo nuttig voor den vlytigen onderzoeker, als aangenaam voor de Jeugd, die zich de uuren van uitspanning, door een wel bestuurden en wel volbragten arbeid, heeft waardig gemaakt, meenden wy te kunnen doen dienen, zo wel tot algemeen nut, als aanhoudend vermaak. Wy hebben dezelve in drie soorten onderscheiden, en daar in ook het reeds gemelde Werkjen van Salzman gevolgd. In de *Lees-Avonden* zullen wy ul. op eene zo veel mogelyk bevallige wyze, trachten bezig te houden, met zodanige opstellen, die, wanneer gylieden dezelve niet enkel vluchtig doorleest, maar opmerkzaam ter harte neemt, ul tot verstandige en braave menschen kunnen maaken; verscheiden deugden in al haare schoonheid, veele ondeugden in al haare afschuwelykheid aan ul. doen kennen, om ul. tot het omhelzen van de eerste aan te moedigen, en u zelven voor de laatste te kunnen behoeden. Daar gyl. zoo zeer op vermaak gesteld zyt, en de verscheidenheid van onderwerpen, dat vermaak altoos bevordert, zo zullen wy ons vooral toeleggen, om ul. eene gepaste afwisseling te verschaffen. Dus zult gyl. nu eens belangryke *Verhaalen*, eensdeels *waare*, anderdeels *verdichte* bekomen; dan weder korte *geschiedenissen* of *Fabelen*, nu ernstig, en dan weder vrolyk; somtyds kleine *Romans*, uit welken gyl. iets goeds zult kunnen leeren; of *Vertellingen* van merkwaardige byzonderheden uit de Geschiedenissen, welke wy ook wel eens zullen laaten afwisselen, door *Levensbeschryvingen* van merkwaardige persoonen. Dan weder zullen wy uwe oplettenheid op kleine Tooneelspeelen bepaalen, welke uw aandoenlyk gevoel zullen treffen, of ulieden stoffe zullen geven, tot een onschuldig gelach: terwyl wy zomtyds slegts eenige tooneelen uit de geschiedenis, zo wel die der oude als die der nieuwere, ul. voor oogen zullen stel-

len.

len. Waarna verscheidene onderwerpen, *Anecdoten*, aartige *Gezegdens*, *Raadzels*, *Liederen*, en ander *Mengelwerk*, deeze Afdeeling zullen sluiten."

„ In de *Speel-Avonden* zullen wy zorgen, dat gylieden met uwe vrienden en vriendinnen, eenige aangenaame spellen kunt leeren, welken gyl. zoo tot oeffening van het ligchaam, als tot opscherping van het verstand, u zelven kunt eigen maken. Daar ons oogmerk voornaamlyk is, om ul. zelfs speelende, nuttige kundigheden te doen verkrygen en waarheden te leeren, meenen wy ul. geen ondienst gedaan te hebben, met ulieden reeds in dit eerste stukjen, het Zonne- of Waereldstelzel, in een kinderspel voor te draagen, zodanig als hetzelve, zedert 1781, of de ontdekking van URANUS, door HERSCHEL, alom is bekend geworden. Wy meenden 'er ter uwer onderrichting een Plaatjen by te moeten voegen, op het welk de betrekkelyke afstanden van dat hemellicht, in hunne ovaale kringen, aangewezen worden. Ook dit Plaatjen kan door den bygevoegden, en mede rondom afgebeelden Zonsweg, door den zogenaamden *Dierenriem*, voor meer bejaarde onderzoekers, en liefhebbers van Konsten en Wetenschappen, van dienste zyn."

„ Eindelyk hebben wy, in onze derde Afdeeling, die wy de *Kunst-Avonden* genoemd hebben, ul. door eenige proeven willen toonen: hoe veel Natuur en Kunst vermag; daar verscheidene stukken, die men anders voor toverye zoude aanzien, geheel eenvoudig door de regelen der Natuur- of Werktuigkunde; door de Reken- Meet- of Scheikunde duidelyk opgelost worden. Wy gelooven dat deeze Kunststukjens ulieden zekerlyk zullen bevallen, terwyl wy van tyd tot tyd, tot hoogere liefhebberyen zullen opklimmen; doch altyd de duidelykheid vooral in het oog zullen houden."

„ Daar

„ Daar wy dus voorgenomen hebben, om het aangenaame, zo veel mogelyk, aan het nuttige te paaren, gelooven wy met de verzekering te mogen eindigen, dat wy uliedden nimmer zullen trachten te vermaaken met zulke stukken, die uwe zeden eenigzints zouden kunnen bederven."

Aan dit alles heeft de Schryver volkomen voldaan, zoo dat onze leergrage jeugd hier eene verscheidenheid van leerzame en aangename onderwerpen ontmoet; die haar al speelende zelfs zal doen leren, en tevens tot uitspanning zal kunnen verstrekken. De zes fraaije Plaatjens, waarmede dit Deel versierd is, en de fraaije uitvoering van Druk en Papier, versieren insgelyks dit Werkjen, het welk, in allen opzichte, onzen lof verdient."

Wy willen onze Lezers met hetzelve nader bekend maken, door de opgave van den *Inhoud*, en een voorbeeld van elke byzondere Afdeeling.

De Inhoud is deze: Lees-Avonden. *Tooneelen uit het Leven van* CYRUS. *Vervolg. Braafheid word overal naar waarde geschat.* BACHUR, *de zoon van* CHAKKAM, *eene Arabische Geschiedenis. Raadzels uit het gemeene leven. Oplossing. De Geschied en Aardrykskunde. Oplossing. Charaden. Oplossing De Kleine* JACOB, *of een goede daad blyft nooit onbeloond, Blyspel in een Bedryf. De gelukkige Schipper.* Speel-Avonden. *Het Waereldstelsel. De Lastdrager. Het Driedubbel Alphabeth, een Pandspel. Het Meetkundig Domino-Spel. Het Rym-Spel. Ja en Neen, of hebt gy uwe les wel geleerd? Aartige wensch.* Kunst-Avonden. *Een getal te raden, waarmede een ander vermenigvuldigd (gemultipliceerd) heeft. Om een getal te raaden het welk een ander denkt. Om het getal duiten te raaden, welken een ander in zyne hand heeft genomen. Met klaar water te schryven. Een dubbeltjen in het glas.*

glas. Aanleiding tot deeze Afdeeling. Een beker op te ligten met een ſtroohalm. Op een Ei te ſchryven. De voorzegging uit het Ei. Het verborgen geſchrift. Het Elementair Glas. De drie Flesſchen. Het uitgewreeven getal. Een geheele rei getallen te raaden. De kaart te raaden welke een ander uit het ſpel heeft getrokken. Om een kaart met een ander te verwisſelen. De verſtooken Ring. De twintig kaarten. Om de oogen van drie getrokkene kaarten te raaden. De vier kleinodien. De antwoorden eener onzigtbaare hand. De ſpoedige Overzetting.

Zie hier nu, volgends belofte een voorbeeld uit de Lees-Avonden, *Bladz.* 26.

BRAAFHEID WORDT OVERAL NAAR WAARDE GESCHAT.

„ Een arm Comptoir-bedienden binnen *Weenen*, verloor op het einde van het jaar 1756 een pak met 4,000 gulden aan banknoten, en wierd, deswegens van diefſtal verdacht gehouden wordende, in hechtenis genomen; op dit oogenblik bragt een eerlyk dienstmeisjen het pak, het welk zy gevonden had, voor het Gerecht. Men bood haar aanſtonds 100 gulden ter belooning, doch zy wees dezelve van de hand, men bood haar 30 gulden; doch ook dit wilde zy even zo min als een gouden ducaat aanneemen, want, zeide zy, ik heb hierin niets dan myn pligt gedaan en verdien dus geene belooning. Keizer JOSEPH vernam dit, en ſchonk haar, tot haar aanſtaande huwelyk met een Vaandelmaaker, eene aanzienlyke bruidsſchat, welke op 300 ducaaten geſchat werd, en welke zy, als eene gedachtenis haarer edele handelwyze, met beſcheidenheid vryelyk kon aannemen."

In de Speel avonden, komt in het eerſte Nommer een ſpel voor, genaamd het Waereldſtelſel, het

het welk door eene fraaie plaat, het waereldstelsel volgends COPERNICUS, met de laatste ontdekking van den Planeet VRANUS verbeeldende, wordt opgehelderd.

Uit de Kunst-Avonden plaatsen wy hier *Bl.* 59.

OM HET GETAL DUITEN TE RAADEN, WELKEN EEN ANDER IN ZYNE HAND HEEFT GENOMEN.

VADER. Hier is een hoopjen duiten. Nu, FERDINAND, neem daar van, zo veel gy wilt, als gy 'er maar meer liggen laat, dan gy opneemt, en tel dan heimelyk voor u zelven hoe veel gy 'er genomen hebt.

FERDINAND. (*Neemt en telt, en sluit dan zyne hand*) Nu heb ik ze. En wilt gy nu raaden hoe veel ik 'er genomen heb?

VADER. Ja. Nu neem ik ook een hand vol, en tel dezelve. (*Hy telt tot* 20) Nu neemt gy uit myne hand nog zoo veel tot dat gy 'er twintig hebt. (FERDINAND *doet dit.*) Nu wil ik wedden dat ik 'er nog even zo veel in myne hand heb, als gy de eerste keer genomen had.

FERDINAND. Dat zou aartig zyn. Hoe? Laat zien, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, waarlyk! Nu hoe doet gy het dan? Gy hebt immers uwe hand vol zo maar ongezien afgenomen, of hebt gy misschien het gantsche hoopjen geteld, eer ik de myne afnam?

VADER. Neen; en waar toe had zulks kunnen dienen? Ik weet immers niet, hoe veel 'er nog op de tafel bleven liggen.

FERDINAND. Wel nu, dat is toch wonderlyk. Hoe ging het dan in zyn werk?

VADER. Zeer natuurlyk. Ik nam meer duiten weg, als ik geloofde dat gy had weg kunnen neemen, en telde die, welke ik weggenomen had. 'Er waren 'er 20. Toen liet ik u van die twintig

zo veel afneemen tot dat gy 'er twintig had, het was derhalven zeer natuurlyk, dat ik 'er even zoo veel overig moest hebben, als gy 'er eerst genomen had; derhalven agt.

FERDINAND. ô Ho! Is dat zoo gemakkelyk? Slapperloot! daar zal ik 'er verscheidene mede beet hebben.

Nog voegen wy hier by een voorbeeld van de Raadzelen en een van de Charaden:

Een Raadzel. „ Ik heb eene tong, maar kan daar mede niet spreeken, evenwel beslissche ik met haar verscheidene twisten, *op eene*, voor beiden partyen, even zeer bevredigende, wyze. Ik deel, gelyk ARISTOTELES, alles in twee deelen, en ben de moeder der gelykheid en der gerechtigheid." De oplossing is: *De Weegschaal.*

Eene Charade: „ Een woord van twee Lettergreepen. De eerste lettergreep is de naam van een pas gebooren viervoetig dier, de tweede het eenig voedzel der roofdieren — het geheel is zekere spyze." De oplossing is: *Kalfsvleesch.*

Wy sluiten onze aankondiging met. *de voorzegging uit het Ei. Meer vermaak dan kunst.* Zynde dit juist geschikt, om de jeugd voor Bygeloof en tegen de streken van listige bedriegers te behoeden. Dus luidt het Bladz. 122.

„ FERDINAND. Weet gy nog meer zulke stukjens, vader? het is zo vermaaklyk, en als wy nog eenige van die kunstjens geleerd hebben, kunnen wy waarlyk daar mede in de stad rondgaan, even als een Googchelaar. (*de andere lagchen.*)

VADER. Het welk ik u evenwel niet zal aanraaden. Ik hoop, dat gy met den tyd de maatschappy op eene meer wezenlyke wyze nuttig zult worden, dan door googchelspel. — Zulke dingen zyn meer het onderwerp eener niet onnuttige en vermaakelyke bezigheid, dan dat zy waardig zyn, tot eene broodwinning gebezigd te worden. In-

tus-

tusschen wil ik u evenwel nog eenige stukjens voorstellen. Vooreerst dan iets grappigs, het welk meer scherts dan kunst is. Ik wil u eens uit een Ei uw toekomstig noodlot voorspellen; het verstaat zich dat het slechts uit kortswil is, want gy weet wel dat alle waarzeggeryen, hoe zeer ook met ernst geschied, slechts louter bedrog zyn.— Nu, FERDINAND, zeg my dan eens eene vraag, betreffende uw toekomstig noodlot, welke gy beandwoord wilt hebben.

FERDINAND. Hier mede ben ik spoedig gereed. Ik wenschte wel eens te weeten: *wat 'er toch nog eens van my worden zal, en waar ik nog eens in de waereld een goed heenkomen zal vinden?*

VADER. Nu breng my eens een pintsglaasjen met schoon frisch water.— Ziet hier, nu breek ik het ei aan stukken, en werp het in dit water. — Ziet gy wel, welke wonderlyke gedaante dit ei in het water maakt?

ALLEN. (*de een na den ander.*) He! dat is aartig.— Ziet eens, ziet eens hoe het ei zich in het water kromt. — Wat maakt het opborrelingen! — Zulke geregelde opborrelingen! — FERDINAND, FERDINAND! Gy zult nog eens op zee koomen.

FERDINAND. Dat zal my goed komen, ik wil toch buiten dien een koopman worden, en dan moet ik immers ook op zee koomen, zal 'er iets goeds van my worden?

VADER. Nu ik zie het reeds gy verstaat my, gy hebt reeds eenigen aanleg tot kleine waarzeggeryen.— Doch eerst moeten wy het glas een uur lang onaangeroerd laaten staan, dat zich het ei daar in tot geregelde gedaantens kan vormen.— Speelt intusschen in de open lucht wat blindemannetjen, of schuilhokjen, of wat gy wilt, en koomt dan binnen een uur weder.

FRITS. Nu, daar zyn wy weder terug.

VADER. Koomt nu wat nader, en gy, FERDINAND, zie eens, wat het u voorſpelt.— Hier zyn zeer hooge bergen. Wat kan dat anders betekenen dan de hooge *Italiaanſche* of *Zwitſerſche* Alpen? Derhalven ſchynt *Zwitzerland* of *Italien* de plaats te zyn, waar gy u in het vervolg zult ophouden.

FERDINAND. Het is my wel. Ik heb toch reeds langen tyd gewenscht, die landen eens te bezigtigen.

FRITS. Maar wat ſtaat daar toch onder aan dien berg? Dat ziet 'er omtrent uit als een man met een pak op den rug.

VADER. Waarlyk! De ligchaamlyke koopman! Maar het ſchynt, dat gy in het klein beginnen zult, en eerst uw pak zelf zult draagen.

FERDINAND. Nu, in het klein beginnen en in het groot voleindigd, is immers beter dan dat het omgekeerd was?

VADER. Daar in hebt gy gelyk.

CHRISTIAAN. Maar daar ginter, geloof ik, ſtaat een jager, die op den man die daar ſtaat, aanlegt. Wat zal dat beduiden?

VADER. ô Wee! Het zal het Italiaansch Gebergte wel zyn. Daar zyn veele moordenaaren. Ziet gy, FERDINAND, gy zult in gevaar koomen.

FRITS en CHRISTIAAN. Arme ſchelm!

FERDINAND. Dat is niets. Zonder gevaar kan men geen groot man worden.

VADER. Nu wy zullen het hier by laaten, gy kent dit nu recht, en ziet wel dat het u voortreffelyke gelegenheid zal geeven, om uwe verbeelding te oeffenen. Maar zoudt gy wel gelooven, dat 'er lieden zyn, die hun noodlot in ernst, op deeze wyze willen uitvorſchen?

FRITS. ô Hoe dom! Neen, zo onnozel zal ik

niet

niet zyn. Maar ik zal 'er nog menige grap mede hebben.

Dus meenen wy genoeg gezegd te hebben, om den Lezer, die dit Werkjen nog niet mogt kennen, naar het zelve begeerig te maken.

LETTER-NIEUWS.

By Willem van Yzerworst, Boekhandelaar te *Utrecht* is van de Pers gekoomen en alom verzonden.

I. P. H. van Lis, over de Catechismus 4de Stuk. f 1-5-
Van het 1, 2 en 3de Stukje zyn nog eenige Exemplaren te bekomen.

II. Hinlopen, Gedachten over de H. Schrift. compl. f 1-10-

III. C. v. d. Leeuw, over den aart, bewaaring, opheldering en uitbreiding van het Euangelie voor de geboorte van Jesus Christus, 5 stukken. f 5-13-
Het 6den Stuk is op de Pers en zal spoedig volgen.

IV. Christelyke overdenkingen over de Godheid van J. C. f 1-5-

V. Masman, Leerreden. f -4-

VI. Ypey, Kerkelyke Geschiedenissen van de agttiende Eeuw, 3de deel. f 3-12-

VII. Ewald, Christelyk Hand en Huisboek, 1 deel. - 3-15-
Het 2de en 3de Deel zal nog dit Jaar volgen.

VIII Clarissen, Leerredenen. f 1-16-

IX. Masman, Proeven van voorstellen voor min vermogende. f -8-

X. Hinlopen, 50 jarige Leerreden. f -5-8

De voortreflykheid der gewyde of heilige Schrift boven de ongewyde Schriften, in eene bekroonde Prysverhandeling van den Wel Eerw. Heer Ancillon, met eene Voorreden door den Rotterdamschen Leeraar J. Scharp, is van de Pers gekomen te *Leyden*, by J. van Thoir, en in de meeste Boekwinkels te bekomen, de prys is f 1-16. Dit uitmuntend Werkje verdiend door alle beminnaren van de *Heilige Bybelbladen en Letterkunde* om deszelfs *stichting* en opheldering als om deszelfs aangename en aller *belangrykste* inhoud betracht te worden.

By W. van Yzerworst is van de pers gekomen en alom verzonden: *Aanleiding tot een vroeg en beginnend Godsdienst-onderwys voor kinderen en zulken, die nooit onderwys genoten hebben; gepaard met ophelderingen, die geschikt zyn, om kinders van negen tot veertien jaaren te onderwyzen, ten dienste van ouders en zulken, die gaarne een gepast onderwys aan kinderen zouden willen geven, met eene Voorrede, die de regels voor zulk een onderwys in zich behelst*, door JOANNES STEENMEIJER, Predikant te *Vlaardingen* à *f* 1-16. Van des Autheurs voorig uitgegeven Werk: *Aanleiding*, enz. *met ophelderingen voor kinderen van veertien tot agttien jaaren geschikt*, zyn nog eenige exemplaaren te bekomen à *f* 1-4. — Beide Werkjes te zamen zyn geschikt om een volledig opstel van onderwys te geven, en daardoor Godsdienst en zeden in de huisgezinnen der Christenen, op de best mogelyke wyze te bevoorderen. —

P. van Oort, Boekverkoper op de Jansdam te *Utrecht*, geeft uit: *Eerste beginselen der Aardklootkunde voor de Jeugd*, door S. VAN EMDRE, Predikant te *Wageningen*. Een Werkje, om deze wetenschap aan Kinderen duidelyk aangenaam en nuttig te maken, dienstig voor Schoolen en Huisgezinnen. Het oogmerk dat de Schryver dit Werkje in 't Licht gaf was voor zulke, waar voor grotere Werken der Geographie te kostbaar waaren en tot betere bevatting voor de Jeugd, geschikt om de leer en leeslust aantekweeken en langs dien weg gegronde kennis van deze zoo aangename en nuttige Wetenschap te verkrygen. De geheele geographie wordt in hetzelve kort behandeld door vragen en antwoorden in 26 Lessen verdeeld. De prys met 3 Landkaarten is 18 St. zonder kaarten 10 St. die dezelve in getalle neemt zal die minder in Prys bekomen.

By bovengemelde is mede te bekomen: *Godsdienstig Magazyn*, onder de Zinspreuk *voor Waarheid en Godsvrugt* *f* 2-:- in plaats van *f* 3-10-: *De Grauwe Man*, een *Volks-schrift* door J. H. JUNG, of HEINRICH STILLING 5 Sukjes *f* 1-: in plaats van *f* 1-18. *Nederlandsche Spectator in* 50 *Vertogen* door D. C. VAN VOORST, Predikant te *Amsterdam* *f* 1-5 in plaats van *f* 3-15.

By A. en J. Honkoop te *Leyden*, is heden van hunne Pers gekomen en alom verzonden, *Character-schets der Vrouwen*, door C. T. POCKELS, Geheimraad van den Hertog van *Brunswyk Lunenburg*, naar het Hoogduitsch door

Mr.

Mr. J. VAN DER LINDEN, Advocaat te *Amsterdam*, 2de Deel, bevattende de volgende Afdeelingen: *Vrouwelyke Eigenzinnigheid en vrouwelyke Luimen*, *Gevoeligheid der Vrouwen en de Coquetterie der Vrouwen*. — *De onderwerpen* (dit getuigen de Schryvers der Vaderlandsche Bibliotheek) *worden niet oppervlakkig maar met een diepe Menschkunde behandeld, en overal ontmoeten wy eenen Schryver, die zyne Lezers weet te onderhouden en party trekt van het stuk dat hy behandelt, terwyl hy overal veel belezenheid vertoont en de beste voorbeelden weet aan te haalen.* — De Schryvers van de Letteroefeningen hebben ook met veel lof van dit werk gewag gemaakt.

De Konst van bereiding, behandeling, bewerking en beschildering der beste soorten van Lakken en vernissen tot haare volkomenheid gebragt, door eene dertigjaarige Oeffening derzelve, zeer dienstig voor alle liefhebbers der Verlakkonst, Rytuig en Kladschilders, Witwerkers, enz. Met veele proefnemingen bevestigd en bekragtigd door HENDRIK COCQ, in leven Konstverlakker te *Amsterdam*, wordt zoo lang het klein getal exemplaren strekt voor de prys van 8 Stuivers uitgegeven te *Amsterdam*, by P. G. Geysbeek, Boekverkoper op de Lelygragt, by de Keizersgragt.

PROGRAMMA.

Het Genzelschap, onder de Zinspreuk: *Tot vermeerdering van Kunde, op Godsdienst gegrond*, te *Amsterdam*, bezield met de zoo zeer betaamlyke zucht, om zuivere Godsdienstige kennis, aan te kweeken en te vermeerderen, byzonder, onder de verärmde Leden hunner Geloofsgenooten, heeft op deszelfs *Eerste Algemeene Vergadering*, gehouden den 27 April 1802, besloten: Eene ZILVEREN MEDAILLE *of zes Goude Ducaaten*, aan te bieden, aan den Schryver, wiens Verhandeling het best zal gekeurd worden, ter beäntwoording der vraag: *Wat moet men Gelooven en Betrachten, zelfs in eenen armoedigen toestand, tot zyn*

Tydelyk en Eeuwig Geluk? — Het Gezelschap verwacht, dat de Schryvers, vooräl, in 't oog zullen houden, *de zuivere gronden van den Gereformeerden Godsdienst*; de *eenvouwigheid* en *kortheid* in hun voorstel, als voor den Gemeenen Man schryvende; dat zy ook niet zullen verzuimen, om de *verkeerde uitvluchten*, die veeläl, door de arme Lieden, gemaakt worden, omtrent hunne verpligting, tot het waarneemen en betrachten van den Godsdienst, op te losfen en tegen te gaan. — De antwoorden moeten, vragtvry, *in goed* Nederduitsch schrift, met eene *spreuk ondertekend*, en verzeld met een verzegeld Briefjen, waarop dezelfde spreuk, en van binnen de Naam des Schryvers gevonden wordt, gezonden worden, voor den Eersten October dezes Jaars, aan den Ondergetekende; zullende het verzegeld Briefjen, by de goedgekeurde Verhandeling, alleen geöpend, en de andere Briefjens, ongeöpend verbrand worden. ——

J. HAZEU, *Cornelisz.*
Te Amsterdam, op 't Water by den Dam.

SCHOOL-NIEUWS.

DOKKUM.

In plaats van den Heer ZIMMERMAN, vertrokken als Predikant naar *Saarburg*, is hier tot Conrector beroepen de Heer DAVID DEKKER, die reeds met veel yver dien post bekleed.

BEKEND-MAAKINGEN.

De Classis van *Zevenwouden* ontwaar zynde geworden, dat het niet genoegzaam bekend is, welke getuigschriften, volgends de Kerkelyke wetten in

in *Friesland*, die gene vertonen moeten, welke door de Classis tot het Examen kunnen worden toegelaten; zoo heeft dezelve, in hare Vergadering den 28sten April 1802, besloten: om by wege van advertentie in de Boekzaal, te herinneren, gelyk geschied door deze: dat zy die by deeze Classis begeeren geëxamineerd te worden niet alleen behoren te vertonen een goed Kerkelyk getuigenis, waaruit blyken kan, dat zy ten minsten twee jaaren, Lidmaaten der Christelyke Hervormde Gemeente zyn geweest; maar ook voorzien moeten zyn van Academische getuigschriften; zoo van de Theologische Faculteit, als van de Professoren in de Hebreeuwsche en Griekfche taalen; zie 't Compend. der Kerkelyke Wetten van *Friesland*, Tit. 1. Art. 12 en 13. wordende dit een en ander gevorderd en van Studenten en van Proponenten, die onder 't ressort der correspondeerende Kerken in andere Provincien præparatoir geëxamineerd zyn, wanneer zy in *Friesland* beroepen, aldaar wederom geëxamineerd moeten worden, volgends de Artikelen van Uniformiteit, te vinden in *gemeld Compendium*, Tit. 3. Art. 7. N°. 9.

In naam en op last der Classis voorn.
W. van de Zwaag, Cl. p. t. *Scriba.*

Een Proponent of Predikant buiten vaste bediening, genegen zynde den Predikdienst in *Groningen*, voor een zwak Predikant, eenigen tyd waarteneemen op een behoorlyke bezolding, gelieve zich, ter bekoming van nader bericht, door brieven te vervoegen by den Boekverkoper N. Veenkamp, te *Groningen*.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

NYMEGEN den 26, 27 en 28 April. In onze gewoone Paasch-Clasfis deezer dagen alhier gehouden, verkregen op hun verzoek ftem en zitting, DD. POTKEN, STOLK, CARLIER, DE ROODE en BOONEBAKKER, Predikk. te *Heesch*, *Neerbosch en Weurt*, *Niftrik*, *Balgooy en Keenth*, *Winsfen*, *Grave*, en *Hemmen*. — D VAN VLOTEN, behoorlyk losgemaakt zynde, fcheide zegenende uit het midden der Vergadering en werd met hartelyke heilbede aan de Gemeente van *Steenwyk* toegewezen. zullende (Deo Volente) den 30 Mey te *Randwyk* affcheid prediken.

Voorts werd de beroeping door den Kerkenraad van *Randwyk* uitgebragt, op de Eerw. Heer JOHANNES SJOENIS, Prop. te *Amfteldam*, Clasficaliter goedgekeurd; gelyk ook de difpectie door de Gemeente van *Vierlingsbeek*, uitgebragt op den Wel Eerw. Heer S. HANEWINKEL, thands nog Pred. te *Oostgraftdyk* in *Noord-Holland*, is geapprobeerd en in een beroep veranderd geworden, alles onder dit mits pofitis ponendis, zullende de eerstgemelde Proponent over zes weeken, den 16den Juny aanftaande (Deo Volente) peremptoir worden geëxamineert. door D. QUACK, Pred. te *Zetten* en *Andelst*, wiens Secundus is D. COFNEN, Pred. te *Gent*, *Erlikom en Doornenburg*.

Eindelyk werd in deeze Clasfic. Vergadering perempt. geëxamineerd, ten overftaan van de Hoog

Eerw.

Eerw. Heeren Deputaten Synodi Gelr. BOONEN en BOOT, resp. Pred. te *Nymegen* en *Arnhem*, de Prop. W. MEENDERINK, beroepen tot Adj. Pred. te *Batenburg*, na dat zyn Eerw. over den opgegevenen Proeftext had gepredikt, geschiede het onderzoek door D. JANSZEN, Pred. te *Burgharen en Hernen*, over de voornaamste stukken van onzen Godsdienst, als mede in Linguis, met dit gewenscht gevolg, dat de Classis oordeelde D. JANSZEN voor zyn wel volbragt werk bedankt zynde, den Heer MEENDERINK tot den H. Dienst der Gemeente van *Batenburg* te moeten toelaaten, 't welk dan ook geschied is, zullende zyn Eerw. eerlang aldaar bevestigd worden door deszelfs broeder, Pred. te *Oen*, by vrywilligen afstand van den Visitator in dien Ring.

VENLO Vak. Zie Dec. 1795.

VENLO Vak. Zie Jan. 1797.

MILL Vak. Zie Dec. 1795 en Febr. 1796.

VIERLINGSBEEK. Alhier is ten overstaan van den Visitator en Deput. Cl. in het *Land van Cuyk*, eene dispectie door de Gemeente uitgebragt op den Wel Eerw. zeer gel. Heer S. HANEWINKEL, Pred. te *Oostgraftdyk*, welke reeds door de Cl. van *Nymegen*, doende het geen des Kerkenraads is, in een Kerkelyke beroeping is geconverteerd geworden, terwyl zyn Wel Eerw. zulks in 's Heeren vreeze aangenomen hebbende, met zeer veel verlangen alhier werd te gemoet gezien.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

DRUTEN EN AFFERDEN Vak. Zie Aug. 1801. De Proponenten en ook Predikanten buiten vaste bediening, die genegen zyn het H. Dienstwerk te vervullen, worden verzogt en van de Gemeente uitgenodigd, om hunne gaven alhier, hoe eer zo liever te laaten hooren, alzo men van voorneemen is, om by het eindigen van het annus

gra-

gratiæ, eerlang alhier tot het despicieeren en beroepen over te gaan.

Deeze zelfde annonce gefchied ook namens de Gemeente van

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vakant zedert Sept. 1801.

RANDWYK. Onze geliefde Herder en Leeraar C. A. VAN VLOTEN, reeds losgemaakt zynde van den Kerkenraad alhier en van het Eerw. Cl. van *Nymegen*, zal (Deo Volente) den 30 Mey zyn affcheid prediken. Zie hier boven onder *Nymegen*.

De Kerkenraad deezer Gemeente heeft reeds, ten overftaan van Vifit. en Deput. Cl. in deeze Ring, de navolgende Nominatie van 12 gemaakt:

DD. SJOENIS, VERBURG, DE BRUYN, Propp. te *Amfteldam* en *Nymegen*, WALLER, VAN MENSINGH, L. HOFMAN, D. KEER, JANSZEN, VAN BAAK, VAN RYSSEL en BAKKER, refp. Predikk. te *Resfen*, *Wieringen*, *Herkingen*, in *Zeeland*, *Borghaaren en Hernen*, *Eck en Wiel*, *Oostburg* en *Kesteren*.

Waarop terftond de 6 eerfte op het 6tal en daar na de 3 eerfte op het 3tal gebragt zynde, met eenparigheid van ftemmen beroepen is D. J. SJOENIS, Prop. te *Amfteldam*. Zie verder hier boven onder *Nymeegen*.

BATENBURG. Zie April 1802. en hier boven onder *Nymeegen*

OVER-EN NEDER-ASSELT Vak. Zie Dec. 1801.

HEUMEN, MALDEN EN GROESBEEK. Vakant. Zie Febr. 1802.

T H I E L.

OPHEUSDEN. Zie April 1802.

Z A L T - B O M M E L.

ZALT-BOMMEL. Den 19den May is alhier ten overftaan der Hoog Eerw. Heeren Deput. Synodi DD. J. VAN NOUHUIS, Predikk. te *Vucht*

en

en *Caamvoerd* en G. W. BEKKING, te *Beest* door D. VAN OTTERLO, Pred. te *Varick*, peremptoir geëxamineerd, D. C. PRILLEVITZ, beroepen Predikant te *Drumpt*. Welke door zyne vaardige en gepaste antwoorden zo ten aanzien der ſtellige en wederleggende Godgeleerdheid als der gewyde taalen, zo veele blyken van zyne gegronde kennis en ervarenheid gegeven heeft, dat dezelve met een algemeene goedkeuring en onder toebidding van den besten zegen, aan de roepende Gemeente te *Drumpt* is toegewezen.

De Examinator is voor het welingericht Examen bedankt.

En de Bevestiging is bepaald op den 13den Juny eerstkomende, en zal geſchieden door D. C. PRILLEVITZ, Pred. te *Andel*, aan welken de BB. Deputaten de beurt wel hebben willen overgeven.

DRUMPT den 7den Maart. Heden nam onze naar *Haaften* beroepen Leeraar, van ons een zegenend afſcheid, met Paulus taal, *Hand.* XX: 31, 32. *Daarom waakt, ende gedenkt dat ik drie jaaren [lang] nacht ende dag niet opgehouden en hebbe een iegelyk met traanen te vermanen. Ende nu, broeders, ik bevele u Gode, ende den woorde zyner genade: die machtig is [u] op te bouwen, ende u een erfdeel te geven onder alle de geheiligde.* Intusſchen hoopen wy binnen kort deeze breuke herſteld te zien door de overkomst van onzen nieuwen Leeraar D. J. C. PRILLEVITZ.

HEEREWAARDEN ſtaat Vak. te worden. Zie Maart 1802.

ST. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

Z U T P H E N.

ZUTPHEN. Zie Maart 1802.

LIGTENVOORDE Vakant. Zie Febr. 1802.

ZUTPHEN Walſche Kerk Vak. Zie Nov. 1794.

O V E R - V E L U W E.

ARNHEM. Zie April 1802.

APELDOORN ſtaat Vakant te worden. Zie April 1802.

ELKUM ſtaat Vakant te worden. Zie April 1802.

'S HERTOGENBOSCH.

'S HERTOGENBOSCH. Den 27ſten April l. l. kwam alhier de Eerw. Claſſis belooken Paasſchen by een.

De Wel Eerw. Heer J. J. ROMBACH, bevestigd Pred. te *Waalwyk*, verzocht en verkreeg onder zegenwenſchen ſtem en zitting, onderteekenende de Formulieren van Eenigheid.

De beroeping van D. H. J. ROSS, tot Predikant te *Boxtel en Esch*, werdt Kerkelyk onder heilbede geapprobeerd.

De Gemeenten te *Keſſel en Moergeſtel*, daar geene Kerkenraaden zyn, en daar de Eerw. Claſſis doet, dat anders des Kerkenraads is, verzochten, dat de Vergadering hen geliefde van vaste Leeraars te voorzien. Men beſloot tot dat einde tot eene Claſſis Contracta den 6den July aanſtaande.

TILBURG EN GOIRLE. Den 6den Mey overleed alhier onze zeer waarde en geliefde Leeraar, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer D. D. D. HEUVEL, in den ouderdom van veertig jaaren en negen maanden, aan de gevolgen van eene zwaare borstkwaal, waar mede hy zedert ruim zes maanden geſukkeld hadt, na dat hy in deeze zyne gecombineerde Gemeente den tyd van byna agt jaaren, en in deszelfs voorige Gemeenten te *Heerenwaarden* en te *Boxtel en Esch*, omtrent tien jaaren het Euangelie der Zaligheid met lust en yver verkondigd hadt; nalaatende eene Weduwe, bitterlyk bedroefd, Mejufv. M. S. ZEHENDER, en vyf nog minderjaarige Kinderen. De Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN STRYEN, Pred. te *Oosterwyk en Udenhout*, op Zondag den 9den daar aan volgende den Predikdienst waarneemende alhier, heeft aan dit, zoo voor deze Gemeente, als voor

de

de Weduwe en Kinderen van den Overledenen hoogstſmartelyk ſterfgeval gedacht, in een Lykrede over *Phil.* I: 21*b*. *Het ſterven is my gewin.* Dus

TILBURG EN GOIRLE Vakant.

BERLICUM, MIDDELRODE EN KAATHOVEN ſtaat Vakant te worden, alzo de Wel Eerw. Heer D. PAGET, door het Staatsbewind, by beſluit van den 3den Mey is verklaard Emeritus ſalvo honore et emolumento, mits zorgende voor de waarneming van den dienst buiten koste van den Lande, tot een ander in zyne plaats zal zyn beroepen en bevestigd.

'S HERTOGENBOSCH Vak. Zie Oct. 1795.

BOXTEL EN ESCH. Zie Febr. 1802. en hier boven onder *'s Hertogenbosch.*

DUNGEN Vakant. Zie July 1794.

KESSEL Vakant. Zie Oct. 1794. en hier boven.

MOERGESTEL Vakant. Zie laatst hier van Aug. 1800. en hier boven.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie May 1798.

PEEL- EN KEMPELAND.

EYNDHOVEN den 4den Mey. Op de gewoone Vergadering der Claſſis, heden gehouden, verzocht D. A. L. DURSELEN, zeer geacht Predikant te *Oirſchot en Best*, hier toe door den Kerkenraad van *Boxtel en Esch* behoorlyk gequalificeerd, dat de Wel Eerw. Heer D. J. H. ROSS, Pred. te *Lommel*, van zyne betrekking tot die Gemeente, en tot deze Vergadering mogt ontſlagen en aan de Gemeente van *Boxtel en Esch* overgegeven worden.

De Vergadering de ſtukken der beroeping in in behoorlyke orde bevonden hebbende, heeft zich verpligt gevonden, dit verzoek toe te ſtaan, met hartelyke bede, dat de Eerw. Heer D. Ross, met den vollen zegen des Euangeliums, tot

tot de hem roepende Gemeente mag komen, en heeft den Scriba gelast, aan zyn Eerw. een loffelyk getuigschrift van deszelfs ontslag ter hand te stellen. Waarop zyn Eerw. een aandoenlyk en liefderyk afscheid van deze Vergadering genomen heeft.

Ten zelven dage is door de Eerw. Classis op verklaarde begeerte van de Gemeente van *Waalre* en *Aalst*, tot Herder en Leeraar in dezelve beroepen, de Wel Eerw. Heer D. R. APPELDOORN, laatst Predikant op het Eiland *Vlieland*, die deze beroeping in de vreeze des Heere heeft aangenomen. Zynde de dag der bevestiging bepaald op Zondag den 23sten Mey aanstaande.

LOMMEL den 9den Mey. Onze geachte Herder en Leeraar D. J. H. ROSS, de beroeping in de Gemeente van *Boxtel en Esch*, aangenomen hebbende, en van zyne betrekking tot deze Gemeente en de Classis ontslagen zynde, heeft heden van ons een aandoenlyk afscheid genomen. Begon zyn Eerw. deszelfs dienstwerk onder ons met de *vreeze des Heere als 't beginsel der waare wysheid*, zyn Eerw. besloot zyne bediening *met de vreeze des Heere als 't einde der zake van alles wat gehoort is.* naar *Pred.* XII: 13, 14. — De Heere trekke op met zynen knegt, en zorge ten goede voor deze Gemeente. Dus is

LOMMEL Vakant.

DEURNE den 11den April. Heden wierden wy op 't gevoeligst getroffen, en in bange verlegenheid gebragt, in eene vooräfspraak uit *Ps.* LXII: 6. door de bekendmaaking van onze hartelyk geliefden Leeraar D. A. H. ROSS, dat de Eerw. Kerkenraad van *Veghel* en *Erp*, hunne keus op zyn Eerw. vast bepaald heeft, met vriendlyk verzoek om zich met den eersten stellig te verklaaren als hunnen herder en Leeraar in die aanzienlyke Gemeente, en dit eenigen tyd in beraad had genomen, —

dit

dit onverwacht, ongezocht en vereerend aanzoek van dien Eerw. Kerkenraad deed onze, niet minder aanzienlyke Gemeente na geeindigde Godsdienst, vuurig by zyn Eerw. aanhouden, om toch by ons te blyven; wy vervoegden ons door eene bezending uit den Kerkenraad by zyn Eerw. met den algemeen sterksten liefdedrang om thands zyne Herderlievende Gemeente niet te verlaaten. — Hoe klopten onze harten van blydschap, toen wy tusschen hoop en vrees dobberende den 9den Mei in eene voorafrede uit *Exod.* XXXIII: 15. op de aangenaamste wyze verrast wierden, dat zyn Eerw. den Kerkenraad van *Veghel* en *Erp*, voor dat vereerend aanzoek beleefdelyk bedankt heeft! — Sions groote eerekoning drukke den stempel zyner hooge goedkeuring op deeze keuze! Hy geeve eerlang die roepende Kerk een man naar haar harte, ja naar 't harte van God!!

VELDHOVEN, BLAARTHEM EN GESTEL Vakant. Zie Jan. 1802.

VECHEL EN ERP Vakant. Zie July 1801. en hier boven.

OIRLE, ZEELST, MEERVELTHOVEN EN WINTELREE Vakant. Zie July 1799.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Naberigt.

OOST - MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM EN SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walsche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatſen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walſche Kerk Vakant. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

FYNAART EN HEININGE. Onze hartelykst geliefde Leeraar D: M. J. VAN NIMWEGEN, eene wettige beroeping tot gewonen Herder en Leeraar te *Geertruidenberg* bekomen hebbende, heeft, of ſchoon de dringendſte aanzoeken zo van 't Gemeentebeſtuur en den Kerkenraad, als van de gantſche Gemeente gedaan werden, om hem, even als in de vorige beroepingen te beweegen, om voor die beroepinge ook wederom te bedanken, echter aan ons verklaard, zich in gemoede verpligt te vinden, om die beroeping aanteneemen, zo dat deeze Leeraarsplaats eerlang ſtaat Vakant te worden.

BLESKENSGRAAF EN HOFWEGEN Vakant. Zie April 1802

HEERJANSDAM EN KYFHOEK Vakant. Zie April 1802.

DUBBELDAM Vakant. Zie Maart 1802.

GEERTRUIDENBERG. Zie April 1802. en hier boven.

BRANDWYK EN GYBELAND. Alhier is reeds in 't begin deezer maand Mey eene wettige beroeping uitgebragt op den Eerw. Heer D. J. LA LAU, Prop. onder de Eerw. Claſſis van *Leiden en Neder-Rhynland*, waarvan by deezen hier reeds voorlopig berigt word.

ALBLASSERDAM. Op den 11den dezer maand May wierd onze zeer geliefde Leeraar de

Wel

Wel Eerw. en zeer geleerde Heer D. A. Breur ons, in den ouderdom van 66 jaaren en ruim negen maanden, door den dood ontrukt. Eenige weinige dagen te vooren gevoelde zyn Wel Eerw. zich ongesteld, en op het onverwagtst behaagde het den Heere van leven en dood hem van zynen post af te lossen. Dit sterfgeval brengt onze Gemeente in droefheid, in nadenken en in rouw; wy verliezen eenen braaven getrouwen en yverigen Leeraar; welke ons geduurende byna dertig jaaren het Euangelium met veel zegen verkondigde; en die, daar hy, voor dat hy tot ons kwam; noch twaalf jaaren te *Naaldwyk*, het zelve dienstwerk heeft verricht, dus omtrend twee- en veertig jaaren in deeze zynen Heere heeft gediend: — Hoe zeer dit verlies ons smert; zoo betaamt het ons Gode te zwygen, en daar het zoo Gods wil was; benevens zyne Wel Eerw. nagelatene Kinderen, in denzelven te berusten. By afwezendheid van het jongste lid van den Papendrechtzen Ring; zoo wekte des overledenens vriend en nabuur D. J. J. de Jonge, Pred. te *Oud-Alblas*, ons den volgenden Zondag den 16den deezer zeer ernstig op, predikende over *Prediker* VII: 2. *'t Is beter te gaan in 't klaag-huis, dan te gaan in het huis der maaltyd: [Want] in 't zelve is het einde aller menschen; ende de levendige leidt het in zyne herte*, om aan onzen waardigen voorganger, welke ons Gods woord zoo veele Jaaren met zoo veel ernst en liefde had verklaard, en nu zoo schielyk van ons was weggenomen; te blyven gedenken. — 's Mans gedachtenisse blyve ook by ons in zegeninge! en zyn Wel Eerw. getrouwe waarschouwingen, zyne vermaningen; zyn leven en dood; worden nimmer vergeeten, maar leggen ons steeds in het harte! — Zoo dat dus ALBLASSERDAM Vakant is.

DELFT EN DELFTSLAND.

MAASSLUIS Vakant. Zie Maart 1802.

DELFT Walsche Kerk. Zie Maart 1802, 't Nabericht.

LEYDEN EN NEDER-RHYNLAND.

HILLEGOM. Op den 28sten Maart werdt onze beroepen Leeraar de Wel Eerw. Heer D. R. SWEIGHOLT, hier in den heiligen dienst bevestigd door den Wel Eerw. Heere D. G. VAN OORDT, Pred. te *Haarlem*, wiens Leerrede ontleend was uit *Luc.* X: 16. *Wie u hoort die hoort my: ende wie u verwerpt die verwerpt my ende wie my verwerpt, die verwerpt den genen die my gezonden heeft.* De Bevestigde begon ten zelfden dage zyn dienstwerk onder ons met de Verhandeling van 2 *Cor.* V: 20*a*. *Zo zyn wy dan gezanten van Christus wege.*

NOORDWYKERHOUT. Op den 19den Maart heeft de Kerkenraad deezer Gemeente na verkregene handopening, ter vervullinge deezer openstaande plaatze op de Nominatie gebragt:

DD. R. SCHOUTEN, Pred. in de *Kaeg*. A. LENS, Propp. te *Dordrecht* en FARRET, te *Amsterdam*. Welke Nominatie door de Hoog Ed. Welgeb. Vrouwe H. J. TESTART, Weduwe VAN HOORN, geapprobeerd zynde, is daar uit beroepen op den 6den April, ten overstaan van de gewoone Consulenten, de Wel Eerw. Heer D. A. LENS, Prop. te *Dordrecht*, welk beroep, ook gunstig geapprobeerd zynde en van den beroepenen aangenomen, ook de Classicale goedkeuring op den 3den May heeft weggedragen.

LEIDEN. De vacature alhier veroorzaakt door den dood van Wylen den Wel Eerw. Heere D. P. DE WILDE, bevorens meermalen bekend gemaakt is vervuld, doordien de Wel Eerw. Heer Æ. WILLEKENS GILLISSEN, zyn dienstwerk onder ons wederom zal hervatten. Dus is

LEIDEN maar eenmaal Vakant. LEI-

LEIDEN. In onze Classicale byeenkomst gehouden den 3den May zyn de Studenten JACOB LA LAU, WESSEL ALBERT VAN HENGEL, JOHANNES LA LAU en IZAÄK PRINS, allen van *Leiden*, præparatoir geëxamineerd door den Wel Eerw. Heere D. J. C VORSTMAN, Pred. te *Voorschoten*, en door de Classis met lof onder het getal van de Proponenten aangenomen.

RHYNSBURG. Vak. Zie Aug. 1801.

LEYDEN Vakant. Zie Dec. 1801.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

GOUDA blyft, schoon de Wel Eerw. zeer gel. Heer D. L. EGELING, Predikant te *Vollenhoven*, de op zyn Wel Eerw. uitgebrachte beroeping niet heeft aangenomen maar by zyne *Vollenhovers* gebleven is, niet Vakant, wyl de tusschen den Wel Eerw. zeer gel. Heere D. J. W. BUSSINGH en den Eerw. Kerkenraad gesubsisteerd hebbende geschillen in der minne vereffend zynde, zyn Wel Eerw. op den 23sten May des voormiddags met de woorden uit *Zacharia* VIII: 19*b*. *Hebt dan de waarheid ende den vrede lief*, zynen dienst ten aanhoren en genoegen van een talryke schaar, zo van deze als andere Gemeenteus hervat, en op nieuw aan ons zich verbonden heeft, om met zyne Ambtgenoten onder ons het Euangelie der verzoening en des vredes te verkondigen, terwyl wy God ootmoedig bidden, dat hy genadiglyk geve, dat door den Gemeenschappelyken dienst onzer Leeraaren, het ryk van Christus, dat een ryk van waarheid en liefde is, meer en meer onder ons bloeijen, en deze Gemeente dien heilstaat beleve, dat dezelve verwachten kan, dat de grote Koning zyner Kerk, den zegen en het leven over dezelve gebiede, de wyze der minnelyke schikking zal de Nederlandsche Kerk, daar wy den aanbiddelyken weg van Gods Voorzienigheid in dezen eerbiedigen, en het edel denkend hart van

den vredenlievende Leeraar D. J. VAN HEUSDEN zegenen, kunnen opmaken uit het hier volgende.

EXTRACT uit de handelingen des groten Kerkenraads, gehouden 7 May, 1802.

Op zyn verzoek ſtond binnen D. J. VAN HEUSDEN, Pred. te *Hilvarenbeek*, te kennen gevende, dat hy, de verſchillen tusſchen den Eerw. Kerkenraad en D. BUSSINGH, vernomen hebbende, uit oprechte zucht ter wegneming der ergernis daar uit ontſtaan en te wachten, en uit ongeveinsde hoogachting jegens de Wel Eerw. Leeraaren dezer Gemeente, zich opgewekt heeft bevonden, om te tenteren, of niet wel het onderling verſchil meer in woorden dan in loſlyke grondbeginſelen en bedoelingen was reſiderende; dat hy zulks met de daad meende bevonden te hebben, verklarende D BUSSINGH, dat hy al het geen door hem gedaan en geſchreven is voor als niet gedaan en geſchreven wil houden, en verklarende mede die van den Kerkenraad, dat zy al het geen door hun gedaan en geſchreven is voor als niet gedaan en geſchreven willen houden; 't welk overwegende is goedgevonden dienvolgends D. BUSSINGH ten genoegen van H. H. Deputaten te verklaren als herſteld Predikant dezer Gemeente, demanderende aan het Ministerie, om met hem over de vervulling van den dienst en het ingaan van zyn tractement en eene evengelyke betaling van alle Predikanten minnelyke ſchikking te maken.

En zal eenvouwig extract dezes door D. BUSSINGH en den Scriba geteekend dienen voor bericht in de Boekzaal met byvoeging van den tyd, dat D. BUSSINGH zynen dienst wederom heeft aanvaard.

Mede zal by extract dezes aan Depp. Synodi ken-

kennis van deze schikking gegeven worden, in vertrouwen van hunne toejuiching.

Gouda 7 Mai 1802.

J. W. BUSSINGH, J. WELDYK, Syn. h. t Scriba.

MOORDRECHT Vakant. Zie Febr. 1802.

S C H I E L A N D.

HOOGVLIET den 5den May. Heden is alhier door de Eerw. Kerkenraad in de tegenwoordigheid van DD. Consulenten, gemaakt de volgende Nominatie van Proponenten:

DD. LUCAS VALK, ABRAHAM SCHIM VAN DER LOEF, Propp. onder de Eerw. Clasſis van *Amſteldam.* J. G. VORSTMAN, C. VAN LEEUWEN, Propp. onder de Eerw. Clasſis van *Delft.* en A. MOENS, Prop. onder de Eerw. Clasſis van *Schieland.*

En uit dezelve tot Predikant alhier met eenpaarige ſtemmen beroepen de Eerw. Heer LUCAS VALK, Prop. onder de Eerw. Clasſis van *Amſteldam.*

ROTTERDAM Schotſche Kerk. Zie April 1802.

G O R I N C H E M.

GORINCHEM. Eindelyk is onze breuk, veroorzaakt door den vroegtydigen dood van den in onze harten nog leevenden braaven DE STOPPELAAR, gelukkig geheeld.— Den 16den May is onze uit de *Beemſter* beroepen Leeraar, D. G. H. ERNST, bevestigd door zynen Ambtgenoot, D. A. MANDT, met 1 *Petr.* IV: 11. *Indien iemand ſpreekt, [die ſpreke] als de woorden Gods: indien iemand dient die [diene] als uit kracht die God verleent: op dat God in allen geprezen worde door Jeſum Christum, welke toekomt de heerlykheid ende de kracht, in alle eeuwigheid. Amen.* Waarop de Bevestigde in de Woensdag Avondbeurt van den 19den deezer zyne Intrede heeft gedaan, met *Neh.* II: 20*m. God van den hemel, die zal het ons doen gelukken, ende wy, zyne knechten, zullen ons opmaken ende bouwen.*

HOOG BLOKLAND. Den 22sten April is ten overstaan van Consulenten in den Ring van *Arkel*, door den Eerw. Kerkenraad dit volgend drietal gemaakt:

DD. J. DAGEVOS, Predikk. te *Zyderveld* M. BENEDICTUS, te *Poederoyen*, en H. VAN BLOKHUYZEN, te *Brakel*.

En daar uit ten zelven dage met eenpaarigheid van stemmen beroepen D. J. DAGEVOS, die het zelve na eenige dagen van beraad, in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

ENGELEN. Daar onze geliefde Leeraar, D. J. JUYN, door het Staatsbewind gunstig Emeritus is verklaard, zo is daar door

ENGELEN Vakant geworden.

VOORN EN PUTTEN.

DEN BOMMEL. D. N. VAN STEENBERGEN, Pred. te *Goudriaan*, na eenige dagen beraad, voor de beroeping, den 25sten Sept. l. l. op hem uitgebragt, bedankt hebbende, is daar op den 23sten Maart, ditmaal na verzogte handopening van de Ed. Ambachts-Heeren en Vrouwe van *Ooltgensplaat en den Bommel*, beroepen D. C. J. POLS, Pred. te *Wemeldingen*, doch ook deze heeft, ondanks de approbatie van voornoemde Heeren en Vrouwen, voor deze beroeping bedankt. Dus

DEN BOMMEL als nog Vakant blyft.

GOEDEREEDE EN STELLENDAM den 16den April. Heden trof deze Gemeente een zeer gevoelige slag, immers het behaagde den vrymagtigen God, onzen geliefden en waardigen Leeraar, den Wel Eerw. zeer gel. Heer C. GAVEL, na eene ziekte van weinige dagen, dit tydelyke met het eeuwige te doen verwisselen, oud zynde 62 jaaren en 4 maanden, nalaatende eene Weduwe en twee Kinderen, eenen Zoon en eene Dochter, die het verlies van haaren waardigen Man en tederminnenden Vader met heete traanen beschreijen,

voor

voor welke het annus gratiæ door de Ringbroeders zal worden waargenomen: de Gemeente verliest ook aan zyn Eerw. een dierbaar pand. Veel was 'er tot 's Mans welverdienden lof te zeggen, Hy was aanhoudend bezig in 't heilig dienstwerk, en had zich achting en liefde verworven by allen die hem kenden, hy was zeer doorzichtig in Kerkelyke zaaken, en heeft zich eenen naam gemaakt by de Geleerde Waereld, door het schryven van twee Verhandelingen, die bekroond zyn geworden: alle de Ringbroeders, die hier nog gepredikt hebben, hebben in liefde aan den Overledenen gedacht; deszelfs Vicinus, D. M. Gersen, Pred. te *Ouddorp*, heeft eene opzettelyke Lykrede over zynen ouden Vriend gehouden den 16 May, over de woorden *Joh.* XI: 11*b*. *Lazarus onze vriend slaapt, maar ik ga heenen om hem uit den slaap op te wekken.*

De Boekzaallezer verwagte in het vervolg, op uitdrukkelyke begeerte van den Overledenen, geene verdere byzonderheden of levensbeschryving.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. In onze Classicale Vergadering, gehouden den 26sten April, is door D. W. L. Krieger, in de heilige Taalen en Godgeleerdheid præparat, geëxamineerd Johannes Cornelis Verlouw, welke na de gewoone betuigingen en ondertekening, door de Classis tot den openbaaren predikdienst is toegelaaten.

VOORBURG. Op den 11den May is in den Kerkenraad alhier, ter vervulling onzer openstaande Leeraarsplaats, in tegenwoordigheid van Consulenten, met eenparigheid van stemmen gemaakt, eerst dit twaalftal:

DD. J. D. Dibbitz, Predikk. te *Bunschoten*. A. Wanders, te *Scherpenzeel*. P. J. Conradi, te *Haringhuizen*. J. J. Metelerkamp, S. S. Th. Doct. te *Lopik en Cabauw*. J. Lorgion, te *Lun-*

teren. M. JONGENEEL, te *Ede.* J. STERK, te *Oostzaandam.* G. VROOM, te *Capelle aan den Ysfel.* J. W. K NIG, te *Lopikerkapel.* H. J. NOUHUIS, te *Est.* H. HESSELINK, te *Warnsfeld* en J. H. DE ROODE, te *Bleskensgrave.*

Vervolgens dit zestal.

DD. VROOM, METELERKAMP, WANDERS, HESSELINK, JONGENEEL en STERK.

En eindelyk dit tweetal:

DD. HESSELINK en JONGENEEL.

Waarvan den 13den daaraan volgenden insgelyks met eenpaarigheid van ftemmen beroepen is D. H. HESSELINK, Pred. te *Warnsfeld*, waarvan aan den Beroepenen kennis is gegeeven.

RYSWYK. Den 19den May is ten overftaan van Confulenten, ter vervulling der openftaande Leeraarsplaats alhier, door den Kerkenraad met eenpaarige ftemmen gemaakt eerst dit twaalftal:

DD. A. DE VRIES, Predikk. te *Streefkerk.* G. VROOM, te *Capelle aan den Ysfel.* G. J. VAN DER KUIP, te *Nieuw Beyerland.* W. CARP, te *Waardenburg en Neerynen.* H. LASTDRAGER, in de *Willemftad.* R. VAN DEN BROEK, te *Prinfenhagen.* J. VAN OOSTVEEN, te *Nieuwerkerk aan den Ysfel.* F. L. ABRESCH, te *Velp.* J. ROELOFS, te *Oudewater.* J. P. SPRENGER VAN EYK, te *Zegveld.* H. VAN INGEN, te *Hasfelt*, en C. VAN EEPEN, te *Nieuwerkerk in Duiveland.*

Vervolgens dit zestal:

DD. VROOM, DE VRIES, VAN DER KUYP, LASTDRAGER, SPRENGER VAN EYK, en ROELOFS.

En eindelyk dit drietal:

DD. VROOM, DE VRIES en VAN DER KUYP.

Waaruit ten zelven dage, insgelyks met eenpaarigheid van ftemmen beroepen is D. G. VROOM, Pred. te *Capelle aan den Ysfel.*

Het welk aan den Beroepenen is beken gemaakt.

BUU-

BUUREN.

CUILENBURG. Zie Maart 1802.

BREDA.

BREDA. In de laatste alhier gehoudene Classicale Vergadering den 21sten April, is de beroepinge van D. Pauw, tot Predikant in deze Gemeente goedgekeurd, en staat zyn Eerw. in 't begin van Augustus tot ons overtekoomen, en in den H. dienst alhier te worden ingezeegend.

'S PRINSENHAGE den 2den May. Voorleeden Zondag hoorden wy uit den mond van onzen geliefden Leeraar D. R. van den Broek, dat zyn Eerw. den 19den April l. l. wettig en eenparig tot Herder en Leeraar beroepen was door de Gemeente van *Kerkwerve by Zierikzee.* Zo zeer ons die tyding ontruste, zo zeer werden wy verblyd, den volgenden Zondag van onzen Leeraar te verneemen: dat hy, naar een kort beraad, zeer overwegende redenen gevonden had, om deeze beroeping vriendelyk aftewyzen, en alzo te blyven in het midden van deeze hem beminnende en van hem beminde Gemeente. De grote koning der kerke geeve die van *Kerkwerve* eenen anderen rechtschapen Leeraar, en voorzie gunstig in de droevige ongelegenheid, waar in deeze onze Gemeente, door het gemis van Kerkgebouw en Pastorywoning, alhier aan de Roomschgezinden toegewezen en door hun bezeten, nog steeds verkeert!

BREDA Walsche Kerk den 24sten May. Onze eerste Predikant, de Wel Eerw Heer de Chaufepié, staande binnen korten tyd te vertrekken na *Delft*, heeft de Wel Eerw. Kerkenraad, tot heeling dezer breuke, den 10den dezer, onze tweede of Adj. Pred., de Wel Eerw. Heer van Maanen, tot eerste Leeraar benoemd, en om vervolgens in deszelfs plaats, eene tweede of Adj. Pred. te verkiezen, dit drietal geformeerd:

DD.

DD. M. P. MOLIERE, Propp. te *Leyden*. J. H. TEN OEVER, te *Rotterdam*, en J. B. MOQUETTE, te *Amsteldam*.

Waaruit op den 16den dezer, de stemmen tusschen de twee eerste gelyk zynde, door het lot, de Prop. TEN OEVER beroepen is, dewelke dit beroep in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

NOORD-HOLLAND.

ALKMAAR.

ALKMAAR. De beroeping van D. A. A. WOESTHOF, Pred. te *Westwoud en Binnewyzent*, tot Herder en Leeraar dezer Gemeente, is in de Classicale Vergadering, den 6den April alhier gehouden, goedgekeurd. Zullende zyn Eerw. in de aanstaande Maand Juny (D. V.) in den dienst dezer Gemeente worden ingezegend.

WINKEL den 2den May. Onze geliefde Leeraar D. C. MOS, hadt den 5den April l. l. eene beroeping ontvangen in zyne voormaalige Gemeente op het *Eiland Marken*, den 4den dezer aldaar met groote meerderheid van stemmen op zyn Eerw. uitgebragt. Zyn Eerw. gaf den 11den April ons hiervan kennis, en berichtede ons, dat hy die beroeping 14 dagen in beraad hadt genomen, daar hem dit zoo zeldzaam bewys van Leeraar liefde en achting voor zyn dienstwerk in zyne voorige Gemeente zeer hadt getroffen, dan de algemeene begeerte der *Winkelsche* Gemeente, en de verplichtende aanzoeken van Commissien uit de Municipaliteit en den Kerkenraad, hebben zyn Eerw. tot onze algemeene blydschap overwonnen. Wy ontvingen bericht, dat zyn Eerw. den 21sten April de begeerte der *Marker* Gemeente hadt afgewezen, hebbende hy zich heden weder plechtig aan ons verbonden, met eene Leerreden uit *Philip.* I: 9, 10, 11. *Ende dit bidde ik [Godt] dat uwe liefde noch meer ende meer overvloedig worde*

in

in erkentenisse, en alle gevoelen: Op dat gy beproevet de dingen die [daar van] verschillen, op dat gy oprecht zyt, ende zonder aanstoot te geven, tot den dag Christi. Vervult met vruchten der gerechtigheid die door Jesum Christum zyn tot heerlykheid ende prys Godes. Wy verheugen ons over deze gebeurenis, en bidden God, dat onze Leeraar by voortgang gezegende vruchten van zynen yverigen arbeid onder ons moge plukken.

OOSTGRAFTDYK den 9den Mey. Onze geachte Leeraar D. S. HANEWINKEL, ontving den 3den dezer eene beroeping, den 20sten April l. l. met algemeene stemmen op zyn Eerw. uitgebragt te *Vierlingsbeek*, onder de Classis van *Nymegen*; zynde dat beroep den 26sten April reeds in die Classis goedgekeurd. Heden maakte zyn Eerw. ons bekend, dat hy zich verplicht gevonden hadt deze éénstemmige beroeping volvaardig aanteneemen. Zoo dat

OOSTGRAFTDYK eerlang staat Vakant te worden.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

H A A R L E M.

CROMMENIE den 17den April. Alzo onze geliefde Leeraar, D. H. PAUW, in de Nederduitsche Hervormde Gemeente te *Breda* beroepen zynde, niettegenstaande onze algemeene liefdedrang, zich in gemoede verpligt heeft gevonden, na veertien dagen beraads, deeze roepstem in de vreeze des Heeren te moeten opvolgen, zo staat deeze Gemeente eerlang herderloos te worden. De groote Koning zyner Kerke, wenschen wy, trekke met zynen knecht op, en heele in gunste te zyner tyd deze onze breuke!

WESTZAANDAM. Wy zullen van onzen oudsten Leeraar den Wel Eerw. Heer D. J. MARTINET

KUY-

KUYPERS, die ons in alle opzichten dierbaar, en wiens hart ten naauwsten aan ons verkleefd was; beroofd worden; daar zyn Eerw. de beroeping naar *Groningen*, met eene byzondere eenpaarigheid op hem uitgebracht, na eene bedaarde en ernstige overweeging, in s'Heeren vrees aangenoomen heeft. — Laastl. Zondag den 16den May gaf zyn Eerw. ons, onder veel aandoening met de woorden van Paulus 2 *Cor*. XI: 11 *Is 't om dat ik u niet lief hebbe? God weet het*, kennis, dat alleen het bezef van plicht hem daar toe gedrongen had; terwyl onze andere Leeraar op dien voor ons allen zo aandoenlyken dag, ons en zich zelve, tot onderwerping aan 's Heeren wil naar *Hand*. XXI: 14. opwekte. — Wy bidden, dat God ons daartoe genade schenken — met zyn Eerw. derwaards trekken — daar, tot nog meerdere zegen, als by ons, stellen — en ons in zyne plaats weder eenen anderen Leeraar geeven zal; die in die zelfde eenstemmigheid en regt broederlyke vereeniging met onzen geliefden D. BRUGMAN, ter bevordering van onze eeuwige belangen zal arbeiden.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

A M S T E L D A M.

AMSTELDAM. De beroeping van D. A. VAN YZENDYK, is den 11den deezer in eene Classis Contracta goedgekeurd, zullende zyn Wel Eerw. (D. V.) den 13den Juny bevestigd worden.

AMSTELVEEN staat Vakant te worden. Zie April 1802.

MUIDERBERG staat Vakant te worden. Zie April 1802.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

H O O R N.

HOORN. In onze Classicale Vergadering den 28sten April, is de Heer P. W. PRINS, voor-

zien

zien van zeer loffelyke Kerklyke en Academische Getuigschriften, door D D. HUPKENS, Pred. in de *Ooster- en Westerblokker*, in de heilige talen en Godgeleerdheid, præparatoir geëxamineerd, en heeft door zyne vaardige, kundige en gepaste andwoorden, aan de Vergadering een algemeen en volkomen genoegen gegeven, zoo dat zyn Eerw. na de gewone betuiging en ondertekening, met volle ruimte en blydschap tot den predikdienst is toegelaten; zynde de Examinator voor zyn wel ingericht Examen bedankt.

URSEM Vak. Zie Octob. 1801. onder artikel *Hoorn*.

OBDAM Vakant. Zie Febr. 1800.

E N K H U I Z E N.

WESTWOUDT EN BINNEWYZENT. De Wel Eerw. Heer D. WOESTHOF, is van voornemen om op den 6den Juny aanstaande, zo God wil, zyn afscheid te prediken. De Kerkenraad verzoekt de Heeren Proponenten, hoe eer hoe liever hunne gaven voor de Gemeente te laten horen, wyl men voorgenomen heeft met het werk der beroeping allen mogelyken spoed te maken.

E D A M.

EDAM. In onze Classicale Vergadering, gehouden te *Munnikendam* den 26sten April, stond binnen, de Wel Eerw. zeer Gel. Heer D. H. H. 'T HOOFT, Predikant te *Gorinchem*, als gequalificeerd door den breden Kerkenraad van die Stad, verzoekende na zegenbedens de dimissie van onzen waardigen Medebroeder D. G. H. ERNST, als Lid dezer Vergadering. De stukken, daar toe betrekkelyk, in orde bevonden zynde, wierd zyn Eerws. verzoek gereed toegestaan. — Waarop D. ERNST met hartelyke zegenbedens de Vergadering vaarwel gezegd heeft, 't geen door den Præses heilbiddend werd beantwoord. —

Ten zelven tyde wierd de Student BERNARDUS LOO-

LOOZE, die zich te vooren behoorlyk had aangeven, tot het Examen præparatoir toegelaten. 't Voorstel over *Joh.* I: 14. wierd met veel genoegen gehoord. In 't Hebr. wierd zyn E. over *Ps.* 16. en in 't Grieksch over 't Textcap. onderzogt. Daar op heeft verder de Wel Eerw. Heer D. S. TIMMERMAN HUBERT, V. D. M. te *Ransdorp*, naauwkeurig onderzoek gedaan zo wel in de stellige als wederleggende Godgeleerdheid, met dat gevolg, dat de Examinandus onder het getal der Proponenten, na den eed van Simonie afgelegt en de Formulieren van enigheid ondertekend te hebben, met blydschap en zegenbeden wierd aangenomen, en de Examinator voor zyn wel ingerigt Examen bedankt.

Ook wierd door den Wel Eerw. Heer D. S. LUYMES, V. D. M. te *Uitdam*, als Consulent, ingeleverd een beroeping in de Gemeente te *Marken* uitgebragt, op den Eerw. Heer D. S. MARTYN DE BRUYN, Prop. onder de Classis van *Nymegen.* — Alle de stukken wierden in orde bevonden, de beroeping goedgekeurd, en het Examen peremtoir bepaald op de Pinxter Classis, zullende D. V. geschieden door den Wel Eerw. Heer D. P. A. VAN DER LAAN, V. D. M. te *Zunderdorp.*

BEEMSTER den 2den May. Het was voor ons heden een aandoenlyke dag, wyl onze zeer beminde en onze Gemeente zo hartelyk lievende Leeraar D. G. H. ERNST, van hier beroepen naar *Gorinchem*, van ons onder sterke aandoeningen van Spreeker en Hoorderen, een hartelyk, liefdevol en zegenend afscheid nam, Gode de eer gevende van zynen onder ons in veele opzichten zo nuttigen arbeid, geduurende ruim twaalf jaaren verricht. Zyn Eerw. bediende zich daar toe van Paulus woorden 1 *Timoth.* I: 17. *Den Koning nu der eeuwen, den onverderfelyken, den onzienlyken,*

ken, den alleen wyzen Godt, zy eere ende heerlykheid, in alle eeuwigheid, Amen.

Gods aangezicht trekke met zyn Wel Eerw. op, brenge hem in *Gorinchems* Gemeente met eenen vollen Euangeliezegen, en geeve alle schynzel op deszelfs werk! — Door Gods gunstige bestelling blyven wy niet lang herderloos. Wy zien eerlang onzen, van *Brandwyk* herwaards beroepenen Leeraar D. J. Bonte te gemoet, die D. V. den 30sten dezer alhier zal bevestigd worden door onzen Consulent D. G. Habbema, Pred. in het nabuurig *Purmerende*, by vriendelyken afstand van D. L. Bode, Pred. op de *Beets*, wiens tourbeurt het anders was.

'T Eiland MARKEN. Daar D. C. Mos, V. D. M. te *Winkel* voor de op zyn Eerw. uitgebragte beroeping vriendelyk bedankt heeft, zo is de Kerkenraad alhier op den 23sten April andermaal overgegaan tot het maaken van een agttal, en daar op wierden geplaatst:

DD. S. Luymes, V. D M. te *Uitdam*. van der Laan, te *Zunderdorp*. J W. Schooneveldt, te *Holysloot*. H. Brummel, te *Durgerdam*. J. C. Kirchhof, te *Schellingwoude*. D. ten Napel, te *Zuiderwoude* J. Schardam, Pred. te *Hobrede*. S. M. de Bruin, Prop. onder de Eerw. Clasfis van *Nymeegen*.

Op 't viertal.

DD. Luimes, van der Laan, Schooneveld en de Bruin.

Waar uit ten zelven dage door de opgekoome mans Ledematen beroepen is D. S. M. de Bruin, Prop. die ook deze beroeping heeft aangenoomen.

Z E E L A N D.

W A L C H E R E N.

St. ANNA ter MUIDEN den 25sten April 1802. Naauwlyks had onze Leeraar D. J. de Kanter,

Oo zich

zich op den 6den Dec. laatstleden wederom plechtig aan ons verbonden, daar hy een beroep naar *Cats* beleefdelyk had afgeslagen, of op Zondag den 13den daaraanvolgende maakte hy ons bekend, dat hy 's daags te vooren een beroep ontvangen had naar de groote Gemeente van *Westkapelle.* Na drie weeken beraad ontvingen wy op den 3den January dezes jaars het voor ons treurig bericht dat hy zich had verplicht gevonden deeze laatste beroeping, in de vreeze des Heeren aanteneemen. En heden namiddag nam hy van ons afscheid onder veel wederzydsche aandoening van spreeker en hoorders met de woorden van Paulus *Philipp.* III: 1. *Voorts, myne broeders, verblydt u in den Heere. Dezelve dingen aan u te schryven en is my niet verdrietig, ende 't is u zeker*

Deze herder-lievende Gemeente is dus Vakant, en de Eerwaardige Heeren Proponenten worden by dezen uitgenoodigd om ten spoedigsten alhier hunne gaaven te laaten hooren.

WESTCAPELLE den 2den Mey. Heden hadden wy het genoegen, dat onze nieuwberoepen Leeraar de Wel Eerw. Heer D. J DE KANTER, een aanvang maakte met zyn dienstwerk onder ons. Zyn Eerw. wierd daar in bevestigd door deszelfs oom de Wel Eerw. Heer D. W. HARING OUDKERK, Pred. te *Cloetinge*, (aan wien de Wel Eerw. Heer D. C. SCHIETEKATTE, Pred te *Meliskerk*, op vriendelyk verzoek, deze beurt vrywillig had afgestaan) zyn Eerw. predikte by deze gelegenheid over 2 *Tim.* II: 1. *Gy dan, myn zone, wordt gesterkt in de genade die in Christo Jesu is.* Waar op de Bevestigde des nademiddags zyne intrede deed met Paulus taal 1 *Cor.* IX: 16 17. *Want indien ik 't Euangelium verkondige, het en is my geen roem: Want de nood is my opgelegt. Ende wee my indien ik het Euangelium niet*

niet en verkondige. Beide plegtigheden, zyn tot algemeen genoegen van eene taltyke schare van Toehoorers afgeloopen.

St. CRUYS den 7den Maart. Heeden wierden wy zeer getroffen doordien onze algemeen geliefde Leeraar D. A. Buyt ons in zyne Voorreede ontleend uit *Hand.* XVI:9 berichte, dat zyn Eerw. met volkomene eenpaarigheid van stemmen beroepen was te *Nisse*, onder de Clasfis van *Zuid Beveland*, welke beroeping zyn Eerw. eenige daagen in beraad genoomen had: wy vernieuwden onze pogingen, en hoopten dat onze liefdedrang zyn Eerw. weeder zou noopen, om by ons te blyven: dan ditmaal is het ons tot onze droefheid niet gelukt, op den 28sten Maart maakte zyn Eerw. in eene naareede ontleed uit 1 *Kon.* XI: 21*b.* en 22. ons bekend, dat zyn Eerw. het beroep had aangenomen, onder inwagting van Gods zegen: wy worden dus van elkanderen afgescheurd, dan het is de wil van Hem die doet wat Hem behaagt, waarom wy hoopen in zyn bestel gelaaten te berusten. Hy zorge in gunst voor ons en geeve dat zyn Eerw. te *Nisse* die liefde, toegeneegenheid en hoogachting mag ondervinden, welke hy van elk aan deeze plaatse genoot; terwyl wy bidden dat zyn laatste werk onder ons nog het gezeegendste zyn mag!

VLISSINGEN. Ter beroeping van eenen Herder en Leeraar in de plaats van den Wel Eerw. D. G. van Kooten, van hier vertrokken naar *Dordrecht*, is, op den 7den van jongstleden Sprokkelmaand, in een groote Consistorie uit een gros van 14 Predikanten gemaakt het volgende viertal:

DD. D. Huisman, Predikk. te *Apeldoorn.* R. Hayens de Bruyn, te *Andyk.* S. Timmerman Hubert, te *Ransdorp* en H. Paauw, te *Crommenie.*

Uit dit viertal is vervolgens op den 7den van

Lentemaand beroepen D. D. HUISMAN, Pred. te *Apeldoorn*, die, na eenigen tyd van beraad, deze beroeping tot ons genoegen heeft aangenomen. En dezelve op den 6den dezer Bloeimaand in de Eerw. Classis van *Walcheren* goedgekeurt zynde, word zyn Eerws. komst tot ons eerlang te gemoet gezien

YZENDYKE Vakant. Zie Dec. 1801.

CATS. Zie Mey en Dec. 1801. onder *St. Anna ter Muiden*.

MIDDELBURG Vakant. Zie Dec. 1800.

SEROOSKERKE Vakant. Zie July 1799. en Aug. 1800. het Naberigt.

MIDDELBURG Vakant. Zie Juny 1798.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walsche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walsche Kerk Vak. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walsche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

KERKWERVE. Den 28sten Nov. des afgelopen jaars, ontvingen wy, uit den mond van onzen hartlyk geliefden Leeraar D. J. HOGENDORP, in wiens Euangeliedienst wy ons nog niet volkomen twee jaren hadden mogen verheugen, het ons bedroevend bericht, dat hy eene wettige beroeping naar de grote en aanzienlyke Gemeente te *St. Maartensdyk* ontvangen, en dezelve in ernstig beraad genomen had; zyn vriendlyk, verstandig en Christlyk verkeer onder ons, boven al de vlytige en getrouwe waarneming van zyne heilige bediening, had ons ten naauwsten aan zyn persoon

en

en dienst verbonden, waarom wy gene middelen onbeproefd lieten, om hem, was het mooglyk, te bewegen by ons te blyven, met dat voor ons zoo zeer gewenscht gevolg, dat hy zich eindelyk liet overreden, om voor de beroeping naar *St. Maartensdyk* vriendlyk te bedanken, van welk besluit wy tot onze algemeene blydschap kennis kregen op den 30sten Dec., houdende zyn Eerw. den volgenden Zondag eene Leerreden, toepaslyk op deze voor ons zo aangename uitkomst, over *Philipp.* I: 8—11. *Want God is myn getuigen, enz.* Eene naar het vermogen der Gemeente aanzienlyke verhoging van zyn tractement was onder andere een der overtuigende bewyzen van ons algemeen en hartlyk genoegen over zyne gedane keuze. Onze blydschap was echter niet lang van duur, daar zyn Eerw. op den 15den Febr. l. l. eene tweede beroeping naar *St. Maartensdyk* ontving, met zulke bygevoegde voordelige aanbiedingen, dat, hoe zeer zyn vertrek ons treft, wy evenwel zyne veranderde keuze billyken moesten, toen hy ons den 21sten Febr. kennis gaf, dat hy zich verplicht vond deeze tweede beroeping in 's Heeren vreeze aantenemen, in gevolge van welk besluit zyn Eerw. na van Classis en Kerkenraad losgemaakt te zyn, op den 11den April laatstleden van ons een levend en zegenend afscheid genomen heeft met de woorden van Paulus *Philipp.* IV: 9. *Het geen gy ook geleerd, enz.* welke redenvoering met veelvuldige aandoeningen by den spreker en hoorders is uitgevoerd en aangehoord. God stelle zyn Wel Eerw tot eenen ruimen zegen in zyne nieuwe Gemeente, lere ons Christlyk in zyne schikking te berusten; en ontferme zich over ons in het heelen van onze wonde, door der Gemeente eenen anderen waardigen Herder en Leeraar te beschikken, die het verlies van on-

zen HOGENDORP enigermate vergoedt! Zo dat KERKWERVE vakant is. De Heeren Proponenten worden uitgenodigd om hunne gaven te laten horen.

ZUID-BEVELAND.

WEMELDINGEN. Onze geliefde Leeraar de Wel Eerw. Heer D. C. J. POLS, in *den Bommel*, eenparig beroepen zynde; heeft na eenige dagen beraad, voor die beroeping vriendelyk bedankt, en zyne, ons zeer verblydende keuze, ons bericht den 18den l. l. in eene uitvoerige voorafspraak uit *Hand* XV: 34.

GOES Vakant. Zie April 1802.

NISSE. Zie April 1802.

SCHORE EN VLAKE Vakant. Zie Oct. 1800.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

ST. MAARTENSDYK. Den 30 van July 1801 is, ter vervulling der vakatuure, veroorzaakt door het overlyden van wylen D. J. MEYER CLUWEN, gemaakt dit zestal van Predikanten:

DD. BURT ANDRIESSEN, Predikk. te *Charlois*. SCHOONDERBEEK, te *Opheusden*. VAN NIEL, te *Putten*. POLS, te *Wemeldingen*. VAN NIMWEGEN, te *Fynaart*, en GUTTELING, te *Tersikke*.

De drie eerstgenoemde zyn op het drietal gebragt; en daar uit is, op den 16 van Augustus 1801, door de tegenwoordig zynde Mans Ledematen, eenpaariglyk gedisspicieerd, en vervolgens door den Kerkenraad beroepen tot gewoon Herder en Leeraar in deze Gemeente D. BURT ANDRIESSEN, Pred. te *Charlois*.

Na eenige dagen van beraad heeft de Beroepene voor dit beroep beleefdelyk bedankt.

Den 15 van October 1801 is gemaakt dit zestal van Predikanten:

DD. GUTTELING, Predikk. te *Tersikke*. BALLOT, te *Wesepe*. DE BRUYN, te *Wilnis*. CLAASSEN,

SEN, te *Kooltjensplaat*: BERKERS, te '*s Heere Arendskerke*, en HOGENDORP, te *Kerkwerve*.

Den 23 van October 1801 is gemaakt dit drietal: DD. BERKERS, CLAASSEN en HOGENDORP.

Uit welk drietal op den 19 Nov. 1801, door Mans Ledematen met meerderheid van stemmen is gedispicieerd en door den Kerkenraad beroepen D. J. HOGENDORP, Pred. te *Kerkwerve*.

Na eenige dagen van beraad heeft de Beroepene voor dit beroep beleefdelyk bedankt.

Den 11 van February 1802 is gemaak dit zestal van Predikanten:

DD. HOGENDORP, te *Kerkwerve*. BERKERS, te '*s Heeren Arendskerke*. CLAASSEN, te *Kooltjensplaat*. TEN NAPEL, te *Zuiderwoude*. BALLOT, te *Wesepe*, en VAN LIL, te *Schalkwyk*.

De drie eerstgenoemde zyn op het drietal gebragt, en daar uit is op den 15 van February 1802, door de Mans Ledematen, met groote meerderheid van stemmen andermaal gedispicieerd, en door den Kerkenraad eenpaariglyk beroepen D. J. HOGENDORP, Pred. te *Kerkwerve*.

Zyn Wel Eerw. heeft dit ten tweedenmaale op hem uitgebragt beroep, niettegenstaande den liefdedrang zyner Gemeente te *Kerkwerve*, en haare met spreekende daaden aan den dag gelegde begeerte om hem langer te behouden, in des Heeren vreeze aangenomen, daartoe als gedrongen door de zeer sterke bewyzen van toegenegenheid van de zyde der roepende Gemeente.

Op den 19 van April 1802, zynde Paaschmaandag, is de Beroepene in zynen dienst by deeze Gemeente bevestigd, door den Director D. J. W. DE BRUYN, Pred. te *Oud Vossemeer*, die by deze gelegenheid gepredikt heeft naar aanleiding van *Marc* XVI: 15 en 16. *Ende hy zeide tot haar, gaat heenen in de geheele waereld, enz.* De Bevestigde heeft des namiddags een aanvang van

zyn dienstwerk gemaakt, met eene Leerrede, welke ten grondflag had de betuiging van Paulus by 1 *Cor.* II: 2. *Want ik en hebbe niet voorgenomen iet te weten. enz.*

OSSENDRECHT, WOENSDRECHT EN HOOGERHEIDE. Men heeft tyding uit '*s Hage* ontvangen, dat aldaar overleden is onze Predikant A. VAN CRIMPEN, die kort te vooren wegens aanhoudende ongefteldheid en verzwakking, door het Staatsbewind van deze Republiek gunftig emeritus verklaard was, met behoud van zyn volle tractement. D. PRINSE, Pred. te *Steenbergen*, het eerst in de vacatuur na dit fterfgeval predikende, den 25 van April, heeft daar van in de *Voorafspraak* aan de Gemeente kennis gegeven, en dezelve tot een betamelyk nadenken daar omtrend opgewekt.

OUDENBOSCH Vak. Zie Aug. 1798.

THOLEN Walfche Kerk Vak. Zie July 1799.

UTRECHT.

UTRECHT.

VINKEVEEN. Onze geliefde Leeraar, D. C. OSKAMP, A. L. M. Phil. Doct. in wiens dienstwerk wy ons flegts twee jaaren en ruim vier maanden mogten verblyden, maakte ons den 25ften April in de Voorafspraak bekend, dat hy de voorgaande dingsdag met eenpaarige ftemmen tot Herder en Leeraar in de aanzienlyke Gemeente van *Zuylen* beroepen was, en dit beroep eenige dagen had in beraad genomen. Hoe zeer wy vreesden, dat onzen Leeraar, die ons door zynen getrouwen Euangeliedienst dierbaar was geworden, ons zou verlaaten, zo lieten wy evenwel niets onbeproefd, om hem te beweegen, dat hy voor dat beroep bedanken en by ons zou blyven: maar ziet wy ondervonden, dat onze vrees niet ongegrond was geweest, daar zyn Wel Eerw. ons op den volgenden Zondag, by het eindigen van zyne

Leer-

Leerrede kennis gaf, dat hy zich verplicht had gevonden, om deeze roepstem op te volgen. Zodat VINKEVEEN eerlang staat Vakant te worden.

MYDRECHT. Van hier is verzuimd te melden, dat op den 14den Maart laatstl. onzen naar *Hillegom* beroepen Leeraar, D. R. SWEIGHOLT, van deze Gemeente een liefderyk en aandoenlyk affcheid genomen heeft, met eene doorwrochte Leerrede over *Matth.* XXVIII: 20. *Ende ziet, ik ben met u lieden alle de dagen tot de volcindinge der waereld. Amen.* God doe zyn Eerw. die liefde en die genoegens ook te *Hillegom* smaaken, die zyn Eerw. hier ondervonden heeft.

MYDRECHT den 19den Mey 1802. Na de mislukte beroeping, den 30sten Maart l. l. uitgebragt op D. J. H. ALDENRAHD, te *Noorden*, is de Kerkenraad en Oud Kerkenraad dezer Gemeente wederom op heden, in tegenwoordigheid van de Consulenten DD. A. CAMPEN en E. L. DE BRUYN, Predikk. te *Cudelsteert* en *Wilnis*, overgegaan tot het doen eener beroeping uit het volgende 12, 6, en 3tal:

Twaalftal,

DD. A. DIEPERINK, Predikk. te *Hoornaar.* W. MOILIVES, te *Harmelen.* C. VAN DER VEN, te *Ilpendam.* P. J. VAILLANT, te *Moerkapelle.* A. VAN DEN YSSEL, te *Linschoten.* J. H. ALDENRAHD, te *Noorden.* B. W. LAMBRECHTS, te *Ter Aa* D. VAN DER LEEUW, te *Portugal.* T. A. VISCH, te *Pernis.* E. L. DE BRUYN, te *Wilnis.* A. SIMONS, te *Thamen*, en A. CAMPEN, te *Cudelstaart.*

Zestal,

DD MOILIVES, VAN DER VEN, VAN DEN YSSEL, LAMBRECHTS, VISCH en DIEPERINK.

Drietal.

DD. MOILIVES, VAN DER VEN, VAN DEN YSSEL, met lot tegen DIEPERINK.

Waar uit met meerderheid van stemmen beroepen is de Wel Eerw. zeer gel. Heer C. VAN DER VEN, Pred. te *Ilpendam*, aan wien deze beroeping is toegezonden.

UTRECHT Vakant Zie Jan. 1802.

A M E R S F O O R T.

ZOEST den 19den April. Heden wierd onze nieuwberoepen Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. J. ONINK onder ons in den H. Dienst bevestigd door den WelEerw. Heer D. G. H. NIEBELING, Pred. te *Elkum*, aan wien de Examinator, D. J. D. DIBBETS, Pred. te *Bunschoten*, dit werk op vriendelyk verzoek van onzen Beroepenen Leeraar wel heeft willen afstaan. Zyn WelEerw. predikte by die gelegenheid over 2 *Cor* V: 11*a*. *Wy dan weetende den schrik des Heeren, beweegen de menschen tot het geloove*. Waarop de Bevestigde een aanvang van zyn dienstwerk maakte, met eene Leerrede over 1 *Cor*. I: 23, 24. *Doch wy prediken Christum den gekruicigden, den Jooden wel een ergernisse, ende den Grieken eene dwaatheid: Maar haar die geroepen zyn, beide Jooden ende Grieken, [prediken wy] Christum de kracht Gods, ende de wysheid Gods*. Zynde de oplegging der handen geschied zoo door den Heer Bevestiger en door D. J. D. DIBBETS, Pred. *Bunschoten*, die daartoe door de Eerw. Classis gecommitteerd was, als ook door de Wel Eerw. Heeren D. LIEDERMOOY, C. PHILIPPO, J. M. PETERSEN NOBBE, J. J. DERMOUT, O. J. VAN GRIETHUIZEN, M. J. RÖMER en P. A. J. MOEREL, resp. Predikk. te *Eemnes binnen*, *Amersfoort*, *Baaren en Eembrugge*, *Amersfoort*, *Woudenberg*, *Vuursche* en *Voorthuizen*.

ZUYLEN. Onze beroepen Predikant, D. C. OSKAMP, A. L. M. Phil. Doct. en Pred. te *Vinkeveen*, heeft het beroep op zyn Wel Eerw. door onzen Kerkenraad uitgebragt, in de vreeze des Heeren aangenomen, zullende dit beroep in de

eerst-

eerstkomende Clasſis ter approbatie gepreſenteert worden.

RHEENEN EN WYK.

HAGESTEIN den 11den April. Onze zeer geliefde Leeraar, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer J. F. DEKKER, heeft heden van zynen vyfëntwintigjaarigen Euangeliedienst onder ons gedachtenis gevierd, predikende over 1 *Theſſ.* IV: 1 en 2. *Voorts dan, Broeders, wy bidden ende vermaanen u in den Heere Jeſu, gelyk gy van ons ontvangen hebt, hoe gy moet wandelen ende Gode behagen, dat gy [daar in] meer overvloedig word. Want gy wetet wat bevelen wy u gegeeven hebben door den Heere Jeſum.*

Dit werk is tot algemeen genoegen, en niet zonder ſterke aandoening van Spreeker en Hoorders verricht.

Geloofd zy God voor de hulp en veelvuldige goedertierenheid, geduurende zoo veele jaaren, aan onzen veelgeachten Leeraar bewezen, Hy ſpaare hem nog lang in zyne dierbaare gunst, en bekroone zynen Euangelie-arbeid met eenen ruimen zegen.

WYK BY DUURSTEDE. Zie Maart 1802.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

GOUTUM EN ZWICHUM Vak. Zie July 1799.

BEERS EN JELLUM Vak. Zie Dec. 1799.

DOKKUM.

DOKKUM den 14den May. Van *Leeuwarden* heeft men, dat aldaar in het 93ſte jaar zyns ouderdoms, den 9den May, overleden is D. M. VAN MARUM, Emeritus Predikant alhier.

Hy is geboren te *Groningen* 1709, uit het zelfde burgerlyke geſlagt, uit het welk, de beroemde

Haar-

Haarlemfche Lector M. VAN MARUM, gefprotenis.

In zyne geboorteftad tot de Letteroeffeningen opgeleid, was hy byzonder een geliefd kwekeling van Prof. A. VOGET.

Reeds in zyne jeugd, den dierbren Verlosfer van Zondaren Jefus Christus lief gekregen hebbende, en met zynen geest doortrokken, was hy een recht Euangelisch Christen en Prediker.

Na eerst eenigen tyd te *Delft*, den Eerw. GRIBIUS ter hulpe te zyn geweest, heeft hy byna 58 jaren te *Elst*, *Britfum*, *Embden* en *Dokkum*, niet zonder een aanmerkelyken zegen, den Euangeliedienst waargenomen, en mogt zints 1792 van zynen, hem anders zo begeerlyken arbeid, rusten.

Voor de eerfte maal was hy gehuwd met Juffer PASPOORT, eene nicht van den groten Dichter A. HOOGVLIET, die dit huwelyk bezong met een ftukje, in zyne mengeldichten te vinden.

Voor de tweedemaal trad hy in den echt met Juff. HERMANNA HIDDEMA, dochter van G. HIDDEMA, in leven Medepenfionaris der ftad *Leuwaren*; ene weduwe, die thans wel treurt over het gemis van een gade, met wien zy, een derde van een eeuw in een allergewenschte echt, heeft mogen leven, maar zich echter troosten kan met het uitzicht van hem in betere gewesten te zullen wederzien.

's Mans opvolger D. A. DE HAAN, heeft den 9den dezer, in ene vooraffpraak over *Hebr.* IX: 27. dit fterfgeval aan de Gemeente bekend gemaakt.

GERKESKLOOSTER Vakant. Alzo D. P. J. KNOLL voor eenigen tyd beroepen te *Sixbierum*, onder de Clasfis van *Franeker*, dat beroep heeft aangenomen; en den 26ften April in de Clasfis van *Dokkum* zyne demisfie verzogt en bekomen hebbende, Zondag daaraan volgende, de affcheids-

ſcheidpredikatie heeft gedaan over 1 *Petr*.V: 10, 11. *De God nu aller genade*, *enz*.

AUGUSTINUSGA, enz. den 3den May. Onze Predikant D. H. U. THODEN VAN VELSEN, is onlangs tweemaal te *Oosthem*, *enz*. beroepen, en heeft op de ernſtigſte en algemeene begeerte der Gemeente, telkens bedankt; by het eerſte afſchryven verbond hy zich met 1 *Theſſ* II: 8. *Alzo wy tot u zeer genegen zynde*, *enz*. by het 2de met *Joh*. IV: 34*b*. *Myne ſpyze is*, *enz*.

OUDWOUDE enz. den 9den May. Op heden heeft onze Predikant D. J. W. SNETLAGE, zich op nieuw aan ons verbonden, met eene opzetlyke Leerrede over *Philip*. I: 25. *Dit vertrouwende weet ik* — zynde zyn Eerw. onlangs te *Beers* en *Jellum* beroepen, en hebbende na enig beraad op aanzoek der Gemeente, daar voor bedankt.

DOKKUM den 26ſten April D. B. H. HABBEMA, Pred te *Buitenpost*, *enz*. nam op heden als Lid op de Claſſis ſeſſie.

METSLAWIER EN NYAWIER Vakant. Zie Jan. 1802.

TWYZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

F R A N E K E R.

SEXBIERUM den 16den May. Heden heeft de Wel Eerw. Heer D. P. J. KNOLL, zynen dienst onder ons, als Leeraar van deeze Gemeente, plechtig, en ten aanhoore van eene talryke ſchaare, aanvaard, met eene Leerrede over *Hand* X: 42, 43 *ende heeft ons geboden, den volken te prediken*, *enz*. — De groote koning zyner kerke bekroone den arbeid van deezen zynen knecht alhier met den rykſten Euangelie-zegen!

FRANEKER Walſche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

S N E E K.

SNEEK. De beroepingen in deeze Gemeente, ni gebragt op de Wel Eerw. Heeren D. J. F. DE

ROOK

ROOK en M. A. DE JONGH, zyn op den 20sten April met de Clasficale goedkeuring bekrachtigd.

OOSTHEM, ABBEGA EN FOLSGARA. De Wel Eerw. Heer D. H. U. THODEN VAN VELZEN, Pred. te *Augustinusga*, voor de beroeping herwaards bedankt hebbende, is op den 23sten April hier andermaal beroepen, edoch heeft wederom bedankt.

YLST. Op Zondag den 2den May, maakte onze zeer geliefde Leeraar de Wel Eerw Heer D. P. GULDENARM, in eene Voorrede over *Ps.* LXXXVI: 11*a*. ons *bekend, dat zyn Wel Eerw.* eene beroeping hadde *ontvangen naar* de Gemeente te *Uldemarkt* en *Paaslo*, aldaar op den 22sten April op zyn Wel Eerw. uitgebragt. — Deeze kennisgeeving wierde van ons met zeer veele aandoening aangehoord. De algemeene achting en liefde welke onze Leeraar ter deezer Stede bezit, de prys welken men in zynen Euangeliedienst stelt, en de vreeze van dien waardigen man te verliezen, maakte ons allen, zo jonge als oude, zo Ledematen als Leerlingen op het yverigste werkzaam om zyn Wel Eerw. te beweegen om ons niet te verlaaten. De Raad der Gemeente van deeze Stad, was niet minder werkzaam om zyn Wel Eerw. als eenen Leeraar, — en vriend des Vredes in deze Stad te behouden, ja het was de algemeene wensch, en de algemeene pooging, dat zyn Wel Eerw. by zyne hem lievende *Ylstenaaren* verblyven mochte. — Onze liefde poogingen zyn in dit opzicht niet te vergeefs geweest; schoon wy op 't nieuw in zorge gevallen zyn, daar zyn Wel Eerw. op Zondag den 9den May ons kennis gaf, dat zyn Wel Eerw. voor de beroeping naar *Oldemarkt* hadde bedankt; edoch nu eene beroeping hadde ontvangen naar de Gemeente te *Oosterend en Hennaard*, welke beroeping zyn Wel Eerw. veertien dagen in beraad heeft genoomen.

Wy

Wy blyven werkzaam om zyn Wel Eerw. van onze verkleefdheid aan zyn Wel Eerw. en van onze liefde te overtuigen, en vleyen ons dat zyn Wel Eerw. ook voor die beroeping bedanken en by ons blyven zal. God vervulle onze hoop en verwachting.

NYEGA Vakant. Zie Febr. 1798.

BOLSWARD EN WORKUM.

BOLSWARD den 2den April. Heden overleed tot algemeene smart deezer Gemeente, de Eerw. en gel. Heer J. A. KESLER, in den ouderdom van 63 jaaren en ruim 5 maanden, slechts weinige dagen aan eene kwaadaartige zinkingskoorts en galziekte gesukkelt hebbende. Zyn Eerw. de Zoon van P. M. KESLER, in leven Rector der Latynsche School te *Doesburg* in *Gelderland*, was door deezen kundigen onderwyzer, zo richtig onderwezen, dat hy slechts 15 jaaren oud zynde, reeds naar *Frieslands* Hooge School te *Franeker*, vertrok, en aldaar het onderwys van destyds zeer beroemde mannen genietende, zich door een' buitengewoonen leerlust bezield, bekwaam maakte tot de verkondiging van Jesus by hem zoo vroeg geliefden Godsdienst — *Pesens* in *Friesland*, was de eerste Gemeente, die door de schriftmaatige leerwyze van deezen Eerwaardigen man verlicht wierd; en haar in het aangenaame licht van de straalen zyns voorbeeldigen wandels, zoo vrolyk verheugen mogt, en het was deeze Gemeente, waarin hy een algemeene achting genoot, en die hy onder Gods bestuuring naar *Bolsward* geroepen, tot aller smart verliet; ook ter deezer plaats, kweet de Overleedene zich zodanig van alle de deelen der wigtige herderlyke bediening, dat men, zonder in eenig opzicht te vleien, in hem den verstandigen betrachter deezer apostolische aanmaaning vond: *vermaant de ongeregelde, vertroost de kleinmoedi-*

ge,

ge, onderſteunt de zwakke, zyt langmoedig jegens allen.

Als uitlegger van Gods woord, volgde hy geene willekeurig aangenomen veronderſtellingen, om ten koste der waarheid, naar dezelve, den zekeren Godsdienst te verdonkeren, maar eerbiedigde de zeekere grondregels van onfeilbaare uitlegkunde *hem* ook geduurende zyne Academiſche letteroeffeningen, door Sions helderſchynend licht, H. Venema, zo ernſtig ingeprent. Wars van alle vervolgzucht en godsdienst-twist, was zyn Eerw. zo toegeeflyk omtrent anderen als de liefde tot waarheid by mooglykheid gedoogen kon, paarende met haar, een' voorzichtigen yver voor alles wat waarachtig was. Overtuigd van de noodzaaklykheid der Euangeliſche godsvrucht, was hy in zyn levenswandel voorbeeldig, geenen zelfs *Bolwards* hem zo lievende jeugd, is zyne bevallige vriendlykheid onbekend; elk der Gemeente leden heugt zyn' gepasten ernst, en voorzichtige inſchiklykheid, herderlyke trouwe, ſtandvastig en bedaardheid, daar zy altyd in den Overledenen beſchouwen zullen den man *wiens gedachtenis in zegening zal zyn;* terwyl zyne Claſſicale Medebroederen, aan hem, met dankbaarheid altoos gedenken zullen, en alle, als met één hart zynen dood zoo zeer betreuren.

BOLSWARD In onze Vergadering van den 26ſten April wierd de beroeping van den Eerw. H. Nieubuur Ferff, tot Predikant te *Molquerum*, door gecommitteerde ingeleverd, en alles behoorlyk conform de tegenwoordige orde der zaken bevonden zynde, met heilbede goedgekeurd, zynde tot bevestigers benoemd, de twee naaste nabuuren, D. T. Adama en H. W. C. A. Visser, waardige Euangeliedienaaren te *Koudum en Warns* en *Scharl.*

Ook ſtelde zich voor onze Vergadering, de

Wel

Wel Eerw. Heer D. A. VAN VELDEN, V. D. M. te *Sneek*, gevende aan de Vergadering over een Inftrument van beroeping, uit het zelve bleek, dat de Gemeente van *Sneek*, tot haren Leeraar beroepen had de Wel Eerw. Heer D. J. A. DE ROOK, geliefd Leeraar te *Oosterend en Hennaard*, dat de beroepene zich verplicht bevonden had, die roepftem op te volgen, hebbende de Clasfis van *Sneek* die reeds goedgekeurd, verzoekende nu dat de Wel Eerw. D. J. A. DE ROOK, van zyn betrekking als gewoon Leeraar op de Gemeente van *Oosterend en Hennaard*, en ook van zyn betrekking als Lid op deeze Vergadering mogt ontflagen worden. De Vergadering dit verzoek gehoord, de verklaring van de Kerkenraad gelezen hebbende, en alle dingen daar op betrekking hebbende, heeft aan dit verzoek voldaan, de beroepene aan zyne nieuwe Gemeente onder uitboezeming van hartelyke zegenwenfchingen door den mond van haren Voorzitter toegewezen, waar op ook D. J. A. DE ROOK, zegenend affcheid nam en vertrok.

GAAST EN FERWOUDE Vak. Zie Jan. 1801.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

GOINGARYP EN BROEK. Zie July 1801. Hoe wel deze Gemeente reikhalzende verlangde, dat haar beroepen en dat beroep aangenomen hebbende Leeraar de Prop. D. J. C. FISCHER, eerlang tot haren Dienst overkwame; echter zal 'er aan dit verlangen niet kunnen voldaan worden Want zyn Eerw. heeft aan haar, per Misfive bericht, dat Hy zich, om gewigtige hem naderhand voorgekomene redenen, verpligt heeft bevonden voor deze beroeping te bedanken, gelyk hy deed; in welk bericht ook deze Gemeente heeft berust. Dus blyft dezelve, voor als nog Vakant.

TJERKGAAST, ST. NICLAASGA, DONJEGA;

GA, IDSKENHUIZEN EN LEEGEMEER. Zie Maart 1802. NB. In de Boekzaal voor Maart l. l. ftaat, onder dit zelfde Artikel; Bladz 133. reg 3 en 2 van onderen: O. SCHUILINGHE, Prop. onder de Clasfis van *Groningen en 't Gorecht.*" Dan de Correspondens, federt beter onderricht, verzoekt thans den geëerden Boekzaallezer, het, dáár geftelde, in dezer voegen te veranderen: „ O SCHUILINGHE, Prop. by de Theologifche Faculteit der Academie van het Departement *Stad en Lande* te *Groningen.*"

HEERENVEEN den 28ften April Heden was de Clasfis van *Zevenwouden*, hier, naar gewoonte, vergaderd Voor die Vergadering verfchenen twee Gecommitteerden uit de Gemeente van *Goingaryp en Broek*, welke aan de Vergadering bericht gaven van 't geen boven reeds, onder het Artikel *Goingaryp en Broek*, is aangetekend en welk bericht de Clasfis voor Notificatie aannam — Verder ftond binnen, voor de Vergadering de Student in de Theologie aan de Academie van *Franeker*, N. N SWALUE welke de vereischte Kerklyke en Academifche Getuigfchriften, der Vergadering overgevende, verzogt tot het Examen op de eerstkomende Clasficale Vergadering in July aanftaande te houden, toegelaten te worden. Soortgelyk verzoek werd der Vergadering voorgedragen, door den Wel Eerw. D. F. VAN GIFFEN, Pred. op 't *Heerenveen*, uit naam van D. M. O. VEENSTRA, eensgelyks Student in de Theologie aan de *Franeker* Academie, met overgave van de gevorderde getuigfchriften. Het een en ander verzoek willigde de Vergadering gereed in, en benoemde, tot Examinatores van die beide Candidandi, de broeders DD. J. F. KORFF en B. BEKKER, Predikk. te *Oldeberkoop*, enz. en te *Nyehorne*, enz — Eindelyk wierd in deze Vergadering de Gemeente

van

van *Oldeschoot*, en Vakant verklaard. Over zulks is thans de Gemeente van

OLDESCHOOT, NYESCHOOT, MILDAM, ROTTUM EN KATLYK Vakant.

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

OLDENZAAL. Zie Octob. 1801.

KAMPEN.

KAMPEN Walsche Kerk. De Wel Eerw. Heer J. AUGIER, na zyn ontslag als Pred. der Walsche Kerk alhier van Kerkenraad en Synode verzogt en verkregen te hebben, heeft op den 11den April zyne laatste Leerreden in die betrekking gehouden, predikende zyn Wel Eerw. by die gelegenheid over 1 *Joh.* II: 17. *Ende de waereld gaat voorby, ende haare begeerlykheid: maar die den wille Gods doet, blyft in der eeuwigheid.*

Den 2den May voordenmiddag is alhier als gewoon Herder en Leeraar bevestigd de Wel Eerw. Heer D. SERRURIER, door den Wel Eerw. Heer I. H. BÄHLER, Pred. te *Zwolle*, welke by die gelegenheid ten tekst gekozen heeft *Joh.* XXI: 1—17. *Na dezen openbaarde Jesus hem zelven wederom den Discipelen aan de zee van Tiberias. Ende hy openbaarde hem aldus:* ... *Hy zeide tot hem ten derdenmaal, Simon Jona* [*zoon,*] *hebt gy my lief? Petrus wierd bedroeft, om dat hy ten derdenmaal tot hem zeide: hebt gy my lief? ende zeide tot hem, Heere, gy weet alle dingen, gy weet dat ik u lief hebbe. Jesus zeide tot hem, weidt myne schapen.* Zynde de oplegging der handen geschied, behalven door den Wel Eerw. Heer Bevestiger, ook door de Wel Eerw. Heeren J. AUGIER, M. CREMER en H. A. AITTON, rustend Pred. in de *Walsche* en Predikanten in de *Nederduitsche* Kerk in *Kampen* en *Zwolle*.

Nadenmiddag deed de Bevestigde zyne Intree-rede, predikende over *Matth.* XXIII: 10*b*. *Een is uw meester, naamlyk Christus.* Welke beide plegtigheden zeer gelukkig zyn afgelopen.

ZWOLLE.

ZWOL ſtaat Vakant te worden. Zie April 1802.

AVEREEST Vak. Zie Febr. 1802.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

OLDEMARKT EN PAASLO. Den 21ſten en 28ſten Maart en den 4den April zyn alhier door den ouden en fungeerenden Kerkenraad, ter vervulling onzer openſtaande Leeraarsplaats, de volgende twaalf, agt en viertallen gemaakt:

Twaalftal.

DD. H. V. ACKER, Predikk. te *Wanneperveen.* L. M. SCHUKKING, te *Blankenham.* H. VAN WYHE, te *Blokzyl* A. MIDDENDORP, te *Steenwyk*, G. D. SWANENBURG te *Blokzyl.* A. VAN VELDE, te *Sneek.* D. CANNE, te *Cuinre.* L. BAKKER, te *Kesteren.* A TEN WOLDE, te *Landsmeer*, W. J. KOPPIUS, te *Anlo.* C. VAN DE VELDE, te *Wondsend en Ypekolsga*, en P. GULDENARM, te *Ylst.*

Agttal.

DD. VAN WYHE, SCHUKKING, KOPPIUS, BAKKER, TEN WOLDE, VAN VELDE, VAN DE VELDE, en GULDENARM.

Viertal.

DD. GULDENARM, VAN DE VELDE, VAN VELDE en BAKKER.

Waaruit ten overſtaan der tydelyke Deputaten Claſſis DD H. VAN WYHE en W. SANDERS, Predikk. te *Blokzyl* en *Vollenhove*, den 22ſten April met eenpaarigheid van ſtemmen beroepen is D. P. GULDENARM, Pred. te *Ylst*, doch welke na eenige dagen van beraad voor deeze beroeping beleefd bedankt heeft. Dus blyft

OL EMARKT EN PAASLO als nog Vakant.

[illegible] Zie Maart 1802.

STAD

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN den 17den May 1802. Uit het te vooren gemelde drietal van genomineerde Predikanten is den 29 April l. l. door onzen grooten Kerkenraad, tot eenpaarig genoegen beroepen D. J. MARTINET KUIPERS, Pred. te *Westzaandam*.— En heden ontvingen wy het aangenaame bericht, dat de Beroepene aangenomen had deze roepstem op te volgen. Wy verblyden ons, en God gebiede 'er zynen zegen over!

APPINGEDAM.

SIDDEBUIREN. Zie April 1802.

OPWIERDA Vakant. Zie Aug. 1793.

LOPPERSUM.

LOPPERSUM. In onze Voorjaarsvergadering, den 27sten April hier genouden, verzogt D. M. CORSTIUS, bevestigd Pred. te *Stedum*, stem en zitting onder ons, het welk een en ander zyn Eerw. gereedelyk is toegestaan.

MIDDELSTUM.

ZUIDWOLDE. Zie April 1802.

DE BREDE. Zie April 1802

DE MARNE.

WINSUM den 20sten April. Heden heeft D. D HEINS, bevestigd Predikant te *Hornhuizen en Kloosterburen*, in de Classicale Vergadering, op zyn verzoek, onder vriendelyke verwelkoming, stem en zitting bekomen

OLDAMBT EN WESTERWOLDINGERLAND.

MIDWOLDA Vak. Zie Maart 1802.

VLAGTWEDDE. Zie Maart 1802.

DRENTHE.

MEPPEL.

MEPPEL den 28sten April De Student NIC. DYK, van *Medemblik*, (na zich alvoorens met ge-

noegzame Kerkelyke en Academische getuigschriften, by Depp. Cl. tot een Examen præparat te hebben aangegeven) stelde zich voor onze Classic. Vergadering, deed een aangenaam voorstel over den Proeftekst, uit 1 *Tim.* I: 15*a*. en wierd vervolgens door de 3 jongste Cl. Broederen over de voornaamste stukken onzer Godgeleerdheid, en over de H. taalen, in 't Hebr. *Psalm* I. en in 't Gr. 1 *Tim.* I. onderzogt, met dat gevolg, dat hy eenpaarig tot den Predikdienst is toegelaten; nadat de Formulieren onderrekend, en de belofte tegens Simonie had afgelegd.

OOST-FRIESLAND.

GRIMERSUM den 26sten April. Heden wierd onze nieuwberoepen Leeraar, de Heer J. N. A. FEGTER, tot hier toe Predikant te *Kampen*, door den Heer PENON, Pred. te *Wirdum*, in den H. dienst onder ons bevestigd, met eene Leerrede, over *Marc.* XVI: 15*b*. *Predikt het Euangelium allen creatuuren*, en maakte daarop ook terstond een begin van zynen Predikdienst, met eene Redevoering over Petrus betuiging, *Hand.* X: 42. *Ende heeft ons geboden den volken te prediken, enz.* God zelve bevestige het werk van zynen Knecht onder ons!

KAMPEN den 2den May. Onze, van ons algemeen hooggeachte en beminde, en ons even zo zeer lievende Leeraar, de Wel Eerw. Heer D. J. N. A. FEGTER, door wiens leer en wandel wy ons, sedert het begin des jaars 1791, gestigt vonden, wierd den 20sten February te *Grimersum* als Leeraar beroepen. Elk onzer poogde hem te bewegen, ons ook ditmaal niet te verlaten. Niet slechts met woorden, maar door daadbewyzen hebben wy meermaalen hem onze genegenheid te kennen gegeven. Doch dit is vrugteloos gebleven. En reeds gisteren, den 2den dezer, nam

nam hy van ons, met den zegenwensch van Paulus *Eph.* VI: 23, 24. *Vrede zy den Broeders, en de liefde met gelove, enz.* Op de aandoenlykste wys voor hem en ons afscheid. De Vader der liefde, vervulle zyne over ons, uitgeboezemde wenschen, aan hem zelven, en aan onze zowel als aan de *Grimersummer* Gemeente!

GEORGIIWOLD. Zie April 1802.
KERKBORGEN. Zie Maart 1802.
VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.
LEER Vakant. Zie Aug. 1799.
GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

W E Z E L.

REES Vakant.
WEZEL Vakant. Zie Juny 1801.
CRUDENBERG Vakant. Zie Nov. 1800.
WEZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie April 1800.

B R E M E N.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

N A - B E R I C H T.

L E T T E R - N I E U W S.

Lierzang op den Vrede van den 27sten van Lentemaand 1802. opgedraagen aan Hoofdbestuurders en Leden der Bataafsche Maatschappy, *Tot Nut van 't Algemeen*: uitgesproken ter Vergadering van het Utrechtse Departement op den 21sten van Grasmaand 1802, door Mr. P. W. Provokluit: is gedrukt te *Utrecht*, by de Wed. J. van Terveen en Zoon, op best groot schryf mediaan papier en alom voor een Sesthalv te bekoomen.

BLAD-

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand Mey 1802.

I. Y. van Hamelsveld, Algemeene Kerkelyke Geschiedenis der Christenen, Derde Deel met platen. Bladz. 465
II. J. L. Ewald, De Geschiedenis, Lotgevallen en het Karakter van David, Tweede Deel. 475
III. T. Rothe, de Invloed en Uitwerking van het Christendom, Tweede Deel. 482
IV. Volledige Beschryving van alle Konsten, Ambachten, Handw., enz. XVde stuk. 494
V. Dr. Fessler, Alexander de Veroveraar 500
VI. Berthier, Expeditie van Bonaparte in *Egypte* en *Syrie*, enz. 506
VII. De Florian, Nieuwe Vertellingen. 515
VIII. Avondstonden voor de Jeugd. Eerste Deel. 522
IX. Letternieuws. 531
X. Programma. 533
XI. School-Nieuws. 534
XII. Bekendmakingen. 534
XIII. Kerk-Nieuws. 536
XIV. Na-Bericht Letter-Nieuws. 581

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD;

HONDERD EN VIER-EN-ZEVENTIGSTE DEEL.

Voor JUNY 1802.

Te AMSTELDAM,
BY D'ERVEN D. ONDER DE LINDEN EN ZOON,
Bybel- en Boekverkoopers, 1802.
Met Privilegie.

MAANDELYKSCHE UITTREKSELS OF BOEKZAAL DER GELEERDE WAERELD.

I. HOOFDSTUK.

AANLEIDING tot een vroeg en beginnend GODSDIENST-ONDERWYS, voor Kinderen en zulken, die nooit onderwys genoten hebben, gepaard met Ophelderingen, die

die geschikt zyn, om kinders van negen tot veertien jaaren te onderwyzen, ten dienste van Ouders en zulken, die gaarne een gepast onderwys aan kinderen zouden willen geven, met eene Voorrede, die de Regels voor zulk een onderwys in zich behelst, door JOANNES STEENMEYER, *Predikant te* Vlaardingen. *Te* Utrecht, *by* W. van Yzerworst, 1801. *Behalven het voorwerk* 354 *Bladz. gr. Octavo.*

De Eerw. J. STEENMEYER heeft reeds in het jaar 1799 uitgegeven eene *aanleiding tot een vroeg en beginnend onderwys voor kinderen, en zulken, die nooit onderwys bekomen hebben*; vervolgends, hetzelfde Boekjen *gepaard met ophelderingen voor leerlingen en zulken, die anderen onderwyzen*, welke beide werkjens, insgelyks, by den Boekhandelaar W. VAN YZERWORST, te *Utrecht* zyn uitgegeven, en die met goedkeuring zyn ontvangen. Dit gunstig onthaal heeft hem aangespoord, om het werkjen, het welk wy thans aankondigen, tot een vollediger stelsel van onderwys, algemeen te maken.

„ In dit Werkje," op dat wy den Eerw. Schryver zelven laten spreken in zyne Voorrede: „ is myne *aanleiding tot een vroeg en beginnend Godsdienst Onderwys* wederom de text, die de stof van 't onderricht in zich behelst — Eenige weinige veranderingen, daarin voorkomende, maken geene zakelyke verandering, maar dienen alleen, om eene meerdere duidelykheid, of volledigheid te geven, die my, by 't herhaald zelfsgebruik, toescheenen vereischt te worden."

De *ophelderingen*, die ik thands uitgeve, zyn

voor

voor een vroeger onderwys gefchikt, dan die ik reeds uitgegeven heb. De bepaaling voor kinders van negen tot veertien jaaren is niet met eene Mathematifche juistheid — dat kan niet — maar alleen als naa genoeg, over 't geheel, zo als der kinderen vatbaarheid over 't algemeen is — door my gemaakt."

„Deze ophelderingen zyn eigenlyk gefchikt, om kinders tot een denkbeeld der zaken te brengen, hun denkvermogen in 't Godsdienftige aan den gang te helpen, en hun den fchakel der waarheden eenigzins in verband en zamenhang te doen vatten."

Voor het overige is de Voorreden, welke 35 Bladzyden beflaat, beftemd, om de regels op te geven, welke de Schryver oordeelt in acht te moeten genomen worden, in het onderwys der kinderen in den Godsdienst. Deze regels zyn eerst: „Men moet om wel te onderwyzen, niet alleen zich een recht denkbeeld eigen maken van den aart van 't onderwys, welk men geven wil; maar dat denkbeeld ook geduurig voor den geest hebben."

„*Tweede regel.* Men moet een leerboek ten grondflag van zyn onderwys leggen." „*Derde regel.* Het leerboek, welk men gebruikt, mag niet uit vragen en antwoorden beftaan." „*Vierde regel*: Het leerboek moet de noodzaaklyke waarheden en plichten van den Godsdienst, met gepaste bewyzen, en dat overëenkomftig de vatbaarheid der leerlingen, in zich behelzen" „*Vyfde regel*: De waarheden moeten in eene natuurlyke orde worden voorgefteld en behandeld." „*Zesde regel*: Men moet het onderwys niet met vragen en antwoorden beginnen, maar met eene duidelyke, korte voordracht van 't gene men zal onderwyzen. „*Zevende regel* Het onderwys zelf moet daarna met leerzame gefprekken, overëenkomftig

de vatbaarheid der leerlingen aan hen gegeven worden." „*Achtste regel*. Het onderwys moet byzonder, voor eerstbeginnenden geheel en al tot beoeffening zyn ingericht." „*Negende regel*. „Het onderwys moet, zoo veel mogelyk, overëenkomstig de behoeften van den tyd, worden ingericht." „*Tiende regel*. Men moet zich voorbereiden tot dit onderwys, door niet alleen de stoffe van 't onderwys, door en door, doordacht, maar zich ook eene wyze van voordracht, die recht duidlyk, natuurlyk, kort en gemeenzaam is, eigen gemaakt te hebben." „*Elfde regel*: Het is niet genoeg, kinders door onderwys tot een goed begrip te brengen, met moet hen ook, door van buiten leeren, zich het onderwezene recht doen eigen maken." „*Twaalfde regel*: Men moet kort; maar met herhaling en dikwyls Catechizeren." *Dertiende regel*: „Men moet de leerlingen in onderscheidene Clasſen verdeelen. „*Veertiende regel*. Men gewenne kinderen aan den diepsten eerbied, by het onderwys, en houde hen in tucht."

Deze regels, die niemand ontkennen zal voor onderwyzers en leerlingen gewigtig en belangryk te zyn, worden verders aangedrongen en verklaard. Het lust ons, ten voorbeelde een gedeelte der uitbreiding van den III *Regel*: „Het leerboek mag niet uit vragen en antwoorden bestaan," hier aan te halen, omdat het onzen Lezeren tevens verslag doet, van den vorm, in welken dit leesboek gegoten is. „Het leesboek zelve, zegt de Schryver *Bladz*. X. der *Voorrede* van dit werk, „is eene doorgaande rede, die zamenhangt, welke de kinders geheel lezen moeten, waarin ik getracht heb de waarheden, met genoegzame volledigheid en eene voldoende ruimte uittedrukken, in verband met het vorige en volgende — By dit lezen moeten de kinders denken, om te verstaan

ſtaan; wyl zy uit 't gelezene het andwoord zelven moeten opmaken. — Kan men nu kinders noodzaaken, om denkend te lezen en daardoor denkende lezers te worden: hoe veel heeft men dan voor de kennis niet reeds aangewonnen? Om den kinderen, in 't opmaken en 't in 't geheugen prenten der andwoorden, te hulpe te komen, heb ik 't gene zy eigenlyk moeten andwoorden met groote letters laten drukken, en daardoor 't gene onmiddelyk voor hun geheugen dient, kort gemaakt; terwyl 't overige tot eene genoegzaam voldoende voorſtelling der waarheden daar by ſtaat. — De vragen heb ik aan de rand laten zetten. Hierdoor zyn de kinders verplicht, om, wanneer zy, tot het opmaken en zich inprenten der andwoorden, zich oeffenen, de vragen zelve volſtrekt natelezen, telkens te lezen en te bedenken, ten einde 't andwoord daarop in den text te vinden. In plaatſe van de vragen overteſlaan, om de andwoorden zich inteprenten, moeten zy nu juist de vragen lezen, en door het andwoord niet bot onder de vragen te vinden, moeten zy de vragen bedenken, om 't andwoord daarop te kunnen geven — Een ieder beſliſſe, of hiermede niet de weg voor een ſchadelyk van buiten leeren, waar by kinders gewennen, als papegaayen nateklappen, geheel afgeſneden en beter voldaan worde aan den eerſten regel, om de leerlingen tot denken en daardoor tot begrip van 't gene hun geleerd word, opteleiden."

Om dezelfde reden nemen wy een gedeelte der uitbreiding van den V. regel over, betreffende de *orde*, in welken dit Leesboek vervat is: „Het eerſte deel," dus lezen wy *Voorrede* Bladz. XVI. „waarmede wy — ons Godsdienſtig onderwys beginnen moeten — behoort, dunkt my, te zyn: „*Hoe wy God uit zyne werken, met behulp van den Bybel, leeren kennen, om hem te dienen.*"

 Dat

Dat de vyf Hoofdftukken, welke dit eerfte deel, in ons werkje, uitmaken, daartoe natuurlyk behooren, en in die orde, waarin wy ze gefteld hebben, natuurlykst volgen, is, dunkt my, zoo duidlyk voor elk eenen nadenkenden, dat het onnoodig zyn zal 'er iets van te zeggen. Alleen wil ik hier by opmerken, dat, op deze wyze, het Godsdienst onderwys te beginnen, en het eerfte deel in die orde te behandelen, juist naa den Bybel, of overeenkomftig het groot onderwysboek des menschdoms, door ons is gefchied — Daarin maakte God zich eerst als den Schepper van alles bekend — als den Schepper, die *alles*, om te blyven, fchiep, en daarover toezicht heeft, dus: als den Onderhouder en Regeerer — voords als 's menfchen Heer, Wetgever en Richter — Hierdoor gaf hy den mensch gelegenheid, om hem uit zyne werken, en byzonder uit zich zelven, als 't voornaamfte van Gods werken — door nadenken te leeren kennen — Hy liet aan zyn eigen gevoel over te erkennen, dat hy, om God te dienen — waartoe hy hem uitdruklyk verplichtte met een toetsgebod — Hem boven alles en zynen evenmensch lief moest hebben. — Zie daar 't beloop onzer vyf eerfte Hoofdftukken, overeenkomftig den Bybel — Dat in het I. Hoofdftuk, by het onderwys van de fchepping des menfchen, juist te pasfe kwam optemerken 't gene de Bybel alleen ons leert van de voortreflykheid, waarmede God den eerften mensch fchiep, is, dunkt my, ontegenzeglyk — als welk in 't waare licht ftelt 't gene ons de reden doet vermoeden, dat God, als hy kon, den mensch goed zal gefchapen hebben. Dat de leer der Engelen, als een aanhangfel by het eerfte Hoofdftuk voegt, om dat die leer betrekking tot Gods werken en zyne kennis, uit die werken, heeft, kan niemand betwyffelen — De Bybel leert ons dit wel alleen, maar verfpreid daar-
door

door een ongemeen licht over Gods werken; wy weten daar door nu zeker 't gene ons de natuur te vermoeden geeft, aangaande de uitgebreidheid des heelals, en dat het overig groot deel der hemelligchaamen niet ledig; maar bewoond zal zyn — Zo ftaat, dunkt my, ons eerfte deel, niet alleen in eene natuurlyke orde, maar is ook naa den leidraad des Bybels ingericht."

„ Het tweede deel in ons Godsdienstonderwys — welk daarvan handelt: „ *Hoe het menschdom van God afgeweken, daardoor bedorven, aan veele Daadlyke zonden onderhevig, Strafwaardig en ellendig geworden is,*" zal niemand ontkennen, of volgt natuurlyk, om na het eerfte deel behandeld te worden — Dit tweede deel volgt ook in 't groot onderwysboek des menschdoms, of den Bybel, terftond daarop, dat God zich den mensch, als Schepper, Onderhouder en Regeerer, Heer, Wetgever en Richter, om God uit zyne werken nader te leeren kennen, en hem in de liefde tot hem en elkanderen, te dienen, had kenbaar gemaakt — Dit tweede deel is wederom van dien gemengden aart, dat Natuur en Openbaaring beiden hier te zamen onderwys geven — Het bederf, de afwyking des menschdoms, leert de natuur, of de ondervinding van de tegenwoordig natuurlyke gefteldheid des menfchen — Reden en geweten kondigen den nadenkenden mensch de ftrafwaardigheid der zonden aan — Het onderwysboek des menschdoms, door zyn gefchiedkundig verhaal, en verder daarin verfpreid leerbegrip, geeft aan dit tweede deel alle licht, en word hier dus te recht tot opheldering gebruikt, om den leerling te doen weten 't gene wy van den ongelukkigen toeftand des menfchen, met behulp van den Bybel, hem nu veel beter onderrichten kunnen, dan de volken, die den Bybel derfden, immer van den oorfprong van 't kwaad, en de reden, waarom God —

die den eerſten mensch zo goed ſchiep — ons bedorven laat ter weereld komen, ooit geweten hebben, of wy zonder den Bybel ooit zouden hebben kunnen weten."

„ Dat, op dit tweede deel, het derde deel natuurlyk volgt, welk handelt: „ *Van Gods buitengewoone werken, openbaaringen en inrichtingen, om ons tot zynen dienst te rug te brengen en weder gelukkig te maken,*" ſpreekt, dunkt my, wederom van zelve — Dat het groot onderwysboek des menschdoms ook, terſtond na het verhaal van 's menſchen val, na het bericht van zyn bederf, na de bedreiging der ſtraffe en 't vertoon zyner ellende, met den gezegden inhoud van dit derde deel van ons onderwys begint, weet elk — Dat dit derde deel van ons onderwysboek, de eigen inhoud des Bybels is, met eene trapswyze opklimming, tot dat God alles in en door Jesus en zyne Apostelen volkomen gemaakt heeft, behoeft geene aanwyzing.

„ Door dit deel krygt men aanleiding, om over het grootst en wichtigst deel van de geſchiedenis des Bybels — hoe God zyne kennis en dienst ingevoerd heeft — van de openbaaring en haren trapswyzen voordgang, in den Bybel begrepen — van de verſcheelende Godsdienst-inrichtingen, in de onderſcheidene tydperken — met den leerling recht nuttig te handelen — Maar hier kan men, naa de vatbaarheid der eerſte jeugd, mooglyk niet veel verder gaan, dan wy 't in dit werkje gewaagd hebben — althands ik heb het niet durven ondernemen, om aan den titel van dit deel te voldoen — Zulks kan in een grooter werk alleen geſchieden — Dat by dit deel nu behoort 't gene, by wyze van gevolg ook van zelve uit 't voorgaande vloeit: de aanwyzing van de ongenoegzaamheid van den natuurlyken Godsdienst — de noodzaaklykheid der openbaaring — het bewys van

van den Godlyken oorſprong der Openbaaring, die in den Bybel begrepen is, en van de boeken zelven des N. en des O. T. — begrypt een ieder — Gelyk dit hier ter plaatſe voegzaam word behandeld, zo is de leerling, door al 't voorgaande, ook genoegzaam voorbereid; om met begrip 'er van onderwezen te worden — Ondertusſchen zal 't mogelyk iemand toeſchynen, als of, hier ter plaatſe, het bewys voor de Godlykheid des Bybels te laat kwam — daar, by de twee voorgaande deelen, reeds van den Bybel tot onderwys is gebruik gemaakt — Hierop merke ik alleen aan, dat het gebruik van den Bybel by de twee voorgaande deelen van ons onderwys, geheel anders is, als 't gebruik van den Bybel, welk na het derde deel zal volgen — By de twee voorgaande deelen diende de Bybel, tot behulp, om God uit zyne werken te leeren kennen, en om het gene wy by ondervinding van 's menſchen bederf en afwyking, en, door 't nadenken, aangaande onze ſtraffe en ellende leeren, opteheldeºren — of anders gezegd: de Bybel diende by de twee voorgaande deelen, om den natuurlyken Godsdienst en 't gene daartoe behoort, zo te geven, als dezelve onder ons, die door den Bybel zyn voorgelicht, plaats heeft — Maar in 't gene nu volgen zal, verandert het gebruik des Bybels, en wordt de Bybel eenig en alleen een grondbeginſel van kennis, geloof en erkentenis, ten aanzien van 't gene, waartoe wy geheel geene aanleiding, zonder denzelven, zouden gehad hebben, dat niets met 't gene ons natuur, of ondervinding, of reden, leeren kan, gemeen heeft."

„ Op dit derde deel handelt nu ons vierde deel daarvan: „ *Hoe wy in Jeſus en door hem in God gelooven moeten — het geluk welk Jeſus voor ons veroorzaakt heeft, dat wy door het geloof in hem deelachtig worden — hoe wy door het geloof*

loof in Jesus ons nu bekeeren en heilig voor God leeven moeten — en hoe wy tot zulk een geloof, bekeering en een heilig leeven kunnen geraken." In deze orde, scheen my toe, de hoofsom der Christelyke leere, of der Openbaring van God, die hy door JESUS CHRISTUS tot volkomenheid gebracht, en de uiterlyke inrichting, die hy door hem gemaakt heeft, gepaard by en met die leere, of Openbaaring, best behandeld te worden. Wanneer men, in een uitvoeriger onderwys, het derde voorgaande deel volkomen kan behandelen, dan word daarin de Openbaaring van God, door Christus — gelyk ook de Openbaaring van elk tydvak — in een kort begrip opgegeven, en de inrichting, die God door Christus, zo wel als in elk tydvak, heeft gemaakt; en dan zou dit vierde deel niet anders als een opzetlyk en uitbreidend onderwys daar van zyn — Dit vierde deel zou dan ook wel zeer voegzaam in tweeën kunnen gescheiden worden; maar wyl zulks te veel smaldeelt, en de inrichting, die GOD door JESUS CHRISTUS heeft gemaakt, hier wat uitgebreider en in verband met de leere zelve behoort behandeld te worden, scheen my best toe in dit deel dat te doen, onder het opschrift: „*Hoe wy tot zulk een geloof, bekeering en heilig leeven kunnen geraken.*" — Zie daar reden gegeven van de orde, die wy, om dat wy ze, overeenkomstig 't groot onderwysboek des menschdoms, de natuurlykste vonden, gehouden hebben."

Van het Werkjen zelven kunnen wy geen uittrekzel of proeve geven, waartoe het niet geschikt is, als ook omdat wy hetzelve geheel aanpryzen; in de hand van oordeelkundige ouders of onderwyzers zal het van groot nut tot onderwys der kinderen of eerstbeginnenden kunnen verstrekken.

II. HOOFD-

II. HOOFDSTUK.

GRONDBEGINSELEN van de OPVOEDING en het ONDERWYS voor Ouders, Leermeesters en Opvoeders, door AUG. HERM. NIEMEYER, *Consistoriaalraad, Professor der Theologie en Opziener over het koninglyk Pædagogium te* Halle, *uit het Hoogduitsch vertaald door* JOSUÉ TEISSEDRE L'ANGE, *Predikant by de Walsche Gemeente te* Haarlem *en Lid van de Bataafsche Maatschappy der Wetenschappen aldaar, derde en vierde Stuk. Te* Haarlem, *by* Francois Bohn, 1801. *Het derde Stuk* 200 *Bladz. Het vierde Stuk* 264 *Bladz. gr. Octavo.*

Na eenige vertraging in de Uitgave, waarvan de Eerw. Vertaler genoegzaame reden geeft, in het Voorbericht, ontvangen wy het III en IV Stuk van dit Voortreflyk Hoofdwerk van NIEMEYER over alles wat tot de opvoeding betrekking heeft, terwyl wy nog op een aanhangzel wachten, het welk voornaamlyk dienen zal ter aanwyzing van de bronnen, waaruit een meergeoefend Lezer van dit Werk, die het bestudeeren wil, zal kunnen putten.

Wy zullen, daar elk, wien het Werk van onderwys wordt toebetrouwd, ja elk ouder 'er aangelegen ligt, om zich dit werk aan te schaffen,

en

en 'er gebruik van te maken, van dit III en IV Deel alleenlyk den Inhoud opgeven, ten einde onze Lezers weten, wat zy in hetzelve vinden kunnen. Het *derde Stuk* bevat het *derde deel. Voorbereiding tot het werk van de opvoeding en het onderwys. Medewerking der ouderen in dezen. Bestiering van het gedrag der Leermeesters en opvoeders in hunne onderscheidene betrekkingen.*

Eerste Boek. *Over de gepaste voorbereiding en vorming tot Leermeester en Opvoeder, met betrekking tot dat geen, het welk van zyne zyde ter nuttige waarneming van zynen post gevorderd wordt.*

I. *De voorbereiding tot een werk van zo veel gewigt is nog ten uiterstens zeldzaam* § 220. *De oorzaken daarvan zyn deels in die genen zelve te vinden, die deze taak op zich nemen* § 221. *Deels in uiterlyke omstandigheden* § 222.

II. *Gedachten over de geschiktste voorbereiding.*

A. *Het allerwenschelykst ware derzelver intrede in een opvoedings-kweekschool voor toekomstige onderwyzers en opvoeders.*

Vereischten van zulk een kweek-school § 223.

Hindernissen, die de uitvoering van zulk een ,*an ontmoet* § 224.

B. *Ook buiten zulk een kweekschool, kan men veel door eigene pogingen, om zich tot onderwyzer te vormen, uitrichten.*

AA. *Dit kon gedeeltelyk reeds op de scholen* *e chieden* § 225.

BB. *Hoofdzakelyk echter op de Academie. De gehele voorbereiding bevat* drie *hoofd-delen.*

1) Vorming van den geest, *inzonderheid met betrekking tot den post van onderwyzer en de daartoe vereischte bekwaamheden.*

a) *Het gewigt van ene naar een goed plan ingerichte studie* § 226.

b) *Na-*

b) *Nadere aanwyzing van het geen ter voorbereidende beschaving van den opvoeder en onderwyzer der jeugd voornaamlyk van belang is.*

aa) *Taal-kennis.*

α) *Beoefening der oude talen* § 227.

β) *Kennis der moeder-taal* § 228.

γ) *Kennis der Fransche taal. Het groot gewigt van derzelver beoefening* § 229.

δ) *Hoogduitsche, Engelsche en Italiaansche talen, meer aanpryzenswaardig, dan onontbeerlyk* § 230.

bb *Wetenschappelyke kundigheden.*

α) *Beoefening der wetenschap van den Godsdienst* § 231.

β) *Beoefening der wysgeerte, niet zo zeer*

αα) *der bespiegelende* § 232. *als wel*

ββ) *der proefondervindelyke zielkunde* § 233 *Welke zowel* theoretisch Aanm. 2, *als* practisch, *inzonderheid door eigene waarneming* Aanm. 3. *behandeld worden kan.*

γγ) *Der wysgerige zedekunde* § 234.

γ) *Vorming van den smaak* § 235.

δ) *Geographie en geschiedenis* § 236.

ε) *Natuurlyke historie* § 237.

ζ) *Wiskundige wetenschappen* § 238.

cc) *Konst-vaardigheden.*

α) *Een fraaije hand en tekenen* § 239.

β) *Muziek* § 240.

1) *Onmiddelyke voorbereiding tot onderricht door oefeningen* § 241.

2) Vorming des charakters. *Over de noodzakelykheid van een beschaafd character tot het werk van de opvoeding en het onderwys* § 242.

3) Beschaving der zeden.

a) *Het gewigt daarvan* § 243.

b) *Voorrang ener vroege opleiding tot ene meer beschaafde levenswys* § 244.

c) *Hulpmiddel om het gebrek aan die voordelen intehalen* § 245.

By-

Byvoegfel. *Over het aanfchaffen der noodzakelykfte letterkundige hulpmiddelen* § 246.

Over het character en het algemeen pligtmatig en wys gedrag van den opvoeder en onderwyzer der jeugd

I. *Voorlopige Aanmerking* § 247.

II. *Eigenfchappen van byzonder belang in het character des opvoeders en onderwyzers der jeugd.*

1) *Liefde tot zyn pligt en getrouwheid in zyn ambt* § 248.

2) *Zachtmoedigheid en geduld* § 249.

3) *Befcheidenheid* § 250.

4) *Vastheid* § 251.

5) *Aanzien by de jeugd* § 252. *Hindernisfen der achting* § 253. *Bevordering des aanziens door inwendige volkomenheid des characters* § 254. *Het behouden en vermeerderen der achting, door ware belangftelling in het beroep* § 255

6) *Vertrouwen en liefde by de kwekelingen.— Opvoedkundige regels, betreffende de valfche en ware wegen, om hetzelve te verwerven en te behouden* § 256-259.

7) *Vrolyke en opgeruimde zielsgefteldheid* § 259. *Hierby over de grenzen der deelneeming aan de fpelen* § 260. *Over den rechten toon jegens de kwekelingen* § 261-262.

8) *Orde en naauwkeurigheid* § 263.

9) *Huishoudelykheid* § 264.

10) *Zorg voor zich zelf* § 265. *Door verftandig ftreven naar een zeker doel voor het toekomende* § 266. *Door het voortzetten zyner wetenfchappelyke en zedelyke befchaving* § 267-268. *Invloed der zedelyke befchaving op de tevredenheid* § 269.

Twede Boek. Over de opvoeding en onderwys in byzondere huisgezinnen

Eerfte Afdeling *Over de pligten der ouderen in 't algemeen, en derzelver deelneming aan het*

werk

werk hunner medehelpers in het vak der opvoeding in het byzonder.

I. *Pligten der ouders jegens hunne kinderen.*

1) *Overeenstemming der ouders by de opvoeding* § 270. *Hoe zy zich te gedragen hebben, wanneer zy in grondbeginselen niet overeenstemmen* § 271.

2) *De ouders zyn verpligt, om al wat ze kunnen, aan de beschaving hunner kinderen te kost te leggen* § 272.

3) *Ook om veel met hunne kinderen omtegaan* § 273.

II. *Over de pligten jegens hunne medehelpers in de opvoeding.*

1) *Dadelyke deelneming aan hun werk in het algemeen* § 274. *Hierby over de klagten der medehelpers in de opvoeding over de ouders. Van deze klagten zyn 'er*

A. *enigen onbillyk. Ze zyn gevolgen van hunne eigen onbeschaafdheid* § 275. *en* Aanm. 1. *van hunne ontrouw in hunnen post* § 275. *en* Aanm. 2 *van hunne overdrevene vorderingen, of van hunne begeerte, om volkomen vry te zyn in hun werk.* Aanm. 3.

B. *Andere zyn des te meer gegrond* § 276.

2) *Byzondere pligten omtrent hunne medehelpers.*

A. *Algemeen overzicht derzelve* § 277.

B. *Afzonderlyke pligten.*

a) *Vestiging en onderhouding van het aanzien. Dit wordt hun*

α) ontnomen.

aa) *Door allerlei trotsche behandeling* § 278.

bb) *Door uitwendige vernederende bejegening* § 279.

cc) *Door hen te berispen in het byzyn van vreemden, of zelfs van kinderen* § 280. *By deze gelegenheid wordt onderzocht, wat ouders te*

 doen

doen hebben, wanneer hun de gebreken hunner medehelpers voorkomen — en derzelver zwakke zyde door de kinderen gemerkt wordt § 280. Aanm.

β) behouden.

aa) *In het algemeen reeds door achting voor zyn werk en voor zynen post* § 281

bb) *Door hem als een lid des huisgezins te behandelen* § 281.

In hoe verre het nodig of raadzaam zy, dat hy aan alle gezelſchappen deelneme? Aanm.

cc) *Door zorg voor zyn uitwendig gemak, voor zo verre het uitdrukking van achting jegens zyne perſoon is* § 282.

dd) *Door de kinderen te gewennen om hem te achten* § 283.

b) *Ordentelyke beloning der medehelpers aan de opvoeding.*

α) Behoorlyke evenredigheid daarvan § 284. 285.

β) Kieschheid by buitengewone geſchenken § 286

c) *Medewerking ter opvoeding.*

α) De maat en manier daarvan wordt door de geſteldheid der ouders en derzelver medehelpers gewyzigd § 287.

β) De medewerking is ..

aa) *algemeen — aanhoudende opmerkzaamheid op de kinders* § 288.

bb) *byzonder —*

αα) In ſommige gevallen door het vormen der medehelpers in de opvoeding zelve § 289.

ββ) Door herhaalde gemeenſchappelyke ſamenſpraak over de kinderen, en het onderſteunen zyner pogingen § 290.

d) *Medewerking der ouders in het onderwys.*

α) Door zich zowel aan het plan van onderwys, — als aan de vorderingen der kinderen— en

en aan de leerwyze te laten gelegen liggen § 291.

β) *Door het bezorgen der nodige hulpmiddelen tot het onderwys* § 292.

e) *Billykheid in het geen men van den huisonderwyzer vordert* § 293. *en wel*

α) *voor zo ver hy onderwyzer is. Matig getal der uren van onderricht* § 294.

β) *Voor zo ver hy opvoeder is.*

aa) *Met betrekking tot het opzicht, buiten de leeruren* § 295, 296. *en het vergunnen van enigen tyd tot eigen oefening* § 297.

bb) *Billykheid in de beoordeling van het gevolg zyner pogingen* § 298.

Twede afdeling. *Over het pligtmatig en verſtandig gedrag van den huis leeraar en den byzonderen opvoeder voor en by het voeren van zyn ambt.*

I. *Over de keuze tusſchen verſchillende condities* § 299-303.

II. *Voorlopig verdrag — verbintenis — bedingen* § 304, 305.

III. *Regelen van voorzichtigheid voor den eerſten tyd, dat men in zyn post is* § 306-309.

IV. *Over de middelen om zich zynen ſtand behoorlyk eigen te maken* § 310-312.

V. *Nadere bepaling der onderſcheidene betrekkingen des huisonderwyzers.*

A. *Tot de ouders, naar onderſcheidene omſtandigheden* § 313-317.

B. *Tot de kwekelingen* § 318.

C. *Tot andere lieden, die tot het huis behoren, — de huisgenoten* § 319. *De gouvernante* § 320. *Ondergeſchikte perſonen* § 321.

D. *Tot den gehelen familie kring* § 322-325. *Tafereel van den gelukkigen invloed enes huisonderwyzers op de beſchaving ener familie* § 325. *Aanm.*

De Inhoud van het IV Stuk behelst: het vierde

 deel:

deel: *Over het onderwys en de opvoeding in openbare scholen en opvoedings-gestichten.*

Inleiding. *Bepaling van 't gezichtspunt* § 326. *Wat men in dit vak reeds heeft voortgewerkt* § 327.

Eerste Boek. Algemene beschouwing der openbare inrichtingen voor opvoeding en onderwys.

Eerste Afdeling. Derzelver gewigt. — Gepaste en hoogstnoodzakelyke afzondering. — Pligtmatige zorg van den Staat voor derzelver onderhoud en verbetering.

I. *Over het gewigt van de vorming der jeugd in het algemeen* § 328.

II. *Over de noodzakelykheid en het gewigt der openbare inrichtingen ter beschaving* § 329.

III. *Noodzaaklykheid der beschaving voor alle volksstanden* § 330.

IV. *Noodzaaklyke verscheidenheid der inrichtingen ter beschaving van onderscheidene volksstanden* § 331. *Gronden waarop ze rust* § 332.

V. *Gebrek aan een behoorlyk plan van inrichting by de meeste openbaare scholen* § 333. 334. *Moeilykheid van vele schoolverbeteringen* § 335. *Die zwarigheden niet onoverwinnelyk* § 336.

VI. *Zorg van den Staat voor 't schoolwezen* § 337. *Voordelen, die de Staat uit eene wyze voorzorg voor de scholen trekt* § 338.

Twede Afdeling. Over de algemene vereischten van wel ingerichte scholen.

I. *Algemeen overzicht derzelve* § 339.

II. *Algemeene Hoofdvereischten,*

A. *met betrekking tot de Onderwyzers.*

a) Strenge keuze derzelven § 340.

b) Middelen ter verbetering van den schoolstand.

α) Billykheid in het geen men van den onderwyzer vordert § 341.

β) Zorge tegen het al te zeer vermenigvuldigen

gen van zynen arbeid § 342. — *Aanstelling van jonge mede-arbeiders by elke grote school* § 343. — *By welke gelegenheid onderzocht wordt, wie te verkiezen zyn, vaste of afwisselende onderwyzers* § 344.

γ) *Behoorlyke betaling. Gepaster verdeling in het school-geld* § 345.

(δ *Achting en burgerlyk aanzien van den school-stand* § 346. *Welke graad van achting een school-leeraar moge vorderen?* Aanm.

ε) *Behoorlyke bepaling van de betrekking der school-leeraars onderling* § 347. *Instructie voor de onderwyzers.* Aanm.

B. *Met betrekking tot het plan van onderwys. Noodzakelykheid eener Instructie daartoe* § 348. *Waarby bepaald moeten worden,*

a) *de uuren van het onderwys daags* § 349.

b) *De leer- en school-boeken* § 350.

C. *Het getal en de rangschikking der leerlingen.*

a) *Behoorlyke evenredigheid tusschen het getal der leerlingen en het oogmerk der school* § 351.

b) *Wyze van afscheiding in klassen* § 352. *Redenen voor de vaste school-klassen* § 353. *Redenen van de afgezonderde klassen naar de lessen geschikt* § 354. 355. *Besluit.*

D. *Uitwendige inrichtingen en middelen van onderwys.*

a) *Schoolgebouwen* § 356. *Inwendige inrichtingen daarvan* § 357.

b) *Eigenlyke middelen tot onderwys.*

α) *School-bibliotheek* § 358.

β) *Andere verzamelingen ten gebruike by het onderricht* § 359.

E. *Bevordering der ligchamelyke en zedelyke vorming, te gelyk met de beschaving des verstands* § 360. *Vorming der zedelykheid in de scholen* § 361.

F. *Stellige bevorderings-middelen van vlyt en zedelykheid.*

a) *Schoolwetten en schooltucht* § 362. *Over belooningen en straffen, zie de* Aanm.

b) *Verplaatsing in hogere klassen* § 363

c) *School-onderzoeken. Derzelver wetten* § 364. *Wie moet dit doen?* § 365. *Openbare en byzondere* § 366.

d) *Censuur. Schoolpryzen* § 367.

G. *Zorg voor het in stand houden van den bloei der school.*

a) *School-orde* § 368 *en* Aanm. 1.

b) *School-conferentie* § 368 *en* Aanm. 2, 3.

c) *School-commissie* § 368 *en* Aanm. 4.

d) *School-Schriften* § 368 *en* Aanm. 5.

e) *Opperste lands-collegie voor de scholen* § 369.

Derde Afdeling. Over de byzondere soorten van openbaare stichtingen tot opvoeding en onderwys.

Eerste Hoofdstuk. Over de Schoolen op het land.

I. *Letterkundige voorraad* § 370.

II. *Vatbaarheid van het landvolk ter beschaving* § 371. *Grenzen derzelve* § 372.

II. *Kweekscholen voor onderwyzers op het platte land.*

A. *Keus der kwekelingen, uit welken stand men'ze nemen moest* § 373 *en* Aanm.

B. *Vorming derzelve. Verstandelyke* § 374. *Zedelyke* § 375. *Opvoedkundige* § 376.

IV. *Onmiddelyke medewerking der Predikanten op het land ter verbetering der scholen aldaar* § 377.

V. *Vereischten van elke goede school op het land* § 378.

1) *Plan van onderricht* § 379. *Onderwerpen van het onderricht in de scholen op het land* § 380.

2) *Leermiddelen* § 381.

3)

3) *Noodzaaklyke afſcheiding der kinderen* § 382.
4) *Regelmatig ſchoolgaan. 's Zomers* § 383.
5) *Bevordering der zedelykheid op de land-ſcholen. School-tucht* § 384.
6) *Bevordering der arbeidzaamheid* § 385.
7) *Uiterlyke hulpmiddelen ter bewaring van goede orde* § 386
8) *Uitwendige noodzaakelyke inrichtingen. Schoolhuis. Schoolvertrek* § 387.
Twede Hoofdſtuk. Over de burger-ſcholen in 't algemeen, en derzelver verſchillende ſoorten.
I. *Over burger-ſcholen in 't algemeen* § 388. *Derzelver beſtemming* § 389.
II. *Byzondere ſoorten van burger-ſcholen.*
A. *Lagere en handwerk-ſcholen* § 390.
a) *Onderwerpen van 't onderwys in dezelve* § 391.
b) *Induſtrie- of werk-klasſe* § 392.
c) *Middelen om het onderricht in de burger-ſchoolen van een duurzaam nut te doen zyn. Zondags-ſcholen* § 393.
B. *Burger-ſcholen voor de meer beſchaafde ſtanden.*
a) *Derzelver belangrykheid en gebrek 'er aan,* § 394.
b) *Onderwerpen van het onderricht,* § 395.
C. *Handel-ſcholen.*
a) *Derzelver beſtemming* § 396.
b) *Byzondere onderwerpen van het onderricht* § 397.
D. *Kunst-ſcholen* § 398.
Derde Hoofdſtuk. Over de ſcholen voor jonge dochters.
I. *Voorafgaande herinnering* § 399.
II. *Onderſcheidene ſoorten van deze ſcholen.*
a) *Op het land* § 400.
b) *Voor de armere klasſen in de ſteden* § 401.
c) *Voor de middelbare burger-klasſe* § 402.

d) *Voor de beſchaafde ſtanden* § 403.

III. *Onderwerpen des onderrichts* § 404, 405.

IV. *Geſteldheid der onderwyzers en onderwyſters by dezelve* § 406.

V. *Beſchaving der zedelykheid in de dochterſcholen* § 407.

Vierde Hoofdſtuk. Over de militaire ſcholen

I. *Voorlopige aanmerking. Noodzakelykheid dezer ſcholen* § 408.

II. *Afzonderlyke inrichtingen tot vorming van den militairen ſtand.*

A. *Beſchaving der ſoldaten-kinderen* § 409.

B. *Beſchaving der officieren* § 410.

a) *Noodzaaklykheid van een voorbereidend onderricht voor de kadetten* § 411.

b) *Eigenlyk krygskundig onderricht* § 412. *Krygskundige ſchriften.* Aanm.

Vyfde Hoofdſtuk. Over de geleerde ſcholen.

I. *Derzelver beſtemming. Letterkundige voorraad* § 413.

II. *Kweekſcholen van onderwyzers voor geleerde ſcholen* § 414.

III. *Plan van onderwys* § 415

A. *Plan van openlyke voorlezingen* § 416.

B. *Byzonder onderricht* § 417.

C. *Uren van herhaling. By die gelegenheid over de vacantien* § 418.

D. *Eigene werkzaamheid der ſcholieren* § 419.

E. *Oefening in welſprekendheid* § 420.

IV. *Toetſing en behandeling der onderſcheidene verſtanden op geleerde ſcholen* § 421.

V *Aanmoediging en onderſteuningen van vlytige ſcholieren* § 422.

VI. *Zorg voor de zedelykheid in geleerde ſcholen* § 423.

Zesde Hoofdſtuk. Over de opvoedings-inſtituten.

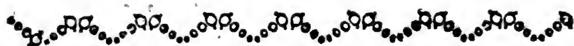
I *Derzelver noodzakelykheid voor den Staat* § 424.

II.

II. *Derzelver onderscheiden aard.*
A. *Weeshuizen. Zal men die behouden* § 425. *Redenen voor en tegen*, *Aanm. Vereischten van goede weeshuizen* § 426.
B. *Opvoedings-instituten voor jongens uit verschillende standen.*
a) *Twyfel aan derzelver waarde* § 427.
b) *Gronden voor derzelver bepaalde waarde.*
α) *Pligten der opzieners* § 428.
β) *Voordeelen der omstandigheden en pligten der onderwyzers en opvoeders* § 429.
γ) *Wyze van opvoeding in opvoedings-instituten.*
aa) *Bevordering der vlytigheid* § 430.
bb) *Zedelyke opvoeding* § 431, 432.
δ) *Bewaring der orde in opvoedings-instituten* § 433.
C. *Opvoedings-gestichten voor militairen.*
a) (*Duitsche*) *Ridder-Akademien* § 434.
b) *Kadettenhuizen. Militaire Academien* § 435.
D. *Opvoedings-gestichten voor vrouwen.*
a) *Beoordeeling en vereischte van dezelve* § 436.
b) *Onderwys. Opvoeding* § 437, 438. (*Verg. met* § 442—446.)
E. *Instituten voor Dooven en Stommen* § 439.
Twede Boek. Over de opvoeding ten aanzien van de sexe, den stand en de betrekking.
Over onderwerpelyke opvoeding in 't algemeen § 440
I. *Over het in acht nemen der sexe.*
A. *Opvoeding der jongens* § 441.
B. *Opvoeding des vrouwelyken geslachts.*
1) *In de lagere standen* § 442.
2) *In de meer beschaafde standen.*
a) *Verstandelyke* § 443.
b) *Ligchamelyke* § 444.
c) *Zedelyke* § 445, 446.
II. *Opvoeding betrekkelyk tot den stand en de toekomstige bestemming* § 447.

Wy weten onze aankondiging en aanpryzing van dit uitmuntend Werk niet beter te besluiten, dan met de woorden, met welke de kundige Vertaaler zyn Voorbericht eindigt:

„ Ik heb van den veréringswaardigen NIEMEYER zo veel onder de Vertaling van zyn Werk geleerd, ook voor het Onderwys en voor de behandeling der Jeugd in het algemeen; dat ik het als een wezenlyk voorrecht beschouw, het te hebben leren kennen. Ik beveel het allen, die zich met het zo weinig gekend, doch zo gewigtig Werk der Opvoeding en Onderwyzing bezig houden, vooral ook aan de openbare en byzondere School-Onderwyzingen in ons Vaderland *ten sterksten aan*; en eindig met den hartelyken wensch, dat de uitgave 'er van in onze tale, steeds en hoe langer hoe meer, onder Gods zegen, bevorderlyk zyn moge, ter ware verlichting en zedelyke verbetering der Nederlandsche Jeugd en daardoor tot het heil van volgende geslachten en het geluk des lieven Vaderlands!"

III. HOOFDSTUK.

POETISCHE EERSTELINGEN van HENDRIK MEYER, JUNIOR. *Te* Amsteldam, *by* P. J. Uylenbroek, 1802. 180 *Bladz. gr. Octavo.*

Deze *Eerstelingen* doen op eenen gelukkigen oogst hopen; de jonge Dichter ontdekt in dezelven eenen gunstigen aanleg tot ware *Poësie*; en verdient alle aanmoediging, om zich, ge-

gelyk hy zelf zich in zyn *Voorbericht* uitdrukt, op de ontwikkeling zyner talenten meer en meer toe te leggen, terwyl wy niet twyfelen, of hy zal zyne *verzekering* gestand doen, dat *Godsdienst*, *Liefde* en *Deugd* altyd zyne Lier besnaren, zoo wel als de schoonste bevalligheden in zyne oogen blyven zullen.

Verders geeft de Dichter in zyn Voorbericht eenig verslag van de aanleiding, die hy gehad heeft, tot de uitgave van deze zyne Gedichten; en verschoont zich over het sombere, het welk in zyne ongelukkige omstandigheden ligtlyk verschoning zal vinden, door de treurige ziekte en het daar op gevolgd afsterven van zyne nu zalige Hartvriendin, met wie hy, door den band des hüwelyks, stond vereënigd te worden.

De gedichten, die deze Eerstelingen uitmaken zyn de volgenden:

Godsdienstige Gedichten. *Aan God. Aan den Verlosser. Aan myne Ziele. Lazarus van Bethaniën.*

Lierzangen. *De overwinning der Nederlanders by Nieuwpoort. Aan Ossian. Aan de Vrede.*

Minnezangen. *Op een Vestje, door Elize gebreid, en my geschonken. Wensch. Aan de Liefde. Aan een Boschje, in den Herfst.*

Mengeldichten. *Ochtendzang van den Bard Dlorah. Aan de Eenzaamheid. Aan myne Kindsheid. Tweespraak, tusschen de Dichtkunst en myne Zangster, enz. De Winter, enz. Op den Dichter Cornelis Loots. Het Leven, enz. By gelegenheid der Echtvereeniging myns Vriends, den Heer Joh. van Bemmel, met Mejufvr. Johanna Canneman. Aan myn Neefje, S. P. de Nooy, op zyn' vierden Verjaardag. Aan twee jonge Jufvrouwen, met een potje met Bloempjes.*

Om den Lezer zelven over de voortreflyke waarde dezer Dichtstukken te doen oordeelen, zullen

wy

wy uit de Mengeldichten overſchryven het Dichtſtuk, getyteld: *Het Leven, toegezongen aan eene Vriendin op haar Verjaardag*, Bladz. 153.

Dáár, wáár de herfst het woud ontbladert;
Waar 't roosje in 't zand verſtorven leit,
De nachtegaal van droefheid ſchreit,
Waar regen, ſtorm, waar hagel nadert,
En 't ſchoone van de ſchepping ſchendt;
Waar graauwe, zwaarbevrachte, luchten
Een' fellen winter ons doen duchten,
Daar zie ik 's levens zinneprent.

Geef gy het ſpeeltuig my in handen,
ô Herfst! dat uwe ſchildery
De grondtrek myner zangen zy!
Myn lier zal zich aan u verpanden:
Zy ſlaat den toon der boezemſmart,
Gekweekt door 't jammervolle leven,
Dat dáár, waar ik Natuur zie ſneven,
Den dolk dryft door 't gevoelig hart.

ô Gy, die, aan de ellend' gekluisterd,
Gebukt gaat onder 't gruwzaamst lot,
Dat ieder reinen wensch beſpot,
En 's menſchen waarde en ſchoon ontluistert!
Gy moogt, voor my, getuigen zyn,
Of 't leven, op dees nietige aarde,
Wel pryken kan met hoger waarde
Dan van een dorre zandwoestyn.

En gy, die u, in volle ſtromen
Van dartelheid en wellust, baadt,
Lichtzinnig 't pad der deugd verſmaadt,
En ſlechts van weelde ligt te dromen!
Smaak Tunkins lekkernyen vry,
Ja, Chios wyn brande in uw' beker;

Het

Het eigen leven is de wreker
Dier loos vermomde razerny.

Helaas! na zó veel tegenheden,
't Geknaag te voelen van 't gewormt',
Dat heel uw schuldig hart bestormt;
En, van 't geweten fel bestreden,
Dat uw loszinnigheden doemt,
Dán 's levens ydel te ondervinden,
En al 't genot te zien verslinden,
Als door een' storm het wuft gebloemt'...

Maar, schoon 't uw dwaasheid mogt gelukken,
Al wendt gy 't als onschuldig voor,
U, langs het glibbrig wellustspoor,
Met kracht, of listig, voort te rukken,
Beef, loos misleide sterfling! beef!
Een pestvuur grypt u in uwe adren:
Gy ziet den dood met woede nadren,
En hoort hem brullen: „ Snoodäart! sneef!"

En dan, schoon uw verdord gebeente
Wordt onder 't praalgesticht bewaard,
Helaas! het eigen lot weêrvaart
U, onder 't marmren grafgesteente,
Dat Deugdlief, onder zoden, treft;
Maar welk verschil! — uw naam wekt yzing,
De zyne, plegtige eerbewyzing,
Zelfs dáár, waar de engel dien verheft.

Neen, sterfling, trots op uw vermaken!
Hier bloeit de roos van 't leven niet;
't Zyn niets dan doornen van verdriet,
Dan distels, die uw zuchten slaken,
Die hier aan 's levens oever staan.
Thans moog het lot uw' stand verêdlen,
't Doet rasch om menschengunst u bêdlen,
En kondigt u verachting aan.

Juigch

Juigch vrolyk, lieve en tedre moeder!
Wanneer uw oog uw wichtje aanſchouwt,
Dat in uw' ſchoot zich veilig houdt,
Als gy 't verſtrekt ten trouwen hoeder;
Waan vry uw aardsch genoegen groot!
Schoon 't heden aan uw' boezem dartelt,
't Wordt morgen door een ſluip gemarteld,
En de avond ziet uw' liefling dood.

Droom, jongling! op deze aard' van Eden,
Als u een meisje in de armen drukt,
En 't zoet des levens met u plukt;
Hoe wuft zyn deze zaligheden!
Eén ſchok — en 't net der liefde breekt:
De laster ſpuwt zyn' vuilen zwadder,
En 't liefdeſchichtje wordt ene adder,
Wier giftige angel 't hart doorſteekt.

Maar, neen! behaal de ſchoonſte zege;
Blaak door den reinſten liefdegloed;
Deel met elkaêr in 't ſtrelendst zoet;
Dat liefde uw' rampſpoed óver wege:
Helaas! een wolk dekt Venus ſtar:
Gy ziet een gruwzaam onweêr broeien,
En, waar de blikſems óm u loeien,
Vervangt het graf uw huwlykskar.

Waan, in den arm eens vriends gedoken,
Dat uw genoegen ſtoorloos groeit,
Dat vruchtbre dauw uw pad beſproeit,
Waarop geen distel ſchynt ontloken;
't Belang wenkt — en de vriendſchap keert:
De kracht van 't listig zelfbedoelen
Doet u weldra met ſmart gevoelen,
Hoe zeer 't uw' ondergang begeert.

Maar 't zy zo! hebt ge een' vriend gevonden,
Die, door de liefde en deugd geleid,

Zich-

Zichzelv' en u 't geluk bereidt,
En zalf giet in uw hartewonden;
Rasch rukt u 't grimmigst lot van één!
Gy ziet den dood uw' welvaart sluiten;
En u genoopt dát oog te sluiten,
Dat, als een licht, uw pad bescheen.

— —

Vriendin, wie ik myn zangen wyde,
Op dezen heugchelyken dag!
Gy voelt het wigt van myn geklag:
Ik weet wat gy, gy, wat ik lyde!
Uw hart betreurt een zielsvriendin,
Die gy in 's levens bloei zaagt sneven;
En ik, helaas! moet eenzaam leven
Ná 't sterven van myne engelin! —

———

Waar is de dwaze, in 's aardryks perken,
Die, trotsch op ingebeelde kracht,
Zyn voordeel in dit leven wacht,
Hier zyn' gelukstaat wil bewerken? —
Hier, waar de deugd in ketens gaat,
Hier, waar tirannen de onschuld tergen,
Waar zich verdienste moet verbergen,
Waar de armoê met haar' geessel slaat.

———

Helaas! waar staat, in 's waerelds streken,
De woning der bestendigheid? —
't Geen heden lagchjes om zich spreidt,
Doet morgen wrange tranen leken.
'k Zie ouderdom en prille jeugd,
Op 't schittrend' goud der glori staren;
Maar, blonde lok en gryze hairen
Heeft vaak een waterbel verheugd.

———

Ja, grysheïd, wier geoefend oordeel
U 's waerelds waarde kennen deed!
Wat was in 't leven, dat gy sleet,
Uw waar geluk — uw zekerst voordeel?

Wat

Wat 's dit? — uw antwoord is een traan!
„ *Helaas*"! *Zegt gy:* „ *Het ongenoegen,*
„ *Waaronder 'k sints myn jeugd moest zwoegen,*
„ *Doet my gekromd ten grave gaan.*"

Wanneer, by gure winterdagen,
De storm in 't hoog geboomte woedt,
Geheel de landstreek beven doet,
Waar hy het bosch treft met zyn slagen;
En, als hy 't woeste zwerk beweegt,
Nog 's landmans siddrend' hart doet bloeden,
Als 't beeld van zyn afgryslyk woeden,
Op 't neêrgeslagen woud herleeft:

Zo wordt het hart vervuld met yzen,
Als, op zyn' jongsten avondstond,
Voor 't laatst, aan 't duistre hemelrond,
Het oog de nachtstar op doet ryzen:
't Herdenkt aan 't afgelegde pad,
Waar 't dikwils vreeslyk óm hem stormde,
Waar veel verdriets 't gelaat misvormde,
Hoe weinig rust het ooit bezat! —

ô Gy, wiens voet de jongste palen
Van 't rampvol leven nader treedt,
Die, rasch van 't pak van zorg en leed
Ontslagen, vry zult ademhalen!
Prent gy der jongheid wysheid in. —
ô Ouderdom! uw dorre heester
Zy voor de jeugd een zedenmeester,
Opdat ze alléén de deugd bemin'.

En gy, Vriendin, die aan de keten
Uws levens weêr een jaar verbindt!
De deugd, wie heel uw hart bemint,
Heeft u haar troetelkind geheten!
Mogt ze u, in 't moeilyk levensspoor,
Ter noordstar en beschutsvrouw blyven:

Wat

Wat nacht dan óm uw hoofd moog dryven
Dan mist gy noit haar' heldren gloor.

Wat dan in 't leven ryze of dale,
Wat ramp dan immer de onschuld treff',
Wat zich verneder of verheff',
Met hoe veel glans ook de ondeugd prale,
Als braafheid hete tranen schreit;
De Deugd, al draagt zy hier een' kluister,
Herneemt haar' goddelyken luister,
Als 't graf het stof van d'engel scheidt.

Zy blyve uw deel: zy krone uw dagen,
Die blyde dagen mogen zyn;
En, aan het eind' der treurwoestyn,
Dan vorme ze uwen zegewagen,
En voere u waar ge onsterflyk wordt;
Waar liefde en vriendschap zich hervinden,
En 't rampvol leven zien verslinden,
De deugd zelfs nooit één traantje stort! —

Indien ons eene aanmerking geoorloofd zy, zouden wy den Dichter, by het gebruiken van woorden uit eene vreemde, byzonder de Grieksche taal, raaden, voortaan deskundigen te raadplegen, ten einde geene woorden zonder zin daar neder te schryven. Het woord *Misanthroperië*, *Voorbericht* Bladz. IX. zien wy voor eene Drukfout aan, in plaats van *Misanthropie*, maar wat kan toch een *Ilias van plagen zyn, die de Menschheid onder jammer kromt?* Bladz. 64. De *Ilias* weet men, is het Heldendicht van HOMERUS, het welk den oorlog met *Ilium* of *Troje* bezingt, gelyk de *Eneade* van VIRGILIUS, de *Messiade* van KLOPSTOCK, enz.

Bladz. 52. in het schoone stuk: *de overwinning, by Nieuwpoort*, lezen wy dezen regel:
Die miriaden met ééne enkle span kunt meten.

Miriade, het moet zyn *Myriade*, is een *getal van tienduizend*, maar hoe kunnen getallen met ééne fpan gemeten worden? De volgende regel:

En, uit één korrel zands, u miriaden fchept!

zegt insgelyks niets, zoodra men de betekenis van het woord weet, dan zal het zyn, *die uit éénè zandkorrel tienduizend zandkorrels fchept.* Dit heeft de Dichter zekerlyk niet willen zeggen.

Dus is, naar ons gevoel, ook eene valfche verhevenheid in dezen regel:

Gelyk een Seraph op uw' wenk door Spheren vliegt.

Een Dichter behoorde nooit één enkel woord te bezigen, welks betekenis en gebruik niet gepast is en eene bepaalde bedoeling heeft. Doch wy onthouden ons van andere aanmerkingen, op dat wy niet fchynen, den lof dezer Eerftelingen te willen bezwalken.

IV. HOOFDSTUK.

MAURITS en AUGUSTA, of de Kinderen, zoo als zy behooren te zyn. Een Leesboek voor Ouders en Kinderen. Uit het Hoogduitsch door P. G. WITSEN GEYSBEEK. *Te Zutphen by* H. C. A. Thieme, 1801. 201 *Bladz. gr. Octavo.*

Zedert de verfchyning van ELISA, of de VROUW, zoo als zy behoorde te zyn, hebben wy van deze familie uit Duitschland overgekregen *de Man* en *de Jongeling*, zoo als zy *behoorden te zyn*, nu verfchynen ook *de Kinderen.* Deze laat

laatsten oordeelen wy geenszins de slechtste,
„ MAURITS en AUGUSTA", zeggen wy met den kundigen Vertaler, „ de *Idealen* van *Kinderen zo als zy behoorden te zyn*, zullen zich mogelyk door onze vaderlandsche kinderen doen beminnen; zelfs volwassenen zullen het misschien zich niet beklagen wanneer zy by geval dit boek openen en het eens doorlopen, of wel geheel uitlezen."

„ Doch met u wil ik ter goeder trouw handelen, gretige lezers van verliefde avantuuren, ongebeurlyke wonderen, of ontuchtige en zedenlooze romans! lees dit boek niet: ik weet by voorraad dat gy het laf zult vinden; het behelst niets dan een doodeenvoudig geval, dat alle dagen onder uwe oogen gebeuren kan; de handelende persoonen komen in omstandigheden, waarby gy in slaap zult vallen, en den deugdvereerende lezer welligt de traanen uit de oogen zullen springen... Gelooft my, dit boek is voor u niet geschreven noch vertaald."

„ Maar aan u, edeldenkende ouders en braave kinderen! aan u durf ik gerust dit werkje aanbevelen: ik weet zeker dat gy 'er nut uit trekken, in uw hart den schryver zegenen, en my mogelyk voor de vertaling bedanken zult."

Wy ten minsten bedanken den Schryver en Vertaler van dit Boeksken, het welk wy tot een leesboek voor kinderen, maar ook zelfs voor ouders, aanpryzen, en ten einde hen, die het nog niet kennen, naar hetzelve begerig te maken, zullen wy den inhoud kortlyk schetzen.

MAURITS is het eenig zoontjen van den Predikant EDEL, en zyne huisvrouw, beide waardige en deugdzame echtgenoten en ouders. Reeds van zyne tederste jeugd vormde de eerwaardige Predikant het hart en het verstand van den tederen MAURITS tot kennis, godvrucht en deugd, en het kind werd al vroeg, tot het gevoel voor het goede en schoone opgeleid; hy kende en eerde reeds in zyn

agtste jaar het onderscheid tusschen recht en onrecht, en gevoelde zich overtuigd, dat men verstandige voorschriften gehoorzamen moest, al wierd men daarvoor ook niet beloond. „ Vader en moeder," dacht hy altyd, „zyn ouder en verstandiger dan ik; zy beminnen my hartelyk, en tonen onophoudelyk, dat zy voor myn wezenlyk welzyn bezorgd zyn: ware het dus niet onverstandig en onnozel, als ik niet geloofde wat zy my gebieden? Ik zou my door zulk eene ongehoorzaamheid hunne liefde onwaardig maken, hen daardoor ergeren en bedroeven, en my zelven groot nadeel op den hals halen. Neen, ik wil hen gehoorzamen, schoon ik ook niet duidelyk kan bemerken waarom zy het zo hebben willen; het moet toch zo recht en goed zyn, en tot myn best strekken. Ik ben nog klein, en moet eerst leren wat myne ouders reeds weten; ben ik eens groot dan zal ik het wel begrypen, waarom zy my dit of dat niet geven, wat ik gaarne had, my dit of dat waartoe ik lust heb niet toelaten te doen, my tot dit of dat nopen, wat my zwaar valt, en ik zal het dan gewis myne goede ouders dank weten dat zy my zo opgevoed hebben."

Na eenige voorbeelden van MAURITS gedrag, omtrent zyn speelmakkers, en zyne hulpvaardigheid, om hun in nood en verlegenheid te hulp te komen, vervolgt de Schryver Bladz. 37.

„ MAURITS muntte voor het overige in het geheel niet door buitengewoone geestvermogens uit. Hy had wel een gezond en voor de lering vatbaar verstand; maar nogthans behoorde hy tot die geenen, die niet alles wat zy horen en leren moeten, oogenbliklyk begrypen. Zyn geheugen was op verre na niet zo getrouw en sterk, als by menige andere kinderen, die, zonder het zelf te weten en te willen, een' voorraad van nuttige kundigheden opdoen; maar MAURITS vergoedde door yver en vlyt wat hem aan natuurlyke begaafdheden ontbrak.

brak. Ingevolge den raad zyns vaders, oefende hy zyn geheugen, en zocht het daardoor te verbeteren, dat hy in ieder week iets dat hem opgegeven was van buiten leerde, en bespeurde weldra van deze oefening het gewenschte en bedoelde nut. Eene opgave, waartoe hy van te voren eene halve week nodig had, was thans in eenige uuren in zyn geheugen geprent, en niemant verheugde zich daarover meer dan MAURITS zelf, die telkens zyne tegenwoordige vaardigheid met zyne voormalige stompheid vergeleek, en met behoorlyken ernst op zyne toenemende kennis acht gaf. De goede ouders schepten zekerlyk daarin ook een groot genoegen, en beminden hem hoe langer hoe meer, naarmate hy zyn best deed om hunne hoop en verwachting te vervullen."

Toen hy tien jaren oud was, bragt een toeval AUGUSTA aan het huis van den Predikant EDEL. Zy was het eenigste dochtertjen van den Hofraad FRÖLICH, die met haar het ongeluk had, dat zyn rytuig brak, waarby AUGUSTA zich wat bezeerde, en daardoor aan het huis van den Predikant eenigen tyd verbleef. Zy was met MAURITS van gelyke jaren, een zeer goed, gehoorzaam kind, en verdiende MAURITS tot broeder te hebben. „ Naardien zy een voornaam meisje was moest zy, behalven in de wetenschappen die tot haare toekomstige bestemming vereischt wierden, ook nog zoo veele andere dingen leren die tot den goeden smaak en zogenaamde beschaafde opvoeding behoorden; doch het onderscheid indachtig tusschen de gewigtige en minder gewigtige die men niet verzuimd had haar aan te pryzen, trok zy nooit de ligtere en aangenaame de nuttigere en nodigere bezigheden voor; en hoewel zy niet ongaarne haar dans- en muziekles waarnam, hoewel het haar geenszins aan vlyt en opmerkzaamheid ontbrak om eene bekwaame danseres en vaardige klavierspeel-

ſter te worden, zo nam zy toch nog liever haare ernſtiger leeruuren waar, dewyl zy wist dat de hierdoor te verkrygen kundigheden nog veel belangryker waren, haare ouders ook den wensch aan den dag legden, dat zy voornaamelyk hierin goede vorderingen maken mogt."

Eene maand geleden had AUGUSTA hare moeder verloren, by welke gelegenheid hare aandoeningen en die van haren vader treffend beſchreven worden. Thans aan het huis van MAURITS vader; werden de beide kinderen ſpoedig één hart en ééne ziel. Zy maakten ook kennis met een lief boerenmeisjen SOFIA, welke tot gezelſchap van AUGUSTA door den Hofraad werd aangenomen. Toen AUGUSTA, nu geheel herſteld met haren vader weder naa huis ſtond te keeren, richtten de beide kinderen in het midden van den tuin een altaar van zoden en mosch op met dit opſchrift: *Wy willen altoos goed zyn en nooit elkanderen vergeten.* MAURITS en AUGUSTA. By welke gelegenheid MAURITS vader den kinderen deze vermaningen geeft: „Wat de deugd verbindt kan nimmer geſcheiden worden. Gy zyt beiden nog jong en ſchuldeloos: o kinderen! hoe zalig zyt gy in uwe onſchuld! Bewaart dit kostbaar pand, dat men maar ééns verliezen en met alle ſchatten der waereld niet weder inkopen kan; bewaart het inzonderheid op de glibberige paden des jeugdigen ouderdoms, waarop gy zo ligt ſtruikelen en het verliezen kunt, als gy niet opmerkzaam op uw hart, uw gevoel, neigingen en wenſchen zyt. De overgang van het goede tot het kwaade is ligter en ſneller dan gy vermoedt. Hoedt u voor den eerſten ſtap, voor den eerſten opzettelyken en voorgekomen misſlag: hy leidt gemeenlyk en onvermydlyk tot nieuwe en grootere misſlagen. Vertrouwt u zelven niet te veel, maar ook niet te weinig toe. Houdt altoos in u de overtuiging levendig, dat gy

vrye

vrye schepsels zyt, die goed blyven kunnen als zy willen, die geen magt dwingen kan iets te willen of te doen wat zy niet behoeven. Een heilig, onfeilbaar gerecht draagt gy in u zelven, het geweten: ô! vraagt het zo dikwyls gy op een' dwaalweg staat, en omtrent de beslissende keus onzeker zyt. Hoort zyne uitspraak en volgt dezelve. Ik wenschte dat gy altoos by elkander kost blyven; maar dat kan nu niet zyn. Leert hier uit dat 'er op deze aarde niets volkomens noch bestendigs is, dat ook de reinste, onschuldigste genoegens aan wisselvalligheid en verganglykheid onderworpen zyn; maar wanneer gy beiden op den goeden weg, dien gy betreden hebt, rustig voortwandelt, dan zult gy elkander ook in de verste verwydering naby zyn, en elkander eindelyk by hetzelfde doel wedervinden. De naauwste banden der natuur en des bloeds zyn zo vast niet als vrindschapsbanden die de deugd geknoopt heeft U heeft zy verbonden: ô! mogt de ondeugd nimmer dit Goddelyk verbond van uwe harten schenden!"

Doch wy bespeuren, dat wy dus voortgaande, voor ons bestek te breedvoerig zouden worden; en moeten ons bekortende, den Lezer tot het Boekjen zelf wyzen, alwaar hy eene menigte fraaie aanmerkingen over de opvoeding en het onderwys, ook op de schoolen vinden zal. Zoo veel zeggen wy alleen nog, dat Maurits zynen vader door den dood verloren hebbende, met zyne moeder vele tegenheden, met geduld en onderwerping doorstaat, dat Augusta en Sofia, door de streken van Jufvrouw Stern, welke de Hofraad Fröhlich tot zyne huishoudster had aangenomen, van des Hofraads gunst en huis voor eenen tyd beroofd worden, tot dat de streken van Juffrouw Stern hem bekend worden, welke hy van zich verwyderd hebbende, komt de moeder van Maurits in hare

 plaats,

plaats, en alles eindigt in een huwlyk tusschen deze en de Hofraad FRÖLICH, waarmede de Schryver, op deeze wyze, dit Werkjen besluit:

„ Reeds hadden beiden zich wederzyds verklaard; maar MAURITS en AUGUSTA droomden nog niets van de vreugde die hen te wachten stond. De hofraad wilde zyne lievelingen daarmede verrassen, en dit geschiedde op zyn' geboortedag, dien MAURITS en AUGUSTA voor de eerstemaal gemeenschappelyk vierden. Hand aan hand snelden zy op den morgen van dezen plegtigen dag naar hem toe, en bragten hem hunne *gevoelvolle* wenschen. De moeder was hen reeds vooruitgegaan, en verwachtte hen aan de zyde des hofraads."

„ Goede kinderen!" zeide hy tegen hen, ik wilde u gaarne een blyk geven hoe hartelyk ik my over de liefdevolle wenschen verheug, die gy thans tegen my op zulk eene treffende wyze geuit hebt. Ik herinner my dat gy eens in de pastory in *Heinsberg* onder u beiden een' broeder en zusterband knoopte. Wanneer ik thands dezen band zyne eigentlyke betekenis gave? (*Tegen Augusta, de predikantsweduwe by de hand vattende.*) Wanneer ik u in deze braave vrouw eene moeder schonk, my zelven, lieve MAURITS! tot uw' vader aanbood, en gy daardoor waarlyk het recht kreegt om elkander broeder en zuster te noemen?"

„ MAURITS en AUGUSTA wisten van vreugde niet wat zy zeggen zouden."

„ Gy myn vader?" vroeg MAURITS „ Gy myne moeder?" riep AUGUSTA en het antwoord was eene omhelzing des zoons van den vader, der dochter van de moeder."

„ MAURITS!" — „ AUGUSTA! wy zyn het nu waarlyk" — „ Gy myn broeder!" — „ Gy myne zuster!" riepen zy elkander juigchend toe."

„ Ja," zeide de hofraad, „ van nu aan hebt gy éénen vader en ééne moeder. Blyft elkander onver-

veranderlyk met eene deugdzaame broeder- en zusterliefde beminnen; en als gy met onafgebroken yver voortvaart om u tot nuttige leden der menschelyke maatschappy te vormen, dan kunt gy eens voor elkander nog meer worden dan broeder en zuster."

„Vader! moeder! Gy zult vreugde aan uwe kinderen beleven," riep de vurige MAURITS. „Ja, dat zult gy!" herhaalde de zagte AUGUSTA."

„Maar gy, jongelingen en meisjes, die hen gelukkig rekent, en hunne genoegens en verwachtingen met hen deelt! volgt hun beminlyk voorbeeld, en zyt en wordt als MAURITS en AUGUSTA."

V. HOOFDSTUK.

VOLLEDIGE BESCHRYVING van alle Konsten, Ambachten, Handwerken, Fabrieken, Trafieken, derzelver Werkhuizen, Gereedschappen, enz. ten deele overgenomen uit de beroemdste buitenlandsche Werken; en vermeerderd met de Theorie en Praktyk der beste Inlandsche Konstenaren en Handwerkslieden. XVIde Stuk. De Bierbrouwer en Mouter. Met Plaaten. Te Dordrecht, by A. Blussé en Zoon. *72 Bladz. gr. Octavo.*

Wy hebben dit Stukjen: *de Bierbrouwer, of volledige beschryving van het Brouwen der Bieren; midsgaders van het mouten der*

der graanen, tot het brouwen van bier gebruikt wordende, te danken aan JAKOBUS BUYS, Brouwer in de *Klundert*; het is, uit zynen aart niet geschikt voor een Uittrekzel, of voor een doorlopende Recensie; wy zullen ons derhalven alleen bepalen tot de opgave van den Inhoud, en tot het overschryven van het geen de kundige opsteller als de voornaamste redenen aanmerkt van het diep verval der Brouweryen in ons Vaderland, ten einde onzen Lezeren een denkbeeld te geven van het stukjen zelve, en van den vry goeden en vloejenden styl, waarin het is opgesteld

De Inhoud van het Stukjen is deze: *De Bier-Brouwer. Inleiding.* Eerste Afdeeling. *Over de Brouwery, derzelver Stand, Schikking en Zuivering, Over de voordeeligste Ketels. Over de beste Ovens. Over de Kuipen en Koelbakken.* Tweede Afdeeling, handelende over de Materialen, nodig tot het brouwen van Bier. *Over het Brouwkoorn. Over het maalen van het Brouwkoorn. Van de Hop. Van de Alsem. Van Scharlei. Over het Water, tot het brouwen van Bier bruikbaar. Over de Brandstof.* Derde Afdeeling. *Over de beste wyze van Brouwen.* Vierde afdeeling. Over eenige Rampen, waaraan men in het brouwen onderworpen is; en van de middelen tot herstel. *Over het Lymen van het Meel in het Brouwen. Van wormen in het Bier en de Gist. Verzomert Bier. Zuur Bier. Vaats Bier. Lang Bier. De Moutery*, Eerste afdeeling. *Van de Garst. Van de Tarw. Van het Spelt. Van Haver en Boekweit. Ongezweet Graan.* Tweede afdeeling. *Beschryving van een beste Eest. Van de beste Eestkleeden. Besluit. Verklaaring der Plaaten.*

Zie hier, wat 'er gezegd wordt van de oorzaken van het verval der Brouweryen in ons Land. De Schryver, eenige Ordonnantien en Plakaten van

's

's Lands Overigheid, opzichtelyk het Bier, en het Bierbrouwen hebbende aangehaald, vervolgt in zyne *Inleiding*, *Bladz.* 3 op deze wyze:

„ Uit de hoogwyze en niet min gewigtige redenen van 's Lands Bestuurderen, hier vooren uitgetrokken, als mede uit andere Ordonnantiën, kan men ten grooten deele nasspeuren, waarin het algemeene nut der Brouweryen gelegen is, te weeten: Eensdeels, in den onderstand van 's Lands kasse, door den Impost op de Bieren, Turf en Kolen, Rondemaat en inkoomende Graanen; dewelke, door het algemeen gebruik der Bieren, zoo gewigtig pleeg te zyn, dat met recht is aangemerkt geworden: „ Dat den Impost op de Bieren is een der speciën, waar mede wy de dwingelandy van Spanje hebben uitgeluid" (Zie *Codex Batavus. Tit.* Bierbrouwers en Bieren.) Ten anderen, in het voordeel dat veele ambagtslieden daar door genieten, als timmerlieden, metzelaars, koperslagers, yzersmeden, kuipers en anderen; als mede een aantal van knegts, bier- en zakkedraagers, schippers, enz."

„ Niet minder vind men in de aangehaalde Publicatiën, de waaragtige en voorname oorzaak van het beklaagelyk verval der Brouweryën hier te Lande, namentlyk: het heerschend en onmaatig gebruik der dranken van koffy en thee, dewelke ouze maagen zoo verzwakken, dat wy aan veelerlei kwaalen en gebreken onderhevig worden"

„ Een tweede oorzaak van het verval der Brouweryën, is het byna algemeen geworden gebruik van goedkoopen- maar voor de gezondheid zeer schadelyke wyn, by de middelmaatige en mindere burgerstanden; als mede in alle goede herbergen, die voor deezen kragtige Bieren tapten, en daarvan een ruim bestaan hadden; (*) zoo dat 'er voor

(*) Men zie over dit onderwerp, het uitneemend leerzaam

voor den Brouwer weinig meer overfchiet, als de leverantie van Bieren tot de laagfte pryzen, daar merkelyke fchade, in plaats van voordeel op zit: want Bier van vier of vyf gulden de ton, zal het bruikbaar wezen, word in den tegenwoordigen duuren tyd (*), door meest alle Brouwers, veel te zwaar geleverd. Trek daar benevens van dien geringen prys af de vragtloonen voor vol en ledig vaatwerk, de winst van den Bierfteeker, de wanbetaaling, en het verlies van vaatwerk; zoo bevind men by flot van reekening, eene gewisfe fchade, in ftede van eenig voordeel. Te meerder nog, als men aanmerkt dat een gebrouwt dun Bier, echter zoo veel aan brand kost, als een gebrouwt zwaar Bier; dat 'er naar gelang van den prys, veel meerder vaatwerk toe nodig is, als tot zwaar Bier, en het bygevolg meerder arbeid kost, enz."

„ Eene derde en niet minder aanmerklyke oorzaak van het verval der Brouweryën, is aan zommige onkundige en zorgelooze Brouwers, of hunne luië, onagtzaame, en dus ontrouwe knegts, zelve te wyten: want door zorgeloosheid van de Brouwers, en door onkunde of luiheid en onagtzaamheid van veele knegts, gebeurd het te ligter dat veele Bieren, verzuuren of verzomeren, of eenen anderen bedorven fmaak hebben; zoo dat het Bier walgelyk, fchadelyk voor de gezondheid, en een alleronaangenaamften drank word, waar door men zich het ongenoegen en de befchaaming van

zaam en onontbeerlyk Belang-Boekje voor alle Standen en Kostwinningen, onder den titel van *Burger en Huismans Almanach*, voor de Jaaren 1789 en 1790, gedrukt by W. Holtrop, te *Amfterdam.*

(*) Ik fchreef dit reeds voor het jaar van 1795, en zedert zyn de Graanen, en daar onder ook de Garst, nog veel hooger in prys gereezen.

van veelen zyner Calanten, aan welke zoodanige bedorvene Bieren worden geleeverd, op den hals haald, en nog bovendien aanmerkelyke schade en verlies van neering ondergaat. Het is wel waar, dat het Bier, gelyk alle andere kookzels, aan veelerlei bederf onderworpen is, dat sommige Calanten wel eens zonder- of om zeer geringe reden klaagen, en dat andere, dien het dikwyls wel het minst past, ons allerongenadigst schrobben, maar het is ook niet minder zeeker, dat eene goede behandeling en wel aangelegde voorzorg, veele rampen, in deezen opzichte, kan voorkoomen. Hoe goed ware het dienvolgens dat alle Brouwers, zig by tyds, op de kennis van het Brouwen met alle opmerkzaamheid en iever hadden toegelegd, en steeds hun oog en aandacht op hunne Brouweryën en het werk dat daar toe te doen staat gevestigd hielden. Ik weet by ondervinding, van jongs af, hoe los en zelfs bedrieglyk de meeste knegts, als men hun te veel vryheid laat, te weinig ordres geeft en niet genoeg naziet, het werk behandelen; hoe groote schade hunne Meesters daar by ook lyden mogen."

„ Tot staaving van myn gezegde zal dit ééne staal, zoo ik meene, overtuigend genoeg zyn. In het laatst van October des jaars 1776, met myn eerste zoon, toen 13 Jaaren oud, in eene groote Stad onzer Provintie my bevindende, wilde ik hem eens onderscheid van Brouweryën laaten zien, ten einde hy zig niet zoude verbeelden dat zyn vaders Brouwery een agtste wonder van de waereld ware. My wierd onderrigt, waar ik eene van de voornaamste Brouweryën zoude vinden; ik begaf my, nevens myn zoon, derwaarts. De Heeren eigenaars woonden afzonderlyk van hunne Brouwery, aan andere straaten of gragten der Stad. Wy wierden zoo van den Boekhouder als Meesterknegt of Kapitein vriendelyk behandeld,

en

en door den laatsten overal geleid, zoo dat wy alles bezichtigden. Men had twee dagen bevoorens daar gevaat; de Gylkuip stond nog vuil; men brouwde op een nieuw; de voorpyl kookte in den Bierketel, de Waterketel wierd heet gestookt, een derde Ketel stond ledig. Inmiddels by de werkkuip komende, ontmoette my een zuuren reuk; ik nam een hand vol Meel uit de Kuip, waarin, zoo als de Meesterknegt my onderrigte, omtrend zevenduizend pouden Meel gestort was, en bevond dat dien reuk van het Meel in de Kuip kwam. 't Was toen voormiddag ten elf uuren; ik vraagde de Meesterknegt, wanneer de voorpyl van het Meel was afgekoomen? „ gister avond ten 7 uuren was het andwoord." Ik vraagde hem verder, waarom hy niet zoo rasch als het eerste nat was afgetapt, het tweede water daar op gebragt hadde? Hy verschoonde zig met voor te wenden, „ dat zy het niet zoo haast hadden kunnen gereed maaken." Maar wie bemerkt niet dat zulks een slegte uitvlugt was, daar de Brouwery zoo overvloedig van Ketels was voorzien; en nog slegter die, welke hy vervolgens maakte; want hem te gemoet voerende dat immers het Bier, op die wyze behandeld, aanstonds bederven moest? gaf hy my ten antwoord: „ ô! dat is niet met al, het gaat schielyk weg." Dit zag ik omtrent het voorgaande Brouwt ook zoo gebeuren."

„ Maar hoe slegt recommandeert zulks ondertusschen by de calanten, die aan Bier en Impost beide schade lyden? En echter wierd my door eenige gewezen knegts van die Brouwery, dewelke ik in eene Katoendrukkery aantrof, verzekerd, dat in die Brouwery nog wel de beste orde wierd gehouden, van alle de Brouweryën in de geheele Stad."

Daar 'er over dit onderwerp, hetwelk echter zoo

zoo belangryk is, zoo weinig, en dan nog oppervlakkig in onze Moedertaal geschreven is, moet dit stuk, met eenen algemeenen byval, ontvangen worden, en de opsteller zal daarmede dank by onze Landgenoten behalen.

VI. HOOFDSTUK.

REIZE IN HONGARYEN. Met een kort bericht der Stad Weenen, door ROBERT TOWNSON, L. L. O. *Medelid van het Koninglyk Genootschap te Edenburg, enz. Met Plaaten en eene Kaart van Hongaryen. Uit het Engelsch vertaald. In twee Deelen. Eerste Deel. In den* Haage *by* J. C. Leeuwestyn, 1800. 355 *Bladz. gr. Octavo.*

Onder het groot aantal van Reisbeschryvingen, die zedert eenige jaaren het licht gezien hebben, is 'er geene door het koningryk *Hongaryen*. Het is echter der moeite waardig, dit zoo aanzienlyk gedeelte van *Europa* nader te leeren kennen, en wy zyn dank verschuldigd aan den ongenoemden Vertaler, die ons deze beknopte en zaakryke beschryving, welke de verdienstlyke TOWNSON ons van dit Ryk, in deze aangenaame en nuttige Reize, gegeven heeft, in onze Moederspraak heeft medegedeeld.

In eenen vloeijenden en onderhoudenden styl, lezen wy hier de ontmoetingen, welke de Reiziger

ger bejegend zyn, den aart en zeden der onderscheidene volken, die *Hongaryën*, ten getale van 7 of 8 Millioenen menschen bewonen, de gesteldheid der voornaamste steden en dorpen, en welke byzonderheden voor de Natuurkunde, Delfstofkennis, kruidkunde en natuurlyke historie, dit land oplevert.

Alles wordt opgehelderd door eene uitmuntende kaart, op welke men behalven het geen gemeenlyk op Landkaarten voorgesteld wordt, ook met eenen opslag van het oog alle de voornaamste voortbrenselen van natuur en kunst, die zich in dit land opdoen, als ook de onderscheidene volken, die hetzelve bewonen, ziet afgebeeld. Eene fraaije uitslaande kunstplaat, dit Deel versierende, vertoont een Gezicht van het oude Kasteel te *Vissegrade*, het welk nu in puinhopen ligt, maar in vroeger tyden het *Windsor* was van verscheidene Hongaarsche koningen, en eene Vorstelyke verblyfplaats, zoo vol prachts, dat het naauwlyks zyne wedergade vond. Eene andere plaat verbeeldt: Een Hongaarsch Edelman en een Boer in hunne Nationale kleding.

De Reiziger vangt zyn verhaal aan met een bericht van *Weenen*; reist vervolgends op *Komorra*; *Gran*, *St. Andreas*, beschryft wydlopig *Buda*, de aloude Hoofdstad van *Hongaryen*; weidt vervolgends uit over de Burgerlyke Regering en Staatsgesteldheid des Lands, waarna hy van *Buda* naar *Erlau* reist, welke laatstgemelde plaats hy weder naauwkeurig beschryft. Van *Erlau* gaat de reis op *Debretzin*, waar mede dit eerste Deel besloten wordt.

Onze Lezers zullen, ongetwyfeld, van ons de mededeeling van eenige byzonderheden uit de menigte, die in dit belangryk werk voorkomen, verwachten. Wy haasten ons, om deze hunne verwach-

wachting eenigzins, naar de bepaaldheid van ons bestek, te voldoen:

Zie hier dan eenige merkwaardigheden betreffende den zeldzamen smaak der ingezetenen van *Weenen*, in spyzen, by ons vreemd, en niet aanloklyk, *Bladz.* 12.

„ Voords eischen de markten de oplettendheid van den natuurkenner, en deze zyn voor het volk te *Weenen*, die bekend staan als overgegeeven *à la gourmandise*, zaaken van het grootste belang; gebrek aan levers van ganzen en klein gevogelte zou eenen opstand kunnen verwekken, of beschouwd worden als eene genoegzaame reden om de stad overtegeeven, ingeval zy belegerd ware. Deze zyn alle wel voorzien. Somtyds heb ik twintig wilde zwynen, en een dozyn herten, op denzelfden tyd aan de markt gezien, waar men wild en gevogelte verkoopt, en haazen, eigenlyk gesproken, by karren vol, met een groot aantal faisanten en patryzen, en ook somtyds de *Starmigan*, en het hazelhoen, kleine gevogelten vindt men daar by duizenden, de braameëter, de boommusch, het sysjen en de kruissnavel, waren hier in den grootsten overvloed; zelfs meerlen, lysters, nog eene andere lystersoort (*) roodvleugels, vlasvinken, huismusschen, leeuwreken, de gewoone meeuw, de groene en bonte specht, welke laatste grooter valt, waren hier voorhanden, en zelfs vogelen, die men voor onrein houdt, en door de wet van Moses verbooden waren, als havikken, eksters, gaaien, kaauwen en nootenkraakers. Zelfs spaart men de goudvinken en koddenaars niet."

„ De ganzenlevers worden hier voor eene groote lekkerny gehouden; men eet die gestoofd. Eenige vogelkoopers weeten die tot eene verbaazende grootte te doen groeien. Dit wordt als een geheim gehou-

(*) Die soort, welke men in Engeland *Field-fares* noemt. *V.*

houden onder de Jooden, die de voornaamste vogelmesters zyn. Door veele lieden is my gezegd, dat de ganzen alleenlyk in kleine hokken gehouden worden, in welke zy zich niet kunnen roeren, en voornaamlyk gevoed worden met Turksche tarw, en dat men hen weinig of niet laat drinken. Dit is even zoo zeer een voorwerp der ziektekunde dan der huishoudelyke weetenschap; zy zyn voor den smaak van eenen Engelschman niet zoo goed als kalfslever."

„ In het byzonder moeten eenige tamme verkens, met welke de markt te *Weenen* voorzien wordt, opgemerkt worden; ik meen die, welke van de Turksche grenzen, uit *Bosnien* en *Servien* komen. Wanneer deze te *Weenen* aankomen, zyn zy, ofschoon zy zulk eene lange reis hebben afgelegd, zoo vet, dat zy naauwlyks kunnen loopen, en kunnen maar eenige weinige (Engelsche) mylen daags afleggen. Zy zyn de fraaisten van het geslacht der verkens, en zoo het schynt zagtaartig. Het gene my vooral van dezelve melding doet maaken, is hunne huid, welke, behalven de borstels, met eene soort van grove wol overdekt is, gelyk die der wilde zwynen."

„ Van de dieren, die heet bloed hebben, zal ik tot de koutbloedigen overgaan; steur vindt men altyd op de markt, doch deze is niet goedkoop: gemeenlyk voor agttien stuivers het pond: zy wordt in den Donau omtreeks *Offen*, en zelfs zoo laag als *Belgrado* ligt, gevangen. De *silurus glanus* is dikwyls zes of agt voeten lang. De karper, die hier in den grootsten overvloed is, kost omtrend zes stuivers het pond. De onderscheiden soort, door de Duitschers *spiegelkarper* genoemd, is zeer gemeen, en zeer verschillend in derzelver onderscheidend kenmerk, de schubben. Dikwyls ziet men, in dezelfde marktobbe, sommigen met eene enkele ry groote schubben, anderen met twee ryen,

ſyen, en veelen, by welke de groote ſchubben zonder eenige orde geplaatst zyn; ſommige hebben veele, andere weinig ſchubben. Snoek, zeelt, barbeel, baars, forellen en elften, en de barbot, zyn insgelyks zeer gemeen."

„ Als een aanhangſel der vischmarkt is die der ſchildpadden, kikvorſchen en ſlekken. Men vindt twee ſoorten van ſchildpadden, de *Orbicularis*, en de *Græca*. De eerſte wordt voor de lekkerſte gehouden; zy is de ſpys der vermogende lieden: een, die zeven of agt duimen lang is, kost ten naasten by eene ſchelling. De andere wordt meestal tot ſoupen gebruikt, en is iets beter koop. Toen ik deze dieren in vriezend weder zag, vertoonden zy geene teekens van leeven, en lagen in allerlei richtingen, als of het zoo veele ſteenen waren. Toen ik hen in myne kamer bragt, bleeven zy algemeen zonder beweeging, tot dat zy twee uuren daar gelegen hadden. Het volk van de markt wist de mannetjens van de wyfjens te onderſcheiden aan het achterdeel, dat, van buiten te zien, by de laatſten bolronder is, derhalven zyn zy dikker."

„ Kikvorſchen zy eene andere lekkerny. De eetbaare zoo wel als de gemeene ſoort, worden tot ſpys gebruikt, doch de laatſte wordt veel minder geacht, en haar vleesch is niet zoo blank. Het zyn de achterbouten, die men vraagt, een paar van dezelve kost omtrend drie Engelſche halve ſtuivers; derhalven maaken zy geene goedkoope ſchotel uit. De voorbeenen en levers worden meestal tot ſoup gebruikt."

„ Deze arme dieren worden van buiten de ſtad, by dertig- of veertigduizend te gelyk, aangebragt, en aan de handelaars in het groot verkocht, die bewaarplaatzen voor dezelve hebben. Deeze zyn groote kuilen, van vier of vyf voeten diep in den grond uitgegraven, de mond van welke met eene

plank, en by ſtreng vriezend weder met ſtroo *gedekt* is. Dikwyls heb ik deze bewaarplaatzen bezocht, in de hardſte vorst, maar derzelver bewooners nooit verſtyfd gevonden. Wanneer ik die op den rug leide, ſcheenen zy gevoel te hebben van de verandering, en hadden de kracht om zich zelven om te keeren. Zy kruipen hoopsgewyze op elkanderen, door een *inſtinct*, en komen dus de uitdamping haarer vochtigheid voor; men geeft hun geen water. Veelen vond ik dood, en dat niet uit gebrek van water, wyl ik dit in derzelver blaas vond. Ik denk, dat veelen ſtorven door het ongemak, dat zy geduurende haare gevangenis geleeden hadden; anderen zonder twyfel, doordien zy op dat tydſtip aangekomen waren, in het welk de levenskrachten zwak zyn, en ligt vernield worden. Men vindt ſlechts drie handelaars in het groot; deze voorzien de meesten der genen, die deze dieren, reeds voor den kok gereed gemaakt, ter markt brengen. De ſlek, *helix pomatia*, ſluit de lyst der vastenſchotels. Men eet die niet uit zuinigheid, wyl zeven ſtuks derzelve, by de gaarkeukenhouders, even zoo hoog als eene *portie* kalfs- of rundvleesch gerekend worden. Zy worden gekookt, in boter gefruit, ook ſomtyds met *gefarceerd* vleesch gegeeten. De ſlymigheid behouden zy, nadat zy gereed gemaakt zyn, en nochtans worden zy voor eene lekkerny gehouden! *De gustibus non est disputandum.* De grootſte menigte en de lekkerſten komen uit *Zwabenland* De gezetheid der welgegoede lieden te *Weenen* op zulke dingen is geen nieuwe grillige ſmaak, want Doctor Brown, die voor meer dan eene eeuw hier was, maakt in zyne Reizen deze aanmerking: dat, wyl hunne markten zoo wel voorzien waren, hy verwonderd was, ſommige vreemde ſchotels op hunne tafels te vinden, als Guineeſche verken-

tjens

tjens (*), verscheide soorten van slekken, en schildpadden.

Bladz. 113 deelt TOWNSON ons eene beschryving mede van een vyver van *heet water*, vol visch, te *Buda*, alwaar vele heete Baden zyn, dus schryft hy: *Bladz.* 111.

„ De heete baden zyn de merkwaardigste zaaken te *Buda*; het water welt op verscheide plaatzen in overvloed uit den grond, in die smalle strook land, welke gelegen is tusschen den *Donau* en den heuvel, op welken de vesting ligt. De *Turken*, die zoo menigmaalen de stad in bezit gehad hebben, konden niet anders, of zy moesten van dit water gebruik maaken tot hun geliefkoost tydverdryf; eenige der baden, en wel de grootste, zyn Turksche overblyffels. Hier zyn ruime gemeene baden voor het minder soort van volk, en gemaklyke byzondere baden, voor dezulken, die het betaalen kunnen. In een gemeen bad zag ik jonge lieden en meisjens, oude lieden en kinderen, sommigen in den staat der natuur, anderen met eene vygenbladbedekking, even als de visschen in den schiettyd, rondfladderen. Doch het voegt eenen waarneemer, dat hy billyk zy. Ik zag geene der *dames* zonder eenen rok, schoon de meeste zonder hemd waren. Eenige van de *heeren* droegen lange broeken, anderen waren zonder dezelve, ongetwyfeld naar maate van derzelver trap van zedigheid, en dat zy zich zelven al of niet door de natuur begunstigd rekenden. Doch in deze verstikkende natte stooven, ryzen niet ligt weelderige denkbeelden op, en tot een ander middel voor de bedaardheid, ziet men meest altyd den heelmeester yverig bezig, met het zetten van koppen, en het doen van insnydingen."

„ De

(*) Dezelfde beestjens, die men by ons Oostindische Ratten of Marmotjens noemt.

„ De eerste keer, dat ik in een der afzonderlyke baden ging, bevond ik het water zoo heet, dat ik blyde was weder daar uittekomen, doch dit was myne eigen schuld, want het kan op allerlei graaden heet gemaakt worden. Ik onderzocht een der heetsten, en in het gemeene bad bevond ik, dat de *thermometer* van *Reaumur* daar op dertig graaden stond: in een afzonderlyk bad stond die op tweeëndertig, maar in de pyp, zoo als het water uit de bron kwam, rees zy tot op zesënveertig graaden."

„ Digt by dit bad is de vyver van *heet* water vol visch. Warm water, heet water, rookend heet water, brandend, ziedend heet water, verschillen slechts in graaden, welk verschil iets is, dat men in eene *leevendige* beschryving ligtlyk over het hoofd ziet. Doch wat zou men verbaazender kunnen uitdenken, dan visch in kookend water te zien rondzwemmen? In den zomer zou de warmte van dit water ongemerkt kunnen doorgaan, en in den winter zou men het brandend heet kunnen noemen. Ik bevond, dat de *thermometer*, diep in het zelve gehouden wordende, tot op twintig en eenen halven graad klom, daar de warmte van den dampkring slechts vyftien graaden was. Maar het verschil moet zeer groot zyn in eenen strengen winter, wanneer de snelle *Donau* geheel toegevroozen is, en dit gebeurt somtyds, schoon de breedte, op welke *Buda* ligt, maar zevenënveertig graaden is. Het leger, dat MATTHEUS I. tot de kroon riep, daar de landstenden besluiteloos waren, wien zy tot hunnen oppervorst zouden verkiezen, wyl de koninglyke waardigheid van *Hongaryen* toen verkiesbaar was, lag op den toegevroozen *Donau*, nedergeslagen. Deze vyver is zeer diep, en heeft gemeenschap met het bad; men verhaalt in het gemeen, dat de visschen niet eetbaar zyn, doch ik geloof dat dit eene misvatting

is

is. Ik kon de visſchen zien, doch niet vangen; ik geloof dat deze behooren tot het geſlacht *cyprinus.*"

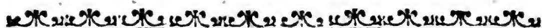
Van de Hongaarſche Paarden, die inzonderheid op de jaarmarkt te *Pest* gebragt en verkocht worden, vindt men Bladz. 116 dit bericht:

„ De Jaarmarkt te *Pest* viel in, terwyl ik hier was. Deze is de grootſte in geheel het koningryk, en duurt agt of tien dagen; veele winkelhouders kwamen van *Weenen*, en bragten hunne koopmanſchappen mede. Doch de hoofdartykelen waren de natuurlyke voordbrengſelen van *Hongaryen*, en de voornaamſte onder deze beſtond in paarden. Deze worden in kudden, even als het hoornvee, van de groote *Pulztas* of gemeene weiden ter markt gedreeven. Zy zyn volkomen wild, en hebben nooit een halſter om den kop gehad. Als zy op de markt komen, dryft men hen in afſchutſels. Op deze wyze worden zy bezien en verkocht. Als een kooper een derzelve gekocht heeft, is het niet gemaklyk, om het dier magtig te worden en wegtevoeren, want zy gedoogen het digt bykomen hunner oppasſers niet, welke om die reden verpligt zyn, hen op de volgende wyze te overmeesteren: een ſtrop aan een lang touw wordt in eene ſpleet aan eenen langen ſtaak vastgemaakt; men tracht dezen ſtrop, door middel van den ſtaak, over den kop van het paard te werpen, maar dit is menigmaal ondoenlyk. Als dit laatſte gebeurt, dan ſmyt men den ſtrop op den grond, en poogt op dezelfde wyze het paard by een been te vatten. Door het groot aantal paarden, die hier byéén zyn, wordt met dezen eerſten ſtap dikwerf eene goede wyl tyd verſpild. Zodra men een overmeesterd heeft, heeft de grootſte verwarring plaats, en de toezienders, die aan dit bedryf niet gewoon zyn, kunnen niet buiten vrees voor de oppasſers blyven, wegens het groot gevaar, in het welk zy

zich bevinden, daar zy het paard nu een *weinig* op zyde trachten te haalen, om het een halſter om den kop te doen, die ſterk genoeg is om het paard tegen te houden; dan ſpringen drie of vier ſtevige knaapen op hetzelve aan, en grypen het by de ooren, den hals en den kop; dikwyls kunnen zy het op deze wyze een halſter aandoen, doch de ſterker en vlugger paarden moeten eerst op den grond geworpen worden. Het wegleiden geeft dikwyls niet minder werk. Om dit te ligter te doen, heeft de kooper een ſterk mak paard by de hand, en deze twee worden, met een zeer kort touw, kop aan kop vastgemaakt, dan zelfs is het gekochte paard dikwyls noch onhandelbaar. Dit geheel bedryf is gevaarlyk, zoo wel voor de oppasſers als voor de paarden. De kleiner ſoort van paarden, zoo als de boeren gebruiken, werden voor omtrend vier of vyf ponden ſterlings verkocht, en dezulken, die voor het leger waren, kosten van zeven tot twaalf ponden."

Doch wy moeten den Lezer, die naar meer, en voornaamlyk naar de kennis van de zeden en volksgewoonten der Hongaren, naar hunne Staatsgeſteldheid en Regering, enz. begerig is, naar het werk zelf verzenden; het welk hem zyne moeite overvloedig belonen, hem vermaken, en zynen geest met velerhande kundigheden verryken zal.

VII. HOOFD-

VII. HOOFDSTUK.

REIZE naar SURINAME en de binnenste Gedeelte van GUIANA; door den Capitein JOHN GABRIEL STEDMAN. *Met Plaaten en Kaarten. Vierde Deel. Te* Amsterdam *by* J. Allart, 308 *Bladz. gr. Octavo.*

Met de uitgave van dit Deel is dit Werk voltooid. Dit deel bevat nog twee Hoofdstukken, behoorende tot de Reize van Kapitein STEDMAN, waar achter gevoegd zyn twee Aanhangzels, behelzende het eerste vier Brieven, tusschen een Hollandsch en Fransch Ingezeten van *Guiana*, en aanmerkingen over den aart der landen en derzelver bebouwing in *Guiana*, als ook aanmerkingen omtrent de Afschaffing der Slaverny. Het tweede *Aanhangzel* is eene beschryving der Volkplanting van *Cayenne*. Zy zyn beiden uit het Fransch, en zyn een waardig Byvoegzel tot de Reize van STEDMAN, als bevattende vele wetenswaardige zaken en byzonderheden.

Onder de Platen, die dit Deel dezer Reize tot sieraad en opheldering strekken, verbeeldt eene den beruchten GRAMAN-QUACY, van wien de Reiziger ons Bladz. 2 deze byzonderheden mededeelt:

„ Deze *Africaan*, want hy was van de kust van *Guinée* geboortig, vond middel, om, door zyn innemend character en door zyne slimheid,

zich niet alleen de vryheid, maar zelfs een gemaklyk leven, te bezorgen."

„ Onder de ſlaven van het laagſte zoort den naam van *Lockoman*, of toovenaar, verkregen hebbende, werd 'er op de Plantagiën geene misdaad gepleegd, of GRAMAN QUACY wierd geroepen, om den ſchuldigen te ontdekken; het geen hy zeer dikwyls deed, uit hoofde zyner doorzichtigheid, geholpen door het vertrouwen, het welk de Negers op zyne tooverſtreeken ſtelden, en door het gezag, het welk hy *op hen verworven* had. Dienvolgens kwam hy *groote onheilen voor*; en tot belooning van zyne dienſten, ontving hy nu en dan aanzienlyke geſchenken. De bende Jagers, en alle de vrye Negers, waren aan zynen invloed onderworpen. Hy verkogt hun zyne *obias* of tooverbanden, om hen onkwetsbaar te maken, en hun daar door alle vrees te benemen. Door deeze kunstgreep had hy aan de Volkplanting grooten dienst gedaan, en tevens goed zyn beurs gemaakt. De Negers baden hem als een God aan. Het maken van zyne tooverbanden kostte hem weinig: zy beſtonden uit kleine ſteentjes, zeeſchelpen, klein gehakt hair, vischgraaten, vederen, *enz.* dit alles wel by elkander gebonden, en een pakje uitmakende, wierd met een catoen lint om den hals gehangen, of aan eenig ander gedeelte van het ligchaam geplaatst. Hy had, in 't jaar 1730, het geluk, om eenen geneeskrachtigen wortel te ontdekken, die naar hem *Quasſie-* of *Quacy-hout* genoemd wierd (*). Schoon dezelve thans in Enge-

(*) Het is een heestergewas of boompje van middelmatige hoogte. Het brengt één of meer ſtammen voort van een duim in den omtrek, die zes of agt voeten hoog groeijen, alvoorens takken te doen uitſpruiten. Tot dat de ſtammen beginnen te ſchieten, zyn zy over haare geheele lengte van bladeren voorzien, die zy doorgaans na het vormen der takken laten vallen.

De

geland minder beroemd is, dan voor deezen, beschouwt men dien echter als een zeer krachtig middel tot versterking van de maag, en herstelling van eetlust. Behalven deeze eigenschap, levert dezelve ook een krachtig middel tegen de koorts op."

„ De heer D'AHLBERG, dien ik reeds in het verhaal van deeze reize genoemd heb, maakte, in 't jaar 1761, het *Quassie-hout* aan den beroemden LINNÆUS bekend, en deeze *Zweedsche* Natuurkenner heeft naderhand eene verhandeling over deeze plant geschreven. Door middel van deeze gewichtige ontdekking, zoude QUACY groote rykdommen hebben kunnen verzamelen, zoo hy zich niet

De stam van dit boompjen is langwerpig rond en grysachtig. De jonge uitspruitsels hebben eene groene schors, met eenige weinige witte stippen; die van de takken is in het eerste begin, van eene fraaije roode kleur naar het bruine hellende, en ouder wordende met eenige grysächtige lynen geteekend. De bladen groeiën wederkeerig, en bestaan uit drie of vier reijen van blaadjes zonder steelen, maar van eene eironde gedaante. Het *Quacy-hout* is zelden zonder bladeren.

Dit boompje is alleräangenaamst voor het gezicht, uit hoofde van de meenigte zyner roode bloemen, en de verscheidenheid van kleuren in deszelfs bladeren. De wortel, het eenige gedeelte van den boom, het welk gebruikt wordt, is ligt, en geheel van week hout; deszelfs schors is fyn, grys en knoestig, en op sommige plaatsen als gespleeten. Deeze wortel is, even als de geheele boom, uittermaten bitter. Men oordeelt dit hout zeer balsemächtig te weezen, en door zyne bitterheid geschikt, om zuure stoffen en verrotting te wederstaan. Men bedient 'er zich in *America* van tegen de tusschenpoozende, aanhoudende, kwaadaartige en rotkoortsen. Men neemt het in als een poeder, en, om des te beter te werken, als een afkookzel in wyn of water. Het is nog maar weinige jaaren geleden, dat dit middel in *Europa* in de Geneeskunde is ingevoerd. Men bedient zich ook van een aftrekzel van dit hout in wyn, tegen de jicht, en om de maag te versterken. In één woord, het *Quacy-hout* kan het gebrek van de *Kina* vervullen.

Aanteek. van den Franschen Vert.

niet aan een liederlyk leven en verkwistingen had overgegeven, waar van de gevolgen zwaare ziekten waren, en inzonderheid de melaatsheid, die, zoo als ik reeds gezegt heb, volstrekt ongeneeslyk is. Hy moet niettemin eenen hoogen ouderdom bereikt hebben, schoon hy den juisten tyd van zyne geboorte niet wist, want hy was dikwils gewoon te verhaalen, dat hy als trommelslager diende, en op de Plantagie van zynen meester alarm sloeg, toen de *Fransche* Admiraal, JACQUES CASSARD, in 't jaar 1712, de *Surinaamsche* Volkplanting onder schatting stelde."

De volgende berichten aangaande de Koffy en de Koffyplantaadjen in *Suriname*, verdienen hier overgeschreven te worden, *Bladz.* 11.

" De Koffy-boon (*) koomt voort van den *Koffy-*

(*) De koffy wierd in 't jaar 1554 uit *Arabie*, naar *Konstantinopolen* overgebragt.— Omtrent in het midden van de zestiende eeuw wierd derzelver gebruik te *London* ingevoerd; en in 't jaar 1728, plantte de heer NICOLAAS LAWS de eerste Koffyboon te *Jamaica*.

Aanteek. van den Schryver.

Men heeft reden te gelooven, dat de *Italiaanen* de eerste onder de *Christenen* volken zyn, by welken deeze beroemde drank is ingevoerd. Zy is vervolgens voor het jaar 1643 naar Parys overgebragt. Er zyn bewyzen, zegt AUBLET, dat geduurende de regeering van LODEWYK XIII. onder het kleine Gerechtshof te *Parys*, gekookte koffy verkocht wierd, onder den naam van *cahoué* of *cahovet*. De *Turken* noemen dezelve *cahveh*, het welk koomt van het woord *cahoch* of *cahouch*, waar door de *Arabieren* dien drank aanduiden, dien zy het eerst gekend en in gebruik gebragt hebben; schoon dit *Arabisch* woord allen drank in 't gemeen beteekent. Het is waarschynlyk, dat 'er niet zeer veel van verkogt wierd, en dat dit niet lang geduurd heeft.

Het jaar 1669, in onze Geschiedenis bekend door het plechtig Gezantschap van SOLIMAN AGA, die door Sultan MAHOMET IV. aan LODEWYK XIV. gezonden wierd, moet gehouden worden voor het waare tydperk van de eerste invoering van het gemeene gebruik van de koffy te *Parys*.

Deeze

fy-boom, welke eene bevallige gedaante heeft, en die men niet hooger laat groeijen, dan tot een mans hoogte, om de vrucht des te gemakkelyker te kunnen plukken. De schors van deezen boom heeft eene helder bruine kleur; en zyne bladeren, zynde altyd groen, glad, glinsterend en hoog gekleurd van boven, bleek van onderen, uitgesneden, maar zonder getand te zyn, aan de beide einden puntig, aan de buitenkant stomp, drie of vier duimen lang, en omtrent twee breed, zitten aan zeer korte stelen, en eene uitspringende kant verdeelt dezelve benedenwaarts in twee gelyke deelen. De boom is 'er geheel mede bedekt, en zyne takken spruiten op eenen kleinen afstand van den grond uit. Deszelfs beziën zyn eirond, in 't begin groen, en langzamerhand van kleur veranderende tot dat zy ryp zyn, wanneer zy eene heldere roode kleur vertoonen, even als de kersen. Het vleesch van elk deezer beziën, hebbende eenen vry aangenaamen zoetächtigen smaak, eene speceryen geur, en eene bleeke kleur, omgeeft twee nootedoppen, die dicht aan elkander zitten, en elk eene halve boon of zaad bevatten van een kraakbeenigen aart, eene bleeke of geelächtige groene kleur, eyrond, aan de eene zyde bolrond, aan de andere zyde plat, en aldaar over deszelfs geheele lengte met eene zeer diepe groeve doorsneden. Men zegt, dat één Koffy-boom drie of vier ponden koffy by elken oogst kan opleveren; en even als andere plantgewassen van dit Land, geeft dezelve twee malen 's jaars vruchten."

„ De

Deeze Gezant, en zyn gevolg, boden, volgens de gewoonte van hun Land, deezen drank aan de Hovelingen, en verdere persoonen, die uit beleefdheid aan den *Turkschen* Minister een bezoek gaven, waar door veele inwooners deezer hoofdstad 'er smaak in kreegen, en 'er zich aan gewenden.

Aanteek. v. d. Franschen Vertaler.

„ De gebouwen op eene Koffy-Plantagie, bestaan in het huis van den Planter, het welk men, om de aangenaamheid, doorgaans aan den oever van eenige Rivier plaatst; en dicht daar by, gemakshalven, de woning van den opzichter, van den boekhouder, de magazynen, en kleine bergplaatsen. De verdere gebouwen, tot de bewerking geschikt, zyn eene wooning voor den timmerman, een timmerwerf, een zoort van schuur om het vaartuig in te bergen, twee koffy-huizen; het één, om de boon van het verdere gedeelte der vrucht af te scheiden, en het ander, om dezelve te laten droogen. Het overige bestaat in woningen voor de Negers, in een hospitaal, een beestenstal, en magazynen. Het geheel heeft het voorkomen van een klein gehucht. Het koffy-huis alleen kost zomtyds vyf duizend ponden sterling, en zelfs meer. Maar om een volkomener denkbeeld van het geheel te geven, verwyze ik den lezer naar de daar van door my gemaakte afteekening. Hy zal op dezelve zien de plaats der gebouwen, de velden in hunnen vollen groei, de paden, de grachten, de sluizen, alles behoorlyk onderscheiden. Eene dergelyke Plantagie, op die wyze gerangschikt, vereenigt in zich aangenaamheid, gemak, en veiligheid: aangenaamheid, om dat zy volmaakt regelmatig is; gemak, om dat alles aldaar onder het bereik en het oog van den Planter verrigt wordt; veiligheid, om dat zy door eene zeer breede gracht omringd is, waar in het water uit de Rivier loopt, en waar over een valbrug legt, die des nachts wordt opgehaald, en alle gemeenschap van buiten affnydt."

„ De landen, tot bebouwing geschikt, zyn in groote vierkante vakken verdeeld, waar op doorgaans twee duizend fraaije koffy-boomen staan, die op den afstand van tien voeten van elkander geplant zyn. Deeze boomen, die op de drie jaaren

ren vruchten beginnen te dragen, hebben op de zes jaaren hunne volkomen wasdom bereikt, en worden dertig jaaren oud. In plaats van de boomen, die sterven, plant men jonge loten, die uit eene kweekery gehaald worden, zynde een zeer wezentlyk gedeelte, waar aan eene Plantagie nimmer gebrek moet hebben. Ik heb reeds opgemerkt, dat men twee maalen 's jaars oogsten kan: de eerste heeft plaats op het einde van de maand Juny, de andere op het einde van November."

„ Het is in dit oogenblik niet onäangenaam, Negers van allerleijen ouderdom, deeze beziën van eene helder roode kleur te zien plukken; en terwyl de meer bejaarden hunne taak afwerken, vermaken zich de jongere, die reeds dezelve geëindigd hebben, met onder een aangenaam groen te stoeijen."

„ Zy verschynen vervolgens allen voor den Opzichter, die de geenen, wier manden niet vol genoeg zyn, doet zweepen, welke reden van verschooning zy ook mogen bybrengen. Dit gedaan zynde, worden de vruchten in de schuur gebragt, en de slaven keeren naar hunne wooningen te rug. Om het vleesch der vrucht van de boomen af te scheiden, worden de vruchten in een molen, die daar toe gemaakt is, gewreven; vervolgens worden de boonen in water geworpen, waar in zy een nacht blyven; men spreidt ze als dan uit op een zoort van dorschvloer, gemaakt in de open lucht, en met platte steenen, om daar op de boonen te laaten droogen. Deeze bewerking afgeloopen zynde, begint men wederom eene andere, byna van gelyken aart, daar in bestaande, dat men de boonen op den vloer van eene zolder uitspreidt. Aldaar dampen zy uit, en droogen inwendig, en men draagt zorg, om ze dagelyks met houte schoppen om te roeren. Om de drooging volkomen te doen zyn, werpt men deeze zelfde boo-

boonen in kuipen, die op rollen loopen, en men draagt zorg, dat ze niet door den regen nat worden. Men wryft ze vervolgens in houten mortieren, om de schil of het vlies, waar mede de boonen in de vrucht aan elkander vast zitten, van één te scheiden. De Negers doen dit werk op de maat, onder een algemeen gezang."

„ Eenige Koffy Plantagiën in *Surinamen* brengen jaarlyks meer dan 150,000 ponden gewicht voort; en, gelyk ik reeds heb opgemerkt, het jaar voor onze komst, voerde men, alleen naar *Amsterdam*, 12,267,134 ponden van dit aangelegen voortbrengzel uit, waar van de prys van zeven tot agtien stuivers verschilde, maar die, midden door gerekend, eene somme van 400,000 ponden sterlings opbrengen, zonder daar nog by te rekenen het geen naar *Rotterdam* en *Zeeland* verzonden wierd."

Doch ons uittrekzel loopt ongevoelig te ver uit. De Lezer, die naar meer weetgierig is, het welk, in de daad, zynen leeslust waardig is en voldoen zal, leze deze Reize van Kapitein STEDMAN zelve, en hy zal zich zyn geld en besteeden tyd niet behoeven te beklaagen.

LET-

LETTER-NIEUWS.

By den Boekhandelaar J. Breebaart te *Hoorn*, en verder alom, wordt thans uitgegeven, het 2de deels 3de ſtuk van het *Christelyk Magazyn*, of *Bydragen ter bevordering van Christelyke Verlichting en Euangeliſche Deugd, naar de behoeften van onzen tyd.* — Dit Stukje bevat de volgende belangryke Verhandelingen: I. Jeſus, in den volſten nadruk, een groot Man, of Verhandeling over de grootheid des Zaligmakers, als Mensch; naar aanleiding van Gabriëls voorſpelling aan deszelfs Moeder, *Lucas* I: 32a.— II. De opwekking van Lazarus door Jeſus (vervolg van het eerſte Stukje. III. Het geſprek van Jeſus met Nicodemus, *Joh.* III: 1—21. — IV. Heeft Jeſus bepaaldelyk zyne opſtanding voorſpeld? — Door veelvuldige bewyzen van goedkeuring aangemoedigd, zal dit nuttig Tydſchrift op den duur vervolgd worden. — 'Er zyn thands weder eenige compleete Exemplaaren voorhanden, beſtaande in 7 Stukjes, waarvan de prys is 14 St. ieder Stukje.—Nog wordt by denzelfden Boekverkooper uitgegeeven het belangryk Werk van J. Clarissé, *Proeve over de waardy en het gezag van de Leere der Apostelen*, à *f* 1:16.

By H. S. Suſan in *den Haag*, is van de Pers gekomen het 4de Nummer van den *Inlichter*, voorheen uitgegeven by van Drecht, een blad ingericht voor zulken, die beſtraald worden met de heerlykheid van het Euangelium, maar ook delen in het lot van Paulus, die zedig ſchreef, indien ik alle de verborgendheden wist, maar my door zyne Schriften genoeg heeft doen zien, hoe veel hy verſtond van alle 's Heeren ontwerpen, in derzelver ſchoon verband of ſamenhang vry gemakkelyk te overzien. A. Zaatdrager — wenende zy hier mede bericht, dat het inzien in een weg, en de aanmoediging ook in ons Vaderland byna algemeen geweest is: meer dan eens is 'er rede voorgekomen, om zoo wel te gedenken zelfs aan den Remonſtranſchen Predikant Scuit, met my varende van de Stad *Utrecht* na het 1ſte Sluisje, als aan de vele, aanhoudende en voortreffelyke bydragen van Dus. de Beveren, van wien een *Utrechts* burger eens zeide, daar door noch in dien post gebleven, onze Theodorus weet wel wat

hy doet, *Gal.* II: 9*a*. *Pſalm* XXXII: 8. Myn gewenschte Nabuur wel eer C. SWAVING, ſchreef my hervat toch *dit Werk*, dat over Gods wegen handelen zal, *dit zal* een goed werk worden dan voor eerst genoeg gezegd tot eer van Nederland.

By C. de Vries, H. van Munſter en Joh. van der Hey te *Amſterdam*, is van de Pers gekomen en alom verzonden: *Aanwyzing van de geſchiktſte en tevens beste uitvoerlyke middelen, om de losheid in Grondbeginſelen en Zeden te ſtuiten, en den eerbied voor den openbaaren Godsdienst, en deszelfs gezag te herſtellen*, door J. CLARISSE en H. W. VAN DER PLOEG, uitgegeeven door de Bataaſche Maatſchappy Tot nut van 't Algemeen, 8vo. de prys is 10 ſtuiv.

By Joh. van der Hey te *Amſterdam*, wordt uitgegeeven: *Opwekking tot dankbaarheid aan God, voor het geſchenk van den Algemeenen Vrede*, voorgeſteld aan de Gemeente te *Nieuwendam*, op Woensdag den 2den Juny 1802, door G. RYK, Predikant aldaar, gr. 8vo a 4 ſtuiv — Van des Autheurs *Leerrede tot ſluiting der agttiende Eeuw*, zyn nog eenige Exemplaaren a 6 ſtuiv. te bekomen.

By M. Schooneveld te *Amſterdam*, wordt heden uitgegeeven eene geheel vermeerderde en verbeeterde *Naamlyst der Remonſtrantſche en Doopsgezinden Profesſoren en Predikanten*, in en buiten de Bataaſſche Republiek, met derzelver Standplaatſen en tyd hunner beroepingen. Neevens een zeer uitgebreid *Doopsgezind Kerk-Nieuws*, vermeerderd tot op heden. Op ſchryfpapier gedrukt in 12vo a 7 ſtuiv.

B E R I C H T.

Kabinet van Nederlandſche Oudheden en Gezichten; oorſpronglyk beſchreven door Mr. M. B. VAN NIDEK en I. LE LONG, en ter meerdere volmaaking der Vaderlandſche Historie, bynaar tot aan het einde der Agttiende Eeuwe, uit echte bronnen voordgezet door J. H. REISIG, in 7 Deelen, in gr. 8vo. met omtrent drie Honderd *Afbeeldingen* van Steden, Dorpen, Sloten, Adelyke Huizen, Kaſteelen, Kloosters, Kerken, Godshuizen, Poorten, en andere merkwaardige Lands- en Stadsgebouwen en Ruïnes in de *Nederlanden enz.* allen geteekend en gegraveerd door den gadeloozen A. RADEMAKER. Dit Werk wordt tot 31. *July aanſtaande* aangeboden voor *f* 14:— in plaats van *f* 45:— door W. Holtrop, te *Amſterdam*.

Ne-

Nederland heeft geen boek, gelyk aan dat, welks tytel hier voren, onöpgefmukt, is vermeld

De meesten toch van deszelfs *Staats-* of *Landsgeschiedenissen* zyn voor geleerden alleen.

Het Werk hier aangekondigd, daarentegen, valt onder het bereik des gantschen Volks, en verdient, even deswege gekend en het eigendom te zyn van elk ondeelbaar Lid deszelven, dat van zyn Vaderland spreekt, en over hetzelve naardenkt.

Geen land is te vergelyken by dat, welk wy, Nederlanders, bewoonen.— Hoort men spreeken van deszelfs wording, men staat verbaasd — van deszelfs natuurlyk (*physiek*) gestel, men yst — van de onafgebroken zorgen en kosten tot onderhoud van slechts even datzelfde gestel — men wordt ongeloovig — van deszelfs schoon en heerlykheid, men ziet waarom men benyd worde van elders — van de zeden, de deugden, den moed des volks, door alle de eeuwen van 's lands, zeer toevallig aanwezen heenen, men gevoelt den waarheid der uitspraak eens zelf vyandlyken monds, deeze, naamlyk: „ dit Volk" — wy, landgenooten; maar nog eindloos meer onze vaderen — „ verdient God alleen tot koning; omdat het geen koning tot God gewild hebbe."

Weet dat gy hier uw Vaderland zult beschouwen en in nagenoeg *drie-honderd Afbeeldingen* vertoond vinden, zoo als het geweest is, zoo als het — immers in veele gedeelten — nog is, en, zoo als ieder rechtgeaart bewooner deszelven wenscht dat het ook mooge blyven tot aan het einde des tyds.

Doet zulk boek voortaan weezen uw *Reisboek* door *Nederland*; en het zy dat gy uw togt denkbeeldig onderneeme in uw boekvertrek — in de huislyke verblyfplaats — in den hof — op de hoeve, — of wel daadlyk in en door het Land zelve: altyd zult gy voldaan te huis gebleeven zyn, of weder te huis koomen.

By J. Allart, Boekverkoper te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen en alomme verzonden, een zeer compres en fraai Drukje, op Postpapier in kl. 12vo. Formaat, van de *Staats-Regeling voor de Bataafsche Republiek*, en de *Reglementen* voor de Byzondere *Departementen*, in één Bandje by elkanderen. Dit geriefelyk *Handboekje* voor elk Burger der *Bataafsche Republiek*, is te bekomen à 30 St. compleet.

II. *Magazyn van Tuinsieraaden*, of verzameling van Modellen van Aanleg en Sieraad, van grote en kleine *Lusthoven*, voornaamlyk van dezulke, die met weinig kosten te maaken zyn, door G. van Laar, No. 2. in gr. 4to For-

maat, op Roijaal Schryfpapier, met zeer fraai Gecouleurde en Ongecouleurde afbeeldingen der Sieraden en Platte Gronden.

III. Y. VAN HAMELSVELD's *Vertaling van den Bybel*, met Aanmerkingen voor *Ongeleerden*, in gr. 8vo. *tweede Uitgave*. Zeer Compres gedrukt, 1ste Deel en 2de Deel 1ste en 2de Stuk. Behelzende GENESIS tot ESTHER.

By J. van der Hey, Boekverkoper te *Amsterdam*, is van de Pers gekomen en alom verzonden: *Rekenboek voor de Schoolen in ons Vaderland*, byzonderlyk geschikt voor die geenen, waarin, volgends eene verbeterde leerwyze, wordt onderricht gegeven, door eenen onderwyzer in een dier Schoolen; gelyk ook *Antwoorden op de Rekenkundige Vraagen in het Rekenboek, voor de Schoolen in ons Vaderland;* door den Schryver van het zelve. Dit Rekenboekjen onderscheidt zich van anderen, doordien in hetzelve de Voorstellen, zoo veel eene matige dikte heeft toegelaaten, op eene voor de Kinderen nuttige, bevatlyke en aangename wyze, worden voorgesteld. In hetzelve worden de Voorstellen over de eerste gronden der *Rekenkunde*, of de zogenaamde 5 *Speciën*, zo in heele getalen als in gewoone en tientallige breuken voorgedragen; zullende hetzelve, indien het Publiek het eenigzins met deszelfs goedkeuring geliefde te bekroonen, van een 2de Stukjen gevolgd worden.— Om het algemeen verkrygbaar te maaken, is de Prys voor het Rekenboekjen gesteld op 8; en die der Antwoorden op 4 Stuiv.

Op heden wordt uitgegeeven by J. Allart, te *Amsterdam*, en alomme verzonden: *Bericht van Intekening*, op het *Vreugde-Tooneel der Bataafsche Republiek*, ter gelegenheid der *Feestviering* van den *Algemeenen Vrede*; zullende verbeelden de zinrykste en fraaiste *Decoratiën*, by gelegenheid der algemeene *Illuminatiën*, zoo in den *Haag*, als *Amsterdam*, *Rotterdam*, en andere voornaame Steden, naar de Origineele Schetzen, geteekend door JAC. KUIPER en andere voorname Meesters, onder het opzicht en door R. VINKELES gegraveerd; met de beknopte Beschryvingen derzelve 'er by gevoegd, in gr. 4to Formaat. Als mede zodanige uitmuntende *Tafelsieraden*, op den *Vrede* toepaslyk, als by openbaare *Maaltyden*, byzonder te *Amsterdam* in den *Doele*, gevonden wierden. Men berekend het getal der Afbeeldingen op 12 à 14 Stuks. De Uitgeever verbindt zich, op het *stelligst*, geen één eenig Exemplaar meer als 'er ingeteekend worden te zullen drukken, en de Plaaten daadlyk na het

ge-

gebruik te vernietigen. De eerste Inteekenaaren zullen de *eerste afdrukken der Plaaten* ontvangen. Groot papiere Exemplaaren zullen met Proefdruk-plaaten met een derde Verhoging te bekomen zyn.

Beredeneerde beschouwing der Schilderkunde; als over 't denkbeeld der Schilderkunde, van het Waare in de Schilderkunde, de Inventie, beschryving der Atheensche Schoolen, de Schikking, de Tekening, de Kleeding, het Landschap, manier van Portretteeren, het Coloriet, het licht en bruine, de orde die men in de Schilderkunde houden moet, Schaal der Schilders, &c. &c. door den Heer DE PILES, in gr. 8vo. met Plaaten: wordt zo lang het extra klein getal van Exemplaaren strekt, voor de laage prys van 24 Stuiv. uitgegeven te *Amsterdam* by P. G. Geysbeek, Boekverkoper op de Lelygragt, by de Keisersgragt.

COETUS
VAN
ZEELAND.

GOES den 11den Mey 1802. en volgende dagen, is hier gehouden de hooge Kerkvergadering van *Zeeland*; dezelve wierdt met een gepast gebed geopend, door den Wel Eerw. Heer D. KAAS, Pred. te *Goes*, als oudste Gecommitteerde der *Zuid Bevenlandsche* Classis.

Uit de ingebragte en voorgelezene geloofsbrieven is gebleken, dat tot deze Vergadering waren Gecommitteerd, de navolgende Wel Eerw. Heeren:

Uit de Eerw. Classis van *Zuid-Beveland.*

DD. D. KAAS en J. L. LOTICHIUS, Predikk. te *Goes.*

Uit de Eerw. Classis van *Tholen en Bergen op den Zoom.*

DD. P. H VAN LIS en J. PRINCE VAN HOUWERTON, Predikk. te *Tholen en Steenbergen.*

Uit de Eerw. Clasfis van *Walcheren.*

DD. S. E. CLINGE en P HUGENHOLTZ, Predikk. te *Beekerk* en *Vlisfingen.*

Uit de Eerw. Clasfis van *Schouwen en Duiveland.*

DD. N. A. BLAAUW en J. J. GROENEWOUD, Predikk. te *Zirikzee.*

Uit deze Leden zyn tot Moderatores verkoren. D. D. KAAS, Præfes, D. J. L. LOTICHIUS, Scriba.

De Vergadering haare verrichtingen volbragt hebbende, wierdt dezelve gefloten, met hartelyke dankzeggingen en gebeden, door den mond van D. Præfes uitgeboezemd.

WALSCHE SYNODE.

BREDA Walfche Kerk. Den 10den Juny en volgende dagen is alhier gehouden de Christelyke Walfche Synodus. Deze hooge Kerkvergadering met een wel gepast gebed ingezegend zynde door den Wel Eerw. Heer D. G. S. DE CHAUFEPIÉ als Pastor loci, zyn de Credentien gelezen en in behoorlyke forma bevonden. Uit welke bleek, dat tot deze hooge Kerkvergadering gecommitteerd waren uit de Walfche Kerken van

Breda. D. G. S. DE CHAUFEPIÉ, Pred. Mr. A. REIGERSMAN, Ouderl. J. D. A. VAN STRALENDORFF, Diak. by afwisfeling Mr. P. WITTEN, T. KNIBBE, Ouderl. en N ROEJENCK, Diac.

Leide. D. J. F. FAURE VAN DER WILT, Pred. By afwisfeling J. C. SOUCHAY, Pred. h.t Actuar. en P. VAN OJEN, Diac.

Delft.

Delft. P. MOUNIER, Pred. Mr. C. OVERGAAUW PENNIS, Oud.

Dordrecht. G. VAN DER BANK, Pred. J. VAN DER BANK, Oud.

Amsterdam. S. DE CHAUFEPIÉ, Pred. J. D. WÄRDENBURCH, Oud.

Utrecht. M. P. BELAERTS VAN BLOKLAND, Oud. J. S. GOBIUS, Diac.

Rotterdam. S. GERAUD, Pred. H. C. VAN DER HOUVEN, Diac.

Nymegen. J. H. PAYEN, Pred. Mr. G. B. DE SALVE BRUNETON, Audit. Milit. van het Distrikt van *Nymegen*, Ouderl

Groningen. A. G. WICHERS, Diac.

Middelburg. J. G. LAFONT, Pred. G. B. VAN DEYNSE, Oud.

den Haag. J. G. P. CERTON, Pred. Mr. G. BELAERTS VAN BLOKLAND, Diac.

Gouda. A. WILLET, Pred. Mr. D. G. VAN TEYLINGEN, Ontfanger van den Staat Ouderl. by afwisseling G. J. SWANENBURG BOERS, Ouderl.

Bergen op den Zoom. A. DU PON DE FREYTAG, Pred. Mr. J. J. LEMMERS, Oud.

Schiedam. D J. LEWIS, Pred.

Vlissingen. S. T. HUËT, Pred.

Tholen. W. C. DE WIT, Ouderl.

Haarlem. C. GERLING, Ouderl. A. VAN WICQUEVOORT CROMMELIN, Diac.

Zierikzee. E. P. L. ROYERE, Pred. Mr A. J. VAN DOPFF, Ouderl.

Uit deze Wel Eerw. Heeren zyn verkozen tot Præses D. G. S. DE CHAUFEPIÉ.

Scriba D. J. G. LAFONT, D. SOUCHAY, Actuarius zynde

De Wel Eerw. Heer PAYEN heeft de Synode met eene gepaste Leerrede geopent.

De Heeren FAURE VAN DER WILT, PAYEN,

WARDENBURCH en VAN TEYLINGEN zyn benoemd om den raad der Gemeente te begroeten.

De Heeren G. VAN DER BANK en REIGERSMAN zyn gelast geweest met het vergelyken der artykelen van de voorgaande Synode met de origineele.

En de Heeren S. DE CHAUFEPIÉ, GERAUD en P. BELAARTS VAN BLOKLAND met de herziening der oude Synodaale Acten.

De Heeren WILLET en de SALVE DE BRUNETON, hebben de Synodaale contributien gereguleerd.

De Predikdienst is op Zondag voormiddag waargenomen door den Wel Eerw. Heer GERAUD en namiddag door den Wel Eerw. Heer DU PONT DE FREYTAG.

De Heeren Proponenten M. P. MOLIERE en J. H. TEN OEVER beroepen, de eerste te *Zutphen*, de tweede te *Breda*, na een voorstel over de hun opgegeevene proeftexten gedaan te hebben, zyn door de Heeren LEWIS, CERTON, MOUNIER, J. VAN DER BANK en VAN DEYNSE geëxamineert over de Taalen, Philosophie, Theologie en Kerkelyke Historie: voldaan hebbende, zyn zy aan de hen roepende Kerken toegewezen.

De volgende Synode moet in den Nazomer te *Naarden* gehouden worden, zynde de Wel Eerw. Heer D. J. P. J. BENEZET, Pred. in den *Briel*, benoemd om dezelve te openen met eene Leerrede over 1 *Timoth.* I: 5 zullende by onverhoopte verhindering vervangen worden door den Wel Eerw. Heer D. SERRURIER, Pred. te *Campen*.

De Vergadering is Woensdag den 16den met dankzegging tot God gesloten.

ACADEMIE- EN SCHOOL-NIEUWS.

FRANEKER.

Den 1sten dezer heeft de Hoogleeraar A. CHAUDOIR, *A. L. M. Phil. D. Philosophiae, Astronomiae & Physices experim. Prof. ord.* het Rectoraat dezer Academie overgedragen op den Hoogleeraar E. WASSENBERGH, *Linguae Graecae & Belg. ut & Antiqq. Graecar. Prof. Ordin.* en by die gelegenheid eene plechtige Redenvoering gehouden: „*De Doctrina Morum, quatenus de Principiis eius constituendis agitur*"

HARDERWYK.

Ter gelegenheid van het Vredefeest, werd alhier den 2den dezer maand, door den Hoogleeraar H. BOSSCHA, een sierlyk *Dichtstuk* gereciteerd: het welk, op verzoek der Bezorgers van deze hooge School staat gedrukt te worden.

Den 9den dezer is de verjaardag der Academie op de gewoone wyze gevierd. Na dat Curatoren aan den Academische Raad, op het Choor der groote Kerk vergaderd, kennis hadden gegeven, dat tot Rector Magnificus voor het aanstaand jaar benoemd hadden den Hoogleeraar C. G. C. REINWARDT en tot Secretaris van den Senaat den Hoogleeraar J. M. KEMPER, hield de afgaande Rector Magnificus A. YPEY, die waardigheid tevens overdragende aan zynen Opvolger, ene plechtige Redevoering, *qua exponitur, religionis opinionem apud omnes gentes iisdem niti fundamentis*, dat

is: *ten betoge, dat het denkbeeld van Godsdienst by alle volken op dezelfde grondslagen rust.* Vervolgends werden de wetten, rakende de alhier studeerende jeugd, door den nieuw benoemden Secretaris voorgelezen. En eindelyk aanvaardde de, in het voorleden jaar herwaards beroepene, Hoogleeraar in de Rechtsgeleerdheid J. O. ARNTZENIUS, openlyk dien post met ene Redevoering *de meritis Gelrorum circa Jurisprudentiam*, dat is: *over de verdiensten der Gelderschen in het vak der Rechtsgeleerdheid.*

Den volgenden 10den dezer maand werd openlyk en plechtiglyk tot Doctor der beide Rechten bevorderd de Licentiaat M. J. VITRINGA, *Elburger*, na ene loflyke verdediging van zyne *Dissertatio Historico-Politica de mutatione imperii Romani sub Augusto*, dat is: *over de onder Augustus veranderde regeering der Romeinen.* De promotie geschiedde door den Hoogleeraar J. M. KEMPER, na ene korte verhandeling *de Jurisprudentiae caeterarumque disciplinarum conjunctione*, dat is: *over het verband, waarin de Rechtsgeleerdheid staat tot andere wetenschappen.*

DEVENTER.

De Heer H. W. TYDEMAN, Mein. Fil. J. U. D. & Advocaat te *Kampen*, is in de plaats van den Hoogleeraar A. J. DUYMAAR VAN TWIST, van hier naar *Groningen* beroepen, tot Hoogleeraar in de Rechten, aan de Illustre Schoole dezer Stad aangesteld; en heeft den 3den Juny l. l. deszelfs post aanvaard met het houden eener plegtige Redevoering: *de eo quod nimium est in Studio Juris Romani.* dat is: *over het onmatige in de beoeffening van het Romeinsch Recht.*

KAMPEN.

Den 16den Juny l. l. is alhier de gewoone Zomer-Promotie gevierd, zynde by die gelegenheid de naarstige Jongelingen F. RAMBONNET, op de eer-

eerste, H. M. BOUVIN, op de tweede, en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, D. SPREE en G. R. NAUTA, op de derde of laagste School, met eerpryzen begiftigd. Deze plegtigheid wierd door den Rector H. WEYTINGH geopend met eene gepaste aanspraak, (waarin hy eerst melding maakte van het overlyden van den oudsten Curator Mr. A. STROCKEL, en daarna den tweeden Curator Mr. L. H C. STRUBBERG, benoemd tot Raad in den Hove van Justitie op *Cabo de Goede Hoop*, op eene aandoenlyke wyze vaarwel wenschte) en besloten met eene *Lierzang op de Vrede*. Naar gewoonte wierd deze plegtigheid door eenige Beminnaars der Toonkunst, met een fraai Muziek vereerd, waar by door den bekwamen Organist C. BERGHUIS en deszelfs Echtgenote, een Duet wierd gezongen op den *Vrede*.

KERK-NIEUWS.

GELDERLAND.

NYMEGEN.

NYMEGEN den 16den Juny. Heden is alhier in onze extraordinaire Vergadering, ten overstaan van den Hoog Eerw. Heer A. BREDIUS BOONEN, Deput. Synodi Gelr. & Pred. te *Nymegen*, peremptoir geëxamineerd de Wel Eerw. Heer JOH. SJOENIS, beroepen Pred. te *Randwyk*; na dat zyn Eerw. over de opgegevene proeftext tot veel genoegen gepredikt had, geschiede het onderzoek door de Wel Eerw. Heer QUACK, Pred. te *Zetten en Andelst*, over de voornaamste stukken van onzen Hervormden Godsdienst en de oorsprongelyke

taa-

taalen des O. en N. T.; in welk alles zyn Eerw. zo volledig voldaan heeft, dat de gantsche Vergadering daar over verblyd, hem met eenparige toestemming en hartelyke zegenbede aan den dienst der Gemeente te *Randwyk* heeft toegewezen, zullende aldaar, (Deo Volente) bevestigd worden den 18den July, terwyl ook de Heer Examinator voor zyn welingerigt en gelukkig volbragt werk namens de geheele Vergadering, door den Præses is bedankt geworden.

VENLO Vak. Zie Dec. 1795.

VENLO Vak. Zie Jan. 1797.

MILL Vak. Zie Dec. 1795 en Febr. 1796.

VIERLINGSBEEK, Zie Mey 1802.

PANNERDEN. Zie Sept. 1799. en Jan. 1802.

HORSSEN Vakant. Zie Jan. 1799.

MAASBOMMEL EN ALPHEN Vak. Zie Sept. 1801. en Mey 1802.

OVER-EN NEDER-ASSELT Vak. Zie Dec 1801.

HEUMEN, MALDEN EN GROESBEEK. Vakant. Zie Febr 1802.

BATENBURG den 16den May. Heden is onze beroepen Leeraar D. W. MEENDERINK tot Adjunct-Predikant onder ons bevestigd door zynen broeder D. L. MEENDERINK, geacht Leeraar te *Oen*, by vrywillige afstand van den visitator in deezen ring: de Bevestiger predikte over 2 *Tim.* IV: 1, 2. *Ik betuige dan voor Godt ende den Heere Jesu Christo, die de levende ende doode oordeelen zal in zyne verschyninge ende* [*in*] *zyn Koningryke enz.* De Bevestigde deed zyne intrede met 2 *Corinth.* V: 20. *Zoo zyn wy dan gezanten van Christi wege, als of Godt door ons bade: wy bidde van Christi wege, laat u met Godt verzoenen.* De oplegging der handen geschiedde, behalven door den Bevestiger door onzen ouden Leeraar D. E. M. HOUCK, alsmede door DD. JANSZEN, VAN DER

MEER

Meer en Pels, Predikk. te *Burgharen en Hernen*, *Altforst en Appelthern* en te *Ravestein.*

RANDWYK. Zie hier boven onder *Nymegen*, ook is aan onzen Correspondens door den Visitatator het navolgend bericht ter hand gesteld:

RANDWYK Den 30sten May nam onze braave en kundige Leeraar D. C. A. van Vloten een hartelyk afscheid van ons met de woorden van Paulus I *Thessal.* IV: 1. *Voorts dan, broeders, wy bidden ende vermanen u in den Heere Jesu, gelyk gy van ons ontfangen hebt, hoe gy moet wandelen ende Gode behagen, dat gy [daar in] meer overvloedig wordt.* Wy wenschen, dat onze nieuw beroepene Leeraar D. J. Sjoenis, zynen voorganger gelyk zy in liefde voor Jesus onzen Heer en hem volge in dien welmeenenden yver, met welke hy steeds zorgde voor het heil onzer onstervelyke zielen, zo door leer als door wandel!

DRUTEN en AFFERDEN den 17den Juny. Heden is alhier ten overstaan van Visitator en Deputatus Classis in den ring van *Maas en Waal*, ter vervulling der vacature, veroorzaakt door het smertelyk overlyden van wylen onzen braaven Leeraar D. Schadd, de volgende nominatie gemaakt:

DD. Samuël Crommelin, Prop. te *Amsteldam.*
... Bierhaus, Pred. in '*t Weerd* in *Cleefsland* en
J. de Kuyzer, Prop. onder *Delft*, waaruit terstond met éénparige stemmen van mans Ledematen tot Predikant gedespicieerd is geworden D. S. *Crommelin*, Prop. te *Amsteldam.* Welke zich deeze verkiezing, tot groote blydschap dezer Gemeente heeft laten welgevallen en dezelve in 's Heeren vreeze volveerdig aangenomen.

THIEL.

OPHEUSDEN. Zie April 1802.

ZALT-BOMMEL.

DRUMPT. Zie Mey 1802.

HEE-

HEEREWAARDEN ſtaat Vak. te worden. Zie Maart 1802.

St. ANDRIES Vakant. Zie Sept. 1796.

ZUTPHEN.

ZUTPHEN den 23ſten May Onze beroepen Leeraar D. J. Noordink, deezen voordemiddag alhier in den H. dienst bevestigd zynde door zynen Ambtgenoot D. C. H. van Herwerden, welke by die gelegenheid predikte *Matth.* XXVIII: 20. *Ende ziet ik ben met u-lieden alle de dagen tot de voleindige der wereld toe.* Heeft daarop des avonds zynen dienst onder ons begonnen met de woorden by *Jeſ.* XLV: 23. *Ik hebbe gezworen by my zelven, daar is een woordt der gerechtigheid uit myne monde gegaan, ende het en zal niet wederkeeren: dat my alle knye zal geboger worden, alle tonge* [*my*] *zal zweeren.*

WARNSVELD den 30ſten May. Voor acht dagen gaf onze waardige en algemeen geliefde Leeraar D. H. Hesselink ons kennis, dat hy eene éénpaarige beroeping naar de Gemeente van *Voorburg* ontvangen had. Dit bedroefde ons te meer, daar hy met niet weinig zegen onder ons arbeidde. Oud en jong poogden hem te bewegen om by ons te blyven. En Gode zy dank wy zyn niet beſchaamd. Hy heeft na enige dagen beraad ons heden bekend gemaakt, dat hy zich verplicht vond om aan ons dringend verzoek te voldoen en voor de gemelde beroeping te bedanken, en by die gelegenheid gepredikt *Philip.* I: 25. *Ende dit vertrouwe ende weet ik, dat ik zal blyven, ende met u alle zal verblyven tot uwer bevorderinge, ende blydſchap des geloofs.* De Heer zegene zyn verblyf onder ons in een ruime mate en zorge in gunſte voor de Gemeente van *Voorburg*!

LIGTENVOORDE den 10den Juny. Na dat op den 13den April l. l. uit een drietal van Predikanten, zynde

DD.

DD. BEKKING van *Beest*. VENDERBOSCH van *Schellinkhout* en WARNSINCK van *Zeddam*, de eerstgemelde tot Herder en Leeraar alhier met een grote meerderheid van ſtemmen beroepen was, en dezelve na enige weken van beraad voor dat beroep beleefdelyk bedankt had, zo is op heden uit een nieuwe nominatie met eenparigheid van ſtemmen beroepen D. GRIMMELIUS, Prop. onder de Eerw. Claſsis van *Zutphen*.

ZUTPHEN Walſche Kerk. Onze Gemeente mag zich wederom verblyden met de herkryging van eenen Herder en Leeraar, waar van zy ſedert het vertrek van D. D. DU VOISIN naar *Middelburg* in het laatst van 1794 is verſtoken geweest. — De Kerkenraad verzogt en verkregen hebbende van het Staats Bewind authoriſatie tot het beroepen van eenen Predikant op het gewoon daar toe ſtaande tractement, en van het Gemeente Beſtuur dezer ſtad de nodige handopening, heeft, met en benevens de Leden van den Breden Kerkenraad, onder præſidie van D. A. J. KRONENBERG, Predikant der Walſche Gemeente te *Arnhem*, als hier toe verzogt, op den 3den Juny deezes jaars een drietal geformeerd, beſtaande uit de Eerw. Heeren

DD. JEAN BAPTISTE MOQUETTE, ASSUERUS ALBERTUS GILLIARD en MATHIEU PIERRE MOLIERE, reſp. Proponenten te *Amſterdam*, *Utrecht* en *Leyden*, en daar uit met eene genoegzame eenparigheid van ſtemmen tot gewoon Herder en Leeraar deezer Gemeente verkozen de Eerw. Heer D. M. P. MOLIERE, voorts van het Gemeente Beſtuur de permisſie van inwoning voor den beroepenen bekomen, die ook die beroeping in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

OVER-VELUWE.

ARNHEM. Zie April 1802.

APELDOORN ſtaat Vakant te worden. Zie April 1802.

EL-

ELKUM ſtaat Vakant te worden. Zie April 1802.

NEDER-VELUWE.

HARDERWYK. Heden den 20ſten van Zomermaand 1802, had hier eene gebeurnis plaats, welke zeer zeldzaam voorvalt. De Hoog Eerw. hooggel. Heer J. H. SCHACHT, Theol. Doct. ejusdemque Prof primarius Typicæ vero ac Propheticæ et Antiquitatum ſacrarum Ordinarius, en Akademiepredikant alhier, vierde, des voormiddags, in eenen gewenschten welſtand, plegtige gedachtenis van zynen vyftigjaarigen arbeid, zo als gewezen Leeraar van den Christelyken Godsdienst, in de Gemeente des Heilands te *Ter Aa*, waar hy elf jaaren, niet zonder zegen, het Euangelie gepredikt heeft, als in betrekking van Akädemiepredikant ter deezer plaatſe, waar hy de volgende negenëndertig jaaren, met gewenschte vrucht, het zelfde werk heeft mogen verrichten By deeze gelegenheid ſtichtte hy ons met eene uitmuntende Leerrede uit *Openb.* I: 5*b*. 6. *Hem die ons heeft lief gehad en ons van onze zonden gewasſchen heeft in zynen bloede, Ende die ons gemaakt heeft tot Koningen ende Priesters Gode ende zynen Vader : Hem* [*zegge ik*] *zy de heerlykheid ende de kracht in alle eeuwigheid. Amen.* De manlyke ernst, waarmede hy deeze Leerrede uitſprak, had klem op onze harten, de leevendigheid van geest, in zyn voorſtel, van het begin tot het einde doorſtraalende, wekte elks bewondering, en de voortreflyke predikgaven, waarin hy ook nu nog, in zynen hooggeklommen ouderdom, maar weinigen zich gelyk heeft, zetteden aan deze ſtaatige plegtigheid eenen ongemeen gevalligen luiſter by. Alle 's mans Ambtgenooten, en veele Predikanten, welke deeze plegtigheid met hunne tegenwoordigheid vereerden, zo die van elders hier gekomen waren, als die hier in dienst zyn, met de gantſche groote luiſterende ſchaare, verblydde zich van har-

harte over het genot van zo veel zegens, als den geleerden Grysaart, zulk eene reeks van jaaren, uit Gods hand was toegevloeid; en wenschten vuuriglyk, dat de Heer der Kerke 's mans allernuttigst leeven nog lange rekke tot weezenlyk voordeel van ons Hervormd Kerkgenootschap, en ter bevordering van waare geleerdheid; — en hy niet dan zeer spaade, van zynen post afgelost, inga in het ryk van vreugde en rust hier boven.

'S HERTOGENBOSCH.

BOXTEL EN ESCH. Den 16den May l. l. mochten wy onzen lang begeerden Herder en Leeraar met blyde oogen aanschouwen en met geduldig verlangende harten: De Wel Eerw. Heer D. J. H. Ross wierdt bevestigd door den Hoog Eerw. Heer D. J. van Nouhuys, Pred. te *Vucht* en *Cromvoirt*, en thans Deput. Syn. Gelr. met *Math.* XXVIII: 19, 20. *Gaat dan henen, onderwyst alle de volkeren, dezelve doopende in den name des Vaders, ende des Soons, ende des Heiligen Geests: leerende haar onderhouden alles wat ik u geboden hebbe. Ende ziet, ik ben met u lieden alle de dagen tot de voleindinge der werelt. Amen.* Onze bevestigde Leeraar deedt daar op zyne intreepredikatie met 1 *Cor.* I: 23, 24 *Doch wy prediken Christum den gekruicigden, den Joden wel eene ergernisse, ende den Grieken eene dwaasheid Maar haar die geroepen zyn, beide Joden en Grieken, [prediken wy] Christum de kracht Gods, ende wysheid Gods.* Het plechtig werk van deezen dag liep af tot algemeen genoegen der verzaamelde Gemeente.

'S HERTOGENBOSCH Vakant. Zie Octob. 1795

DUNGEN Vakant. Zie July 1794.

KESSEL. Zie Mey 1802.

MOERGESTEL. Zie Mey 1802.

BERCHEM EN NESTELRODE Vakant. Zie May 1798.

TILBURG EN GOIRLE Vak. Zie Mey 1802.

BERLICUM, MIDDELRODE EN KAATHOVEN ſtaat Vak. te worden. Zie May 1802. Zynde de naam van den Emeritus verklaarden Predikant in de vorige Boekzaal alhier, abuſivelyk geſteld D. PAGET, moest zyn D. PAGËZ.

PEEL- EN KEMPELAND.

LOMMEL Vakant. Zie Mey 1802.

WAALRE EN AALST. Zie Mey 1802. onder *Eyndhoven.*

VELDHOVEN, BLAARTHEM EN GESTEL Vakant. Zie Jan. 1802.

VÊCHEL EN ERP Vakant. Zie July 1801.

OIRLE, ZEELST, MEERVELTHOVEN EN WINTELREE Vakant. Zie July 1799.

LEENDE Vakant. Zie Jan. 1796.

GELDROP EN RIEL Vakant. Zie Dec. 1795 't Naberícht.

OOST - MIDDEL- EN WESTERBEERS Vakant. Zie Dec. 1795.

GEMERT Vakant. Zie Octob. 1795.

BAKEL Vakant. Zie July 1795.

MAASTRICHT.

MAASTRICHT den 20ſten Juny. Onze waardige jongſte Leeraar, de Wel Eerw. Hoog: gel. Heer D. J. VERLOREN, Aſtron. et Geogr. Profr. door den E. E. Kerkenraad van den *Bommel* in die Gemeente beroepen zynde, heeft, uit aanmerking der tegenwoordige omſtandigheden, op onzen ſterken liefdedrang, voor die beroeping bedankt en zich heden op nieuw aan ons verbonden met eene Leerreden over *Pſalm* LXXIII: 28*b*. *Ik zette myn betrouwen op den Heere HEERE, om alle uwe werken te vertellen.* — Wy verblyden ons hartelyk over zyn Wel Eerw. verblyf en bidden den groten Koning zyner Kerk, dat de Wet ter organiſatie van den

den Godsdienst, ook in onze Stad en Landen, eerlang in werking gebragt worden en uit kragt van die, ook onze Predikanten hunne betaling ontvangen mogen, van welke zy zederd de cessie dezer Landen aan de Fransche Republiek tot hiertoe verstoken zyn, opdat zy niet genoodzaakt zullen worden, om, ondanks alle hunne liefde en trouw aan ons bewezen, ons eindelyk te moeten verlaten.

KLIMMEN Vak. Zie Aug. 1800.

MEERSSEM EN SCHIMMERT Vakant. Zie Juny 1799.

VAALS Walsche Kerk Vakant. Zie Aug. 1797.

WILRE' IN DEN VROENHOVEN Vakant. Zie April 1798.

HEERLE Vakant. Zie Mey 1797.

MAASTRICHT drie Predikantsplaatsen Vakant. Zie April 1797.

BEEK Vakant. Zie Maart 1797.

MAASTRICHT Walsche Kerk Vakant. Zie Jan. 1796.

EYSDEN Vakant. Zie Nov. 1795.

VALKENBURG Vakant. Zie Aug. 1795.

ZUID-HOLLAND.

DORDRECHT.

DORDRECHT. Op den 9den Juny deezes jaars overleed alhier, na eene langduurige verzwakking, onze zeer geachte en zeer geliefde Leeraar, in den ouderdom van byna 70 jaaren, de Hoog Eerw. en zeer gel. Heer P. BROUWER, Zoon van den Wel Eerw. Heer B. BROUWER, veel geachten Euangeliedienaar te *Amsterdam*. De Overledene heeft zedert 1755 gestigt de Gemeenten van *Oudkerk* en *Roodkerk* onder de Eerw. Clasis van *Leeuwarden*, van *Barnevelt*, onder de Eerw. Cl. van *Neder-Veluwe*, en van *Zalt-Bommel*, en zedert 1764 van *Dordrecht*, alwaar hy (ook zedert

 1770

1770 S. S. Theol. Doct. en Professor geworden zynde,) tot in 1797 zyne H. Bediening in alle getrouwheid, met ruimen zegen waarnam, wanneer zyn Hoog Eerw. wegens toenemende verzwakking, salvo honore et stipendio, gunstig Emeritus wierd verklaard.

De overledene was zedert geruimen tyd reikhalzende naar zyne ontbinding, welke hy met de grootste verzekerdheid, als 't begin zyner zaligheid beschouwde; inzonderheid heeft hy in zynen laatsten leeftyd uitdrukkelyk te meermaalen verklaard: *dat hy zyne zaligheid als een boetvaardig en geloovig zondaar naar 's Vaders verordening van Jesus bloed en zynen Geest uit de allerlouterste genade verwagtte.*

Alle onze geliefde Leeraars hebben aan den Overledenen met aandoening in liefde gedagt, en de gedachtenis van deezen rechtvaerdigen zal nog lang by ons in zegeningen zyn.

BRANDWYK EN GYBELAND. Op den 5den Mey deezes Jaars is alhier ten overstaan der gewoone Consulenten DD. G. O. ABERSON en G. JANSSEN, resp. Predikk. te *Ottoland en Neder-Blokland* en *Molenaarsgraaf*, tot Herder en Leeraar beroepen de Eerw. Heer JACOB LA LAU, Prop. onder de Eerw. Cl. van *Leyden enz.* welke dit beroep in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

Nog moeten wy van hier berigten, dat op den 23sten Mey daar aan volgende onze geliefde Leeraar J. BONTE, met zeer groote aandoening zyne afscheidsreden heeft gehouden uit *Hebr.* II: 1. *Daarom moeten wy ons te meer houden aan het gene [van ons] gehoord is, op dat wy niet t'eeniger tyd door en vloeijen.*

FYNAART EN HEININGE staat Vakant te worden. Zie Mey 1802.

GEERTRUIDENBERG. Zie Mey 1802.

HEER.

HEERJANSDAM EN KYFHOEK Vakant. Zie April 1802.

BLESKENSGRAAF EN HOFWEGEN Vakant. Zie April 1802.

DUBBELDAM Vakant. Zie Maart 1802.

ALBLASSERDAM Vakant. Zie Mey 1802.

DELFT EN DELFTSLAND.

MAASSLUIS. De Wel Eerw. Heer J. NOORDINK, van hier beroepen naar *Zutphen*, heeft den 25sten April zyne afscheidsrede gedaan, met *Hebr.* XIII: 8. *Jesus Christus is gisteren en heden dezelve ende in der eeuwigheid.* Dus is

MAASSLUIS Vakant.

DELFT Walsche Kerk. Zie Maart 1802, 't Naberichr.

LEYDEN EN NEDER-RHYNLAND.

LEYDEN. De Wel Eerw. Heer ÆG. WILLEKENS GILLISSEN, heeft op den 13den dezer zynen dienst in deeze Gemeente wederom aangevangen, en by die gelegenheid verklaard *Openb* III: 8. *Ik rade u dat gy van my koopt goud beproefd komende uit het vuur, op dat gy ryk moogt worden: en witte kleederen, op dat gy moogt bekleed worden, ende de schande uwer naaktheid niet geopenbaard en worde, ende zalft uwe oogen met oogenzalve, op dat gy zien moogt.*

NOORDWYKERHOUT. Zie Mey 1802.

RHYNSBURG Vak. Zie Aug. 1801.

LEYDEN Vakant. Zie Dec. 1801.

GOUDA EN SCHOONHOVEN.

De Classis van *Gouda en Schoonhoven*, gehouden binnen *Gouda* den 27sten April 1802, verklaart by dezen, dat zy, even als de Synodus van *Zuid-Holland*, de wettigheid des tegenwoordigen Kerkenraads van *Gouda* erkent, en aan de negen Ondertekenaars van zekere op den 20sten October 1801 by de Classis ingediende Memorie gelast

 heeft,

heeft, binnen den tyd van drie weeken aan den Kerkenraad schriftelyke verklaaring te doen, dat zy insgelyks denzelven voor wettig houden.

Uit Naam en Last der Eerw. Cl.
J. VAN OOSTVEEN, *h. t. Scriba.*

GOUDA den 15den Juny 1802. In de Classicale Vergadering, heden alhier gehouden, is de Student JOHANNES MONTYN, van *Oudewater*, na vertooning van zeer loffelyke Kerkelyke en Academische Getuigschriften der Hoogleeraaren aan de Leydsche Hooge Schoole, en een gepast Voorstel over den opgegeven proeftext, 1 *Tim.* I: 15. naauwkeurig onderzogt, door den Wel Eerw. Heer L. BOOM VAN DEN BROEK, Pred. te *Berkenwoude*, in 't Hebreeuwsch over *Jes.* XII. in 't Gr. over het tekstcap. en vervolgens over de voornaamste hoofdstukken van onzen Hervormden Godsdienst, met dat aangenaam gevolg, dat zyn Eerw, na gedaane eed van purgie tegen de Simonie, detestatie van de gevoelens van ROËL en BEKKER, belofte tegen eenig accomodement met de Remonstranten, en onderteekening van de Formulieren van eenigheid, met blydschap onder het getal der Proponenten is aangenomen, en tot den openbaren Predikdienst toegelaten: zynde de Heer Examinator voor zyn welingerigt onderzoek door D. Præses bedankt.

OUDERKERK EN CRIMPEN AAN DEN YSSEL den 13den Juny. Heden maakte onze hartelyk geliefde Leeraar, D. H. DONKER, in eene gepaste Vooraffpraak ons bekend, dat hy gisteren morgen, geheel ongedagt en onverwagt, eene wettige en eenpaarige beroepinge, als gewoon Herder en Leeraar in de Gemeente van *Goes* in *Zeeland* ontvangen had, en hy die beroepinge, ten minsten veertien dagen, in ernstige overweging had genomen. — Wy hebben terstond alle poogingen aangewend, om hem tot een verder verblyf onder ons als nog

te

te bewegen.— Wy wenschen hartelyk dat God onze pogingen zegenen en onze gebeden verhooren zal.

MOORDRECHT. D. HOEK, Pred te *Arnemuiden*, voor de beroeping bedankt hebbende, is door den Kerkenraad den 27sten Mey 1802, behalven de twee voorheen genomineerde de Heeren VORSTMAN, Pred. te *Voorschoten* en ALTING, Pred. te *Werkendam*, op de Nominatie gebragt de Heer BEKKING, Pred. te *Oudewater*; zynde de laatstgenoemde den 2den Juny beroepen, die ook per missive, voor die beroeping vriendelyk bedankt heeft.

Den 17den Juny heeft de Kerkenraad by de twee eerstgenoemde geplaatst de Heer NEDERHOUW, Pred. te *Waarder*.

SCHIELAND.

YSSELMONDE den 30sten Mey. Was het heden voor 7 maanden en 3 weeken, dat onze waardige Leeraar D. VAN DOLDER, eene plegtige Lykreden deed, wegens het overlyden van onzen Hooggeëerden Ambagtsheer, den Wel Edele geb. Heer J. BICHON; heden wierden wy weder verblyd, doordien onze nieuwe Heer en Vrouw van *Oost en West Ysselmonde*, de Wel Edelgeb. Heer en Vrouwe, Mr. JOHAN ADRIAAN BICHON en ADRIANA CATHARINA VERSTOLK, in die waardigheid voor de eerstemaal alhier den Godsdienst bywoonden.

By welke gelegenheid D. VAN DOLDER eene plegtige Leerrede deed uit 1 *Tim*. II: 1—3. *Ik vermaane dan voor alle dingen, dat gedaan worden smeekingen, gebeden, voorbiddingen, dankzeggingen voor alle menschen. Voor Koningen, ende alle die in hoogheid zyn: op dat wy een gerust ende stil leven leiden mogen in alle godzaligheid ende eerbaarheid. Want dat is goed ende aangenaam voor God onzen zaligmaker;*

ker; en zyn Wel Eerw. voldeed dus aan de *vermaninge* van Paulus, door allezints het goede voor hunne Wel Ed. perfoonen en waardigheid, als mede over de Hooggeëerde Familien hartelyk aftebidden. Hebben wy het voorrecht gehad onzen voorigen Heer tot in eenen hogen en gezegenden ouderdom te mogen behouden, de Heere rekke ook alzo de levensdagen van dezen onzen nieuwen Heer en Vrouw, onder een ruim genot van ziels en ligchaams zegeningen, en tot welzyn en bloei van deze Plaats en Gemeente!

SCHIEDAM. Den 22ften Juny *is alhier* in de Classis ante Synodaal, *door* D. F. VAN GOGH, Pred te *Schiedam*, ten overftaan van den Dep. Synodi, D. J. W. BOUVINK, Pred. te *Rotterdam*, perempt. geëxamineerd, en aan de Gemeente van *Hoogvliet* toegewezen D. L VALK.

Ook is ten zelven dage door genoemden Examinator præparat. geëxamineerd en vervolgens door de Classis van *Schieland* tot Proponent aangenomen, en tot den openbaaren predikdienst toegelaten D. J. UYTDENBROEK.

ROTTERDAM Schotfche Kerk. Zie April 1802.

G O R I N C H E M.

Aan de Correspondens van de Boekzaal, is dit volgende Bericht ter plaatfing toegezonden:

MEEUWEN EN HAGOORT. D. H. KUMSIUS, zich bevindende in 't 50 jaar zyner bediening, en die van zynen ouderdom ruim 74, bezet met een zwaar pynelyk ligchaamsgebrek, en toenemende zwakheden, was buiten ftaat zyne dienst langer te kunnen waarnemen; is op zyn ernftig verzoek door het Staatsbewind gunftig Emeritus verklaard; dus deeze Plaatfen ftaan te vaceeren. God doe hem dan ook nu fpoedig een aangename ruste volkomen genieten; met genieting van eene ryke vergelding wegens den arbeid zyner liefde en

ge-

getrouwe Euangeliedienst aan deze Gemeenten bewezen!

HOOG BLOKLAND. Zie Mey 1802.

ENGELEN Vakant. Zie Mey 1802.

VOORN EN PUTTEN.

DEN BOMMEL nog Vakant. Zie Mey 1802.

GOEDEREDE EN STELLENDAM Vakant. Zie Mey 1802.

'S GRAVENHAGE.

'S GRAVENHAGE. De Beroeping te *Ryswyk* uitgebragt op D. G. VROOM, en door zyn Wel Eerw. aangenomen, is den 3den deezer in eene Clasſis Contracta alhier geapprobeerd.

VOORBURG. D. H. HESSELINK alhier beroepen zynde, en voor die beroeping bedankt hebbende, heeft de Kerkenraad, ten overſtaan van Conſulenten, den 9den deezer met eenpaarigheid van ſtemmen gemaakt dit twaalftal van Predikanten:

DD. J. LORGION, Predikk. te *Lunteren*. P. S. DE VISSER, te *Spykeniſſe*. A. WANDERS, te *Scherpenſeel*. J. D. DIBBITS, te *Bunſchoten*. T. S. ABRESCH, te *Velp*. M. JONGENEEL, te *Ede*. J. STERK, te *Oostzaandam*. J. J METELERKAMP, S. S. Th. Doct. te *Lopik en Kabauw*. A. SPERNA WEYLAND, te *Wilsveen*. J BONTE, in de *Beemſter*. H. J. VAN NOUHUYS, te *Est*, en P. J. VAILLANT, te *Moerkapel*.

Vervolgens dit zestal:

DD. DIBBITS, WANDERS, JONGENEEL, LORGION, STERK en DE VISSER.

Daarop dit tweetal:

DD. JONGENEEL en LORGION.

Waaruit beroepen is D. M. JONGENEEL, Pred. te *Ede*, aan wien per misſive van deze beroeping is kennis gegeeven.

BUUREN.

CUILENBURG. Zie Maart 1802.

B R E D A.

BREDA Zie Mey 1802.

ZUNDERT EN RYSBERGEN. Onze hartelyk geliefde Leeraar, D. G. VAN NOUHUYS, met eenpaarige stemmen beroepen zynde na de Gemeente te *Ossendrecht*, *Woensdrecht en Hogerheide*, onder de Eerw. Cl. van *Tholen en Bergen op den Zoom*, en die beroeping in de vreeze des Heeren aangenomen hebbende, staat deze Gemeente eerlang Vakant te worden.

BREDA Walsche Kerk. Zie Mey 1802.

N O O R D-H O L L A N D.

A L K M A A R.

ALKMAAR den 13den Juny. Heden werd onze beroepen Leeraar, D. A. A. WOESTHOF, in den Euangeliedienst ingezegend door zynen Ambtgenoot A. PIERSON, met eene Leerrede over *Hand.* V: 42. *Ende zy en hielden niet op alle dagen in den Tempel ende by de huizen te leeren ende Jesum Christum te verkondigen.* De Bevestigde aanvaardde 's namiddags zynen dienst met eene Leerrede over 1 *Cor.* I: 25. *Want het dwaaze Gods is wyzer dan de menschen: ende het zwakke Gods is sterker dan de menschen.* — Mogen wy dus het viertal onzer Leeraaren weder vervuld zien — God, wenschen wy, zegene hunnen arbeid, tot heil der Gemeente!

OOSTGRAFTDYK Dewyl onze Gemeente (zie onze voorige Boekz.) eerlang staat Vakant te worden, worden de HH. Proponenten verzocht hoe eerder zo liever hunne gaven voor deze Gemeente te laaten hooren; zullende men zo spoedig de omstandigheden toelaaten, tot eene beroeping overgaan.

ST. MAARTEN Vakant. Zie Maart 1800.

VALKOOG Vakant. Zie April 1800.

HAAR-

HAARLEM.

CROMMENIE ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1802.

WESTZAANDAM ſtaat Vakant te worden. Zie Mey 1802.

HAARLEM Vakant. Zie Sept. 1796.

WORMER Vakant. Zie Sept. 1798.

AMSTELDAM.

AMSTELDAM. Onze beroepen Leeraar Ds. A. VAN YSENDYK, is den 13den deezer, door zyn Zwager, Ds. EVERAARS, in den H. dienst Bevestigd, met de woorden *Marc.* XVI: 15. *Ende hy zeide tot haar, gaat heenen in de geheele waereld, predikt het Euangelium allen creaturen.* en den 16den heeft zyn WelE: zyne Intrede gedaan met 1 *Corint.* XIII: 13. *Ende nu blyft Geloove, Hope, [ende] Liefde, deze drie: doch de meeste van deeze is de Liefde.*

MUIDERBERG. Ds. C: SWAVING, Pred: te *Naarden*, gevolmagtigd, van den Kerkenraad te *Arnhem*, heeft het ontſlag van Ds: DONKER CURTIUS, by ons, en den 14den by de Claſsis verzogt en bekoomen, zullende onze geliefde Leeraar, (D. V.) den 4 July zyn affcheid prediken. Zoodat MUIDERBERG Vakant is.

WEESP den 14 Juny: Men heeft verzuimd eerder kennis te geven, dat onze geachte Leeraar, de Wel Eerw. Ds. H. W. AALSTIUS DEN APPEL, na eene langduurige zwakheid. die hem eenen geruimen tyd belet heeft zynen Predikdienst waar te neemen, den 31ſten Maart, in den ouderdom van vyfënzeventig jaaren en vyf maanden, het tydelyke met het eeuwige verwisſeld heeft.

Zyn Wel Eerw., die van een Prieſterlyk geſlacht was, 't welk nu omtrent eene eeuw, in onderſcheiden Gemeenten, van ons Vaderland, met lof bekend ſtond, heeft ruim negen-en-veertig jaaren, in de Gemeente van *Bloemendaal* en *Weesp*, den

den Euangeliedienst met veel lust en yver waargenoomen, en de gedagtenis van hem, die vast hield aan het getrouwe woord, dat naar de Leere is, die een Apollos was magtig in de schriften, en uitmuntende in sierlyke Predikgaven, zal onder ons en by allen, die hem gekend hebben, in gezegende gedagtenis blyven.

Het Lyk is den 5 April, rouwstatig, door de Leden van den Kerkenraad gedraagen, ter aarde besteld, en zyn geliefde Amptgenoot, de Wel Eerw. Ds J. VAN VARICK, heeft den 11 April, in eene plechtige Lykrede, met de woorden uit den *Psalm* XC: vs. 10. *Aangaande de dagen onzer jaaren, daar in zyn zeventig jaar: of zoo wy zeer sterk zyn, tachentig jaar: ende het uitnemenste van dien, is moeite ende verdriet: want het wordt snellyk afgesneden, ende wy vliegen daar heenen.* zyn Wel Eerw. gedagt.

Zyne nagelaten Weduwe, en zeven Kinderen, betreuren met ons het verlies van zyn Wel Eerw. Zoo dat

WEESP Vakant is.

AMSTELVEEN staat Vakant te worden. Zie April 1802.

AMSTELDAM Vakant. Zie April 1798.

AMSTELDAM Walsche Kerk. Men heeft vergeeten te melden, dat de Wel Eerw. Heer J. FRANÇOIS, zedert 1783 Predikant aan den *Olyfberg*, maar in deze Stad thans woonachtig, alhier aan een borstkwaal overleden is op den 1sten Febr. l.l.

H O O R N.

URSEM Vak. Zie Octob. 1801. onder artikel *Hoorn*.

OBDAM Vakant. Zie Febr. 1800.

E N K H U I Z E N.

ENKHUIZEN den 3den Juny. Heden verzogt de Heer J. DOZY, Pred. te *Hoogkarspel*, gevolmachtigd door den Eerw. Kerkenraad van *Alkmaar*

maar

maar, dat de Heer A. A. WOESTHOF, die reeds van den Kerkenraad te *Westwoud en Binnewyzent* behoorlyk was ontslagen, ook van zyne betrekking op onze Clasfis mogt worden ontbonden. Welk verzoek is toegestaan. Daar op nam de Heer WOESTHOF van de Vergadering een zegenend afscheid, het welk door den Voorzitter op eene gepaste wys is beantwoord.

WESTWOUDT EN BINNEWYZENT den 6den Juny. Heden nadenmiddag heeft de Eerw. Heer A. A. WOESTHOF, van hier beroepen naar *Alkmaar*, zyne affcheids Leerrede gehouden uit *Hand.* XI: 23. *Dewelke daar gekomen zynde, ende de genade Gods ziende, wierd verblyd, ende vermaande ze alle, dat zy met een voornemen des herten by den Heere zouden blyven.*

E D A M.

MONNIKENDAM. In de Clasficale Vergadering gehouden alhier den 14den Juny verzocht en verkreeg ftem en zitting D. J. BONTE, bevestigd Pred. in de *Beemfter.*

Hierop volgden de losmaakingen van D. J. PALTHE, Pred. te *Etershem en Schardam*, beroepen te *Oldenzaal* onder de Clasfis van *Deventer*, en van D. C. VAN DER VEN, Pred. te *Ilpendam*, beroepen te *Mydrecht*, onder de Clasfis van *Utrecht*, de eene op verzoek van D. J. H. DE WOLF, Pred. te *Oosthuizen*, en de andere op verzoek van D. P. VAN DER VEN, Pred. te *Ouderkerk aan den Amftel*, als daar toe behoorlyk door de Kerkenraaden van *Oldenzaal* en *Mydrecht* gequalificeerd en toewyzingen aan de roepende Gemeentens met zegenbede, zynde het ontflag by de Kerkenraaden reeds alvorens gegeven, het affcheid van D. C. VAN DER VEN, te *Ilpendam* is bepaald op den 20ften Juny.

Voorts had de Clasfis het zonderling en in dezen tyd zo merkwaardig genoegen, een indedaad uitmun-

muntend peremptoir examen, allernaukeurigst ingericht door den Examinator D. P. A. VAN DER LAAN, Pred. te *Zunderdorp* te hooren van den Eerw. Heer D. S. M. DE BRUIN, beroepen Pred. op het Eiland *Marken*, na een voorafgegaan alleraangenaamst en oordeelkundig voorstel over *Matth.* XXVIII: 18. — Het onderzoek over de taalen geschiedde in 't Hebreeuwsch over *Psalm* XXV: en in 't Grieksch over het Textcapittel, en in de Godgeleerdheid over alle de leerstukken, die gewoonlyk in het peremptoir examen behandeld worden. — By het onderzoek was tegenwoordig de Hoog Eerw. Deputatus Syn. D. J. SCHAGEN VAN CAMPEN, Pred. te *Haarlem*, die zeer voldaan en met hartelyke zegenbede, gelyk over deeze Vergadering, zo ook over den persoon, en het op handen zynde dienstwerk van den, wegens zyne gegevene proeven van bekwaamheid, veelbeloovenden jongen Nazireer, vriendbroederlyk van ons scheidde, terwyl de Præses D. MECIMA, in eene treffende hartelyke aanspraak den geexamineerden met betuiging van het eenparig genoegen der Clasfis aan de hem roepende Gemeente met volle ruimte toewees. Het Eyland, 't welk op deszelfs leer wacht, ontvange hem met eenen vollen zegen des Euangeliums! — Zyn Eerw. zal D. V. op den 18den July bevestigd worden.

BEEMSTER den 30sten Mey. Heden voormiddag hadden wy het genoegen onzen nieuw beroepenen Leeraar den Wel Eerw. Heer D. J. BONTE in zynen dienst onder ons te horen bevestigen door den Wel Eerw. Heer D. G. HABBEMA, Pred. te *Purmerende*, die zich daar toe bediende van 's Apostels gezegde 1 *Corinth.* II: 7. *Maar wy spreken de wysheid Gods [bestaande] in verborgenheid, die bedekt was, welke Godt te voren verordineert heeft tot onze heerlykheid eer de wereld was.* De Bevestigde deed s'namiddags

dags zyne intree-reden uit *Philipp.* IV: 13. *Ik vermag alle dingen door Christum die my kracht geeft.* Beide Leerredenen zyn met veel genoegen door eene talryke schaar aangehoord.

ILPENDAM den 8sten Juny 1802. Onze zo zeer geliefde en hartelyk beminde Leeraar, D. C. VAN DER VEN, in wiens nuttige Euangeliedienst wy ons nog geen drie jaaren verheugen mogten, gaf op den 23sten Mey voormiddags, niet zonder aandoening, het voor ons zo treffend berigt, dat zyn Wel Eerw. op eene zeer onverwagte wyze, den 20sten Mey een met meerderheid van stemmen op zyn Wel Eerw. uitgebragt beroep na *Mydrecht* onder de Eerw. Classis van *Utrecht* ontvangen had, en van zyn Wel Eerw. eenige dagen in beraad genomen was. — Wy lieten niet na alle pogingen in het werk te stellen, om zyn Wel Eerw. onder ons te behouden.— Kerkenraad, Regeering en de gantsche Gemeente, aanzienlyke en geringen, toonden hunne genegendheid, om alles in het werk te stellen om zyn Wel Eerw. te beweegen by ons te blyven.— Dan hoe treurig was het voor ons niet, toen zyn Wel Eerw. in eene Voorafspraak uit *Hand.* XXI: 14. op den Hemelvaartsdag bekend maakte, dat zyn Wel Eerw. niettegenstaande het aanbod van vermeerdering van Tractement (zo zyn Wel Eerw. onder ons wilde blyven) en meer andere aanzienlyke aanbiedingen, zich verpligt gevonden had deze roeping in Gods vreeze te moeten aannemen.

Wy verliezen in hem eenen getrouwen Leeraar, die zints dien tyd hy onder ons was, niet zonder zegen verkeerde.— Dan wy moeten in Gods weg berusten.— Zyn wille geschiede.

God trekke met deezen zyne Knegt op, doe hem in *Mydrechts* Gemeente tot eene uitgebreide zeegen zyn, en zorge in gunst voor

ILPENDAM, dat eerlang staat Vak. te worden.

Als

Als Quaestor van de weduwe beurs der *Edamsche* Clasſis continueerd weder D. G. HABBEMA, Pred. te *Purmerende*.

Z E E L A N D.

WALCHEREN.

YZENDYKE. Op den 23ſten April 1802. zyn door het Collegium Qualificatum de volgende *nominatien* gemaakt.

Twaalftal:

DD. J. BURGERHOUD, Predikk. te *Stavenisſe*. P. VAN DER WOLK, te *Baarland*. H. L HOFFMAN, te *Herkingen*. A. VAN DEINSE, te *Schoondyke*. J. BEAUSAR, te *Heusden*. H. U. MASMAN, te *Breskens*. F. PLEYTE, te *Dreyſchor*. F. H. REPELIUS, te *Echteld*. L. JUTTING, aan de *Hoofdplaat*. J. BERKERS, te *Wemeldingen*. N. VAN RYSSEL, te *Oostburg*. D. A. BUYT, te *St. Kruis*.

Zestal: de zes eerſten van het twaalftal.

Drietal:

DD. J. BURGERHOUD, H. U. MASMAN en A. VAN DEÏNSE.

Dan A. VAN DEÏNSE, als Præſes der Vergadering hier tegenwoordig, bedankte voor de eer der nominatie Met algemeen genoegen wierd P VAN DER WOLK nu in zyn plaats geſteld. — Dit drietal tweemaalen van den Predikſtoel aan de Gemeente voorgeſteld zynde, is uit hetzelve op den 2den Mey, na de Godsdienstoefening, door de ſtemhebbende Ledemaaten met eenpaarige ſtemmen verkooren P. VAN DER WOLK, Pred. te *Baarland*. Het beroep is zyn Wel Eerw ten ſpoedigſten overgebragt, en na een kort beraad door zyn Wel Eerw tot onze blydſchap aangenomen.

Den 6den Juny hadden wy reeds het genoegen onzen nieuwen Leeraar zyne intrede onder ons te hooren neemen met eene Leerrede over 1 *Cor*. I: 23,

23, 24 en 25. *Doch wy prediken Christum den gekruizigden, den Joden wel een ergernisse, ende den Grieken eene dwaasheid. Maar haar die geroepen zyn, beide Joden ende Grieken,* [*prediken wy*] *Christum de kracht Gods, ende wysheid Gods. Want het dwase Gods is wyzer dan de menschen: ende het zwakke Gods is sterker dan de menschen.* Des voormiddags heeft D. A van Deinse, Pred. te *Schoondyke*, in zyn betrekking als Director der vacatuur, de Bevestigingrede gehouden met de woorden van Christus *Marc.* XVI: 15*b*. *Predikt het Euangelie alle creatuuren.*

SEROOSKERKE. Na eene en andere vrugtelooze pogingen ter vervulling van deeze herderlooze Gemeente, is de Kerkenraad den 8sten Dec. 1801. wederom overgegaan tot het beroepen van een Herder en Leeraar in plaats van den overledenen D. W Schortinghuis, en heeft daartoe geformeert dit drietal van Predikanten en Propp.

DD. J. Schoonderbeek, Predikk te *Opheusden*. G. J. Schothorst, te *Meteren* en N. Borsboom, Prop. onder de Classis van *Walcheren*.

Waaruit met eenpaarigheid van stemmen in de vreeze des Heeren na Kerken ordeninge tot Herder en Leeraar in deeze Gemeente beroepen is D. N. Borsboom, Prop. onder de Classis van *Walcheren*. Dit beroep is in de Classicale Vergadering den 4den Maart l. l. geapprobeert, en door den beroepenen in de vreeze des Heeren aangenomen: zynde het peremptoir Examen vastgesteld den 6den Mey, zynde zyn Eerw. tot Examinator toegewezen de Præses der Vergadering den Wel Eerw. Heer D. J. Renier, Pred. te *Vere*.

SEROOSKERKE den 13den Juny. Heden was de blyde dag, op welken onze oogen onzen beroepenen Leeraar de Wel Eerw. Heer D. N. Borsboom, mogten aanschouwen: wordende zyn Wel Eerw. door den Wel Eerw. Heer D. van der

HOEK, Pred. te *Grypskerke*, (aan wien op vriendelyk verzoek, de Wel Eerw. Heer D. H. A. SCHUTTE, Pred. te *Oostcappel* die beurt had afgestaan,) onder ons bevestigd met de woorden uit *Jerem.* XV: 19*b*. *Gy zult voor myn aangezichte staan, en zo gy het kostelyke van het snoode uittrekt, zult gy als myn mond zyn.*

De opleggiuge der handen geschiedde, behalven door den Heer Bevestiger door den Heeren DD. H. A. SCHUTTE en J. L. DE ROCHEFORT, respect. Predikk. te *Oostcappel en Gapinge.*

's Namiddags deed onze Bevestigde Leeraar zyne plegtige intreede en verbond zich aan ons met de woorden van Paulus 2 *Cor.* IV: 7. *Maar wy hebben dezen schat in aarden vaten, op dat de uitnemendheid der kracht zy Godes, ende niet uit ons.*

Zynde de plegtigheid van dezen dag, onder eenen zeer grooten toevloed van hoorders van rondom gelegene Gemeenten, tot groot en algemeen genoegen afgeloopen.

ST. ANNA TER MUIDEN Vak. Zie Mey 1802.

ST. CRUYS staat Vak. te worden. Zie Mey 1802.

VLISSINGEN. Zie Mey 1802.

CATS. Zie Mey en Dec. 1801. onder *St. Anna ter Muiden.*

MIDDELBURG Vakant. Zie Dec. 1800.

MIDDELBURG Vakant. Zie Juny 1798.

RETRANCHEMENT Vakant. Zie Sept. 1797.

MIDDELBURG Eng. Kerk. Zie Aug. 1797.

WATERLAND Vakant. Zie Juny 1797.

PHILIPPINE Vakant. Zie Nov. 1796.

AARDENBURG Walsche Kerk Vakant. Zie Nov. 1796.

OOSTBURG Walsche Kerk Vak. Zie Jan. 1796.

SAS VAN GENT Walsche Kerk Vak. Zie Mey 1793.

SAS VAN GENT Vakant. Zie Nov. 1793.

EE-

EEDE Vakant. Zie Maart 1798.

CADZAND Walsche Kerk Vak. Zie Maart 1798.

SCHOUWEN EN DUIVELAND.

KERKWERWE Vakant. Zie Mey 1802.

ZUID-BEVELAND.

GOES. In eene Clasfis Contracta, den 25sten Mey l. l. hier gehouden, verschenen de Wel Eerw. Heeren D. A. VAN DEINSE en D. KEER, Predikk. te *Schoondyke* en *Oudelande*, gequalificeerd door den Kerkenraad te *Tzendyke*, na zegenwensch berichtende; dat in die Gemeente ten Herder en Leeraar beroepen is, de Wel Eerw. Heer D. P. VAN DER WOLK, als nog Pred. te *Baarland*; verzoekende dat de beroepene van zyne verbinddtenis aan de Clasfis van *Zuid-Beveland* ontslagen, en door dezelve Gecommitteerden afgevaardigd mogten worden, ten einde ook de losmaaking te *Baarland* te bevoorderen. De overgelegde stukken, in debita forma bevonden zynde, heeft de Vergadering het gemelde verzoek, positis ponendis ingewilligd; waarop D. P. VAN DER WOLK een zegenend affcheid van de Vergadering genomen heeft, 't welk door D. Præses met wederzydsche heilbede is beantwoord.

BAARLAND. Den 9den Mey l. l. berichtte onze Leeraar de Wel Eerw. Heer P. VAN DER WOLK, dat hy den 2den van die maand te *Tzendyke* beroepen was; maakte ons den 16den daar aan volgende bekend; dat hy die beroeping had aangenomen; en heeft den 30sten van die zelfde maand Mey, affcheid van onze Gemeente genomen, met Paulus woorden *Hebr.* XIII: 8. *Jesus Christus is gisteren ende heden dezelfde ende in der eeuwigheid.* Dus is

BAARLAND Vakant.

GOES Vakant. Zie April 1802.

NISSE. Zie April 1802.

SCHORE EN VLAKE Vakant. Zie Oct. 1800.

THOLEN EN BERGEN OP DEN ZOOM.

OSSENDRECHT, WOENSDRECHT EN HOOGERHEIDE Vakant. Zie Mey 1802.

OUDENBOSCH Vak. Zie Aug. 1798.

THOLEN Walsche Kerk Vak. Zie July 1799.

U T R E C H T.

U T R E C H T

UTRECHT. Op den 8sten dezer zyn alhier in de Classicale Vergadering des voormiddags door D. J. P. SPRENGER VAN EYK, Pred. te *Zegveld*, præparatoir geexamineerd de Heeren WILLEM VAN VOORTHUIZEN, JAN HENDRIK LAMMERS en JANUS CHRISTIANUS FABIUS, en des namiddags door D. H. R. SCHUTTE REPELIUS, Pred. te *Cockingen* en de *Haar*, de Heeren JOHANNES PETRUS VERFF en DANIEL VAN BASSELAAR. En zyn alle deze Heeren daarop als Proponenten tot den openbaaren Predikdienst toegelaten.

En is op dezen zelfden dag in de Classicale Vergadering alhier mede geapprobeerd het beroep van D. C. VAN DER VEN, van *Ilpendam*, te *Mydrecht*, welk beroep zyn Wel Eerw. in de vreeze des Heeren heeft aangenomen.

VINKEVEEN. Daar D. OSKAMP het beroep van hier na *Zuilen*, op zyn Eerw. uitgebragt, heeft aangenoomen, zo nodigt de Kerkenraad alhier de Heeren Proponenten allervriendelykst uit, om hunne gaven alhier te laten horen, vermits men voornemens is zich met het werk der beroepinge te bespoedigen.

UTRECHT Vakant Zie Jan. 1802.

A M E R S F O O R T.

ZUYLEN. Zie Mey 1802.

R H E E N E N EN W Y K.

WYK BY DUURSTEDE. Zie Maart 1802.

FRIESLAND.

LEEUWARDEN.

LEEUWARDEN Vakant. Zie Oct. 1796.

GOUTUM EN ZWICHUM Vak. Zie July 1799.

BEERS EN JELLUM Vak. Zie Dec. 1799.

Van de hier gedaane, doch vruchteloos uitgevallene beroeping, op D. J. W SNETHLAGE, Pred. te *Oudwoude en Westergeest*, is in de afgeloopene maand, onder *Oudwoude*, den Boekzaalleezer reeds bericht gegeeven.

MANTGUM EN SCHILLAARD is Vakant geworden door het overlyden van haaren waardigen Leeraar D. N. PLUYM; zyn Wel Eerw. was den 4den April 1735 gebooren te *Leeuwarden*, daar hy vervolgens op de Latynsche Schoolen zich naarstig oefende; in 1751 overgaande tot de *Franeker* Hooge School, genoot hy aldaar met geen minder yver, zeven jaaren lang, het onderwys van de uitmuntende Hoogleeraaren van dien tyd; hy wierd met lof Candidaat in zyne Geboortestad den 5den Sept. 1758, Predikant te *Wykel* 1763 en in deeze Gemeente 1777.

Getrouw in de waarneeming van zynen dienst, en oprecht en vriendelyk in zyne verkeering, was hy by elk geacht en geliefd; daar hy al verscheidene weeken voor zynen dood zukkelde. wierd zyn Eerw. op zyne begeerte, den 27sten April l. l Emeritus Classis verklaard, dan, daar van heeft hy geen gebruik mogen hebben, vermids het den vrymagtigen Opperheer behaagde, hem, in den ouderdom van ruim 67 jaaren, tusschen den 20 en 21 Mey, 's nachts ten 12 uuren tot zich opteroepen.

Behalven door de Gemeente word zyn Eerws. gemis door Juffrouw SAAKJE IDEMA, die met hem, zints October 1764, in een aangenaame Echt verbonden was, 4 Dochteren en 2 Schoonzoonen

hartelyk betreurd, met eene ſtille berusting in Gods wys beſtuur en een niet ongegrond vertrouwen, dat zyn einde vrede was.

De nedrigheid, hem al van jongs af eigen, had verboden, dat een Lykrede over hem gedaan wierd, waarom zyn vriend en nabuur D. J. PENNINGA, Pred. te *Jorwerd*, in de eerſte Vacatuurbeurt, aan de Gemeente, ſlechts in eene Vooraffpraak, haar verlies en verpligtingen voorhield, daar zyn Eerw. verder, na eene verklaaring van Paulus woorden 1 *Cor.* XV: 55 enz. haar ernſtig aanſpoorde, om zich tot eenen zaligen dood voor te bereiden.

Het annus gratiæ zal hier worden waargenoomen.

HYLAARD EN LYONS. Onze geliefde Leeraar D. H. MUNTINGH, H.fil maakte ons den 23ſten Mey, in eene Vooraffpraak, ontleend uit *Pſ.* CXLIII: 10*a.* bekend, eene beroeping na de Gemeente van *Goutum en Zwichum* ontvangen en die 14 dagen in beraad genoomen te hebben. — Hartlyk wenschten wy, het verblyf van zyn Eerw. in wiens aangenaamen Euangeliedienst wy ons nog geen jaar verblyden mogten, langer te behouden. — En, deeze wensch wierd vervuld den 7den deezer, wanneer zyn Eerw. tot onze vreugde, in eene Vooraffpraak, naar aanleiding van *Num.* X: 36. ons berichtte, voor die beroeping vriendelyk te hebben bedankt.

God doe zyn Wel Eerws. Dienstwerk onder ons tot zegen zyn en zorge in liefde voor de Herderlooze Gemeente van *Goutum en Zwichum!*

LEEUWARDEN. In onze byeenkomst van Paaschagten, den 27ſten April, wierd aan D. H. MUNTINGH, Pred. te *Hylaard en Lyons*, op deszelfs verzoek, zitting en ſtem gereedlyk toegeſtaan, in die van den 8ſten Juny, zynde Pinkſterdingsdag, wierd de begeerte van D. S. W C. ENGELBERTS, Pred. te *Grouw*, om Emeritus Claſſis te zyn, ingewilligd en, ten zelven dage, D. M.

M. A. DE JONGH, Pred. te *Roordahuizum* doch beroepen te *Sneek*, na leezing der vereischte papieren, door zyn Eerw. vader D. J. DE JONGH, Pred. te *Leeuwarden*, (zynde door de roepende Gemeente tot de losmaaking gelastigd,) overgegeeven, als Lid van deeze Clasfis en als Pred. van *Roordahuizum*, ontflagen, en, onder hartlyke toebede van eenen ruimen Euangeliezegen, aan die van *Sneek* toegeweezen. Dus is

ROORDAHUIZUM Vakant.

D O K K U M.

METSLAWIER ENZ. Den 21ften May is hier tot Predikant beroepen D. M. KIM, S. S. M. Cand. onder de Clasfis van *Appingedam*, welke dit beroep heeft aangenomen. Confulenten zyn geweest DD. CRANS en RUSSINGH, Predd. te *Morrha* en *Nykerk*.

GERKESKLOOSTER. Den 26ften May is hier ten overftaan der Confulenten DD. ANDREAE en ESCHER, Predikk. te *Augsbuur* en *Burum*, eerst een 3tal geformeerd, waar op gebragt zyn

DD. SNETHLAGE, S. S. M. Cand. onder de Clasfis van *Sneek*. MEIER, Cand. onder de Clasfis van *Zwol* en de opgemelde Confulent ESCHER. Vervolgens is G. J. MEIER, met het lot tegen SNETHLAGE beroepen, welke dit beroep heeft aangenomen.

DOKKUM. In ene daar toe opzetlyk belegde Clasficale Commisfie, ftonden binnen DD. Candidati KIM en MEIER, beroepen te *Metslawier* en *Gerkesklooster*, verzoekende tot het examen plenarium te worden toegelaten; de overhandigde getuigfchriften in forma zynde, wierd dit verzoek toegeftaan; het examen is bepaald den 5den July, zynde DD. NAPJUS en VAN VELSEN, Predd. te *Holwert* en *Auguftinusga*, tot Examinatoren benoemd.

TWYZEL Vakant. Zie Nov. 1800.

F R A N E K E R.

FRANEKER. In onze Clasficale Vergadering van Dingsdag den 8ften Juny verzocht en verkreeg gereedelyk, pofitis ponendis, zitting en ftem in dezelve de Wel Eerw. Heer P. J. KNOLL, als in dienst getreeden Predikant van *Sexbierum*.

RIED. Op den 25ften Mey, des avonds ten 6 uuren, is alhier, na eene korte ziekte, in den ouderdom van 85 jaaren en 2 maanden overleden, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer P. ALMA, zedert 1742 geacht Leeraar van deze gecombineerde Gemeente, zullende het annus gratiæ ten behoeve van des Overledenen reeds bejaarden *Zoon*, door de Clasfis van *Franeker* moeten worden waargenomen.— Zoo dat

RIED EN BOER dan Vakant worden.

FRANEKER Walfche Kerk Vak. Zie Dec. 1796.

S N E E K.

YLST. Onze hoop en verwachting is vervuld geworden, daar onze waardige Leeraar P. GULDENARM, ook voor de beroeping naar *Oosterend en Hennaard*, zoo wel als voor die naar *Oldemarkt en Paaslo* (men zie de voorige Boekzaal) bedankt heeft. Zyn Wel Eerw. maakte ons op Hemelvaartsdag, den 26ften Mey zyn befluit tot onzer aller blydfchap bekend, en verbond zich op Zondag den 30ften daar aan volgende wederom aan ons, in eene welingerichte Leerrede over *Phil.* I: 9. *Ende dit bidde ik God, dat uwe Liefde, enz.* Wy danken God, die 's Mans harte geneigd heeft om onder ons te blyven, en wy hoopen te toonen dat onze liefde overvloediger geworden zy in erkentenis, en alle gevoelen, door zulke daadelyke bewyzen, welke het verblyf van zyn Wel Eerw. onder ons, voor zyn Wel Eerw. aangenaam zullen maken.

HARIG. Onze waardige Leeraar, de Wel Eerw. Heer E. AENEÉ, die ruim zestig jaaren in het werk

des

des Euangeliums, zo in het nabuurig *Oldemirdum*, als in deze Gemeente, met alle getrouwheid en vlyt heeft gearbeid, en door zyne hooge jaaren en zwakheden des ouderdoms, zynen dienst niet meer kunnende waarnemen, heeft verzocht om Emeritus te worden verklaard, welk verzoek aan zyn Wel Eerw. op eene, in alle opzichte gunstige wyze is toegestaan. — God sterke deezen Eerwaardigen Man en Vader in zynen hoogen ouderdom, geeve zyn Wel Eerw. hier nog lange eene verkwikkenden rust, tot dat hy de Hemelsche ruste ingaa. Dus is

HARIG Vakant.

SNEEK. De Heer Studiosus A. GULDENARM, Pet. Fil. zich op de Paasch Clasfis, met vertooning van de loffelykste Kerkelyke en Academische getuigschriften, tot het examen op de eerstvolgende Clasfis aangegeven hebbende. is in de Classicale Vergadering, alhier op den 8sten Jnny, door de daar toe door de Clasfis benoemde Wel Eerw. Heeren A. VAN VELDEN en A. SCHOTSMAN, Predikanten te *Sneek* en *'t Oppenhuizen*, na dat de Candidandus eerst eene proeve in de Predikkunde hadde afgelegd, over 2 *Cor*. VIII: 9. en welke proeve allezins voldoende bevonden wierd, geexamineerd in 't Hebreeuwsch over *Psalm* XLVI. in 't Grieksch over 2 *Cor*. VIII. en verder in de Godgeleerdheid. De vaardigheid in het antwoorden, en de voldoenste blyken van bekwaamheid, welke de Candidandus aflegde, hadde ten gevolge dat hy niet alleen met algemeene stemmen, maar ook met volle ruimte en blydschap, onder het getal der Friesche Candidaten wierd aangenomen.

SNEEK. Zie April en Mey 1802.

NYEGA Vakant. Zie Febr. 1798.

OOSTHEM, ABBEGA EN FOLSGARA Vakant. Zie Mey 1802.

HARIG. Op den 10den Juny is hier ten over-

ſtaan van de Clasſicale Conſulenten, de Wel Eerw. Heeren P. CRAMER en S. L. NAPJUS, Predikk. te *Balk* en *Wychel*, door de Gemeente de volgende Nominatie gemaakt ter beroeping van eenen Predikant, waartoe genomineerd wierden, de Wel Eerw. Heeren:

D.D. H. MUNTINGH, Predikk. te *Hylaard en Lyons*. H. N. FERF, te *Molquerum* en A. GULDENARM, Cand. onder de Eerw. Cl. van *Sneek*.

En is ten zelven dage uit dit drietal met eenpaarige ſtemmen tot Predikant beroepen, de Wel Eerw. Heer H. MUNTINGH, aan wien de beroeping is toegezonden.

BOLSWARD EN WORKUM.

MOLQUERUM den 28ſten Mey. Heden wierd onze nieuw beroepen Leeraar, D. H. NIEUBUUR FERF, onder ons in den H. dienst bevestigd, door den Wel Eerw. Heer H. W. C. A. VISSER, Pred. te *Warns en Scharl*. Zyn Wel Eerw. predikte by die gelegenheid over *Matth*. XV: 13. *Alle plante, die myn hemelſche Vader niet geplant heeft, enz.* De oplegging der handen en inzegening geſchiede door de Wel Eerw. Heer T. ADEMA, waardig Leeraar te *Coudum*. Waarop de Bevestigde een aanvang van zyn gewigtig dienstwerk heeft gemaakt, met de gepaste woorden, welke Jeſus zyne Diſcipelen voordraagt, *Joh*. XV: 16. 't middelſte gedeelte: *Ende ik hebbe u geſtelt dat gy zoudt heenen gaan, enz.*

In onze Clasſicale Vergadering op Pinxter Dingsdag, den 6den Juny te *Workum*, heeft de nieuw beroepen en bevestigde Leeraar, op gedaan verzoek, ſtem en zitting met heilbede, bekomen.

OOSTEREND EN HENNAARD, Onze naar *Sneek* beroepene geliefde Herder en Leeraar, D. J. A. DE ROOK, heeft op Pinxter Maandag, den 7den deezer, 's voormiddags, een biddend vermaanend afſcheid van ons genomen, met een doorwroch-

wrochte Leerrede over 2 *Cor.* VI: 1, 2. *Ende wy* [*als*] *mede arbeidende bidden* [*u*] *ook, enz.*

Ter vervulling van deze Vacature, had de Kerkenraad reeds op den 19den Mey een drietal gemaakt, en daar op gebragt:

DD. P. GULDENARM, Predikk. te *Ylst.* J. PENNINGA, te *Wommels*, en B. VERWEY, te *Marsum.*

Zynde ten overstaan van de Eerw. Heeren Consulenten, J. TELLER en J. PENNINGA, geachte Euangeliedienaars te *Ytens* en *Wommels*, daaruit beroepen D. P. GULDENARM, Pred. te *Ylst*, welke na eenige dagen van beraad daar voor beleefdelyk bedankt heeft. Blyvende dus

OOSTEREND EN HENNAARD Vakant.

BOLSWARD Vakant. Zie Mey 1802.

GAAST EN FERWOUDE Vak. Zie Jan. 1801.

STAVOREN Vak. Zie Octob. 1797.

HINDELOPEN Vak. Zie Sept. 1794.

ZEVENWOUDEN.

HEERENVEEN den 19den Mey. Heden was de Classis van *Zevenwouden* alhier buitengewoon vergaderd. De Eerw. Heer O. SCHUILINGHE, Prop. by de Theologische Faculteit der Academie, van het Departement *Stad en Lande*, te *Groningen*, in January l. l. tot Predikant by de Hervormde Gemeente te *Tjerkgaast enz.* beroepen, (zie Boekzaal Maart en Mey l. l. art. *Tjerkgaast enz.*) en die zich reeds bevorens had aangegeven, om, op eene gewoone of buitengewoone Vergadering geëxamineerd te worden, had deze byeenkomst begeerd. Zyn Eerw. gaf nu de vereischte, zo Kerkelyke als Academische getuigschriften, der Vergadering ter beoordeelinge over. Deze vond dezelve met de wetten overeenkomende, en liet den Eerw. SCHUILINGHE, over zulks gereedlyk tot het verzochte Examen toe. Na dat zyn Eerw. door een kort en aangenaam Voorstel, over den opgegeven Proeftext, 2 *Cor.* IV: 18. een blyk van

zy-

zyne bekwaamheden voor den Predikſtoel gegeven had, wierd hy verder naauwkeurig onderzocht, zo in 't Hebreeuwsch over *Pſalm* XIX. en in 't Grieksch over 2 *Cor.* IV. als over de ſtellige en wederleggende Godgeleerdheid. Dit onderzoek wierd verricht door de bevorens reeds caſu quo benoemde Examinatoren, DD. W. VAN DE ZWAAG, Pred. te *Oosterhaule enz.* en J. SCHOONDERBEEK, V. D. M. op de *Lemmer enz*, alles met dat gevolg, dat zyn Eerw. na aflegging van de gevorderde verklaringen, en na vereischte ondertekening der Formulieren van Eenigheid onzer Kerke, met eenpaarige ſtemmen en hartelyke zegenwenſchen, onder het getal der *Frieſche* S. S. Min. Candidaten wierd aangenomen.

Ogenbliklyk hier na verſcheenen voor de Vergadering, Gecommitteerden uit de Gemeente van *Tjerkgaast enz.* Deze gaven een Inſtrument van Beroeping, tot Leeraar in die Gemeente uitgebragt op den nu S. S. Min. Cand. O. SCHUILINGHE, over, met verzoek van approbatie. De Vergadering den beroepenen Leeraar gehoord, en verder dit Inſtrument met de daar by behoorende ſtukken onderzocht, en alles in orde bevonden hebbende, ſtemde het gezegd verzoek bereidvaardig toe; approbeerde het gedaan beroep; wees den Wel Eerw. O SCHUILINGHE, als Leeraar aan die Gemeente toe, met hartgrondige zegenwenſchen over de Beroepers en den Beroepenen; en benoemde de beide Examinatoren tot bevestigers van den Beroepenen in den dienst van de roepende Gemeente, welke Bevestiging (Deo Volente) eerlang, mogelyk op den tweeden Pinxterdag, aldaar zal plaats hebben, waar over de Heere den ruimſten zegen gebiede!

NA-SCHRIFT. In de Boekzaal voor Mey *l. l.* is aan den geachten Boekzaal-Lezer, voorlopig bericht gegeven, dat in de, den 28ſten April l. l.

ge-

gehouden Classicale Vergadering, de Gemeente van *Oldeschoot cum adn. Vakant* wierde verklaard. De grond van deze *Vakant-verklaaring* lag hierin, dat de voormalige Leeraar van die Gemeente, C. COOTSTRA, door zyn gedrag, de Vergadering in de haar zeer smertende omstandigheid gebragt had, om hem, ter voldoening aan hare dure verpligting, en op grond der hier bestaande Kerkelyke wetten, te *censureeren* en te *deporteeren*, gelyk zy deed, by formiele sententie, toen gepronuntieerd, en welke sententie op de naastvolgende Zondag der Gemeente van *Oldeschoot enz.* plegtig van den Predikstoel is bekend gemaakt; verterwyl sedert, de toenmalige Scriba Classis is verzocht en gelast, om dezelve, ter bezorging aan den persoon van C. COOTSTRA, aftegeven.

GOINGARYP EN BROEK Vakant. Zie July 1801 en Mey 1802.

TJERKGAAST, ST. NICLAASGA, DONJEGA, IDSKENHUIZEN en LEEGEMEER. Zie Maart 1802. en hier boven art. *Heereveen.*

OLDESCHOOT, NYESCHOOT, MILDAM, ROTTUM EN KATLYK Vakant. Zie Mey 1802. en hier boven, het *Na-Schrift*, op het art. *Heerenveen.*

OVER-YSSEL.

DEVENTER.

OLDENZAAL. Zie Octob. 1801.

KAMPEN.

KAMPEN. Den 11den Juny nadenmiddag, overleed alhier in den ouderdom van ruim 66 jaaren, de Wel Eerw. en zeer gel. Heer E. VAN DIEMEN VAN LAMZWEERDE, na langdùurige verzwakking van krachten, en aan het einde zyns levens, veele benaauwdheden en smerten te hebben doorgestaan. Zyn Wel Eerw. wierd den 3den Mey 1736 in *Doesburg* gebooren, en aan de Euange-

gelitbediening toegewyd zynde, wierd zyn Wel Eerw. den 23sten May 1762 bevestigd by de Gemeente van *Vorden:* van daar beroepen zynde na de Gemeente van *Nieuw Helvoet*, by dezelve ingehuldigd, den 22sten Aug. 1768, en wierd van daar by deze Gemeente in *Kampen* beroepen den 4den Aug. 1769, en door deszelfs Ambtgenoot, den Wel Eerw. Heer A. VAN ERMEL bevestigd, met 1 *Cor.* IV: 1 en 2. doende deszelfs Intreereden met 1 *Cor.* III: 7, 8 en 9. Zyn Wel Eerw. verbond zich den 22sten Febr. 1778 in den Echt, met Vrouwe MARGARETHA GREVEN, Weduwe van Wylen den Wel Ed. Hoog Achtb. Heer Mr. H. J. ROËLINK, in leven Burgemeester der Stad *Kampen*, met welke dezelve geduurende den tyd van meer dan 24 jaaren in de zaligste genoegens van eene Christelyke Echtgemeenschap deelde, en die nu met de Gemeente het aandoenlyk verlies van haaren veelgeliefden Echtgenoot zeer smertelyk beweent. Toenemende zwakheden belemmerden dien waardigen Leeraar trapswyze, hoe langs hoe meer, in de volledige waarneming van deszelfs openbaaren Euangeliedienst, tot dat zyn Wel Eerw eindelyk genoodzaakt wierd, om van den zelven geheel afstand te moeten doen: zo als door openlyke kennisgeving aan de Gemeente geschiedde, op Zondag den 5den Mey 1782, by gelegenheid, dat zyn Wel Eerw. eene Bevestiging Leerreden deed, ter inhuldiging van zynen hier beroepen Ambtgenoot, D. J. J. VAN DOORNE, (thans in den dienst den oudsten onzer veelgeliefde Leeraaren,) met 1 *Thess.* V: 12 en 13. Deze was de laatste Leerreden, welke door zyn Wel Eerw. geliefde en hem lievende Gemeente van *Kampen* wierd aangehoord.— Dan de Gemeente moest, toen wel, in dien man eenen openbaaren Leeraar missen, maar behield echter in denzelven eenen Herder en Voorganger, in wien deszelfs

Amb-

Ambtgenooten, eenen getrouwen Broeder en vriendschappelyken Raadgever, en met de Gemeente eenen yveriger Voorbidder voor hunne beste belangens, en een aanlokkend voor en leerbeeld van Euangelisch geloof en schitterende deugden ontmoeteden.— Des Overleden warschheid van vereerende loftuitingen legt aan de Gemeente het zwygen op, schoon anders 's mans uitgebreide Bybelkunde, opgeklaard geloof, minzaam en vredelievend karacter, en in allen opzichte voorbeeldige godzaligheid zeer uitgebreide stof tot spreeken zouden opleveren.— Weinig tyds voor 's mans levenseinde, deelde zyn Wel Eerw. aan deszelfs hem bezoekende Ambtgenooten de levendige hoope mede, welke hy met verzekerd geloofsvertrouwen, op het genot van eene nabyzynde heerlykheid voedde, en bond hun de behartiging van het welzyn der Gemeente allertederst, en onder uitboezeming van hartelyke zegenbeden, op het gemoed, aangaande het overlyden van dezen onzen waardigen Leeraar, gaven deszelfs Ambtgenooten ons, in hunne Voorafredenen kennis, op Zondag den 13 Juny, en wekte ons op, om aan deezen, door den dood van ons geweken Leeraar, te blyven gedenken, en zyn geloof na te volgen, ten einde met hem, in de zalige uitkomst zyner wandeling mede te deelen: terwyl zy ons, by dit ons smertelyk verlies teffens opbeurden, met deze erinnering: *Jesus Christus is gisteren en heden dezelfde en in de eeuwigheid.*

GRAFSCHRIFT.

Dit stofdeel, 't geen de Dood beheerde,
Is van den Man, wien ieder eerde,
Toen Hy nog levende verkeerde:
Den Man, wien leerling en geleerde,
In kunde en godsvrucht hoog waardeerde,
By wien, wie daar in les begeerde,

Aan

Aan woord en voorbeeld niets ontbeerde,
Die als een Lam *nooit iemand zeerde,*
Maar, dan, door yver zich verteerde,
Wen men Immanuel onteerde,
De kracht zyn bloeds en Geest verneerde.

Ewoud van Diemen van Lamzweerde.

Z W O L L E.

ZWOL. Den 17den Mey verzogt onze oudste Predikant Carp, daartoe gemachtigt van den Hervormden Nederduitschen Kerkenraad der Stad *Amsteldam*, met vertoning van de daartoe vereischte stukken, van onzen Kerkenraad in ene buitengewone Vergadering het ontslag van den Wel Eerw. Here van Ysendyk beroepen Predikant naar *Amsteldam*, van zyne betrekkingen tot de *Zwolsche* Gemeente: en den 18den geschiedde hetzelfde verzoek op dezelfde wyze door denzelven Gemagtigden mede in ene buitengewone Vergadering van onze Clasfis.

In beide Vergaderingen werden alle daartoe behorende papieren in orde bevonden, de Heer van Ysendyk, hoewel ongaarne, van zyne betrekkingen op onzen Kerkenraad en onze Clasfis ontslagen; en aan de *Amsteldamsche* Gemeente toegewezen met bezorging van de loffelykste getuigschriften In beide famenïngen wenschten de Heeren Voorzitters DD. Smit en Nyhoff zyn Eerw. uit naam van de Vergaderingen de dierbaarste zegeningen des Hemels toe: waarop de beroepenen een liefderyk en zegenend afscheid nam.

Den 6den Juny op den eersten Pinxterdag s'avonds deed zyn Wel Eerw. zyne afscheidspredikatie uit *Phil.* I: *27a. Alleenlyk wandelt waardig het Euangelium van Kristus.* Dit geschiedde voor eene ontzachelyke van alle kanten uit allerlei kristen-gezindheden zamengevloeide schaar, niet zonder veel aandoening van spreker en horers. —

De

De Heer ſtelle zynen knecht tot enen waren en uitgebreiden zegen in de aanzienlyke *Amſteldamſche* Gemeente en gedenke in ontfermende liefde aan ons *Zwol!*

HEEMSE. De Wel Eerw. Heer D. W. STOLTE is den 20ſten der gepasſeerde maand s'avonds om 9 uur aan de waterzucht geſtorven. Deszelfs vader was D. A. STOLTE, zynde ook in deeze Gemeente Predikant geweest: deszelfs moeder CHRISTINA VAN NIEL, de overleedene was gebooren den 19den July 1732, alhier als Predikant bevestigd 1757. en Emeritus geworden 1795. Het lyk is den 22ſten Mey s'avonds alhier in de kerk begraven, den volgenden dag heeft de Wel Eerw. Heer D. LAMPING het overlyden van deezen Leeraar in zyne toepasſing aan de Gemeente bekend gemaakt.

AVEREEST Vak. Zie Febr. 1802.

VOLLENHOVEN EN STEENWYK.

BLANKENHAM den 30ſten May. Onze Leeraar D. L. M. SCHUKKING, onlangs wettig naar de Gemeente van *Avereest* onder de Clasſis van *Zwolle* beroepen, heeft zich niet tegenſtaande ons dringend aanzoek verpligt gevonden die beroeping aan te neemen. Zoo dat

BLANKENHAM vakant zal worden. — De Kerkenraad, die gaarn ſpoedig tot eene beroeping overging, verzoekt de Proponenten, die genegenheid voor deeze plaats mogten hebben, overtekomen, en hunne gaaven te laaten hooren.

OLDEMARKT EN PAASLO Vakant. Zie Mey 1802.

STEENWYK. Zie Maart 1802.

STAD en LANDE.

GRONINGEN EN 'T GORECHT.

GRONINGEN den 7den Juny 1802. *Samuel nam* wel eer *een ſteen; en hy ſtelde dien tusſchen Mispa en Sen; en hy noemde diens naam Eben-*

Haëzer; *en hy zeide*, *tot hier toe heeft ons de HEER geholpen*. 1 *Sam*. VII: 12. — Hier uit nam onze waardige D. Z. BACHIENE, toen hy, een' geruimen tyd door onpaslykheid verhinderd, daar uit in zo verre hersteld was, dat hy heden weder openlyk mogt prediken, gelegenheid, om ene statelyke en dankbare gedachtenis te vieren, hoe zeer hy, door Godlyke hulp enen 25 *jarigen* Euangeliedienst in deze Gemeente had mogen vervullen, en tevens om zyne Hoorders tot eene betamelyke betrachting op te wekken. — Dit was ons aangenaam, en doet ons hartelyk wenschen, dat zyn arbeid de heilzaamste vruchten, ook nog van achteren, voortbrenge, en hy eens volkomen hersteld in gezondheid en in kracht, nog lang onder ons zou mogen werken, en ten zegen zyn.

A P P I N G E D A M.

SIDDEBUIREN. Zie April 1802.

OPWIERDA Vakant. Zie Aug. 1793.

M I D D E L S T U M.

DE BREDE. Deze Gemeente zal door het vertrek van D. W. ABRESCH, naar *Zuidwolde*, niet lang Herderloos blyven. Na dat zyn Eerw. ons had bekend gemaakt van ons te moeten verlaten, zo haastten wy ons, om ons van enen nieuwen Leeraar te voorzien, en wy vinden dien, tot onzen blydschap in den Wel Eerw. Heer D. M. WOLDRINGH, S. S. Min. Cand. onder de Eerw. Classis van *Zwol*, die na oproeping der Ledematen en mans Hoofden der huisgezinnen, eenpaarig tot onzen Herder en Leeraar beroepen wierdt en dat beroep ook zonder uitstel in 'sHeeren vrees heeft aangenomen.

MIDDELSTUM den 12den April. In eene buitengewone Vergadering van Winter Depp. stond binnen D. M. WOLDRINGH, Proponent onder de Eerw. Classis van *Zwol*, vertonende een beroepingsbrief, door de Gemeente van de *Brede* op zyn

zyn Eerw. uitgebragt en verzoekende om tot het peremptoir Examen te worden toegelaten — de ftukken hier toe betrekkelyk in behoorlyke orde bevonden zynde, zo wierd zyn Eerw. dat verzoek geredelyk ingewilligd en zyn tot Examinatoren benoemd, de Wel Eerw Heeren DD. Liefsting en Hulzewe, refp. Predikk. te *Warfum* en *Stitswert*, die den pastorandus ten proeftexte opgaven 1 *Joh.* I: 9. en in de grondtalen *Pf.* IV: en het textcappittel.

Hier na wierd, op de gewone Paaschclasfis D. Woldringh, na dat hy een beknopt voorftel over gemelden text had gedaan, door voorzeide Heren Examinatoren, zo in de ftellige als wederleggende Godgeleerdheid ondervraagd; van 's gelyken proeven van bekwaamheid in de grondtalen afgenomen met dat gevolg; dat zyn Eerw aan de Gemeente van de *Brede* wierdt toegewezen, onder hartelyke bede, dat God zyn dienst aldaar in de ruimfte mate wilde zegenen.

By deze gelegenheid heeft ook D. F. Bekius, bevestigd Predikant te *Eppenhuizen*, op zyn verzoek onder vriendelyke verwelkoming, ftem en zitting verkregen.

ZUIDWOLDE. Zie April 1802.

OLDAMBT en WESTERWOLDINGERLAND.

MIDWOLDA V?k. Zie Maart 1802.

VLAGTWEDDE. Zie Maart 1802.

DRENTHE.

ROLDE.

RODERWOLDE Thans is wederom deeze Gemeente binnen den tyd van elf maanden Herderloos geworden D. J. Begemann, F. A. Fil. was, zedert den 5den July des voorigen jaars, ons een zeer geliefd Leeraar, wiens Euangelie-dienst wy hoopten veele jaaren te blyven genieten; doch de grote Koning zyner Kerke heeft het anders beftuurd, den 17den Maart l. l. wierd zyn Wel

Eerw. te *Siddebuuren* onder de Classis van *Appingadam* beroepen; nam ook dit beroep na eenige dagen van beraad volvaardig aan; bekwam zyn ontslag van Kerkenraad en Classis; en deed daarop zyn afscheidsrede op Zondag den 30sten May, met de woorden, waarmede Paulus de Gemeente te *Efezen* het laatste vaarwel zeide *Hand* XX: 32. *Ende nu, Broeders, ik bevele u Gode en den woorde zyner genade: enz* Wy wenschen, dat zyn Wel Eerw dienst by deszelfs nieuwe Gemeente gezegend zy, en dat het God behagen moge, op zynen tyd, onze breuke wederom te heelen, door aan ons eenen anderen Leeraar in zyne gunste te schenken. — Dus is dan

RODERWOLDE Vakant.

OOST-FRIESLAND.

KAMPEN Vakant. Zie Mey 1802.
GEORGIIWOLD. Zie April 1802.
KERKBORGEN. Zie Maart 1802.
VEENHUIZEN nog Vakant. Zie Dec. 1801.
LEER Vakant. Zie Aug. 1799.
GANDERSUM Vakant. Zie Nov. 1799.

LINGEN.

LINGEN den 9den Juny. Heden wierden in onze Classicale Vergadering geëxamineerd de Heeren KRECKLER en MELCHIOR, uit *Lingen* en GRAVEMEYER uit *Oost-Friesland*, die aan het Gymnasium Academicum alhier, hunne Studien volbragt hebben, en daar van de loffelykste Academische, als ook Kerkelyke getuigschriften vertoonden. In de Griekssche en Hebreeuwsche taalen, zo wel als in de waarheden van den Hervormden Godsdienst; gaven zy de duidelykste proeven hunner bekwaamheid, en wierden met algemeene toejuiching onder het getal der Candidaten aangenomen. De eerstgenoemde deed een kort Voorstel over 2 *Cor.* V: 21.

21. de tweede over *Joh.* III: 16. en de laatste over 1 *Tim.* I: 15.

WEZEL.

WEZEL den 15den Juny. Ter vervulling onzer vacature, veroorzaakt door het overlyden van D. BORNEMAN, is na voorafgegaane groote Nominatie het navolgend zestal gemaakt:

DD. VON DER KUHLEN, Predikk. te *Homberg* by *Balingen*. WEERTH, te *Kettwich*. KERSTEN, te *Diesfort*. NIENHAUS, te *Sohlingen*. WÜLFING, te *Udem*, en TÖNNES, te *Repelen* in 't Vorstendom *Meurs*.

En daar uit dit drietal:

DD. VON DER KUHLEN, NIENHAUS en WÜLFING.

Waaruit met eenpaarigheid van stemmen beroepen is D. A VON DER KUHLEN; die dit beroep heeft aangenomen, en den 27sten Juny (D. V.) zal bevestigd worden.

WEZEL. Ter vervulling onzer Nederduitsche Vacature, ontstaan door den dood van D C. PULL, is gemaakt dit zestal:

DD. VAN EYK, Predikk. te *Loosduinen*. TAAY, te *Rhenen*. DIBBETZ, te *Bunschoten*. VAN ROSSEM, te *Muiden*. VERLOREN, te *Maastricht*. en VISCH, te *Pernis*.

Waar uit dit drietal:

DD. VAN EYK, VAN ROSSEM en VISCH.

En is daar uit met eenparigheid van stemmen beroepen D. VAN EYK, Pred. te *Loosduinen*.

De groote Koning zyner Kerke buige ook het hart van dezen Leeraar, om tot ons te komen, en verblyde ons door eenen ryken zegen op beider Euangeliewerk.

REES Vakant.

CRUDENBERG Vakant. Zie Nov. 1800.

DUISBURG AAN DEN RHYN.

DUISBURG Vakant. Zie Octob. 1800.

'T GRAAFSCHAP LIMBURG.

GRONOUW Vakant. Zie April 1800.

B R E M E N.

MARIENKERK derde Leeraarsplaats Vakant. Zie Jan. 1797.

N A-B E R I C H T E N.

B E K E N D-M A A K I N G.

Proponenten en Predikanten buiten vaste bediening, die genegen zyn tot de waarneming van den post van Krankbezoeker in de Gemeente van *Amsteldam*, op een jaarlyks tractement van 800 gl. mits zig tevens verbindende tot hulp van het E. Ministerie, om eenige Predikbeurten te vervullen, waar voor hy dan de gewoone belooning ontvangen zal, gelieve zich te vervoegen binnen een maand, by den ondergeteekenden.

H. J. COERMAN,
Amst. den 26 Maart 1801. V: D: M: *Amst.*

K E R K-N I E U W S.

Z U I D-H O L L A N D.

WOERDEN EN OVER-RHYNLAND.

NOORDEN den 25sten April. Groot was onze verslagenheid, toen wy vernamen, dat onze zeer geliefde Leeraar, D. J. H. ALDENRAHD, in de grootere Gemeente van *Mydrecht*, op den 30sten Maart l. l. beroepen was.— Het belang het welk wy in zyn Eerw. stellen! deedt ons onze pogingen,

gen, als een eenig man, vereenigen, om zyn Eerw. door onzen ſterken liefdedrang, die ook van de hem roepende Gemeente groot was, tot zyn langer verblyf onder ons te beweegen, niettegenſtaande wy zeer vreesden, nu van zyn Eerw. ons aangenaam en nuttig verkeer, te zullen beroofd worden. — Evenwel zagen wy onzen wensch wederom vervuld, daar wy zyn Eerw. op den 18den deezer, ons van den Predikſtoel hoorden bekend maaken, dat zyn Eerw. voor deze beroeping, na een ryp beraad van 14 dagen bedankt had. — Gelyk wy zyn Eerw. zich ook op heden wederom aan ons liefderyk hoorden verbinden, in eene Leerrede, over 1 *Theſſ.* IV: 1. *Voorts dan, Broeders, wy bidden, ende vermaanen u, in den Heere Jeſus, gelyk gy van ons ontvangen hebt, hoe gy moet wandelen, ende Gode behagen, dat gy [daarin] meer overyloedig wordt.*

Algemeen en groot is onze vreugde, God drukke het ſtempel zyner goedkeuring op deeze ons aangenaame keuze, van onzen waardigen Voorganger, doe zyn verder verkeer onder ons uitloopen, tot eenen uitgebreiden zegen, en zorge in liefde voor de herderlooze Gemeente van het nabuurig *Mydrecht*.

BLAD-WYZER.

Van het verhandelde in de Boekzaal voor de Maand Juny 1802.

I. J. STEENMEYER, Aanleiding tot een vroeg beginnend Godsdienst-Onderwys. 586
II. A. H. NIEMEYER, Grondbeginselen van de Opvoeding en het Onderwys voor Ouders, enz. 3de en 4de Stuk. 595
III. H. MEYER JUN., Poëtische Eerstelingen. 608
IV. MAURITS en AUGUSTA, of de Kinderen, zo als zy behooren te zyn. 616
V. Volledige Beschryving van alle Konsten, Ambachten, Handw., enz. XVIde Stuk. 623
VI. R. TOWNSON, Reize in *Hongaryen*, Eerste Deel. 629
VII. J. G. STEDMAN, Reize naar *Suriname* en de binnenste Gedeelte van *Guiana*. Vierde Deel. 639
VIII. Letternieuws. 647
IX. Coetus van *Zeeland*. 651
X. Walsche Synode. 652
XI. Academie- en School-Nieuws 655
XII. Kerk-Nieuws. 657
XIII. Na-Bericht. Bekendmaking. 700
XIV. — — — Kerk-Nieuws. 700

RE-

REGISTER
DER VOORNAAMSTE
ZAKEN,

Voorkomende in de Boekzaalen der zes eerste Maanden van het Jaar 1802.

A.

Aardewerk (Delfsch) oorzaak van het verval van deze Trafiek, 156.
ALEXANDER de groote zyn karakter, 500. 505.
Avondstonden voor de jeugd, 1ste Deel met pl. 522.

B.

Baden te *Buda* beschreven, 635.
BARRUEL (Abt) Gedenkschriften enz. IV Deel, 17. V Deel, 113.
Bemoediging, (gronden van) voor eenen Christen, 127.
Bericht van TEYLER's Godgeleerd Genootschap, 198.
BERTHIER Expeditie van BONAPARTE in *Egypte* en *Syrie*, 506.
Beschryving (Volledige) van alle Kunsten enz. XIde Stuk, 37. XII Stuk, 155. XIII Stuk, 262. XIV Stuk, 379 XV Stuk, 494. XVI Stuk, 623.
Bierbrouweryen, oorzaken van derzelver verval in ons Land, 624.
BONNET, (P.) zes Leerredenen, 346.
BOSVELD (P.) verklaring van PAULUS Brief aan de *Galatiers*, 353.
BRENDER à BRANDIS, (G.) Proeven van Geschied- en Letterkundige Oeffeningen, 276.
BRUGGEMANS, (A.) Tafereelen uit het menschlyk leven, 405.

BUONAPARTE, (het leven van) door Mr. J. v. D. LINDEN, 292.
——— zyn geboorte, afkomst en karakter, 293.
——— Byzonderheden van zyne Expeditie naar *Egypte*, 508.
Byën-koningin, byzonderheden daar omtrent, 380.

C.

Camisards, verhaal van hunnen opstand in *Frankryk*, 54.
CLARISSE, (J.) Leerredenen, 22.
1 *Corinthen* VI. 1—11 verklaard, 238.

D.

DAVIDS gedrag by de dood van SAUL, 246.

E.

Engelschen, (Geschiedenis van de Landing der) 61.
Ernst en Boert voor de XIXde Eeuw, of Almanach van beschaafde kundigheden voor den jaare 1802 met plaaten, 57.
Europa, voortbrengzelen enz. van dit Waereld-deel, 183
EWALD, (J. L.) de geschiedenis enz. van DAVID, Iste Deel, 243. IIde Deel, 475.
——— de kunst, om een goed meisjen enz. te worden, Iste deel, 372.

F.

FESSLER, *Alexander* de Veroveraar, 500.
FLORIAN, (DE) nieuwe vertellingen, 515.
FOKKE, (JAN) Geschiedenis der XVIIIde Eeuw, I Deel, met plaaten, 58.

G.

Gal. III: 10., 356.
——— 20., 359.
GASPARI, (A. C.) Leerboek der Aardrykskunde, 181.

Ge

Gelykenissen, (de) *Matth.* XIII. hebben eenen profeetischen zin. 14.
Gevecht by *Beverwyk*, tusschen de Engelschen en Bataven, 140.
Godsdienst-kracht van den Christelyken Godsdienst, 368.
GRAMAN-QUACY, byzonderheden van dezen Neger, 639.
Graveerkunst, oudheid derzelve, 265.
GUMAL en LINA, enz. III Deel, 147.

H.

Haazen herkaauwen, 417.
HAMELSVELD, (Y. v.) De ongeveinsde Christen, Vyfde Deel, 1.
——— ——— Algemeene Kerkelyke Geschiedenis, IIIde Deel, 465.
Handboek (*Huishoudkundig*) enz. II. Deel, 413.
Hanseeverbond, oorsprong dezer benaaming, 279.
Herkaauwen der Dieren, aanmerkingen daar over, 414.
HINLOPEN, (JAC.) Viering van den vyftigjaarigen dienst, enz. 131.
——— Gedachten over eenige plaatzen, enz. 296.
Historie (Vaderlandsche) in Themata, 60.
Hypochondrie beschreven, 418.

J.

JESUS of eigene broeders gehad hebbe, uit JOSEF en MARIA geboren, 362.
Joann. VII: 17. verklaard, 228.

K.

KANT door BARRUEL ook als een hoofd der Jakobynen aangemerkt, 119.
Ketter, afleiding van dezen naam, 363.
Kikvorschen zyn eene lekkerny te *Weenen*, 633.
Koffy, byzonderheden van dezelve en Koffyplantaadjen, 642.

Koophandel veroorzaakt weelde, 278.
Kruisjaar van KRISTUS, 354.

L.

Landing (Geschiedenis van de) der Engelschen, enz. 139.
LAURENTIUS, (H.) verhaal van zyn marteldood, 470.
Letternieuws. 69. 187. 303. 423. 531. 681. 647.
LOBRY, (N.) Leerreden, 365.
LOSSIUS, (K. F.) GUMAL en LINA, III Deel, 147.
Lydens-geschiedenis. Oogmerken derzelve, 257.

M.

MASMAN, (G.) de Brieven van den Heere JESUS, enz. 124.
MAURITS en AUGUSTA, of de Kinderen, zoo als zy behooren te zyn, 616.
May-Kever, Natuurlyke Historie van dezelve, 299.
MEYER, (H. jun.) Poëtische Eerstelingen. 608.
MOENS, (A. M.) Dichterlyke Proeven 168.
Muzyk, kracht en uitwerking derzelve 251.

N.

Naamlyst der DD. Proponenten, 78.
——— die beroepen zyn, 81.
——— onder de Walsche Synode, 83.
Natuurbeschouwingen (algemeen-nuttige) *January*, 297.
NIEMEYER, (A. H.) Grondbeginselen van de Opvoeding, enz. II Stuk, 395.
——— III. en IV. Stuk, 595.

O.

Oefeninghouder, (eenige Byzonderheden uit het leven van zekeren) 43.
Omwenteling (Geschiedenis der) in *Holland*, volgends den Abt BARRUEL, 115.
Onderwys in Zedenkunde en Godsdienst, hoe in te richten, 397.
——— regelen daar voor, 586.

Paar-

P.

Paarden, (wildheid der *Hongaarsche* Paarden, 637.
PEDRO, (SAN) en VANINA, eene Geschiedenis, 406.
PÉROUSE, (Reize van DE LA) met Plaaten en Kaarten, 159.
PERPONCHER, (W. E. de) korte omschryving van den *Prediker*, 29
—— —— —— Gedichten, IIIde Deel, 388.
Prediker, Sleutel om het Boek *de Prediker* te kunnen verstaan, 31.
Proeve van Christelyke Liederen, enz. 65.
Programma van *Felix Meritis*, 72. van TEYLERS Tweede Genootschap, 76.
———— ——— 533.
Quassie-hout, 639.

R.

ROBERT, of de Man zo als hy behoort te zyn, enz. IIde Deel, 285.
ROORDA VAN EYSINGA, (S.) Historische en Godsdienstige Beschouwing, enz, 365.
ROTHE, (TYGE) de invloed enz. van het Christendom, IIde Deel, 482.

S.

SEIDLIN, (K. H.) Krygsbedryven tusschen *Denemarken* en *Engeland*, 175.
Spookverhaalen, 516.
STEDMAN, (J. G.) Reize naar *Suriname*, IVde Deel, met Plaaten en Kaarten, 639.
STEENMEYER, Aanleiding tot Godsdienst-Onderwys, 585.
Stryden voor het Geloof, hoe een Christen moet Stryden, 347.
Suykerraffinaderyen, voordeel daar door aan het land aangebragt, 38.
———— —— oorzaaken van derzelver verval, 39.

SWE-

SWEDENBURG, (EM. van) Byzonderheden van hem, 23.

T.

Taxis, wat is, en wat daar by in acht te neemen? 272.

Toetsteen onzer Godsdienstigheid, 253.

TOWNSON, (R.) Reize in *Hongaryen*, Iste Deel, met Plaaten en eene Kaart, 629.

V.

Verhandelingen van het Legaat van MONNIKHOFF, 271.

Verstand, verdorvenheid van het menschelyk verstand, 230.

Vervolging der Christenen onder den Keizer VALERIANUS. 467.

Visschen is een heet Bad te *Buda*, 636.

W.

Weenen, Beschryving van de Spysmarkten aldaar, 631.

Wilden, slecht Character der Wilden, 162.

WOLTERBEEK, (J. L.) Onderzoek over de oogmerken enz. der behandeling van de Lydensgeschiedenis, enz. 255.

Z.

Zeeslag op de Rede van *Koppenhagen*, tusschen de *Engelschen* en *Deenen*, 176.

Zestig, *Zyt gy zestig?* Oorsprong van dit Spreekwoord, 285.

Zyworm en *Zydeteeld*, geschiedenis daar van, 496.

REGISTER

VAN HET

ACADEMIE-, SCHOOL- EN KERK-NIEUWS,

Voorkomende in de Boekzaalen der eerste zes Maanden van 't Jaar 1802.

A.

ABRESCH, (W.) ber. te *Zuidwolde*, 460.

Academienieuws van *Franeker*, 429. 655. *Utrecht*, 429. *Harderwyk*, 655.

ÆNÉE, (E.) Pred. te *Harig* wordt Emeritus, 686.

ALDENRAHD, (J. H.) Pred. te *Noorden*, ber. te *Mydrecht*, bedankt 451. 700.

ALMA, (P.) Pred. te *Ried* overl. 686.

APPEL, (H. W. AALSTIUS DEN) Pred. te *Weesp*, overl. 673.

AUGIER, (J.) pred. affcheid te *Kampen*, Walsche Kerk, 577.

B.

BACHIENE, (Z.) Pred. te *Groningen*, viert zyn 25 jarigen dienst, 696.

BANK, (H. v. D.) Pred te *Zutphen* overl. 88.

BEEKHUIS, (H. G.) bevestigd te *Noordlaren*, 222. 457.

BEGEMAN, Pred. te *Roderwolde* overl. 697.

——— (J.) ber. te *Siddebuuren*, 456 te *Zuidwolde*, alwaar hy bed. 459.

Bekendmaking, 311. 414. 462. 534. 700.

BEKIUS, (F.) ber. te *Eppenhuizen*, 457. bevest. 458.

BEKKING, Pred. te *Oudewater*, ber. te *Moordrecht*, bed. 669.

BEM-

BEMMELEN, (P. VAN) bevest. te *Stand daar buiten*, 328.
BOLT, (T.) Pred. te *Visvliet*, viert zyn 25 jaarigen dienst aldaar, 106.
BONTE, (J.) Pred. te *Brandwyk*, ber. in *de Beemster*, 327. pred. affcheid, 609. bevest. 676.
BOONEBAKKER, (A.) bevestigd te *Hemmen*, 435. pred. affcheid te *Zuilen*, 452.
BORSBOOM, (N.) ber. te *Serooskerke*, 679. bev. *ald.*
BREUR, (A.) Pred. te *Albiasserdam* overl. 544.
BRECHTEZENDE, (W.) bevest. te *Bomerwold*, 339.
BRILL, (J.) Pred. te *Ryswyk*, overl. 94.
BROEK, (R. VAN DEN) Pred. te *'s Prinsenhage* ber. te *Kerkwerve*, bed. 553.
BROUWER, (P.) te *Dordr.* overl. 665.
BRUYN, (S. M. DE) beroep. op 't Eiland *Marken*, 559.
BUIT, (A.) Pred. te *St. Kruis*, ber. te *Nisse*, 450. 561.
BURT *Andriessen*, Pred. te *Charlois*, bed. te *St. Maartensdyk*, 562.
BUSSINGH, (J. W.) wel eer Pred. te *Gouda*, Advertentie van de Kerkenraad te *Gouda* betreffende hem, 214.
——— Bericht, 340. hervat zynen dienst, 547.

C.

CARLIER, (A.) Pred. te *Ligtenvoorde*, beroepen te *Winssen*, 89. 206. pred. affcheid, 207. bevestigd, 312.
CASSA-MAJOR, (P. DE) Pred. te *Heumen* enz. overl. 205.
CHAUFEPIÉ, (G. S.) beroep. in de Walfche Gemeente te *Delft*, 319. neemt het beroep aan, 341. 445.
CORNEN, (M.) Pred. te *Gent en Erlekom*, ook beroepen en bevestigd te *Doornenburg*. 87.
Coetus van *Zeeland*, 651.
COOTSTRA, (C.) Pred. te *Oldeschoot*, enz. gecenfureerd en gedeporteerd, 691.

CRIM.

Crimpen, (A van) rustend Pred. te *Ossendrecht*, enz. overl. 566.
Crommelin, (S.) ber. te *Druten en Afferden*, 659.

D.

Dagevos, (.) ber. Pred. aan de *Oude Wetering*, peremt. geëxam. 2 2. bevest. en doet intrede, 213.
——— (J.) ber. te *Hoog Blokland* 550.
Dekker, (J. F) Pred. te *Hagestein*, viert zyn 25 jaarigen dienst, 569
Doesburg, (J. van) Pred. te *Heerewaarden*, neemt het beroep van *Wyk by Duurstede* aan, 315. ber. te *Wyk*, 332.
Dolder, (D. van) Pred. te *Tsselmonde*, houd eene gelegenheids Leerreden, 66.
Donker, (H) Pred. te *Ouderkerk en Krimpen aan den Tssel*, ber. te *Goes*, 668.
Donker Curtius, (H. H) Pred. te *Muiderberg*, ber. te *Arnhem*, 437.

E.

Egeling. (L.) Pred. te *Vollenhoven*, beroepen te *Gouda*. 210. bedankt, 456.
Ernst, (G. H.) bevestigd te *Gorinchem*, 549. predikt affcheid in de *Beemster*. 558.
Examen (perempt. van J. Wanrooy. 316. van J. Onink, 329. van G. M. Lamping, 455. van F. Bekius, 458. van W. Meenderink, 537. van C. Prillevitz, 539, van J. Sjoenis, 657 van L. Valk, 070 van S. M. de Bruyn 676
——— (præp.) van J. de Gids en G. J. Coolhaas, 329 van J. G. Vorstman en D. van Leeuwen, 441. van J Verburg, S Crommelin, A. Schim van der Loeff en L. Valk, 446. van C. A Leemans, 455. van B. Bredée, 461. van J C. Verlouw, 551. van P. W. Prins, 556. van B. Looze, 557. van N. Dyk, 579. van J. Montyn, 668. van J. Uytdenbroek, 670,

670. van vyf te *Utrecht*, 682. van A. GULDENARM, 687.

EYK, (A. van) ber. te *Wezel*, 699.

F.

FEGTER. (J. N. A.) bevest. te *Grimersum*, 575.

FISCHER, (J. C.) Prop. ber. te *Goingaryp*, bed. 575.

FLORYN, (J. J.) predikt affch. te *Metslawier en Nyawier*, 104.

FRANÇOIS, (J.) Pred. aan den *Olyfberg*, overl. te *Amsterdam*, 674.

G.

GAVEL, (C.) Pred te *Goedereede enz.* overl. 550.

GILLISSEN, (Æ. WILLEKENS) hervat zyn dienstwerk te *Leyden*, 546. 687.

Gouda. De Classis van *Gouda en Schoonhoven* verklaart de Kerkenraad van *Gouda* voor wettig, 667.

GRIMMELIUS, (D.) ber. te *Ligtenvoorde*, 661.

GULDENARM, (G.) Pred. te *Tist*, ber. te *Oldemarkt*, *enz.* bed. 572, 578. ber. te *Oosterend enz.* 572, 688. verbind zich weder aan zyne Gemeente, 686.

GUTTELING, (C.) Pred. te *Tersike*, bedankt voor het beroep te *Serooskerke*, 102.

H.

HAMMEN, (L. van der) viert zyn vyfëntwintigjaarigen dienst te *Rhynsaterwoude*, 443.

HANEWINKEL, (S.) Pred. te *Oostgraftdyk*, ber. te *Vierlingsbeek*, 537. 555

HASSELBACH, (J.) Pred. te *Drumpt*. ber. te *Haaften*, 206 neemt de ber. aan, 314. bev. 436.

HASSELT, (G. J. van) Pred. te *Midwolda* overl. 335.

HELLINGA, (S.) Pred. te *Norgh*, overl. 337.

HENSBEEK, (D. van) Pred. te *Veldhoven*, *enz.* overl 90.

HESSELINK, (H.) Pred. te *Warnsfeld*, ber. te *Voorburg* 552. bedankt, 660.

HEUVEL, (D. D.) Pred. te *Tilburg en Goirle* overl. 540

HOEK,

HOEK, Pred. te *Arnemuiden*, ber. te *Moordrecht*, 211. maar bedankt, 98.

HOGENDORP, (J.) Pred. te *Kerkwerve*, beroepen te *St. Maartensdyk*, 562. bedankt 565. voor de tweedenmaale beroepen, neemt de beroeping aan, 565. bevestigd, 566.

HUISMAN, (D.) Pred. te *Appeldoorn*, neemt het beroep te *Vlisfingen* aan, 438. 562.

J.

JONGENEEL, (M.) Pred. te *Ede*, ber. te *Voorburg*, 671.

JONGH, (ZEGER DE) bevest. en doet intrede te *Almkerk en Emmikhoven*, 93. predikt affcheid te *Haaften*, 206.

JONGH, (M. A.) ber. te *Sneek*, 453.

K.

KANTER, (J. DE) Pred. te *St. Anna ter Muiden*, ber. te *Westcapelle*, 215. pred. affcheid 559. doet intrede. 560.

KESLER, (J. H.) Pred. te *Bolsward*, overl. 454. bericht van hem, 573.

KIM, (M.) ber. te *Metslawier* 685.

KNOLL, (P. J.) ber. te *Sexbierum*, 453. pred. affcheid, 570. intrede te *Sexbierum*, 571.

KROON, (G. v.) Pred. te *Leksmond*, houdt eene Lykpreek over de ambagtsvrouw dier Heerlykheid, 93.

KUHLEN, (VAN DER) beroepen te *Wezel*, 699.

KUMSIUS, (H.) Pred. te *Meeuwen* enz. wordt Emeritus, 670.

L.

LAMZWEERDE, (E. VAN DIEMEN VAN) Pred. te *Kampen*. overl. 691.

LAU, (J. LA) beroepen te *Brandwyk*. 541. 666.

LEEMHUIS, (H.) bevest. te *Sellinge*. 337

LENS, (A.) beroep. te *Noordwykerhout*, 546.

M.

MANGER, Pred. te *Jelsum*, bedankt voor *Sneek*, 18

MARTINET KUYPERS, (J.) Pred. te *West-Zaandam*, ber. te *Groningen*, 555. 579.

MARUM, (M. VAN) Emer. Pred. te *Dokkum*, overl. 569.

MASMAN, Pred. te *Breskens*, bedankt voor 't beroep te *St Anna ter Muiden*, 448

MEENDERINK, (W.) Prop. ber. te *Batenburg*, 313. bevest. 6,8.

MEESTERS, (P.) Pred. te *Hoog Blokland*, wordt Emeritus, 320. pred afscheid 442

MEIER, (G. J.) ber. te *Gerkesklooster*, 685.

MOLIERE, (M. P.) ber. te *Zutphen*, Walsche Kerk, 661.

MOS, (C.) Pred. te *Winkel*, ber. op *Marken*, 448. bedankt, 554.

MUNTINGH, Pred. te *Hylaard*, enz. bedankt voor de ber. te *Goutum*, enz. 684. ber. te *Harig*, 688.

N.

NIBBELING, (G. H.) beroepen te *Opheusden*, 4 6. neemt het beroep aan, 438.

NIEUBUUR FEEF Prop. ber. te *Molquerum*, 333. bev. en intr. 688.

NIMWEGEN (M. J.) Pred. in de *Fynaart*, ber. te *Geertruidenberg* 440. 544.

Nominatien te *Grave* 87. te *Opheusden* 88. te *Arnhem* 89. te *Alkmaar* 95 te *Goes* 102. te *Tjerkgaast* enz. 105. te *Grimersum* 108. te *Zutphen* 207. te *Gouda*, 210. te *Moordrecht* 211. te *Hoogvliet* 211. te *Alkmaar* 213 te *Amsteldam* 214 te *Westcapelle* 215. te *Drumpt* 314 te *Delft* 318. te *Cuilenburg* 323. te *Breda* 324. te *Amsteldam* 335. In de *Beemster* 326. te *Wyk by Duurstede* 330 te *Molquerum* 332. te *Tjerkgaast* enz. 333. te *Vlagtwedde* 336. te *Kerkborgen* 338. te *Opheusden* 436, te *Arnhem* 437. te *Geertruiden-*

denberg, 439. te *Hoog-Blokland* 442. te *Breda* 444. Op het eiland *Marken* 448 te *Nisse* 450. te *Goes* 450. te *Mydrecht* 451. te *Zuylen* 452. te *Groningen* 456. te *Zuidwolde* 459. te *St. Georgieweld* 461. te *Randwyk* 538. te *Noordwykerhout* 546. te *Hoogvliet* 549. te *Hoog Blokland* 550. te *Voorburg* 551. te *Ryswyk* 552. te *Breda* Walsche Kerk 553. Op *Marken* 559. te *Vlissingen* 561. te *St. Maartensdyk* 564. te *Mydrecht* 567. te *Oldemarkt en Paaslo* 578. te *Druten en Afferden* 659. te *Voorburg* 671. te *Tzendyke* 676. te *Wezel* 699.

NOORDINK, (J.) Pred. te *Maassluis* ber. te *Zutphen*, 315. bevest. en intr 660 afscheid 667.

NOUHUIS, (G. VAN) Pred. te *Zundert* ber. te *Ossendrecht*, *enz*. 672.

O.

OEVER, (J. H.) ber. te *Breda* Walsche Kerk, 554.

ONINK, (J.) bevest. en intr te *Zoest*, 568.

OORT, (H.) Pred. in het *Hoogeveen* ber. te *Arnhem*, 89. 107.

OOSTERBEEK, (J. G.) Pred. te *Ten Boer*, bedankt voor de beroeping van *Siddebuiren*, 220. 221.

Orgel ingewyd te *Hoogcarspel* 96.

OSKAMP, (C.) Pred. te *Vinkeveen* ber. te *Zuilen* 452. 566.

P.

PAGËZ, (D.) Pred. te *Berlikum* emeritus geworden, 541.

PAAUW, (H.) Pred. te *Krommenie*, ber. te *Breda* 444. 555.

PLUYM, (N.) Pred. te *Mantgum enz.* overl. 683.

POLS, (C. J.) Pred. te *Wemeldingen*, beroepen te *Goes*, bedankt 102 216. voor de beroeping in den *Bommel*, 550. 564.

POORTEN, (TER) Pred. te *Avereest*, nader bericht, 219.

Prillevitz, (J. C.) Prop. ber. te *Drumpt*, 314.

R.

Rademaker, (G.) beroepen te *Oqheusden*, bedankt, 436.

Roode, (J. H. de) Pred. te *Bleskensgraaf en Hofwegen*, beroepen te *Grave* 87. neemt de beroeping aan, 209. 312. doet intrede 436. pred. afscheid. 441.

Rook, (J. F. de) ber. te *Sneek*, 453, 454. pred. afscheid, 688

Rutgers, (P.) Pred. te *Utrecht* overl. 183.

Ross, (H. J.) Pred. te *Lommel*, beroepen te *Boxtel* en *Esch*, 208. predikt afscheid 542. bev. 663.

Ross, (J.) ber. in de Schotsche Kerk te *Rotterdam*, 442.

—— (A. H.) bedankt voor de beroeping te *Veghel* en *Erp*, 542.

Rutgers, Pred. te *Groningen* ber. te *Amsteldam*, 214. bedankt 325. 335

Ryk, (J. de) Pred. te *Voorburg*, overl. 321.

S.

Schacht, (J H.) Th. Proff. te *Harderwyk* viert zyn 50 jarigen dienst, 662.

Schagen, (C. H. van) ber. te *Hoog Blokland*, bedankt, 443.

Schoolnieuws Haarlem, 431. *Dokkum*, 534.

Schoolpromotien te *Haarlem* 84. *Amersfoort* 85. *Nymegen* 199. *Arnhem* 200. *Dordrecht* 201. *Delft*. 202. *Harlingen* 203. *Kampen* 204. *den Haag* 310. *'s Hertogenbosch* 429. *Amsteldam* 431. *Ysselstein* 433 *Kampen* 656.

Schoonderbeek, (J.) predikt afscheid te *Opheusden*, 87.

Schoftinghuis, Pred. te *Nisse*, (Levensberichten van) 100.

Schuilinghe, (O.) Prop. ber. te *Tjerkgaast* enz. 334. 576. 689. 690.

Schuk-

SCHUKKING, (L. M.) bedankt voor de beroep. te *Tjerkgaast*, enz 105 695.
SERRURIER, (D.) bevestigd te *Kampen* Walfche Kerk, 577.
SJOENIS, (J.) ber. te *Randwyk*, 538.
SMIT, (N.) Pred. te *Wapsterveen*, ber. te *Vlagtwedde*, 337.
SNETHLAGE, (J. W.) verbind zich weder aan zyne Gemeente, 571.
SPAAN, (J.) Pred te *Heerjansdam en Kyfhoek* overl. 440.
STOLTE, (W.) Pred. te *Heems* overl. 695.
SWEIGHOLT, (R.) Pred. te *Mydrecht*, neemt de beroeping te *Hillegom* aan, 217. bevestigd 546. predikt affcheid, 567.
Synode (Walfche) 652.

T.

TIEDEMAN, (J.) predikt affcheid te *Cuilenburg*, 324. predikt te *Enkhuizen*, 447.
TYDEMANN, (H. W.) ber. tot Hoogleeraar te *Deventer*, 676.

V.

VAILLANT, (P. J.) Pred. te *Moerkapelle*, ber. te *Hoogvliet*, 212 bedankt, 319.
VALK, (L.) beroepen te *Hoogvliet*, 549.
VELDEN, (A. van) Pred. te *Sneek*, ber. te *Oosthem enz*. bedankt, 331, 332.
VELZEN, (H. THODEN van) ber. te *Oosthem enz*. 454. 571. weder ber. bedankt, 574.
VEN. (C. van der) Pred. te *Ilpendam*, beroepen te *Mydrecht*, 568. affch. te *Ilpendam*, 677.
VERLOREN, (J.) Pred. en Prof. te *Maastricht*, bedankt voor de ber. van den *Bommel*, 664.
Verzoek, 312.
VINMAN, (W. A.) Pred. te *Dubbeldam*, overl. 327.
VLOTEN, (C. A. van) Pred. te *Randwyk*, ber. te *Steenwyk*, 205. 334. predikt affcheid 659.
VROOM, (G.) beroepen te *Ryswyk*, 552.

R E G I S T E R.

W.

WAENEN, (J. A. van) Pred. te *Woerden*, doet eene preek op zyne herstelling. 322.

WANROOY, (J.) bevestigd te *Kootwyk*, 316.

WERFF, (H. J. v. d.) Pred. te *Grimersum*, predikt afscheid. 108.

WOESTHOF, Pred. te *Westwout en Binnewyzend*, beroepen te *Alkmaar*, 213. neemt de beroeping aan, 325, 441. bev. 672. afsch. te *Westwout*, 675.

WOLDRINGH, (M.) ber. in de *Brede*, 696.

WOLFF, (J. H. de) Pred. te *Oosthuizen*, bedankt voor het beroep te *Goes*, 448, 450.

WOLK, (P. van der) Pred. te *Baarland*, ber. te *Yzendyke*, doet intrede, 678, 681.

WOUDENBERG, (H. van) Pred. te *Amstelveen*, ber. te *Cuilenburg*, 324, 446.

WYCHRAM, (L. L.) bevest. op het *Logumer Voorwerk*, 338.

Y.

YSENDYK, (A. van) Pred. te *Zwol*, beroepen te *Amsteldam*, 342, 455. bev. en intrede te *Amsterdam*, 673. predikt afsch. te *Zwol*, 694.

YSSEL GROOTHUIS, (H. van) Pred. te *Hoorn*, beroepen te *Breda*, 325. bedankt, 336.

